00029997

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 27 February, 2016

HISTORICAL DOCUMENTS

CONCERNING THE

ANCIENT BRITONS,

29997

CONSISTING OF

I. EXCERPTA EX SCRIPTORIBUS GRÆCIS ET LATINIS.
II. GILDÆ LIBER DE EXCIDIO BRITANNIÆ.
III. NENNII HISTORIA BRITONUM.
IV. EXCERPTA EX BEDA, DE BRITONIBUS.
V. RICARDI CICESTRENSIS DE SITU BRITANNIÆ.
VI. VITA GILDÆ, AUCTORE CARADOCO.
VII. VITA GILDÆ, AUCTORE ANONYMO.
VIII. INSCRIPTIONES EX NUMMIS.
IX. INSCRIPTIONES EX LAPIDIBUS.

BY THE

REV J. A. GILES, D.C.L.
LATE FELLOW OF C. C. C. OXFORD;
AUTHOR OF THE LIFE AND LETTERS OF THOMAS A BECKET,
AND EDITOR OF PATRES ECCLESIÆ ANGLICANÆ.

LONDON,
GEORGE BELL, 186, FLEET STREET.
1847.

942.01
Gil/His.
29997

BAXTER, PRINTER, OXFORD.

PREFACE.

In this volume are contained all the contemporary written documents, which have come down to us concerning the Ancient Britons, together with all the Roman Inscriptions which have been found on ancient Coins and Monuments relating to the same subject. My object has been, to present to the reader all the authentic sources of information, which remain to us, concerning the race of men who inhabited this island from the earliest times to the coming of the Saxons in the sixth century.

I. Excerpta ex Scriptoribus Græcis et Latinis.

To effect this object, I have, in the first place, carefully gone through all the existing works of the Greek and Latin Classics, and extracted from them every passage in which the slightest notice of Britain or the British isles is to be found. These passages, forming a body of documentary history, of which every reader will appreciate the value, are arranged in chronological order, and constitute the first part of the present collection. As the extracts are taken from no less than a hundred and twenty-four different authors, about some of whom the greatest uncertainty prevails, it would be absolutely impossible in the narrow limits of a Preface to give even a cursory notice of each, or of the peculiarities which mark

their respective writings. The date, at which each writer is supposed to have written, is given at the top of the page; and for further information the reader is referred to any of the numerous historical dictionaries or other books of reference which have been published on this subject.

II. Gildas.

To this class of memorials, which contains all that foreign writers have left us concerning Ancient Britain and its inhabitants, succeed the native writers of the Britons themselves, and of these the catalogue is unfortunately but too limited: for the only literary works said to remain of the Ancient Britons are two short historical treatises, which pass under the names of Gildas and Nennius: and the latter of these, the work of Nennius, varies so extensively in the different manuscript copies, some of which contain passages of a more recent origin, that the whole book has deservedly been regarded as of very questionable authority.

Equal uncertainty prevails concerning the personal history of Gildas: though there can be little doubt that the work, which passes under his name, is genuine, for it is quoted by Venerable Bede [Eccles. Hist. I. 22.] within 150 years of the time when it was written. It has been said by some writers, that there are two, if not three, writers named Gildas; but this mode of solving difficulties about obscure names is too common to be admissible without examination.

There are two Lives of Gildas handed down to us by the writers of the middle ages, both of which are given in this volume, and will be hereafter spoken of. It is sufficient to say, that they contain a large mass of absurdities, with perhaps a few grains of truth. In the work before us, the author says, [page 243. line 19.] that he was born in the same year which witnessed the defeat of the Saxons at

the battle of Mons Badonicus, though Bede has erroneously interpreted the passage otherwise. Matthew of Westminster tells us, that this battle took place in the year A.D. 520, so that this may be taken as the probable date of the birth of Gildas, who appears to have written his work in 564, when he was 44 years old.

Gildas is quoted by Bede, [Eccles. Hist. I. 22.] Alcuin, [Ep. 9.] William of Newburgh, [Preface,] Geoffrey of Monmouth, [IV. 19.] and Giraldus Cambrensis, [De illaudab. Walliæ, II. 2. apud Angl. Sacr. II. 488.]

Besides the work here printed, others have been mentioned by historians, but no other is now known to exist. His work, quoted by Geoffrey of Monmouth as "De victoria Ambrosii Aurelii," is probably of imaginary origin. Also the work of Nennius, entitled "Historia Britonum," is in many of the manuscripts ascribed to Gildas. Fordun the Scottish Chronicler [III. 22, 23. XV. 30.] ascribes to him certain verses prophetical of the victories of the Scots and Britons over the English. There are also other verses about the British kings and Sextus king of Ireland, which are evidently spurious, [MSS. Cott. Jul. D. XI. Vesp. E. VII. fo. 85. 876. Bodl. NE. C. 4. 3. 14.]

The genuine work of Gildas has been several times published: the following editions of it are known.

1. Opus novum. Gildas Britannus monachus, cui Sapientis cognomentum, &c. edidit Polydorus Virgilius, London, 1525. The editor used two MSS. but gives no account of them.

2. Paris, 8vo. 1541. Vide Tanner, Bibl. Brit. p. 321.

3. Gildæ, cui cognomentum est Sapientis, de excidio et conquestu Britanniæ, &c. &c. multipliciter aucta, Londini, 1568. The editor, John Josseline, secretary to Archbishop Parker, used two MSS. one

of which he says was above 600 years old, and formerly belonged to St. Augustine's, Canterbury: the other, much more modern, had once belonged to the library of Glastonbury Abbey, and was then in the hands of a private gentleman residing in Kent. They do not coincide with either of the manuscripts now known to exist, and have perhaps been irrecoverably lost.

4. Also in the Patres Orthodoxographi, Basil. fol. 1569, pp. 830—847.

5. Basil. 12mo. 1568. Vide Tanner, Bibl. Brit. p. 321.

6. Paris, 12mo. 1576. Vide Tanner, Bibl. Brit. p. 321.

7. In Bibliotheca Patrum, Lugd. fol. 1677. Vol. VIII. pp. 707, 715.

8. The work was printed by Gale, in the first volume of his Historical Collection, Lond. fol. 1691.

9. Edidit Bertram, Copenhagen, 12mo. 1757.

10. Edidit J. Stevenson, sumptibus Societatis Anglo-Historicæ, Lond. 8vo. 1838.

11. A reprint of the last has appeared in Germany.

12. An edition of Gildas has also been printed by the late Record Commission in a folio volume, which has never been published. The editor of the volume was the late Mr. Petrie.

The present edition follows the text of the late Mr. Petrie collated with that of Stevenson, and is more complete than either of these taken by itself.

In conclusion, it remains to be stated, that only two manuscripts of Gildas are known to exist.

A. A MS. belonging to the public library of the University of Cambridge, [Ff. 1. 27.] which contains only the Historia Gildæ, but not the Epistola.

B. Also belonging to the public library of Cambridge, [Dd. 1. 17.] It contains both the Historia and the Epistola, but is mutilated at the beginning.

III. Nennius.

The third part of this volume is occupied by the "Historia Britonum Auctore Nennio," but who Nennius was I consider it hopeless to enquire, until a more thorough examination shall have been made of the ancient manuscripts, of which there is a large number, containing this work. It is preceded by two prefaces, one of which gives the date A.D. 858, as coinciding with the twenty-fourth year of the British king Mervin, but by adding together the two dates given in the body of the work, 447 from A.D. 1 to the coming of the Saxons, [page 322. l. 10.] and 429 [page 316. l. 3.] since that time to the fourth year of the same Mervin; we obtain an anachronism of thirty-six years. It is possible that an error of the copyist may have occasioned this discrepancy. In the Annales Cambriæ we find the death of one Mervin under the year 843, and of another in A.D. 904.

The author of this work calls himself the disciple of Elbotus. Two individuals are recorded as having borne this name: one of whom is said to have succeeded Dubricius as archbishop of Llandaff[a] in the year 612: the other, who was archbishop of North Wales, died, according to the Annales Cambriæ and the Chronicle of Caradoc of Llancarvan[b], in the year 809. It is conceived that these dates present difficulties which require much ingenuity and more information than we at present possess, to solve satisfactorily. The subject has been carefully investigated by Mr. Stephenson in his edition of Nennius, published Sumptibus Societatis, Londini,

[a] Usher, Primord. p. 87. and Annales Camb. "CLXVIII annus [A.D. 612.] Conthigirni obitus et Dibric episcopi."

[b] Ann. Camb. "Cadelh rex Powisiæ moritur; anno proximo Elbodu episcopus Venedotiæ obiit." Vide et Usher, Primordia, pp. 87. 1172.

8vo. 1838, and he has come to the conclusion, that the work before us has been so modified by different copyists, as to render it impossible to determine what portions of it form the original work, and what parts have been added at a later date.

A large number of manuscripts have been preserved, and it is to be wished that all of them could be accurately collated. Nearly twenty have been examined more or less minutely by the last editor, and as many more still remain to be inspected. A very accurate text, based upon a collation of several MSS. has been printed, but not published in the volume prepared by the Record Commission: but the editors of these two principal texts adopted plans entirely different the one from the other; for whilst the edition published by the Historical Society has followed the manuscripts which present the most concise text; that printed by the Record Commission is based on those MSS. which contain the most diffuse text, and the largest quantity of matter. In forming the present edition, I have adopted the text of Mr. Petrie as a basis, and introduced many valuable corrections from both the preceding editions; from which plan it results as before, that the present volume contains a text more complete than either of the preceding. I forbear to say more concerning the work or its author, hoping hereafter to have it in my power to examine thoroughly into the subject, in connection with other documents on the Early History of Wales, to which the work of Nennius more properly belongs, than to that of the Ancient Britons.

IV. Excerpta ex Bedæ Hist. Eccl.

The next portion of this collection consists of the passages extracted from the historical work of Venerable Beda, which concern the Britons. These are given in order, though they allude very slightly to the period which preceded the invasion of the Saxons.

V. Ricardi Cicest. de situ Britanniæ.

Next to the extracts from Bede, comes the historical and topographical work of Richard of Cirencester, which, professing to be extracted from the work of a Roman, contemporary with the events described, seems on that account to merit a place in this volume.

Richard, surnamed from his birth-place Richard of Cirencester, flourished from the middle to the latter end of the fourteenth century. No traces of his family or connections can be discovered; though they were at least of respectable condition, for he received an education which in his time was far beyond the attainment of the lowest ranks of society. In 1350 he entered into the Benedictine monastery of St. Peter, Westminster, during the abbacy of —— de Lytlington, as appears from the rolls of the abbey; and his name occurs in various documents of that establishment in the years 1387, 1397, and 1399.

He devoted his leisure hours to the study of British and Anglo-Saxon history and antiquities, in which he made such proficiency, that he is said to have been honoured with the name of the Historiographer. Pitts informs us, without specifying his authority, that Richard visited different libraries and ecclesiastical establishments in England in order to collect materials. It is at least certain that he obtained a license to visit Rome, from his abbat, William of Colchester, in 1391; and there can be little doubt that a man of so industrious, observant, and sagacious a character profited by this journey to extend his historical and antiquarian knowledge, and to augment his collections. This license is given by Stukeley from the communication of Mr. Widmore, librarian of Westminster, and bears honourable testimony to the morals and piety of our author,

and his regularity in performing the discipline of his order. He probably performed this journey in the interval between 1391 and 1397, for he appears to have been confined in the abbey infirmary in 1401, and died in that or the following year. Doubtlessly his remains were interred in the cloisters of the abbey, but we cannot expect to find any memorial of a simple monk. We have abundant cause to regret that he was restrained in the pursuit of his favourite studies, by the authority of his abbat. In the seventh chapter of his first book he enters into a spirited justification of himself, but from the preface to his Chronology he appears to have found it necessary to submit his better judgment to the will of his superior.

His works are—

Historia ab Hengisto ad Ann. 1348, in two parts. The first contains the period from the coming of the Saxons to the death of Harold, and is preserved in the public library of the University of Cambridge, Ff. i. 28. Whitaker, the historian of Manchester, thus speaks of it:—"The hope of meeting with discoveries as great in the Roman, British, and Saxon history as he has given us concerning the preceding period, induced me to examine the work. But my expectations were greatly disappointed. The learned scholar and the deep antiquarian, I found sunk into an ignorant novice, sometimes the copier of Huntingdon, but generally the transcriber of Geoffrey. Deprived of his Roman guides, Richard shewed himself as ignorant and as injudicious as any of his illiterate contemporaries about him[c]."

The second part is probably a manuscript contained in the library of the Royal Society, p. 137, with the title of *Britonum Anglorum et Saxonum Historia.*

In the library of Corpus Christi Coll. Cambridge, is *Epitome Chronic. Ric. Cor. West. Lib.* I.

[c] Hist. of Manchester, vol. i. p. 58. 4to.

Other works of our author are supposed to be preserved in the Lambeth library, and at Oxford.

His theological writings were—

Tractatus super Symbolum Majus et Minus, and *Liber de Officiis Ecclesiasticis*.—In the Peterborough Library.

But the treatise to which Richard owes his celebrity is that now presented to the reader. Its first discoverer was Charles Julius Bertram, Professor of the English Language in the Royal Marine Academy at Copenhagen, who transmitted to the celebrated antiquary, Dr. Stukeley, a transcript of the whole in letters, together with a copy of the map. From this transcript Stukeley published an Analysis of the work, with the Itinerary, first in a thin quarto, in 1757, and afterwards in the second volume of his *Itinerarium Curiosum*. In the same year the original itself was published by Professor Bertram at Copenhagen, in a small octavo volume, with the remains of Gildas and Nennius, under this title—

Britannicarum Gentium Historiæ Antiquæ Scriptores tres: Ricardus Corinensis, Gildas Badonicus, Nennius Banchorensis, &c.

Of this treatise Bertram thus speaks in his preface: "The work of Richard of Cirencester, which came into my possession in an extraordinary manner with many other curiosities, is not entirely complete, yet its author is not to be classed with the most inconsiderable historians of the middle age. It contains many fragments of a better time, which would now in vain be sought for elsewhere; and all are useful to the antiquary * * * * *. It is considered by Dr. Stukeley, and those who have inspected it, as a jewel, and worthy to be rescued from destruction by the press. From respect for him I have caused it to be printed."

Of the map he observes: "I have added a very ancient map of Roman Britain, skilfully drawn ac-

cording to the accounts of the ancients, which in rarity and antiquity excels the rest of the Commentary of Richard."

A second edition of the work of Richard was published by Mr. Hatcher, with an English translation and a commentary, London, 8vo. 1809, which was repeated at the end of "The Chronicle of Richard of Devizes, &c. London, 8vo. 1841." From this last edition it is now carefully reprinted, but it has not been thought desirable to annex the map, which is of very rude construction, and productive of no benefit to the student.

VI. VII.

The sixth and seventh portions of this volume consist of two Latin lives of Gildas. The former of these was first published by Stephenson, in his edition of Gildas, from two MSS. [Burney, 310. p. 330. and Reg. 13. B. vii. fo. 20.] both of which have been again collated for the present edition. The author is supposed to have been Caradoc of Lancarvan, because the Royal MS. bears that name inscribed at the commencement, but the inscription is in a hand-writing, not earlier than the reign of Henry the Eighth.

The other "Vita Gildæ" was printed by Bollandus in Acta SS. mens. Jan. II. p. 958, and more completely by Mabillon Acta SS. ord. Ben. I. p. 130. edit. Ven. 1733. from which edition it has been copied into this volume.

VIII.

The inscriptions from Roman coins, which occupy the eighth place in this collection, are extracted from the valuable work of Mr. Akermann, "Coins of the Romans relating to Britain, London, 8vo. 1844," and are given as full as is required for all purposes of history.

IX.

The last place is occupied by inscriptions taken from monuments and other sculptures; they are collected from a great number of works, among which the collection of Gruter holds, of course, the most conspicuous place. The notes at the foot of the page are taken from Mr. Petrie's folio volume before alluded to.

These are all the authentic materials for the History of the Ancient Britons, which have come down; and the compiler trusts to the intrinsic value of such a collection, rather than to any merit of his own, as its passport to the approbation of the public.

The Geographical Index at the end of the volume contains every name of British town or place found in the work: but the modern names annexed must be understood as founded in most cases on conjecture.

J. A. G.

Bampton, Aug. 1, 1847.

CORRIGENDA.

Page 41. line 26. *pro* debitas *lege* deditas
125. 15. *pro* ἄχρων *lege* ἄκρων
126. 15. *pro* σταδια *lege* σταδίων
131. 18. *pro* 282 *lege* 292
139. 31. *pro* Constantium *lege* Constantinum (?)
140. 30. *pro* 319 *lege* 394
145. 13. *pro* 207 *vide an legendum sit* 208
161. 20. *pro* Arcanos *lege* Arcanos (?)
190. 5. *lege* οὐκ ἰδέκτ
197. 4. *pro* 211 *lege* 210
— 25. *pro* exultas *lege* excultas
222. 30. *lege* ἀγνοοῦντες
303. 20. *lege* divitiæ et deliciæ
— 25. *pro* extorquent *lege* intorquent
305. 29. *pro* anni *lege* annis
321. 2. *pro* Parisius *lege* Parisiis

CONTENTS.

I. Excerpta ex Scriptoribus Græcis et Latinis.

1. Ex Orpheo, sive Onomacrito. [Ante Ch. 560.] Page 1
2. Ex Herodoto. [A. C. 484—408.] . . ib.
3. Ex Aristotele. [A. C. 384—321.] . . 2
4. Ex Polybio. [A. C. 203—121.] . . ib.
5. Ex Caio Julio Cæsare. [A. C. 90—44.] . ib.
6. Ex Marco T. Cicerone. [A. C. 55.] . 23
7. Ex T. Lucretio Caro. [A. C. 55.] . . 24
8. Ex C. V. Catullo. [A. C. 48.] . . ib.
9. Ex Diodoro Siculo. [A. C. 45.] . . 25
10. Ex Strabone. [A. C. c. 44.] . . 28
11. Ex Publio Virgilio Marone. [A. C. 30.] . 36
12. Ex Quinto Horatio Flacco. [A. C. 20.] . ib.
13. Ex Albio Tibullo. [A. C. 15.] . . 37
14. Ex Sexto Aurelio Propertio. [A. C. 10.] . 38
15. Ex Messala Corvino. [A. C. 10.] . . ib.
16. Ex Gratio Falisco. [A. C. 6.] . . ib.
17. Ex Publio Ovidio Nasone. [A. D. 17.] . 39
18. Ex Valerio Maximo. [A. D. 30.] . . ib.
19. Ex Velleio Paterculo. [A. D. 30.] . . 40
20. Ex Pomponio Mela. [A. D. 45.] . . ib.
21. Ex Lucio Annæo Seneca. [A. D. 55.] . 42
22. Ex Dioscoride. [A. D. 65.] . . 44
23. Ex Marco Annæo Lucano. [A. D. 65.] . ib.
24. Ex Silio Italico. [A. D. 68.] . . 45
25. Ex Valerio Flacco. [A. D. 70.] . . ib.
26. Ex Flavio Josepho. [A. D. 70.] . . 46
27. Ex Caio Plinio Secundo (Majore). [A. D. 23—79.] ib.
28. Ex Anthologia (Burmanni). [A. D. 1—80.] 53
29. Ex C. Cornelio Tacito. [A. D. 80.] . 54

30. Ex Dec. Jun. Juvenale. [A. D. 96.] . Pag. 87
31. Ex M. Valer. Martiale. [A. D. 96.] . 88
32. Ex M. F. Quinctiliano. [A. D. 96.] . 89
33. Ex Publio Papinio Statio. [A. D. 96.] . ib.
34. Ex Clemente Romano. [A. D. 96.] . ib.
35. Ex Plutarcho. [A. D. 110.] . . 90
36. Ex Lucio Annæo Floro. [A. D. 120.] . 91
37. Ex Caio Suetonio Tranquillo. [A. D. 120.] 92
38. Ex Claudio Ptolemæo. [A. D. 120.] . 95
39. Ex Apollonio Dyscolo Alexandrino. [A. D. 135.] 105
40. Ex Oppiano. [A. D. 140.] . . . . ib.
41. Ex Pausania. [A. D. 140.] . . ib.
42. Ex Appiano Alexandrino. [A. D. 140.] . 106
43. Ex Aristide. [A. D. 160.] . . . 107
44. Ex Caio Julio Solino. [A. D. 160.] . ib.
45. Ex Polyæno. [A. D. 180.] . . 109
46. Ex Dionysio Periegeta. [A. D. 180.] . 110
47. Ex Theophilo Antiocheno. [A. D. 180.] . 111
48. Ex Athenæo. [A. D. 190.] . . ib.
49. Ex Sybillæ Oraculis. [A. D. 190.] . . ib.
50. Ex Tertulliano. [A. D. 208.] . . ib.
51. Ex Minucio Felice. [A. D. 210.] . . 112
52. Ex Æliano. [A. D. 220.] . . ib.
53. Ex Origene. [A. D. 230.] . . ib.
54. Ex Dione Cassio. [A. D. 230.] . . ib.
55. Ex Herodiano. [A. D. 238.] . . 120
56. Ex Marciano Heracleota. [A. D. 250.] . 124
57. Ex Agathemero. [A. D. 250.] . . 126
58. Ex M. A. O. Nemesiano. [A. D. 280.] . 127
59. Ex Ælio Spartiano. [A. D. 280.] . . ib.
60. Ex Julio Capitolino. [A. D. 280.] . . 129
61. Ex Ælio Lampridio. [A. D. 280.] . . 130
62. Ex Flavio Vopisco. [A. D. 280.] . . ib.
63. Ex Claudio Mamertino Panegyrico. [A. D. 292.] 131
64. Ex Eumenio. [A. D. 297.] . . ib.
66. Ex Incerto Panegyrico. [A. D. 307.] . 140
67. Ex alio incerto Panegyrico. [A. D. 313.] . ib.
68. Ex Synodo Arelatensi. [A. D. 314.] . ib.
69. Ex Latino Pacato Drepanio. [A. D. 319.] . ib.
70. Ex Lucio Ampelio. [A. D. 320.] . . 142
71. Ex Itinerario Antonini Augusti. [A. D. 320.] . ib.

72. Ex Eusebio Pamphilo. [A. D. 330.] . . Pag. 144
73. Ex Julio Firmico Materno. [A. D. 345.] . 146
74. Ex Athanasio. [A. D. 350.] . . ib.
75. Ex Libanio. [A. D. 360.] . . . ib.
76. Ex Juliano Imperatore. [A. D. 360.] . 148
77. E Sexto Rufo Festo. [A. D. 360.] . . ib.
78. E Sexto Aurelio Victore. [A. D. 360.] . ib.
79. Ex Eutropio. [A. D. 360.] . . 151
80. Ex Sancto Basilio. [A. D. 370.] . . . 153
81. Ex Rufo Festo Avieno. [A. D. 370.] . ib.
82. Ex Ambrosio. [A. D. 380.] vel Hegesippo. [A. D. 160.] 155
83. Ex Ammiano Marcellino. [A. D. 380.] . " 156
84. Ex Anon. Auct. De Const. Chloro. [A. D. 380.] 162
85. Ex Eunapio Sardiano. [A. D. 380.] . 163
86. Ex Julio Honorio. [A. D. 380.] . . ib.
87. Ex Æthico Istro. [A. D. 380.] . . ib.
87. Ex Codice Theodosiano. [A. D. 380.] . 164
88. Ex Anonymo Auctore. [ÆVI INC.] . ib.
89. Ex Flavio Vegetio Renato. [A. D. 380.] . ib.
90. Ex Q. M. Ausonio. [A. D. 380.] . . 165
91. Ex Symmacho. [A. D. 390.] . . 167
92. Ex Tabula Peutingeriana. [A. D. 390.] . 168
93. Ex Claudio Claudiano. [A. D. 400.] . ib.
94. Ex Joanne Chrysostomo. [A. D. 400.] . 171
95. Ex Hieronymo. [A. D. 400.] . . 172
96. Ex Sulpicio Severo. [A. D. 400.] . . 173
97. Ex Notitia Utriusque Imperii. [A. D. 410.] 175
98. Ex C. Rutilio Numatiano. [A. D. 410.] . 178
99. Ex Olympiodoro. [A. D. 410.] . . ib.
100. Ex Paulo Orosio. [A. D. 417.] . . 179
101. Ex Zozimo. [A. D. 420.] . . . 183
102. Ex Socrate Scholastico. [A. D. 420.] . 189
103. Ex Sozomeno. [A. D. 430.] . . ib.
104. Ex Theodoreto. [A. D. 450.] . . 190
105. Ex Prospero Aquitano. [A. D. 455.] . 191
106. Ex Gennadio. [A. D. 458.] . . . 193
107. Ex C. Soll. Apoll. Sidonio. [A. D. 470.] . 194
108. Ex Stephano Byzantino. [A. D. 490.] . 194
109. Ex Vibio Sequestro. [A. D. 500.] . 195
110. Ex Prisciano Periegeta. [A. D. 520.] . ib.
111. Ex Cassiodoro. [A. D. 520.] . . 196

112. Ex Pseudo-Dorothæo. [A. D. 520.] . Pag. 196
113. Ex Codice Justiniano. [A. D. 550.] . ib.
114. Ex Jornande. [A. D. 550.] . . 197
115. Ex Procopio. [A. D. 560.] . . 199
116. Ex Venantio Honorio Fortunato. [A. D. 580.] 205
117. Ex Isidoro Hispalensi. [A. D. 580.] . 206
118. Ex Anonymo Ravennate Geographo. [A. D. 650.] 207
119. Ex Menologiis Græcis. [ÆVI INC.] . 211
120. Ex Cedreno. [A. D. 1100.] . . ib.
121. Ex Xiphilino. [A. D. 1120.] . . ib.
122. Ex Zonara. [A. D. 1130.] . . . 221
123. Ex Tzetze. [A. D. 1180.] . . . 222
124. Ex Nicephoro. [A. D. 1333.] . . 223

II. Gildæ Sapientis de Excidio Britanniæ Liber Querulus. 225
III. Eulogium Britanniæ sive Historia Britonum, Auctore Nennio. . . . 304
IV. Excerpta ex Venerabilis Bedæ Historia Ecclesiastica quæ ad Britonum Historiam pertinent. 346
V. Ricardi Cicestrensis, Monachi Westmonasteriensis, de Situ Britanniæ. . . 380
VI. Vita Sancti Gildæ, auctore, ut fertur, Caradoco Lancarvanensi. . . . 421
VII. Alia Vita Gildæ, auctore incerto. . 427
VIII. Inscriptiones Nummorum Romanorum de Britannia. 457
IX. Ex Inscriptionibus Lapidum excerpta quæ ad Britanniam pertinent. . . . 463
X. Notæ ad Gildam et Nennium. . . 481
XI. Index Geographicus. . . . 491

EXCERPTA

EX SCRIPTORIBUS GRÆCIS ET LATINIS

DE REBUS BRITANNICIS.

A PRIMO INITIO USQUE AD SECULUM POST CHRISTUM SEXTUM.

I. EX ORPHEO, SIVE ONOMACRITO.

[*Floruit Orpheus seculo ante Christum tredecimo: omnia quæ scripsit, periisse nemo non scit: quæ vero sub ejus nomine circumferuntur, eorum auctor putatur esse Onomacritus, qui vixit circiter an. A. C.* 516.]

[ARGONAUT. 1170.] *Argo loquitur.*

Νῦν γὰρ δὴ λυγρῇ τε καὶ ἀλγεινῇ κακότητι
Ἕξομαι, ἣν νήσοισιν Ἰερνίσιν ἄσσον ἵκωμαι.
Εἰ γὰρ μὴ μ' ἱερῇσιν ἐπιγνάμψαντες ἄκρῃσιν
Κόλπον ἔσω γαίης τε καὶ ἀτρυγέτοιο θαλάσσης
Ἴξεσθ', ἀμ πέλαγός κεν Ἀτλαντικὸν ἐκτὸς ἵκωμαι.
Ὣς εἰποῦσ' αὐδὴν κατερήτυεν· ἐν δ' ἄρα θυμὸς
Παχνώθη Μινύῃσι διαμπερές· οὐ γὰρ ἔμελλον
Σχήσειν λυγρὸν ὄλεθρον, Ἰήσονος εἵνεκα φίλτρων.
Πολλὰ δὲ μερμήριζον ἐνὶ φρεσὶ πευκαλίμῃσιν,
Ἢ οἳ ἀποφθίσωσι καὶ ἰχθύσι κύρμα βάλωσιν
Αἰνολεχῆ Μήδειαν, ἀποστρέψωσι δ' Ἐρινυν·
Εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε περικλυτὸς Αἴσονος υἱὸς,
Καὶ οἱ λισσόμενος θυμὸν κατερήτυ' ἑκάστου.

II. EX HERODOTO. [A. C. 484—408.]

1. [ii. 33.] Ἴστρος τε γὰρ ποταμὸς, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος, ῥέει μέσην σχίζων τὴν Εὐρώπην. Οἱ δὲ Κελτοί εἰσιν ἔξω Ἡρακληίων στηλέων· ὁμουρέουσι δὲ Κυνησίοισι, οἳ ἔσχατοι πρὸς δυσμέων οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένων.

2. [iii. 115.] Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν· οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέχομαι Ἠριδανόν τινα καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορῆν ἄνεμον, ἀπ' ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστὶ,

οὔτε νήσους οἶδα Κασσιτερίδας ἐούσας, ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ. τοῦτο μὲν γὰρ, ὁ Ἠριδανὸς, αὐτὸ κατηγορέει τὸ οὔνομα, ὡς ἔστι Ἑλληνικὸν καὶ οὔ τι βαρβαρικὸν, ὑπὸ ποικτέω δέ τινος ποιηθέν· τοῦτο δὲ, οὐδενὸς αὐτόπτεω γενομένου οὐ δύναμαι ἀκοῦσαι, τοῦτο μελετῶν, ὅκως θάλασσά ἐστι τὰ ἐπέκεινα τῆς, Εὐρώπης. ἐξ ἐσχάτης δ' ὧν ὅ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ καὶ τὸ ἤλεκτρον.

3. [iv. 49.] Ῥέει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ὁ Ἴστρος, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἳ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων μετὰ Κύνητας οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

III. EX ARISTOTELE. [A. C. 384—321.]

1. [*De Mundo* iii.] Κατ' ὀλίγον ὑπὲρ τοὺς Σκύθας καὶ Κελτικὴν, σφίγγει τὴν οἰκουμένην, πρός τε τὸν Γαλατικὸν κόλπον, καὶ τὰς προειρημένας Ἡρακλείους στήλας, ὧν ἔξω περιῤῥέει τὴν γῆν ὁ Ὠκεανός, ἐν τούτῳ γε μὴν, νῆσοι μέγισταί τε τυγχάνουσιν οὖσαι δύο, Βρετανικαὶ λεγόμεναι, Ἄλβιον καὶ Ἰέρνη, τῶν προϊστορημένων μείζους, ὑπὲρ τοὺς Κελτοὺς κείμεναι· τούτων δὲ οὐκ ἐλάττους, ἥ τε Ταπροβάνη, πέραν Ἰνδῶν, λοξὴ πρὸς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ Φεβὸλ καλουμένη κατὰ τὸν Ἀῤῥαβικὸν κειμένη κόλπον· οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ περὶ τὰς Βρετανικὰς καὶ τὴν Ἰβηρίαν, κύκλῳ περιεστεφάνωνται τὴν οἰκουμένην ταύτην, ἣν δὴ νῆσον εἰρήκαμεν.

2. [*De Republica* ii. 9.] Ὥστε ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε κἂν τυχάνωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν, ἔξω Κελτῶν.

IV. EX POLYBIO. [A. C. 203—121.]

[iii. 57.] Ἴσως γὰρ δή τινες ἐπιζητήσουσι, πῶς, πεποιημένοι τὸν πλεῖστον λόγον ὑπὲρ τῶν κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν τόπων, οὔτε περὶ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόματος οὐδὲν ἐπὶ πλεῖον εἰρήκαμεν, οὔτε περὶ τῆς ἔξω θαλάττης, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ συμβαινόντων ἰδιωμάτων· οὐδὲ μὴν περὶ τῶν Βρεττανικῶν νήσων, καὶ τῆς τοῦ καττιτέρου κατασκευῆς, ἔτι δὲ τῶν ἀργυρείων καὶ χρυσείων τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ὑπὲρ ὧν οἱ συγγραφεῖς, ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους, τὸν πλεῖστον διατίθενται λόγον.

EX CAIO JULIO CÆSARE. [B. C. 90—44.]

1. [*B. G.* ii. 4.] Apud eos [*Suessiones*] fuisse regem nostra etiam memoria Divitiacum, totius Galliæ potentis-

simum, qui quum magnæ partis harum regionum, tum etiam Britanniæ imperium obtinuerit.

2. [*B. G.* ii. 14.] Pro his [*Bellovacis*] Divitiacus . . . facit verba: Bellovacos omni tempore in fide atque amicitia civitatis Æduæ fuisse: impulsos ab suis principibus . . . et ab Æduis defecisse et populo Romano bellum intulisse. Qui hujus consilii principes fuissent, quod intelligerent quantam calamitatem civitati intulissent, in Britanniam profugisse.

3. [*B. G.* iii. 8, 9.] Hujus est civitatis [*Venetorum*] longe amplissima auctoritas omnis oræ maritimæ regionum earum, quod et naves habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare consuerunt, et scientia atque usu nauticarum rerum reliquos antecedunt et in magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis, quos tenent ipsi, omnes fere, qui eo mari uti consuerunt, habent vectigales. . .

. . . Socios sibi [*Veneti*] ad id bellum Osismios, Lexovios, Nannetes, Ambiliatos, Morinos, Diablintes, Menapios adsciscunt: auxilia ex Britannia, quæ contra eas regiones posita est, arcessunt.

4. [*B. G.* iv. 20—38.] Exigua parte æstatis reliqua, [*A. C.* 55, *secundum Hallei comput.*] Cæsar, etsi in his *locis*, quod omnis Gallia ad septemtriones vergit, maturæ sunt hyemes, tamen in Britanniam proficisci contendit, quod omnibus fere Gallicis bellis hostibus nostris inde subministrata auxilia intelligebat: et, si tempus anni ad bellum gerendum deficeret, tamen magno sibi usui fore arbitrabatur, si modo insulam adisset, genus hominum perspexisset, loca, portus, aditus cognovisset: quæ omnia fere Gallis erant incognita. Neque enim temere præter mercatores illo adit quisquam, neque iis ipsis quidquam, præter oram maritimam atque eas regiones quæ sunt contra Gallias, notum est. Itaque, evocatis ad se undique mercatoribus, neque quanta esset insulæ magnitudo, neque quæ aut quantæ nationes incolerent, neque quem usum belli haberent, aut quibus institutis uterentur, neque qui essent ad majorum navium multitudinem idonei portus, reperire poterat.

Ad hæc cognoscenda, priusquam periculum faceret, idoneum esse arbitratus C. Volusenum, cum navi longa præmittit.

Huic mandat, uti, exploratis omnibus rebus, ad se quam primum revertatur: ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam transjectus. Huc naves undique ex finitimis regionibus et, quam superiore æstate ad Veneticum bellum fecerat, classem jubet convenire. Interim, consilio ejus cognito et per mercatores perlato ad Britannos, a compluribus ejus insulæ civitatibus ad eum legati veniunt, qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare. Quibus auditis liberaliter pollicitus, hortatusque ut in ea sententia permanerent, eos domum remittit et cum his una Commium, quem ipse, Atrebatibus superatis, regem ibi constituerat, cujus et virtutem et consilium probabat, et quem sibi fidelem arbitrabatur, cujusque auctoritas in iis regionibus magni habebatur, mittit. Huic imperat, quas possit adeat civitates, horteturque ut Populi Romani fidem sequantur; seque celeriter eo venturum nuntiet. Volusenus, perspectis regionibus, quantum ei facultatis dari potuit, qui navi egredi ac se barbaris committere non auderet, quinto die ad Cæsarem revertitur; quæque ibi perspexisset renuntiat.

Dum in his locis Cæsar navium parandarum causa moratur, ex magna parte Morinorum ad eum legati venerunt, qui se de superioris temporis consilio excusarent, quod homines barbari et nostræ consuetudinis imperiti bellum Populo Romano fecissent, seque ea, quæ imperasset, facturos pollicerentur. Hoc sibi satis opportune Cæsar accidisse arbitratus, quod neque post tergum hostem relinquere volebat, neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat, neque has tantularum rerum occupationes sibi Britanniæ anteponendas judicabat, magnum his obsidum numerum imperat. Quibus adductis, eos in fidem recepit. Navibus circiter 80 onerariis coactis contractisque, quot satis esse ad duas transportandas legiones existimabat, quidquid præterea navium longarum habebat, quæstori, legatis, præfectisque distribuit. Huc accedebant 18 onerariæ naves, quæ ex eo loco ab millibus passuum 8 vento tenebantur, quo minus in eumdem portum pervenire possent. Has equitibus distribuit; reliquum exercitum Q. Titurio Sabino et L. Aurunculeio Cottæ, legatis, in Menapios atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad

eum legati non venerant, deducendum dedit. P. Sulpitium Rufum, legatum, cum eo præsidio quod satis esse arbitrabatur, portum tenere jussit.

His constitutis rebus, nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertia fere vigilia [*die Augusti* 26 *sec. Hall. comput.*] solvit, equitesque in ulteriorem portum progredi et naves conscendere et se sequi jussit: a quibus quum id paulo tardius esset administratum, ipse hora diei circiter quarta cum primis navibus Britanniam adtigit, atque ibi in omnibus collibus expositas hostium copias armatas conspexit. Cujus loci hæc erat natura: adeo montibus angustis mare continebatur, uti ex locis superioribus, in litus telum adjici posset. Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum arbitratus locum, dum reliquæ naves eo convenirent, ad horam nonam in anchoris expectavit. Interim legatis tribunisque militum convocatis, et quæ ex Voluseno cognosset, et quæ fieri vellet, ostendit, monuitque, (ut rei militaris ratio, maxime ut maritimæ res postularent, ut quæ celerem atque instabilem motum haberent,) ad nutum et ad tempus omnes res ab iis administrarentur. His dimissis, et ventum et æstum uno tempore nactus secundum, dato signo et sublatis anchoris, circiter millia passuum 7 ab eo loco progressus, aperto ac plano litore naves constituit.

At barbari, consilio Romanorum cognito, præmisso equitatu et essedariis, quo plerumque genere in præliis uti consuerunt, reliquis copiis subsecuti, nostros navibus egredi prohibebant. Erat ob has causas summa difficultas, quod naves propter magnitudinem, nisi in alto, constitui non poterant; militibus autem ignotis locis, impeditis manibus, magno et gravi armorum onere oppressis, simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum: quum illi aut ex arido, aut paululum in aquam progressi, omnibus membris expediti, notissimis locis audacter tela conjicerent et equos insuefactos incitarent. Quibus rebus nostri perterriti, atque hujus omnino generis pugnæ imperiti, non omnes eadem alacritate ac studio, quo in pedestribus uti præliis consuevcrant, utebantur.

Quod ubi Cæsar animum advertit, naves longas, quarum et species erat barbaris inusitatior et motus ad usum expeditior,

paulum removeri ab onerariis navibus et remis incitari et ad latus apertum hostium constitui, atque inde fundis, sagittis, tormentis, hostes propelli ac submoveri jussit: quæ res magno usui nostris fuit. Nam et navium figura et remorum motu et inusitato genere tormentorum permoti barbari constiterunt, ac paulum modo pedem retulerunt. Atque nostris militibus cunctantibus, maxime propter altitudinem maris, qui decimæ legionis aquilam ferebat, contestatus Deos, ut ea res legioni feliciter eveniret: 'Desilite,' inquit, 'commilitones, nisi vultis aquilam hostibus prodere: ego certe meum reipublicæ atque imperatori officium præstitero.' Hoc quum magna voce dixisset, ex navi se projecit atque in hostes aquilam ferre cœpit. Tum nostri, cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur, universi ex navi desiluerunt: hos item ex proximis primis navibus quum conspexissent, subsecuti hostibus adpropinquarunt.

Pugnatum est ab utrisque acriter; nostri tamen, quod neque ordines servare, neque firmiter insistere, neque signa subsequi poterant, atque alius alia ex navi, quibuscumque signis occurrerat, se adgregabat, magno opere perturbabantur. Hostes vero, notis omnibus vadis, ubi ex littore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant, incitatis equis impeditos adoriebantur: plures paucos circumsistebant: alii ab latere aperto in universos tela conjiciebant. Quod quum animum advertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit, et, quos laborantes conspexerat, iis subsidia submittebat. Nostri, simul in arido constiterunt, suis omnibus consecutis, in hostes impetum fecerunt atque eos in fugam dederunt, neque longius prosequi potuerunt, quod equites cursum tenere atque insulam capere non potuerant. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

Hostes prælio superati, simul atque se ex fuga receperunt, statim ad Cæsarem legatos de pace miserunt: obsides daturos, quæque imperasset sese facturos, polliciti sunt. Una cum his legatis Commius Atrebas venit, quem supra demonstraveram a Cæsare in Britanniam præmissum. Hunc illi e navi egressum, quum ad eos imperatoris mandata perferret, comprehenderant atque in vincula conjecerant: tum, prælio

facto, remiserunt et in petenda pace ejus rei culpam in multitudinem contulerunt, et, propter imprudentiam ut ignosceretur, petiverunt. Cæsar questus, quod, quum ultro in continentem legatis missis pacem ab se petissent, bellum sine causa intulissent, ignoscere imprudentiæ dixit, obsidesque imperavit: quorum illi partem statim dederunt, partem, ex longinquioribus locis arcessitam, paucis diebus sese daturos dixerunt. Interea suos remigrare in agros jusserunt, principesque undique convenere et se civitatesque suas Cæsari commendare cœperunt.

His rebus pace confirmata, post diem 4, quam est in Britanniam ventum, naves 18, de quibus supra demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex superiore portu leni vento solverunt. Quæ quum adpropinquarent Britanniæ et ex castris viderentur, tanta tempestas subito coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset, sed aliæ eodem, unde erant profectæ, referrentur; aliæ ad inferiorem partem insulæ, quæ est propius solis occasum, magno sui cum periculo dejicerentur; quæ tamen, ancoris jactis quum fluctibus complerentur, necessario adversa nocte in altum provectæ continentem petierunt.

Eadem nocte accidit, [*Die 30 Augusti c. med. noc.*] ut esset luna plena, qui dies maritimos æstus maximos in oceano efficere consuevit: nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore et longas naves, quibus Cæsar exercitum transportandum curaverat, quasque in aridum subduxerat, æstus complebat; et onerarias, quæ ad ancoras erant deligatæ, tempestas afflictabat; neque ulla nostris facultas aut administrandi, aut auxiliandi, dabatur. Compluribus navibus fractis, reliquæ quum essent, funibus, ancoris, reliquisque armamentis amissis, ad navigandum inutiles, magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est: neque enim naves erant aliæ, quibus reportari possent; et omnia deerant, quæ ad reficiendas eas usui sunt, et, quod omnibus constabat, hyemare in Gallia oportere, frumentum his in locis in hyemem provisum non erat.

Quibus rebus cognitis, principes Britanniæ, qui post prælium factum ad ea, quæ jusserat Cæsar, facienda convenerant, inter se collocuti, quum equites et naves et frumentum Ro-

manis deesse intelligerent, et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent, quæ hoc erant etiam angustiora, quod sine impedimentis Cæsar legiones transportaverat, optimum factu esse duxerunt, rebellione facta, frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hyemem producere, quod, iis superatis, aut reditu interclusis, neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant. Itaque, rursus conjuratione facta, paulatim ex castris discedere ac suos clam ex agris deducere cœperunt.

At Cæsar, etsi nondum eorum consilia cognoverat, tamen et ex eventu navium suarum, et ex eo, quod obsides dare intermiserant, fore id, quod accidit, suspicabatur. Itaque ad omnes casus subsidia comparabat: nam et frumentum ex agris quotidie in castra conferebat, et, quæ gravissime afflictæ erant naves, earum materia atque ære ad reliquas reficiendas utebatur, et, quæ ad eas res erant usui, ex continenti comportari jubebat. Itaque, quum id summo studio a militibus administraretur, duodecim navibus amissis, reliquis ut navigari commode posset, effecit.

Dum ea geruntur, legione ex consuetudine una frumentatum missa, quæ appellabatur septima, neque ulla ad id tempus belli suspicione interposita, quum pars hominum in agris remaneret, pars etiam in castra ventitaret, ii, qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renuntiaverunt, pulverem majorem, quam consuetudo ferret, in ea parte videri, quam in partem legio iter fecisset. Cæsar id, quod erat, suspicatus, aliquid novi a barbaris initum consilii, cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci, duas ex reliquis in stationem succedere, reliquas armari et confestim sese subsequi jussit. Quum paulo longius a castris processisset, suos ab hostibus premi, atque ægre sustinere, et conferta legione ex omnibus partibus tela conjici, animum advertit. Nam quod, omni ex reliquis partibus demesso frumento, pars una erat reliqua, suspicati hostes, huc nostros esse venturos, noctu in sylvis delituerant: tum dispersos, depositis armis, in metendo occupatos, subito adorti, paucis interfectis, reliquos incertis ordinibus perturbaverant: simul equitatu atque essedis circumdederant.

Genus hoc est ex essedis pugnæ: primo per omnes partes

perequitant et tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum et strepitu rotarum ordines plerumque perturbant, et, quum se inter equitum turmas insinuaverint, ex essedis desiliunt et pedibus præliantur. Aurigæ interim paulatim ex prælio excedunt, atque ita curru se conlocant, ut, si illi a multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum, in præliis præstant; ac tantum usu quotidiano et exercitatione efficiunt, uti in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere et brevi moderari ac flectere, et per temonem percurrere, et in jugo insistere, et inde se in currus citissime recipere consuerint.

Quibus rebus, perturbatis nostris novitate pugnæ, tempore opportunissimo Cæsar auxilium tulit: namque ejus adventu hostes constiterunt, nostri se ex timore receperunt. Quo facto, ad lacessendum et ad committendum prælium alienum esse tempus arbitratus, suo se loco continuit, et, brevi tempore intermisso, in castra legiones reduxit. Dum hæc geruntur, nostris omnibus occupatis, qui erant in agris reliqui, discesserunt. Secutæ sunt continuos complures dies tempestates, quæ et nostros in castris continerent, et hostem a pugna prohiberent. Interim barbari nuntios in omnes partes dimiserunt, paucitatemque nostrorum militum suis prædicaverunt, et, quanta prædæ faciendæ atque in perpetuum sui liberandi facultas daretur, si Romanos castris expulissent, demonstraverunt. His rebus celeriter magna multitudine peditatus equitatusque coacta, ad castra venerunt.

Cæsar, etsi idem, quod superioribus diebus acciderat, fore videbat, ut, si essent hostes pulsi, celeritate periculum effugerent; tamen nactus equites circiter triginta, quos Commius Atrebas, de quo ante dictum est, secum transportaverat, legiones in acie pro castris constituit. Commisso prælio, diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt, ac terga verterunt. Quos tanto spatio secuti, quantum cursu et viribus efficere potuerunt, complures ex iis occiderunt; deinde, omnibus longe lateque adflictis incensisque, se in castra receperunt.

Eodem die legati, ab hostibus missi ad Cæsarem de pace, venerunt. His Cæsar numerum obsidum, quem antea impe-

raverat, duplicavit, eosque in continentem adduci jussit, quod, propinqua die æquinoctii, infirmis navibus, hyemi navigationem subjiciendam non existimabat. Ipse, idoneam tempestatem nactus, paulo post mediam noctem naves solvit, quæ omnes incolumes ad continentem pervenerunt; sed ex his onerariæ duæ eosdem, quos reliquæ, portus capere non potuerunt, et paulo infra delatæ sunt.

Quibus ex navibus quum essent expositi milites circiter 300, atque in castra contenderent, Morini, quos Cæsar, in Britanniam proficiscens, pacatos reliquerat, spe prædæ adducti, primo non ita magno suorum numero circumsteterunt, ac, si sese interfici nollent, arma ponere jusserunt. Quum illi orbe facto sese defenderent, celeriter ad clamorem hominum circiter millia 6 convenerunt. Qua re nuntiata, Cæsar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit. Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt, atque amplius horis quatuor fortissime pugnaverunt, et, paucis vulneribus acceptis, complures ex iis occiderunt. Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit, hostes abjectis armis terga verterunt, magnusque eorum numerus est occisus.

Cæsar postero die [20 *Sep.*] T. Labienum legatum, cum iis legionibus, quas ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. . . . Cæsar in Belgis omnium legionum hyberna constituit. Eo duæ omnino civitates ex Britannia obsides miserunt, reliquæ neglexerunt. His rebus gestis, ex literis Cæsaris dierum 20 supplicatio a Senatu decreta est.

5. [*B. G.* v. 1—23.] Lucio Domitio, Appio Claudio coss. discedens ab hybernis Cæsar in Italiam, ut quotannis facere consuerat, legatis imperat, quos legionibus præfecerat, uti, quamplurimas possent, hyeme naves ædificandas veteresque reficiendas curarent. Earum modum formamque demonstrat. Ad celeritatem onerandi subductionesque paulo facit humiliores, quam quibus in nostro mari uti consuevimus; atque id eo magis, quod propter crebras commutationes æstuum minus magnos ibi fluctus fieri cognoverat: ad onera et ad multitudinem jumentorum transportandam paulo latiores, quam quibus in reliquis utimur maribus. Has omnes ac-

tuarias imperat fieri, quam ad rem multum humilitas adjuvat. Ea, quæ sunt usui ad armandas naves, ex Hispania adportari jubet. . . .

His confectis rebus conventibusque peractis, in citeriorem Galliam revertitur, atque inde ad exercitum proficiscitur. Eo quum venisset, circuitis omnibus hybernis, singulari militum studio, in summa omnium rerum inopia, circiter 600 ejus generis, cujus supra demonstravimus, naves, et longas 28 invenit instructas, neque multum abesse ab eo, quin paucis diebus deduci possent. Conlaudatis militibus atque iis qui negotio præfuerant, quid fieri velit, ostendit, atque omnis ad portum Itium convenire jubet, quo ex portu commodissimum in Britanniam transjectum esse cognoverat, circiter millium passuum 30 transmissum a continenti. Huic rei quod satis esse visum est militum, reliquit: ipse cum legionibus expeditis 4 et equitibus 800, in fines Trevirorum proficiscitur . . .

. . . In ea civitate duo de principatu inter se contendebant, Indutiomarus et Cingetorix: ex quibus alter, simul atque de Cæsaris legionumque adventu cognitum est, ad eum venit. . . Indutiomarus . . . legatos ad Cæsarem mittit . . .

Cæsar, etsi intelligebat, qua de causa ea dicerentur, quæque eum res ab instituto consilio deterreret, tamen, ne æstatem in Treviris consumere cogeretur, omnibus ad Britannicum bellum rebus comparatis, Indutiomarum ad se cum ducentis obsidibus venire jussit. . . .

His rebus constitutis, Cæsar ad portum Itium cum legionibus pervenit. Ibi cognoscit, 60 naves, quæ in Belgis factæ erant, tempestate rejectas, cursum tenere non potuisse, atque eodem, unde erant profectæ, revertisse: reliquas paratas ad navigandum atque omnibus rebus instructas invenit. Eodem totius Galliæ equitatus convenit, numero millium quatuor, principesque omnibus ex civitatibus: ex quibus perpaucos, quorum in se fidem perspexerat, relinquere in Gallia, reliquos obsidum loco secum ducere, decreverat; quod, quum ipse abesset, motum Galliæ verebatur.

Erat una cum cæteris Dumnorix Æduus, de quo ab nobis antea dictum est. Hunc secum habere in primis constituerat, quod eum cupidum rerum novarum, cupidum imperii, magni

animi, magnæ inter Gallos auctoritatis, cognoverat. Accedebat huc, quod jam in concilio Æduorum Dumnorix dixerat, 'sibi a Cæsare regnum civitatis deferri:' quod dictum Ædui graviter ferebant, neque recusandi aut deprecandi causa legatos ad Cæsarem mittere audebant. Id factum ex suis hospitibus Cæsar cognoverat. Ille omnibus primo precibus petere contendit, ut in Gallia relinqueretur; partim, quod insuetus navigandi mare timeret; partim, quod religionibus sese diceret impediri. Posteaquam id obstinate sibi negari vidit, omni spe impetrandi adempta, principes Galliæ solicitare, sevocare singulos hortarique cœpit, uti in continenti remanerent; metu territare, non sine causa fieri; ut Gallia omni nobilitate spoliaretur: id esse consilium Cæsaris, ut, quos in conspectu Galliæ interficere vereretur, hos omnes in Britanniam transductos necaret: fidem reliquis interponere, jusjurandum poscere, ut, quod esse ex usu Galliæ intellexissent, communi consilio administrarent.

Hæc a compluribus ad Cæsarem deferebantur. Qua re cognita, Cæsar, quod tantum civitati Æduæ dignitatis tribuerat coercendum atque deterrendum, quibuscumque rebus posset, Dumnorigem statuebat; quod longius ejus amentiam progredi videbat, prospiciendum, ne quid sibi ac reipublicæ nocere posset. Itaque dies circiter 25 in eo loco commoratus, quod Corus ventus navigationem impediebat, qui magnam partem omnis temporis in his locis flare consuevit, dabat operam, ut in officio Dumnorigem contineret, nihilo tamen secius omnia ejus consilia cognosceret: tandem, idoneam nactus tempestatem, milites equitesque conscendere in naves jubet. At, omnium impeditis animis, Dumnorix cum equitibus Æduorum a castris, insciente Cæsare, domum discedere cœpit. Qua re nuntiata, Cæsar, intermissa profectione atque omnibus rebus postpositis, magnam partem equitatus ad eum insequendum mittit, retrahique imperat: si vim faciat neque pareat, interfici jubet: nihil hunc se absente pro sano facturum arbitratus, qui præsentis imperium neglexisset. Ille enim revocatus resistere ac se manu defendere suorumque fidem inplorare cœpit, sæpe clamitans, 'liberum se liberæque civitatis esse.' Illi, ut erat imperatum, circumsistunt hominem atque interficiunt; at Ædui equites ad Cæsarem omnes revertuntur.

His rebus gestis, Labieno in continente cum tribus legionibus et equitum millibus duobus relicto, ut portus tueretur et rem frumentariam provideret, quæque in Gallia gererentur cognosceret, consiliumque pro tempore et pro re caperet, ipse cum quinque legionibus et pari numero equitum, quem in continenti relinquebat, solis occasu naves solvit, et, leni Africo provectus, media circiter nocte vento intermisso, cursum non tenuit, et, longius delatus æstu, orta luce, sub sinistra Britanniam relictam conspexit. Tum rursus, æstus commutationem secutus, remis contendit, ut eam partem insulæ caperet, qua optimum esse egressum superiore æstate cognoverat. Qua in re admodum fuit militum virtus laudanda, qui vectoriis gravibusque navigiis, non intermisso remigandi labore, longarum navium cursum adæquarunt. Accessum est ad Britanniam omnibus navibus meridiano fere tempore: neque in eo loco hostis est visus, sed, ut postea Cæsar ex captivis comperit, quum magnæ manus eo convenissent, multitudine navium perterritæ, quæ cum annotinis privatisque, quas sui quisque commodi fecerat, amplius 800 uno erant visæ tempore, a litore discesserant ac se in superiora loca abdiderant.

Cæsar, exposito exercitu et loco castris idoneo capto, ubi ex captivis cognovit, quo in loco hostium copiæ consedissent, cohortibus 10 ad mare relictis et equitibus 300, qui præsidio navibus essent, de tertia vigilia ad hostes contendit, eo minus veritus navibus, quod in littore molli atque aperto deligatas ad ancoram relinquebat; et præsidio navibus Q. Atrium præfecit. Ipse, noctu progressus millia passuum circiter 12, hostium copias conspicatus est. Illi, equitatu atque essedis ad flumen progressi, ex loco superiore nostros prohibere et prælium committere cœperunt. Repulsi ab equitatu, se in sylvas abdiderunt, locum nacti, egregie et natura et opere munitum, quem domestici belli, ut videbatur, causa jam ante præparaverant: nam crebris arboribus succisis omnes introitus erant præclusi. Ipsi ex sylvis rari propugnabant, nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis 7mæ, testudine facta et aggere ad munitiones adjecto, locum ceperunt eosque ex sylvis expulerunt, paucis vulneribus acceptis. Sed eos fugientes longius

Cæsar prosequi vetuit, et quod loci naturam ignorabat, et quod, magna parte diei consumta, munitioni castrorum tempus relinqui volebat.

Postridie ejus diei mane tripartito milites equitesque in expeditionem misit, ut eos, qui fugerant, persequerentur. His aliquantum itineris progressis, quum jam extremi essent in prospectu, equites a Q. Atrio ad Cæsarem venerunt, qui nuntiarent, superiore nocte, maxima coorta tempestate, prope omnes naves adflictas atque in litore ejectas esse; quod neque ancoræ funesque subsisterent, neque nautæ gubernatoresque vim pati tempestatis possent: itaque ex eo concursu navium magnum esse incommodum acceptum.

His rebus cognitis, Cæsar legiones equitatumque revocari atque itinere desistere jubet; ipse ad naves revertitur: eadem fere, quæ ex nuntiis literisque cognoverat, coram perspicit, sic ut, amissis circiter 40 navibus, reliquæ tamen refici posse magno negotio viderentur. Itaque ex legionibus fabros delegit et ex continenti alios arcessiri jubet; Labieno scribit, ut, quam plurimas posset, iis legionibus quæ sint apud eum, naves instituat. Ipse, etsi res erat multæ operæ ac laboris, tamen commodissimum esse statuit, omnes naves subduci et cum castris una munitione conjungi. In his rebus circiter dies decem consumit, ne nocturnis quidem temporibus ad laborem militum intermissis. Subductis navibus castrisque egregie munitis, easdem copias, quas ante, præsidio navibus reliquit: ipse eodem, unde redierat, proficiscitur. Eo quum venisset, majores jam undique in eum locum copiæ Britannorum convenerant, summa imperii bellique administrandi communi consilio permissa Cassivellauno, cujus fines a maritimis civitatibus flumen dividit, quod adpellatur Tamesis, a mari circiter millia passuum 80. Huic superiore tempore cum reliquis civitatibus continentia bella intercesserant: sed nostro adventu permoti Britanni hunc toti bello imperioque præfecerant.

Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsa memoria proditum dicunt: maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgio transierant; qui omnes fere iis nominibus civitatum adpellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, et bello inlato ibi reman-

serunt atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaque ædificia, fere Gallicis consimilia: pecorum magnus numerus. Utuntur aut ære, aut taleis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum; sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est, præter fagum atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare, fas non putant; hæc tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora, quam in Gallia, remissioribus frigoribus.

Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves adpelluntur, ad orientem solem; inferior ad meridiem spectat. Hoc latus tenet circiter millia passuum 500. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut æstimatur, quam Britannia; sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ adpellatur Mona; complures præterea minores objectæ insulæ existimantur; de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos 30 sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breviores esse, quam in continente, noctes videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, 500 millium. Tertium est contra septemtriones, cui parti nulla est objecta terra; sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam spectat: huic millia passuum 800 in longitudinem esse, existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centum millium passuum.

Ex his omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt, pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem, atque hoc horridiore sunt in pugna adspectu: capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa, præter caput et labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes, et maxime fratres cum

fratribus, parentesque cum liberis; sed, si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quæque deducta est.

Equites hostium essedariique acriter prælio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt, tamen ut nostri omnibus partibus superiores fuerint, atque eos in sylvas collesque compulerint: sed compluribus interfectis, cupidius insecuti, nonnullos ex suis amiserunt. At illi, intermisso spatio, imprudentibus nostris atque occupatis in munitione castrorum subito se ex sylvis ejecerunt, impetuque in eos facto, qui erant in statione pro castris conlocati, acriter pugnaverunt: duabusque missis subsidio cohortibus à Cæsare, atque his primis legionum duarum, cum hæ, perexiguo intermisso loci spatio inter se, constitissent, novo genere pugnæ perterritis nostris, per medios audacissime proruperunt, seque inde incolumes receperunt. Eo die Q. Laberius Durus, tribunus militum, interficitur. Illi, pluribus submissis cohortibus, repelluntur.

Toto hoc in genere pugnæ, quum sub oculis omnium ac pro castris dimicaretur, intellectum est, nostros propter gravitatem armorum, quod neque insequi cedentes possent, neque ab signis discedere auderent, minus aptos esse ad hujus generis hostem: equites autem magno cum periculo prælio dimicare, propterea quod illi etiam consulto plerumque cederent et, quum paulum ab legionibus nostros removissent, ex essedis desilirent et pedibus dispari prælio contenderent. Equestris autem prælii ratio et cedentibus et insequentibus par atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut, nunquam conferti, sed rari magnisque intervallis præliarentur, stationesque dispositas haberent, atque alios alii deinceps exciperent, integrique et recentes defatigatis succederent.

Postero die procul a castris hostes in collibus constiterunt, rarique se ostendere et lenius, quam pridie, nostros equites prælio lacessere cœperunt. Sed meridie, quum Cæsar pabulandi causa tres legiones atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato misisset, repente ex omnibus partibus ad pabulatores advolaverunt, sic, uti ab signis legionibusque non absisterent. Nostri, acriter in eos impetu facto, repulerunt, neque finem sequendi fecerunt, quoad subsidio confisi equi-

tes, quum post se legiones viderent, præcipites hostes egerunt: magnoque eorum numero interfecto, neque sui conligendi, neque consistendi, aut ex essedis desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga protinus, quæ undique convenerant, auxilia discesserunt: neque post id tempus umquam summis nobiscum copiis hostes contenderunt.

Cæsar, cognito consilio eorum, ad flumen Tamesin in fines Cassivellauni exercitum duxit; quod flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc ægre, transiri potest. Eo quum venisset, animum advertit, ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas: ripa autem erat acutis sudibus præfixis munita; ejusdemque generis sub aqua defixæ sudes flumine tegebantur. His rebus cognitis a captivis perfugisque, Cæsar, præmisso equitatu, confestim legiones subsequi jussit. Sed ea celeritate atque eo impetu milites ierunt, quum capite solo ex aqua exstarent, ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent, ripasque dimitterent ac se fugæ mandarent.

Cassivellaunus, ut supra demonstravimus, omni deposita spe contentionis, dimissis amplioribus copiis, millibus circiter quatuor essedariorum relictis, itinera nostra servabat, paululumque ex via excedebat, locisque impeditis ac sylvestribus sese occultabat, atque iis regionibus, quibus nos iter facturos cognoverat, pecora atque homines ex agris in sylvas compellebat: et, quum equitatus noster liberius prædandi vastandique causa se in agros effunderet, omnibus viis notis semitisque essedarios ex sylvis emittebat, et magno cum periculo nostrorum equitum cum iis confligebat, atque hoc metu latius vagari prohibebat. Relinquebatur, ut neque longius ab agmine legionum discedi Cæsar pateretur, et tantum in agris vastandis incendiisque faciendis hostibus noceretur, quantum labore atque itinere legionarii milites efficere poterant.

Interim Trinobantes, prope firmissima earum regionum civitas, ex qua Mandubratius adolescens, Cæsaris fidem secutus, ad eum in continentem Galliam venerat, cujus pater Imanuentius in ea civitate regnum obtinuerat, interfectusque erat a Cassivellauno, ipse fuga mortem vitaverat, legatos ad Cæsarem mittunt, pollicenturque, sese ei dedituros atque imperata facturos: petunt, ut Mandubratium ab injuria

Cassivellauni defendat, atque in civitatem mittat, qui præsit imperiumque obtineat. His Cæsar imperat obsides 40 frumentumque exercitui, Mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerunt, obsides ad numerum frumentaque miserunt.

Trinobantibus defensis atque ab omni militum injuria prohibitis, Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, Cassi, legationibus missis sese Cæsari dedunt. Ab his cognoscit, non longe ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse, sylvis paludibusque munitum, quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, quum sylvas impeditas vallo atque fossa munierunt, quo incursionis hostium vitandæ causa convenire consuerunt. Eo proficiscitur cum legionibus: locum reperit egregie natura atque opere munitum; tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes, paulisper morati, militum nostrorum impetum non tulerunt, seseque alia ex parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus, multique in fuga sunt comprehensi atque interfecti.

Dum hæc in his locis geruntur, Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare supra demonstravimus, quibus regionibus quatuor reges præerant, Cingetorix, Carvilius, Taximagulus, Segonax, nuntios mittit, atque his imperat, uti, coactis omnibus copiis, castra navalia de improviso adoriantur atque oppugnent. Ii quum ad castra venissent, nostri, eruptione facta, multis eorum interfectis, capto etiam nobili duce Lugotorige, suos incolumes reduxerunt. Cassivellaunus, hoc prælio nuntiato, tot detrimentis acceptis, vastatis finibus, maxime etiam permotus defectione civitatium, legatos per Atrebatem Commium de deditione ad Cæsarem mittit. Cæsar, quum statuisset, hyemem in continenti propter repentinos Galliæ motus agere, neque multum æstatis superesset atque id facile extrahi posse intellegeret, obsides imperat, et, quid in annos singulos vectigalis Populo Romano Britannia penderet, constituit: interdicit atque imperat Cassivellauno, ne Mandubratio, neu Trinobantibus bellum faciat.

Obsidibus acceptis, exercitum reducit ad mare, naves invenit refectas. His deductis, quod et captivorum magnum

numerum habebat, et nonnullæ tempestate deperierant naves, duobus commeatibus exercitum reportare instituit. Ac sic accidit, uti ex tanto navium numero, tot navigationibus, neque hoc, neque superiore anno, ulla omnino navis, quæ milites portaret, desideraretur: at ex iis, quæ inanes ex continenti ad eum remitterentur, [et] prioris commeatus expositis militibus, et quas postea Labienus faciendas curaverat numero 60, perpaucæ locum caperent; reliquæ fere omnes rejicerentur. Quas quum aliquamdiu Cæsar frustra expectasset, ne anni tempore a navigatione excluderetur, quod æquinoctium suberat, necessario angustius milites conlocavit, ac, summa tranquillitate consecuta, secunda inita quum solvisset vigilia, prima luce terram adtigit, omnesque incolumes naves perduxit.

6. [*B. G.* vi. 13—20.] In omni Gallia eorum hominum, qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo: nam plebes pæne servorum habetur loco, quæ per se nihil audet et nullo adhibetur consilio. Plerique, quum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuria potentiorum, premuntur, sese in servitutem dicant nobilibus: in hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in servos. Sed de his duobus generibus alterum est Druidum, alterum equitum. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque ii sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt; et, si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, si de finibus controversia est, iidem decernunt; præmia pœnasque constituunt: si qui aut privatus aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo, si qui ex reliquis excellit dignitate, succedit: at, si sunt plures pares, suffragio Druidum adlegitur, nonnunquam etiam armis

de principatu contendunt. Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt, eorumque decretis judiciisque parent. Disciplina in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur: et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

Druides a bello abesse consuerunt, neque tributa una cum reliquis pendunt; militiæ vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a parentibus propinquisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Neque fas esse existimant, ea literis mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Græcis utantur literis. Id mihi duabus de causis instituisse videntur; quod neque in vulgum disciplinam efferri velint, neque eos, qui discant, literis confisos, minus memoriæ studere: quod fere plerisque accidit, ut præsidio literarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate disputant et juventuti transdunt.

Alterum genus est equitum. Hi, quum est usus atque aliquod bellum incidit, (quod ante Cæsaris adventum fere quotannis accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent, aut illatas propulsarent,) omnes in bello versantur: atque eorum ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habent. Hanc unam gratiam potentiamque noverunt.

Natio est omnis Gallorum admodum dedita religionibus; atque ob eam causam, qui sunt adfecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur; quod, pro vita hominis

nisi hominis vita reddatur, non posse aliter Deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia. Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent, quibus succensis, circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto, aut in latrocinio, aut aliqua noxa sint comprehensi, gratiora Diis immortalibus esse arbitrantur: sed, quum ejus generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt.

Deum maxime Mercurium colunt: hujus sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc, Apollinem et Martem et Jovem et Minervam: de his eandem fere, quam reliquæ gentes, habent opinionem; Apollinem morbos depellere, Minervam operum atque artificiorum initia transdere; Jovem imperium cœlestium tenere; Martem bella regere. Huic, quum prælio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devovent. Quæ superaverint, animalia capta immolant; reliquas res in unum locum conferunt. Multis in civitatibus harum rerum exstructos tumulos locis consecratis conspicari licet: neque sæpe accidit, ut, neglecta quispiam religione, aut capta apud se occultare, aut posita tollere auderet; gravissimumque ei rei supplicium cum cruciatu constitutum est.

Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant, idque ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt; dies natales et mensium et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. In reliquis vitæ institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi quum adoleverint, ut munus militiæ sustinere possint, palam ad se adire non patiuntur; filiumque puerili ætate in publico, in conspectu patris, adsistere, turpe ducunt.

Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, æstimatione facta, cum dotibus communicant. Hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructusque servantur: uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum

pervenit. Viri in uxores, sicuti in liberos, vitæ necisque habent potestatem: et, quum pater familiæ, illustriore loco natus, decessit, ejus propinqui conveniunt, et, de morte si res in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum quæstionem habent, et, si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica et sumtuosa; omniaque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulo supra hanc memoriam servi et clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis funeribus confectis, una cremabantur.

Quæ civitates commodius suam rem publicam administrare existimantur, habent legibus sanctum, si quis quid de re publica a finitimis rumore ac fama acceperit, uti ad magistratum deferat, neve cum quo alio communicet: quod sæpe homines temerarios atque imperitos falsis rumoribus terreri, et ad facinus impelli, et de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus, quæ visa sunt, occultant; quæque esse ex usu judicaverint, multitudini produnt. De re publica nisi per concilium loqui non conceditur.

7. [*B. G.* vii. 76.] Hujus opera Commii, ita ut antea demonstravimus, fideli atque utili superioribus annis erat usus in Britannia Cæsar: quibus ille pro meritis civitatem ejus immunem esse jusserat, jura legesque reddiderat atque ipsi Morinos attribuerat. Tanta tamen universæ Galliæ consensio fuit libertatis vindicandæ et pristinæ belli laudis recuperandæ, ut neque beneficiis, neque amicitiæ memoria moverentur; omnesque et animo et opibus in id bellum incumberent, coactis equitum 8 millibus et peditibus circiter 240.

8. [*B. Civ.* i. 54.] Quum in his angustiis res esset, atque omnes viæ ab Afranianis militibus equitibusque obsiderentur, nec pontes perfici possent, imperat militibus Cæsar, ut naves faciant, cujus generis eum superioribus annis usus Britanniæ docuerat. Carinæ primum ac statumina ex levi materia fiebant: reliquum corpus navium, viminibus contextum, coriis integebatur. Has perfectas carris junctis devehit noctu millia passuum a castris 22, militesque his navibus flumen transportat, continentemque ripa collem improviso occupat.

VI. EX MARCO T. CICERONE. [A. C. 55.]

1. [*Ep. ad Treb.* 6.] Tu qui cæteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto.

2. [*Ad eund.* 8.] In Britannia nihil esse audio, neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, et ad nos quam primum recurras. Sin autem, sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perfice ut sis in familiaribus Cæsaris.

3. [*Ad eund.* 8.] Ego vestras literas Britannicas expecto. Vale.

4. [*Ad eund.* 10.] Legi tuas literas, ex quibus intellexi te Cæsari nostro valde jurisconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset.....Sed tu.....neque in oceano natare volueris.....neque spectare essedarios.

5. [*Ad eund.* 11.] Mira enim persona [*Valerius*] induci potest Britannici jurisconsulti.

6. [*Ad eund.* 14.] Sin æstivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britannia.

7. [*Ad eund.* 16.] Quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te præbuisti, plane non reprehendo.

8. [*Ad Att.* iv. 15.] Ex Quinti fratris literis suspicor jam eum esse in Britannia. Suspenso animo expecto quod agat.

9. [iv. 16.] Britannici belli exitus expectatur. Constat enim aditus insulæ esse munitos mirificis molibus. Etiam illud jam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te literis, aut musicis eruditos expectare.

10. [iv. 17.] Ab Quinto fratre, et a Cæsare accepi a. d. 9 Kal. Novemb. literas, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla præda, imperata tamen pecunia, datas a litoribus Britanniæ proximo a. d. 6 Kalend. Octob. Exercitum Britannia reportabant.

11. [*Ad Q. fra.* ii. 15.] Modo mihi date Britanniam, quam pingam, coloribus tuis, penicello meo.

12. [ii. 16.] O jucundas mihi tuas de Britannia literas! Timebam oceanum, timebam littus insulæ. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus expectatione ea, quam metu. Te vero ὑπόθεσιν scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes?

13. [iii. 1.] De Britannicis rebus cognovi ex tuis literis, nihil esse nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. . . . Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept. quam a. d. 4 Id. Sex. ex Britannia dederas. . . . Ex Britannia Cæsar ad me Kal. Sept. dedit literas: quas ego accepi a. d. 4 Kal. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, quum ad mare accesserit.

14. [*De N. D.* ii. 34.] Quod si in Scythiam, aut in Britanniam, sphæram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius: . . . quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphæra sit perfecta ratione?

15. [iii. 10.] Quid? æstus maritimi, vel Hispanienses, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel accessus, vel recessus, sine Deo fieri nonne possunt?

VII. EX T. LUCRETIO CARO. [A. C. 55.]

1. [vi. 1101.] Nonne vides etiam, cœli novitate et aquarum
Tentari, procul a patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepat aer.
Nam quî Brittanidis cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto est, qua mundi claudicat axis?

VIII. EX C. V. CATULLO. [A. C. 48.]

1. [*Car.* xi.] Sive trans altas gradietur Alpes,
Cæsaris visens monumenta magni,
Gallicum Rhenum, horribilesque ulti-
mosque Britannos.

2. [xxix.] Quis hoc potest videre, quis potest pati,
Nisi impudicus, et vorax, et aleo,

Mamurram habere, quod Comata Gallia
Habebat uncti et ultima Britannia?
. . . . . .
Eone nomine, imperator unice,
Fuisti in ultima Occidentis insulâ,
. . . . . .
Hunc, Galliæ, timetis, et Britanniæ.

3. [xlii.] Unam Septimius misellus Acmen
Mavult, quam Syrias, Britanniasque.

IX. EX DIODORO SICULO. [A. C. 45.]

1. [i. 4.] Ἐν δὲ ταῖς ἑξῆς εἴκοσι καὶ τρισὶ βίβλοις τὰς λοιπὰς ἀπάτας κατετάξαμεν, μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ συστάντος πολέμου Ῥωμαίοις πρὸς Κελτούς, καθ' ὃν ἡγούμενος Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ διὰ τὰς πράξεις προσαγορευθεὶς θεὸς, κατεπολέμησε μὲν τὰ πλεῖστα καὶ μαχιμώτατα τῶν Κελτῶν ἐθνῶν, προεβίβασε δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης μέχρι τῶν Βρεττανικῶν νήσων.

2. [iii. 38.] Τοῦτο γὰρ τὸ μέρος [ὁ Ἀράβιος κόλπος] τῆς οἰκουμένης καὶ τὸ περὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους καὶ τὴν ἄρκτον ἥκιστα πέπτωκεν ὑπὸ τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἐπίγνωσιν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν πρὸς ἄρκτον κεκλιμένων μερῶν τῆς οἰκουμένης, τῶν συναπτόντων τῇ διὰ ψύχος ἀνοικήτῳ, διέξιμεν, ὅταν τὰς Γαΐου Καίσαρος ἀναγράφωμεν πράξεις. οὗτος γὰρ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη πορρώτατω προβιβάσας, πάντα τὸν πρότερον ἀγνοούμενον τόπον ἐποίησε πεσεῖν εἰς σύνταξιν ἱστορίας.

3. [v. 21, 22.] Ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ κατὰ τὴν Λιβύην ὠκεανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ νήσων διήλθομεν, μεταβιβάσομεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Εὐρώπην· κατὰ γὰρ τὴν Γαλατίαν τὴν παρωκεανῖτιν καταντικρὺ τῶν Ἑρκυνίων ὀνομαζομένων δρυμῶν, οὓς μεγίστους ὑπάρχειν παρειλήφαμεν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην, νῆσοι πολλαὶ κατὰ τὸν ὠκεανὸν ὑπάρχουσιν, ὧν ἐστι μία καὶ μεγίστη ἡ Βρεττανικὴ καλουμένη. αὕτη δὲ τὸ μὲν παλαιὸν ἀνεπίμικτος ἐγενέτο ξενικαῖς δυνάμεσιν· οὔτε γὰρ Διόνυσον οὔθ' Ἡρακλέα παρειλήφαμεν οὔτε τῶν ἄλλων ἡρώων ἢ δυναστῶν ἐστρατευμένον ἐπ' αὐτήν· καθ' ἡμᾶς δὲ Γάϊος Καῖσαρ ὁ διὰ τὰς πράξεις ἐπονομασθεὶς θεὸς, πρῶτος τῶν μνημονευομένων ἐχειρώσατο τὴν νῆσον, καὶ τοὺς Βρεττανοὺς καταπολεμήσας, ἠνάγκασε

τελεῖν ὡρισμένους φόρους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τὰς κατὰ μέρος πράξεις ἐν τοῖς οἰκείοις χρόνοις ἀναγράψομεν, περὶ δὲ τῆς νήσου καὶ τοῦ φυομένου κατ' αὐτὴν κασσιτέρου νῦν διέξιμεν. αὕτη γὰρ τῷ σχήματι τρίγωνος οὖσα παραπλησίως τῇ Σικελίᾳ τὰς πλευρὰς οὐκ ἰσοκώλους ἔχει. παρεκτεινούσης δὲ αὐτῆς παρὰ τὴν Εὐρώπην λοξῆς, τὸ μὲν ἐλάχιστον ἀπὸ τῆς ἠπείρου διεστηκὸς ἀκρωτήριον, ὃ καλοῦσι Κάντιον, ὃ φασὶν ἀπέχειν ἀπὸ τῆς γῆς σταδίους ὡς ἑκατόν, καθ' ὃν τόπον ἡ θάλασσα ποιεῖται τὸν ἔκρουν· τὸ δ' ἕτερον ἀκρωτήριον, τὸ καλούμενον Βελέριον, ἀπέχειν λέγεται τῆς ἠπείρου πλοῦν ἡμερῶν τεσσάρων, τὸ δ' ὑπολειπόμενον ἀνήκειν μὲν ἰστροῦσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὀνομάζεσθαι δὲ Ὄρκαν. τῶν δὲ πλευρῶν τὴν μὲν ἐλαχίστην εἶναι σταδίων ἑπτακισχιλίων πεντακοσίων, παρήκουσαν παρὰ τὴν Εὐρώπην, τὴν δὲ δευτέραν τὴν ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ πρὸς τὴν κορυφὴν ἀνήκουσαν, σταδίων μυρίων πεντακισχιλίων, τὴν δὲ λοιπὴν σταδίων δισμυρίων, ὥστε τὴν πᾶσαν εἶναι τῆς νήσου περιφορὰν σταδίων τετρακισμυρίων δισχιλίων πεντακοσίων. κατοικεῖν δέ φασι τὴν Βρεττανικὴν αὐτόχθονα γένη καὶ τὸν παλαιὸν βίον ταῖς ἀγωγαῖς διατηροῦντα. ἅρμασι μὲν γὰρ κατὰ τοὺς πολέμους χρῶνται, καθάπερ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἥρωες ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ κεχρῆσθαι παραδέδονται, καὶ τὰς οἰκήσεις εὐτελεῖς ἔχουσιν, ἐκ τῶν καλάμων ἢ ξύλων κατὰ τὸ πλεῖστον συγκειμένας· τήν τε συναγωγὴν τῶν σιτικῶν καρπῶν ποιοῦνται τοὺς στάχυς αὐτοὺς ἀποτέμνοντες καὶ θησαυρίζοντες εἰς τὰς καταγείους οἰκήσεις· ἐκ δὲ τούτων τοὺς παλαιοὺς στάχυς καθ' ἡμέραν τίλλειν, καὶ κατεργαζομένους ἔχειν τὴν τροφήν. τοῖς δὲ ἤθεσιν ἁπλοῦς εἶναι καὶ πολὺ κεχωρισμένους τῆς τῶν νῦν ἀνθρώπων ἀγχινοίας καὶ πονηρίας. τάς τε διαίτας εὐτελεῖς ἔχειν καὶ τῆς ἐκ τοῦ πλούτου γεννωμένης τρυφῆς πολὺ διαλλάττοντας. εἶναι δὲ καὶ πολυάνθρωπον τὴν νῆσον, καὶ τὴν τοῦ ἀέρος ἔχειν διάθεσιν παντελῶς κατεψυγμένην, ὡς ἂν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἄρκτην κειμένην. βασιλεῖς τε καὶ δυνάστας πολλοὺς ἔχειν, καὶ πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰρηνικῶς διακεῖσθαι.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν κατ' αὐτὴν νομίμων καὶ τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων τὰ κατὰ μέρος ἀναγράψομεν, ὅταν ἐπὶ τὴν Καίσαρος γενομένην στρατείαν εἰς Βρεττανίαν παραγενηθῶμεν, νῦν δὲ περὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φυομένου κασσιτέρου διέξιμεν. τῆς γὰρ Βρεττανικῆς κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον Βελέριον οἱ κατοικοῦντες φιλόξενοί τε διαφερόντως εἰσὶ, καὶ διὰ τὴν τῶν ξένων ἐμπόρων ἐπιμιξίαν ἐξημερωμένοι τὰς ἀγωγάς. οὗτοι τὸν κασσίτερον κατασκευάζουσι φιλοτέχνως

ἐργαζόμενοι τὴν φέρουσαν αὐτὸν γῆν. αὕτη δὲ πετρώδης οὖσα, διαφυὰς ἔχει γεώδεις, ἐν αἷς τὸν πόρον κατεργαζόμενοι καὶ τήξαντες καθαίρουσιν. ἀποτυποῦντες δ' εἰς ἀστραγάλων ῥυθμοὺς κομίζουσιν εἴς τινα νῆσον προκειμένην μὲν τῆς Βρεττανικῆς, ὀνομαζομένην δὲ Ἶκτιν· κατὰ γὰρ τὰς ἀμπώτεις ἀναξηραινομένου τοῦ μεταξὺ τόπου, ταῖς ἁμάξαι, εἰς ταύτην κομίζουσι δαψιλῆ τὸν κασσίτερον. ἴδιον δέ τι συμβαίνει περὶ τὰς πλησίον νήσους τὰς μεταξὺ κειμένας τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Βρεττανικῆς. κατὰ μὲν γὰρ τὰς πλημμυρίδας τοῦ μεταξὺ πόρου πληρουμένου νῆσοι φαίνονται, κατὰ δὲ τὰς ἀμπώτεις ἀποῤῥεούσης τῆς θαλάττης, καὶ πολὺν τόπον ἀναξηραινούσης θεωροῦνται χεῤῥόνησοι. ἐντεῦθεν δ' οἱ ἔμποροι παρὰ τῶν ἐγχωρίων ὠνοῦνται καὶ διακομίζουσιν εἰς τὴν Γαλατίαν· τὸ δὲ τελευταῖον πεζῇ διὰ τῆς Γαλατίας πορευθέντες ἡμέρας ὡς τριάκοντα κατάγουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων τὰ φορτία πρὸς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ῥοδανοῦ ποταμοῦ περὶ μὲν οὖν τοῦ κασσιτέρου τοῖς ῥηθεῖσιν ἀρκεσθησόμεθα.

4. [v. 31.] Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς [Γαλαταῖς] καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς βάρδους ὀνομάζουσιν· οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων ᾄδοντες οὓς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσι. φιλόσοφοί τε τινές εἰσι καὶ θεολόγοι περιττῶς τιμώμενοι, οὓς δρουίδας ὀνομάζουσι. χρῶνται δὲ καὶ μάντεσιν, ἀποδοχῆς μεγάλης ἀξιοῦντες αὐτούς· οὗτοι δὲ διά τε τῆς οἰωνοσκοπίας καὶ διὰ τῆς τῶν ἱερείων θυσίας τὰ μέλλοντα προλέγουσι, καὶ πᾶν τὸ κλῆθος ἔχουσιν ὑπήκοον. μάλιστα δ' ὅταν περί τινων μεγάλων ἐπισκέπτωνται παράδοξον καὶ ἄπιστον ἔχουσι νόμιμον· ἄνθρωπον γὰρ κατασφείσαντες τύπτουσι μαχαίρᾳ κατὰ τὸν ὑπὲρ τὸ διαφράγμα τόπον, καὶ πεσόντος τοῦ πληγέντος ἐκ τῆς πτώσεως καὶ τοῦ σπαραγμοῦ τῶν μελῶν, ἔτι δὲ τῆς τοῦ αἵματος ῥύσεως, τὸ μέλλον νοοῦσι, παλαιᾷ τινὶ καὶ πολυχρονίῳ παρατηρήσει περὶ τούτων πεπιστευκότες. ἔθος δ' αὐτοῖς ἐστι μηδένα θυσίαν ποιεῖν ἄνευ φιλοσόφου· διὰ γὰρ τῶν ἐμπείρων τῆς θείας φύσεως ὡσπερεί τινων ὁμοφώνων τὰ χαριστήρια τοῖς θεοῖς φασὶ δεῖν προσφέρειν, καὶ διὰ τούτων οἴονται δεῖν τἀγαθὰ αἰτεῖσθαι. οὐ μόνον δ' ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς χρείαις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τούτοις μάλιστα πείθονται, καὶ τοῖς μελῳδοῦσι ποιηταῖς, οὐ μόνον οἱ φίλοι ἀλλὰ καὶ οἱ πολέμιοι· πολλάκις δ' ἐν ταῖς παρατάξεσι πλησιαζόντων ἀλλήλοις τῶν στρατοπέδων καὶ τοῖς ξίφεσιν ἀνατεταμένοις καὶ ταῖς λόγχαις προβεβλημέναις, εἰς τὸ μέσον οὗτοι προελθόντες παύουσιν αὐτούς, ὥσπερ τινὰ θηρία κατεπάσαντες. . .

5. [v. 32.] Ἀγριωτάτων δὲ ὄντων [τῶν Γαλατῶν] τῶν ὑπὸ τὰς ἄρκτους κατοικούντων καὶ τῶν τῇ Σκυθίᾳ πλησιοχώρων, φασὶ τινὰς

ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὥσπερ καὶ τῶν Βρεττανῶν τοὺς κατοικοῦντας τὴν ὀνομαζομένην Ἶριν.

6. [v. 38.] Ὑπεράνω γὰρ τῆς τῶν Λυσιτανῶν χώρας ἐστι μέταλλα πολλὰ τοῦ κασσιτέρου κατὰ τὰς προκειμένας τῆς Ἰβηρίας ἐν τῷ ὠκεανῷ νησίδας τὰς ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Κασσιτερίδας ὠνομασμένας. πολὺς δὲ καὶ ἐκ τῆς Βρεττανικῆς νήσου διακομίζεται πρὸς τὴν καταντικρὺ κειμένην Γαλατίαν, καὶ διὰ τῆς μεσογείου Κελτικῆς ἐφ' ἵππων ὑπὸ τῶν ἐμπόρων ἄγεται παρά τε τοὺς Μασσαλιώτας καὶ εἰς τὴν ὀνομαζομένην πόλιν Ναρβῶνα.

X. EX STRABONE. [A. C. c. 54.]

1. [*Lib.* I. *vol.* i. *p.* 92. *ed. Falc.*] Ἑξῆς δὲ τὸ πλάτος τῆς οἰκουμένης ἀφορίζων, φησὶν [ὁ Ἐρατοσθένης], ἀπὸ μὲν Μερόης ἐπὶ τοῦ δι' αὐτῆς μεσημβρινοῦ μέχρι Ἀλεξανδρείας, εἶναι μυρίους· ἔνθεν δὲ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, περὶ ὀκτακισχιλίους ἑκατὸν σταδίους· εἶτ' εἰς Βορυσθένη πεντακισχιλίους· εἶτ' ἐπὶ τὸν κύκλον τὸν διὰ Θούλης, ἣν φησι Πυθέας ἀπὸ μὲν τῆς Βρεταvικῆς ἓξ ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχειν πρὸς ἄρκτον, ἐγγὺς δ' εἶναι τῆς πεπηγυίας θαλάττης, ἄλλους ὡς μυρίους χιλίους πεντακοσίους. Ἐὰν οὖν ἔτι προσθῶμεν ὑπὲρ τὴν Μερόην, ἄλλους τρισχιλίους τετρακοσίους, ἵνα καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων νῆσον ἔχωμεν, καὶ τὴν κιναμωφόρον, καὶ τὴν Ταπροβάνην, ἔσεσθαι σταδίους τρισμυρίους ὀκτακισχιλίους. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διαστήματα δεδόσθω αὐτῷ· ὡμολόγηται γὰρ ἱκανῶς· τὸ δ' ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους ἐπὶ τὸν διὰ Θούλης κύκλον, τίς ἂν δοίη νοῦν ἔχων; Ὅ τε γὰρ ἱστορῶν τὴν Θούλην Πύθεας ἀνὴρ ψευδέστατος ἐξήτασται· καὶ οἱ τὴν Βρεταvικὴν Ἰέρνην ἰδόντες, οὐδὲν περὶ τῆς Θούλης λέγουσιν, ἄλλας νήσους λέγοντες μικρὰς περὶ τὴν Βρεταvικήν. Αὕτη τε καὶ ἡ Βρεταvικὴ, τὸ μῆκος ἴση πῶς ἐστι τῇ Κελτικῇ παρεκτεταμένη, τῶν πεντακισχιλίων οὐ μείζων σταδίων, καὶ τοῖς ἄκροις τοῖς ἀντικειμένοις ἀφοριζομένη. Ἀντίκειται γὰρ ἀλλήλοις, τά τε ἑῶα ἄκρα τοῖς ἑωίοις, καὶ τὰ ἑσπέρια τοῖς ἑσπερίοις· καὶ τά γε ἑῶα ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστὶ μέχρις ἐπόψεως, τό, τε Κάντιον, καὶ αἱ τοῦ Ῥήνου ἐκβολαί. Ὁ δὲ πλειόνων ἢ δισμυρίων ἀποφαίνει τὸ μῆκος τῆς νήσου, καὶ τὸ Κάντιον ἡμερῶν τινων πλοῦν ἀπέχειν τῆς Κελτικῆς φησι. Καὶ τὰ περὶ τοὺς Ὠστιαίους δὲ, καὶ τὰ πέραν τοῦ Ῥήνου τὰ μέχρι Σκυθῶν, πάντα κατέψευσται τῶν τόπων. Ὅστις οὖν περὶ τῶν γνωριζομένων τόπων τοσαῦτα ἔψευσται, σχολῇ

γ' ἂν περὶ τῶν ἀγνοουμένων παρὰ πᾶσιν ἀληθεύειν δύναιτο. Τὸν δὲ διὰ τοῦ Βορυσθένους παράλληλον τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ διὰ τῆς Βρεττανικῆς, εἰκάζουσιν Ἵππαρχός τε καὶ ἄλλοι, ἐκ τοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ τὸν διὰ Βυζαντίου, τῷ διὰ Μασσαλίας· ὃν γὰρ λόγον εἴρηκε τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ γνώμονος πρὸς τὴν σκιὰν, τὸν αὐτὸν καὶ Ἵππαρχος κατὰ τὸν ὁμώνυμον καιρὸν εὑρεῖν ἐν τῷ Βυζαντίῳ φησίν· ἐκ Μασσαλίας δὲ εἰς μέσην τὴν Βρεττανικὴν, οὐ πλέον ἐστὶ τῶν πεντακισχιλίων σταδίων· ἀλλὰ μὴν ἐκ μέσης τῆς Βρεττανικῆς οὐ πλέον τῶν τετρακισχιλίων προελθὼν, εὕροι ἂν οἰκήσιμον ἄλλως πως· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ περὶ τὴν Ἰέρνην· ὥστε τὰ ἐπέκεινα εἰς ἃ ἐκτοπίζει τὴν Θούλην, οὐκέτ' οἰκησίμα. Τίνι δ' ἂν καὶ στοχασμῷ λέγοι τὸ ἀπὸ τοῦ διὰ Θούλης ἕως τοῦ διὰ Βορυσθένους μυρίων καὶ χιλίων πεντακοσίων, οὐχ ὁρῶ. Διαμαρτὼν δὲ τοῦ πλάτους, ἠνάγκασται καὶ τοῦ μήκους ἀστοχεῖν· ὅτι μὲν γὰρ πλέον ἢ διπλάσιον τὸ γνώριμον μῆκος ἐστὶ τοῦ γνωρίμου πλάτους, ὁμολογοῦσι καὶ οἱ ὕστερον καὶ τῶν ἄλλων οἱ χαριέστατοι· λέγω δὲ ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ἰνδικῆς ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς Ἰβηρίας, τοῦ Αἰθιόπων ἕως τοῦ κατὰ Ἰέρνην κύκλου. Ὁρίσας δὲ τὸ λεχθὲν πλάτος, τὸ ἀπὸ τῶν ἐσχάτων Αἰθιόπων μέχρι τοῦ διὰ Θούλης, ἐκτείνει πλέον ἤδη τὸ μῆκος, ἵνα ποιήσῃ πλέον ἢ διπλάσιον τοῦ λεχθέντος πλάτους.

2. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 107.] Ὁ δέ γε ἀπὸ τῆς Κελτικῆς πρὸς ἄρκτον πλοῦς ἔσχατος λέγεται παρὰ τοῖς νῦν, ὁ ἐπὶ τὴν Ἰέρνην, ἐπέκεινα μὲν οὖσαν τῆς Βρεττανικῆς, ἀθλίως δὲ διὰ ψύχος οἰκουμένην· ὥστε τὰ ἐπέκεινα νομίζειν ἀοίκητα. Οὐ πλέον δὲ τῆς Κελτικῆς τὴν Ἰέρνην διέχειν φασὶ, τῶν πεντακισχιλίων.

3. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 110.] Φησὶ δέ γε ὁ Ἵππαρχος κατὰ τὸν Βορυσθένην καὶ τὴν Κελτικὴν, ἐν ὅλαις ταῖς θεριναῖς νυξὶ παραυγάζεσθαι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου περιϊστάμενον ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπὶ τὴν ἀνατολήν· ταῖς δὲ χειμεριναῖς τροπαῖς πλεῖστον μετεωρίζεσθαι τὸν ἥλιον ἐπὶ πήχεις ἐννέα· ἐν δὲ τοῖς ἀπέχουσι τῆς Μασσαλίας ἑξακισχιλίοις καὶ τριακοσίοις (οὓς ἐκεῖνος μὲν ἔτι Κελτοὺς ὑπολαμβάνει, ἐγὼ δ' οἶμαι Βρεττανοὺς εἶναι βορειοτέρους τῆς Κελτικῆς σταδίοις χιλίοις πεντακοσίοις) πολὺ μᾶλλον τοῦτο συμβαίνειν· ἐν δὲ ταῖς χειμεριναῖς [ἡμέραις] ὁ ἥλιος μετεωρίζεται πήχεις ἕξ· τέτταρας δ' ἐν τοῖς ἀπέχουσι Μασσαλίας ἐννακισχιλίοις σταδίοις, καὶ ἑκατόν· ἐλάττους δὲ τῶν τριῶν ἐν τοῖς ἐπέκεινα, οἳ καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον πολὺ ἂν εἶεν ἀρκτικώτεροι τῆς Ἰέρνης· οὗτος δὲ [ὁ Ἵππαρχος] Πυθέᾳ πιστεύων, κατὰ τὰ νοτιώτερα τῆς Βρεττανικῆς τὴν οἴκησιν ταύτην τίθησι, καί φησιν εἶναι τὴν μακροτάτην ἐνταῦθα ἡμέραν ὡρῶν ἰσημερινῶν δέκα ἐννέα, ὀκτω-

καίδεκα δὲ ὅπου τέταρας ὁ ἥλιος μετεωρίζεται πήχεις. οὗς φησιν ἀπέχειν τῆς Μασσαλίας ἐννακισχιλίους καὶ ἑκατὸν σταδίους, ὥσθ' οἱ νοτιώτατοι τῶν Βρεττανῶν βορειότεροι τούτων εἰσίν.

4. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 130.] Καὶ νῦν δ' εἰρήσθω ὅτι, καὶ Τιμοσθένης καὶ Ἐρατοσθένης, καὶ οἱ ἔτι τούτων πρότεροι τελέως ἠγνόουν τά τε Ἰβηρικὰ καὶ τὰ Κελτικά· μυρίῳ δὲ μᾶλλον τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Βρεττανικά.

5. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 142.] Πολύβιος δὲ τὴν Εὐρώπην χωρογραφῶν, τοὺς μὲν ἀρχαίους ἐᾷν φησὶ, τοὺς δ' ἐκείνους ἐλέγχοντας ἐξετάζειν, Δικαίαρχόν τε καὶ Ἐρατοσθένη τὸν τελευταῖον πραγματευσάμενον περὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ Πυθέαν, ὑφ' οὗ παρακρουσθῆναι πολλούς. ὅλην μέντοι Βρεττανικὴν ἐμβατὸν ἢ ἐπελθεῖν φάσκοντος, τὴν δὲ περίμετρον πλειόνων τεττάρων μυριάδων ἀποδόντος τῆς νήσου· προσιστορήσαντος δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς Θούλης καὶ τῶν τόπων ἐκείνων, ἐν οἷς οὔτε γῆ κατ' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἔτι, οὔσε θάλαττα, οὔτ' ἀήρ, ἀλλὰ σύγκριμά τι ἐκ τούτων πλεύμονι θαλαττίῳ ἐοικὸς, ἐν ᾧ φησὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν αἰωρῆσθαι, καὶ τὰ σύμπαντα, καὶ τοῦτον ὡς ἂν δεσμὸν εἶναι τῶν ὅλων, μή ποτε πορευτὸν, μήτε πλωτὸν ὑπάρχοντα· τὸ μὲν οὖν τῷ πλεύμονι ἐοικὸς αὐτὸς ἑωρακέναι, τ' ἄλλα δὲ λέγειν ἐξ ἀκοῆς· ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Πυθέου· καὶ διότι ἐπανελθὼν ἐνθένδε, πᾶσαν ἐπέλθοι τὴν παρωκεανῖτιν τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ Γαδείρων ἕως Ταναΐδος. Φησὶ δ' οὖν ὁ Πολύβιος ἄπιστον καὶ αὐτὸ τοῦτο, πῶς ἰδιώτῃ ἀνθρώπῳ, καὶ πένητι, τοσαῦτα διαστήματα πλωτὰ, καὶ πορευτὰ γένοιτο; Τὸν δ' Ἐρατοσθένη διαπορήσαντα εἰ χρὴ πιστεύειν τούτοις, ὅμως περί τε τῆς Βρεττανικῆς πεπιστευκέναι καὶ τῶν κατὰ Γάδειρα καὶ τὴν Ἰβηρίαν· πολὺ δέ φησι βέλτιον τῷ Μεσσηνίῳ πιστεύειν ἢ τούτῳ.

6. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 153.] Οἰκοῦσι δ' ὑπὲρ τοῦ Βορυσθένους ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν, Ῥωξολάνοι, νοτιώτεροι ὄντες τῶν ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς ἐσχάτων γνωριζομένων· ἤδη δὲ τὰ ἐπέκεινα διὰ ψύχος ἀοίκητά ἐστι· νοτιώτεροι δὲ τούτων καὶ ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος, Σαυρομάται καὶ Σκύθαι, μέχρι τῶν ἑώων Σκυθῶν. Ὁ μὲν οὖν Μασσαλιώτης Πυθέας τὰ περὶ Θούλην τὴν βορειοτάτην τῶν Βρεττανικῶν ὕστατα λέγει· παρ' οἷς ὁ αὐτός ἐστι τῷ ἀρκτικῷ, ὁ θερινὸς τροπικὸς κύκλος· παρὰ δὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἱστορῶν, οὔθ' ὅτι Θούλη νῆσός ἐστί τις, οὔτ' εἰ τὰ μέχρι δεῦρο οἰκήσιμά ἐστιν, ὅπου ὁ θερινὸς τροπικὸς ἀρκτικὸς γίνεται. Νομίζω δὲ πολὺ εἶναι νοτιώτερον τοῦτο τὸ τῆς οἰκουμένης πέρας τὸ προσάρκτιον· οἱ γὰρ νῦν ἱστοροῦντες, περαιτέρω τῆς Ἰέρνης οὐδὲν ἔχουσι λέγειν· ἢ πρὸς ἄρκτον πρόκειται τῆς Βρετ-

τανικῆς πλησίον, ἀγρίων τελέως ἀνθρώπων, κακῶς οἰκούντων διὰ ψύχος· ὥστ' ἐνταῦθα νομίζω τὸ πέρας εἶναι θετέον . . . . . τὸ δ' ἐκεῖθεν [ἀπὸ Μασσαλίας] ἐπὶ τὴν Βρεττανικὴν δύναται συμφωνεῖν τῷ ἀπὸ Βυζαντίου ἐπὶ Βορυσθένη· τὸ δ' ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἰέρνην, οὐκέτι γνώριμον πόσον ἄν τις θείη, οὐδ' εἰ περαιτέρω ἔτι οἰκήσιμά ἐστιν, οὐδὲν δεῖ τοῖς ἐπάνω λεχθεῖσι φροντίζειν. Πρός τε γὰρ ἐπιστήμην, ἀρκεῖ τὸ λαβεῖν καθάπερ ἐπὶ τῶν νοτίων μερῶν, ὅτι ὑπὲρ Μερόης μέχρι τρισχιλίων σταδίων προελθόντι τῆς οἰκησίμου τίθεσθαι προσῆκεν· οὐχ ὡς ἂν τούτου ἀκριβεστάτου πέρατος ὄντος, ἀλλ' ἐγγύς γε τ' ἀκριβοῦς· οὕτω κἀκεῖ τοὺς ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς οὐ πλείους τούτων θετέον, ἢ μικρῷ πλείους, οἷον τετρακισχιλίους· πρός τε τὰς ἡγεμονικὰς χρείας, οὐδὲν ἂν εἴη πλεονέκτημα τὰς τοιαύτας γνωρίζειν χώρας, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας· καὶ μάλιστα εἰ νήσους οἰκεῖεν τοιαύτας, αἳ μήτε λυπεῖν, μήτ' ὠφελεῖν ἡμᾶς δύνανται μηδὲν, διὰ τὸ ἀνεπίπλεκτον· καὶ γὰρ τὴν Βρεττανικὴν ἔχειν δυνάμενον Ῥωμαῖοι κατεφρόνησαν, ὁρῶντες ὅτι οὔτε φόβος ἐξ αὐτῶν οἰδὲ εἷς ἐστὶν, (οὐ γὰρ ἰσχύουσι τοσοῦτον, ἅστ' ἐπιδιαβαίνειν ἡμῖν,) οὔτ' ὠφέλεια τοσαύτη τὶς, εἰ κατάσχοιεν· πλέον γὰρ ἂν ἐκ τῶν τελῶν δοκεῖ προσφέρεσθαι νῦν, ἢ ὁ φόρος δύναται συντελεῖν, ἀφαιρουμένης τῆς εἰς τὸ στρατιωτικὸν δαπάνης, τὸ φρουρῆσον καὶ φορολογῆσον τὴν νῆσον· πολὺ δ' ἂν ἐπιγένοιτο τὸ ἄχρηστον ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ ταύτην νήσων.

7. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 156.] Ὁ δ' ἀξιῶν μόνους εἰδέναι τοὺς ἰδόντας, ἀναιρεῖ τὸ τῆς ἀκοῆς κριτήριον· ἥτις πρὸς ἐπιστήμην ὀφθαλμοῦ πολὺ κρεῖττον ἐστί. Μάλιστα δ' οἱ νῦν ἔχοιεν ἄμεινον ἄν τι λέγειν περὶ τῶν κατὰ Βρεττανοὺς, καὶ Γερμανοὺς, καὶ τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον.

8. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 159.] Τούτοις δὲ [τοῖς τῆς Πυρήνης ἄκροις·] τὰ ἑσπέρια τῆς Βρεττανικῆς ἀντίκειται πρὸς ἄρκτον· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Ἀρτάβροις ἀντίκεινται πρὸς ἄρκτον αἱ Καττιτερίδες καλούμεναι νῆσοι, πελάγιαι κατὰ τὸ Βρεττανικόν πως κλίμα ἱδρυμέναι.

9. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 167.] Μετὰ δὲ ταύτην [τὴν Ἰβηρίαν] ἐστὶν ἡ Κελτικὴ πρὸς ἕω μέχρι ποταμοῦ Ῥήνου, τὸ μὲν βόρειον πλευρὸν τῷ Βρεττανικῷ κλυζομένη πορθμῷ παντί· ἀντιπαρήκει γὰρ αὐτῇ παράλληλος ἡ νῆσος αὕτη, πᾶσα πάσῃ, μῆκος ὅσον πεντακισχιλίους ἐπέχουσα. τὸ δ' ἑωθινὸν τῷ Ῥήνῳ ποταμῷ περιγραφομένη, παράλληλον ἔχοντι τὸ ῥεῦμα τῇ Πυρήνῃ· τὸ δὲ νότιον ταῖς μὲν Ἄλπεσι τὸ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου, τὸ δ' αὐτῇ τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάττῃ· καθ' ὃ χωρίον ὁ καλούμενος Γαλατικὸς κόλπος ἀναχεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ Μασσαλία τε καὶ Ναρβὼν ἵδρυνται πόλεις ἐπιφανέσταται. ἀντίκειται δὲ τῷ κόλπῳ τούτῳ κατ' ἀποστροφὴν

ἕτερος κόλπος ὁμώνυμος αὐτῷ, καλούμενος Γαλατικὸς, βλέπων πρὸς τὰς ἄρκτους καὶ τὴν Βρεττανικήν.

10. [*Lib.* 2. *vol.* i. *p.* 168.] Πρόκεινται δὲ νῆσοι τῆς Εὐρώπης, ἃς ἔφαμεν, ἔξω μὲν στηλῶν [τοῦ Ἡρακλέους], Γάδειρά τε καὶ Καττιτέριδες, καὶ Βρεττανικαί.

11. [*Lib.* 3. *vol.* i. *p.* 197.] Τὸν δὲ καττίτερον οὐκ ἐπ' ἐπιπολῆς εὑρίσκεσθαι φησὶν [ὁ Ποσειδώνιος], ὡς τοὺς ἱστορικοὺς θρυλλεῖν, ἀλλ' ὀρύττεσθαι· γεννᾶσθαι δ' ἔν τε τοῖς ὑπὲρ τοὺς Λυσιτανοὺς βαρβάροις, καὶ ἐν ταῖς Καττιτερίσι νήσοις· καὶ ἐκ τῶν Βρεττανικῶν δὲ εἰς τὴν Μασσαλίαν κομίζεσθαι.

12. [*Lib.* 3. *vol.* i. *p.* 239.] Αἱ δὲ Καττιτερίδες δέκα μέν εἰσι, κεῖνται δ' ἐγγὺς ἀλλήλων, πρὸς ἄρκτον ἀπὸ τοῦ τῶν Ἀρτάβρων λιμένος πελαγίαι· μία δ' αὐτῶν ἔρημός ἐστι· τὰς δ' ἄλλας οἰκοῦσιν ἄνθρωποι μελάγχλαινοι, ποδήρεις ἐνδεδυκότες τοὺς χιτῶνας, ἐζωσμένοι περὶ τὰ στέρνα, μετὰ ῥάβδων περιπατοῦντες, ὅμοιοι τοῖς τράγοις ταῖς ὑπήναις. ζῶσι δ' ἀπὸ βοσκημάτων νομαδικῶς τὸ πλέον. μέταλλα δὲ ἔχοντες καττιτέρου καὶ μολύβδου, κέραμον ἀντὶ τούτων καὶ τῶν δερμάτων διαλλάττονται, καὶ ἅλας, καὶ χαλκώματα, πρὸς τοὺς ἐμπόρους. Πρότερον μὲν οὖν, Φοίνικες μόνοι τὴν ἐμπορίαν ἔστελλον ταύτην ἐκ τῶν Γαδείρων, κρύπτοντες ἅπασι τὸν πλοῦν· τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπακολουθούντων ναυκλήρῳ τινὶ, ὅπως καὶ αὐτοὶ γνοῖεν τὰ ἐμπορεῖα, φθόνῳ ὁ ναύκληρος ἑκὼν εἰς τέναγος ἐξέβαλε τὴν ναῦν· ἐπαγαγὼν δ' εἰς τὸν αὐτὸν ὄλεθρον καὶ τοὺς ἑπομένους, αὐτὸς ἐσώθη διὰ ναυαγίου, καὶ ἀπέλαβε δημοσίαν τὴν τιμὴν ὧν ἀπέβαλε φορτίων. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ ὅμως πειρώμενοι πολλάκις, ἐξέμαθον τὸν πλοῦν· ἐπειδὴ δὲ καὶ Πόπλιος Κράσσος διαβὰς ἐπ' αὐτοὺς ἔγνω τὰ μέταλλα ἐκ μικροῦ βάθους ὀρυττόμενα, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰρηναίους ἐκ περιουσίας ἤδη τὴν θάλατταν ἐργάζεσθαι, ταύτην τοῖς ἐθέλουσιν ἐπέδειξε· καίπερ οὖσαν πλείω τῆς διειργούσης εἰς τὴν Βρεττανικήν. Καὶ περὶ μὲν τῆς Ἰβηρίας καὶ τῶν προκειμένων νήσων ταῦτα.

13. [*Lib.* 4. *vol.* i. *p.* 261.] Εἶτα [ἐκ τοῦ Ῥοδανοῦ] πεζεύεται μέχρι τοῦ Σηκοάνα τοῦ ποταμοῦ· κἀντεῦθεν ἤδη καταφέρεται εἰς τὸν Ὠκεανὸν, καὶ τοὺς Ληξοβίους καὶ Ταδέτους· ἐκ δὲ τούτων εἰς τὴν Βρεττανικὴν, ἐλάττων ἢ ἡμερήσιος δρόμος ἐστίν.

14. [*Lib.* 4. *vol.* i. *p.* 263.] Περὶ ἧς [Κορβηλῶνος] εἴρηκε Πολύβιος, μνησθεὶς τῶν ὑπὸ Πυθέου μυθολογηθέντων· ὅτι Μασσαλιωτῶν μὲν τῶν συμμιξάντων Σκηπίωνι, οὐδεὶς εἶχε λέγειν οὐδὲν μνήμης ἄξιον, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς,

οὐδὲ τῶν ἐκ Ναρβῶνος, οὐδὲ τῶν ἐκ Κορβηλῶνος, αἵπερ ἦσαν ἄρισται πόλεις τῶν ταύτῃ.

15. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 268.] Πρόκειται δ' αὐτῶν [τοῦ Σηκουάνα καὶ τοῦ Ῥήνου] ἡ Βρεττανικὴ, τοῦ μὲν Ῥήνου καὶ ἐγγύθεν, ὥστε καθορᾶσθαι τὸ Κάντιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἑῶον ἄκρον τῆς νήσου, τοῦ δὲ Σηκουάνα μικρὸν ἀπωτέρω· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ναυπήγιον συνεστήσατο Καῖσαρ ὁ θεὸς, πλέων εἰς τὴν Βρεττανικήν.

16. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 269.] Δίαρμα δ' ἐστὶν εἰς τὴν Βρεττανικὴν, ἀπὸ τῶν ποταμῶν τῆς Κελτικῆς, εἴκοσι καὶ τ στάδιοι· ὑπὸ γὰρ τὴν ἄμπωτιν ἀφ' ἑσπέρας ἀναχθέντες, τῇ ὑστεραίᾳ περὶ ὀγδόην ὥραν καταίρουσιν εἰς τὴν νῆσον.

17. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 271.] Μετὰ δὲ τὰ λεχθέντα ἔθνη, τὰ λοιπὰ Βελγῶν ἐστὶν ἔθνη τῶν παρωκεανιτῶν, ὧν Οὐένετοι μέν ἐστιν οἱ ναυμαχήσαντες πρὸς Καίσαρα· ἕτοιμοι γὰρ ἦσαν κωλύειν τὸν εἰς τὴν Βρεττανικὴν πλοῦν, χρώμενοι τῷ ἐμπορίῳ.

18. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 275.] Παρ' ἅπασι δὲ [Γαλαταῖς] ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶ, βάρδοι τε, καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ καὶ ποιηταί· Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι· Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ, καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι· δικαιότατοι δὲ νομίζονται, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύονται τάς τε ἰδιωτικὰς κρίσεις καὶ τὰς κοινάς· ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· τὰς δὲ φονικὰς δίκας μάλιστα τούτοις ἐπετέτραπτο δικάζειν· ὅταν τε φορὰ τούτων ᾖ, φορὰν καὶ τῆς χώρας νομίζουσιν ὑπάρχειν. ἀφθάρτους δὲ λέγουσι καὶ οὗτοι, καὶ ἄλλοι, τὰς ψυχὰς καὶ τὸν κόσμον· ἐπικρατήσειν δέ ποτε καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ. τῷ δ' ἁπλῷ καὶ θυμικῷ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ ἀλαζονικὸν πρόσεστι, καὶ τὸ φιλόκοσμον· χρυσοφοροῦσί τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρεπτὰ ἔχοντες· περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτὰς φοροῦσι, καὶ χρυσοπάστους οἱ ἐν ἀξιώματι· . . .

19. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 277.] Ἄνθρωπον γὰρ κατεσπεισμένον παίσαντες εἰς νῶτον μαχαίρᾳ, ἐμαντεύοντο ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ· ἔθυον δὲ οὐκ ἄνευ Δρυιδῶν. καὶ ἄλλα δὲ ἀνθρωποθυσιῶν εἴδη λέγεται· καὶ γὰρ κατετόξευόν τινας, καὶ ἀνεσταύρουν ἐν τοῖς ἱεροῖς· καὶ κατασκευάσαντες κολοσσὸν χόρτου, καὶ ξύλον ἐμβαλόντες εἰς τοῦτον, βοσκήματα, καὶ παντοῖα θηρία καὶ ἀνθρώπους, ὡλοκαύτουν.

20. [*Ibid.*] Ταῦτα μὲν οὖν μυθωδέστερα λέγει· Περὶ δὲ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης πιστότερα. ὅτι φησὶν [ὁ Ἀρτεμίδωρος] εἶναι

νῆσον πρὸς τῇ Βρεττανικῇ, καθ' ἣν ὅμοια τοῖς ἐν Σαμοθράκῃ περὶ τὴν Δήμητραν καὶ τὴν Κόρην ἱεροποιεῖται.

21. [*Lib.* iv. *vol.* i. *p.* 278.] Ἡ δὲ Βρεττανικὴ, τρίγωνος μέν ἐστι τῷ σχήματι. παραβέβληται δὲ τὸ μέγιστον αὐτῆς πλευρὸν τῇ Κελτικῇ, τοῦ μήκους οὔθ' ὑπερβάλλον, οὔτ' ἐλλεῖπον· ἔστι γὰρ ὅσον τετρακισχιλίων καὶ τ ἢ υ σταδίων ἑπάτερον· τό, τε Κελτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥήνου μέχρι πρὸς τὰ βόρεια τῆς Πυρήνης ἄκρα τὰ κατὰ Ἀκουϊτανίαν, καὶ τὸ ἀπὸ Καντίου τοῦ κατ' ἀντικρὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥήνου, ἐωθινωτάτου σημείου τῆς Βρεττανικῆς, μέχρι πρὸς τὸ ἑσπέριον ἄκρον τῆς νήσου, τὸ κατὰ τὴν Ἀκουϊτανίαν καὶ τὴν Πυρήνην ἀντικείμενον. Τοῦτο μὲν δὴ τοὐλάχιστον διάστημα ἀπὸ τῆς Πυρήνης ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐστίν· ἐπεὶ τὸ μέγιστον εἴρηται, ὅτι καὶ πεντακισχιλίων σταδίων ἐστίν· ἀλλ' εἰκὸς εἶναί τινα σύννευσιν ἐκ τῆς παραλλήλου θέσεως τῷ ποταμῷ πρὸς τὸ ὄρος, ἀμφοτέρωθεν ἐπιστροφῆς τίνος γενομένης, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Ὠκεανὸν ἐσχατιάς. Τέτταρα δ' ἐστὶ διάρματα, οἷς χρῶνται συνήθως ἐπὶ τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἠπείρου, τὰ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν τοῦ τε Ῥήνου, καὶ τοῦ Σηκουάνα, καὶ τοῦ Λείγηρος, καὶ τοῦ Γαρουνᾶ· τοῖς δ' ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ῥῆνον τόπων ἀναγομένοις, οὐκ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐκβολῶν ὁ πλοῦς ἐστὶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ὁμοροῦντων τοῖς Μεναπίοις· Μορινῶν παρ' οἷς ἐστι καὶ τὸ Ἴτιον, ᾧ ἐχρήσατο ναυσταθμῷ Καῖσαρ ὁ θεὸς, διαίρων εἰς νῆσον· νύκτωρ δ' ἀνήχθη, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ κατῆρε περὶ τετάρτην ὥραν, τ καὶ εἴκοσι σταδίους τοῦ διάπλου τελέσας· κατέλαβε δ' ἐν ἀρούραις τὸν σῖτον. Ἔστι δ' ἡ πλείστη τῆς νήσου πεδιὰς, καὶ κατάδρυος· πολλὰ δὲ γεώλοφα τῶν χωρίων ἐστί· φέρει δὲ σῖτον καὶ βοσκήματα, καὶ χρυσὸν, καὶ ἄργυρον, καὶ σίδηρον· ταῦτα δὴ κομίζεται ἐξ αὐτῆς, καὶ δέρματα, καὶ ἀνδράποδα, καὶ κύνες εὐφυεῖς πρὸς τὰς κυνηγεσίας. Κελτοὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολέμους χρῶνται καὶ τούτοις, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. Οἱ δὲ ἄνδρες εὐμηκέστεροι τῶν Κελτῶν εἰσι, καὶ ἧσσον ξανθότριχες, χαυνότεροι δὲ τοῖς σώμασι· σημεῖον δὲ τοῦ μεγέθους· ἀντίπαιδας γὰρ ἡμεῖς εἴδομεν ἐν Ῥώμῃ, τῶν ὑψηλοτάτων αὐτόθι ὑπερέχοντας καὶ ἡμιποδίῳ· βλαισοὺς δὲ, καὶ τ' ἄλλα οὐκ εὐγράμμους τῇ συστάσει. Τὰ δ' ἤθη τὰ μὲν ὅμοια τοῖς Κελτοῖς, τὰ δ' ἁπλούστερα καὶ βαρβαρώτερα· ὥστ' ἐνίους γάλακτος εὐπορουῦντας, μὴ τυροποιεῖν, διὰ τὴν ἀπειρίαν· ἀπείρους δ' εἶναι καὶ κηπείας, καὶ ἄλλων γεωργικῶν. Δυναστείαι δ' εἰσὶ παρ' αὐτοῖς. Πρὸς δὲ τοὺς πολέμους, ἀπήναις χρῶνται τὸ πλέον, καθάπερ καὶ τῶν Κελτῶν ἔνιοι· πόλεις δ' αὐτῶν εἰσιν οἱ ὄρυμοί· περιφράξαντες γὰρ δένδρεσι

καταβεβλημένοις εὐρυχωρῆ κύκλον, καὶ αὐτοὶ ἐνταῦθα καλυβοποιοῦνται, καὶ τὰ βοσκήματα κατασταθμεύουσιν, οὐ πρὸς πολὺν χρόνον· ἔπομβροι δ' εἰσὶν οἱ ἀέρες μᾶλλον ἢ νιφετώδεις. ἐν δὲ ταῖς αἴθριαις ὁμίχλη κατέχει πολὺν χρόνον· ὥστε δι' ἡμέρας ὅλης ἐπὶ τρεῖς μόνον ἢ τέτταρας ὥρας τὰς περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁρᾶσθαι τὸν ἥλιον. Τοῦτο δὲ κἂν τοῖς Μορινοῖς συμβαίνει, καὶ τοῖς Μεναπίοις, καὶ ὅσοι τούτων πλησιόχωροι. Διὸς δὲ διέβη Καῖσαρ εἰς τὴν νῆσον ὁ θεός· ἐπανῆλθε δὲ διὰ ταχέων οὐδὲν μέγα διαπραξάμενος, οὐδὲ προελθὼν ἐπὶ πολὺ τῆς νήσου, διά τε τὰς ἐν τοῖς Κελτοῖς γενομένας στάσεις, τῶν τε βαρβάρων καὶ τῶν οἰκείων στρατιωτῶν· καὶ διὰ τὸ πολλὰ τῶν πλοίων ἀπολέσθαι, κατὰ τὴν πανσέληνον, αὔξησιν λαβουσῶν τῶν ἀμπώτεων καὶ τῶν πλημμυρίδων· δύο μέν τοι ἢ τρεῖς νίκας ἐνίκησε τοὺς Βρεττανούς, καίπερ δύο τάγματα μόνον περαιώσας τῆς στρατιᾶς, καὶ ἀπήγαγεν ὅμηρά τε καὶ ἀνδράποδα, καὶ τῆς ἄλλης λείας πλῆθος. Νυνὶ μέν τοι τῶν δυναστῶν τινες τῶν αὐτόθι, πρεσβεύσεσι καὶ θεραπείαις κατασκευασάμενοι τὴν πρὸς Καίσαρα τὸν Σεβαστὸν φιλίαν, ἀναθήματά τε ἀνέθηκαν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, καὶ οἰκείαν σχεδὸν παρεσκεύασαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον· τέλη τὲ οὔπως ὑπομενούσι βαρέα, τῶν τε εἰσαγομένων εἰς τὴν Κελτικὴν ἐκεῖθεν καὶ τῶν εἰσαγομένων ἐνθένδε· ταῦτα δ' ἐστὶν ἐλεφάντινα ψάλια, καὶ περιαυχένια, καὶ λιγγούρια, καὶ ὑαλᾶ σκεύη, καὶ ἄλλος ῥῶπος τοιοῦτος. ὥστε μηδὲν δεῖν φρουρᾶς τῆς νήσου· τοὐλάχιστον μὲν γὰρ, ἑνὸς τάγματος χρήζοι ἂν, καὶ ἱππικοῦ τινος, ὥστε καὶ φόρους ἀπάγεσθαι παρ' αὐτῶν· εἰς ἴσον δὴ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν· ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων· ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾷν τινας, βίας ἐπαγομένης.

Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι περὶ τὴν Βρεττανικὴν νῆσοι μικραί· μεγάλη δ' ἡ Ἰερνη πρὸς ἄρκτον αὐτῇ παραβεβλημένη, προμήκης, μᾶλλον δὲ πλάτος ἔχουσα. Περὶ ἧς οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφὲς, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρεττανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τούς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι· καὶ φανερῶς μίσγεσθαι ταῖς τε ἀλλαὶς γυναιξὶ, καὶ μητράσι, καὶ ἀδελφαῖς. Καὶ ταῦτα δ' οὕτω λέγομεν, ὡς οὐκ ἔχοντες ἀξιοπίστους μάρτυρας. Καίτοι τό γε τῆς ἀνθρωποφαγίας, καὶ Σκυθικὸν εἶναι λέγεται, καὶ ἐν ἀνάγκαις πολιορκητικαῖς, καὶ Κελτοὶ καὶ Ἴβηρες, καὶ ἄλλοι πλείους, ποιῆσαι τοῦτο λέγονται.

Περὶ δὲ τῆς Θούλης ἔτι μᾶλλον ἀσαφὴς ἡ ἱστορία, διὰ τὸν ἐκτοπισμόν· ταύτην γὰρ τῶν ὀνομαζομένων, ἀρκτικωτάτην τιθέασιν. Ἃ δ' εἴρηκε

Πυθέας περὶ ταύτης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ταύτῃ τόπων, ὅτι μὲν πέπλασται, φανερὸν ἐκ τῶν γνωριζομένων χωρίων· κατέψευσται γὰρ αὐτῶν τὰ πλεῖστα, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται· ὥστε δηλός ἐστιν ἐψευσμένος μᾶλλον περὶ τῶν ἐκτετοπισμένων. Πρὸς μέν τοι τὰ οὐράνια καὶ τὴν μαθηματικὴν θεωρίαν ἱκανῶς δόξειε κεχρῆσθαι τοῖς πράγμασι, τοῖς τῇ κατεψυγμένῃ ζώνῃ πλησιάζουσι· τὸ τῶν καρπῶν εἶναι τῶν ἡμέρων, καὶ ζώων τῶν μὲν ἀφορίαν παντελῆ, τῶν δὲ σπάνιν, κέγχρῳ δὲ καὶ ἄλλοις λαχάνοις, καὶ καρποῖς καὶ ῥίζαις τρέφεσθαι· παρ' οἷς δὲ σῖτος καὶ μέλι γίγνεται, καὶ τὸ πόμα ἐντεῦθεν ἔχειν· τὸν δὲ σῖτον, ἐπειδὴ τοὺς ἡλίους οὐκ ἔχουσι καθαροὺς, ἐν οἴκοις μεγάλοις κόπτουσι, συγκομισθέντων δεῦρο τῶν σταχύων· αἱ γὰρ ἄλω ἄχρηστοι γίγνονται διὰ τὸ ἀνήλιον, καὶ τοὺς ὄμβρους.

XI. EX PUBLIO VIRGILIO MARONE. [A. C. 30.]

1. [*Ec.* i. 65.] At nos hinc alii sitientis ibimus Afros:
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.

2. [*Ge.* iii. 21.] Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram; jam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos;
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
. . . . . .
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.

XII. EX QUINTO HORATIO FLACCO. [A. C. 20.]

1. [*Od.* i. 21. 13.]

Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem
Pestemque, a populo et principe Cæsare, in
Persas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

2. [i. 35. 29.]

Serves iturum Cæsarem in ultimos
Orbis Britannos; et juvenum recens
Examen, Eois timendum
Partibus Oceanoque rubro.

3. [*Od.* iii. iv. 33. *Ad Calliopen.*]

Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum;
Visam pharetratos Gelonos,
Et Scythicum inviolatus amnem.

4. [*Od.* iii. v. 1.]

Cœlo tonantem credidimus Jovem
Regnare; præsens divus habebitur
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.

5. [*Od.* iv. xiv. 45. *Ad Augustum.*]

Te, fontium qui celat origines,
Nilusque et Ister; te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis
Obstrepit Oceano Britannis.
Te non paventis funera Galliæ,
Duræque tellus pudit Iberiæ;
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

6. [*Epod.* vii. 1. *Ad Populum Romanum.*]

Quo, quo scelesti ruitis? Aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis, atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non, ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret,
Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via:
Sed ut, secundum vota Parthorum, sua
Urbs hæc periret dextera.

XIII. EX ALBIO TIBULLO.

[*Carm.* iv. 1. 147.]

Quid moror? oceanus ponto qua continet orbem,
Nulla tibi adversis regio sese offeret armis.
Te manet invictus Romano marte Britannus
Teque interjecto mundi pars altera sole.

XIV. EX SEXTO AURELIO PROPERTIO. [A. C. 10.]

1. [*El.* ii. 1. 73.]

Mæcenas nostræ spes invidiosa juventæ,
Et vitæ et morti gloria justa meæ:
Si te forte meo ducet via proxima busto,
Esseda cælatis siste Britanna jugis.
Taliaque illacrimans mutæ jace verba favilla;
Huic misero fatum dura puella fuit.

2. [*El.* ii. 14. 25.]

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
Ludis et externo tincta nitore caput.

3. [*El.* ii. 20. 63.]

At vos incertam, mortales, funeris horam
Quæritis, et qua sit mors aditura via:
Quæritis et cœlo Phœnicum inventa sereno,
Quæ sit stella homini commoda, quæque mala.
Seu pedibus Parthos sequimur, seu classe Britannos,
Et maris et terræ cæca pericla viæ.

4. [iv. 3. 7.] Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
Te modo munito Sericus hostis equo;
Hibernique Getæ, pictoque Britannia curru.

XV. EX MESSALA CORVINO. [A. C. 10.]

[*De prog. Aug.* c. 35.] Gallia atque Britannia novem annorum Julii Cæsaris labor fuere, tributariæ demum factæ.

XVI. EX GRATIO FALISCO. [A. C. 6.]

[*Cyneg.* v. 174.]

Quid freta si Morinum, dubio refluentia ponto,
Veneris, atque ipsos libeat penetrare Britannos?
O quanta est merces, et quantum impendia supra,
Si non ad speciem mentiturosque decores
Protinus; (hæc una est catulis jactura Britannis)
At magnum quum venit opus, promendaque virtus,
Et vocat extremo præceps discrimine Mavors,
Non tunc egregios tantum admirere Molossos,
Comparat his versuta suas Athamania fraudes,
Acyrusque, Pheræque, et clandestinus Acarnan.

XVII. EX PUBLIO NASONE OVIDIO. [A. D. 17.]

1. [*Am.* II. xv. 37—40.]

Non ego Pelignos videor celebrare salubres,
Non ego natalem, rura paterna, locum;
Sed Scythiam, Cilicasque feros, viridesque Britannos,
Quæque Prometheo saxa cruore rubent.

2. [*Metam.* xv. 746—759.]

Cæsar in urbe sua deus est, quem Marte togaque
Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
Resque domi gestæ, properataque gloria rerum
In sidus vertere novum, stellamque comantem,
Quam sua progenies. Neque enim de Cæsaris actis
Ullum majus opus, quam quod pater extitit hujus.
Scilicet æquoreos plus est domuisse Britannos,
Perque papyriferi septemflua flumina Nili
Victrices egisse rates: Numidasque rebelles,
Cinyphiumque Jubam, Mithridateisque tumentem
Nominibus Pontum populo adjecisse Quirini,
Et multos meruisse, aliquos egisse triumphos;
Quam tantum genuisse virum, quo præside rerum
Humano generi, Superi, cavistis abunde.

XVIII. EX VALERIO MAXIMO. [A. D. 30.]

[*Fac. et Dic. Me.* iii. 2. 23.] Tuum vero, Scæva, inexsuperabilem spiritum in utraque parte rerum naturæ qua admiratione prosequar nescio: quoniam excellenti virtute dubium reliquisti, inter undasne pugnam fortiorem edideris an in terra vocem emiseris.

Bello namque, quo C. Cæsar non contentus opera sua oceani claudere litoribus, Britannicæ insulæ cœlestes injecit manus, cum quatuor commilitonibus rate transvectus, in scopulum vicinum insulæ, quam hostium ingentes copiæ obtinebant; postquam æstus regressu suo spatium, quo scopulus et insula dividebantur in vadum transitu facile redegit, ingenti multitudine barbarorum affluente, cæteris rate ad litus regressis, solus immobilem stationis gradum

retinens undique ruentibus telis et ab omni parte acri studio ad te invadendum nitentibus, quinque militum diurno prœlio suffectura pila, una dextra, hostium corporibus adegisti: ad ultimum destricto gladio, audacissimum quemque, modo umbonis impulsu, modo mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, dum cernereris, spectaculo fuisti. Postquam deinde ira ac pudor cuncta conari fessos coegit, tragula femur trajectus, saxique pondere ora contusus, galea jam ictibus discussa, et scuto crebris foraminibus absumpto, profundo te credidisti, ac duabus loricis onustus, inter undas, quas hostili cruore infeceras, enatasti: visoque imperatore armis non amissis, sed bene impensis, quum laudem merereris, veniam petiisti; magnus prœlio; sed major disciplinæ militaris memoria: itaque ab optimo virtutis æstimatore, quum facta, tum etiam verba tua, centurionatus honore donata sunt.

XIX. EX VELLEIO PATERCULO. [A. D. 30.]

[*Hist. R.* ii. 46.] Quum deinde immanes res vix multis voluminibus explicandas C. Cæsar in Gallia ageret; . . . etiam in Britanniam transjecisset exercitum, alterum pæne imperio nostro ac suo quærens orbem: invictum par consulum, Cn. Pompeius et M. Crassus, alterum iniere consulatum; qui neque petitus honeste ab iis, neque probabiliter gestus est.

[ii. 47.] Per hæc, insequentiaque, et quæ prædiximus tempora, amplius quadraginta millia hostium a Caio Cæsare cæsa sunt, plura capta. Pugnatum sæpe directa acie, sæpe in agminibus, sæpe eruptionibus, bis penetrata Britannia: novem denique æstatibus, vix ulla non justissimus triumphus emeritus.

XX. EX POMPONIO MELA. [A. D. 45.]

1. [*De s. orb.* i. 3.] Europa terminos habet, ab oriente Tanaim et Mæotida et Pontum, a meridie reliqua nostri maris; ab occidente Atlanticum, a septentrione Britannicum Oceanum.

2. [ii. 6.] Pyrenæus primo hinc in Britannicum procurrit oceanum; tum in terras fronte conversus, Hispaniam irrumpit, et minore ejus parte ad dextram exclusa, trahit perpetua latera continuus, per omnem donec provinciam longo limite immissus, in ea littora, quæ occidenti sunt adversa, perveniat.

3. [iii. 2.] Habent tamen [*Galli*] et facundiam suam, magistrosque sapientiæ Druidas. Hi terræ mundique magnitudinem et formam, motus cœli ac siderum, ac quid dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam et diu, vicenis annis, in specu, aut in abditis saltibus. Unum ex iis, quæ præcipiunt, in vulgus effluxit, videlicet ut forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitamque alteram ad manes. Itaque cum mortuis cremant ac defodiunt apta viventibus. Olim negotiorum ratio etiam et exactio crediti deferebatur ad inferos: erantque qui se in rogos suorum, velut una victuri, libenter immitterent.

4. [iii. 6.] In Celticis aliquot sunt [*insulæ*] quas, quia plumbo abundant, uno omnes nomine Cassiteridas appellant. Sena in Britannico mari, Osismicis adversa littoribus, Gallici numinis oraculo insignis est; cujus antistites, perpetua virginitate sanctæ, numero novem esse traduntur: Gallicenas vocant, putantque ingeniis singularibus præditas; maria ac ventos concitare carminibus, seque in quæ velint animalia vertere, sanare quæ apud alios insanabilia sunt; scire ventura et prædicare: sed non nisi debitas navigantibus, et in id tantum, ut se consulerent, profectis.

Britannia qualis sit, qualesque progeneret, mox certiora et magis explorata dicentur. Quippe tam diu clausam aperit ecce principum maximus [*Claudius*]; nec indomitarum modo ante se, verum ignotarum quoque gentium victor, propriarum rerum fidem ut bello affectavit, ita triumpho declaraturus portat. Cæterum, ut adhuc habuimus, inter septentrionem occidentemque projecta, grandi angulo Rheni ostia prospicit: dein obliqua retro latera abstrahit, altero Galliam, altero Germaniam spectans: tum rursus perpetuo margine directi litoris ab tergo obducta, iterum se in diversos angulos cuneat triquetra, et Siciliæ maxime similis, plana, ingens, fœcunda, verum his, quæ pecora quam homines benignius

alant. Fert nemora, saltusque, ac prægrandia flumina alternis motibus, modo in pelagus, modo retro fluentia, et quædam gemmas margaritasque generantia. Fert populos regesque populorum: sed sunt inculti omnes, atque ut longius a continenti absunt, ita aliarum opum ignari magis, tantum pecore ac finibus dites; incertum ob decorem, an quid aliud, vitro corpora infecti. Causas tamen bellorum et bella contrahunt, ac se frequenter invicem infestant, maxime imperitandi cupidine, studioque ea prolatandi, quæ possident. Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum et bigis et curribus, Gallice armati: covinos vocant, quorum falcatis axibus utuntur.

Super Britanniam Iverna est, pene par spatio, sed utrinque æquali tractu litorum oblonga; cœli ad maturanda semina iniqui, verum adeo luxuriosa herbis, non lætis modo sed etiam dulcibus, ut se exigua parte diei pecora impleant, et nisi pabulo prohibeantur, diutius pasta dissiliant. Cultores ejus inconditi sunt, et omnium virtutum ignari, pietatis admodum expertes.

Triginta sunt Orcades, angustis inter se ductæ spatiis: septem Hæmodæ, contra Germaniam vectæ.

XXI. EX LUCIO ANNÆO SENECA. [A. D. 55.]

1. [*Cons. ad Polyb.* 32.] Abstine ab hoc manus tuas, Fortuna, nec in isto potentiam tuam, nisi ea parte qua prodes, ostenderis. Patere illum generi humano jam diu ægro et affecto mederi: patere quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, et patrios triumphos ducat et novos: quorum me quoque spectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus ejus, promittit clementia.

2. [*Cons. ad Marc.* 14.] Caius Cæsar quum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, audivit decessisse filiam, publica secum fata ducentem. In oculis erat jam Cneius Pompeius, non æquo laturus animo, quenquam alium esse in Republica magnum, et modum impositurus incrementis, quæ gravia illi videbantur, etiam

quum in commune crescerent. Tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, et tam cito dolorem vicit, quam omnia solebat.

3. [*Lud. de M. Cl. Cæs.* 3.] Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, togatos videre.

4. [*Ibid.* 8.] Lucium Silanum enim generum suum occidit. Oro, propter quid? Sororem suam, festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Junonem vocare. Quare, inquit, quæro enim, sororem suam stulte studere? Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt, hic nobis curva corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: etiam cœli scrutatur plagas, deus fieri vult. Parum est, quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt et ut Deum orant. Ἀλώρον φιλάτου χήν.

5. [*Ibid.* 12.]

Ille Britannos Ultra noti
Litora ponti, Et cæruleos
Scuta Brigantas Dare Romuleis
Colla catenis Jussit, et ipsum
Nova Romanæ Jura securis
Tremere Oceanum. Deflete virum,
Quo non alius Potuit citius
Discere causas, Una tantum
Parte audita, Sæpe et neutra.

6. [*Octav. trag. Act.* i. *v.* 26.]

Teque extinxit [*Agrippina*], miserande pater,
Modo cui totus paruit orbis
Ultra Oceanum, cuique Britanni
Terga dedere,
Ducibus nostris ante ignoti,
Jurisque sui.

7. [v. 38.] . . . Cernat eversam domum
Stirpemque Claudii, cujus imperio fuit
Subjectus orbis; paruit liber diu
Oceanus, et recepit invitus rates.

En qui Britannis primus imposuit jugum,
Ignota et ante classibus texit freta,
Interque gentes barbaras tutus fuit,
Et sæva maria; conjugis scelere occidit.

XXII. EX DIOSCORIDE. [A. D. 65.]

[ii. 110.] Καὶ τὸ [πόμα] καλούμενον δὲ κοῦρμι, σκευαζόμενον δὲ ἐκ τῆς κριθῆς, ᾧ καὶ ἀντὶ οἴνου πόματι πολλάκις χρῶνται, κεφαλαλγές ἐστι καὶ κακόχυμον, καὶ τοῦ νεύρου βλαπτικόν. σκευάζεται δὲ καὶ ἐκ πυρῶν τοιαῦτα πόματα, ὡς ἐν τῇ πρὸς ἑσπέραν Ἰβηρία καὶ Βρεττανία.

XXIII. EX MARCO ANNÆO LUCANO. [A. D. 65.]

1. [*Phar.* i. 356.] Summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem præmia quercum,
Si licet, exclamat . . . . . .
Hæc manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit undas.

2. [v. 447.] Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas,
Laudibus in longum vates demittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina, Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum, Druidæ, positis repetistis ab armis.
Solis nosse deos, et cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbræ
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio: longæ (canitis si cognita) vitæ
Mors media est. Certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis: et ignavum redituræ parcere vitæ.
Et vos crinigeros bellis arcere Caycos

Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Descritis ripas, et apertum gentibus orbem.

3. [ii. 571.] Oceanumque vocans incerti stagna profundi,
Territa quæsitis ostendit terga Britannis?

4. [iii. 76.] . . . ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celsos ut Gallia currus
Nobilis, et flavis sequeretur mista Britannis!

5. [iv. 130.] Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, cæsoque inducta juvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat oceano: sic quum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

6. [vi. 67.] Aut vaga quum Tethys, Rutupinaque litora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.

XXIV. EX SILIO ITALICO. [A. D. 68.]

1. [*Pun.* iii. 596.]

Bellatrix gens baccifero nutrita Sabino.
Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen,
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos:

2. [*Ib.* xvii. 414.]

Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus ævi,
In primas Macetum turmas immania membra
Infert, et jaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, quum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arta covinno.

XXV. EX VALERIO FLACCO. [A. D. 70.]

[*Argon.* i. 7.] Tuque o, pelagi cui major aperti
Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
Oceanus, Phrygios prius indignatus Iulos, . . .

XXVI. EX FLAVIO JOSEPHO. [A. D. 70.]

1. [*De B. Jud.* ii. 16.] ' Ἀλλ' ὑπὲρ ὠκεανὸν ἑτέραν ἐζήτησαν [οἱ Ῥωμαῖοι] οἰκουμένην, [ἔλεξεν ὁ Ἀγρίππας] καὶ μέχρι τῶν ἀνιστορήτων πρότερον Βρεττανῶν διήνεγκαν τὰ ὅπλα . . . . Σκέψασθε δὲ καὶ τὸ Βρεττανῶν τεῖχος, οἱ τοῖς Ἱερυσολύμων τείχεσι πεποιθότες· καὶ γὰρ ἐκείνους περιβεβλημένους ὠκεανὸν, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης οὐκ ἐλάσσονα νῆσον οἰκοῦντας, πλεύσαντες ἐδουλώσαντο Ῥωμαῖοι· τέσσαρα δὲ τάγματα τὴν τοσαύτην νῆσον διαφυλάττει.'

2. [iii. 1.] [Ὁ Νέρων] εὑρίσκει Οὐεσπασιανὸν, . . προσκτησάμενον δὲ τοῖς ὅπλοις Βρεττανίαν τέως λανθάνουσαν· ὅθεν αὐτοῦ καὶ τῷ πατρὶ Κλαυδίῳ παρέσχε, χωρὶς ἰδρῶτος ἰδίου θρίαμβον καταγαγεῖν.

3. [vi. 6.] Καὶ τί μεῖζον ὠκεανοῦ τείχους κώλυμα, [ἔλεξεν ὁ Τίτος] ὃν περιβεβλημένοι Βρεττανοὶ τὰ Ῥωμαίων ὅπλα προσκυνοῦσι;

4. [vii. 4.] Οὐεσπασιανὸς πέμπει γραμμάτα Πετιλίῳ Κερεαλίῳ, . . τὴν ὕπατον διδοὺς τιμὴν, καὶ κελεύων ἄρξαντα Βρεττανίας ἀπιέναι.

XXVII. EX CAIO PLINIO SECUNDO (MAJORE). [A. D. 23—79.]

1. [*Lib.* ii. 77.] Sic fit, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies 12 horas æquinoctiales et octo partes unius horæ colligat: Alexandriæ vero 14 horas: in Italia quindecim: in Britannia 17; ubi æstate lucidæ noctes, haud dubie repromittunt id, quid cogit ratio credi: solstitii diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus; noctesque e diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule, Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in septemtrionem a Britannia distante: quidam vero et in Mona, quæ distat a Camalduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

2. [ii. 99.] Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pythias Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote quum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italia provectorum Uticam, æstu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motus: quoniam

et in corpore extrema pulsum venarum, id est spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

3. [iii. 20.] Claudius Cæsar e Britannia triumphans prægrandi illa domo verius quam nave intravit Adriam. [*De ista nave vide Plin.* xvi. 76.]

4. [iv. 30.] Ex adverso hujus situs [*Rheni*] Britannia insula, clara Græcis nostrisque monumentis, inter septemtrionem et occidentem jacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, quum Britanniæ vocarentur omnes: de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest a Gessoriacō Morinorum gentis litore, proximo trajectu quinquaginta mil. circuitu vero patere tricies octies centena viginti quinque mil. Pytheas et Isidorus tradunt: triginta prope jam annis notitiam ejus Romanis armis non ultrà vicinitatem sylvæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem 800 mil. passuum esse: latitudinem 300 mil. credit. Eamdem Hiberniæ latitudinem, sed longitudinem 200 mil. passuum minorem. Super eam hæc sita abest brevissimo transitu a Silurum gente 30 mil. passuum. Reliquarum nulla 125 mil. circuitu amplior proditur. Sunt autem 40 Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septem Acmodæ. et 30 Hæbudes: et inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra vero Siambis, et Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellavere, quod ibi Electrum nasceretur. Ultima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancri signum sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timæus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proveniat; ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unius dici navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

5. [iv. 33.] Narbonensi provinciæ contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram: ad Rhenum Septentrionalis Oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus, inter eum et Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ et Veneticæ appellantur, et in Aquitanico sinu Uliarus.

6. [iv. 36.] Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, a fertilitate plumbi: et e regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere.

7. [vii. 57.] Plumbum ex Cassiteride insula primus apportavit Midacritus, . . . Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corco circumsutæ fiunt.

8. [ix. 57.] Eorum [*unionum*] corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque jam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc ævi semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia parvos atque decolores nasci certum est: quoniam Divus Julius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

9. [ix. 79.] Nondum Britannica serviebant littora, quum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas.

10. [x. 29.] Anserini generis sunt chenalopeces: et quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere ansere minores.

11. [xv. 30.] Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. Ad urbis annum 680 is primum vexit e Ponto: annisque 120 trans oceanum in Britanniam usque pervenere.

12. [xvi. 95.] Non est omittenda in ea re et Galliarum admiratio. Nihil habent Druides, ita suos appellant magos, visco, et arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, sacratius. Jam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druides videri. Enimvero quidquid adnascatur illis,

e cœlo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inventu, et repertum magna religione pĕtitur: et ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorumque his facit, et sæculi post tricesimum annum, quia jam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque rite sub arbore præparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit: falce aurea demetit: candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes ut suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fecunditatem eo poto dari cuicumque animalium steri!i arbitrantur: contra venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.

[xvii. 4.] Alia est ratio, quam Britannia et Gallia invenere alendi eam [*terram*] ipsa: quod genus vocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguetudinis nucleo. Non omisere et hoc Græci: quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in humida frigidaque terra. Illam Gallias Britanniasque locupletantem cum cura dici convenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Est enim alba, rufa, columbina, argillacea, tofacea, arenacea. Natura duplex: aspera, aut pinguis. Experimenta utriusque in manus: ususque geminus, aut ut fruges tantum alant, aut edant et pabulum. Fruges alit tofacea alba, quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis: verum aspera tractatu, et si nimia injecta est, exurit solum. Proxima est rufa, quæ vocatur acaunumarga, intermixto lapide terræ minutæ, arenosæ. Lapis contunditur in ipso campo: primisque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo levitate, dimidio minoris quam cæteræ, invehitur. Inspergitur rara: sale eam misceri putant. Utrumque hoc genus semel injectum in quinquaginta annos valet, et frugum et pabuli ubertate. Quæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura ejus genera. Mordacissimum quod

supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore angustatis: intus, ut in metallis, spatiante vena. Hac maxime Britannia utitur. Durant annis 80. Neque est exemplum ullius qui bis in vita hanc eidem injecerit. Tertium genus candidæ glissomargam vocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior; ita ut messe sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat 30 annis: densior justo Signini modo strangulat solum. Columbinam Galliæ suo nomine, eglecopalam appellant: glebis excitatur lapidum modo: sole et gelatione ita solvitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Arenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis vero, et si alia sit. Ubios gentium solos novimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, et pedali crassitudine injecta lætificent. Sed ea non diutius annis 10 prodest. Hedui et Pictones calce uberrimos fecere agros: quæ sane et oleis, et vitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga aratro injicienda est, ut medicamentum rapiatur: et fimi desiderat aliquantulum, quæ primo plus aspera et quæ in herbas non effunditur: alioqui novitate, quæcunque fuerit, solum lædet, ne sic quidem primo post anno fertilis. Interest et quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

[xxii. 2.] Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurusque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris et nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

[xxiv. 62. 63.] Similis herbæ huic Sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito, pureque lotis nudis pedibus, sacro facto, priusquam legatur, pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, et contra omnia oculorum vitia fumum ejus prodesse. Iidem samolum herbam nominavere nascentem in humidis; et hanc sinistra

manu legi a jejunis contra morbos suum boumque, nec respicere legentem: nec alibi, quam in canali, deponere, ibique conterere poturis.

[xxv. 6.] In Germania trans Rhenum castris a Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen medici vocabant, et sceletyrben, ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non nervis modo et oris malis salutaris, sed contra anginas quoque et contra serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur et ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, et devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua castra erant, nostris demonstravere illam: mirorque nominis causam: nisi forte confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamtum Britannia libera.

[xxv. 55.] Ordiendum a malorum omnium pessimo, i. e. serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacisque generum omnium radix e vino &c.

[xxvii. 1.] Scythicam herbam a Mæotis paludibus, et Euphorbiam e monte Atlante ultraque Herculis columnas: et ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex oceani insulis extra terras positis, itemque Æthiopedem ab exusto sideribus axe: alias præterea aliunde ultro citroque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis majestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes juga, partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante.

[xxix. 12.] Præterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime jactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicujus interventu. Experimentum ejus esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque,

ut est magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa luna capiendum censent, tamquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus mire laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontiis, a Divo Claudio Principe interemptum non ob aliud sciam.

[xxx. 3. 4.] 657mo demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. senatus consultum factum est, ne homo immolaretur: palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio. Gallias utique possedit, et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, et hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorem in arte oceanum quoque transgressa, et ad naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam [*magiam*] attonite celebrat tantis cærimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi et sibi ignoto. Nec satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

[xxxii. 21.] Sunt ergo Mutiani verba, quæ subjiciam: Cyzicena [*ostrea*] majora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus.

[xxxiii. 6.] Singulis primo digitis [*annulum*] geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ et Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induere, etiam Deorum simulacris: dein juvit et minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur usæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis.

[xxxiii. 16.] Claudius . . . quum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, 7 pondo habere, quam contulisset Hispania Citerior, 9 quam Gallia Comata, titulis indicavit.

[xxxiv. 49.] Nigro plumbo ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Ovetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quod derelicta fertilius revivescunt. Hoc videtur facere lexatis spiramentis ad satietatem infusus aer, æque ut feminas quasdam fœcundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum XCCM annuis, postquam obliteratum erat, CCLV locatum est. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo cccc vectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere vasa e plumbo constat: eadem in aqua calculus æreusve quadrans si addatur, vas peruri.

[xxxvii. 11.] Sotacus credidit [*electrum*] in Britannia petris effluere, quas electridas vocat.

XXVIII. EX ANTHOLOGIA BURMANNI. [A. D. 1—80.]

[*Anon. carm. de laud. Cl. Cæs. epp.* 84—91.]

Ausoniis numquam tellus violata triumphis
Icta tuo, Cæsar, fulmine procubuit.
Oceanusque tuas ultra se respicit aras.
Qui finis mundo est, non erat imperio.

Victa prius nullo, jamjam spectata triumpho,
Inlibata tuos gens jacet in titulos.
Fabula visa diu, medioque recondita ponto,
Libera victori quam cito colla dedit!
Euphrates ortus, Rhenus recluserat arctos.
Oceanus medium venit in imperium.

Libera non hostem, non passa Britannia regem,
Æternum nostro quæ procul orbe jacet,
Felix adversis, et sorte oppressa secunda,
Communis nobis, et tibi, Cæsar, erit.

Ultima cingebat Tibris tua, Romule, regna.
Hic tibi finis erat, religiose Numa.
Et tua, Dive, tuum sacrata potentia cœlo
Extremum citra constitit Oceanum.
At nunc Oceanus geminos interluit orbes.
Pars est imperii, terminus ante fuit.

Mars pater, et nostræ gentis tutela, Quirine,
Et magno positus Cæsar uterque polo:
Cernitis ignotos Latia sub lege Britannos,
Sol citra nostrum flectitur imperium.
Ultima cesserunt adaperto claustra profundo.
Et jam Romano cingimur Oceano.

Opponis frustra rapidum Germania Rhenum.
Euphrates prodest nil tibi, Parthe fugax.
Oceanus jam terga dedit: nec pervius ulli
Cæsareos fasces, imperiumque tulit.

Illa procul nostro semota exclusaque cœlo,
Adluitur nostra victa Britannis aqua.

Semota, et vasto disjuncta Britannia ponto,
Cinctaque inaccessis horrida litoribus:
Quam pater invictis Nereus vallaverat undis:
Quam fallax æstu circuit Oceanus;
Brumalem sortita polum, qua frigida semper
Præfulget stellis Arctos inocciduis
Conspectu devicta tuo, Germanice Cæsar,
Subdidit insueto colla premenda jugo.
Adspice, confundit populos impervia Tellus,
Conjunctum est, quod adhuc orbis, et orbis erat.

XXIX. EX C. CORNELIO TACITO. [A. D. 80.]

1. [*Annal.* ii. 24.] Tandem ... claudæ naves ... revertere: quas raptim refectas misit [*Germanicus A. D.* 16.], ut scrutarentur insulas: collecti ea cura [*milites*] plerique: multos

Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis.

2. [xi. 3.] Sed consultante [*Claudio A. D.* 47.] super absolutione Asiatici, flens Vitellius, commemorata 'vetustate amicitiæ, utque Antoniam, Principis matrem, pariter observassent,' dein percursis 'Asiatici in rem publicam officiis recentique adversus Britanniam militia,' quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur: 'liberum ei mortis arbitrium,' permisit.

3. [xii. 31—40.] At in Britannia [*A. D.* 50.] P. Ostorium, proprætorem, turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem, exercitu ignoto, et cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus, primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: et cæsis qui restiterant, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque et infida pax non duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cinctosque castris Antonam et Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant: hisque auctoribus, circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus, turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, et obseptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.

Cæterum clade Icenorum compositi, qui bellum inter et pacem dubitabant; et ductus inde in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ: non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Jamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; quum ortæ apud Brigantas discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma cœptabant, interfectis, in reliquos data venia, resedere. Silurum gens non atrocitate,

non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, et imbuendis sociis ad officia legum.

Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut cæteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas; additisque, qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna et suis in melius essent. Tunc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: et præfluebat amnis vado incerto, catervaque majorum pro munimentis constiterant.

Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, 'illum diem, illam aciem,' testabatur, 'aut reciperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore:' vocabatque nomina 'majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui a securibus et tributis, intemerata conjugum et liberorum corpora retinerent.' Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, 'non telis, non vulneribus cessuros.'

Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminentia juga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, 'cuncta virtute expugnabilia,' clamitare, præfectique ac tribuni paria disserentes, ardorem exercitus intendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, et pleræque cædes oriebantur. Posteaquam facta testudine, rudes et informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, decedere barbari in juga montium. Sed eo quoque inrupere ferentarius gravisque

miles: illi, telis adsultantes, hi, conserto gradu: turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: et, si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur: clara ea victoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, quum fidem Cartismanduæ, reginæ Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno, quam bellum in Britannia cœptum. Unde fama ejus evecta insulas, et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille, tot per annos, opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Cæsar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui castra præjacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres et conjux et filia: postremo ipse ostentatus. Cæterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali adstitit, in hunc modum loquutus est:

'Si quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses, claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, fœdere pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, viros, arma, opes: quid mirum, si hæc invitus amisi? Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset. Supplicium mei oblivio sequetur: at si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero.' Ad ea Cæsar veniam ipsique, et conjugi, et fratribus, tribuit. Atque illi, vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus Principem, laudibus gratibusque venerati sunt. Novum sane et moribus veterum insolitum.

feminam signis Romanis præsidere: ipsa semet parti a majoribus suis imperii sociam ferebat.

Vocati posthac Patres, multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere: 'Neque minus id clarum, quam quum Syphacem P. Scipio, Persen L. Paullus, et si qui alii vinctos reges populo Romano ostendere.' Censentur Ostorio triumphi insignia; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, et legionarias cohortes, exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt: ac ni cito vicis et castellis proximis subventum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen et octo centuriones ac promptissimus quisque manipularis cecidere: nec multo post pabulantes nostros missasque ad subsidium turmas profligant.

Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, et sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique sors aut virtus: temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, et aliquando ignaris ducibus: ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox: 'ut quondam Sugambri excisi, et in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum.' Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere; spoliaque et captivos largiendo, cæteras quoque nationes ad defectionem trahebant, quum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita, lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, etsi non prœlium, at certe bellum, absumpsisset.

At Cæsar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat: auctaque et apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel, si duravissent, venia

justior tribueretur. Silurès id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu et Romanis armis defensus, quum Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto discidio et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venusii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur: valida et lecta armis juventus regnum ejus invadunt: quod nobis prævisum: et missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius, senectute gravis, et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam a duobus, Ostorio Didioque, proprætoribus, plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

4. [xiii. 32.] Et Pomponia Græcina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, 'ac superstitionis externæ' rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, et insontem nuntiavit. [*A. D.* 56.]

5. [xiv. 29—39.] Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss. [*A. D.* 61.] gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat; et successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe, multa in Neronem adulatione, addidit, 'subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset.' Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ et rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam, incolis validam, et receptaculum perfugarum, aggredi parat, navesque fabricatur plano

alveo, adversus breve littus et incertum. Sic pedes: equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis in modum Furiarum, quæ veste ferali, crinibus dejectis, faces præferebant. Druidæque circum, preces diras, sublatis ad cœlum manibus, fundentes, novitate aspectus perculere milites; ut, quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere aras, et hominum fibris consulere deos, fas habebant. Hæc agenti Suetonio repentina defectio provinciæ nuntiatur.

Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum per centuriones, domus per servos, velut capta, vastarentur. Jam primum uxor ejus Boadicea verberibus affecta, et filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur: et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum, quando in formam provinciæ cesserant, rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, et qui alii nondum servitio facti resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recens deducti pellebant domibus, exturbabant agris, 'captivos, servos' appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, et spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum, D. Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam, nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius, quam usui consulitur.

Inter quæ, nulla palam causa, delapsum Camuloduni

simulacrum Victoriæ ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminæ in furorem turbatæ, 'adesse exitium,' canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatibus theatrum, visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ coloniæ; jam oceanum cruento aspectu: dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine justis armis misit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impedientibus, qui occulte rebellionis conscii consilia turbabant, neque fossam aut vallum præduxerunt, neque motis senibus et feminis, juventus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cætera quidem impetu direpta, aut incensa sunt: templum, in quo se milés conglobaverat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus, Petilio Ceriali, legato legionis nonæ, in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, et, quod peditum, interfecit: Cerialis cum equitibus evasit in castra, et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre. Ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrumis auxilium ejus orantium flexus est, quin daret profectionis signum: et comitantes in partem agminis acceperat. Si quos imbellis sexus aut fessa ætas vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spolianti, et defendentibus intutum, læti præda, et aliorum segnes petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum iis, quæ memoravi, locis cecidisse constitit: neque enim capere aut venum dare, aliudve quod belli commercium, sed

cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri supplicium, ac prærepta interim ultione, festinabant.

Jam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; quum omittere cunctationem et congredi acie parat: deligitque locum arctis faucibus et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiæ passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo; et animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

Boadicea, curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat, 'solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare,' testabatur: 'sed tunc non, ut tantis majoribus ortam, regnum et opes; verum, ut unam e vulgo, libertatem amissam, consectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos justæ vindictæ: cecidisse legionem, quæ prœlium ausa sit: cæteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum impetus et manus perlaturos. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri, et servirent.'

Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat: qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat: 'ut spernerent sonores barbarorum et inanes minas: plus illic feminarum, quam juventutis aspici: imbelles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium, totiens fusi, agnovissent: etiam in multis legionibus paucos esse, qui prœlia profligarent: gloriæque eorum accessurum, quod modica manus, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladiis stragem cædemque continuarent,

prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura.' Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa prœliorum experientia, ut certus eventus Suetonius daret pugnæ signum.

Ac primum legio gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus; et eques, protentis hastis, perfringit quod obvium et validum erat. Cæteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara, et antiquis victoriis par, ea die laus parta: quippe sunt, qui paullo minus, quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boadicea vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus, præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiæ, jussa ducis, se ipsum gladio transegit.

Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu nonani legionario milite suppleti sunt; cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque, quam fames adfligebat serendis frugibus incuriosos, et omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant: gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Classicianus, successor Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat: disperseratque, 'novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et superbia victoris, clementer deditis consulturum.' Simul in Urbem mandabat, 'nullum prœlio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio:' cujus adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam referebat.

Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quominus, ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux, et exercitus tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata. Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, 'tradere exercitum Petronio Turpiliano,' qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

6. [xvi. 15.] Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis [*A. D.* 65.] erat: eo missus centurio, qui cædem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat.

7. [Hist. i. 2.] Opus aggredior [*A. D.* 69.] opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ, in Oriente; adversæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia, et statim missa: coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus.

8. [i. 6.] Invalidum senem [*Galbam*] T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone, consule designato, et Petronio Turpiliano consulari; ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tanquam innocentes, perierant. Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum,

infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos præmissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

9. [i. 9.] In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul et oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse.

10. [i. 52.] Valens, infensus Galbæ, . . . instigare Vitellium, 'ardorem militum' ostentans. 'Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam, sequutura Germanorum auxilia, malefidas provincias, precarium seni imperium, &c.'

11. [i. 59—61.] Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus statim [*Vitellio*] adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam et sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius 'seditionem et confusum ordinem disciplinæ' Cælio; 'spoliatas et inopes legiones' Cælius Trebellio objectabat: quum interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto consulari, mansit: rexere legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit.

12. [i. 70.] Et, quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, et Germanorum vexillis, cum ala Petrina, ipse [*Cæcina*] paullulum cunctatus.

13. [ii. 11.] Læta interim [*A. D.* 69.] Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima, a Galba conscripta; veteranæ, undecima, ac tertiadecima et præcipua fama quartadecumani, rebellione Britanniæ compressa.

14. [ii. 27.] Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, quum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant.

15. [ii. 31. 32.] Otho consultavit, 'trahi bellum, an fortunam experiri placeret.' Tum Suetonius Paullinus, . . . 'festinationem hostibus, moram ipsis utilem' disseruit. Exercitum Vitellii universum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant, et deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri.'

16. [ii. 37.] Invenio apud quosdam auctores, . . . 'duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipue Paullinum; quod vetustissimus consularium, et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset.'

17. [ii. 57.] Vitellius, victoriæ suæ nescius, . . . reliquas Germanici exercitus vires trahebat. . . . Ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: et paucorum dierum iter progressus, 'prosperas apud Bebriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum,' accepit.

18. [ii. 65. 66.] Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia, ob iracundiam militum: missus est in locum ejus, Vettius Bolanus e præsentibus.

Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam, et victoribus permixtæ hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui 'se victos' abnuebant: 'quippe Bebriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse.' Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit: atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem ad-

versus quartadecimanos discordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, insectatur, legionarius, ut hospitem, tuetur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere: et prœlium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam et metum Batavis fecissent: 'quos' Vitellius 'agmini suo jungi,' ut fidos; 'legionem, Graiis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire' jubet, 'quo Viennam vitarent:' namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi; et legio in Britanniam transvecta.

19. [ii. 86.] Igitur movere et quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur [*Vespasiani*]. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ: quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat.

20. [ii. 97.] Auxilia tamen e Germania, Britanniaque, et Hispaniis excivit [*Vitellius*], segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, numquam satis quieta Britannia; et uterque ambigui.

21. [ii. 100.] Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox vexillarii quartædecimæ et sextædecimæ legionum; dein quinta et duoetvicesima sequutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis.

22. [iii. 1. 2.] Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. [*A. D.* 69.] . . . Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, 'Germanicarum legionum vim famamque' extollebant, 'et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora. . . .

Ad ea Antonius Primus, . . . 'festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam,' disseruit: 'plus socordiæ, quam fiduciæ, accessisse victoribus. . . . Sed, addito spatio, rediturum et his robur meditatione belli: nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi.'

23. [iii. 15.] Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: et ex Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset.

24. [iii. 22.] Ordinem agminis, [*Cremonæ*] disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderunt, 'quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, et vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicesimanosque, et primanos, lævum cornu complesse.'

25. [iii. 41.] [*Valens*] missis ad Vitellium literis, auxilium postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum.

26. [iii. 44. 45.] Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ, memoria Othonis, infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni a Claudio præpositus, et bello clarùs egerat, non sine motu adjunxit cæterarum, in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui, super insitam ferociam, et Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, et rerum secundarum luxus: spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia civitatis; pro adultero, libido reginæ, et sævitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis,

simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis præsidia: et cohortes alæque nostræ, variis prœliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venusio, bellum nobis relictum.

27. [iv. 12.] Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, simulque insulam, inter vada sitam, occupavere, quam mare oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, societate validiorum, attriti, viros tantum armaque imperio ministrant: diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. [*A. D.* 69.]

28. [iv. 15.] Mox occultis nuntiis, pellexit [*Civilis*] Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Mogontiaci agentes.

29. [iv. 68.] Legiones victrices, sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Peninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britannia, sexta ac decima ex Hispania accitæ.

30. [iv. 76.] Tutor, 'cunctatione crescere rem Romanam,' adfirmabat, 'cocuntibus undique exercitibus. Transvectam e Britannia legionem; accitas ex Hispania; adventare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem expertumque belli.'

31. [iv. 79.] Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, adflictaret Batavos, qua oceano ambiuntur. Sed legionem, terrestri itinere, Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ: classem ultro Canninefates adgressi sunt; majorque pars navium depressa, aut capta.

32. [v. 16.] Proprios inde stimulos legionibus admovebat [*Cerialis*], 'domitores Britanniæ quartadecimanos' appellans. [*A. D.* 70.]

33. [*Germ. c.* 39. 40.] 'Vetustissimos se nobilissimosque Suevorum' Semnones memorant. . . . Contra Langobardos paucitas nobilitat. . . . Reudigni deinde et Aviones, et Angli, et

Varini, et Eudoses, et Suardones, et Nuithones, fluminibus aut silvis muniuntur: nec quidquam notabile in singulis, nisi quod in commune Hertham, id est, Terram matrem, colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis, arbitrantur. Est in insula oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contectum: attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcumque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat: mox vehiculum et vestes, et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaque ignorantia, quid sit id, quod tantum perituri vident.

34. [*c.* 45.] Ergo jam dextro Suevici maris litore Æstyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicæ proprior. Matrem Deûm venerantur: insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omnique tutela, securum Deæ cultorem etiam inter hostes præstat.

35. [*De Vita Agricolæ. c.* 5.] Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino, diligenti ac moderato duci, adprobavit [*Agricola: A. D.* 61.]: electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter, more juvenum, qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter, ad voluptates et commeatus, titulum tribunatus et inscitiam retulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recusare, simulque et anxius et intentus agere. Non sane alias exercitatior, magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensæ coloniæ, intersepti exercitus: tum de salute, mox de victoria certavere. Quæ cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum, et reciperatæ provinciæ gloria in ducem cessit; artem et usum et stimulos addidere juveni: intravitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala.

36. [*c.* 7—40.] Igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola [*A. D.* 69.], nuntio affectati a Vespasiano imperii deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia principatus, ac statum urbis Mucianus regebat, admodum juvene Domitiano, et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad delectus agendos Agricolam, integreque ac strenue versatum, vicesimæ legioni, tarde ad sacramentum transgressæ, præposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum, suo an militum ingenio: ita successor simul et ultor electus, rarissima moderatione, maluit videri invenisse bonos, quam fecisse.

Præerat tunc Britanniæ Vettius Bolanus, placidius, quam feroci provincia dignum est: temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne incresceret; peritus obsequi, eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primo Cerialis labores modo et discrimina; mox et gloriam communicabat: sæpe parti exercitus in experimentum, aliquando majoribus copiis ex eventu præfecit: nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem et ducem, ut minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.

Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricios adscivit, ac deinde provinciæ Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis, administratione ac spe consulatus, cui destinarat. . . . Minus triennium in ea legatione detentus, ac statim ad spem consulatus revocatus est [*A. D.* 77.], comitante opinione Britanniam ei provinciam dari: nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. Haud semper errat fama; aliquando et elegit. Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi desponsit, ac post consulatum collocavit; et statim Britanniæ præpositus est, adjecto pontificatus sacerdotio.

Britanniæ situm populosque, multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam; sed quia tum primum perdomita est: itaque quæ priores nondum

comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima, spatio ac cœlo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septentrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni adsimilavere: et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama est transgressa: sed immensum et enorme spatium procurrentium extremo jam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque: dispecta est et Thule, quam hactenus nix, et hiems abdebat: sed mare pigrum et grave remigantibus perhibent: ne ventis quidem perinde attolli: credo, quod rariores terræ montesque, causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui maris tardius impellitur. Naturam oceani atque æstus neque quærere hujus operis est, ac multi retulere: unum addiderim; nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus accrescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et jugis ac etiam montibus inseri velut in suo.

Cæterum, Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem adseverant. Silurum colorati vultus, et torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt. Proximi Gallis, et similes sunt: seu durante originis vi, seu, procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit: in universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione: sermo haud multum diversus: in deposcendis periculis eadem audacia; et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido: plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit: nam Gallos

quoque in bellis floruisse accepimus: mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate: quod Britannorum olim victis evenit: cæteri manent, quales Galli fuerunt.

In pedite robur: quædam nationes et curru prœliantur: honestior auriga; clientes propugnant: olim regibus parebant; nunc per principes factionibus et studiis trahuntur: nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita, dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum: asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: nox clara, et extrema Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere et exsurgere, sed transire adfirmant: scilicet extrema et plana terrarum, humili umbra, non erigunt tenebras, infraque cœlum et sidera nox cadit. Solum, præter oleam vitemque, et cætera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum: tarde mitescunt, cito proveniunt: eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum, cœlique. Fert Britannia aurum, et argentum, et alia metalla, pretium victoriæ: gignit et oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam 'artem abesse legentibus' arbitrantur; 'nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli; in Britannia, prout expulsa sint, colligi:' ego facilius crediderim naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam.

Ipsi Britanni delectum, ac tributa, et injuncta imperii munera impigre obeunt, si injuriæ absint: has ægre tolerant, jam domiti ut pareant, nondum ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum divus Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in rem publicam versa Principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. 'Consilium' id divus Augustus vocabat, Tiberius 'præceptum.' Agitasse Caium Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, et ingentes

adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et adsumpto in partem rerum Vespasiano: quod initium venturæ mox fortunæ fuit: domitæ gentes, capti reges, et monstratus fatis Vespasianus.

Consularium primus Aulus Plautius præpositus [*A. D.* 43.], ac subinde Ostorius Scapula [*A. D.* 50.], uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia: quædam civitates Cogiduno regi donatæ, is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit, vetere ac jam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exstinctus est. Suetonius hinc Paullinus [*A. D.* 58.] biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem, aggressus, terga occasioni patefecit.

Namque absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias et interpretando accendere: 'Nihil profici patientia, nisi ut graviora, tamquam ex facili tolerantibus, imperentur: singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi; è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subjectis exitiosam: alterius manus, centuriones alterius, vim et contumelias miscere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prœlio fortiorem esse, qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus: quantulum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum; et flumine, non oceano, defendi: sibi patriam, conjuges, parentes; illis avaritiam et luxuriam causas belli esse: recessuros, ut divus Julius recessisset, modo virtutes majorum suorum æmularentur; neve prœlii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse. Jam

Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quam audere.'

His atque talibus invicem instincti, Boadicea, generis regii femina, duce, neque enim sexum in imperiis discernunt, sumpsere universi bellum: ac, sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis: nec ullum in barbaris sævitiæ genus omisit ira et victoria. Quod nisi Paullinus, cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prœlii fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex legato timor agitabat. Hic quum egregius cetera, arroganter in deditos, et, ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus [*A. D.* 62.], tamquam exorabilior; et delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus: et interventus civilium armorum præbuit justam segnitiæ excusationem: sed discordia laboratum, quum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem: hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vettius Bolanus [*A. D.* 69.] manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, et nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis.

Sed, ubi cum cætero orbe Vespasianus et Britanniam recuperavit; magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. Et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, aggressus: multa prœlia, et aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et quum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque

obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium, locorum quoque difficultates eluctatus.

Hunc Britanniæ statum [*A. D.* 78.], has bellorum vices media jam æstate transgressus Agricola invenit, quum et milites, velut omissa expeditione, ad securitatem, et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas, haud multo ante adventum ejus, alam, in finibus suis agentem, prope universam obtriverat: eoque initio erecta provincia, et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri, præsumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in æquum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo cæteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: cæsaque prope universa gente, non ignarus instandum famæ, ac, prout prima cessissent, fore universa; Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed, ut in dubiis consiliis, naves deerant: ratio et constantia ducis transvexit. Depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, et patrius nandi usus, quo simul seque, et arma, et equos regunt, ita repente immisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare expectabant, nihil arduum aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem, aut officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset. Nec Agricola, prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosequutus est: sed ipsa dissimilatione famæ famam auxit, æstimantibus, quanta futuri spe tam magna tacuisset.

Cæterum animorum provinciæ prudens, simulque doctus per aliena experimenta, parum profici armis, si injuriæ

sequerentur, causas bellorum statuit exscindere. A se suisque orsus, primam domum suam coercuit; quod plerisque haud minus arduum est, quam provinciam regere. Nihil agere per libertos servosque publicæ rei: non studiis privatis, nec ex commendatione, aut precibus centurionum milites adscire, sed optimum quemque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare: nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos præponere, quam damnare, quum peccassent. Frumenti et tributorum exactionem æqualitate munerum mollire, circumcisis, quæ, in quæstum reperta, ipso tributo gravius tolerabantur: namque per ludibrium adsidere clausis horreis, et emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur: devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota et avia deferrent, donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

Hæc primo statim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuria, vel tolerantia priorum, haud minus quam bellum timebatur. Sed, ubi æstas advenit [*A. D.* 79.], contracto exercitu, multus in agmine, laudare modestiam, disjectos coercere: loca castris ipse capere, æstuaria ac silvas ipse prætentare: et nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur: atque, ubi satis terruerat, parcendo rursus irritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ civitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus, iram posuere, et præsidiis castellisque circumdatæ, tanta ratione curaque, ut nulla ante Britanniæ nova pars inlacessita transierit.

Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti et otio per voluptates assuescerent; hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, et castigando segnes: ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Jam vero principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut, qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent: inde etiam habitus nostri honor,

et frequens toga: paullatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, et balnea, et conviviorum elegantiam: idque apud imperitos 'humanitas' vocabatur, quum pars servitutis esset.

Tertius expeditionum annus [*A. D.* 80.] novas gentes aperuit, vastatis usque ad Taum, æstuario nomen est, nationibus: qua formidine territi hostes, quamquam conflictatum sævis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi: ponendisque insuper castellis spatium fuit. Annotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse: nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione ac fuga desertum. Crebræ eruptiones: nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur: ita intrepida ibi hiems, et sibi quisque præsidio, irritis hostibus, eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna æstatis hibernis eventibus pensare, tum æstate atque hieme juxta pellebantur. Nec Agricola umquam per alios gesta avidus intercepit: seu centurio, seu præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur: ut erat bonis comis, ita adversus malos injucundus: cæterum ex iracundia nihil supererat: secretum et silentium ejus non timeres: honestius putabat offendere, quam odisse.

Quarta æstas [*A. D.* 81.] obtinendis, quæ percurrerat, insumpta: ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. Nam Clota et Bodotria, diversi maris æstibus per immensum revectæ, angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum præsidiis firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus.

Quinto expeditionum anno [*A. D.* 82.], nave prima transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ, quæ Hiberniam aspicit, copiis instruxit, in spem magis, quam ob formidinem: siquidem Hibernia, medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, et Gallico quoque mari opportuna, valentissimam imperii partem magnis invicem usibus miscuerit. Spatium ejus, si Britanniæ comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. Solum cœlumque, et ingenia

cultusque hominum haud multum a Britannia differunt: nec in melius: aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiæ in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audivi, legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma, et velut e conspectu libertas tolleretur.

Cæterum æstate [*A. D.* 83.], qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium, et infesta hostili exercitu itinera timebantur, portus classe exploravit: quæ, ab Agricola primum adsumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, quum simul terra, simul mari bellum impelleretur, ac sæpe iisdem castris pedes, equesque, et nauticus miles, mixti copiis et lætitia, sua quisque facta, suos casus attollerent: ac modo 'silvarum et montium profunda,' modo 'tempestatum ac fluctuum adversa,' hinc 'terra et hostis,' hinc 'auctus oceanus' militari jactantia compararentur. 'Britannos quoque' ut ex captivis audiebatur, 'visa classis obstupefaciebat, tamquam, aperto maris sui secreto, ultimum victis perfugium clauderetur.' Ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, 'oppugnasse ultro,' castella adorti, metum, ut provocantes, addiderant: 'regrediendumque citra Bodotriam, et excedendum potius, quam pellerentur,' ignavi specie prudentium admonebant: quum interim cognoscit, 'hostes pluribus agminibus irrupturos.' Ac, ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit.

Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio, universi nonam legionem, ut maxime invalidam, nocte aggressi, inter somnum ac trepidationem cæsis vigilibus, irrupere. Jamque in ipsis castris pugnabant, quum Agricola, iter hostium ab exploratoribus edoctus, et vestigiis insequutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium jubet, mox ab universis adjici clamorem: et propinqua luce fulsere signa: ita ancipiti malo territi Britanni: et Romanis redit animus; ac, securi de salute, pro gloria certabant: ultro

quin etiam erupere: et fuit atrox in ipsis portarum angustiis prœlium, donec pulsi hostes; utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur: quod, nisi paludes et silvæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

Cujus constantia ac fama ferox exercitus, 'nihil virtuti suæ invium: penetrandam Caledoniam, inveniendumque tandem Britanniæ terminum, continuo prœliorum cursu,' fremebant: atque illi modo cauti ac sapientes, prompti post eventum ac magniloqui erant: iniquissima hæc bellorum conditio est; prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. At Britanni non virtute, sed occasione et arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quominus juventutem armarent, conjuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent: atque ita irritatis utrimque animis discessum.

Eadem æstate cohors Usipiorum, per Germanias conscripta, et in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis, exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas, adactis per vim gubernatoribus, ascendere: et uno remigrante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore, ut miraculum provehebantur: mox hac atque illa rapti, et cum plerisque Britannorum, sua defensantium, prœlio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum mox, sorte ductos, vescerentur: atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro prædonibus habiti, primum a Suevis, mox a Frisiis intercepti sunt: ac fuere, quos per commercia venumdatos, et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustravit. Initio æstatis [*A. D.* 84.] Agricola, domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. Quem casum neque, ut plerique fortium virorum, ambitiose, neque per lamenta rursus ac mœrorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat.

Igitur, præmissa classe, quæ pluribus locis prædata, magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos, et longa pace exploratos addiderat,

ad montem Grampium pervenit quem jam hostes insederant. Nam Britanni, nihil fracti pugnæ prioris eventu, et ultionem aut servitium exspectantes, tandemque docti, commune periculum concordia propulsandum, legationibus et fœderibus omnium civitatum vires exciverant. Jamque super triginta millia armatorum aspiciebantur, et adhuc affluebat omnis juventus, et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisque decora gestantes: quum inter plures duces virtute et genere præstans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem, prœlium poscentem, in hunc modum loquutus fertur:

'Quoties causas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam et universi servitutis expertes, et nullæ ultra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana: ita prœlium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt. Priores pugnæ, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec servientium litora aspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos, terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit: nunc terminus Britanniæ patet: atque omne ignotum pro magnifico est. Sed nulla jam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa, et infestiores Romani: quorum superbiam frustra per obsequium et modestiam effugeris; raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, et mare scrutantur: si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi: quos non Oriens, non Occidens, satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus, 'imperium;' atque, ubi solitudinem faciunt, 'pacem appellant.'

'Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per delectus, alibi servituri, auferuntur; conjuges sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine 'amicorum' atque 'hospitum' polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt; in annonam frumentum: corpora ipsa

ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, inter verbera ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Ac, sicut in familia recentissimus quisque servorum et conservis ludibrio est: sic, in hoc orbis terrarum vetere famulatu, novi nos et viles in excidium petimur. Neque enim arva nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subjectorum ingrata imperantibus: et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quam quibus gloria carissima est. Trinobantes, femina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri et indomiti, et libertatem non in præsentia laturi, primo statim congressu nonne ostendemus quos sibi Caledonia viros seposuerit?'

'An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciviam adesse creditis? Nostris illi dissensionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt: quem contractum ex diversissimis gentibus, ut secundæ res tenent, ita adversæ dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et, pudet dictu, Britannorum plerosque, licet dominationi alienæ sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et affectu teneri putatis: metus et terror est, infirma vincula caritatis; quæ ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos conjuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisque patria, aut alia est: paucos numero, circum trepidos ignorantia, cœlum ipsum, ac mare, et silvas, ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo ac vinctos dii nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus: agnoscent Britanni suam causam: recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos cæteri Germani, tamquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes et injuste imperantes, ægra

municipia et discordantia: hic dux, hic exercitus; ibi tributa et metalla, et cæteræ servientium pœnæ; quas in æternum proferre, aut statim ulcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem, et majores vestros et posteros cogitate.'

Excepere orationem alacres, et barbari moris cantu, et fremitu, clamoribusque dissonis. Jamque agmina, et armorum fulgores, audentissimi cujusque procursu: simul instruebantur acies: quum Agricola, quamquam lætum et vix munimentis coercitum militem accendendum adhuc ratus, ita disseruit: 'Octavus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis imperii Romani, fide atque opera vestra Britanniam vicistis: tot expeditionibus, tot prœliis, seu fortitudine adversus hostes, seu patientia ac labore pæne adversus ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ, non fama, nec rumore, sed castris et armis tenemus. Inventa Britannia, et subacta. Equidem sæpe in agmine, quum vos paludes, montesve, et flumina fatigarent, fortissimi cujusque voces audiebam, 'Quando dabitur *hostis*, quando acies?' Veniunt e latebris suis extrusi: et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis adversa. Nam ut superasse tantum itineris, silvas evasisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, et arma, et in his omnia. Quod ad me attinet, jam pridem mihi decretum est, neque exercitus, neque ducis terga tuta esse. Proinde et honesta mors turpi vita potior; et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt: nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse.'

'Si novæ gentes atque ignota acies constitisset; aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt, quos proximo anno, unam legionem furto noctis adgressos, clamore debellastis: ii cæterorum Britannorum fugacissimi; ideoque tamdiu superstites. Quomodo silvas saltusque penetrantibus,

fortissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pelluntur; sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignavorum et metuentium: quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt novissimi: res et extremo metu corpora defixere in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate reipublicæ numquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.'

Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consequuta est, statimque ad arma discursum. Instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria millia cornibus adfunderentur: legiones pro vallo stetere, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterat, ita ut primum agmen æquo, cæteri per acclive jugum connexi velut insurgerent: media campi covinarius et eques strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola, superante hostium multitudine, veritus, ne simul in frontem, simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, et 'arcessendas' plerique 'legiones' admonebant, promptior in spem, et firmus adversis, dimisso equo, pedes ante vexilla constitit.

Ac primo congressu eminus certabatur: simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladiis et brevibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere: donec Agricola tres Batavorum cohortes, ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent: quod et ipsis, vetustate militiæ exercitatum, et hostibus inhabile parva scuta et enormes gladios gerentibus: nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum, et in arcto pugnam non tolerabant. Igitur, ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fœdare, et tractis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; cæteræ cohortes, æmulatione et impetu commistæ, proximos quosque cædere: ac plerique semineces,

aut integri, festinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, covinarii peditum se prœlio miscuere: et, quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inæqualibus locis hærebant: minimeque equestris ea pugnæ facies erat, quum ægre diu stantes, simul equorum corporibus impellerentur, ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

Et Britanni, qui adhuc pugnæ expertes summa collium insederant, et paucitatem nostrorum vacui spernebant, degredi paulatim, et circumire terga vincentium cœperant: ni id ipsum veritus Agricola quatuor equitum alas, ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disjecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum: transvectæque præcepto ducis a fronte pugnantium alæ, aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum; sequi, vulnerare, capere, atque eosdem, oblatis aliis, trucidare. Jam hostium, prout cuique ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inermes ultro ruere, ac se morti offerre. Passim arma, et corpora, et laceri artus, et cruenta humus: et aliquando etiam victis ira virtusque: postquam silvis appropinquarunt, collecti, primos sequentium, incautos et locorum ignaros, circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agricola, validas et expeditas cohortes indaginis modo, et sicubi arctiora erant, partem equitum, dimissis equis, simul rariores silvas, equitem persultare jussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Cæterum, ubi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari, et vitabundi invicem, longinqua atque avia petiere: finis sequendi nox et satietas fuit: cæsa hostium ad decem millia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere; in quis Aulus Atticus, præfectus cohortis, juvenili ardore et ferocia equi hostibus illatus.

Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes, mixtoque virorum mulierumque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram ultro incendere; eligere latebras, et statim relinquere;

miscere invicem consilia aliqua, dein separare; aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sæpius concitari; satisque constabat sævisse quosdam in conjuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit: vastum ubique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius: quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugæ vestigia, neque usquam conglobari hostes compertum, et exacta jam æstate spargi bellum nequibat, in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi, acceptis obsidibus, præfecto classis 'circumvehi Britanniam' præcepit: datæ ad id vires, et præcesserat terror; ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. Et simul classis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, unde proximo latere Britanniæ lecto omnis redierat.

Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum jactantia epistolis Agricolæ auctum, ut Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur; at nunc veram magnamque victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra Principis attolli: frustra studia fori, et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: et cætera utcumque facilius dissimulari, ducis boni Imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque sævæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in præsentia statuit, reponere odium, donec impetus famæ et favor exercitus languesceret; nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

Igitur 'triumphalia ornamenta, et illustris statuæ honorem, et quidquid pro triumpho datur,' multo verborum honore cumulata, decerni in senatu jubet: addique insuper opinionem, Syriam provinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilii Rufi, consularis, et majoribus reservatam. Credidere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam, codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse, cum præcepto, ut, si in Britannia foret, traderentur: eumque

libertum in ipso freto oceani obvium Agricolæ, ne appellato quidem eo, ad Domitianum remeasse: sive verum istud, sive ex ingenio Principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac, ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in Urbem, noctu in palatium, ita ut præceptum erat, venit: exceptusque brevi osculo, et nullo sermone, turbæ servientium immixtus est.

37. [*Dial. de Or.* 17.] Nam ipse ego [*Aper*] in Britannia vidi senem qui se fateretur ei pugnæ interfuisse, qua Cæsarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, et pellere aggressi sunt.

XXX. EX DEC. JUN. JUVENALE. [A. D. 96.]

1. [*Sat.* ii. 159.]

. . . Arma quidem ultra
Litora Juvernæ promovimus, et modo captas
Orcadas, ac minima contentos nocte Britannos:
Sed, quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi quos vicimus.

2. [*Sat.* iv. 126.]

Omen habes, inquit, magni clarique triumphi;
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus; peregrina est bellua, cernis
Erectas in terga sudes.

3. [*Sat.* iv. 140.]

. . . Circæis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprehendere morsu.

4. [*Sat.* x. 13.]

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quanto delphinis balæna Britannica major.

5. [*Sat.* xiv. 196.]

Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum.

6. [*Sat.* xv. 110.]

Nunc totus Graias nostrasque habet orbis Athenas;
Gallia caussidicos docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam rhetore Thule.

7. [*Sat.* xv. 124.]

Qua nec terribiles Cimbri nec Britones unquam,
Sauromatæve truces, aut immanes Agathyrsi,
Hac sævit rabie imbelle et inutile vulgus,
Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis,
Et brevibus pictæ remis incumbere testæ.

XXXI. EX M. VALER. MARTIALE. [A. D. 96.]

1. [iv. 55.] Hæc tam rustica malo, quam Bituntos [*Britannos*].

2. [x. 44.] Quincte Caledonios, Ovidi, visure Britannos
Et viridem Tethyn, Oceanumque patrem.

3. [xi. 3.] Dicitur et nostros cantare Britannia versus.

4. [xi. 21.] Lydia tam laxa est . . . . . .
Quam veteres brachæ Britonis pauperis.

5. [xi. 53.] Claudia cæruleis quum sit Rufina Britannis
Edita, cur Latiæ pectora plebis habet?

6. [xii. 8.] Parthorum proceres, ducesque Serum,
Thraces, Sauromatæ, Getæ, Britanni,
Possum ostendere Cæsarem, venite.

7. [xiv. 99.] Barbara de pictis veni bascauda Britannis:
Sed me jam mavult dicere Roma suam.

8. [*Spec.* 7.] Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus,
Assiduum nimio pectore pavit avem,
Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso,
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

XXXII. EX M. F. QUINCTILIANO. [A.D. 96.]

[vii. 4.] Hæc et in suasoriis aliquando tractari solent, ut si Cæsar deliberet, 'an Britanniam impugnet: quæ sit Oceani natura: an Britannia insula,' nam tum ignorabatur, 'quanta in ea terra, quo numero militum aggredienda.'

XXXIII. EX PUBLIO PAPINIO STATIO. [A. D. 96.]

1. [*Sil.* v. 1. 91.]

Quid Rheni vexilla ferant; quantum ultimus orbis
Cesserit, et refluo circumsona gurgite Thule.

2. [iii. 5. 20.] Vel super Hesperiæ vada caligantia Thules.

3. [iv. 4. 62.] Aut Rheni populos aut nigræ littora Thules.

4. [*Sil.* v. 2. 55.]

. . . tu disce patrem [*Vett. Bol.*]; quantusque nigrantem
Fluctibus occiduis fessoque Hyperione Thulen
Intrarit mandata gerens . . .

5. [v. 2. 140.] Quod si te magno tellus frenata parenti
Accipiat, quantum ferus exultabit Araxes!
Quanta Calydonios attollet gloria campos!
Quum tibi longævus referet trucis incola terræ,
Hic suetus dare jura parens; hoc cespite turmas
Affari: vigiles speculas, castellaque longe
Prospicis? ille dedit; cinxitque hæc mœnia fossa:
Belligeris hæc dona deis, hæc tela dicavit;
Cernis adhuc titulos: hunc ipse, vocantibus armis,
Induit, hunc regi rapuit thoraca Britanno.

XXXIV. EX CLEMENTE ROMANO. [A. D. 96.]

[*Ep.* 1 *ad Cor.* 5.] Διὰ ζῆλον ὁ Παῦλος ὑπομενῆς βραβεῖον ὑπέσχεν, ἑπτάκις δεσμὰ φορέσας, φυγαδευθείς, λιθασθείς, κῆρυξ γενόμενος ἐν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει, τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως ἐλθών, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, ὑπομενῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.

XXXV. EX PLUTARCHO. [A.D. 110.]

1. [*Jul. Cæs.* 16.] Ἐν δὲ Βρεττανίᾳ τῶν πολεμίων εἰς τόπον ἐλώδη καὶ μεστὸν ὕδατος ἐμπεσοῦσι τοῖς πρώτοις ταξιάρχαις ἐπιθεμένων, στρατιώτης, Καίσαρος αὐτοῦ τὴν μάχην ἐφορῶντος, ὠσάμενος εἰς μέσους, καὶ πολλὰ καὶ περίπτα τόλμης ἀποδειξάμενος ἔργα, τοὺς μὲν ταξιάρχους ἔσωσε, τῶν βαρβάρων φυγόντων, αὐτὸς δὲ χαλεπῶς ἐπὶ πᾶσι διαβαίνων, ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς ῥεύματα τελματώδη, καὶ μόλις ἄνευ τοῦ θυρεοῦ, τὰ μὲν νηχόμενος, τὰ δὲ βαδίζων, διεπέρασε. Θαυμαζόντων δὲ τῶν περὶ τὸν Καίσαρα, καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ κραυγῆς ἁπαντώντων, αὐτὸς εὖ μάλα κατηφὴς καὶ δεδακρυμένος προσέπεσε τῷ Καίσαρι, συγγνώμην αἰτούμενος ἐπὶ τῷ προέσθαι τὸν θυρεόν.

[23.] Ἡ δ' ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς [τοῦ Καίσαρος] στρατεία τὴν μὲν τόλμαν εἶχεν ὀνομαστήν· πρῶτος γὰρ εἰς τὸν Ἑσπέριον ὠκεανὸν ἐπέβη στόλῳ, καὶ διὰ τῆς Ἀτλαντίδος θαλάττης, στρατὸν ἐπὶ πόλεμον κομίζων, ἔπλευσε· καὶ νῆσον, ἀπιστουμένην ὑπὸ μεγέθους, καὶ πολλὴν ἔριν παμπόλλοις συγγραφεῦσι παρασχοῦσαν, ὡς ὄνομα καὶ λόγος οὐ γενομένης, οὐδ' οὔσης, πέπλασται, κατασχεῖν ἐπιθέμενος, προήγαγεν ἔξω τῆς οἰκουμένης τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. Διὶς δὲ διαπλεύσας εἰς τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἀντιπέρας Γαλατίας, καὶ μάχαις πολλαῖς κακώσας τοὺς πολεμίους μᾶλλον, ἢ τοὺς ἰδίους ὠφελήσας (οὐδὲν γὰς, ὅ τι καὶ λαβεῖν ἦν ἄξιον ἀπ' ἀνθρώπων κακοβίων καὶ πενήτων) οὐχ, οἷον ἐβούλετο, τῷ πολέμῳ τέλος ἐπέθηκεν, ἀλλ' ὁμήρους λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ ταξάμενος φόρους, ἀπῆρεν ἐκ τῆς νήσου.

2. [*De Def. Orac.* 2.] Ὀλίγον δὲ πρὸ Πυθίων τῶν ἐπὶ Καλλιστράτου, πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων τῆς οἰκουμένης περάτων ἔτυχον ἄνδρες ἱεροὶ δύο συνδραμόντες εἰς Δελφούς, Δημήτριος μὲν ὁ γραμματικὸς ἐκ Βρεττανίας εἰς Γαρσὸν ἀνακομιζόμενος οἴκαδε, Κλεόμβροτος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος, πολλὰ ἐν Αἰγύπτῳ . . . πεπλανημένος.

[18.] Ὁ δὲ Δημήτριος ἔφη, Τῶν περὶ τὴν Βρεττανίαν νήσων εἶναι πολλὰς ἐρήμους σποράδας, ὧν ἐνίας δαιμόνων καὶ ἡρώων ὀνομάζεσθαι· πλεῦσαι δὲ αὐτὸς ἱστορίας καὶ θέας ἕνεκα, πομπῇ τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν ἐγγυτάτω κειμένην τῶν ἐρήμων, ἔχουσαν οὐ πολλοὺς ἐποικοῦντας, ἱεροὺς δὲ καὶ ἀσύλους πάντας ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν ὄντας· ἀφικομένου δ' αὐτοῦ νεωστὶ, σύγχυσιν μεγάλην περὶ τὸν ἀέρα καὶ διοσημείας πολλὰς γενέσθαι, καὶ πνεύματα καταῤῥαγῆναι καὶ πεσεῖν πρηστῆρας. Ἐπεὶ δ' ἐλώφησε, λέγειν τοὺς νησιώτας ὅτι τῶν κρεισσόνων τινὸς ἔκλειψις γέγονεν· ὡς γὰρ λύχνος ἀναπτόμενος, φάναι, δεινὸν οὐδὲν ἔχει, σβεννύ-

μενος δὲ πολλοῖς λυπηρός ἐστιν, οὕτως αἱ μεγάλαι ψυχαὶ τὰς μὲν ἀναλάμψεις εὐμενεῖς καὶ ἀλύπους ἔχουσιν, αἱ δὲ σβέσεις αὐτῶν καὶ φθοραὶ πολλάκις μὲν ὡς νυνὶ πνεύματα καὶ ζάλας τρέπουσι, πολλάκις δὲ λοιμικοῖς πάθεσιν ἀέρα φαρμάτουσιν. Ἐκεῖ μέντοι μίαν εἶναι νῆσον ἐν ᾗ τὸν Κρόνον κατεῖρχθαι φρουρούμενον ὑπὸ τοῦ Βριάρεω καθεύδοντα· δεσμὸν γὰρ αὐτῷ τὸν ὕπνον μεμηχανῆσθαι, πολλοὺς δὲ περὶ αὐτὸν εἶναι δαίμονας ὀπαδοὺς καὶ θεράποντας.

3. [*De Pla. Phi.* v. 30.] Ἀσκληπιάδης Αἰθίοπας φησὶ ταχέως γηράσκειν, ἔτει τριακοστῷ, διὰ τὸ ὑπερθερμαίνεσθαι τὰ σώματα, ὑπὸ τοῦ ἡλίου διαφλεχθέντας· ἐν Βρεττανίᾳ ἑκατὸν εἴκοσιν ἐτῶν γηρᾷν διὰ τὸ κατεψύχθαι μὲν τοὺς τόπους, ἐν ἑαυτοῖς δὲ στέγειν τὸ πυρῶδες· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἀραιότερα τῶν Αἰθιόπων σώματα διὰ τὸ ἀναχαλᾶσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἄρκτων, πυκνά, διὰ τοῦτο οὖν καὶ πολυχρόνια.

XXXVI. EX LUCIO ANNÆO FLORO. [A. D. 120.]

1. [*Epit. rer. Rom.* iii. 10.] Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani; et quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret habuit [*Cæsarem*] Britannia.... Omnibus terra marique captis respexit [*Cæsar*] oceanum, et quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata Britanniam transit mira celeritate; quippe qui tertia vigilia Morino solvisset a portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora; et trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant; itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma et obsides accipit a trepidis: et ulterius iisset, nisi improbam classem naufragio castigasset oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eundem rursus oceanum, eosdemque rursus Britannos, Caledonias sequutus in sylvas, unum quoque e regibus Cavelianis [Cassivellaunianis?] in vincula dedit. Contentus his, non enim provinciæ, sed nomini studebatur, cum majore, quam prius, præda revectus est: ipso quoque oceano tranquillo magis et propitio, quasi imparem se ei fateretur.

2. [*c.* 12.] Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Arme-

nios etiam et Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem, magna nomina acquisiisse, pulchrum atque decorum.

3. [iv. 2.] Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus et Rhodanus, et ex auro captivus oceanus.

4. [*Epit. Livii eidem Floro adscript. lib.* 105.] Cæsar [*C. Julius*] victis Germanis, et in Gallia cæsis, Rhenum transcendit, et proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde oceano in Britanniam, primo parum prospere tempestatibus adversis, trajecit: iterum parum felicius, magnaque multitudine hostium cæsa, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

XXXVII. EX CAIO SUETONIO TRANQUILLO. [A. D. 120.]

1. [*Jul.* 25.] Aggressus est et Britannos [*Cæsar*] ignotos antea; superatisque pecunias et obsides imperavit: per tot successus, ter, nec amplius, adversum casum expertus: in Britannia, classe vi tempestatis prope absumpta; et in Gallia, ad Gergoviam legione fusa; et in Germanorum finibus, Titurio et Aurunculeio legatis per insidias cæsis.

2. [46. 47.] Multi prodiderunt [*J. Cæsarem*] . . . Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus.

3. [58.] Exercitum neque per insidiosa itinera duxit [*Cæsar*] unquam, nisi perspeculatus locorum situs: neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus et navigationem et accessum ad insulam explorasset.

4. [*Calig.* 19.] Scio, plerosque existimasse, talem a Caio pontem [*Bajarum*] excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit: alios, ut Germaniam et Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis fama territaret.

5. [43. 44.] Expeditionis Germanicæ impetum cepit [*Caligula*]. . . . . Nihil autem amplius, quam Adminio Cinobellini, Britannorum regis filio, qui pulsus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quasi universa tradita insula, magnificas Romam litteras misit:

monitis speculatoribus ut vehiculo ad Forum usque et Curiam pertenderent, nec, nisi in æde Martis, ac frequenti senatu, consulibus traderent.

6. [46.] Postremo, quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore oceani, ac ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinante quidnam cœpturus esset, repente, ut conchas legerent, galeasque et sinus replerent, imperavit; 'spolia oceani' vocans 'Capitolio Palatioque debita.' Et in indicium victoriæ altissimam turrem excitavit; ex qua, ut ex pharo, noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent.

7. [*Claud.* 17.] Expeditionem unam omnino suscepit [*Claudius*], eamque modicam. Quum, decretis sibi a senatu ornamentis triumphalibus, leviorem majestate principali titulum arbitraretur, velletque justi triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potissimum elegit; neque tentatam ulli post Divum Julium, et tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc quum ab Ostia navigaret, vehementi Circio bis pæne demersus est, prope Liguriam, juxtaque Stœchadas insulas. Quare a Massilia Gesoriacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine ullo prœlio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulæ in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cujus spectaculum commeare in urbem non solum præsidibus provinciarum permisit, verum etiam exulibus quibusdam; atque inter hostilia spolia navalem coronam fastigio Palatinæ domus, juxta civicam fixit, trajecti et quasi domiti oceani insigne.

8. [21.] Edidit et in Martio Campo [*Claudius*] expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam, et deditionem Britanniæ regum, præseditque paludatus.

9. [25.] Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, et tantum civibus sub Augusto interdictam, [*Claudius*] penitus abolevit.

10. [27. 28.] Liberos ex tribus uxoribus tulit [*Claudius*]: ex Urgulanilla, Drusum et Claudiam; ex Petina Antoniam; ex Messalina Octaviam, et quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. . . . Britannicum, vicesimo im-

perii die, inque secundo consulatu natum sibi, parvulum etiam tum, et militi, pro concione manibus suis gestans, et plebi, per spectacula gremio aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus cum acclamantium turba prosequebatur.

Libertorum præcipue suspexit [*Claudius*] Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit.

11. [*Nero* 18.] Augendi propagandique imperii neque voluntate ulla, neque spe motus [*Nero*] umquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, destitit.

12. [39. 40.] Accesserunt tantis ex principe malis probrisque quædam et fortuita: pestilentia unius autumni, quo triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt; clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna civium sociorumque cæde, direpta sunt.

Spoponderunt tamen quidam [*mathematici*] destituto [*Neroni*] Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat.

13. [*Gal.* 7.] Cæde Caii nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit [*Galba*]. Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus, ut quum subita ei valetudo, neque adeo gravis, incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicæ dies.

14. [*Vitel.* 2.] Mox cum Claudio principe, duos insuper ordinarios consulatus censuramque gessit [*Vitellius*]. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica.

15. [*Vesp.* 4.] Claudio principe, Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est [*Vespasianus*]: inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque viginti oppida, et insulam Vectem Britanniæ proximam, in ditionem redegit, partim

Auli Plautii legati consularis, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, et in brevi spatio duplex sacerdotium accepit.

16. [*Tit.* 4.] Tribunus militum [*Titus*], et in Germania, et in Britannia meruit summa industriæ, nec minore modestiæ fama: sicut apparet et statuarum et imaginum ejus multitudine, ac titulis per utramque provinciam.

17. [*Dom.* 10.] Occidit... Sallustium Lucullum, Britanniæ legatum, quod lanceas novæ formæ appellari Luculleas passus esset.

XXXVIII. EX CLAUDIO PTOLEMÆO. [*A. D.* 120.]

1. [*Lib.* i. *c.* 7.] Ἐπὶ τοίνυν τοῦ πλάτους πρῶτον ὑποτίθεται [ὁ Μαρῖνος] μὲν καὶ αὐτὸς τὴν Θούλην νῆσον ὑπὸ τὸν παράλληλον τὸν ἀφορίζοντα τὸ βορειότατον πέρας τῆς ἐγνωσμένης γῆς.

2. [i. 11.] Τὸ μῆκος τῆς Ἰουερνίας νήσου, τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς ἡμερῶν εἴκοσι παραδέδωκεν [ὁ Φιλήμων].

3. [i. 15.] Καὶ Λουνδινίου τῆς Βρεττανίας Νοιόμαγον εἰπὼν [ὁ Μαρῖνος] νοτιωτέραν μιλίοις $\overline{νθ}$, βορειοτέραν αὐτὴν διὰ τῶν κλιμάτων ἀποφαίνει.

4. [ii. 1.] Ἔκθεσις τοῦ δυσμικωτέρου τῆς Εὐρώπης, κατὰ τὰς ὑποκειμένας ἐπαρχίας, ἢ σατραπείας.

Ἰουέρνια νῆσας Βρεττανική	-	$\overline{ια}$		-	$\overline{νη}$	Ⅼ
Ἄλουίων νῆσος Βρεττανική	-	κ		-	νδ	

ΙΟΥΕΡΝΙΑΣ ΝΗΣΟΥ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΘΕΣΙΣ.

Εὐρώπης πίναξ α.

5. [ii. 2.] Ἀρκτικῆς πλευρᾶς περιγραφή, ἧς ὑπέρκειται ὠκεανὸς ὑπερβόρειος. ὁ αὐτὸς καλεῖται πεπηγὼς ὠκέανος, καὶ Κρόνιος, ἢ νεκρός.

Βόρειον ἄρκον μοῖρας	-	ια		-	ξα	
Οὐεννίκνιον ἄρκον	-	ιβ		-	ξα	γ
Οὐιδούα ποτ. ἐκβολαί	-	ιγ		-	ξα	
Ἀργίτα ποτ. ἐκβολαί	-	ιδ	Ⅼ	-	ξα	Ⅼ
Ῥοβόγδιον ἄκρον	-	ις	γ	-	ξα	Ⅼ

Παροικοῦσι δὲ τὴν πλευρὰν, ἀπὸ μὲν δυσμῶν, Οὐεννίκνιοι.

Εἶτα ἐφεξῆς καὶ πρὸς ἀνατολὰς Ῥοβόγδιοι.

Δυτικῆς πλευρᾶς περιγραφή, ἣ παράκειται δυτικὸς ὠκεανός.

Μετὰ τὸ Βόρειον ἄκρον ὅ ἐστιν		ια		-	ξα	
Ῥαουίου ποτ. ἐκβολαί	-	ια	γ	-	ξ	γο
Νάγνατα πόλις ἐπίσημος		ια	δ	-	ξ	δ
Λιβοίου ποτ. ἐκβολαί	-	ι	Ⅼ	-	ξ	
Αὔσοβα ποτ. ἐκβολαί	-	ι	Ⅼ	-	νθ	Ⅼ
Σήνου ποτ. ἐκβολαί	-	θ	Ⅼ	-	νθ	Ⅼ
Δοὺρ ποτ. ἐκβολαί	-	θ	γο	-	νη	γο
Ἰέρνου ποτ. ἐκβολαί	-	η		-	νη	
Νότιον ἄκρον	- -	ζ	γϙ	-	νζ	Ⅼδ

Παροικοῦσι δὲ τὴν πλευρὰν μετὰ τοὺς Οὐεννικνίους,
Ἐρδῖνοι, οἱ καὶ Ἐρπεδιτάνοι,
Ὑφ' οὓς, Ναγνᾶται.
Εἶτα, Αὐτεροί.
Εἶτα, Γαγγανοί.
Ὑφ' οὓς, Οὐελίβοροι, οἱ καὶ Ἐλλεβροί.

Τῆς ἐφεξῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς περιγραφὴ, ἣ παράκειται ὠκεανὸς Οὐεργίνιος.

Μετὰ τὸ Νότιον ἄκρον. ὅ ἐστιν		ζ	γο′	-	νζ	Ⅼδ
Δαβρῶνα ποτ. ἐκβολαί	-	ια	δ	-	νζ	
Βίργου ποτ. ἐκβολαί	-	ιβ	Ⅼ	-	νζ	Ⅼ
Ἱερὸν ἄκρον	- -	ιδ		-	νζ	Ⅼ

Παροικοῦσι δὲ τὴν πλευρὰν μετὰ τοὺς Οὐελλαβόρους Οὔτερνοι.
Ὑπὲρ οὓς, Οὐοδίαι,
Καὶ ἀνατολικώτεροι, Βρίγαντες.

Ἀνατολικῆς πλευρᾶς περιγραφὴ, ἣ παράκειται ὠκεανὸς καλούμενος Ἰουέρνιος.

Μετὰ τὸ ἱερὸν ἄκρον, ὅ ἐστι		ιδ		-	νζ	Ⅼ
Μοδόνου ποταμοῦ ἐκβολαί		ιγ	γο	-	νη	γο
Μαναπία πόλις	-	ιγ	Ⅼ	-	νη	γο
Ὀβόκα ποτ. ἐκβολαί	-	ιγ	ς	-	νθ	
Ἔβλανα πόλις	-	ιδ		-	νθ	Ⅼ
Βουουίνδα ποτ. ἐκβολαί	-	ιδ	γο	-	νθ	γο
Ἰσάμνιον ἄκρον	-	ιε		-	ξ	
Οὐινδέριος ποτ. ἐκβολαί		ιε		-	ξ	δ
Λογία ποτ. ἐκβολαί	-	ιε	γ	-	ξ	γο

Μεθ' ἃς τὸ Ῥοβόγδιον ἄκρον.
Παροικοῦσι δὲ τὴν πλευρὰν ταύτην μετὰ τοὺς Ῥοβογδίους, Δάρνιοι.
Ὑφ' οὓς, Οὐολούντιοι.

Εἶτα Βλάνιοι.

Εἶτα Καῦκοι.

Ὑφ' οὓς, Μανάπιοι.

Εἶτα Κοριόνδοι, ὑπὲρ τοὺς Βρίγαντας.

Πόλεις δέ εἰσι μεσόγειοι αἵδε.

Ῥιγία	-	-	ιγ		-	ξ	γ
Ῥαίβα	-	-	ιβ		-	νθ	Ⅼδ·
Λάβηρος	-	-	ιγ		- ...	νθ	δ
Μακόλικον	-	-	ια	Ⅼ	-	νη	γο
Ἑτέρα Ῥιγία		-	ια		-	νθ	Ⅼ
Δοῦνον	-	-	ιβ	Ⅼ	-	πη	Ⅼδ
Ἰουρνίς	-	-	ια		-	νη	ς

Ὑπέρκεινται δὲ νῆσοι τῆς Ἰουερνίας, αἵ τε καλούμεναι Ἐβοῦδαι, ἐ τὸν ἀριθμὸν, ὧν ἡ μὲν δυτικωτέρα καλεῖται

Ἔβουδα	-	-	ιε		-	ξβ	

Ἡ δὲ ἑξῆς αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁμοίως

Ἔβουδα	-	-	ιε	γο	-	ξβ	
Εἶτα Ῥικίνα	-	-	ιζ		-	ξβ	
Εἶτα Μαλεός		-	ιζ	Ⅼ	-	ξβ	
Εἶτα Ἐπίδιον		-	ιη	Ⅼ	-	ξβ	

Καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν τῆς Ἰουερνίας εἰσὶν αἵδε νῆσοι,

Μονάοιδα	-	-	ιζ	γο	-	ξα	Ⅼ
Μόνα νῆσος	-	-	ιε		-	νζ	γο
Ἔδρου, ἔρημος		-	ιε		-	νθ	Ⅼ
Λίμνου, ἔρημος		-	ιε		-	νθ	

ΑΛΟΥΙΩΝΟΣ ΝΗΣΟΥ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΗΣ ΘΕΣΙΣ.

Εὐρώπης πίναξ α.

6. [ii. 3.] Ἀρκτικῆς πλευρᾶς περιγραφὴ, ἧς ὑπέρκειται ὠκεανὸς καλούμενος Δουηκαληδόνιος.

Νουαντῶν Χερσόνησος, καὶ ὁμώνυμον ἄκρον	-	κα		-	ξα	γο
Ῥεριγόνιος κόλπος	-	κ	Ⅼ	-	ξ	Ⅼγ
Οὐιδόταρα κόλπος	-	κα	γ	-	ξ	Ⅼ
Κλώτα εἴσχυσις	-	κβ	δ	-	νθ	γο
Λελακαννόνιος κόλπος	-	κδ		-	ξ	γο′
Ἐπίδιον ἄκρον	-	κγ		-	ξ	γθ
Λόγγου ποτ. ἐκβολαί	-	κδ		-	ξ	γο

Ἴτυος ποτ. ἐκβολαί -	κζ		-	ξ	γο
Οὔολσας κόλπος -	κθ		-	ξ	Ⅼ
Ναυαίου ποτ. ἐκβολαί -	λ		-	ξ	Ⅼ
Ταρουιδοὺμ ἢ καὶ Ὀρκὰς ἄκρα	λα	γ′	-	ξ	δ

Δυσμικῆς πλευρᾶς περιγραφὴ, ἣ παράκειται ὅ, τε Ἰουβέρνιος ὠκεανὸς καὶ ὁ Οὐιεργιούιος, μετὰ τὴν Νουαντῶν Χερσόνησον ἢ ἐπέχει,

- -	κα		-	ξα	γο
Αὐραουάννου ποτ. ἐκβολαί	ιθ	γ	-	ξα	
Ἰηνᾶ εἴσχυσις -	ιθ		-	ξ	Ⅼ
Δηούα ποτ. ἐκβολαί -	ιη		-	ξ	
Νοουΐου ποτ. ἐκβολαί -	ιη	γ	-	νθ	Ⅼ
Ἰτούνα εἴσχυσις -	ιη	Ⅼ	-	νη	Ⅼδ
Μοριχάμβη εἴσχυσις -	ιζ	Ⅼ	-	νη	γ
Σεταντίων λίμην -	ιζ	γ	-	νζ	Ⅼδ
Βελίσαμα εἴσχυσις -	ιζ	Ⅼ	-	νζ	γ
Σετηΐα εἴσχυσις -	ιζ		-	νζ	
Τοισόβιος ποτ. ἐκβολαί -	ιε	γο	-	νς	γ
Καγκανῶν ἄκρον -	ιε		-	νς	
Στούκια ποτ. ἐκβολαί -	ιε	γ	-	νε	Ⅼ
Τουερόβιος ποτ. ἐκβολαί	ιε		-	νε	
Ὀκταπίταρον ἄκρον -	ιδ	γ	-	νδ	Ⅼ
Τοβίου ποτ. ἐκβολαί -	ιε	Ⅼ	-	νδ	Ⅼ
Ῥατοσταθυβίου ποτ. ἐκβολαί	ις	Ⅼ	-	νδ	Ⅼ
Σαβριάνα εἴσχυσις -	ιζ	γ	-	νδ	Ⅼ
Οὐέξαλα εἴσχυσις -	ις		-	νγ	Ⅼ
Ἡρακλέους ἄκρον -	ιδ		-	νγ	
Ἀντιουέσταιον ἄκρον τὸ καὶ Βολέριον	ια		-	νβ	Ⅼ
Δαμνόνιον, τὸ καὶ Ὄκρινον ἄκρον	ιβ		-	να	Ⅼ

Τῆς ἑφεξῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς περιγραφὴ, ἣ ὑπόκειται Βρεττανικὸς Ὠκεανὸς, μετὰ τὸ Ὄρκινον ἄκρον,

Κενίωνος ποτ. ἐκβολαί -	ιδ̄		-	-να	Ⅼδ
Ταμάρου ποτ. ἐκβολαί -	ιε	γο′	-	νβ	ς
Ἰσάκα ποτ. ἐκβολαί -	ιζ		-	νβ	γ
Ἀλαίνου ποτ. ἐκβολαί -	ιζ	γο	-	νβ	γο
Μέγας λιμήν - -	ιθ		-	νγ	
Τρισάντωνος ποτ. ἐκβολαί	κ	γ	-	νγ	
Καινὸς λιμήν - -	κα		-	νγ	Ⅼ
Κάντιον ἄκρον -	κβ		-	νδ	

Τῶν ἐφεξῆς πρὸς ἕω καὶ μεσημβρίαν πλευρῶν περιγραφὴ, αἷς παράκειται Γερμανικὸς ὠκεανὸς, μετὰ τὸ Ταρουεδοὺμ ἄκρον ἡ Ὀρκὰς, ὅπερ εἴρηται.

Οὐιερουέδρον ἄκρον	-	λα		-	ξ	
Βερουβίουμ ἄκρον	-	λ	′	-	νθ	γο
Ἴλα ποτ. ἐκβολαί	-	λ		-	νθ	γο
Ὄχθη ὑψηλή	-	κθ		-	νθ	γο
Λόξα ποτ. ἐκβολαί	-	κη	′	-	νθ	γο
Οὐάρα εἴσχυσις	-	κζ	′	-	νθ	γο
Τουαὶ εἴσχυσις	-	κζ		-	νθ	
Κελνίου ποτ. ἐκβολαί	-	κζ		-	νη	′δ
Ταΐζαλον ἄκρον	-	κζ	′	-	νη	′
Λιούα ποτ. ἐκβολαί	-	κς		-	νη	′
Ταούα εἴσχυσις	-	κε		-	νη	′
Τίννα ποτ. ἐκβολαί	-	κδ	′	-	νη	′δ
Βοδερία εἴσχυσις	-	κβ	′	-	νη	′δ
Ἀλαύνου ποτ. ἐκβολαί		κα	γο	-	νη	′
Οὐέδρα ποτ. ἐκβολαί	-	κ	ς	-	νη	′
Δοῦγον κόλπος	-	κ	δ	-	νζ	′
Γαβραντουΐκων εὐλίμενος κόλπος		κα		-	νζ	
Ὀκέλλου ἄκρον	-	κα	δ	-	νς	γο
Ἄβου ποτ. ἐκβολαί	-	κα		-	νς	′
Μεταρὶς εἴσχυσις	-	κ	′	-	νε	γο
Γαρρυένου ποτ. ἐκβολαί		κα		-	νε	γ′
Ἐξοχή - -		κα	δ′	-	νε	ιβ
Εἰδουμανία ποτ. ἐκβολαί		κ	ς	-	νε	
Ἰάμισσα εἴσχυσις	-	κ	′	-	νδ	′
Μεθ' ἣν τὸ Ἀκάντιον ἄκρον		κβ		-	νδ	

Οἰκοῦσι δὲ τὰ μὲν, παρὰ τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν, ὑπὸ μὲν τὴν ὁμώνυμον χερσόνησον, Νουάνται, παρ' οἷς εἰσι καὶ πόλεις αἵδε,

Λουκοπιβία - -		ιθ		-	ξ	γ
Ῥετιγόνιον - -		κ	ς	-	ξ	γο

Ὑφ' οὓς, Σελγοῦαι, παρ' οἷς πόλεις αἵδε,

Καρβαντόριγον	-	ιθ		-	νθ	γ
Οὔξελον - -		ιη	′	-	νθ	γ
Κόρδα - -		κ		-	νθ	γο
Τριμόντιον - -		ιθ		-	νθ	

Τούτων δὲ πρὸς ἀνατολὰς, Δάμνιοι μὲν, ἀρκτικώτεροι, ἐν οἷς πόλεις αἵδε,

Κολανία	-	-	κ	Ⅼ	-	νθ	ς
Οὐανδούαρα	-	-	κα	γο	-	ξ	
Κορία	-	-	κα	Ⅼ	-	νθ	γ
Ἀλαῦνα	-	-	κβ	Ⅼδ	-	νθ	γ
Λίνδον	-	-	κ		-	νθ	Ⅼ
Οὐικτορία	-	-	κγ	Ⅼ	-	νθ	

Γαδηνοὶ δὲ ἀρκτικώτεροι,

Ὠταδηνοὶ δὲ, μεσημβρινώτεροι, ἐν οἷς πόλεις αἵδε,

Κουρία	-	-	κ	ς	-	νθ	
Βρεμένιον	-	-	κα		-	νη	Ⅼδ

Μετὰ δὲ τοὺς Δαμνονίους πρὸς ἀνατολὰς, ἀρκτικώτεροι μὲν, ἀπὸ τοῦ Ἐπιδίου ἄκρου ὡς πρὸς ἀνατολὰς, Ἐπίδιοι,

Μεθ' οὓς Κέρωνες,

Εἶτα ἀνατολ. Κρέονες,

Εἶτα, Καρνονάκαι,

Εἶτα, Καρηνοὶ,

Καὶ ἀνατολικώτεροι καὶ τελευταῖοι, Κορνάβυοι.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Λαιλαμγονίου κόλπου μέχρι τῆς Οὐάραρ εἰσχυσέως, Καληδόνιοι.

Καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς, ὁ Καληδόνιος δρυμός.

Ὧν ἀνατολικώτεροι δὲ, Κάνται.

Μεθ' οὓς, Λόγοι, συνάπτοντες τοῖς Κορναυίοις,

Καὶ ὑπὲρ τοὺς Λόγους, Μέρται.

Ὑπὲρ δὲ τοὺς Καληδονίους, Οὐακομάγοι, παρ' οἷς πόλεις,

Βανατία	-	-	κδ		-	νθ	Ⅼ
Τάμεια	-	-	κε		-	νθ	γ
Πτερωτὸν στρατόπεδον	-		κζ	δ	-	νθ	γ
Τούεστις	-	-	κς	Ⅼδ	-	νθ	ς

Ὑπὸ δὲ τούτους δυσμικώτεροι μὲν Οὐενίκοντες, ἐν οἷς πόλις.

Ὄρρεα	-	-	κδ		-	νη	Ⅼδ

Ἀνατολικώτεροι δὲ Τεξάλοι, καὶ πόλις,

Δηουάνα	-	-	κς	δ	-	νθ	Ⅼδ

Πάλιν δ' ὑπὸ μὲν τοὺς Ἐλγοούας καὶ τοὺς Ὠταδηνοὺς, διήκοντες ἐφ' ἑκάτερα τὰ πελάγη, Βρίγαντες. Ἐν οἷς πόλεις,

Ἐπείακον	-	-	ιη	Ⅼ	-	νη	Ⅼ
Οὐιννοούιον	-	-	ιζ	Ⅼ	-	νη	

Κατουρρακτόνιον	-	κ		-	νη	
Κάλατον -	-	ιθ		-	νζ	Ζ
Ἰσούριον -	-	κ		-	νζ	γο
Ῥιγόδουνον -	-	ιη		-	νζ	Ζ
Ὀλίκανα -	-	ιθ		-	νζ	Ζ
Ἐβόρακον -	-	κ		-	νζ	γ

Λεγίων $\bar{\varsigma}$ νικηφόριος.

Καμουνλόδουνον	-	ιη	δ	-	νζ	

Πρὸς οἷς, περὶ τὸν εὐλίμενον κόλπον, Παρίσοι, καὶ πόλις,

Πετουαρία -	-	κ	γο	-	νς	γο

Ὑπὸ δὲ τούτους καὶ τοὺς Βρίγαντας οἰκοῦσι δυσμικώτατα μὲν, Ὀρδούικες, ἐν οἷς πόλεις,

Μεδιολανίον -	-	$\overline{\text{ις}}$	Ζδ′	-	$\overline{\text{νς}}$	γο′
Βραννογένιον -	-	ις		-	νς	δ

Τούτων δὲ ἀνατολικώτεροι, Κορναύιοι, ἐν οἷς πόλεις,

Δηούνα -	-	ιη	Ζ	-	νε	

Καὶ λεγίων $\bar{\kappa}$ νικηφόριος.

Οὐιροκόνιον -	-	ις	Ζδ	-	νε	Ζδ

Μεθ' οὓς Κοριταυοὶ, ἐν οἷς πόλεις

Λίνδον -	-	ιη	γο	-	νε	Ζδ
Ῥάγε -	-	ιη		-	νε	Ζ

Εἶτα Κατυευχλανοί, ἐν οἷς πόλεις,

Σαλῆναι -	-	ις		-	νε	γο
Οὐρολάνιον -	-	ιθ	γ	-	νε	Ζ

Μεθ' οὓς Σιμενοὶ, ἐν οἷς πόλις,

Οὔεντα -	-	κ	Ζ	-	νε	γ

Καὶ ἀνατολικώτεροι, παρὰ τὴν Ἰμηνσαν εἴσχυσιν, Τρινόαντες, ἐν οἷς πόλις,

Καμουδόλανον -		κα		-	νε	

Πάλιν δ' ὑπὸ τὰ εἰρημένα ἔθνη, δυσμικώτατοι μὲν, Δημῆται, ἐν οἷς πόλεις

Λουέντινον -	-	ιε	Ζδ	-	νε	ς
Μαρίδουνον -	-	ιε	Ζ	-	νε	γο

Τούτων δ' ἀνατολικώτεροι, Σίλυρες, ἐν οἷς πόλις

Βούλλαιον -	-	ις	γ	-	νε	

Μεθ' οὓς Δοβοῦνοι, καὶ πόλις

Κορίνιον -	-	ιη		-	νδ	ς

Εἶτα Ἀτρεβάτιοι, καὶ πόλις

Ναλκούα -	-	ιθ		-	νδ	δ

29997

Μεθ' οὓς ἀνατολικώτατοι Κάντιοι, ἐν οἷς πόλεις,

Λονδίνιον	- -	κ		-	νδ	
Δαρούενον	- -	κα		-	νγ	γ°
Ῥουτούπιαι	- -	κα	Ⅼδ	-	νδ	

Πάλιν τοῖς μὲν Ἀτρεβατίοις, καὶ τοῖς Καντίοις, ὑπόκεινται Ῥῆγνοι, καὶ πόλις

Νοιόμαγος	- -	ιθ	Ⅼδ	-	νγ	γιβ

Τοῖς δὲ Δοβουνοῖς, Βέλγαι, καὶ πόλεις,

Ἴσχαλις	- -	ις	γ°	-	νγ	Ⅼ
Ὕδατα θερμά	-	ιζ	γ	-	νγ	γ°
Οὐέντα	- -	ιη	γ°	-	νγ	Ⅼ

Τούτων δ' ἀπὸ δυσμῶν καὶ μεσημβρίας Δουρότριγες, ἐν οἷς πόλις

Δούνιον	- -	ιη	Ⅼγ	-	νβ	ιβ

Μεθ' οὓς δυσμικώτατοι Δουμνόνιοι, ἐν οἷς πόλεις,

Οὐολίβα	- -	ιδ	Ⅼδ	-	νβ	γ
Οὔξελα	- -	ιε		-	νβ	Ⅼδ
Ταμαρή	- -	ιε		-	νβ	δ
Ἴσκα	- -	ιζ	Ⅼ	-	νβ	Ⅼδ
Λεγίων δευτέρα σεβαστή		ιζ	Ⅼ	-	νβ	Ⅼιβ

Νῆσοι δὲ παράκεινται τῇ Ἀλουίωνος, κατὰ μὲν τὴν Ὀρκάδα ἄκραν.

Ὀκητις νῆσος	-	λβ	γ°	-	ξ	Ⅼδ
Δοῦμνα νῆσος	-	λ		-	ξα	

Ὑπὲρ ἣν αἱ Ὀρκάδες, περὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν, ὧν τὸ μεταξὺ

ἐπέχει μοίρας	- -	λ		-	ξα	γ°

Καὶ ἔτι ὑπὲρ αὐτὰς, ἡ Θούλη, ἧς τὰ μὲν δυσμικώτατα, ἐπέχει

μοίρας	- -	κθ		-	ξγ	
Τὰ δὲ ἀνατολικώτατα	-	λα	γ°	-	ξγ	
Τὰ δὲ ἀρκτικώτατα	-	λ	γ	-	ξγ	δ
Τὰ δὲ νοτιώτατα	-	λ	γ	-	ξβ	γ°
Τὰ δὲ μεταξὺ	-	λ	γ	-	ξγ	

Κατὰ δὲ τοὺς Τρινόαντας, νῆσοί εἰσιν αἵδε,

Τολιάπις	- -	κγ		-	νδ	δ
Κώουιος νῆσος	-	κδ		-	νδ	Ⅼ

Ὑπὸ δὲ τὸν μέγαν λιμένα, νῆσος Οὐῆκτις, ἧς τὸ μέσον ἐπέχει

μοίρας	- -	ιθ	γ	-	νβ	γ

7. [vii. 5.] Ἀπὸ ἄρκτων δὲ, [περιορίζεται ἡ οἰκουμένη] τῷ συνημένῳ Ὠκεανῷ, τῷ περιέχοντι μὲν τὰς Βρεττανικὰς νήσους, καὶ τὰ

βορειότατα τῆς Εὐρώπης, καλουμένῳ δὲ Δουηκαλιδονίῳ τε καὶ Σαρματικῷ. . . . Τῶν δὲ ἀξιολογωτέρων νήσων ἡ χερσονήσων, πρώτη μὲν Ταπροβάνη, δευτέρα δὲ, τῶν Βρεττανικῶν, ἡ Ἀλουΐωνος. Τρίτη δὲ ἡ χρυσῆ Χερσόνησος, τετάρτη δὲ τῶν Βρεττανικῶν, ἡ Ἰουβερνία.

Εὐρώπης Πίναξ Α.

8. [viii. 2.] Ὁ πρῶτος πίναξ τῆς Εὐρώπης περιέχει τὰς Βρεττανικὰς νήσους, σὺν ταῖς περὶ αὐταῖς νήαις. Ὁ δὲ διὰ μέσου αὐτῶν παράλληλος λόγον ἔχει πρὸς τὸν μεσημβρινὸν, ὃν τὰ ιᾱ ἔγγιστα πρὸς τὰ κ̄.

Περιορίζεται δὲ ὁ πίναξ πάντοθεν ὠκεανῷ.

Ἀπὸ μὲν ἀνατολῶν, Γερμανικῷ·

Ἀπὸ δὲ μεσημβρίας, Βρεττανικῷ· καὶ τῷ καλουμένῳ Οὐεργινίῳ·

Ἀπὸ δὲ δύσεως, τῷ δυτικῷ·

Ἀπὸ δὲ ἄρκτων, ὑπερβορείῳ, καὶ τῷ καλουμένῳ Δουηκαληδονίῳ.

Ἡ μὲν οὖν Θούλη τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ἰσημερινῶν κ̄, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δυσμὰς, ὥρας ἰσημερινὰς, β, ἔχει δὲ μοίρας ια νή.

Τῆς δὲ Ἰουερνίας νήσου αἱ ἐπίσημοι πόλεις.

Ἡ μὲν ὁμώνυμος τῇ νήσῳ, πόλις Ἰουερνὶς, τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ἰσημερινῶν ιη, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δυσμὰς, ὥραις τρισὶ, καὶ τετάρτῳ.

Ἡ δὲ Ῥαίβα, τὴν μεγάλην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ιη Λιβ′ καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις τρισὶ καὶ πέμπτῳ.

Τῆς δὲ Ἀλλουΐωνος νήσου.

Τὸ μὲν Λονδίνιον τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ιη̄. καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις δυσὶ καὶ γο′.

Τὸ δὲ Ἐβόρακον ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ῑξ Λγ′. καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥρας β̄ γ′.

Τὸ δὲ Κατουρακτόνιον ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ιη̄, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις β̄ γ′.

Τὸ δὲ πτερωτὸν στρατόπεδον ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ιη̄ Λ, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις β̄ στ′.

Δούμνα δὲ ἡ νήσος, ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ῑθ, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις β.

Ἡ δὲ Οὐῆκτις νῆσος ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ιστ̄ γ′. καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις, ὥραις δυσὶ, καὶ τρίτῳ.

Εὐρώπης Πίναξ Γ.

9. [*Ibid.*] Ὁ τρίτος πίναξ τῆς Εὐρώπης, περιέχει τὰς Γαλλίας ἐν τέτρασιν ἐπαρχίαις, σὺν ταῖς παρακειμέναις νήσοις, ὁ δὲ διὰ μέσου αὐτοῦ παράλληλος λόγον ἔχει πρὸς τὸν μεσημβρινὸν, ὃν τὰ β̄ πρὸς τὰ γ΄.

Περιορίζεται δὲ ὁ πίναξ, ἀπὸ μὲν ἀνατολῶν, Γερμανίᾳ μεγάλῃ, Ἰταλίᾳ, καὶ Ῥαιτίᾳ·

Ἀπὸ δὲ μεσημβρίας, τῇ Γαλλικῇ θαλάσσῃ·

Ἀπὸ δὲ δύσεως, τοῖς Πυρηναίοις ὄρεσι καὶ τῷ Ἀκουιτανικῷ κόλπῳ·

Ἀπὸ δὲ ἀρκτῶν, τῷ Βρεττανικῷ Ὠκεανῷ.

10. [*Synt. Math. v.* i. *p.* 85. *ed. Hal.*] Εἰκοστὸς δεύτερός ἐστι παράλληλος καθ' ὃν ἂν γένοιτο ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ῑζ̄ δ΄. Ἀπέχει δ' οὗτος τοῦ ἰσημερινοῦ, μοιρῶν νε̄ καὶ γράφεται διὰ Βριγαντίου τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Ἔστι δὲ ἐνταῦθα οἵων ὁ γνώμων ξ̄, τοιούτων, ἡ μὲν θερινὴ σκιὰ λ̄ς̄ δ΄. ἡ δὲ ἰσημερινὴ π̄ε̄ γο΄, ἡ δὲ χειμερινὴ τδ̄ ς΄.

Εἰκοστὸς τρίτος ἐστὶ παράλληλος καθ' ὃν ἂν γένοιτο ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιζ̄ ς΄. Ἀπέχει δ' οὗτος τοῦ ἰσημερινοῦ μοιρῶν νς̄. καὶ γράφεται διὰ μέσης τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Ἔστι δὲ ἐνταῦθα οἵων ὁ γνῶμων ξ̄, τοιούτων ἡ μὲν θερινὴ σκιὰ λ̄ζ̄ γο΄. ἡ δὲ ἰσημερινὴ πη. ς΄. γ΄. ἡ δὲ χειμερινὴ τλε δ΄.

Εἰκοστὸς τέταρτός ἐστι παράλληλος, καθ' ὃν ἂν γένοιτο ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ιζ̄ ς΄ ὀ΄. Ἀπέχει δὲ οὗτος τοῦ ἰσημερινοῦ, μοιρῶν νζ. καὶ γράφεται διὰ Κατουρακτονίου τῆς Βρεττανίας. Ἔστι δὲ ἐνταῦθα οἵων ὁ γνώμων ξ̄, τοιούτων ἡ μὲν θερινὴ σκιὰ λ̄θ̄ γ΄, ἡ δὲ ἰσημερινὴ ϡβ γ΄ ιβ΄, ἡ δὲ χειμερινὴ τοβ ιβ΄.

[*De Jud. Tet.* ii. 3.] Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ διατάξει τὰ μὲν ἄλλα μέρη τοῦ πρώτου τῶν τεταρτημορίων, λέγω δὲ τοῦ κατὰ τὴν Εὐρώπην, τὰ πρὸς βορρόλιβα κείμενα τῆς οἰκουμένης συνοικειοῦται μὲν τῷ βορρολιβυκῷ ▽, τὸ κατὰ τὸν Ι΄ καὶ ♑ καὶ ♐. καὶ οἰκοδεσποτεῖται εἰκότως ὑπὸ τῶν κυρίων τοῦ ▽, ♃ καὶ ♂ ἑσπερίων. Ἔστι δὲ ταῦτα καθ' ὅλα ἔθνη λαμβανόμενα, Βρετανία, Γαλατία, Γερμανία, Βασταρνία . . . εἰκότως δὲ τοῖς προκειμένοις ἔθνεσιν ὡς ἐπίπαν, συνέπεται, διά τε τὸ ἀρχικὸν τοῦ ▽, καὶ τοὺς συνοικοδεσποτήσαντας ἀστέρας ἀνυποτάκτους τε εἶναι, καὶ φιλελευθέρους, καὶ φιλόπλους, φιλοπόνους καὶ πολεμικωτάτους καὶ ἡγεμονικοὺς καὶ καθαροὺς καὶ μεγαλοψύχους . . . Καὶ τούτων δὲ αὐτῶν τῶν χωρῶν Βρετανία μὲν καὶ Γαλατία καὶ Γερμανία,

καὶ Βασταρνία μᾶλλον τῷ Υ συνοικειοῦνται, καὶ τῷ τοῦ Δ, ἔνθεν ὡς ἐπίπαν οἱ ἐν αὐταῖς ἀγρίωτεροι καὶ αὐθαδέστεροι καὶ θηριώδεις τυγχάνουσιν.

XXXIX. EX APOLLONIO DYSCOLO ALEXANDRINO. [A. D. 135.]

[*c.* 15.] Σκυτίνος δὲ ὁ Χῖος τὴν Βρεττανικὴν νῆσον λέγει σταδίων εἶναι τετρακοσίων τὸ περίμετρον. γίγνεσθαι δὲ ἐν αὐτῇ τὰ γεννήματα ἀπύρηνα, οἷον τὰς ἐλαίας πυρῆνας μὴ ἔχειν, μηδὲ βότρυς γίγαρτον, μηδὲ τὰ ἐμφερῆ τούτοις.

XL. EX OPPIANO. [A. D. 140.]

[*Cyneg.* i. 468.]

Ἔστι δέ τι σκυλάκων γένος ἄλκιμον ἰχνευτήρων,
Βαιὸν, ἀτὰρ μεγάλης ἀντάξιον ἔμμεν' ἀοιδῆς·
Τοὺς τράφεν ἄγρια φῦλα Βρεταγῶν αἰολονώτων,
Αὐτὰρ ἐπικλήδην σφὰς ἀγασσαίους ὀνόμηναν·
Τῶν ἤτοι μέγεθος μὲν ὁμοῖιον οὐτιδανοῖσι
Λίχνοις οἰκιδίοισι τραπεζήεσσι κύνεσσι,
Γυρὸν, ἀσαρκότατον, λασιότριχον, ὄμμασι νωθές·
Ἀλλ' ὀνύχεσσι πόδας κεκορυθμένον ἀργαλέοισι·
Καὶ θαμινοῖς κυνόδουσιν ἀκαχμένον ἰοφόροισι.
Ῥίνεσι δ' αὖτε μάλιστα πανέξοχός ἐστιν Ἀγασσεὺς,
Καὶ στιβίῃ πανάριστος, ἐπεὶ καὶ γαῖαν ἰόντων
Ἴχνιον εὑρέμεναι μέγα δὴ σοφὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν
Ἶδμων ἠερίην μάλα σημήνασθαι ἀϋτμήν.

XLI. EX PAUSANIA. [A. D. 140.]

1. [i. 33.] Ὠκεανῷ γὰρ οὐ ποταμῷ, θαλάττῃ δὲ ἐσχάτῃ τῆς ὑπὸ ἀνθρώπων πλεομένης, προσοικοῦσιν Ἴβηρες καὶ Κελτοὶ, καὶ νῆσον ὠκεανὸς ἔχει τὴν Βρεττανῶν.

2. [viii. 43.] Ἀπετέμετο δὲ [ὁ Ἀντωνῖνος] καὶ τῶν ἐν Βριττανίᾳ Βριγάντων τὴν πολλὴν, ὅτι ἐπεσβαίνειν καὶ οὗτοι σὺν τοῖς ὅπλοις ἦρξαν τὴν Γενουνίαν μοῖραν, ὑπηκόους Ῥωμαίων.

XLII. EX APPIANO ALEXANDRINO. [A. D. 140.]

1. [*Hist. Rom. Proœm.* 1.] Τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀρχόμενος συγγράφειν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτάξαι τοὺς ὅρους ὅσων ἐθνῶν ἄρχουσι Ῥωμαῖοι. Εἰσὶ δὲ οἵδε· ἐν μὲν τῷ ὠκεανῷ Βρεττανῶν τοῦ πλείονος μέρους· διὰ δὲ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ἐς τήνδε τὴν θάλασσαν ἐσπλέοντι τε, καὶ ἐπὶ τὰς αὐτὰς στήλας περιπλέοντι, νήσων ἄρχουσι πασῶν, καὶ ἠπείρων ὅσαι καθήκουσιν ἐπὶ τὴν θάλασσαν.

2. [*Ibid.* 5.] Κύπρος τε καὶ Κρήτη καὶ Ῥόδος καὶ Λέσβος καὶ Εὔβοια καὶ Σικελία καὶ Σαρδὼ καὶ Κύρνος, καὶ εἴ τις ἄλλη μικροτέρα τέ καὶ μείζων· ἅπαντα ταῦτ' ἐστὶ Ῥωμαίοις ὑπήκοα. καὶ τὸν Βόρειον ὠκεανὸν ἐς τὴν Βρεττανίδα νῆσον περάσαντες, ἠπείρου μεγάλης μείζονα, τὸ κράτιστον αὐτῆς ἔχουσιν ὑπὲρ ἥμισυ, οὐδὲν τῆς ἄλλης δεόμενοι· οὐ γὰρ εὔφορος αὐτοῖς ἐστιν οὐδ' ἣν ἔχουσι.

3. [iv. 5.] Ἐπέρασε καὶ τὸν Ῥῆνον πρῶτος Ῥωμαίων ὁ Καῖσαρ· καὶ ἐς τὴν Βρεττανίδα νῆσον, ἠπείρου τὲ μείζονα οὖσαν μεγίστης, καὶ τοῖς τῇδε ἀνθρώποις ἄγνωστον ἔτι· ἐπέρασε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀμπώτεως. ἄρτι γὰρ τὸ πάθος ἤπτετο τῆς θαλάσσης, καὶ ὁ στόλος ἐσαλεύετο, ἠρέμα πρῶτον, εἶτα ὀξύτερον, μέχρι σὺν βιαίῳ τάχει διέπλευσεν ὁ Καῖσαρ ἐς τὴν Βρεττανίαν.

4. [iv. 19.] Εὐθὺς ἠρέθιζον [οἱ Ῥωμαῖοι] τοὺς Βρεττανοὺς παροικῆσαι, ἔγκλημα ἔχοντας, ὅτι, σπονδῶν σφίσι γενομένων, ἔτι παρῆν τὸ στρατόπεδον.

5. [vi. 1.] Τὸν δ' Ἑσπέριον καὶ τὸν Βόρειον ὠκεανὸν οὐ περῶσιν [οἱ Ῥωμαῖοι], ὅτι μὴ πορθμεύεσθαι μόνον ἐπὶ Βρεττανούς· καὶ τοῦτο, ταῖς ἀμπώτεσι τοῦ πελάγους συμφερόμενοι· ἔστι δ' αὐτοῖς ὁ διάπλους ἥμισυ ἡμέρας. Καὶ τὰ λοιπὰ οὔτε Ῥωμαῖοι, οὔτε τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ Ῥωμαίοις, περῶνται τοῦδε τοῦ ὠκεανοῦ.

6. [*De Bellis Civilibus*, ii. 17.] Ὁ δὲ Καῖσαρ, ἔν τε Κελτοῖς καὶ Βρεττανοῖς πολλὰ καὶ λαμπρὰ εἰργασμένος, ὅσα μοι περὶ Κελτῶν λέγοντι εἴρηται, πλούτου γέμων ἐς τὴν ὅμορον τῇ Ἰταλίᾳ Γαλατίαν, τὴν ἀμφὶ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν, ἦκεν, ἐκ συνεχοῦς πολέμων τὸν στρατὸν ἀναπαύσων ἐπ' ὀλίγον.

7. [ii. 150.] Καίσαρι δὲ ἥ τε Ἰόνιος θάλασσα εἶξε, χειμῶνος μέσου πλωτὴ καὶ εὔδιος γενομένη· καὶ τὸν Ἑσπέριον ὠκεανὸν ἐπὶ Βρεττανοὺς διέπλευσεν, οὕπω γενόμενον ἐν πείρᾳ, κρημνοῖς τε τῶν Βρεττανῶν τοὺς κυβερνήτας ἐποκέλλοντας ἐκέλευε τὰς ναῦς περιαγνῦναι.

XLIII. EX ARISTIDE. [A. D. 160.]

[*Or. Egyp. ed. Jebb*, ii. 355.] Καὶ οὔτε τῶν ἁλίεων τῶν πρὸς τοῖς Γαδείροις ἐστὶν ἀκοῦσαι λεγόντων γλυκεῖαν εἶναι τὴν ἔξω θάλατταν, οὔτε τῶν εἰς τὴν μεγάλην νῆσον περαιουμένων, τὴν ἀντιπέρας Ἰβήρων, καίτοι στρατεύματά τε εἰς αὐτὴν ἑκάστοτε παντοῖα διαβαίνει, καὶ ἀναχωρεῖ τοῖς καθήκουσι χρόνοις. καὶ ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται μυρίοι διαβαίνουσιν ἑκάστοτε.

XLIV. EX CAIO JULIO SOLINO. [A. D. 160.]

1. [*Polyh. c.* 22.] Finis erat orbis ora Gallici litoris, nisi Britannia, insula non qualibet amplitudine, nomen pæne orbis alterius mereretur: octingenta et amplius millia passuum longa detinet: ita ut eam in Calidonicum usque angulum metiamur: in quo recessu Ulyxem Caledoniæ appulsum manifestat ara Græcis litteris scripta votum. Multis insulis nec ignobilibus circumdatur; quarum Hibernia ei proximat magnitudine, inhumana incolarum ritu aspero: alioquin ita pabulosa, ut pecua ibi nisi interdum a pascuis arceantur, in periculum agat satias. Illic nullus anguis, avis rara, gens inhospita, et bellicosa. Sanguine interemtorum hausto prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem loco ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os parvuli summo mucrone auspicium alimentorum leviter infercit, et gentilibus votis optat, non aliter, quam in bello, ut inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium belluarum, insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburnam claritatem: nam præcipua viris gloria est in armorum nitela. Interea apes non habent: advecto inde seu pulvere, seu lapillo, si quid sparseris inter alvearia, examina favos deserunt. Mare quod Hiberniam et Britanniam interluit, undosum inquietumque toto in anno, non nisi pauculis diebus est navigabile. Navigant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum: quantocunque tempore cursus tenebit, navigantes escis abs-

tinent. Freti latitudinem in centum et 20 millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinati sunt, æstimarunt. Siluram quoque insulam ab ora, quam gens Britanna Dumnonii tenent, turbidum fretum distinguit: cujus homines etiamnum custodiunt morem vetustum: nummum refutant: dant res, et accipiunt: mutationibus necessaria potius, quam pretiis parant: Deos percolunt: scientiam futurorum pariter viri, ac feminæ ostentant. Adtanatos insula adspiratur freto Gallico, a Britanniæ continente æstuario tenui separata, frumentariis campis felix, et gleba uberi, nec tantum sibi, verum et aliis salubris locis: nam quum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra quoquo gentium invecta sit, angues necat. Multæ et aliæ circum Britanniam insulæ, e quibus Thule ultima, in qua æstivo solstitio sole de cancri sidere faciente transitum nox pæne nulla: brumali solstitio dies adeo conductus, ut ortus junctus sit occasui. A Caledoniæ promontorio Thulen petentibus bidui navigatione perfecto excipiunt Hebudes insulæ, quinque numero, quorum incolæ nesciunt fruges, piscibus tantum de lacte vivunt. Rex unus est universis: nam quotquot sunt omnes angusta interluvie dividuntur. Rex nihil suum habet, omnia universorum: ad æquitatem certis legibus stringitur; ac ne avaritiæ divertat a vero, discit paupertate justitiam, utpote cui nihil sit rei familiaris, verum alitur e publico. Nulla illi datur femina propria, sed per vicissitudines, in quamcumque commotus sit usurariam sumit. Unde ei nec votum, nec spes conceditur liberorum. Secundam a continenti stationem Orcades præbent: sed Orcades ab Hebudibus porro sunt septem dierum, totidemque noctium cursu, numero tres. Vacant homine: non habent silvas, tantum junceis herbis inhorrescunt. Cætera earum nudæ arenæ. Ab Orcadibus Thulen usque 5 dierum, ac noctium navigatio est. Sed Thule larga et diutina pomona copiosa est. Qui illic habitant, principio veris inter pecudes pabulis vivunt, dein lacte. In hiemem compercunt arborum fructus. Utuntur feminis vulgo, certum matrimonium nulli. Ultra Thulen pigrum et concretum mare. Circuitus Britanniæ quadragies octies septuaginta quinque millia passuum sunt. In quo spatio magna et

multa flumina, fontes calidi opiparo exculti apparatu ad usus mortalium: quibus fontibus præsul est Minervæ numen, in cujus æde perpetui ignes nunquam canescunt in favillas, sed ubi ignis tabuit, vertit in globos saxeos. Præterea, ut taceam metallorum largam variamque copiam, quibus Britanniæ solum undique generum pollet venis locupletibus, gagates hic plurimus, optimusque est lapis, si decorem requiras, nigro gemmeus; si naturam, aqua ardet, oleo restinguitur; si potestatem, attritu calefactus applicita detinet, atque succinum. Regionem partim tenent barbari, quibus per artifices plagarum figuras, jam inde a pueris variæ animalium effigies incorporantur, inscriptisque visceribus hominis incremento pigmenti notæ crescunt: nec quidquam mage patientiæ loco nationes feræ ducunt, quam ut per memores cicatrices plurimum fuci artus bibant.

2. [*c.* 23.] Cassiterides insulæ spectant adversum Celtiberiæ latus: plumbi fertiles; et tres Fortunatæ.

3. [*c.* 53.] Dat et India margaritas, dat et litus Britannicum: sicut divus Julius thoracem, quem Veneri genitrici in templum ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum, subjecta inscriptione testatus est.

XLV. EX POLYÆNO. [A. D. 180.]

[*Strateg.* viii. 23.] Καῖσαρ ἐν Βρεττανίᾳ ποταμὸν μέγαν ἐπεχείρει περαιοῦσθαι· βασιλεὺς Βρεττανῶν Κασόλαυλος ἀνεῖργε μετὰ πολλῶν ἱππεὼν, καὶ ἁρμάτων. Καίσαρι μέγιστος ἐλέφας εἵπετο, ζῶον Βρεττανοῖς οὐχ ἑωραμένον· τοῦτον σιδηραῖς φολίσιν ὀχυρώσας, καὶ πύργον ἐπ' αὐτοῦ μέγαν ὑψώσας, καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ἐπιστήσας, ἐκέλευσεν ἐς τὸ ῥεῦμα ἐμβαίνειν. Βρεττανοὶ δὲ ἐξεπλάγησαν, ἀόρατον καὶ ὑπερφυὲς θηρίον ἰδόντες. περὶ γὰρ τῶν ἵππων τί χρὴ καὶ γράφειν; ὅπου καὶ παρ' Ἕλλησιν, ἦν καὶ γυμνὸν ἐλέφαντα ἴδωσιν, ἵπποι φεύγουσιν. πυργοφόρον δὲ καὶ ὡπλισμένον, βέλη καὶ σφενδόνας ἐξαφίεντα, οὐδὲ ἰδεῖν τὴν ὄψιν ὑπέμειναν. Βρεττανοὶ μὲν δὴ αὐτοῖς ἵπποις καὶ ἅρμασιν ἔφευγον. Ῥωμαῖοι δὲ ἀκινδύνως τὸν ποταμὸν διέβησαν, ἐνὶ ζώῳ τοὺς πολεμίους φοβήσαντες.

XLVI. EX DIONYSIO PERIEGETA. [A. D. 180.]

Perieg. 281.

Τῆς ἤτοι πυμάτην μὲν ὑπὸ γλωχῖνα νέμονται
Ἀγχοῦ στηλάων μεγαθύμων ἔθνος Ἰβήρων,
Μῆκος ἐπ' ἠπείροιο τεταμμένον, ᾗχι Βορείου
Ὠκεανοῦ κέχυται ψυχρὸς ῥόος, ἔνθα Βρετανοὶ,
Λευκά τε φῦλα νέμονται ἀρειμανέων Γερμανῶν,
Ἑρκυνίου δρυμοῖο παραθρωσκοντες ὀρόγκους.
[561.] . . . . . Αὐτὰρ ὑπ' ἄκρην
Ἰρὴν, ἣν ἐνέπουσι κάρηνα ἔμεν Εὐρωπείης,
Νήσους θ' Ἐσπερίδας, τόθι κασσιτέροιο γενέθλη,
Ἀφνειοὶ ναίουσιν ἀγαυῶν παῖδες Ἰβήρων·
Ἄλλαι δ' ὠκεανοῖο παραὶ βορεώτιδας ἀκτὰς
Δισσαὶ νῆσοι ἔασι Βρετανίδες, ἀντία Ῥήνου·
Κεῖθι γὰρ ὑστατίην ἀπερεύγεται εἰς ἅλα δίνην.
Τάων τοι μέγεθος περιώσιον· οὐδέ τις ἄλλη
Νήσοις ἐν πάσῃσι Βρετανίσιν ἰσοφαρίζει.
Ἄγχι δὲ, νησίαδων ἕτερος πόρος, ἔνθα γυναῖκες
Ἀνδρῶν ἀντιπέρηθεν ἀγαυῶν Ἀμνιτάων
Ὀρνύμεναι τελέουσι κατὰ νόμον ἱερὰ Βάκχῳ,
Στεψάμεναι κισσοῖο μελαμφύλλοιο κορύμβοις,
Ἐννύχιαι· παταγῆς δὲ λιγύθροος ὄρνυται ἠχή.
Οὐχ οὕτω Θρῄϊκος ἐπ' ἠόσιν Ἀψίνθοιο
Βιστονίδες καλέουσιν ἐρίβρομον Εἰραφιώτην,
Οὐδ' οὕτω σὺν παισὶ μελανδίνην ἀνὰ Γάγγην
Ἰνδοὶ κῶμον ἄγουσιν ἐριβρεμέτῃ Διονύσῳ,
Ὡς κεῖνον κατὰ χῶρον ἀνευάζουσι γυναῖκες.
Πολλὴν δὲ προτέρωσε ταμὼν ὁδὸν ὠκεανοῖο,
Νῆσόν κεν Θούλην εὐεργέϊ νηῒ περήσαις·
Ἔνθα μὲν ἠελίοιο βεβηκότος ἐς πόλον ἄρκτων,
Ἤματί θ' ὁμοῦ καὶ νύκτας ἀειφανὲς ἐκκέχυται πῦρ.
Λοξοτέρῃ γὰρ τῆμος ἐπιστρέφεται στροφάλιγγι,
Ἀκτίνων ἰθεῖαν ἐπὶ κλίσιν ἐρχομενάων,
Μέσφ' ἐπὶ κυανέους νοτίην ὁδὸν αὖτις ἐλάσσῃ.

XLVII. EX THEOPHILO ANTIOCHENO. [A. D. 180.]

[*De Fi. Chr.* ii. 46.] Ὀλίγων γὰρ ὄντων ἐν πρώτοις τῶν τότε ἀνθρώπων, ἐν τῇ Ἀραβικῇ γῇ καὶ Χαλδαϊκῇ, μετὰ τὸ διαμεριστῆναι τὰς γλώσσας αὐτῶν, πρὸς μέρος ἤρξαντο πολλοὶ γίνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι ἐπὶ πάσης τῆς γῆς· καὶ οἱ μὲν ἔκλιναν οἰκεῖν πρὸς ἀνατολάς, οἱ δὲ ἐπὶ τὰ μέρη τὰ τῆς μεγάλης ἠπείρου, καὶ τὰ πρὸς βόρειον. ὥστε διατείνειν μέχρι τῶν Βριττανῶν ἐν τοῖς Ἀρκτικοῖς κλίμασιν.

XLVIII. EX ATHENÆO. [A. D. 190.]

[*Deipnos.* vi. 21.] Ἰούλιος δὲ Καῖσαρ, ὁ πρῶτος πάντων ἀνθρώπων περαιωθεὶς ἐπὶ τὰς Βρεττανίδας νήσους μετὰ χιλίων σκαφῶν, τρεῖς οἰκέτας τοὺς πάντας συνεπήγετο, ὡς Κόττας ἱστορεῖ, ὁ τότε ὑποστρατηγῶν αὐτῷ, ἐν τῷ περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας συγγράμματι, ὃ τῇ πατρίῳ ἡμῶν γέγραπται φωνῇ.

XLIX. EX SYBILLÆ ORACULIS. [A. D. 190.]

[*Ora. Sib.* lib. v.]

Ἐσσέται ἐν Βρύτεσσι, καὶ ἐν Γάλλοις πολυχρύσοις,
Ὠκεανὸς κελαδῶν πληρούμενος αἵματι πολλῷ.

L. EX TERTULLIANO. [A. D. 208.]

1. [*Adv. Jud.* 7.] In quem enim alium universæ gentes crediderunt, nisi in Christum, qui jam venit? Cui enim et aliæ gentes crediderunt, Parthi, . . . Judæi et cæteræ gentes: etiam Getulorum varietates, et Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, et Galliarum diversæ nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita . . . Britanniæ intra oceani ambitum conclusæ sunt, Maurorum gentes, et Getulorum barbariæ a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant.

2. [*De Hab. Mul.* 6.] Sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur: conchæ genus est, non dico conchylio aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore.

LI. EX MINUCIO FELICE. [A. D. 210.]

[*Oct.* 18.] Nec universitati solummodo Deus consulit. Britannia sole deficitur, sed circumfluentis maris tepore recreatur.

LII. EX ÆLIANO. [A. D. 220.]

[*De na. an.* xv. 8.] Ἄριστος δὲ [μάργαρος] ἄρα ὁ Ἰνδικὸς γίνεται, καὶ ὁ τῆς θαλάττης τῆς Ἐρυθρᾶς. Γίνεται δὲ καὶ κατὰ τὸν ἑσπέριον ὠκεανὸν, ἔνθα ἡ Βρεττανικὴ νῆσός ἐστι· δοκεῖ δέ πως χρυσῷ ὁπότερος ἰδεῖν εἶναι, τάς τε αὐγὰς ἀμβλυτέρας ἔχων, καὶ σκοτωδεστέρας. Γίνεσθαι δέ φησιν Ἰόβας καὶ ἐν τῷ κατὰ Βόσπορον πορθμῷ, καὶ τοῦ Βρεττανικοῦ ἡττᾶσθαι αὐτόν.

LIII. EX ORIGENE. [A. D. 230.]

1. [*Com. in Mat. ed. Delarue*, ii. *p.* 448.] Δευτερεύουσι δὲ ὡς ἐν μαργαρίταις οἱ ἐκ τοῦ κατὰ Βρεττανίαν ὠκεανοῦ λαμβανόμενοι. . . .

2. [*p.* 450.] Ὁ δὲ κατὰ Βρεττανίαν, φασὶ, χρυσωπὸς μέν ἐστι τὴν ἐπιχροΐαν, ὁμιχλώδης δέ τις, καὶ ταῖς μαρμαρυγαῖς ἀμβλύτερος. ὁ δὲ ἐν τῷ πορθμῷ τῷ κατὰ Βόσπορον, κνεφωδέστερος τοῦ Βρεττανικοῦ.

3. [*Hom.* 4. *in. Hier.*] Quando enim terra Britanniæ ante adventum Christi in unius Dei consensit religionem?

4. [*p.* 858.] Quid autem dicamus de Britannis aut Germanis qui sunt circa oceanum?

5. [*p.* 939.] Virtus Domini Salvatoris et cum his est qui ab orbe nostro in Britannia dividuntur, et cum his qui in Mauritania, et cum universis qui sub sole in nomine ejus crediderunt.

LIV. EX DIONE CASSIO. [A. D. 230.]

1. [xxxix. 50.] Ὁ οὖν Καῖσαρ τόν τε Ῥῆνον πρῶτος τότε Ῥωμαίων διέβη, καὶ ἐς Βρεττανίαν μετὰ ταῦτα, τοῦ τε Πομπηΐου καὶ τοῦ Κράσσου ὑπατευόντων, ἐπεραίωθη. ἡ δὲ δὴ χώρα αὕτη ἀπέχει μὲν τῆς ἠπείρου τῆς Κελτικῆς κατὰ Μωρίνους σταδίους πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους, τὸ συντομώτατον· παρήκει δὲ παρά τε τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, καὶ παρὰ τὴν Ἰβηρίαν ὀλίγου πᾶσαν, ἔς τε τὸ πέλαγος ἀνατεί-

νουσα. καὶ τοῖς μὲν πάνυ πρώτοις καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οὐδ' ὅτι ἐστὶν ἐγιγνώσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα, ἐς ἀμφισβήτησιν εἴτε ἤπειρος, εἴτε καὶ νῆσος εἴη, ἀφίκετο· καὶ πολλοῖς ἐφ' ἑκάτερον, εἰδόσι μὲν οὐδέν, ἅτε μήτ' αὐτόπταις μήτ' αὐτηκόοις τῶν ἐπιχωρίων γενομένοις, τεκμαιρομένοις δὲ, ὡς ἕκαστοι σχολῆς ἢ καὶ φιλολογίας εἶχον, συγγέγραπται. προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, πρότερόν τε ἐπ' Ἀγρικόλου ἀντιστρατήγου, καὶ νῦν ἐπὶ Σεβήρου αὐτοκράτορος, νῆσος οὖσα σαφῶς ἐλήλεγκται.

2. [51—53.] Ἐς ταύτην οὖν τότε ὁ Καῖσαρ, ἐπειδὴ τά τε ἄλλα τὰ τῶν Γαλατῶν ἡσύχαζε, καὶ τοὺς Μωρίνους προσεποιήσατο, ἐπεθύμησε διαβῆναι. καὶ τὸν μὲν διάπλουν, καθ' ὃ μάλιστα ἐχρῆν, μετὰ τῶν πεζῶν ἐποιήσατο· οὐ μέντοι καὶ ᾗ ἔδει, προσέσχεν. οἱ γὰρ Βρεττανοὶ τὸν ἐπίπλουν αὐτοῦ προπυθόμενοι, τὰς κατάρσεις ἁπάσας τὰς πρὸ τῆς ἠπείρου οὔσας προκατέλαβον. ἄκραν οὖν τινα προέχουσαν περιπλεύσας, ἐτέρωσε παρεκομίσθη· κἀνταῦθα τοὺς προσμίξαντάς οἱ ἐς τὰ τενάγη ἀποβαίνοντι νικήσας, ἔφθη τῆς γῆς κρατήσας πρὶν τὴν πλείω συμβοήθειαν ἐλθεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνους προσβαλόντας ἀπεώσατο. καὶ ἔπιπτον μὲν οὐ πολλοὶ τῶν βαρβάρων, (ἁρματηλάται τε γὰρ ὄντες καὶ ἱππεῖς, ῥᾳδίως τοὺς Ῥωμαίους, μηδέπω τοῦ ἱππικοῦ αὐτοῖς παρόντος, διέφυγον) ἐκπλαγέντες δὲ πρός τε τὰ ἐκ τῆς ἠπείρου περὶ αὐτῶν ἀγγελλόμενα, καὶ ὅτι περαιωθῆναί τε ὅλως ἐτόλμησαν, καὶ ἐπιβῆναι τῆς χώρας ἠδυνήθησαν· πέμπουσι πρὸς τὸν Καίσαρα τῶν Μωρίνων τινὰς, φίλων σφίσιν ὄντων, ἐπικηρυκευόμενοι. καὶ τότε μὲν ὁμήρους αἰτήσαντι αὐτῷ δοῦναι ἠθέλησαν.

Πονησάντων δὲ ἐν τούτῳ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ χειμῶνος, καὶ τῷ παρόντι ναυτικῷ, καὶ τῷ ἀφικνουμένῳ, καὶ μετέγνωσαν, καὶ ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐκ ἐπέθεντο αὐτοῖς (τὸ γὰρ στρατόπεδον ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο·) δεξάμενοί δέ τινας, ὡς καὶ ἐς φιλίαν τὴν χώραν σφῶν πρὸς κομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων πεμφθέντας, τούς τε πλὴν ὀλίγων ἔφθειραν, (ὁ γὰρ Καῖσαρ διαταχέων τοῖς λοιποῖς ἐπήμυνε) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἔρυμα αὐτῶν προσέβαλον. καὶ ἔπραξαν μὲν οὐδέν, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἀπήλλαξαν· οὐ μέντοι καὶ ἐς ὁμολογίαν ἦλθον, πρὶν πολλάκις σφαλῆναι· καὶ γὰρ ὁ Καῖσαρ ἄλλως μὲ οὐκ εἶχε γνώμην σπείσεσθαι σφίσιν· ἐπεὶ δὲ ὅ τε χειμὼν προσῄει, καὶ οὐχ ἱκανὴν τὴν παροῦσαν δύναμιν περιεβέβλητο, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ πολεμῆσαι, ἥ τε κομιζομένη ἔσφαλτο, καὶ οἱ Γαλάται πρὸς τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐνεωτέρισαν· καὶ ἄκων αὐτοῖς συνηλλάγη, ὁμήρους καὶ τότε πλείους αἰτήσας μὲν, λαβὼν δὲ ὀλίγους.

Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν ἤπειρον ἀναπλεύσας, τὰ ταραχθέντα καθίστατο,

μηδὲν μήτε ἐκ τῆς Βρεττανίας μήτε ἑαυτῷ μήτε τῇ πόλει προσκτησάμενος, πλὴν τοῦ ἐστρατευκέναι ἐπ' αὐτούς δόξαι. τούτῳ γὰρ καὶ αὐτὸς ἰσχυρῶς ἐσεμνύνετο, καὶ οἱ οἶκοι Ῥωμαῖοι θαυμαστῶς ἐμεγαλύνοντο. ἐμφανῆ τε γὰρ τὰ πρὶν ἄγνωστα, καὶ ἐπιβατὰ τὰ πρὶν ἀνήκουστα ὁρῶντες σφίσι γεγονότα, τήν τε μέλλουσαν ἐξ αὐτῶν ἐλπίδα, ὡς καὶ παροῦσαν ἔργῳ, ἐλάμβανον, καὶ πάνθ' ὅσα καταπράξειν προσεδέχοντο, ὡς καὶ ἔχοντες ἤδη, ἠγάλλοντο. καὶ οἱ μὲν διὰ ταῦτα ἱερομηνίας ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέρας ἀγαγεῖν ἐψηφίσαντο.

3. [xl. 1—4.] Ἐν μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ταῦτα, τότε ἑπτακόσια ἔτη ἀγούσῃ ἐγένετο. ἐν δὲ δὴ τῇ Γαλατίᾳ ὁ Καῖσας ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνων, τοῦ Δομιτίου αὖ τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Κλαυδίου Ἀππίου ὑπάτων, τά τε ἄλλα, καὶ ναῦς, ἐν μέσῳ τῶν τε σφετέρων τῶν ταχειῶν, καὶ τῶν αὐτόθεν τῶν φορτίδων, ὅπως ὡς μάλιστα καὶ κουφίζωσι, καὶ πρὸς τὸ κῦμα ἀντέχωσιν, ἐπί τε ξηροῦ ἱστάμεναι μὴ λυμαίνωνται, παρεσκευάσατο. καὶ ἐπειδὴ πλώϊμα ἐγένετο, ἐς τὴν Βρεττανίαν αὖθις ἐπεραιώθη, πρόφασιν μέν, ὅτι μὴ πάντας τοὺς ὁμήρους, οὓς ὑπέσχοντο, ἐπεπόμφεισαν, (νομίζοντες αὐτὸν, ὅτι διακενῆς τότε ἀνεχώρησε, μηκέτ' αὖθις σφῶν πειράσειν) ποιησάμενος· ἔργῳ δὲ, δεινῶς τῆς νήσου ἐφιέμενος. ὥστε εἰ μὴ καὶ τοῦτο ἦν, πάντως ἂν ἄλλην τινὰ σκῆψιν εὑρεῖν. κατῆρέ τε οὖν ἔνθα καὶ πρότερον, μηδενὸς, ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν νεῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ πολλαχόσε ἅμα αὐτὰς κατασχεῖν, τολμήσαντος ἀντιστῆναι· καὶ τὸν ναύσταθμον εὐθὺς ἐκρατύνατο.

Οἱ οὖν βάρβαροι τὸν μὲν πρόσπλουν αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθησαν διὰ ταῦτα κωλῦσαι· δείσαντες δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον, ἅτε καὶ στρατῷ πλείονι αὐτοῦ ἐλθόντος, ἐς τὸ λασιώτατον καὶ ἐς τὸ λοχμωδέστατον τῶν ἐγγὺς χωρίων πάντα τὰ τιμιώτατα συνεφόρησαν· καὶ αὐτὰ ἐν ἀσφαλεῖ ποιησάμενοι, (τά τε γὰρ πέριξ ξύλα ἔκοψαν, καὶ ἕτερα ἐπ' αὐτοῖς στοιχηδὸν ἐπισυνένησαν, ὥστε ἐν χαρακώματι τρόπον τινὰ εἶναι) ἔπειτα τοὺς προνομεύοντας τῶν Ῥωμαίων ἐλύπουν. καὶ δὴ καὶ μάχῃ τινὶ ἐν τῷ ψιλῷ ἡττηθέντες, ὑπήγαγον σφᾶς ἐκεῖσε κατὰ τὴν δίωξιν, καὶ συχνοὺς ἀνταπέκτειναν. καὶ μετὰ τοῦτο χειμῶνος αὖθις τὰς ναῦς αὐτῶν λυμηναμένου, συμμάχους τε προσμετεπέμψαντο, καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ νεώριον σφῶν ὥρμησαν, Κασουελλανὸν, τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῇ νήσῳ δυναστῶν φερόμενον προστησάμενοι. καὶ αὐτοῖς ἀπαντήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ μὲν πρῶτον ἐταράχθησαν τῇ τῶν ἁρμάτων σφῶν προσμίξει· ἔπειτα δὲ διϊστάμενοι, καὶ ἐκεῖνά τε παρεξιέντες, καὶ τοὺς παραθέοντας ἐς τὰ πλαίσια βάλλοντες, ἀνέσωσαν τὴν μάχην.

Καὶ τότε μὲν κατὰ χώραν ἀμφότεροι ἔμειναν· αὖθις δὲ οἱ βάρβαροι,

τοῦ μὲν πεζοῦ κρείττους γενόμενοι, ὑπὸ δὲ τῆς ἵππου κακωθέντες, πρός τε τὸν Ταμέσαν ἀνεχώρησαν, καὶ τὸν πόρον αὐτοῦ σταυροῖς, τοῖς μὲν ἐμπαγέσι, τοῖς δὲ καὶ ὑφύδροις, διαλαβόντες, ἠυλισαντο. ἐπειδή τε ἐκείνους τε ὁ Καῖσαρ ἐκ τοῦ, τε σταύρωμα προσβολῇ βιαίᾳ ἐκλιπεῖν ἠνάγκασε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐρύματος προσεδρείᾳ ἐξήλασε, καὶ τοὺς προσβάλλοντας σφῶν τῷ ναυστάθμῳ ἕτεροι ἀπεώσαντο· καὶ κατέδεισαν, καὶ κατελύσαντο, ὁμήρους τε δόντες, καὶ φόρον ἐτήσιον ταξάμενοι.

Καὶ οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀπῆρε παντάπασιν ἐκ τῆς νήσου, καὶ οὐδὲν ἐγκατέλιπε στράτευμα ἐν αὐτῇ. ἐκεῖνό τε γὰρ κινδυνεύσειν ἐν ἀλλοτριᾳ γῇ χειμάζον, καὶ αὐτὸς οὐκ ἂν ἐν καλῷ ἐπὶ πλεῖον ἀπὸ τῆς Γαλατίας ἀποδημῆσαι νομίζων, ἠγάπησε τοῖς παροῦσι· μὴ καὶ μειζόνων ὀριγνώμενος, καὶ περὶ ἐκείνοις σφαλῇ. καὶ ἔδοξε καὶ τοῦτο ὀρθῶς πεποιηκέναι, ὥσπερ που καὶ τῷ ἔργῳ διεδείχθη. ἐπεὶ γὰρ ἐς Ἰταλίαν ὥρμησεν, ὡς καὶ ἐκεῖ παραχειμάσων, οἱ Γαλάται, καίτοι φρουροὺς ὡς ἕκαστοι πολλοὺς ἔχοντες, ὅμως ἐνεόχμωσαν, καί τινες αὐτῶν καὶ φανερῶς ἐπανέστησαν· ὅπερ εἰ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ καταμείναντος αὐτοῦ παρὰ τὸν χειμῶνα ἐγεγόνει, πάντα ἂν τὰ τῇδε ἐτετάρακτο.

4. [xli. 30.] Τίς δ' [ἔλεξεν ὁ Καίσαρ] οὐκ ἂν ὁρῶν ὀδύραιτο τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως τῇ Βρεττανίᾳ πορθουμένην.'

5. [32.] 'Ἐπεὶ εἴγε ἐν μηδενὶ δεινῷ ἦν [ἡ πάτρις], οὔτ' ἂν ἐς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν ὅπλων ἤλθομεν, (οὐ γὰρ ἔτ' ἐστὶν) οὔτ' ἂν τά τε τῶν Κελτῶν καὶ τὰ τῶν Βρεττανῶν ἀτέλεστα κατελίπομεν, δυνηθέντες ἂν καὶ ἐκεῖνα προσκατεργάσασθαι.

6. [34.] 'Ἐπὶ τί τοσοῦτον ἤδη χρόνον τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀνθύπατον ἔχω λαβών, ἄν γε δουλεύσω τινὶ ὑμῶν, καὶ νικηθῶ τινος ὑμῶν ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὴν Ῥώμην, δι' οὗ καὶ Γαλάτας ἐχειρώσασθε, καὶ Βρεττανῶν ἐκράτησατε.'

7. [xliv. 42. 43.] 'Οὕτω δὲ ἀσφαλῶς [ἔλεξεν ὁ Ἀντώνιος] κατεστήσατο [ὁ Καῖσαρ], ὥστε καὶ ἐπιβατὴν ἀπ' αὐτῶν καὶ τὴν Κελτικὴν καὶ τὴν Βρεττανίαν ποιῆσαι . . . πλεῖται δὲ οὐ Ῥοδανὸς ἔτι μόνος, οὐδ' Ἄραρις, ἀλλὰ καὶ Μόσας, καὶ Λίγηρος, καὶ Ῥῆνος αὐτὸς, καὶ Ὠκεανὸς αὐτός. ὧν γὰρ οὐδὲ τὰς ἐπικλήσεις ἀκούοντες ἐπιστεύομεν αὐτὰ εἶναι, ταῦθ' ἡμῖν προσκατείργασται· ἐμβατὰ μὲν τὰ πρὶν ἄγνωστα, πλωτὰ δὲ τὰ πρὶν ἀδιερεύνητα, ἀπό τε τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλογνωμοσύνης, ποιήσας.'

'Καὶ, εἴγε μὴ φθονήσαντες αὐτῷ τινες, μᾶλλον δὲ ἡμῖν, ἐστασιάκεσαν, καὶ δεῦρο αὐτὸν πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ ἐπανελθεῖν ἠνάγ-

κασαν, πάντως ἂν καὶ τὴν Βρεττανίαν ὅλην μετὰ τῶν ἄλλων νήσων τῶν περικειμένων αὐτῇ, καὶ τὴν Κελτικὴν πᾶσαν μέχρι τοῦ ἀρκτικοῦ Ὠκεανοῦ ἐκεχείρωτο· ὥσθ' ἡμᾶς ὅρους, μὴ γῆν, μηδ' ἀνθρώπους τὸ λοιπὸν, ἀλλ' ἀέρα καὶ τὴν ἔξω θάλασσαν ἔχειν.'

8. [49.] 'Ἀλλὰ ἐνταῦθα ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθεὶς [ὁ Καῖσαρ], ὁ καὶ ἐς Βρεττανίαν ἀσφαλῶς στρατεύσας.'

9. [xlix. 38.] Ὡρμημένου δὲ αὐτοῦ [τοῦ Αὐγούστου] καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν, κατὰ τὸν τοῦ πατρὸς ζῆλον, στρατεῦσαι, καὶ ἤδη καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν μετὰ τὸν χειμῶνα, ἐν ᾧ ὅ, τε Ἀντώνιος τὸ δεύτερον καὶ Λούκιος Λίβων ὑπάτευον, προκεχωρηκότος, τῶν τε νεοαλώτων τινὲς . . . ἐπανέστησαν. [*A. C.* 35.]

10. [l. 24.] 'Καταπατεῖσθαι [ἔλεξεν ὁ Αὔγουστος] πρὸς γυναικὸς Αἰγυπτίας . . . ἀνάξιον δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, τῶν τοὺς Γαλάτας κατεστραμμένων, . . . ἐς Βρεττανίαν πεπεραιωμένων.'

11. [liii. 7.] 'Τί γὰρ ἄν τις καὶ παρεξετάσειεν αὐτῷ [τῆς μοναρχίας ἀφέσει] τὴν Γαλατίας ἄλωσιν . . . ἀλλὰ τὸν Φαρνάκην, τὸν Ἰόβαν, τὸν Φραάτην, τὴν ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς στρατείαν.'

12. [12.] Κελτῶν γάρ τινες, οὓς δὴ Γερμανοὺς καλοῦμεν, πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν' κατασχόντες Γερμανίαν ὀνομάζεσθαι ἐποίησαν· τὴν μὲν ἄνω, τὴν μετὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ πηγάς· τὴν δὲ, κάτω, τὴν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ οὖσαν.

13. [22.] Ὁ Αὔγουστος . . . καὶ ἐξώρμησε μὲν ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἐς δὲ δὴ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν, ἐνταῦθα διέτριψεν. ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσασθαί οἱ ἐδόκουν.

14. [25.] Τόν τε Αὔγουστον ἐς τὴν Βρεττανίαν (ἐπειδὴ μὴ ἠθέλησαν ὁμολογῆσαι) στρατευσείοντα κατέσχον οἵ τε Σάλασσοι. [*A. C.* 26.]

15. [lv. 23.] Τρία δὲ δὴ τότε καὶ εἴκοσι στρατόπεδα . . . πολιτικὰ, ἐτρέφετο. νῦν μὲν γὰρ ἐννεακαίδεκα ἐξ αὐτῶν μόνα διαμένει· τό, τε δεύτερον τὸ Αὐγούστειον, τὸ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω χειμάζον . . . ἕκτα δύο, ὧν τὸ μὲν, ἐν Βρεττανίᾳ τῇ κάτω, τὸ τῶν Νικητόρων, . . . καὶ οἱ εἰκοστοὶ, οἱ καὶ Οὐαλέρειοι καὶ Νικήτορες ὠνομασμένοι, καὶ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω ὄντες. [*A. D.* 4.]

16. [lix. 21.] Ἐλθὼν δὲ ἐκεῖσε, [ὁ Καῖος ἐς τὴν Γαλατίαν] τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἐκάκωσεν, εὐθύς τε γὰρ ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ Ῥήνου προχωρήσας ὑπέστρεψε, καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη.

17. [25.] Ὅτε καὶ ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐλθὼν [ὁ Καῖος], ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύσων, καὶ πάντας τοὺς στρατιώτας ἐν τῇ ἠιόνι παρα-

τάξας, τριήρους τε ἐπέβη, καὶ ὀλίγον ἀπὸ τῆς γῆς ἀπάρας, ἀνέπλευσε. καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἱζήσας, καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις ὡς ἐς μάχην δοὺς, τοῖς τε σαλπιγκταῖς ἐξοτρύνας αὐτοὺς, εἶτ' ἐξαίφνης ἐκέλευσε σφίσι τὰ κογχύλια συλλέξασθαι. λαβών τε τὰ σκῦλα ταῦτα, (καὶ γὰρ λαφύρων δηλονότι πρὸς τὴν τῶν ἐπινικίων πομπὴν ἐδεῖτο) μέγα τε ἐφρόνησεν, ὡς καὶ τὸν Ὠκεανὸν αὐτὸν δεδουλωμένος, καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐδωρήσατο. καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην τὰ κογχύλια ἀνεκόμισεν, ἵνα καὶ ἐκείνοις τὰ λάφυρα δείξῃ. [*A. D.* 40.]

18. [lx. 19—23.] Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον Αὖλος Πλαύτιος, βουλευτὴς λογιμώτατος, ἐς τὴν Βρεττανίαν ἐστράτευσε. Βέρικος γάρ τις, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς νήσου κατὰ στάσιν, ἔπεισε τὸν Κλαύδιον δύναμιν ἐς αὐτὴν πέμψαι. καὶ οὗτος ὁ Πλαύτιος στρατηγήσας, τὸ μὲν στράτευμα χαλεπῶς ἐκ τῆς Γαλατίας ἐξήγαγεν. ὡς γὰρ ἔξω τῆς οἰκουμένης στρατεύσοντες ἠγανάκτουν, καὶ οὐ πρότερόν γε αὐτῷ ἐπείσθησαν, πρὶν τὸν Νάρκισσον ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου πεμφθέντα, ἀναβῆναί τε ἐπὶ τὸ τοῦ Πλαυτίου βῆμα, καὶ δημηγορῆσαί τι ἐθελῆσαι. Τότε γὰρ πολλῷ που μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ ἀχθεσθέντες, οὔτε τι ἐκείνῳ εἰπεῖν ἐπέτρεψαν, συμβοήσαντες ἐξαίφνης τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον, Ἰὼ Σατουρνάλια, (ἐπειδήπερ ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δοῦλοι τὸ τῶν δεσποτῶν σχῆμα μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσι,) καὶ τῷ Πλαυτίῳ εὐθὺς συνέποντο ἑκούσιοι. Τὴν μὲν οὖν ὁρμὴν χρονίαν διὰ ταῦτ' ἐποιήσαντο. Τριχῇ δὲ δὴ νεμηθέντες, ὅπως μὴ καθ' ἓν περαιούμενοι κωλυθῶσί ποι προσχεῖν, κἀν τῷ διάπλῳ τὸ μέν τι δυσφορήσαντες, ἐπειδὴ ἐπαλινδρόμησαν, τὸ δὲ ἀναθαρσήσαντες, ὅτι λαμπὰς ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἀρθεῖσα, πρὸς τὰς δυσμὰς ᾗπερ ἔπλεον διέδραμε, κατῆραν ἐς τὴν νῆσον, μηδενὸς σφίσιν ἐναντιωθέντος. οἱ γὰρ Βρεττανοὶ, μὴ προσδοκήσαντες αὐτοὺς δι' ἅπερ ἐπυνθάνοντο ἥξειν, οὐ προσυνελέγησαν. Οὐ μὴν οὐδὲ τότε ἐς χεῖρας αὐτοῖς ἦλθον, ἀλλ' ἔς τε τὰ ἕλη καὶ ἐς τὰς ὕλας κατέφυγον, ἐλπίσαντες σφᾶς ἄλλως κατατρίψειν. ὥσθ', ὅπερ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος τοῦ Ἰουλίου ἐγεγόνει, διακενῆς αὐτοὺς ἀναπλεῦσαι.

Ὁ οὖν Πλαύτιος πολλὰ μὲν πράγματα ἀναζητῶν σφᾶς ἔσχεν· ἐπεὶ δὲ εὗρέ ποτε, (ἦσαν δὲ οὐκ αὐτόνομοι, ἀλλ' ἄλλοις βασιλεῦσι προστεταγμένοι,) πρῶτον μὲν Καταράτακον, ἔπειτα Τογόδουμνον, Κυνοβελλίνου παῖδας, ἐνίκησεν· αὐτὸς γὰρ ἐτεθνήκει. φυγόντων δὲ ἐκείνων, προσεποιήσατο ὁμολογίᾳ μέρος τι τῶν Βοδούνων ὧν ἐπῆρχον Κατουελλανοὶ ὄντες. κἀνταῦθα φρουρὰν καταλιπὼν, πρόσω ᾔει. ὡς δ' ἐπὶ ποταμῷ τινι ἐγένοντο, ὃν οὐκ ᾤοντο οἱ βάρβαροι δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίους ἄνευ γεφύρας διαβῆναι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀμελέστερόν πως ἐπὶ

τῆς ὄχθης αὐτοῦ τῆς κατ' ἀντιπέραν ηὐλίζοντο, πέμπει Κελτοὺς, οἷς ἔθος ἦν καὶ διὰ τῶν ῥοωδεστάτων ῥᾳδίως αὐτοῖς ὅπλοις διανήχεσθαι. καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι παρὰ δόξαν τοῖς ἐναντίοις προσπεσόντες, τῶν μὲν ἀνδρῶν οὐδένα ἔβαλλον, τοὺς δ' ἵππους τοὺς τὰ ἅρματα αὐτῶν ἄγοντας ἐτίτρωσκον, κἀκ τούτου ταραττομένων σφῶν οὐδ' οἱ ἐπιβάται ἀσφαλεῖς εἶναι ἐδύναντο· ἐπιδιέπεμψε τόν τε Οὐεσπασιανὸν τὸν Φλάβιον, τὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορα ἀρχὴν λαβόντα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαβῖνον ὑποστρατηγοῦντά οἱ· καὶ οὕτω διελθόντες ποι καὶ ἐκεῖνοι τὸν ποταμὸν, συχνοὺς τῶν βαρβάρων μὴ προσδεχομένους ἀπέκτειναν. οὐ μέντοι οἱ λοιποὶ ἔφυγον, ἀλλὰ τῆς ὑστεραίας αὖθις συμβαλόντες σφίσιν, ἀγχώμαλα ἠγωνίσαντο· πρὶν δὴ Γναῖος Ὄσιδιος Γέτας κινδυνεύσας ἀλῶναι, ἔπειθ' οὕτως αὐτῶν ἐκράτησεν, ὥστε καὶ τιμὰς ἐπινικίους, καίπερ οὐχ ὑπατευκὼς, λαβεῖν. ἀναχωρησάντων δ' ἐντεῦθεν τῶν Βρεττανῶν ἐπὶ τὸν Ταμέσαν ποταμὸν, καθ' ὃ ἔς τε τὸν Ὠκεανὸν ἐκβάλλει, πλημμύροντός τε αὐτοῦ λιμνάζει, καὶ ῥᾳδίως αὐτὸν διαβάντων, ἅτε καὶ τὰ στέριφα τά τε εὔπορα τοῦ χωρίου ἀκριβῶς εἰδότων· οἱ Ῥωμαῖοι ἐπακολουθήσαντες σφίσι, ταύτῃ μὲν ἐσφάλησαν, διανηξαμένων δ' αὖθις τῶν Κελτῶν, καί τινων ἑτέρων διὰ γεφύρας ὀλίγον ἄνω διελθόντων, πολλαχόθεν τε ἅμα αὐτοῖς προσέμιξαν, καὶ πολλοὺς αὐτῶν κατέκοψαν· τούς τε λοιποὺς ἀπερισκέπτως ἐπιδιώκοντες, ἔς τε ἕλη δυσδιέξοδα ἐσέπεσον, καὶ συχνοὺς ἀπέβαλον.

Διά τε οὖν τοῦτο, καὶ ὅτι καὶ τοῦ Τογοδούμνου φθαρέντος, οἱ Βρεττανοὶ οὐχ ὅσον ἐνέδοσαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ ἐπισυνέστησαν, φοβηθεὶς ὁ Πλαύτιος οὐκέτι περαιτέρω προεχώρησεν, ἀλλ' αὐτός τε τὰ παρόντα διὰ φυλακῆς ἐποιεῖτο, καὶ τὸν Κλαύδιον μετεπέμπετο. εἴρητο γὰρ αὐτῷ, εἴ τι βιαιότεροι γίγνοιτο, τοῦτο ποιῆσαι. καὶ παρασκευή γε ἐπὶ τῆς στρατιᾶς πολλὴ τῶν τε ἄλλων καὶ ἐλεφάντων προσυνείλεκτο. ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας, ὁ Κλαύδιος . . . . ἐξεστρατεύσατο· καὶ καταπλεύσας ἐς τὰ Ὄστια, ἐκεῖθεν ἐς Μασσαλίαν παρεκομίσθη. κἀντεῦθεν τὰ μὲν πεζῇ, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ποταμῶν πορευόμενος, πρός τε τὸν Ὠκεανὸν ἀφίκετο, καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν. καὶ παραλαβὼν σφᾶς, ἐκεῖνόν τε ἐπιδιέβη, καὶ τοῖς βαρβάροις πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ συνεστραμμένοις ἐς χεῖρας ἐλθὼν, μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ τὸ Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον εἷλε. Κἀκ τούτου συχνοὺς, τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ, τοὺς δὲ καὶ βίᾳ προσαγόμενος, αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια· (οὐ γάρ ἐστιν ἐν οὐδενὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τὴν ἐπίκλησιν

ταύτην λαβεῖν·) καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἀφελόμενος, ἐκείνους μὲν τῷ Πλαυτίῳ προσέταξεν, ἐντειλάμενός οἱ καὶ τὰ λοιπὰ προσκαταστρέψασθαι· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη, τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης διὰ τῶν γαμβρῶν, τοῦ τε Μάγνου καὶ τοῦ Σιλανοῦ, προπέμψας.

Μαθοῦσα δ' ἡ γερουσία τὰ κατειργασμένα, Βρεττανικόν τε αὐτὸν ἐπεκάλεσε, καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτῷ πέμψαι ἔδωκε. Πανήγυρίν τε ἐτησίαν, καὶ ἀψῖδα τροπαιοφόρον ἐν τῇ πόλει, καὶ ἑτέραν ἐν τῇ Γαλατίᾳ (ὅθεν ἐς τὴν Βρεττανίαν ἐξαναχθεὶς ἐπεραιώθη) γενέσθαι ἐψηφίσαντο· τῷ τε υἱεῖ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν ἐπέθεσαν, ὥστε καὶ κυρίως τρόπον τινὰ Βρεττανικὸν αὐτὸν ὀνομασθῆναι . . .

Τῆς μὲν οὖν Βρεττανίας οὕτω τότε ἐάλω τινά. μετὰ δὲ ταῦτα, Γαΐου τε Κρίσπου τὸ δεύτερον καὶ Τίτου Στατιλίου ὑπατευόντων, ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην ὁ Κλαύδιος, ἓξ μῆνας ἀποδημήσας, (ἀφ' ὧν ἐκκαίδεκα μόνας ἐν τῇ Βρεττανίᾳ ἡμέρας ἐποίησε) καὶ τὰ νικητήρια ἔπεμψε, τά τε ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον πράξας, καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀναβάς, ἀναφερόντων αὐτὸν τῶν γαμβρῶν ἑκατέρωθεν. Ἔνειμε δὲ τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσίν οἱ τὰς ἐπινικίους τιμὰς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει· Ῥουφρίῳ δὲ δὴ Πωλίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεσίῃ· καὶ ἵνα γε μὴ καινοτομεῖν τι δόξῃ, ἔφη καὶ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ Οὐαλερίου τινὸς Λίγυος τοῦτο πεποιηκέναι. Τόν τε Λάκωνα, τὸν πρότερον μὲν τῶν νυκτοφυλάκων ἄρξαντα, τότε δὲ τῶν Γαλατῶν ἐπιτροπεύοντα, τῷ τε αὐτῷ τούτῳ, καὶ προσέτι ταῖς τῶν ὑπατευκότων τιμαῖς ἐσέμνυνε. Διατελέσας δὲ ταῦτα, τὴν πανήγυριν τὴν τῶν νικητηρίων ἐποίησεν, ὑπάτου τινὰ ἐξουσίαν ἐς αὐτὴν λαβών. ἐγίγνετο δὲ ἐν τοῖς δύο ἅμα θεάτροις· καὶ πολλάκις αὐτὸς μὲν ἀπελείπετο τῆς θέας, ἕτεροι δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐπετέλουν αὐτήν. Τῶν δὲ δὴ ἵππων ἐπήγγειλε μὲν ἁμίλλας, ὅσας ἂν ἡμέρα ἐνδέξηται, οὐ μέντοι καὶ πλείους τῶν δέκα ἐγένοντο. Ἄρκτοι τε γὰρ μεταξὺ τοῦ δρόμου αὐτῶν ἐσφάγησαν, καὶ ἀθληταὶ ἠγωνίσαντο· πυρρίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μετάπεμπτοι ὠρχήσαντο. Καὶ ἄλλην δὲ τινὰ πανήγυριν, ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ αὐτὴν, οἱ περὶ τὴν σκηνὴν τεχνῖται, συγχωρηθὲν σφίσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐποίησαν. Ταῦτα μὲν δὴ διὰ τὰ Βρεττανικὰ ἐπράχθη, καὶ ἵνα γε ἄλλοι ῥᾴον ἐς ὁμολογίαν ἴωσιν, ἐψηφίσθη, τὰς συμβάσεις ἁπάσας, ὅσας ἂν ὁ Κλαύδιος, ἢ καὶ οἱ ἀντιστράτηγοι αὐτοῦ, πρὸς τινὰς ποιήσωνται, κυρίας, ὡς καὶ πρὸς τὴν βουλὴν τόν τε δῆμον, εἶναι.

19. [30.] Ἐν δὲ τῇ Βρεττανίᾳ περιστοιχηθέντος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ κινδυνεύοντος φθαρῆναι, ὁ Τίτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, περὶ τῷ πατρὶ δείσας, τήν τε περίσχεσιν αὐτῶν παραλόγῳ τόλμῃ διέρρηξε, κἀκ τούτου φεύγοντας σφᾶς ἐπιδιώξας, διέφθειρεν. ὁ δὲ Πλαύτιος, ἀπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ πολέμου, ὡς καὶ καλῶς αὐτὸν χειρίσας καὶ κατορθώσας, καὶ ἐπηνέθη ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, καὶ ἐθριάμβευσε. Καὶ κατὰ τὴν ὁπλομαχίαν πολλοὶ καὶ τῶν ξένων ἀπελευθέρων, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι οἱ Βρεττανοὶ ἐμαχέσαντο. καὶ πολλοὺς ὅσους καὶ ἐν τούτῳ εἶδει τῆς θέας ἀνήλισχε, καὶ ἐν τούτῳ ἐσεμνύνετο.

LV. EX HERODIANO. [A. D. 238.]

1. [ii. 48, 49.] Ἄτε δὴ [ὁ Σεβῆρος] ἀνὴρ προμηθής τε καὶ νήφων, ὑπώπτευε τὴν ἐν Βρεττανίᾳ δύναμιν πολλήν τε οὖσαν καὶ μεγίστην, ἀνδρῶν τε μαχιμωτάτων· ἦρχε δ' αὐτῆς πάσης Ἀλβῖνος, ἀνὴρ τὸ μὲν γένος τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου εὐπατριδῶν, ἐν πλούτῳ δὲ καὶ τρυφῇ ἐκ πατέρων ἀνατραφείς. τοῦτον τοίνυν ἠθέλησεν ὁ Σεβῆρος, σοφίσματι προλαβὼν οἰκειώσασθαι, μήπως ἄρα τοιαῦτα ἔχων ἐναύσματα εἰς βασιλείας ἐπιθυμίαν, θαῤῥῶν ἢ πλούτῳ καὶ γένει, δυνάμει τε στρατοῦ, γνώσει τε τῇ παρὰ Ῥωμαίοις, ἐπιθῆται τοῖς πράγμασιν· καὶ τὴν Ῥώμην οὐ πολύ τι ἀφεστῶσαν, ἐκείνου κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀσχοληθέντος, ὑποποιήσηται. τιμῇ τοίνυν προσποιήτῳ δελεάζει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄλλως μὲν ὄντα τὴν γνώμην χαυνὸν, καὶ ἁπλοϊκώτερον, τότε δὲ καὶ πολλὰ διὰ γραμμάτων ὁμόσαντι τῷ Σεβήρῳ πιστεύσαντα. Καίσαρα δὲ αὐτὸν ἀποδεικνύει, φθάσας αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, τῇ τῆς ἐξουσίας κοινωνίᾳ. ἐπιστέλλει δὲ αὐτῷ φιλικώτατα γράμματα δῆθεν, ἱκετεύων ἐπιδοῦναι αὐτὸν εἰς τὴν τῆς ἀρχῆς φροντίδα. δεῖσθαι γὰρ ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ τοιούτου, τήν τε ἡλικίαν ἔτι ἀκμάζοντος. αὐτὸν ὄντα πρεσβύτην, καὶ ὑπὸ νόσου ἀρθρίτιδος ἐνοχλούμενον, τῶν τε παίδων αὐτῷ ὄντων πάνυ νηπίων. οἷς πιστεύσας ὁ Ἀλβῖνος τὴν τιμὴν ὑπεδέξατο ἀσπαστῶς, ἀγαπήσας ἄνευ μάχης καὶ κινδύνου λαβεῖν ταῦτα, ὧς ὠρέγετο. [*A. D.* 193.]

Ὁ δὲ Σεβῆρος, καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον τὰ αὐτὰ ἀνενεγκών, ὡς ἂν μᾶλλον αὐτὸν εἰς πίστιν ὑπαγάγοιτο, νομίσματά τε αὐτοῦ κοπῆναι ἐπέτρεψε, καὶ ἀνδριάντων ἀναστήσεσι, ταῖς τε λοιπαῖς τιμαῖς τὴν δοθεῖσαν χάριν ἐπιστώσατο. ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰ πρὸς τὸν Ἀλβῖνον διὰ σοφίας ἀσφαλῶς εἶχεν, οὐδέ τι δέος ἦν ἀπὸ Βρεττανίας, . . . ἐπὶ τὸν Νίγρον ἠπείγετο.

2. [iii. 16.] Διοικήσας δὲ ὁ Σεβῆρος τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς . . . ὀχληρὸς καὶ περιττὸς αὐτῷ ὁ Ἀλβῖνος ἐνομίζετο. ἔτι τε καὶ ἤκουεν αὐτὸν βασιλικώτερον ἐντρυφῶντα τῷ τοῦ Καίσαρος ὀνόματι, πολλούς τε μάλιστα τοὺς ἐξέχοντας τῆς συγκλήτου βουλῆς, ἰδίᾳ καὶ κρύβδην ἐπιστέλλοντας αὐτῷ, εἴς τε τὴν Ῥώμην ἐλθεῖν πείθοντας, ἀπόντος καὶ ἀσχολουμένου τοῦ Σεβήρου. [*A. D.* 195.]

3. [18.] 'Οὐδὲ γὰρ ὑπομενεῖ ὁ ἐκείνου [Ἀλβίνου] στρατὸς, [λέγει ὁ Σεβήρος] ὀλίγος ὢν καὶ νησιώτης, τὴν ὑμετέραν δύναμιν.'

4. [19.] Ὁ δὲ [Σεβῆρος] ἐπιδοὺς αὐτοῖς μεγαλοφρόνως δωρεὰς, τῆς ἐπὶ Ἀλβῖνον ὁδοῦ εἶχετο.

5. [20—24.] Ἔπεμψε δὲ [ὁ Σεβῆρος] καὶ στρατὸν δυνάμεως, τὸν τὰ στενὰ τῶν Ἀλπέων καταληψόμενον, καὶ φρουρήσοντα τῆς Ἰταλίας τὰς εἰσβολάς. ὡς δὲ ἀπηγγέλη τῷ Ἀλβίνῳ μὴ μέλλων ὁ Σεβῆρος, ἀλλ' ἤδη παρεσόμενος ὑπτιάζοντι, καὶ τρυφῶντι, μεγάλην ταραχὴν ἐνέβαλλε. περαιωθεὶς δὲ ἀπὸ τῆς Βρεττανίας, ἐς τὴν ἀντικειμένην Γαλλίαν ἐστρατοπέδευσεν. ἔπεμψέ τε εἰς πάντα τὰ γειτνιῶντα ἔθνη, τοῖς τε ἡγουμένοις ἐπέστειλε χρήματά τε πέμπειν καὶ τροφὰς τῷ στρατῷ. καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἔπεμψαν ὀλεθρίως (ὕστερον γὰρ ἐκολάσθησαν), ὅσοι δὲ οὐκ ἐπίστευσαν, εὐτυχῶς μᾶλλον γνόντες ἢ εὐβούλως, ἐσώθησαν. ἡ γὰρ ἀπόβασις, καὶ ἡ τύχη τοῦ πολέμου, τὰς ἑκατέρων γνώμας ἔκρινεν. [*A. D.* 197.]

Ἀφικομένης δὲ τῆς τοῦ Σεβήρου δυνάμεως εἰς τὴν Γαλλίαν, γεγόνασι μέν τινες ἀκροβολισμοὶ καθ' ἕτερα χωρία. ἡ δὲ τελευταία περὶ Λουγδοῦνον, μεγάλην πόλιν καὶ εὐδαίμονα, ἐν ᾗ κατακλείσας ἑαυτὸν ὁ Ἀλβῖνος ἔμενε, τὸν δὲ στρατὸν εἰς τὴν μάχην ἐξέπεμψε. γενομένης δὲ συμβολῆς καρτερᾶς, ἐπὶ πλεῖστον μὲν ἰσόρροπος ἔμενεν ἑκατέροις τῆς νίκης ἡ τύχη. Καὶ γὰρ οἱ Βρεττανοὶ ἀνδρείᾳ τε καὶ θυμῷ φονικῷ, οὐδὲν τῶν Ἰλλυριῶν ἀπολείπονται. γενναίων οὖν στρατῶν μαχομένων, οὐ θατέρων ῥᾳδία ἦν ἡ τροπή. ὡς δέ τινες τῶν τότε ἱστόρησαν, οὐ πρὸς χάριν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν λέγοντες, πολύ τι ὑπερέσχεν ἡ φάλαγξ τοῦ Ἀλβίνου στρατοῦ, καθ' ὃ μέρος ἐτέτακτο Σεβῆρος, καὶ ὁ σὺν αὐτῷ στρατὸς, ὡς φυγεῖν τε αὐτὸν, καὶ τοῦ ἵππου ἐκπεσεῖν, ἀποῤῥίψαντα δὲ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικὴν λαθεῖν.

Ἤδη δὲ διωκόντων καὶ παιανιζόντων τῶν Βρεττανῶν, ὡς δὴ νενικηκότων, ἐπιφανῆναι Λαῖτον στρατηγὸν ὄντα Σεβήρου, σὺν τῷ στρατῷ οὗ ἦρχεν ἀκμῆτί τε ὄντι καὶ ἔξω μάχης γεγονότι . . . Τότε δ' οὖν, ὡς προείρηται, τοῦ Λαίτου ἐπιφανέντος σὺν νεαρῷ τῷ στρατῷ οἱ μὲν τοῦ Σεβήρου ἐπερῤῥώσθησαν, τὸν δὲ Σεβῆρον τοῦ ἵππου ἐπεβίβασαν, καὶ τὴν

χλαμύδα περιέθεσαν. οἱ δὲ τοῦ Ἀλβίνου οἰόμενοι ἤδη νενικηκέναι, καὶ ἀτακτότεροι εὑρεθέντες, αἰφνιδίως αὐτοῖς ἐπιπεσούσης γενναίας καὶ οὐ προηγωνισμένης δυνάμεως, ἐπ' ὀλίγον ἀντισχόντες εἶξαν. τροπῆς τε καρτερᾶς γενομένης, ἐδίωξαν αὐτοὺς φονεύοντες οἱ Σεβήρου, μέχρις οὗ ἐς τὴν πόλιν ἐσέβαλον. τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν ἑκατέρωθεν ἀνῃρημένων, ἢ ἁλόντων, ὡς ἕκαστος ἐβουλήθη τῶν τότε συγγραψάντων, ἱστόρησεν.

Οἵ τε τοῦ Σεβήρου τήν τε πόλιν Λουγδοῦνον διαρπάσαντες, καὶ ἐμπρήσαντες, τόν τε Ἀλβῖνον συλλαβόντες, καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφελόντες, κομίσαντες αὐτὴν τῷ Σεβήρῳ . . . Τέλει μὲν δὴ τοιούτῳ ὁ Ἀλβῖνος ἐχρήσατο, πρὸς ὀλίγον ἀπολαύσας ὀλεθρίου τιμῆς.

Ὁ δὲ Σεβῆρος . . . διοικήσας τὰ κατὰ τὴν Βρεττανίαν, καὶ διελὼν εἰς δύο ἡγεμονίας τὴν τοῦ ἔθνους ἐξουσίαν . . . εἰς τὴν Ῥώμην ἠπείγετο.

6. [46—51.] Ἀσχάλλοντι δὲ αὐτῷ [Σεβῆρῳ] ἐπὶ τῷ τοιούτῳ βίῳ τῶν παίδων, καὶ τῇ περὶ τὰ θεάματα ἀπρεπεῖ σπουδῇ, ἐπιστέλλει ὁ τῆς Βρεττανίας ἡγούμενος, στασιάζειν τοὺς ἐκεῖ βαρβάρους φάσκων, καὶ κατατρέχοντας τὴν χώραν, λείαν τε ἀπαγαγεῖν, καὶ πορθεῖν τὰ πλεῖστα. δεῖσθαι τοίνυν χειρὸς πλείονος, πρὸς βοήθειαν τοῦ τόπου, ἢ βασιλικῆς ἐπιδημίας. ὁ δὲ Σεβῆρος ἀσμένως ταῦτα ἀκούσας, φύσει μὲν καὶ φιλόδοξος ἄλλως ὑπάρχων, καὶ μετὰ τὰς ὑπὸ ἀνατολαῖς καὶ ἄρκτῳ νίκας καὶ προσηγορίας, βουλόμενος καὶ κατὰ Βρεττανῶν ἐγεῖραι τρόπαια, ἔτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπαγαγεῖν τῆς Ῥώμης θέλων, ὡς ἂν νεάζοιεν ἐν στρατιωτικῷ βίῳ καὶ σώφρονι, ἀπαχθέντες τῆς ἐν Ῥώμῃ τρυφῆς καὶ διαίτης, ἐπαγγέλλει τὴν εἰς τὴν Βρεττανίαν ἔξοδον, πρεσβύτης τε ἤδη ὤν, καὶ ὑπὸ τῆς ἀρθρίτιδος νόσου κάμνων, ἀλλὰ τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἔῤῥωτο ὑπὲρ πάντα νεανίαν. τὰ πλεῖστα γοῦν καὶ φοράδην φερόμενος, τῆς ὁδοιπορίας εἴχετο· οὐδὲ πώποτε ἐπὶ πολὺ μένων ἀνεπαύετο. ἀνύσας δὲ τὴν ὁδὸν ἅμα τοῖς παισὶ, παντὸς λόγου καὶ ἐλπίδος θᾶττον, τὸν ὠκεανὸν διαπλεύσας, Βρεττανοῖς ἐπέστη, τούς τε πανταχόθεν στρατιώτας ἀθροίσας, καὶ δύναμιν πολλὴν ἀγείρας, τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάζετο.

Οἱ δὲ Βρεττανοὶ τῇ τοῦ βασιλέως ἐκπλαγέντες αἰφνιδίῳ ἐπιδημίᾳ, δύναμίν τε ἄκούσαντες παμπλείστην ἐπ' αὐτοὺς ἀθροισθεῖσαν, πρεσβείας ἔπεμπον, περί τε εἰρήνης διελέγοντο, ἀπολογεῖσθαί τε ἐβούλοντο πρὸς τὰ προημαρτημένα. ὁ δὲ Σεβῆρος διατριβάς τε χρόνου ζητῶν, ὡς ἂν μὴ πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπείγοιτο, ἔτι δὲ καὶ βουλόμενος προσκτήσασθαι τὴν κατὰ Βρεττανῶν νίκην τε καὶ προσηγορίαν, τοὺς μὲν πρέσβεις αὐτῶν ἀπράκτους ἔπεμψεν, εὐτρέπιζε δὲ τὰ πρὸς τὴν μάχην. μάλιστα δὲ γεφύραις διαλαμβάνειν ἐπειρᾶτο τὰ ἑλώδη χωρία, ὡς ἂν ἐπ' ἀσφα-

λοῦς βαίνοντες οἱ στρατιῶται, ῥᾳδίως τε αὐτὰ διατρέχοιεν, καὶ ἐπ' ὀχυροῦ βήματος ἑδραίως ἑστῶτες μάχοιντο. τὰ γὰρ πλεῖστα τῆς Βρεττανῶν χώρας ἐπικλυζόμενα ταῖς τοῦ ὠκεανοῦ συνεχῶς ἀμπώτισιν, ἑλώδη γίνεται. οἷς ἔθος τοῖς μὲν βαρβάροις ἐννήχεσθαί τε καὶ διαθεῖν βρεχομένοις μέχρις ἰξύος. γυμνοὶ γὰρ ὄντες τὰ πλεῖστα τοῦ σώματος, τῆς ἰλύος καταφρονοῦσι. οὐδὲ γὰρ ἐσθῆτος ἴσασιν χρῆσιν, ἀλλὰ τὰς μὲν λαπάρας καὶ τοὺς τραχήλους κοσμοῦσι σιδήρῳ καλλώπισμα τοῦτο καὶ πλούτου σύμβολον νομίζοντες, ὥσπερ τὸν χρυσὸν οἱ λοιποὶ βάρβαροι. τὰ δὲ σώματα στίζονται γραφαῖς ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσιν. ὅθεν οὐδ' ἀμφιέννυνται ἵνα μὴ σκέπωσι τοῦ σώματος τὰς γραφάς. εἶσι δὲ μαχιμώτατοί τε καὶ φονικώτατοι, ἀσπίδα μόνην στενὴν περιβεβλημένοι, καὶ δόρυ. ξίφος δὲ παρηρτημένοι, γυμνοῦ σώματος. θώρακος δὲ ἢ κράνους οὐκ ἴσασι χρῆσιν, ἐμπόδιον νομίζοντες πρὸς τὸν δίοδον τῶν ἑλῶν, ἐξ ὧν τῆς ἀναθυμιάσεως καὶ παχύτητος, ὁ κατ' ἐκείνην τὴν χώραν ἀὴρ ζοφώδης ἀεὶ φαίνεται.

Πρὸς δὴ ταῦτα ἐξήρτυεν ὁ Σεβῆρος, ὅσα συνοίσειν ἔμελλε τῷ Ῥωμαίων στρατῷ, λυπήσειν δὲ καὶ ἐμποδιεῖν τὴν τῶν βαρβάρων ὁρμήν· ὡς δὲ αὐτάρκως ὤφθη αὐτῷ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον εὐτρεπίσθαι, τὸν μὲν νεώτερον τῶν υἱῶν, τὸν Γέταν καλούμενον, καταλιπὼν ἐν τῷ ὑπὸ Ῥωμαίους ἔθνει δικάσοντά τε, καὶ τὰ λοιπὰ διοικήσοντα πολιτικὰ τῆς ἀρχῆς, δοὺς αὐτῷ συνέδρους, τῶν φίλων τοὺς πρεσβυτέρους, τὸν δὲ Ἀντωνῖνον παραλαβών, ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἠπείγετο. ὑπερβάντος δὲ τοῦ στρατοῦ τὰ προβεβλημένα ῥεύματά τε καὶ χώματα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, συμβολαὶ καὶ ἀκροβολισμοὶ πολλάκις ἐγένοντο, τροπαί τε τῶν βαρβάρων. ἀλλὰ τοῖς μὲν ῥᾳδία ἦν ἡ φυγὴ, καὶ διελάνθανον ἔν τε δρυμοῖς, καὶ ἕλεσι, καὶ τῇ τῶν χωρίων γνώσει, ἅπερ πάντα Ῥωμαίοις ὄντα ἐναντία, πλείονα παρέσχε τῷ πολέμῳ τὴν διατριβήν.

Τὸν δὲ Σεβῆρον γηραιὸν ὄντα, ἤδη νόσος ἐπιμηκεστέρα καταλαμβάνει. ὅθεν αὐτὸς μὲν ἠναγκάζετο μένειν οἴκοι, τὸν δὲ Ἀντωνῖνον ἐπειρᾶτο ἐκπέμπειν διοικήσοντα τὰ στρατιωτικά. ὁ δὲ Ἀντωνῖνος τῶν μὲν πρὸς τοὺς βαρβάρους μετρίως ἐφρόντιζεν, ἐπειρᾶτο δὲ οἰκειοῦσθαι τὰ στρατεύματα. καὶ πάντας ἀνέπειθεν εἰς αὐτὸν βλέπειν μόνον. ἐμνᾶτό τε παντὶ τρόπῳ τὴν μοναρχίαν, διαβάλλων τὸν ἀδελφόν. ὁ δὲ πατὴρ ἐπιπολὺ νοσῶν, καὶ πρὸς τὸν θάνατον βραδύνων, ἐπαχθὴς αὐτῷ καὶ ὀχληρὸς ἐφαίνετο. ἀνέπειθέ τε ἰατροὺς καὶ ὑπηρέτας, κακουργῆσαί τι περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ γέροντος, ὡς ἂν θᾶττον αὐτοῦ ἀπαλλαγείη. πλὴν ἀλλὰ μόλις ποτὲ Σεβῆρος λύπῃ τὸ πλεῖστον διαφθαρεὶς, ἀνεπαύσατο τοῦ βίου, ἐνδοξότατα βιώσας, ὅσον πρὸς τὰ πολεμικὰ, τῶν

πώποτε βασιλέων. οὔτε γὰρ ἐμφύλια κατ' ἐχθρῶν, οὔτε ξένα κατὰ βαρβάρων, τοσαῦτά τις πρὸ αὐτοῦ ἤγειρε τρόπαια. βασιλεύσας δὲ ὀκτωκαίδεκα ἔτεσιν ἐπὶ παισὶ νεανίαις διαδόχοις, ἀνεπαύσατο, χρήματά τε αὐτοῖς καταλιπὼν ὅσα μηδεὶς πώποτε, καὶ δύναμιν στρατιωτῶν ἀνανταγώνιστον.

Ὁ δὲ Ἀντωνῖνος, τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος, λαβόμενος ἐξουσίας, εὐθὺς ἐφ' ἑστίας πάντας φονεύειν ἤρξατο . . .

Ὁ δὲ Ἀντωνῖνος, ἐπεὶ μὴ προεχώρει αὐτῷ τὰ τῶν στρατοπέδων, σπεισάμενος πρὸς τοὺς βαρβάρους, δούς τε εἰρήνην, τά τε πιστὰ λαβών, ἐξῄει τε τῆς βαρβάρου, πρός τε τὸν ἀδελφὸν ἤδη καὶ τὴν μητέρα ἠπείγετο . . . οὕτω δὴ τὰ τῆς βασιλείας ἀμφότεροι διοικοῦντες, ἐν ὁμοτίμῳ ἀρχῇ ἀπᾶραι τῆς Βρεττανίας ἠθέλησαν. εἴς τε τὴν Ῥώμην ἠπείγοντο, κομίζοντες τὰ τοῦ πατρὸς λείψανα. τὸ γὰρ σωμάτιον πυρὶ παραδόντες, τήν τε κόνιν σὺν ἀρώμασιν εἰς κάλπην ἀλαβάστρου ἐμβαλόντες, ἀπεκόμιζον εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς τὰ βασίλεια ἀποθησόμενοι ἱερὰ μνήματα. αὐτοὶ δὲ τὸν στρατὸν ἀναλαβόντες, νικηφόροι δὴ κατὰ Βρεττανῶν εἰς τὴν ἀντικειμένην Γαλλίαν, διαβάντες τὸν ὠκεανὸν, ἀφίκοντο. [*A. D.* 208—211.]

LVI. EX MARCIANO HERACLEOTA. [A. D. 250.]

1. [*Perip. lib.* i. *v.* i. *p.* 2. *Geog. Min. ed. Huds.*] Τῆς τε Ταπροβάνης καλουμένης, τῆς Παλλιγεμούνδου λεγομένης πρότερον, καὶ ταῖς Βρεταννικαῖς ἀμφοτέραις νήσοις. ὧν τὴν μὲν πρώτην κατὰ μεσώτατον τοῦ Ἰνδικοῦ πελάγους κεῖσθαι συνέστηκεν, τὰς δ' ἑτέρας δύο ἐν τῷ ἀρκτώῳ ὠκεανῷ.

2. [*p.* 9.] Πρώτη μὲν ἡ Ταπροβάνη νῆσος ἡ Πάλαι σιμούνδου καλουμένη πρότερον, νῦν δὲ Σαλική. δευτέρα δὲ τῶν Βρεταννικῶν ἡ Ἀλβίων, τρίτη δὲ ἡ χρυσὴ Χερσόνησος. τετάρτη δὲ τῶν Βρεταννικῶν ἡ Ἰουερνία.

3. [*p.* 35.] Πρὸς θὲ τούτοις καὶ τῶν δύο νήσων τῶν ἐν τῷ ἀρκτώῳ κειμένων ὠκεανῷ, ἃς κοινῶς μὲν Πρεττανικὰς καλοῦσι. λέγεται δὲ αὐτῶν ἡ μὲν Ἰουερνία, ἡ δὲ Ἀλβίωνος.

4. [*p.* 48.] Ἡ Λουγδουνησία Γαλλία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ Πρετανικῷ ὠκεανῷ.

5. [*p.* 49.] Ἡ Βελγικὴ σὺν ταῖς δύο Γερμανίαις περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ ἀρκτώῳ ὠκεανῷ τῷ παρὰ τὴν Πρεταννίαν διήκοντι.

Περὶ τῶν Πρετανικῶν νήσων.

6. [*p.* 57.] Αἱ Πρετανικαὶ νῆσοι δύο εἰσὶν, ἥτε καλουμένη Ἀλβίων, καὶ ἡ Ἰουερνία. ἀλλ' ἡ μὲν Ἀλβίων μείζων κατὰ πολὺ τυγχάνει. κεῖται δὲ καταντικρὺ τῆς Κελτογαλατίας, παρά τε τὴν Λουγδουνήσιαν καὶ τὴν Βελγικὴν, μέχρι τῆς μεγάλης Γερμανίας ἐκτεινομένη. οὐ γάρ ἐστι συνεστραμμένη καθάπερ αἱ ἄλλαι νῆσοι· ἀλλ' ὥσπερ διῃρημένη καὶ διεσπαρμένη, κατὰ πλείστου μέρους διήκει τοῦ ἀρκτώου ὠκεανοῦ, δύο μάλιστα μακροτάτους ἰσθμοὺς, ὥσπερ πόδας τινὰς ἔχουσα· ὧν ὁ μὲν μείζων, ὁ δὲ ἐλάττων· μέχρι τῆς Ἀκυτανίας διήκει. ἡ δὲ ἑτέρα νῆσος ἡ Ἰουερνία, ὑπὲρ αὐτὴν δὲ κειμένη, δυτικωτέρα δὲ τυγχάνουσα, ἐλάσσων τέ ἐστι τῷ μεγέθει, καὶ τὴν ἴσην ἔχει θέσιν τῇ προειρημένῃ. ταύτης τοίνυν τῆς προτέρας τὸν περίπλουν ἀναγράψομεν, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν μείζονα ἐλευσόμεθα.

Ἰουερνίας νήσου Βρετανικῆς περίπλους.

Ἡ Ἰουερνία νῆσος ἡ Πρεταννικὴ περιορίζεται ἀπὸ μὲν τῶν ἄκρων τῷ ὑπερκειμένῳ καὶ καλουμένῳ Ὑπερβορείῳ ὠκεανῷ· ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῷ ὠκεανῷ τῷ καλουμένῳ Ἰουερνικῷ· ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῷ δυτικῷ ὠκεανῷ· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῷ καλουμένῳ Οὐεργουίῳ ὠκεανῷ. καὶ ἡ μὲν ὅλη θέσις τῆς νήσου τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἐστὶ δὲ τῆς Ἰουερνίας νήσου τῆς Πρεταννικῆς τὸ μὲν μῆκος μέγιστον ἀπὸ τοῦ Νοτίου ἀκρωτηρίου ἀρχόμενον, καὶ καταλῆγον ἐπὶ τὸ Ῥοβόγδιον ἄκρον· ὡς εἶναι τῆς νήσου τὸ μῆκος στάδια ,β. ρ. ο'. Τὸ δὲ πλάτος ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἄκρου, περαιοῦται δὲ εἰς τὸ Ῥοβόγδιον ἄκρον· ὡς εἶναι τῆς νήσου τὸ πλάτος στάδια ,α. ω. λ. δ'. Τὰ δὲ ἄκρα αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὁριζόντων διέστηκε τὸν τρόπον τοῦτον. Τὸ μὲν ἀρκτῶων αὐτῆς ἄκρον ἀπὸ τοῦ ἀρκτώου ὁρίζοντος στάδια . . ,δ σ ν. τὸ δὲ δυτικὸν αὐτῆς ἄκρον ἀπὸ τῆς ἰσημερίας στάδια ,η τ ιζ. τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἄκρον, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς στάδια . . τ ιζ'. ἔχει δὲ ἔθνη ις'· πόλεις ἐπισήμους ἕνδεκα, ποταμοὺς ἐπισήμους ιε'. ἀκρωτήρια ἐπίσημα πέντε, νήσους ἐπισήμους ἕξ. οἱ πάντες τοῦ περίπλου τῆς νήσου τῆς Ἰουερνίας, οὐ πλεῖστον στάδιων ,θ π ε'. οὐχ ἧττον σταδίων ,ς ω μ ε.

Ἀλβίωνος νήσου Βρεταννικῆς περίπλους.

Ἀκολούθως τοίνυν καὶ τῆς Ἀλβίωνος νήσου τὸν περίπλουν ἐκθήσομεν. Ἡ Ἀλβίων νῆσος ἡ Πρεταννικὴ περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ ὠκεανῷ τῷ καλουμένῳ Δουκαληδονίῳ, ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῷ Γερμανικῷ

ὠκεανῷ· ἀπὸ δὲ δύσεως τῷ τε Ἰουερνικῷ ὠκεανῷ, μεθ' ὃν ἡ Ἰουερνία νῆσος· ἔτι μὴν καὶ τῷ Εὐρκουίῳ ὠκεανῷ· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῷ Πρετανικῷ ὠκεανῷ καὶ ταῖς προειρημέναις τῆς Γαλλίας ἠπείροις καὶ ἔθνεσιν· καὶ ἡ μὲν ὅλη περιγραφὴ τῆς νήσου τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἔστι δὲ τῆς Ἀλβίωνος νήσου τῆς Πρεταννικῆς τὸ μῆκος ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ὁρίζοντος κατὰ τὸ Δάμνιον ἄκρον, τὸ καὶ Ὀκρίον καλούμενον, περαιούμενον δὲ ἕως Ταυροεδούνου τῆς καὶ Ὀρκάδος καλουμένης ἄκρας· ὡς εἶναι τοῦ μήκους τοῦ μεγίστου στάδια ,ε σ κ ε. τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἄρχεται μὲν κατὰ τὸ Δάμνιον ἄκρον, τὸ καὶ Ὀκρίον καλούμενον· καταλήγει δὲ εἰς· τὴν τῶν Νευάντων Χερσόνησον καὶ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον. ὡς εἶναι τοῦ πλάτους κατὰ τὴν μεγίστην γραμμὴν στάδια, ,γ. π γ. ἔχει δὲ ἐν αὐτῇ ἔθνη λ γ, πόλεις ἐπισήμους ν θ, ποτάμους ἐπισήμους μ, ἀκρωτήρια ἐπίσημα ι δ, χερσόνησον ἐπίσημον ἕνα, κόλπους ἐπισήμους ε, λίμενας ἐπισήμους γ. οἱ πάντες τοῦ περίπλου παντὸς τῆς νήσου τῆς Ἀλβίωνος οὐ πλεῖον στάδια β η χ δ. οὐχ ἧττον σταδίων β φ κ ς. καὶ ὁ μὲν περίπλους τοῦ δυτικοῦ καὶ ἀρκτώου ὠκεανοῦ τῶν παρὰ τὴν Εὐρώπην μερῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ Πρεταννικῶν νήσων ἐνταῦθα τὸ τέλος ἔχει. ὥσπερ δὲ ἐν τῷ προτέρῳ βιβλίῳ τῶν μὲν παρὰ τὴν Λιβύην δεξιῶν μερῶν τοῦ Ἀραβίου κόλπου, καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ δυτικοῦ ὠκεανοῦ τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ὁρῶντος τὸν περίπλουν ἐπὶ κεφαλαίων ἐποιησάμεθα σαφηνείας ἕνεκα διὰ μακροῦ τὸν τῶν σταδίων ἀριθμὸν ἀποδόντες· τῶν δὲ παρὰ τὴν Ἀσίαν ἀριστερῶν ἁπάντων μερῶν μέχρι Σινῶν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἀγνώστου γῆς ἀκριβῆ τὸν περίπλουν ἀνεγράψαμεν, τῶν διαστημάτων ἁπάντων τοὺς σταδίους σημάναντες· οὕτω κἀνταῦθα τῶν δεξιῶν μερῶν τοῦ ὠκεανοῦ τοῦ παρὰ τὴν Εὐρώπην ὄντος ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν μέχρι τῆς ἀγνώστου γῆς, καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν περατουμένου Σαρματικοῦ ὠκεανοῦ, καὶ προσέτιγε τῶν Πρεταννικῶν νήσων εἰς δύναμιν τὸν περίπλουν πεποιήμεθα· προσθέντες καὶ τῶν σταδίων ἀριθμόν.

LVII. EX AGATHEMERO. [A.D. 250.]

1. [*Geog.* ii. 4. *ed. Hud.*] Νῆσοι δὲ ταύτης τῆς ἠπείρου [τῆς Εὐρώπης] ἀξιόλογοι ἐν μὲν τῇ ἐκτὸς θαλάσσῃ αἱ Βρεταννικαὶ δύο Ἰουερνίας τε καὶ Ἀλουίωνος.

Ἀλλ' ἡ μὲν Ἰουερνία δυτικωτάτη κειμένη, ἀντιπαρεκτείνεται μέχρι τινὸς τῇ Ἱσπανίᾳ. Ἡ δὲ Ἀλουίων, ἐν ᾗ καὶ τὰ στρατόπεδα ἵδρυται, μεγίστη τέ ἐστι καὶ ἐπιμηκεστάτη. Ἀρξαμένη γὰρ ἀπὸ τῶν ἄρκτων

μέσον τῆς Ταῤῥακωνησίας πρόσεισιν, ἐπ' ἀνατολὰς μέχρι τῶν μέσων σχεδὸν τῆς Γερμανίας.

2. [*c.* 8.] Τῶν δὲ νήσων τῶν πάνυ μεγίστων πρωτεύει μὲν παρὰ πάσας ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἡ Σαλικὴ, δευτερεύει δὲ Ἀλουίωνος, τὰ δὲ τρίτα φέροιτ' ἂν Ἰουερνία.

3. [*c.* 14.] Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῖς Ἄρκτοις πᾶς μὲν Ἀρκτικὸς καὶ Βόρειος λέγεται. ἤδη δὲ αὐτοῦ τὸ μὲν ἀνατολικώτερον Σκυθικὸς Ὠκεανὸς, τὸ δὲ δυτικώτερον Γερμανικός τε καὶ Βρετανικὸς καλεῖται.

LVIII. EX M. A. O. NEMESIANO. [A.D. 280.]

1. [*Cyneg.* 69.]

Nec taceam primum, quæ nuper bella sub arcto
Felici, Carine, manu confeceris, ipso
Pene prior genitore Deo: utque intima frater
Persidos, et veteres Babylonis ceperit arces.

2. [*v.* 123.]

Sed non Spartanos tantum, tantumve Molossos
Pascendum catulos: divisa Britannia mittit
Veloces, nostrique orbis venatibus aptos.
Nec tibi Pannonicæ stirpis temnatur origo,
Nec quorum proles de sanguine manat Ibero.

LIX. EX ÆLIO SPARTIANO. [A.D. 280.]

1. [*De Hadr.* 5.] Adeptus imperium [*Hadrianus A.D.* 117.] . . . tenendæ per orbem terrarum paci operam intendit. Nam deficientibus his nationibus quas Trajanus subegerat, Mauri lacessebant, Sarmatæ bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant.

2. [11.] Ante omnes tamen enitebatur ne quid otiosum vel emeret aliquando vel pasceret. Ergo conversis regio more militibus, Britanniam petiit [*A. D.* 120?]: in qua multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret.

3. [12.] Compositis in Britannia rebus transgressus in Galliam, Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apin.

4. [16.] Floro poetæ scribenti ad se, "Ego nolo Cæsar esse, Ambulare per Britannos, Scythicas pati pruinas." Rescripsit, "Ego nolo Florus esse, Ambulare per tabernas, Latitare per popinas, Culices pati rotundos."

5. [*Did. Jul.* 5.] Et Julianus quidem neque Britannicos exercitus neque Illyricos timebat. [*A. D.* 193.]

6. [*Sev.* 6.] Sed eos ipsos [*Albinum atque Nigrum*] pertimescens [*Severus*] . . . Heraclitum ad obtinendas Britannias, Plautianum ad occupandos Nigri liberos misit. [*A. D.* 193.]

7. [18.] Britanniam, quod maximum ejus imperii decus est, muro per transversam insulam ducto, utrimque ad finem oceani munivit: unde etiam Britannici nomen accepit.

8. [19.] Periit Eboraci in Britannia [*A. D.* 211.]: subactis gentibus quæ Britanniæ videbantur infestæ, anno imperii decimo octavo, morbo gravissimo extinctus jam senex . . . Ipsi a senatu, a gentilibus liberisque ejus funus amplissimum exhibitum fuit, atque inter divos est relatus.

9. [22.] Post murum aut vallum missum in Britannia, quum ad proximam mansionem rediret, non solum victor, sed etiam in æternum pace fundata, volvens animo quid ominis sibi occurreret, Æthiops quidam e numero militari, claræ inter scurras famæ, et celebratorum semper jocorum, cum corona e cupressu facta eidem occurrit. Quem quum ille iratus removeri ab oculis præcepisset, et coloris ejus tactus omine et coronæ, dixisse ille dicitur joci causa, 'Totum fuisti, totum vicisti, jam Deus esto victor.' Et in civitatem veniens, quum rem divinam vellet facere, primum ad Bellonæ templum ductus est errore aruspicis rustici, deinde hostiæ furvæ sunt applicitæ. Quod quum esset aspernatus, atque ad palatium se reciperet, negligentia ministrorum nigræ hostiæ usque ad limen domus palatinæ imperatorem sequutæ sunt.

10. [23.] Ultima verba ejus dicuntur hæc fuisse: 'Turbatam rempublicam ubique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo, senex et pedibus æger, firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt; imbecillum si mali.'

11. [24.] Corpus ejus a Britannia Romam usque cum magna provincialium reverentia susceptum est.

LX. EX JULIO CAPITOLINO. [A. D. 280.]

1. [*De Anton. Pio.* 5.] Per legatos suos plurima bella gessit [*Antoninus*]. Nam et Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro cespiticio submotis barbaris ducto. [*A. D.* 140.]

2. [*M. Aur. Ant.* 8.] Imminebat etiam Britannicum bellum, et Catti in Germaniam ac Rhætiam irruperant. Et adversus Britannos quidem Calphurnius Agricola missus est, contra Cattos Aufidius Victorinus. [*A. D.* 161.]

3. [22.] Gentes omnes ab Illyrici limite usque Galliam conspiraverant . . . Imminebat et Parthicum bellum et Britannicum [*A. D.* 162?] . . . Provincias ex proconsularibus consulares, aut ex consularibus proconsulares, aut prætorias, pro belli necessitate, fecit [*Marcus*].

4. [*Pert.* 2.] Bello Parthico industria sua promeritus [*Pertinax*], in Britanniam translatus est ac retentus. [*A. D.* 193.] Post in Mœsia rexit alam.

5. [3. 4.] Occiso sane Perenni [*A. D.* 186.], Commodus Pertinaci satisfecit, eumque petiit per litteras ut ad Britanniam proficisceretur: profectusque milites ab omni seditione deterruit, quum illi quemcumque imperatorem vellent habere, et ipsum specialiter Pertinacem. Tunc Pertinax malevolentiæ notam subiit, quod dictus est insimulasse apud Commodum affectati imperii Antistium Burrum et Arrium Antoninum. Et seditiones quidem contra ipse compescuit in Britannia: verum ingens periculum adiit: seditione legionis pæne occisus, certe inter occisos relictus: quam quidem rem idem Pertinax acerrime vindicavit. Denique postea veniam legationis petiit, dicens sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones.

Accepto successore, alimentorum ei cura mandata est, deinde proconsul Africæ factus est.

6. [*Clod. Alb.* 13. 14.] Quum Britannicos exercitus regeret [*Albinus*] jussu Commodi, atque illum interemtum adhuc falso comperisset, quum sibi ab ipso Commodo Cæsarianum nomen esset delatum, processit ad milites, et hac concione usus est [*A. D.* 193.] . . . 'Britannias Cæsar subegit, certe senator nondum tamen dictator.' . . .

Hæc concio, vivo adhuc Commodo, Romam delata: quæ Commodum in Albinum exasperavit, statimque successorem misit Junium Severum, unum ex contubernalibus suis.

7. [*Gord.* 3.] Extat sylva ejus [*Gordiani*] memorabilis, quæ picta est in domo rostrata Cnæi Pompeii, quæ ipsius et patris ejus et proavi fuit; quam Philippi temporibus vester fiscus invasit. In qua pictura etiam nunc continentur cervi palmati ducenti, mixtis Britannis. [*A. D.* 237.]

LXI. EX ÆLIO LAMPRIDIO. [A. D. 280.]

1. [*Comm.* 6.] Perennis, qui tantum potuit, subito quod bello Britannico militibus equestris loci viros præfecerat, amotis senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus lacerandusque militibus est deductus. [*A. D.* 186.]

2. [8.] Appellatus est Commodus etiam Britannicus ab adulatoribus, quum Britanni etiam imperatorem contra eum deligere voluerint.

3. [13.] Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic viveret, per legatos, Mauri, victi Daci, Pannoniæ quoque compositæ: in Britannia, in Germania et in Dacia imperium ejus recusantibus provincialibus. Quæ omnia ista per duces sedata sunt. [*A. D.* 180—192.]

4. [*Alex. Ser.* 59.] Denique agentem eum [*Alexandrum*] cum paucis in Britannia, ut alii volunt, in Gallia in vico cui Sicila nomen est, . . . quidam milites . . . occiderunt. [*A. D.* 222.]

LXII. EX FLAVIO VOPISCO. [A. D. 280.]

1. [*Florian.* 2.] Responsum est ab aruspicibus; quandoque ex eorum [*Taciti et Floriani*] familia imperatorem Romanum futurum . . . qui ad Romanam insulam proconsulem mittat. [*A. D.* 276.]

2. [*Prob.* 18.] Deinde quum Proculus et Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent, omnesque sibi Britannias, Hispanias, et Braccatæ Galliæ provincias vindicarent, barbaris semet juvantibus vicit [*Probus*] . . . Unum

sane sciendum est, quod Germani omnes, quum ad auxilium essent rogati a Proculo, Probo potius perservire maluerunt, quam cum Bonoso et Proculo esse. Gallis omnibus et Hispanis ac Britannis hinc permisit ut vites haberent vinumque conficerent. [*A. D.* 276.]

3. [*Bonos.* 14.] Bonosus domo Hispaniensis fuit, origine Britannus: Galla tamen matre: ut ipse dicebat, rhetoris filius; ut ab aliis comperi, pædagogi litterarii. Parvulus patrem amisit, atque a matre fortissima educatus, litterarum nihil didicit. [*A. D.* 280.]

4. [*Carin.* 1.] Hic, [*Carinus,*] quum Cæsar, decretis sibi Galliis atque Italia, Illyrico, Hispaniis, ac Britanniis et Africa, relictus a patre Cæsarianum teneret imperium, sed ea lege ut omnia faceret quæ Augusti faciunt, enormibus se vitiis et ingenti fœditate maculavit. [*A. D.* 282.]

LXIII. EX CLAUDIO MAMERTINO PANEGYRICO. [A. D. 292.]

[*Paneg. Max. Herc. dict. A. D.* 282. *c.* 11. 12.] Vestræ, inquam, fortunæ, vestræ felicitatis est, imperatores [*Maximiane et Diocletiane*], quod jam milites vestri ad oceanum pervenere victores, jam cæsorum in illo litore [*apud Bonon.*] hostium sanguinem fluctus reciproci sorbuerunt.

Quid nunc animi habet ille pirata [*Carausius.*], quum fretum illud, quo solo mortem suam hucusque remoratus est, pene exercitus vestros videat ingressos, oblitosque navium, refugum mare secutos esse qua cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas reipublicæ potest, nisi si haustu terræ devoretur, aut turbine aliquo in devia saxa rapiatur? Ædificatæ sunt, ornatæque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus oceanum petituræ.

LXIV. EX EUMENIO. [A. D. 297.]

1. [*Pro inst. sch. orat. dict. A. D.* 297. *c.* 18.] Quod in Ægæo mari semel contigit, ut quæ operta fluctibus vagabatur, repente insula Delos existeret, ejus nunc simile tot orientibus

undique civitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus evenire. Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat quam si superfuso tegeretur oceano; quæ profundissimo pœnarum gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit.

2. [21.] Dumque sibi ad hæc singula intuentium animus fingit . . . aut te, Maximiane invicte, perculsa Maurorum agmina fulminantem, aut sub dextera tua, domine Constanti, Bataviam, Britanniamque squalidum caput silvis et fluctibus exerentem, aut te, Maximiane Cæsar, Persicos arcus pharetrasque calcantem. Nunc enim nunc demum juvat orbem spectare depictum, quum in illo nihil videmus alienum.

3. [*Pan. Const. Cæs. dict. A. D.* 296. *c.* 3.] Partho quippe ultra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis usque ad Danubii caput Germaniæ Rhætiæque limitibus, destinata Bataviæ, Britanniæque vindicta, gubernacula majora quærebat aucta atque augenda respublica. [*A. D.* 291.]

4. [6.] Statim itaque Gallias tuas, Cæsar, veniendo fecisti [*A. D.* 292.]. Siquidem illa celeritas, qua omnes motus atque adventus tui nuncios prævertisti, cepit oppressam Gesoriacensibus muris pertinacem, tunc errore misero manum piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem portas ademit oceanum. In quo divina providentia tua, et par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestisque saxis, invium navibus reddidisti, atque ipsam loci naturam admirabili ratione superasti; quum mare frustra reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tanquam nullo usu juvaret inclusos, quasi redire desisset.

5. [7.] Potuisset enim, Cæsar invicte, illo virtutis ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuo bellum, nisi ædificandis navibus dari tempus rei necessitudo suasisset. Quo tamen omni numquam ab eorum hostium eversione cessatum est, quos adiri continens terra permisit.

6. [9—19.] Quid faciam, Cæsar? Ignosce si moror, ignosce si propero: multa enim illius temporis, quo transitus in Britanniam parabatur [*A. D.* 292.], admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum festino cupidus ad singularem

illam victoriam, qua universa respublica tandem est vindicata. Cujus magnitudo, Cæsar invicte, hactenus replicabitur, si prius dicam quam necessarium illud, et difficile bellum fuerit, quo magis confectum sit.

Minus indignum fuerat sub principe Gallieno, quamvis triste, harum provinciarum a Romana luce dissidium. Tunc enim sive incuria rerum, sive quadam inclinatione fatorum, omnibus fere membris erat truncata respublica . . . Nunc vero toto orbe terrarum non modo, qua Romanus fuerat, virtute vestra recepto, sed etiam qua hostilis, edomito . . . . urebat animum, quod nunc denique confitemur, una illa tanti imperii contumelia, eoque nobis intolerabilior videbatur, quod gloriæ sola restabat.

Et sane non, sicut Britanniæ nomen unum, ita mediocris jactura erat reipublicæ terra, tanto frugum ubere, tanto læta munere pastionum, tot metallorum fluens rivis, tot vectigalibus quæstuosa, tot accincta portubus, tanto immensa circuitu. Quam Cæsar, ille auctor vestri nominis, quum Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse, tantæ magnitudinis arbitratus, ut non circumfusa oceano, sed complexa ipsum oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia ullis erat ad navale bellum armata navigiis, et Romana res inde jam a Punicis, Asiaticisque bellis, etiam recenti exercitata piratico, et propiore Mithridatico, non magis terrestri quam navali usu vigebat. Ad hoc natio etiam tunc rudis, et solis Britanni Pictis modo, et Hibernis assueta hostibus, adhuc seminudi, facile Romanis armis signisque cesserunt: prope ut hoc uno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quod navigasset oceanum.

Isto vero nefario latrocinio abducta primum a fugiente [*Carausio, A. D.* 287.] pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatisque præterea plurimis in nostrum modum navibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, solicitatis, per spolia ipsarum provinciarum, non mediocribus copiis barbarorum, atque his omnibus ad munia nautica flagitii illius auctoris magisterio eruditis, exercitibus autem nostris, licet invictis virtute, tamen in re maritima novis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli

molem audiebamus, licet de exitu fideremus. Nam et accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorum hominum inflarat audaciam, ut illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat, pro sui terrore jactarent, nec consilio intermissum esse bellum, sed desperatione omissum crederent; adeo ut jam communis pœnæ timore deposito, archipiratam satelles [*Allectus, A. D.* 294.] occideret, et illud auctoramentum tanti discriminis putaret imperium.

Hoc igitur bellum tam necessarium, tam difficile aditu, tam inveteratum, tam instructum, ita, Cæsar, aggressus es, ut statim atque illo infestum majestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. . . . Tu vero, invicte Cæsar, instructis, armatisque diversis classibus ita hostem incertum, consiliique inopem reddidisti, ut tunc denique senserit, quod non munitus esset oceano, sed inclusus.

Hoc loco venit in mentem mihi quam delicata illorum principum fuerit in administranda republica, et adipiscenda laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, et cognomina devictarum a ducibus suis gentium proveniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, quum belli in Britannia confecti laudem Antonino principi daret, quamvis ille in ipso urbis palatio residens gerendi ejus mandasset auspicium, veluti longæ navis gubernaculis præsidentem totius velificationis, et cursus gloriam meruisse testatus est. Atenim tu, Cæsar invicte, omnis istius et navigationis, et belli non modo pro imperii jure præceptor, sed rebus ipsis, et exemplo constantiæ tuæ hortator, atque impulsor fuisti. Prior siquidem a Gesoriacensi litore quamvis fervidum invectus oceanum [*A. D.* 296.], etiam illi exercitui tuo, quem Sequana in fluctus invexerat, irrevocabilem injecisti mentis ardorem; adeo ut cunctantibus adhuc ducibus, cœlo et mari turbidis, ultro signum navigationis exposceret; quædam minacia signa, quæ videbantur, contemneret; die pluvio vela faceret; ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. Quis enim se, quamlibet iniquo, mari non auderet credere, te navigante? Omnium, ut dicitur, accepto nuncio navigationis tuæ, una vox et hortatio fuit, 'Quid dubitamus? quid moramur? Ipse jam

solvit, jam provehitur, jam fortasse pervenit. Experiamur omnia, per quoscunque fluctus eamus. Quid est quod timere possimus? Cæsarem sequimur.'

Nec fefellit opinio vestræ felicitatis. Siquidem, ut ex ipsorum relatione comperimus, ad tempus ipsum tantæ se dorso maris nebulæ miscuerunt, ut inimica classis, apud Vectam insulam in speculis, atque insidiis, collocata, ignorantibus omnino hostibus præteriretur, ne vel moraretur impetum, quamvis non posset obsistere. Jam vero quod idem ille vestro auspicio invictus exercitus, statim atque Britanniæ litus invaserat, universis navibus suis injecit ignes, quinam alii nisi divinitatis vestræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio persuasit nullum præsidium fugæ reservare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem, ut dicitur, putare communem, nisi quod vestri contemplatione constabat, de victoria non posse dubitari? Non illi tunc vires, non humana robora, sed vestra numina cogitaverunt. Proposito qualicunque prælio certam sibi spondere fortunam, non tam est fiducia militum, quam felicitas imperatorum. Ipse ille autem [*Allectus*] signifer nefariæ factionis, cur ab eo litore, quod tenebat, abscessit, cur classem portumque deseruit, nisi quod te, Cæsar invicte, cujus imminentia vela conspexerat, timuit jam jamque venturum? Utcunque cum ducibus tuis maluit experiri, quam præsens majestatis tuæ fulmen excipere. Demens, qui nesciebat, quacunque fugeret, ubique vim vestræ divinitatis esse, ubi vultus vestri, ubi signa colerentur.

Te tamen ille fugiens incidit in tuorum manus; a te victus, a tuis exercitibus oppressus est. Denique adeo trepidus, et te post terga respiciens, et in modum amentis attonitus properavit ad mortem, ut nec explicarit aciem, nec omnes copias, quas trahebat, instruxerit, sed cum veteribus illis conjurationis auctoribus, et mercenariis cuneis barbarorum, tanti apparatus oblitus, irruerit. Adeo, Cæsar, hoc etiam reipublicæ tribuit vestra felicitas, ut nemo fere Romanus occiderit, imperio vincente Romano. Omnes enim illos, ut audio, campos, atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa barbara, aut imitatione barbariæ olim cultu vestis, et prolixo crine rutilantia, tunc

vero pulvere et cruore fœdata, et in diversos situs tracta, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, jacuerunt; atque inter hos ipse vexillarius latrocinii, cultu illo quem vivus violaverat, sponte deposito, et vix unius velaminis repertus indicio. Adeo verum sibi dixerat morte vicina, ut interfectum se nollet agnosci.

Enimvero, Cæsar invicte, tanto deorum immortalium tibi est addicta consensu omnium quidem, quos adortus fueris, hostium, sed præcipue internecio Francorum, ut illi quoque milites vestri, qui per errorem nebulosi, ut paulo ante dixi, maris abjuncti ad oppidum Londiniense pervenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine barbarorum prælio superfuerat, quum, direpta civitate, fugam capescere cogitarent, passim tota urbe confecerint; et non solam provincialibus vestris in cæde hostium dederint salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multijuga, et innumerabilium triumphorum, qua Britanniæ restitutæ, qua Francorum vires penitus excisæ, qua multis præterea gentibus, in conjuratione illius sceleris deprehensis, imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu vero, Cæsar invicte, alium te orbem terrarum reperisse, qui, Romanæ potentiæ gloriam restituendo navalem, addidisti imperio terris omnibus majus elementum. Confecisti, inquam, bellum, Cæsar invicte, quod cunctis impendere provinciis videbatur, tamque late vagari et flagrare poterat, quam late omnis oceanus, et Mediterranei sinus adluunt.

Neque enim, si nutu vestri lues illa solis Britanniæ visceribus intabuit, idcirco nescimus, quanto se alias furore jactasset, si fiduciam pervagandi, qua patebat, habuisset. Nullo siquidem certo fine montium, aut fluminum terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ tuerentur; sed ubique, vanis licet motibus virtutem felicitatemque vestram, magnis tamen terroribus imminebat, qua jacent maria, qua venti ferunt. Recursabat quippe in animos illa sub Divo Probo [*A. D.* 277.] et paucorum ex Francis captivorum incredibilis audacia, et indigna felicitas, qui, a Ponto usque correptis navibus, Græciam, Asiamque populati, nec impune plerisque Libyæ litoribus appulsi, ipsas postremo, navalibus quondam

victoriis nobiles, ceperant Syracusas, et immenso itinere pervecti oceanum, qua terras irrupit, intraverant, atque ita eventu temeritatis ostenderant, nihil esse clausum piraticæ desperationi, quo navigiis pateret accessus. Itaque hac victoria vestra non Britannia solum servitute est liberata, sed omnibus nationibus securitas restituta, quæ maritimo usu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi consequuntur. Nunc secura est, ut de latere Gallico taceam, quamvis pene conspicuis litoribus Hispania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes usque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis feruntur dempto periculi metu, quod experiundi necessitate caruerunt; sed hoc ipsum et in administratione providentiæ vestræ, et infeliciore fortuna impensius gratulantur, quod tanta illa vis nauticæ rebellionis in vestigiis suis concidit. Atque ipsam Britanniam, quæ sedem diuturno sceleri præbuisset, constat victoriam vestram sui restitutione sensisse.

Merito igitur statim atque ad litus illud exoptatus olim vindex, et liberator appuleras, obvius sese majestati tuæ triumphus effudit, exultantesque gaudio Britanni cum conjugibus, ac liberis obtulerunt, non te ipsum modo, quem, ut cœlo delapsum, intuebantur, sed etiam navis illius, quæ tuum numen advexerat, vela, remigiaque venerantes, paratique te ingredientem stratis sentire corporibus. Nec mirum si tanto gaudio ferebantur, post tot annorum miserrimam captivitatem [*A. D.* 287—296.], post violatas conjuges, post liberorum turpe servitium, tandem liberi, tandemque Romani, tandem vera imperii luce recreati. Siquidem præter illam clementiæ vestræ pietatisque famam, quæ communi gentium voce celebrabatur, in ipso, Cæsar, tuo vultu videbant omnium signa virtutum; in fronte gravitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in sermone justitiæ. Quæ singula, ut respectantes adverterunt, lætitiæ clamoribus concinebant; vobis se, vobis liberos suos, vestris liberis omnes generis sui posteros devovebant.

7. [20.] Nihil ex omni terrarum cœlique regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate devinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua restant, quæ, si voluntas

vel ratio rerum desiderent, possitis acquirere: ultra oceanum vero quid erat præter Britanniam? Quæ a vobis ita recuperata est, ut illæ quoque nationes, terminis ejusdem insulæ cohærentes, vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si, quod natura vetuit, fines ipsius quærantur oceani.

8. [21.] Itaque . . . nunc per victorias tuas, Constanti Cæsar invicte, . . . illa, cujus nomine mihi peculiariter gratulandum, devotissima vobis civitas Æduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices, et nunc, extructione veterum domorum, et refectione operum publicorum, et templorum instauratione consurgit.

9. [*Pan. Const. Aug. A. D.* 310. *c.* 5. 6.] [*Constantius*] adscitus imperio, primo adventu suo innumerabili hostium classe ferventem exclusit oceanum, exercitumque illum, qui Bononiensis oppidi littus insederat, terra pariter ac mari sepsit, quum reciprocos cursus illius elementi, jactis inter undas vallis, diremisset, ut, quorum portas fluctus adlueret, mare, et quod tangerent, perdidissent. Qui eodem exercitu virtute capto, clementia conservato, dum ædificandis classibus Britanniæ recuperatio comparatur [*A. D.* 293.], terram Bataviam, sub ipso quondam alumno suo a diversis Francorum gentibus occupatam, omni hoste purgavit, nec contentus vicisse, ipsas in Romanas transtulit nationes, ut non solum arma, sed etiam feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britanniæ loquar? Ad quam [*A. D.* 296.] ita quieto mari navigavit, ut oceanus ille, tanto vectore stupefactus, caruisse suis motibus videretur; ita pervectus, ut non comitata illum sit, sed præstolata victoria.

Quid de misericordia dicam, qua victis temperavit? quid de justitia, qua spoliatis amissa restituit? quid de providentia, qua sociis sibi junctis se ejusmodi judicem dedit, ut servitutem passos juvaret recepta libertas, culpæ conscios ad pœnitentiam revocaret impunitas?

10. [7. 8.] Dies me ante deficiet, quam oratio, si omnia patris tui facta vel hac brevitate percurram. Cujus etiam suprema illa expeditio non Britannica tropæa, ut vulgo creditum est, expetivit, sed, diis jam vocantibus, ad intimum

terrarum limen accessit. Neque enim ille, tot tantisque rebus gestis, non dico Caledonum, aliorumque Pictorum silvas et paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen ultimam, nec ipsas, si quæ sunt, Fortunatorum insulas dignabatur adquirere. . . . . Jam tunc enim [*A. D.* 296.] cœlestibus suffragiis ad salutem reipublicæ vocabaris, quum ad tempus ipsum, quo pater in Britanniam transfretabat, classi, jam vela facienti, repentinus tuus adventus illuxit: ut non advectus cursu publico, sed divino quodam advolasse curriculo videreris.

Non enim ulla Persarum, Cydonumve tela tam certis jactibus destinata fixerunt, quam tempestivus patri tuo, terras relicturo, comes adfuisti, omnesque illius curas, quas præsaga et tacita mente volvebat, præsentiæ tuæ securitate laxasti. Dii boni, quanta Constantium Pium etiam in excessu suo felicitate donastis! Imperator transitum facturus in cœlum vidit, quem relinquebat hæredem. Illico enim atque ille terris fuerat exemtus [*A. D.* 306.], universus in te consensit exercitus, te omnium mentes, oculique signarunt, et, quanquam tu ad seniores principes de summa republica, quid fieri placeret, retulisses, prævenerunt studio, quod illi mox judicio probaverunt. Purpuram statim tibi, quum primum copiam tui fecit egressus, milites, utilitati publicæ magis, quam tuis adfectibus servientes, injecere lacrymanti. Neque enim fas erat diutius fieri principem consecratum. Diceris etiam, imperator invicte, ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus incitasse. Quod quidem, ut verum audias, adolescentiæ errore faciebas.

11. [9.] O fortunata, et nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantium Cæsarem prima vidisti! Merito te omnibus cœli ac soli bonis natura donavit, in qua nec rigor est nimius hiemis, nec ardor æstatis, in qua segetum tanta fœcunditas, ut muneribus utrisque sufficiat, et Cereris et Liberi, in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis; contra pecorum mitium innumerabilis multitudo, lacte distenta, et onusta velleribus; certe quidem, quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, et nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planities non

attollit umbras, noctisque metam cœli et siderum transit adspectus; ut sol ipse, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. Dii boni, quid hoc est, quod semper ex aliquo supremo fine mundi nova deum numina, universo orbi colenda, descendunt?

12. [10.] Imperatoris igitur filius, et tanti imperatoris, et ipse tam feliciter adeptus imperium, quo modo rempublicam vindicare cœpisti? Ignobilem, credo, aliquam barbarorum manum, quæ repentino impetu, et improviso latrocinio ortus tui auspicia tentasset, adfecisti pœna temeritatis.

LXVI. EX INCERTO PANEGYRICO. [A. D. 307.]

[*Paneg. Max. et Con. dict. A. D.* 307. *c.* 4.] Liberavit ille [*Constantius*] Britannias servitute, tu [*Constantine*] etiam nobiles, illic oriendo, fecisti.

LXVII. EX ALIO INCERTO PANEGYRICO. [A. D. 313.]

[*Pan. Const. Aug. dict. A. D.* 313. *c.* 25.] Ille [*Constantius*] oceanum classe transmisit [*A. D.* 296.], tu [*Constantine*] et Alpes gradu, et classibus portus Italicos occupasti. Recuperavit ille Britanniam, tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Romani fuere provinciæ.

LXVIII. EX SYNODO ARELATENSI. [A. D. 314.]

[*Concilia A. D.* 314.] Nomina episcoporum cum clericis suis qui ex Britannia ad Arelatensem synodum convenerunt: Eborius episcopus, de civitate Eboracensi, provincia Britannia. Restitutus episcopus, de civitate Londinensi, provincia suprascripta. Adelfius episcopus, de civitate Colonia Londinensium: exinde Sacerdos presbyter, Arminius diaconus.

LXIX. EX LATINO PACATO DREPANIO. [A. D. 319.]

1. [*Pan. Theod. dict. A. D.* 391. *c.* 5.] Attritam pedestribus præliis Bataviam referam? Saxo consumptus bellis navalibus offeretur. Redactum ad paludes suas Scotum

loquar? Compulsus in solitudines avias omnis Alemannus, et uterque Maurus occurrent.

2. [*c.* 23.] Quis non ad primum novi sceleris nuncium hominem risit? nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur, quum pauci homines, et insulani totius incendium continentis adolerent, et regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent? At quantos parturiebat fortuna motus, quantum reipublicæ malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda servabat? præcipue quum perfidia ducum, defectione legionum contra rempublicam foret versum quicquid pro republica fuerat armatum.

3. [*c.* 28.] Quod si cui ille [*Maximus*] pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur, vestrum is vestrum, Vallio triumphalis, et trabeate Merobaudes, recordetur interitum. Quorum alter post amplissimos magistratus, et purpuras consulares, et contractum intra unam domum quendam honorum senatum, vita sese abdicare compulsus est; alteri manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, et inusta fœmineæ mortis infamia, ut scilicet maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire quam gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas tyrannus; steterat enim uterque in acie Gratiani, et Gratianus utrumque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum nescii, et tantum inter suos clari, nobiles animas sub carnifice fuderunt?

4. [*c.* 31.] An sustinere te coram, et solum oculorum tuorum ferre conjectum ille [*Maximus*] quondam domus tuæ negligentissimus vernula, mensularumque servilium statarius lixa potuisset? Non statim totum subisset hominem præterita sui tuique reputatio?. Non ipse sibi objecisset te esse triumphalis vir filium; se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ; se clientem? te omni retro tempore Romani exercitus ducem, libertatis patronum; se orbis extorrem, patriæque fugitivum? jam vero te principem in medio reipublicæ sinu, omnium suffragio militum, consensu provinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum; se in ultimo terrarum recessu, legionibus nesciis, adversis provinciarum studiis, nullis denique auspiciis in illud tyrannici nominis aspirasse furtum?

5. [*c.* 38.] Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans in modum amentis attonitus avolabat. [*A. D.* 388.] . . . Quoties sibi ipsum putamus dixisse, Quo fugio? . . . Repeto Britanniam, quam reliqui?

LXX. EX LUCIO AMPELIO. [A. D. 320.]

1. [*Lib. Mem.* 6.] Clarissimæ insulæ in mari nostro . . . ad occidentem Britannia: ad septentrionem Thule.

2. [18.] Caius Cæsar . . . Gallias Germaniasque subegit, et primus Romanorum navigavit oceanum, in quo Britanniam invenit et vicit.

3. [47.] Per Caium Cæsarem Gallias et Germanias [*vicit Populus Romanus*]. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit oceanum.

LXXI. EX ITINERARIO ANTONINI AUGUSTI. [A. D. 320.]

ITER BRITANNIARUM.

1. [*Itin. ed. Wessel. p.* 463.] *A Gessoriaco de Galliis Ritupis in portu Britanniarum stadia numero* 450.—A Limite, id est a Vallo Prætorio usque M.P. 156, A Bremenio Corstopitum M.P. 20, Vindomora M.P. 9, Vinovia M.P. 19, Cataractoni M.P. 22, Isurium M.P. 24, Eburacum Leg. 6 victrix M.P. 17, Derventione M.P. 7, Delgovitia M.P. 13, Prætorio M.P. 25.

Iter a vallo ad portum Ritupis, M.P. 481, *sic*,—A Blatobulgio castra exploratorum M.P. 12, Luguvallo M.P. 12, Voreda M.P. 14, Brovonacis M.P. 13, Verteris M.P. 13, Lavatris M.P. 14, Cataractoni M.P. 13, Isurium M.P. 24, Eburacum M.P. 17, Calcaria M.P. 9, Camboduno M.P. 20, Mamucio M.P. 18, Condate M.P. 18, Deva Leug. 20 victrix M.P. 20, Bovio M.P. 10, Mediolano M.P. 20, Rutunio M.P. 12, Uroconio M.P. 11, Uxacona M.P. 11, Pennocrucio M.P. 12, Etoceto M.P. 12, Manduessedo M.P. 16, Venonis M.P. 12, Bennavenna M.P. 17, Lactodoro M.P. 12, Magiovinto M.P. 17, Durocobrivis M.P. 12, Verolamio M.P. 12, Sulloniacis M.P. 9, Londinio M.P. 12, Noviomago M.P. 10, Vagniacis M.P. 18,

Durobrivis M.P. 9, Durolevo M.P. 13, Duroverno M.P. 12, Ad Portum Ritupis M.P. 12.

Iter a Londinio ad Portum Dubris M.P. 66, *sic*,—Durobrivis M.P. 27, Duroverno M.P. 25, Ad Portum Dubris M.P. 14.

Iter ad Portum Lemanis M.P. 68, *sic*,—Durobrivis M.P. 27, Duroverno M.P. 25, Ad Portum Lemanis M.P. 16.

Iter a Londinio Luguvallio ad Vallum M.P. 443, *sic*,—Cæsaromago M.P. 28, Colonia M.P. 24, Villa Faustini M.P. 35, Icianos M.P. 18, Camborico M.P. 35, Duroliponte M.P. 25, Durobrivas M.P. 35, Causennis M.P. 30, Lindo M.P. 26, Segeloci M.P. 14, Dano M.P. 21, Legeolio M.P. 16, Eburaco M.P. 21, Isubrigantum M.P. 17, Cataractoni M.P. 24, Lavatris M.P. 18, Verteris M.P. 13, Brocavo M.P. 20, Luguvallio M.P. 22.

Iter a Londinio Lindo M.P. 156, *sic*,—Verolami M.P. 21, Durocobrivis M.P. 12, Magiovinio M.P. 12, Lactodoro M.P. 16, Isannavatia M.P. 12, Tripontio M.P. 12, Vennonis M.P. 9, Ratis M.P. 12, Verometo M.P. 13, Margiduno M.P. 13, Ad Pontem M.P. 7, Crococalano M.P. 7, Lindo M.P. 12.

Iter a Regno Londinio M.P. 96, *sic*,—Clausentum M.P. 20, Venta Belgarum M.P. 10, Calleva Attrebatum M.P. 22, Pontibus M.P. 22, Londinio M.P. 22.

Iter ab Eburaco Londinium M.P. 227, *sic*,—Lagecio M.P. 21, Dano M.P. 16, Ageloco M.P. 21, Lindo M.P. 14, Crococalano M.P. 14, Margiduno M.P. 14, Vernemeto M.P. 12, Ratis M.P. 12, Vennonis M.P. 12, Bannavanto M.P. 18, Magiovinio M.P. 28, Durocobrivis M.P. 12, Verolamio M.P. 12, Londinio M.P. 21.

Iter a Venta Icenorum Londinio M.P. 128, *sic*,—Sitomago M.P. 32, Combretonio M.P. 22, Ad Ansam M.P. 15, Camuloduno M.P. 6, Canonio M.P. 9, Cæsaromago M.P. 12. Durolito M.P. 16, Londinio M.P. 15.

Iter a Clanoventa Mediolano M.P. 150, *sic*,—Galava M.P. 18, Alone M.P. 12, Galacum M.P. 19, Bremetonaci M.P. 27, Coccio M.P. 20, Mancunio M.P. 17, Condate M.P. 18, Mediolano M.P. 18.

Iter a Segoncio Devam M.P. 74, *sic*,—Conovio M.P. 24, Varis M.P. 19, Deva M.P. 32.

Iter per Muridonum Viroconium M.P. 286, *sic*,—Vindomi M.P. 15, Venta Belgarum M.P. 21, Brige M.P. 11, Sorbioduni M.P. 9, Vindogladia M.P. 12, Durnovaria M.P. 8, Muriduno M.P. 36, Isca Dumnuniorum M.P. 15, Leucaro M.P. 15, Nido M.P. 15, Bomio M.P. 15, Iscæ Leg. 2 Augusta M.P. 27, Burrio M.P. 9, Gobannio M.P. 12, Magnis M.P. 22, Bravinnio M.P. 24, Viroconio' M.P. 27.

Iter ab Isca Calleva M.P. 109, *sic*,—Burrio M.P. 9, Blestio M.P. 11, Ariconio M.P. 11, Clevo M.P. 15, Durocornovio M.P. 14, Spinis M.P. 15, Calleva M.P. 15.

Item alio itinere ab Isca Calleva M.P. 103, *sic*,—Venta Silurum M.P. 9, Abone M.P. 9, Trajectus M.P. 9, Aquis Solis M.P. 6, Verlucione M.P. 15, Cunetione M.P. 20, Spinis M.P. 15, Calleva M.P. 15.

Iter a Calleva Isca Dumnuniorum M.P. 136, *sic*,—Vindomi M.P. 15, Venta Belgarum M.P. 21, Brige M.P. 11, Sorbioduni M.P. 8, Vindogladia M.P. 12, Durnonovaria M.P. 8, Muriduno M.P. 36, Isca Dumnuniorum M.P. 15.

2. [*Ibid. p.* 508.] *In mari oceano, quod Gallias et Britannias interluit.*—Insulæ Orcades num. 3. Insula Clota in Hiverione. Vecta, Riduna.

LXXII. EX EUSEBIO PAMPHILO. [A.D. 330.]

1. [*De Vita Const.* i. 8.] Ἡμέροις γέ τοι καὶ σώφροσι θεοσεβείας παραγγέλμασι τὸν αὐτοῦ φραξάμενος στρατὸν, ἐπῆλθε [ὁ Κωνσταντῖνος] μὲν τὴν Βρεττανῶν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκοῦντας ὠκεανῷ τῷ κατὰ δύοντα ἥλιον περιοριζομένῳ.

2. [i. 25.] Ὡς οὖν ἐπὶ τῆς βασιλείας ἵδρυτο, τέως μὲν τῆς πατρικῆς προενόει λήξεως, ἐπισκοπῶν σὺν πολλῇ τῇ φιλανθρωπίᾳ πάνθ' ὅσα πρότερον ἔθνη ὑπὸ τῇ τοῦ πατρὸς μοίρᾳ διεκυβερνᾶτο . . . τὰς λοιπὰς τῆς οἰκουμένης λήξεις πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος, τέως μὲν ἐπὶ τὰ Βρεττανῶν ἔθνη διέβαινεν, ἔνδον ἐπ' αὐτῷ κείμενα ὠκεανῷ· παραστησάμενος δὲ ταῦτα, διεσκόπει ἑτέρας τοῦ παντὸς μοίρας.

3. [iii. 19.] Καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο . . . ἵν' ὅπερ ἂν κατὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν τε καὶ Ἀφρικὴν, Ἰταλίαν τε ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, . . . μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται συνέσις . . . ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστερον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι.

4. [iv. 50.] Ἀρχομένῳ μὲν τῆς βασιλείας αὐτῷ, οἱ πρὸς ἥλιον δύοντα ὠκεανῷ Βρεττανοὶ, πρῶτοι καθυπετάττοντο.

5. [*Chron. interpr. Hieron. lib.* 2.] Claudii An. 4. [*A. D.* 44.] Claudius de Britannis triumphavit, et Orcadas insulas Romano adjecit imperio.

Severi An. 14. [*A. D.* 207.] Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, interfecto apud Lugdunum, Severus in Britannos bellum transfert, ubi, ut receptas provincias ab incursione barbarica faceret securiores, vallum per 132 passuum millia a mari ad mare duxit.

An. 18. [*A. D.* 211.] Severus moritur Eburaci in Britannia.

Diocletiani An. 3. [*A. D.* 287.] Carausius sumpta purpura Britannias occupavit.

An. 15. [*A. D.* 296.] Post decem annos per Asclepiodotum præfectum prætorio Britanniæ receptæ.

Constantini An. 16. [*A. D.* 307.] Constantius sextodecimo imperii anno diem obiit in Britannia Eboraci. Post quem filius ejus Constantinus ex concubina Helena procreatus regnum invadit.

Gratiani An. 7. [*A. D.* 372?] Valentinianus in Britannia, antequam tyrannidem invaderet, oppressus.

6. [*Dem. Ev.* iii. 7.] Καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν [μαθητῶν] τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, . . . καὶ ἑτέρους ὑπὲρ τὸν ὠκεανὸν παρέλθειν ἐπὶ τὰς καλουμένας Βρετανίκας νήσους, ταυτὰ οὐκ ἔτι ἔγωγε ἡγούμαι κατ' ἀνθρωπὸν εἶναι, μητίγε κατ' εὐτέλεις καὶ ἰδιωτὰς, πολλοῦ δὲ κατὰ πλάνους καὶ γόητας.

7. [*Præ. Ev.* 6.] Ἐν Βρεττανίᾳ πολλοὶ ἄνδρες μίαν γυναῖκα ἔχουσιν.

LXXIII. EX JULIO FIRMICO MATERNO. [A. D. 345.]

[*De e. p. rel. ed. Gro. p.* 463.] Tollite, tollite securi, sacratissimi imperatores, [*Constanti et Constans*] ornamenta templorum. Deos istos aut monetæ ignis, aut metallorum coquat flamma. Donaria universa ad utilitatem vestram dominiumque transferte. Post excidia templorum in magni Dei estis virtute provecti; vicistis hostes, propagastis imperium: et, ut virtutibus vestris gloria major accederet, mutato ac contempto temporum ordine, hyeme (quod nec factum est aliquando, nec fiet) tumentes, ac sævientes undas calcastis oceani sub remis vestris. Incogniti jam nobis pene maris unda contremuit, et insperatam imperatoris faciem Britannus expavit. Quid amplius vultis? Virtutibus vestris victa elementa cesserunt.

LXXIV. EX ATHANASIO. [A. D. 350.]

1. [*c. Arian.*] Καὶ τρίτον ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδίκῃ συναχθείσῃ κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων Κωνσταντίου καὶ Κώνσταντος· ἐν ᾗ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γενόμενοι καθῃρέθησαν ὡς συκοφάνται, τοῖς τε κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων, ἐξ ἐπαρχιῶν Αἰγύπτου, Λιβύης . . . Γαλλίων, Βρεττανίων.

2. [*H. Ar. ad Mo.*] Εἶτα βλέποντες, τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν υ', ἀπό τε τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης . . . τούς τε ἀπὸ Γαλλίων, καὶ Βρεττανίας . . . ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι, φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν.

3. [*Ep. ad Jov.*] Ταύτην δὲ [πίστιν] οἱ ἐν Νικαιᾷ συνελθόντες ὡμολόγησαν πατέρες· καὶ ταύτῃ σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον ἐκκλησίαι· αἵ τε κατὰ τὴν Σπανίαν, καὶ Βρεττανίαν, καὶ Γαλλίας.

LXXV. EX LIBANIO. [A. D. 360.]

1. [*Or. par. in Jul.*] Τίνα δὲ τὰ [τοῦ Ἰουλιάνου] ἐπὶ τῆς ἡσυχίας; τὴν μεγίστην τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον νῆσον, ἣν Ὠκεανὸς ἔχει, τοῖς λογισμοῖς

ἑώρα, καὶ πέμπει δὴ λόγους τῆς δαπάνης, ἣ τοὔνομα μὲν ἦν στρατιωτικὴ, τῷ δὲ ἔργῳ πρόσοδος τῶν ἡγουμένων. Καὶ τοὺς μὲν ταῦτα ἀδικοῦντας δικαίους ἐποίησεν.

2. [*Paneg. Cons. et Cons. dict. A. D.* 349.] Οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸν διάπλουν εἰς τὴν νῆσον τὴν Βρεττανίαν σιωπῇ παρελθεῖν ἄξιον, διότι πολλοῖς ἡ νῆσος ἠγνόηται· . . . ὡσθ' ἅπαντας μαθεῖν, ὅτι καὶ τὴν ἔξω τῆς ἐγνωσμένης βασιλεὺς [Κωνστὰς] διηρευνήσατο . . . Ἡρόδοτος μὲν οὖν, . . . διαῤῥήδην διαμάχεται μὴ εἶναι τὸν πολυύμνητον ὠκεανὸν, . . . οἱ δὲ καὶ πιστεύοντες εἶναί που τὸν ὠκεανὸν, ἰλιγγιῶσι πρὸς τοὔνομα. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τοιοῦτον παθεῖν, ὥστε εἰ μὴ καὶ γνοίη, καὶ καθελκύσειε ναῦν, καὶ ἐμβὰς κομισθείη, καὶ τῆς Βρεττανίας προσορμισθείη λιμέσι, τὸ μεγίστον ἡγεῖτο παρήσειν τῶν ἑαυτῷ προσηκόντων. ἔστι δὴ λόγος, μάρτυρας τὰς ὄψεις παρεχόμενος, ὡς ἄρα μεῖζον εἰς κίνδυνον, πλοῖον στρογγύλον ὑπὲρ ἐκείνης ἀφεῖναι τῆς θαλάττης, ἢ ναυμαχίαν ἑτέρωθι συστήσασθαι· οὕτω λαμπραὶ μὲν καταιγίδες εἰς οὐρανὸν κυρτοῦσι τὰ κύματα, ἐξῶσται δὲ ὑπολαμβάνοντες ἄνεμοι πρὸς ἀπέραντον ἐκφέρουσι πέλαγος. τὸ δὲ δεινότατον· ἐπειδὰν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὁ κυβερνήτης ἀντιστήσῃ τὴν τέχνην, ὑπονοστεῖ μὲν ἐξαίφνης ἡ θάλαττα· ἡ δὲ τέως μετέωρος ὑπὲρ τῶν κυμάτων ὁλκὰς ἐπὶ ψιλῆς ὁρᾶται τῆς ψάμμου κειμένη· καὶ ἦν μὲν ὀξείαν ἀνταποστείλῃ τὴν παλίῤῥοιαν, ἀναλαμβάνει τε αὖθις τὸ σκάφος· καὶ δεῖ τὰ λοιπὰ πονεῖν τοὺς ἐμπλέοντας· ἢν δὲ μελλήσῃ πρὸς τὴν ἐπάνοδον, δύεται κατὰ μικρὸν τὸ πλοῖον, ὑπεικούσης πρὸς τὸ ἄχθος τῆς ψάμμου. τούτων οὐδὲν βασιλεὺς ἐσκόπησε, μᾶλλον δὲ πάντα σαφῶς εἰδὼς, οὐκ ἀπώκνησεν . . . . οὐ γὰρ καθήμενος ἐπὶ τῆς ἠϊόνος ἀνέμεινεν. . . . . οὐ προειπὼν ταῖς ἐκεῖ πόλεσιν, οὐδὲ προκηρύξας τὴν ἀναγωγήν· . . . . ἐμβιβάσας ἑκατὸν ἄνδρας, ὡς λέγεται, λύσας τὰ ἀπόγεια, τὸν ὠκεανὸν ἔτεμνε. . . . . οὐ τοίνυν ἡ μὲν ἐπὶ τὴν νῆσον διάβασις οὕτως εἰρηνικῶς, ὁ δὲ ἀπόπλους ἑτέρως ἐχώρησεν. . . . . εἰ μὲν τοίνυν ἀφεστηκυίας τῆς νήσου, καὶ τῶν οἰκητόρων νεωτεριζόντων, καὶ τῆς ἀρχῆς περικοπτομένης, καὶ τῆς ἀγγελίας ἐλθούσης, θυμῷ πρὸς τὴν ἀκοὴν καταληφθεὶς ἀνέῤῥιψε τὸν περὶ τοῦ πλοῦ κύβον, οὐκ ἂν ἦν εἰς φιλοτιμίαν γνώμης τὴν τόλμαν ἀνενεγκεῖν· ἀλλ' ἡ παρὰ τῶν ἀφεστηκότων ἀνάγκη, τὸ πλέον τῆς εὐκλείας ἀφῄρει· νῦν δὲ, καθεστηκότων μὲν τῶν ἐν Βρεττανίᾳ πραγμάτων, ἀδείας δὲ ὑπαρχούσης ἀπὸ γῆς, τέρπεσθαι τοῖς ὠκεανοῦ θαύμασιν.

LXXVI. EX JULIANO IMPERATORE. [A. D. 360.]

1. [*Epist. ad Athen. ed. Lips.* 1696. *pp.* 279—283.] Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, δεύτερος ἐνιαυτὸς καὶ τρίτος· καὶ πάντες μὲν ἀπελήλαντο τῆς Γαλατίας οἱ βάρβαροι· πλεῖσται δὲ ἀνελήφθησαν τῶν πόλεων· παμπληθεῖς δὲ ἀπὸ γῆς Βρεττανίδος ναῦς ἀνήχθησαν, . . . διενοούμην, . . . πᾶσαν ἀποῤῥίψας τὴν βασιλικὴν πολυτέλειαν, καὶ παρασκευὴν, ἡσυχάζειν· πράττειν δὲ οὐδὲν ὅλως· ἀνέμενον δὲ Φλωρέντιον παραγενέσθαι, καὶ τὸν Λουππικῖνον· ἦν γὰρ ὁ μὲν περὶ τὴν Βίενναν, ὁ δὲ ἐν ταῖς Βρεττανίαις.

2. [*De Cæsar. p.* 320.] Ἐγὼ δὲ [ὁ Ἰούλιος] . . . πρῶτος ἐτόλμησα Ῥωμαίων ἐπιβῆναι τῆς ἐκτὸς θαλάσσης. καὶ τουτὸ ἦν ἴσως τὸ ἔργον θαυμαστὸν, καί τοι τὴν τόλμαν καὶ ταύτην ἄξιον θαυμάσαι· ἀλλὰ τὸ μεῖζόν μοι, τὸ ἀποβῆναι τῆς νεὼς πρῶτον.

LXXVII. E SEXTO RUFO FESTO. [A. D. 360.]

1. [*Brev.* 3.] Sub consulibus inter quos nonnunquam et dictatores fuerunt, per annos simul 467 &c. . . . Galliæ et Britanniæ tributariæ factæ sunt.

2. [6.] C. Cæsar cum decem legionibus, quæ quaterna millia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit: cum barbaris ultra Rhenum positis conflixit: in Britanniam transivit; decimo anno Gallias et Britannias tributarias fecit.

Sunt in Gallia cum Aquitania et Britanniis, decem et octo provinciæ: . . . in Britannia Maxima Cæsariensis, Flavia, Britannia prima, Britannia secunda.

LXXVIII. E SEXTO AURELIO VICTORE. [A. D. 360.]

1. [*De Viris Ill.* 78.] Prætor [*C. Julius Cæsar*] Lusitaniam, et post Galliam, ab Alpibus usque oceanum bis classe transgressus, Britanniam subegit.

2. [*De Cæs.* 4.] Denique bonis auctoribus compressa per eum [*Claudium*] vitia, ac per Galliam Druidarum famosæ superstitiones; lata jura quam commodissima; curatum militiæ officium; retenti fines seu dati imperio Romano;

Mesopotamia per Orientem, Rhenus Danubiusque ad Septentrionem, et a meridie Mauri accessere provinciis, demptis regibus post Jubam; cæsaque Musalamiorum manus; simul, ultima occasus, Britanniæ partes contusæ, quam solam adiit, Ostia profectus mari, nam cætera duces curavere.

3. [20.] Pescennium Nigrum apud Cyzicenos, Clodium Albinum Lugduni victos coegit [*Severus*] mori. Quorum prior, Ægyptum dux obtinens, bellum moverat spe dominationis: alter Pertinacis auctor occidendi, quum eo metu in Britannos, quam provinciam a Commodo meruerat, transmittere nitebatur, in Gallia invaserat imperium. . . . His majora aggressus [*Severus*], Britanniam, quæ ad ea utilis erat, pulsis hostibus, muro munivit, per transversam insulam ducto, utrimque ad finem oceani . . . Quum pedibus æger bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, ejusque filium Bassianum, qui Cæsar una aderat, Augustum fecissent; in tribunal se ferri, 'adesse omnes, imperatoremque ac tribunos, centuriones ac cohortes, quibus auctoribus acciderat, sisti reorum modo,' jussit. Quo metu stratus humi victor, quum tantorum exercitus veniam precaretur: 'Sentitisne' inquit, pulsans manu, 'caput potius quam pedes imperare?' Neque multo post Britanniæ municipio, cui Eboraci nomen, annis regni duodeviginti morbo extinctus est.

4. [24.] Dum tantæ severitatis vim milites inhorrescunt, (unde etiam Severi cognomentum accesserat) [*Alexandrum*] agentem casu cum paucis vico Britanniæ, cui vocabulum Sicila, trucidavere.

5. [39.] Sed Herculius in Galliam profectus, fusis hostibus aut acceptis, quieta omnia brevi patraverat. Quo bello Carausius, Menapiæ civis, factis promptioribus enituit, eoque eum, simul quia gubernandi, quo officio adolescentiam mercede exercuerat, gnarus habebatur, parandæ classi ac propulsandis Germanis maria infestantibus, præfecere. Hoc elatior, quum parum multos opprimeret, neque prædæ omnia in ærarium referret, Herculii metu, a quo se cædi jussum compererat, Britanniam hausto imperio capessivit. . . . Per Africam gestæ res pari modo; solique Carausio remissum insulæ imperium, postquam jussis ac munimento incolarum contra gentes bellicosas opportunior habitus. Quem sane

sexennio post Allectus nomine dolo circumvenit. Qui quum ejus permissu summæ rei præesset, flagitiorum et ob ea mortis formidine, per scelus imperium extorserat. Quo usum brevi, Constantius, Asclepiodoto, qui prætorianis præfectus præerat, cum parte classis ac legionum præmisso, delevit.

6. [40.] Igitur Constantio, Armentarioque his succedentibus, Severus Maximinusque Illyricorum indigenæ Cæsares, prior Italiam, posterior in quæ Jovius obtinuerat, destinantur. Quod tolerare nequiens Constantinus, cujus jam tum a puero ingens potensque animus ardore imperitandi agitabatur, fugæ commento, quum ad frustrandos insequentes publica jumenta, quaqua iter egerat, interficeret, in Britanniam pervenit; nam is a Galerio religionis specie ad vicem obsidis tenebatur. Et forte iisdem diebus ibidem Constantium patrem vitæ ultima agebant. Quo mortuo cunctis, qui aderant, adnitentibus, imperium capit.

7. [*Epit.* 4.] Possidio eunucho post triumphum Britannicum, inter militarium fortissimos, armæ insignia tanquam participi victoriæ dono dedit [*Claudius. A. D.* 44.]

8. [40.] Septimius Severus imperavit annos decem et octo. Hic Pescennium interemit, hominem omnium turpitudinum. Sub eo etiam Albinus, qui in Gallia se Cæsarem fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Severus filios suos successores relinquit Bassianum et Getam. Hic in Britannia vallum per triginta duo passuum millia a mari ad mare deduxit.

9. [39.] Hoc tempore Carausio in Galliis, Achilleus apud Ægyptum, Julianus in Italia imperatores effecti, diverso exitu periere.

10. [41.] Hic [*Constantinus*] dum juvenculus a Galerio in urbe Roma religionis specie obses teneretur, fugam arripiens, atque ad frustrandos insequentes, publica jumenta, quaqua iter egerat, interfecit, et ad patrem in Britanniam pervenit; et forte iisdem diebus ibidem Constantium parentem fata ultima perurguebant. Quo mortuo, cunctis qui aderant adnitentibus, sed præcipue Eroco Alemannorum rege, auxilii gratia Constantium comitato, imperium capit.

11. [*c.* 47.] Hoc tempore [*A. D.* 383.] quum Maximus

apud Britanniam tyrannidem arripuisset, et in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugavit, nec mora extinxit.

12. [*c.* 48.] Maximum autem tyrannum qui Gratianum interfecerat, et sibi Gallias vindicabat, apud Aquileiam extinxit [*Theodosius*], Victoremque ejus filium, intra infantiæ annos a Maximo patre Augustum factum, necavit. [*A. D.* 388.]

LXXIX. EX EUTROPIO. [A. D. 360.]

1. [*Hist.* vi. 17.] Anno urbis conditæ 693, Caius Julius Cæsar, qui postea imperavit, cum Lucio Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat; et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit.

2. [vii. 13.] Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Drusi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius; cujus et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quædam crudeliter et insulse. Britanniæ bellum intulit [*A. D.* 43.], quam nullus Romanorum post Julium Cæsarem attigerat: eaque devicta per Cn. Sentium, et A. Plautium, illustres et nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam insulas etiam ultra Britanniam in oceano positas, Romano imperio addidit, quæ appellantur Orcades, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium lævus incederet. Is vixit annos 64, imperavit 14.

3. [*c.* 14.] In re militari nihil omnino ausus [*Nero*], Britanniam pene amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt.

4. [*c.* 19.] Vespasianus huic [*Vitellio*] successit, . . . privata vita illustris; ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste conflixerit; duas validissimas gentes, 20 oppida, insulam Vectam, Britanniæ proximam, imperio Romano adjecerit.

5. [viii. 19.] Novissimum bellum in Britannia habuit [*Severus*]: utque receptas provincias omni securitate muniret, vallum per 32 millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno 16mo.

6. [ix. 21, 22.] Per hæc tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, strenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, quum apud Bononiam per tractum Belgicæ et Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris sæpe captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa; quum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, et Britannias occupavit.

Ita quum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, et Carausius in Britanniis rebellaret, . . . Diocletianus . . . fecit . . . Constantium et Maximum Cæsares . . . Cum Carausio tamen, quum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius ejus, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Asclepiodoti præfecti prætorio est oppressus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ. [*A. D.* 287—296.]

7. [x. 1.] Hic [*Constantius*] non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit: præcipue quod Diocletiani suspectam prudentiam, et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserant. Obiit in Britannia, Eboraci, principatus anno tertio decimo, atque inter divos relatus est. [*A. D.* 306.]

8. [*c.* 2.] Verum Constantio mortuo, Constantinus, ex obscuriori matrimonio ejus filius, in Britannia creatus est

imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. [*A. D.* 306.]

LXXX. EX SANCTO BASILIO. [A. D. 370.]

[*Hom.* iv. *in Hexam. ed. Par.* 1721. *v.* i. *p.* 36.] Οὐ γὰρ ἦν ἡ ἔξω Γαδείρων θάλασσα· οὐδὲ τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἀτόλμητον πλωτῆρσι πέλαγος, τὸ τὴν Βρεττανικὴν νῆσον καὶ τοὺς ἑσπερίους Ἰβήρας περιπτυσσόμενον.

LXXXI. EX RUFO FESTO AVIENO. [A. D. 370.]

1. [*Des. Or. Ter.* 414. *&c.*] . . . Tellus Europa Columnis
Proxima magnanimos alit æquo cespite Iberos.
Hi super oceani borealis frigida tangunt
Æquora et excursu diffusi latius agri
Arva tenent, duris nimium vicina Britannis.

2. [745.] Eminus hic aliæ gelidi prope flabra Aquilonis
Exsuperant undas, et vasta cacumina tollunt.
Hæ numero geminæ, pingues sola, cespitis amplæ,
Conditur occidui qua Rhenus gurgitis unda,
Dira Britannorum sustentant agmina terris.
Hic spumosus item ponti liquor explicat æstum,
Et brevis e pelago vertex subit. Hic chorus ingens
Fœminei cœtus pulchri colit orgia Bacchi:
Producit noctem ludus sacer: aera pulsant
Vocibus, et crebris late sola calcibus urgent.
Non sic Absynthi prope flumina Thracis alumnæ
Bistonides, non qua celeri ruit agmine Ganges,
Indorum populi stata curant festa Lyæo.
Longa dehinc celeri si quis rate marmora currit,
Inque Lycaonias cymbam procul urgeat arctos,
Inveniet vasto surgentem vertice Thulen.
Hic quum plaustra poli tangit Phœbeius ignis;
Nocte sub illustri rota solis fomite flagrat
Continuo; clarumque diem nox æmula ducit,
Nam sol obliquo torquetur cardine mundi,
Directosque super radios, vicinior axi
Occiduo inclinat, donec juga rursus anhela
Devexo accipiat cœlo Notus. . . .

3. [*Ora. Ma.* 86. *&c.*] Hic sunt columnæ pertinacis Herculis,
Abila atque Calpe; hæc læva dicti cespitis,
Libyæ propinqua est Abila) duro perstrepunt
Septentrione, sed loco certæ tenent.
Et prominentis hic jugi surgit caput,
(Œstrymnin istud dixit ævum antiquius)
Molesque celsa saxei fastigii
Tota in tepentem maxime vergit Notum.
Sub hujus autem prominentis vertice
Sinus dehiscit incolis Œstrymnicus,
In quo Insulæ sese exserunt Œstrymnides,
Laxe jacentes, et metallo divites
Stanni atque plumbi. Multa vis hic gentis est,
Superbus animus, efficax sollertia,
Negotiandi cura jugis omnibus:
Notisque cymbis turbidum late fretum,
Et belluosi gurgitem oceani secant.
Non hi carinas quippe pinu texere,
Acereve nõrunt, non abiete, ut usus est,
Curvant faselos; sed rei ad miraculum,
Navigia junctis semper aptant pellibus,
Corioque vastum sæpe percurrunt salum.
Ast hinc duobus in Sacram, sic insulam
Dixere prisci, sõlibus cursus rati est.
Hæc inter undas multa cespitem jacet,
Eamque late gens Hibernorum colit.
Propinqua rursus insula Albionum patet.
Tartessiisque in terminos Œstrymnidum
Negociandi mos erat; Carthaginis
Etiam coloni, et vulgus, inter Herculis
Agitans columnas, hæc adibant æquora:
Quæ Himilco Pœnus mensibus vix quatuor,
Ut ipse semet re probasse retulit
Enavigantem, posse transmitti adserit,
Sic nulla late flabra *propellunt ratem,*
Sic segnis humor æquoris *pigri stupet.*
Adjicit et illud, *plurimum inter gurgites*
Extare fucum, *et* sæpe *virgulti vice*
Retinere puppim; *dicit hic nihilominus*

Non in profundum terga demitti maris,
Parvoque aquarum vix supertexi solum:
Obire semper huc et huc ponti feras
Navigia lenta et languide repentia
Internatare belluas. Si quis dehinc
Ab insulis Œstrymnicis lembum audeat
Urgere in undas, axe qua Lycaonis
Rigescit æthra, cespitem Ligurum subit
Cassum incolarum . . . . .

LXXXII. EX AMBROSIO. [A.D. 380.] VEL HEGESIPPO. [A.D. 160.]

1. [*De Bello Jud.* ii. 9.] Ille [*Alexander*] usque ad oceanum victoriam extendit: Romani ultra oceanum. Testis est Britannia extra orbem posita, sed Romanorum virtute in orbem redacta. Quos ætas superior ignoravit, didicit Romanorum victoria. Serviunt et ipsi, qui, quid esset servitus ignorabant; soli sibi nati et semper sibi liberi: quia a superiorum potentia, interfuso oceano secreti metuere non poterant quos nesciebant. Plus itaque fuit transisse ad Britannos quam triumphasse de Britannis. Quid enim facerent, elementis Romanorum imperio subjectis? Docuit illos oceanus servitutis patientiam, postquam transfretantibus et ipsi Romanorum navigiis insuetam sibi servitutem agnoverant . . .

Nam si verum quæramus, ut supra diximus, terra ipsa infra Romanorum imperium est, super quam progressa Romana virtus ultra oceanum, alterum sibi orbem quæsivit, et in Britannia sibi remota a confinio terrarum, novam sibi invenit possessionem. Denique quibus jus non solum civitatis Romanæ sed etiam ipsius prope humanæ conversationis negatur, illo diriguntur, ut illic habitent, quasi mundi exules. Cessit oceanus finibus suis, novit Romanus interiora ejus petere secreta.

2. [iii. 1.] Britanniam quoque inter undas adhuc latentem Romano imperio armis acquisiverat [*Vespasianus*], cujus triumphatæ opibus Roma ditior, Claudius consultior, Nero fortior æstimabatur.

3. [v. 15.] Quis vobis cum victoribus universæ terræ, quibus secreta oceani et extrema Indiæ parent: quid attexam

Britannias interfuso mari toto orbe divisas et a Romanis in orbem terrarum redactas? Tremit hos Scotia, quæ terris nihil debet; tremit Saxonia inaccessa paludibus et inviis septa regionibus.

4. [*Hexam.* iii. 3.] Quis deinde sciat, in quantum se illud magnum et inausum navigantibus atque intentatum nautis fundat mare, quod Britannias fremente includit æquore, atque in ulteriora et ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit?

LXXXIII. EX AMMIANO MARCELLINO. [A. D. 380.]

1. [xiv. 5.] Inter quos [*Constantii adulatores*] Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, glabro quidem sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax. Is in Britanniam missus [*A. D.* 353.], ut militares quosdam perduceret, ausos conspirasse Magnentio, quum reniti non possent, jussa licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit, et ferebatur per strages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum affligens, et quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, a veritate longe discreta. Unde admissum est facinus impium, quod Constantii tempus nota inusserat sempiterna. Martinus agens illas provincias pro præfectis, ærumnas innocentium graviter gemens, sæpeque obsecrans, ut ab omni culpa immunibus parceretur, quum non impetraret, minabatur se discessurum: ut saltem id metuens perquisitor malevolus, tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula projectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenæ inditum est cognomentum, vicarium ipsum eos, quibus præerat, adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. Et instabat ut eum quoque, cum tribunis et aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio urgente abrupto, ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, jam districtum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis excessit e vita justissimus, remora ausus miserabiles casus levare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore

perfusus, reversusque ad principis castra multos coopertos pene catenis adduxit, in squalorem dejectos atque mœstitiam; quorum adventu intendebantur eculei, uncosque parabat carnifex et tormenta. Et ex iis proscripti sunt plures, actique in exilium alii: nonnullos gladii consumsere pœnales.

2. [xviii. 2.] Id inter potissima mature duxit [*Julianus*] implendum, ut . . . civitates multo ante excisas introiret, receptasque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incensis, ubi condi posset annona, a Britannis sueta transferri. [*A. D.* 359.]

3. [xx. 1.] Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque Juliani, [*A. D.* 360.] in Britanniis, quum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vastarent, et implicaret formido provincias præteritarum cladium congerie fessas: hyemem agens apud Parisios Cæsar [*Julianus*], distractusque in solicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis: ut retulimus [*in initio libri quod periit*] ante fecisse Constantem, ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad sævitiam etiam tum incitatis et bella.. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempestate magistrum armorum, bellicosum sane, et castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet et Batavis, numerisque Mœsiacorum duobus, adulta hyeme dux antedictus Bononiam venit; quæsitisque navigiis, et omni imposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso defertur, petitque Lundinium: ut exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad procinctum.

4. [c. 4.] Decentium tribunum et notarium misit [*Constantius*], auxiliares milites exinde [*a Gallia*] protinus abstracturum Herulos et Batavos, cumque Petulantibus Celtas, et lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie jussos accelerare, ut adesse possint armis primo vere movendis in Parthos. Et super auxiliariis quidem et trecentenis cogendis

ocius proficisci Lupicinus conventus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus.

5. [*c.* 9.] Et quoniam, quum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet absens, agensque etiam tum apud Britannos, homo superbæ mentis et turgidæ, eratque suspicio, quod, si hæc trans mare didicisset, novarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, observaturus sollicite, ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reversus Lupicinus, antequam horum quidquam sciret, nullas ciere potuit turbas.

6. [xxii. 3.] Et Palladium primum ex magistro officiorum in Britannos exterminarunt, suspicione tenus insimulatum, quædam in Gallum composuisse apud Constantium, dum sub eodem Cæsare officiorum esset magister. [*A. D.* 361.]

7. [xxiii. 1.] Apud Hierosolymam templum . . . instaurare [*Julianus*] sumptibus cogitabat immodicis; negotiumque maturandam Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis. [*A. D.* 363.]

8. [*c.* 6.] Quod genus gemmæ [*margaritæ*] etiam in Britannici secessibus maris gigni legique, licet dignitate dispari, non ignoramus.

9. [xxvi. 4.] Hoc tempore . . . Picti Saxonesque et Scoti, et Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis. [*A. D.* 364.]

10. [xxvii. 8, 9.] Profectus itaque [*Valentinianus*] ab Ambianis, Treverosque festinans, [*A. D.* 368.] nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridumque comitem maritimi tractus occisum, et Fullofaudem ducem hostium insidiis circumventum. Quibus magno cum horrore compertis, Severum etiam tum domesticorum comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequius gesta: quo paulo postea revocato, Jovinus eadem loca profectus, Provertuidem celeri gradu præmisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremo ob multa et metuenda, quæ super eadem insula rumores assidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus: adscita-

que animosa legionum et cohortium pube; ire tendebat præeunte fiducia speciosa. Et quoniam, quum Constantis principis actus componerem motus adolescentis et senescentis oceani, situmque Britanniæ pro captu virium explanavi, ad ea quæ digesta sunt semel, revolvi superfluum duxi: ut Ulixes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes divisi, Dicalidonas et Vecturiones, itidemque Attacotti, bellicosa hominum natio, et Scoti, per diversa vagantes multa populabantur: Gallicanos vero tractus Franci et Saxones iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque, et captivorum funeribus hominum violabant.

Ad hæc prohibenda, si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema dux efficacissimus petens, quum venisset ad Bononiæ littus, quod a spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum: exinde, transmeato lentius freto, defertur, Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde quum consequuti Batavi venissent et Eruli, Joviique et Victores, fidentes viribus numeri, egressus tendensque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis pluri-fariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graves onere sarcinarum: et propere fusis, qui vinctos homines agebant et pecora, prædam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. His denique restituta omni, præter partem exiguam, impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subito, quam salus sperari potuit recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit.

Ubi ad audenda majora prospero successu elatus, tutaque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem et ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores et improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus et transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis impunitateque promissa, desertores ad procinctum vocabat, et multos alios per diversa libero

commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad se poposcerat mitti, virum acrioris ingenii, sed justi tenacem et recti: itidemque Dulcitium ducem scientia rei militaris insignem. Hæc in Britanniis agebantur.

11. [xxviii. 1.] Hæc Valentinianus relatione judicum doctus, asperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium jussit inquiri. Et quia Frontinus consiliarius antedicti [*Amantii*], minister fuisse conceptæ precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos. [*A. D.* 368.]

12. [*c.* 2.] Maratocupreni [*Syri*] grassatores acerrimi vagabantur . . . nec quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non destinata, sed varia petentium et longinqua, et, quoquo ventus duxerat, irrumpentium: quam ob causam præ cæteris hostibus Saxones timentur ut repentini. [*A. D.* 369.]

13. [*c.* 3.] Theodosius vero dux nominis inclyti, animi vigore collecto ab Augusta profectus, quam veteres appellavere Lundinium, cum milite industria comparato solerti, versis turbatisque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad insidiandum barbaris præveniens loca, nihil gregariis imperans, cujus non ipse primitias alacri capesseret mente. Hocque genere quum strenui militis munia et præclari ducis curas expleret, fusis variis gentibus et fugatis, quas insolentia nutriente securitate aggredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit civitates et castra multiplicibus quidem damnis afflicta, sed ad quietem temporis longi fundata.

Evenerat autem eodem hæc agente facinus dirum erupturum in periculum grave, ni inter ipsa conatus principia fuisset extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannoniæ superbi spiritus homo, Maximini illius exitialis vicarii, postea præfecti conjugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat et novas, in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus advertebat.

Multa tamen clam palamque circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exsules sollicitabat et milites, pro temporis captu ausorum illecebrosas pollicendo mercedes. Jamque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc, unde convenerat, dux alacrior ad audendum, et corde celso ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arcta sibi societate junctissimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari scientia vero, qua superabat præsentes, futura conjiciens, de conjuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reviviscerent provinciarum turbines compositi.

Hinc ad corrigenda plura conversus et necessaria, periculo penitus dempto, quum aperte constaret nulla ejus cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes et præsidiaria, ut diximus, castra, limitesque vigiliis tuebatur et prætenturis: recuperatamque provinciam, quæ in ditionem concesserat hostium, ita reddiderat statui pristino, ut eodem referente et rectorem haberet legitimum, et Valentia deinde vocaretur arbitrio principis velut ovantis. . . .

Arcanos genus hominum a veteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Constantis retulimus, paullatim prolapsos in vita a stationibus suis removit: aperte convictos, acceptarum promissarumque magnitudine prædarum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquoties barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa spatia discurrentes, vicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent.

Ita spectatissime antedictis rebus aliisque administratis similibus, ad comitatum accitus, tripudiantesque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Cursor Papirius, victoriis crebris et salutaribus erat insignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgressus, venit ad commilitium principis: cumque gaudio susceptus et laudibus, in locum Valentis Jovini successit, qui equorum copias tuebatur.

14. [xxix. 1.] Alypius quoque ex vicario Britanniarum, placiditatis homo jucundæ, . . . ut veneficii reus citatus est cum Hierocle filio. [*A. D.* 371.]

15 [*c.* 4.] Valentinianus . . . in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens est Alemanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paulo postea, quoniam recens excursus eumdem penitus vastaverat pagum, in Britannos translatum potestate tribuni, Alemannorum præfecerat numero, multitudine viribusque ea tempestate florenti.

16. [xxx. 7.] Gratianus [*Valentiniani pater*] . . . comes præfuit rei castrensi per Africam [*A. D.* 375.]: unde furtorum suspicione contactus, digressusque, multo postea pari potestate Britannum rexit exercitum, tandemque honeste sacramento solutus reverti ad larem: et agens procul a strepitu, multatione bonorum adflictus est a Constantio hoc nomine, quod civili flagrante discordia, hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem. [*A. D.* 350.] . . .

Britannos, catervas superfusorum hostium non ferentes [*A. D.* 368.] spe meliorum adsumpta, [*Valentinianus*] in libertatem et quietem restituit placidam, nullo pæne redire permisso grassatorum ad sua.

Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium effervesceret, oppressit. [*A. D.* 369.]

17. [*c.* 9.] In provinciales admodum parcus [*Valentinianus*], tributorum ubique molliens sarcinas: oppidorum et limitum conditor tempestivus: militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantum deerrans, quod, quum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi sinebat in majus, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus et Africanæ clades, et vastitas emersit Illyrici. [*A. D.* 375.]

LXXXIV. EX ANON. AUCT. DE CONST. CHLORO. [A. D. 380.]

[*Excerp. de Const. Chl.*] Constantinus . . . ad patrem Constantium venit apud Bononiam . . . Post victoriam autem

Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, et Constantinus omnium militum consensu Cæsar creatus. . . .

Interea Cæsares duo facti, Severus et Maximinus: Maximino datum est Orientis imperium: Galerius sibi Illyricum, Thracias et Bithyniam tenuit: Severus suscepit Italiam, et quidquid Herculius obtinebat.

Postquam vero Constantius in Britannia mortuus est et Constantinus filius successit, subito in urbe Roma Prætoriani milites Maxentium filium Herculii imperatorem crearunt.

LXXXV. EX EUNAPIO SARDIANO. [A. D. 380.]

[*Hist. ap. Labb. Par.* 1648. *p.* 15.] Ὁρῶν [ὁ Ἰουλιάνος] εὐπροσωπόν τε ἅμα, καὶ ἀναγκαίαν αὐτῷ τὴν εἰρήνην (Χαμάβων γὰρ μὴ βουλομένων, ἀδύνατόν ἐστι τὴν τῆς Βρεττανικῆς νήσου σιτοπομπίαν ἐπὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι) καμπτόμενος ὑπὸ τῆς χρείας, χαρίζεται τὴν εἰρήνην.

LXXXVI. EX JULIO HONORIO. [A. D. 380.]

[*Ed. Gron. L. Bat.* 1722. *p.* 711.] Oceani Occidentalis maria sunt, . . . Mare Orcadum.—Item huc pertinent maria . . . Mare Britanni.—Oceani Occidentalis famosæ insulæ sunt', Hyberus, Mevania, Britannia, Heboso, . . . Orcades.—Oceanus Occidentalis habet provincias . . . Britanniam.

LXXXVII. EX ÆTHICO ISTRO. [A. D. 380.]

1. [*Cosmog. ed. Gron. p.* 728.] Gallia Belgica habet . . . a circio oceanum Britannicum, a septentrione Britanniam insulam.

Hispania . . . secundus angulus intendit ubi Brigantia civitas sita est Galliciæ ac altissimum farum, et inter pauca memorandi operis ad speculam Britanniæ erigitur.

2. [*p.* 729.] Et quoniam oceanus habet insulas Britanniam et Hiberniam, quæ in aversa parte Galliarum ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt, breviter explicabuntur.

Britannia oceani insula per longum in Boream extenditur. Habet a meridie Gallias: cujus proximum litus transmeantibus civitas aperit, quæ dicitur Rutubi portus: unde

haud procul a Morinis in Austro positos Menapos Batavosque prospectant. Hæc insula habet in longo millia passuum 800, in lato millia 200. A tergo, unde oceano infinito patet, Orcades insulas habet quarum viginti desertæ sunt, 14 coluntur. Insula Thule quæ per infinitum a cæteris patet longius secreta in medio oceani sita vix paucis nota habetur.

Hibernia insula in Britanniam et Hispaniam longiore ab Africo in Boream spatio porrigitur; cujus partes priores intentæ Cantabrico oceano Brigantiam Galliciæ civitatem ab Africo sibi in Circium occurrentem, spatioso intervallo procul spectant, ab eo præcipue promontorio ubi Secanæ fluminis ostium est, ubi Velabri Iuvenique consistunt. Hæc priori Britanniæ spatio terrarum angustior, cœli solisque temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Menavia insula proxima est, et ipsa spatio non parva, solo commoda, æque a Scotorum gentibus habitatur.

LXXXVII. EX CODICE THEODOSIANO. [A. D. 380.]

[xi. 7. 2.] Idem A. [*Constantinus*] ad Pacatianum Vicarium Britanniarum.

Unusquisque decurio pro ea portione conveniatur, in qua vel ipse, vel colonus, vel tributarius ejus convenitur, et colligit, neque omnino pro alio decurione, vel territorio conveniatur: id enim prohibitum esse manifestum est, et observandum deinceps; quo juxta hanc nostram provisionem, nullus pro alio patiatur injuriam. Dat. 12 Kal. Decemb. Constantino A. et Licinio C. Cons. [*A. D.* 319.]

LXXXVIII. EX ANONYMO AUCTORE. [ÆVI INC.]

[*Expos. Tot. Mun. apud Hudson, vol.* iii. *p.* 20.] Deinde alia quæ sic vocatur, Britannia Insula, sicut qui [*ibi*] fuerunt narrant, valde maxima et præcipua in omnibus.

LXXXIX. EX FLAVIO VEGETIO RENATO. [A. D. 380.]

[*De re mil.* iv. 37.] Scaphæ tamen majoribus Liburnis exploratoriæ sociantur, quæ vicenos prope remiges, in singulis

partibus, habeant: quas Britanni Pictas vocant. Per has et superventus fieri, et commeatus adversariorum navium aliquando intercipi assolet, et speculandi studio adventus earum, vel consilium deprehendi. Ne tamen exploratoriæ naves candore prodantur, colore Veneto, qui marinis est fluctibus similis, vela tinguntur, et funes: cera etiam, qua ungere solent naves, inficitur. Nautæ quoque vel milites Venetam vestem induunt, ut non solum per noctem, sed etiam per diem facilius lateant explorantes.

XC. EX Q. M. AUSONIO. [A. D. 380.]

1. [*Id.* x. 65.] Utque sub ingenuis agitatæ fontibus herbæ
Vibrantes patiuntur aquas: lucetque, latetque
Calculus: et viridem distinguit glarea muscum.
Nota Caledoniis talis pictura Britannis,
Quum virides algas, et rubra corallia nudat
Æstus, et albentes concharum germina baccas,
Delicias hominum locupletum, quæque sub undis
Assimulant nostros imitata monilia cultus.

2. [399.] Quis mihi tum non dictus erit? Memorabo quietos
Agricolas; legumque catos, fandique potentes,
Præsidium sublime reis; quos curia summos
Municipum vidit proceres, propriumque senatum:
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quintiliani.
Quique suas rexere urbes, purumque tribunal
Sanguine, et innocuas illustravere secures;
Aut Italum populos, Aquilonigenasque Britannos
Præfecturarum titulo tenuere secundo.

3. *Epig.* 109.—*De quodam Silvio Bono, qui erat Brito.*

Silvius ille Bonus, qui carmina nostra lacessit,
Nostra magis meruit disticha Brito Bonus,

4. [*Ep.* 110.] Silvius hic Bonus est. Quis Silvius? iste Britannus.
Aut Brito hic non est Silvius, aut malus est.

5. [*Ep.* 111.] Silvius iste Bonus fertur, ferturque Britannus:
Quis credat civem degenerasse Bonum?

6. [*Ep.* 112.] Nemo Bonus Brito est. Si simplex Silvius esse
Incipiat, simplex desinet esse Bonus.

7. [*Ep.* 113.] Silvius hic Bonus est: sed Brito est Silvius idem.
Simplicior res est, credite Brito malus.

8. [*Ep.* 114.] Silvi,, Brito, Bonus: quamvis homo non bonus esse
Ferris; nec se quit jungere Brito Bono.

9. [*Parent.* vii.] Et patruos Elegea meos reminiscere cantu:
Contentum, tellus quem Rutupina tegit;
Magna cui et variæ quæsita pecunia sortis,
Hæredis nullo nomine tuta perit.
Raptus enim lætis et adhuc florentibus annis,
Trans mare, et ignaris fratribus oppetiit.

10. [xviii.] Qui joca lætitiamque colis, qui tristia damnas,
Nec metuis quenquam, nec metuendus agis;
Qui nullum insidiis captas, nec lite lacessis,
Sed justam et clemens vitam agis, et sapiens;
Tranquillos manes, supremaque mitia sancti
Ore pio, et verbis advenerare bonis:
Militiam nullo qui turbine sedulus egit;
Præside lætatus quo Rutupinus ager.
Octoginta annos cujus tranquilla senectus
Nullo mutavit deteriore die.
Ergo precare favens; ut qualia tempora vitæ,
Talia et ad manes otia sanctus agat.

11. [*Ordo n. civ.* vii.] Non erat iste locus: merito tamen aucta recenti,

Nona inter claras Aquileia cieberis urbes,
Itala ad Illyricos objecta colonia montes,
Mœnibus et portu celeberrima! sed magis illud
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solveret exacto cui sera piacula lustro
Maximus armigeri quondam sub nomine lixæ.
Felix quæ tanti spectatrix læta triumphi,
Punisti Ausonio Rutupinum marte latronem.

12. [*De r. lib.* 27.] Ponderis et numeri, morumque operumque et aquarum
Libra; nec est modulus, quem non hoc nomine signes
Telluris, medio quæ pendet in aere, Libra est.
Et Solis Lunæque vias sua Libra coercet,
Libra Die Somnique pares determinat horas.
Libra Caledonios sine littore continet æstus.
Tu quoque certa mane morum mihi libra meorum.

13. [*Epist.* 9.] Sunt et Aremorici qui laudent ostrea ponti:
Et quæ Pictonici legit accola litoris: et quæ
Mira Caledonius nonnunquam detegit æstus.

XCI. EX SYMMACHO. [A. D. 390.]

1. [*Ep.* ii. 77.] Editioni muneris nostri et usitata et insolita a te conferuntur, ita omnia ad conciliandum quæstori nostro plebis favorem, et solemnium rerum largus, et novarum repertor excogitas: ut nunc septem Scoticorum canum probavit oblatio; quos prælusionis die ita Roma mirata est ut ferreis caveis putaret advectos.

2. [x. 22.] 'Invenit Ordo amplissimus amabilem vicem, qua se gratum probaret. Nam familiæ vestræ et stirpis auctorem [*Theodosium*], Africanum quondam et Britannicum ducem, statuis equestribus inter prisca nomina consecravit, qui felicissimum sidus, et imperio salutare progenuit.'

3. [57.] Auctor et parens, ut dudum V. C. et illustri officiorum magistro me scripsisse memini, statuarum equestrium honore decoratus est, quas ei ordo venerabilis Africani et Britannici belli recordatione decrevit.

XCII. EX TABULA PEUTINGERIANA. [A. D. 390.]

[*Tabula Peutingeriana, malo casu, adeo imperfecta ad nostra tempora pervenit, ut in ea parte, quæ ad Britanniam spectat, non nisi* 16 *nomina urbium serventur. Ea sunt sequentia.*]

Ad Taum 22. Sinomagi 15. Convetoni 15. Ad Ansam. Baromaci 12. Caunonio 8. Camuloduno 5. Madus 17. Rotibis 7. Durolevo 7. Buroaverus [*Duroaverus*] Dubris. Ratupis [*Rutupis*]. Lemavio. Isca Dumnoniorum. Ridumo 15. In ora vero occidentali Galliæ Blania 22. Limnum 13.

XCIII. EX CLAUDIO CLAUDIANO. [A. D. 400.]

1. [iii. 123.] Est locus, extremum pandit qua Gallia littus,
Oceani prætentus aquis, ubi fertur Ulixes
Sanguine libato populum movisse silentem.
Illic umbrarum tenui stridore volantum
Flebilis auditur questus: simulacra coloni
Pallida, defunctasque vident migrare figuras.
Hinc Dea [*Megæra*] prosiluit, Phœbique egressa serenos
Infecit radios, ululatuque æthera rupit
Terrifico. Sensit ferale Britannia murmur,
Et Senonum quatit arva fragor, revolutaque Tethys
Substitit, et Rhenus projecta torpuit urna.

2. [v. 146.] . . . Liceat Stilichonis iniquas
Evitare minas, in nostram Gallia cædem
Conjurata venit: quidquid ligat ultima Tethys,
Extremos ultra volitat gens si qua Britannos,
Mota mihi [*Rufino*].

3. [239.] . . . Te [*Stilicho*], quo libet ire, sequemur.
Te vel Hyperboreo damnatam sidere Thulen,
Te vel ad incensas Libyæ comitabor arenas.

4. [vii. 51.] Quoque magis nimium pugnæ inflammaret amorem,
Facta tui numerabat avi, quem littus adustæ
Horrescit Libyæ, ratibusque impervia Thule.
Ille leves Mauros, nec falso nomine Pictos
Edomuit, Scotumque vago mucrone sequutus
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas:
Et geminis fulgens utroque sub axe Tropæis
Tethyos alternæ refluas calcavit arenas.

5. [viii 18.] Haud indigna coli, nec nuper cognita Marti,
Ulpia progenies, et, quæ diademata mundo
Sparsit, Ibera domus: nec tantæ vilior unda
Promeruit gentis seriem: cunabula fovit
Oceanus. Terræ dominos pelagique futuros
Immenso decuit rerum de principe nasci.
Hinc processit avus: cui post Arctoa frementi
Classica Massylas adnexuit Africa lauros.
Ille, Caledoniis posuit qui castra pruinis,
Qui medios Libyæ sub casside pertulit æstus.
Terribilis Mauro, debellatorque Britanni
Littoris, ac pariter Boreæ vastator et Austri.
Quid rigor æternus cœli, quid sidera prosunt,
Ignotumque fretum? Maduerunt Saxone fuso
Orcades: incaluit Pictorum sanguine Thule:
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

6. [*Ib.* 69.] . . . . . Sic traditus illi,
Servatusque Oriens. At non pars altera rerum
Tradita, bis possessa manu, bis parta periclis.
Per varium gemini scelus erupere tyranni
Tractibus occiduis. Hunc [*Maximum*] sæva Britannia fudit,
Hunc sibi Germanus [*Arbogastes*] famulum delegerat exsul;
Ausus uterque nefas, domini respersus uterque
Insontis jugulo.

7. [xv. 17.] Exitii jam Roma timens, et fessa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat Olympi,

Non solito vultu, non qualis jura Britannis
Dividit, aut trepidos submittit fascibus Indos.

8. [xvii. 50.] Hispana tibi Germanaque Tethys
Paruit, et nostro diducta Britannia mundo.

9. [xviii. 391.] Tum sic orsa [*Roma*] loqui: Quantum te principe possim,
Non longinqua docent: domito quod Saxone Tethys
Mitior, aut fracto secura Britannia Picto.

10. [xxii. 247.] Inde Caledonio velata Britannia monstro,
Ferro picta genas, cujus vestigia verrit
Cærulus, Oceanique æstum mentitur, amictus:
Me quoque vicinis pereuntem gentibus, inquit,
Munivit Stilichon, totam quum Scotus Iernen
Movit, et infesto spumavit remige Tethys.
Illius effectum curis, ne tela timerem
Scotica, ne Pictum tremerem, ne litore toto
Prospicerem dubiis venturum Saxona ventis.

11. [xxiv. 148.] Nec stetit [*Roma*] Oceano: remisque ingressa profundum
Vincendos alio quæsivit in orbe Britannos.

12. [154.] Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod veluti patriis regionibus utitur hospes:
Quod sedem mutare licet: quod cernere Thulen
Lusus, et horrendos quondam penetrare recessus.

13. [299.] . . . hæ pedibus celeres: hæ nare sagaces.
Hirsutæque fremunt Cressæ, tenuesque Lacænæ,
Magnaque taurorum fracturæ colla Britannæ.

14. [xxvi. 199.] Nonne velut capta rumor miserabilis urbe
Trans freta, trans Gallos, Pyrenæumque cucurrit;
Famaque, nigrantes succincta pavoribus alas,
Secum cuncta trahens, a Gadibus usque Britannum
Terruit Oceanum, et nostro procul axe remotam
Insolito belli tremefecit murmure Thulen?

15. [416.] Venit et extremis legio prætenta Britannis.
Quæ Scoto dat fræna truci, ferroque notatas
Perlegit exsangues Picto moriente figuras.

16. [568.] Credite nunc omnes, quas dira Britannia, gentes,
Quas Ister, quas Rhenus alit, pendere paratas
In speculis, uno tot prælia vincite bello.

17. [xxix. 39.] . . . Patruo te principe celsam
Bellipotens illustrat avus; qui signa Britanno
Intulit Oceano, Gætulaque repulit arma.
Claram Scipiadum taceat Cornelia gentem,
Seque minus jactet Libycis dotata tropæis.
Cardine tu gemino laurus prætendis avitas:
Inde Caledoniis, Australibus inde parentum
Cingeris exuviis.

18. [xxxi. 86.] . . . Constringit in unum
Sparsas imperii vires, cuneosque recenset
Dispositos: quæ Sarmaticis custodia ripis,
Quæ sævis objecta Getis, quæ Saxona frenat,
Vel Scotum legio; quantæ cinxere cohortes
Oceanum, quanto pacatur milite Rhenus.

XCIV. EX JOANNE CHRYSOSTOMO. [A. D. 400.]

1. [*De incom. Dei Nat.* ii.] Ἀναλόγισαι πάντα τὰ ἔθνη, Σύρους . . . τοὺς ἐν ταῖς νήσοις ταῖς Βρεττανικαῖς. . . .

2. [*C. Jud.*] Καὶ γὰρ αἱ Βρεττανικαὶ νήσοι, αἱ τῆς θαλάττης ἐκτὸς κείμεναι ταύτης, καὶ ἐν αὐτῷ οὖσαι ὠκεανῷ, τῆς δυνάμεως τοῦ ῥήματος ἥσθοντο· καὶ γὰρ κἀκεῖ ἐκκλησίαι, καὶ θυσιαστήρια πεπήγασιν.

3. [*Ser. in Pen.*] Ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃς, εἰς Ἰνδοὺς, εἰς Μαυρουὺς, εἰς Βρετανοὺς, εἰς τὴν οἰκουμένην, εὑρήσεις ‘ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λογὸς,’ καὶ βίον ἐνάρετον.

XCV. EX HIERONYMO. [A. D. 400.]

1. [*Adv. Jov.* ii.] Quid loquar de cæteris nationibus, quum ipse adolescentulus in Gallia viderim Atticotos, gentem Britannicam, humanis vesci carnibus: et quum per sylvas porcorum greges et armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates et fœminarum et papillas solere abscindere, et has solas ciborum delicias arbitrari? Scotorum natio uxores proprias non habet; et quasi Platonis politiam legerit, et Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos conjux propria est; sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lasciviunt.

2. [*Epist.* 35. *ad Hel.*] Adde quod ante resurrectionem Christi notus tantum in Judæa erat Deus. . . . Ubi tunc totius orbis homines, ab India usque ad Britanniam; . . . tam innumerabiles populi, et tantarum gentium multitudines? 'Quam variæ linguis, habitu tam vestis et armis:' piscium ritu ac locustarum, et velut muscæ et culices conterebantur; . . . nunc passionem Christi et resurrectionem ejus, cunctarum gentium et voces et litteræ sonant.

3. [43. *ad Ctes.*] Neque enim Britannia fertilis provincia tyrannorum, et Scoticæ gentes, omnesque usque ad oceanum per circuitum barbaræ nationes, Moysen Prophetasque cognoverant.

4. [44. *ad P.*] Divisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, quærit locum [*Hierosolymas*] fama sibi tantum et Scripturarum relatione cognitum.

5. [49. *ad Pa.*] Cæterum qui dicunt: 'Templum Domini, Templum Domini,' audiant ab apostolo: 'Vos estis Templum Domini, et Spiritus Sanctus habitat in vobis.' Et de Hierosolymis et de Britannia æqualiter patet aula cœlestis: 'Regnum enim Dei intra vos est.'

6. [82. *ad Oc.*] Audiant Ethnici messes Ecclesiæ, de quibus quotidie horrea nostra complentur: audiant catechumeni, qui sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta jungant matrimonia; sed Scotorum et

Atticotorum ritu, ac de republica Platonis, promiscuas uxores, communes liberos habeant.

7. [84. *ad Oc.*] Xenodochium in portu Romano situm totus pariter mundus audivit. Sub una æstate didicit Britannia, quod Ægyptus et Parthus noverant vere.

8. [101. *ad Ev.*] Nec altera Romanæ Urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, et Britanniæ, et Africa . . . et omnes barbaræ nationes unum Christum adorant; unam observant regulam veritatis.

9. [*Qu. in Ge.*] Legamus Varronis de Antiquitatibus libros, et Sisinnii Capitonis: et Græcum Phlegonta, cæterosque eruditissimos viros: et videbimus omnes pene insulas, et totius orbis littora, terrasque mari vicinas, Græcis accolis occupatas: qui, ut supradiximus, ab Amano et Tauro montibus, omnia maritima loca usque ad oceanum possedere Britannicum.

10. [*Prol. lib.* i. *in Jere.*] Ut nuper indoctus calumniator [*Celestius?*] erupit, qui commentarios meos in Epistolam Pauli ad Ephesios reprehendendos putat. Nec intelligit, nimia stertens vecordia, leges commentariorum. . . . . Nec recordatur stolidissimus, et Scotorum pultibus prægravatus, nos in ipso opere dixisse, Non damno digamos. . . .

11. [*Prol. in lib.* iii.] Hic tacet, alibi criminatur: mittit [*Pelagius?*] in universum orbem epistolas biblinas; prius auriferas, nunc maledicas; et patientiam nostram de Christi humilitate venientem, malæ conscientiæ signum interpretatur. Ipseque mutus latrat per Alpinum canem [*Cœlestium?*], grandem et corpulentem, et qui calcibus magis possit sævire quam dentibus. Habet enim progeniem Scoticæ gentis, de Britannorum vicinia: qui juxta fabulas poetarum instar Cerberi spirituali percutiendus est clava; ut æterno cum suo magistro Plutone silentio conticescat.

XCVI. EX SULPICIO SEVERO. [A.D. 400.]

1. [*S. Hist.* ii. 55] Igitur apud Ariminum, urbem Italiæ, synodum congregari jubet [*Constantius A. D.* 360.]: idque

Tauro præfecto imperat, ut collectos in unum non ante dimitteret, quam in unam fidem consentirent: promisso eidem consulatu, si rem effectui tradidisset. Ita missis per Illyricum, Italiam, Africam, Hispanias, Galliasque, magistris officialibus, acciti numerative quadringenti et aliquanto amplius occidentales episcopi, Ariminum convenere: quibus omnibus annonas et cellaria dare imperator præceperat: sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis indecens visum; repudiatis fiscalibus, propriis sumptibus vivere maluerunt. Tres tantum ex Britannia, inopia proprii, publico usi sunt, quum oblatam a cæteris collationem respuissent: sanctius putantes fiscum gravare, quam singulos. Hoc ego Gavidium episcopum nostrum, quasi obtrectantem, referre solitum audivi: sed longe aliter senserim, laudique attribuo episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent, neque ab aliis potius, quam fisco, sumerent, ubi neminem gravabant, ita in utriusque egregium exemplum.

2. [ii. 64, 65.] Jam rumor incesserat [*A. D.* 387.] Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse imperium, ac brevi in Gallias irrupturum. Ita Ithacius statuit, licet rebus dubiis, novi imperatoris adventum expectare: interim sibi nihil agitandum. Igitur ubi Maximus oppidum Treverorum victor ingressus est, ingerit preces, plenas in Priscilianum ac socios ejus invidiæ atque criminum. . . . At tum per Maximum accusator opponitur Patricius quidam, fisci patronus. Ita eo insistente, Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo Felicissimus et Armenius, qui nuper a catholicis, clerici Priscilianum sequuti, desciverant. Latronianus quoque et Euchrocia gladio perempti. Instantius, quem superius ab episcopis damnatum diximus, in Sylinam insulam, quæ ultra Britanniam sita est, deportatus. Itum deinde in reliquos sequentibus judiciis, damnatique Asarinus et Aurelius diaconus gladio. Tiberianus ademptis bonis in Sylinam insulam datus.

XCVII. EX NOTITIA UTRIUSQUE IMPERII.

[A. D. 410.]

In Partibus Orientis.

1. [*c.* 55.] Sub dispositione viri illustris magistri militum per Illyricum. Legio Palatina 1. Britones seniores.

2. [*c.* 145.] Sub dispositione viri spectabilis, ducis Thebaidos. Ala quarta Britonum, Isui.

In Partibus Occidentis.

3. [*c.* 1.] Proconsul Africæ cujus vicarii sex. Britanniarum.—Comites rei militaris sex. Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.—Duces duodecim. Britanniæ.—Consulares 22. Per Britannias duo. Maximæ Cæsariensis. Valentiæ.—Præsides triginti unus. Per Britannias tres. Britanniæ primæ. Britanniæ secundæ. Flaviæ Cæsariensis.

4. [*c.* 2.] Sub dispositione viri illustris Præfecti Prætorio Galliarum Diœceses infrascriptæ. Hispaniæ septem provinciæ. Britanniæ.—[Provinciæ] Britanniarum quinque. Maxima Cæsariensis. Valentia. Britannia prima. Britannia secunda. Flavia Cæsariensis.

5. [*c.* 19] Sub dispositione viri illustris magistri peditum præsentialis, comites militum infrascriptorum. . . Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.—Duces limitum infrascriptorum decem. . . Britanniarum.—Auxilia palatina. Invicti juniores Britanniciani. Exculcatores juniores Britanniciani.—Legiones comitatenses. Legio secunda Britannica, sive Secundani.

6. [*c.* 27.] Intra Gallias cum viro illustri magistro equitum Galliarum. Britones. . . Britones.—Intra Hispanias cum spectabili comite. Invicti juniores Britones.—Cum viro spectabili comite Britanniarum. Victores juniores Britanniciani. Primani juniores. Secundani juniores.—Intra Britannias cum viro spectabili comite Britanniarum. Equites Catafractarii juniores. Equites Scutarii Aureliaci. Equites Honoriani seniores. Equites Stablesiani. Equites Syri. Equites Taifali.

7. [*c.* 34.] Sub dispositione viri illustris comites sacrarum largitionum. Rationalis summarum Britanniarum. Præpositus thesaurorum Augustensium in Britannias.—Procuratores cynegiorum. Procurator cynegii in Britannis, Bentensis.

8. [*c.* 41.] Sub dispositione viri illustris comitis rerum privatarum. Rationalis rei privatæ per Britannias.

9. [*c.* 68.] Sub dispositione viri spectabilis, vicarii Britanniarum. Consulares. Maximæ Cæsariensis. Valentiæ.—Præsides. Britanniæ primæ. Britanniæ secundæ. Flaviæ Cæsariensis. Officium autem habet idem vir spectabilis Vicarius hoc modo: Principem de Schola Agentium in rebus ex Ducenariis. Cornicularium. Numerarios duos. Commentariensem. Ab Actis. Curam Epistolarum. Adjutorem. Subadjuvas. Exceptores. Singulares, et reliquos officiales.

10. [*c.* 71.] Sub dispositione viri spectabilis comitis limitis Saxonici per Britanniam. Præpositus numeri Fortensium, Othonæ. Præpositus militum Tungricanorum, Dubris. Præpositus numeri Turnacensium, Lemanis. Præpositus equitum Dalmatarum Branodunensis, Branaduno. Præpositus equitum Stablesianorum Gariannonensis, Gariannono. Tribunus cohortis primæ Vetasiorum, Regulbio. Præpositus Legionis 2. Aug., Rutupis. Præpositus numeri Abulcorum, Anderidæ. Præpositus numeri Exploratorum, Portu-Adurni. Officium autem habet idem vir spectabilis Comes hoc modo: Principem ex officio Magistri Præsentali a parte peditum. Numerarios duos, ut supra ex officio supradicto. Commentariensem ex officio supradicto. Cornicularium. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares, et reliquos officiales.

11. [*c.* 72.] Sub dispositione viri spectabilis comitis Britanniæ. Provincia Britanniæ. Officium autem habet idem vir spectabilis Comes, hoc modo: Principem ex officio Magistri militum Præsentalium alternis annis. Commentariensem, ut supra. Numerarios duos, singulos ex utroque officio supradicto. Adjutorem. Subadjuvam. Exceptores. Singulares, et reliquos officiales.

12. [*c.* 87.] Sub dispositione viri spectabilis Ducis Britanniarum. Præfectus Legionis Sextæ. Præfectus equitum Dalmatarum, Præsidio. Præfectus equitum Crispianorum, Dano. Præfectus equitum Catafractariorum, Morbio. Præfectus numeri Barcariorum Tigrisiensium, Arbeja. Præfectus numeri Nerviorum Dictensium, Dicti. Præfectus numeri vigilum, Concangios. Præfectus numeri exploratorum, Lavatres. Præfectus numeri Directorum, Veterum, alias Veneris. Præfectus numeri Defensorum, Braboniaco. Præfectus numeri Solensium, Maglovæ. Præfectus numeri Pacensium, Magis. Præfectus numeri Longovicariorum, Longovico. Præfectus numeri Derventionensis, Derventione.

Item per Lineam valli. Tribunus cohortis quartæ Lergorum, Segeduno. Tribunus cohortis Cornoviorum, Ponte-Ælii. Præfectus Alæ primæ Astorum, Conderco. Tribunus cohortis primæ Frixagorum, Vindobala. Præfectus Alæ Savinianæ, Hunno. Præfectus Alæ secundæ Astorum, Cilurno. Tribunus cohortis primæ Batavorum, Procolitia. Tribunus cohortis primæ Tungrorum, Borcovico. Tribunus cohortis quartæ Gallorum, Vindolana. Tribunus cohortis primæ Astorum, Æsica. Tribunus cohortis secundæ Dalmatarum, Magnis. Tribunus cohortis primæ Æliæ Dacorum, Amboglanna. Præfectus Alæ Petrianæ, Petrianis. Præfectus numeri Maurorum Aurelianorum, Aballaba. Tribunus cohortis secundæ Lergorum, Congavata. Tribunus cohortis primæ Hispanorum, Axeloduno. Tribunus cohortis secundæ Thracum, Gabrosenti. Tribunus cohortis primæ Æliæ Classicæ, Tunnocelo. Tribunus cohortis primæ Morinorum, Glannibanta. Tribunus cohortis tertiæ Nerviorum, Alionæ. Cuneus Armaturarum, Bremetenraco. Præfectus Alæ primæ Herculeæ, Olenaco. Tribunus cohortis sextæ Nerviorum, Virosido. Officium autem habet idem vir spectabilis Dux hoc modo: Principem ex officiis Magistrorum militum Præsentalium alternis annis. Commentariensem utrunque. Numerarios ex utrisque officiis omni anno. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares, et reliquos officiales.

XCVIII. EX C. RUTILIO NUMATIANO. [A. D. 410.]

[*Itin.* i. 493.]

Victorinus enim, nostræ pars maxima mentis,
Congressu explevit mutua vota suo.
Errantem Tuscis considere compulit agris,
Et colere externos capta Tolosa lares.
Nec tantum duris nituit sapientia rebus,
Pectore non alio prosperiora tulit.
Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quicumque ferox arva Britannus arat.
Quæ præfectorum vicibus frenata potestas
Perpetuum magni fœnus amoris habet.
Extremum pars illa quidem discessit in orbem,
Sed tamquam medio rector in orbe fuit.
Plus palmæ est, illos inter voluisse placere,
Inter quos minor est displicuisse pudor.
Illustris nuper sacræ comes additus aulæ,
Contempsit summos ruris amore gradus.

XCIX. EX OLYMPIODORO. [A. D. 410.]

[*Hist. ap. Phot. Bibl. cod.* 80. *ed. Roto.* 1653. *p.* 179.] Ὅτι Κωνσταντῖνος εἰς τυραννίδα ἀρθεὶς, πρεσβεύεται πρὸς Ὀνώριον, ἄκων μὲν, καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν βιασθεὶς, ἀπολογούμενος ἄρξαι· συγγνώμην δὲ αἰτῶν, καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἀξιῶν κοινωνίαν. καὶ βασιλεὺς διὰ τὰ ἐνεστηκότα δυσχερῆ τέως καταδέχεται τὴν τῆς βασιλείας κοινωνίαν. Κατὰ τὰς Βρεττανίας δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐτύγχανεν ἀνηγορευμένος, στάσει τῶν ἐκεῖσε στρατιωτῶν εἰς ταύτην ἀνηγμένος τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ἐν ταύταις ταῖς Βρεττανίαις, πρὶν ἢ Ὀνώριον τὸ ζ' ὑπατεῦσαι, εἰς στάσιν ὁρμῆσαν τὸ ἐν αὐταῖς στρατιωτικὸν, Μαρκὸν τινὰ ἀνεῖπον αὐτοκράτορα. τοῦ δὲ ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεθέντος Γρατιανὸς αὐτοῖς ἀντικαθίσταται. ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος εἰς τετράμηνον αὐτοῖς προσκορὴς γεγονὼς, ἀπεσφάγη· Κωνσταντῖνος τότε εἰς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀναβιβάζεται ὄνομα. οὗτος Ἰουστῖνον καὶ Νεοβιγάστην στρατηγοὺς προβαλλόμενος, καὶ τὰς Βρεττανίας ἐάσας, περαιοῦται ἅμα τοῖς αὐτοῦ ἐπὶ Βονωνίαν, πόλιν οὕτω καλουμένην, παραθα-

λασσίαν, καὶ πρώτην ἐν τοῖς τῶν Γαλατῶν ὅροις κειμένην. ἔνθα διατρίψας, καὶ ὅλον τὸν Γάλλον καὶ Ἀκύταρον στρατιώτην ἰδιοποιησάμενος κρατεῖ πάντων τῶν μερῶν τῆς Γαλλίας μέχρι τῶν Ἄλπεων τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας.

C. EX PAULO OROSIO. [A. D. 417.]

1. [v. 22.] Nam quum plerumque improbi tyranni, temere invadentes rempublicam, usurpatoque regio statu, Romani imperii corpus abruperint, atque ex eo bella vel per se injusta importaverint vel in se justa commoverint, Britannis Gallisque populis erecti et instructi; hæc bella, quantum externis proxima, tantum longinqua civilibus, quid nisi socialia jure vocitentur?

2. [vi. 8.] Veneti . . . auxilia quoque a Britannia arcessunt.

3. [9, 10.] Tunc Cæsar . . . ad Morinos venit, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est. Navibus circiter onerariis atque actuariis octoginta præparatis, in Britanniam transvehitur. [*A. C.* 55.] Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, et non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere transvectus [*A. C.* 54.], dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naves in ancoris stantes tempestate correptæ vel collisæ inter se, vel arenis illisæ ac dissolutæ sunt. Ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu a Britannis victus, ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Thamesim profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa, Cassivellauno duce, immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat. Quod ubi a Ro-

manis deprehensum ac vitatum est, barbari, legionum impetum non ferentes, sylvis sese abdidere, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac sæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmissima civitas, cum Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus, Cæsari sese dedidit. Quod exemplum sequutæ urbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt: iisdemque demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassivellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper sylvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit.

Exin Cæsar a Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est.

4. [vii. 5.] Hic [*Caligula*] siquidem magno et incredibili apparatu profectus quærere hostem viribus otiosis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora oceani circa prospectum Britanniæ restitit. Quumque ibi Minocynobellinum, Britannorum regis filium, qui a patre pulsus cum paucis oberrabat, in deditionem recepisset, deficiente belli materia, Romam rediit. [*A. D.* 40.]

5. [6.] Claudius quarto imperii sui anno, cupiens se utilem reipublicæ ostentare principem, bellum ubique et victoriam undecumque quæsivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit: quæ excitata in tumultum propter non redhibitos transfugas videbatur; transvectusque in insulam est, quam neque ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibique, ut verbis Suetonii Tranquilli loquar, sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orcades etiam insulas ultra Britanniam in oceano positas, Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit. [*A. D.* 43.]

6. [7.] Britannica deinde clades e vestigio [*sub Nerone*] accidit, qua duo præcipua oppida, magna civium sociorumque clade et cæde direpta sunt. [*A. D.* 61.]

7. [17.] Tertium [*bellum*] Clodius Albinus, Juliani in occidendo Pertinace socius, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, suscitabat [*A. D.* 193.]: cujus bello multum utrimque Romani sanguinis fusum est. Albinus tamen apud Lug-

dunum oppressus et interfectus est. Severus victor in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque magnam fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, per centum triginta et duo millia passuum a mari ad mare duxit. Ubique apud Eboracum oppidum morbo obiit. [*A. D.* 211.]

8. [25.] Deinde Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus, quum ad observanda occani litora, quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem, quam in profectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, accendit suspicionem, quod ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici negligentia permitteret: quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumsit, ac Britannias occupavit. [*A. D.* 287.] Igitur per omnes Romani imperii fines subitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carausio rebellante in Britanniis, Achilleo in Ægypto, quum et Africam Quinquegentiani infestarent; Narseus etiam rex Persarum Orientem bello premeret. . . . Carausius, Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, tandem fraude Allecti socii sui interfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit. . . . Constantius vero Augustus, summæ mansuetudinis et civilitatis, in Britannia mortem obiit, qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

9. [vii. 28.] Igitur mortuo, ut dixi, Constantio in Britanniis, Constantinus imperator est creatus. [*A. D.* 306.]

10. [34.] Maximus, vir quidem strenuus et probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam transiit [*A. D.* 383.]: ubi Gratianum Augustum subita incursione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est.

11. [34.] Anno ab Urbe condita 1138 [*A. D.* 385.] Theodosius quadragesimus primus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, . . . seseque adversus Maximum tyrannum, sola fide major, nam longe minor erat universa apparatus bellici comparatione, proripuit. Aquileiæ tunc Maximus victoriæ suæ spectator insederat. Andragathius comes ejus summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copiis, ipsaque magnarum copiarum fortitudine, præcellente consilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hostem prævenire et obruere parat, sponte eadem, quæ obstruxerat, claustra deseruit. Ita Theodosius nemine sentiente, ut non dicam repugnante, vacuas transmisit Alpes, atque Aquileiam improvisus adveniens, hostem illum magnum, Maximum trucem, et ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo terrore nominis exigentem, sine dolo et sine controversia clausit, cepit, occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio est. Andragathius comes, cognita Maximi nece, præcipitem sese e navi in undas dedit, ac suffocatus est. . . . Igitur Valentinianus junior, regno restitutus, extincto Maximo, ejusque filio Victore, quem imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipse in Galliam transivit: ubi quum tranquilla republica in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogastis, comitis sui, ut ferunt, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conscivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est.

12. [40.] Anno itaque ab Urbe condita 1164 [*A. D.* 409.] irruptio urbis per Alaricum facta est. . . . His [*Suevis Vandalisque*] per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus, municeps ejusdem insulæ, tyrannus creatur [*A. D.* 407.] et occiditur. Hujus loco Constantinus, ex infima militia, propter solam spem nominis, sine merito virtutis eligitur, qui continuo ut invasit imperium, in Gallias transiit. Ibi sæpe a barbaris incertis fœderibus illusus, detrimento magis reipublicæ fuit. Misit in Hispanias judices, quos quum provinciæ obedientes accepissent, duo fratres juvenes nobiles et locupletes Didymus et Verinianus non adsumserunt; ne adversus tyrannum quidem tyrannidem, sed imperatori justo adversus tyrannum et barbaros tueri sese

patriamque suam moliti sunt. Quod ipso rei gestæ ordine patuit. Nam tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secreto invadit, et publice armat, cujus summa est, adsumpto diademate ac purpura, videri antequam sciri. Hi vero plurimo tempore servulos tantum suos ex propriis prædiis colligentes, ac vernaculis alentes sumptibus, nec dissimulato proposito, absque cujusquam inquietudine ad Pyrenæi claustra tendebant. Adversus hos Constantinus Constantem filium suum, proh dolor! ex monacho Cæsarem factum, cum barbaris quibusdam, qui quondam in fœdus recepti atque in militiam adlecti, Honoriaci vocabantur, in Hispanias misit.

13. [42.] Anno ab Urbe condita 1165 [*A. D.* 412.] Honorius imperator videns, tot oppositis tyrannis, nihil adversum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos deleri jubet. Constantio comiti hujus belli summa commissa est. Sensit tunc demum respublica et quam utilitatem in Romano tandem duce receperit, et quam eatenus perniciem per longa tempora barbaris comitibus subjecta tolerarit. Igitur Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum imperatorem apud Arelatam civitatem clausit, cepit et occidit. Jam hinc, ut de catalogo tyrannorum quam brevissime loquar, Constantem Constantini filium, Gerontius comes suus, vir nequam ac improbus, apud Viennam interfecit, atque in ejus locum Maximum quemdam substituit. Ipse vero Gerontius a suis militibus occisus est. Maximus exsutus purpura, . . . nunc inter barbaros in Hispania egens exsulat.

14. [*De Lib. Arb.*] Dominus Christus summo præmio fidei dignum judicat, si quis hæc filium Dei posse crediderit, et Britannicus noster [*Pelagius*], mox ut voluerit, se posse confidit?

CI. EX ZOSIMO. [A. D. 420.]

1. [i. 64.] Ὑπήκουον δὲ αὐτῷ [Φλωριανῷ] καὶ τὰ ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνη, Γαλάται καὶ Ἴβηρες, ἅμα τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ. [*A. D.* 276.]

2. [i. 66.] Ἔπαυσε καὶ [ὁ Πρόβος] ἄλλην ἐπανάστασιν ἐν τῇ Βρεττανίᾳ μελετηθεῖσαν, διὰ Βικτωρίνου Μαυρουσίου τὸ γένος. ὑπὲρ

πεισθεὶς, ἔτυχε τὸν ἐπαναστάντα τῆς Βρεττανίας ἄρχοντα προστησάμενος. καλέσας γὰρ τὸν Βικτωρῖνον πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τῇ συμβολῇ μεμψάμενος, τὸ πταῖσμα ἐπανορθώσοντα πέμπει. ὁ δὲ ἐπὶ τὴν Βρεττανίαν εὐθὺς ἐξορμήσας, περινοίᾳ οὐκ ἄφρονι τὸν τύραννον ἀναιρεῖ. [*A. D.* 280.]

3. [68.] Ὅσους [Βουργούνδους καὶ Βανδίλους] δὲ ζῶνταϛ οἷός τε γέγονεν ἐλεῖν [ὁ Πρόβος], εἰς Βρεττανίαν παρέπεμψεν· οἱ τὴν νῆσον οἰκήσαντες, ἐπαναστάντος κατὰ ταῦτα τινὸς, γεγόνασι βασιλεῖ χρήσιμοι. [*A. D.* 277.]

4. [ii. 8.] Ἔγνω [ὁ Κωνσταντῖνος] τοὺς τόπους λιπεῖν, ἐν οἷς ἔτυχε διατρίβων, ἐξορμῆσαι δὲ πρὸς τὸν πατέρα Κωνστάντιον, ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὄντα, καὶ τῇ Βρεττανίᾳ συνεχέστερον ἐνδημοῦντα. δεδιὼς δὲ μή ποτε φεύγων καταληφθείη, (περιφανὴς γὰρ ἦν ἤδη πολλοῖς ὁ κατέχων αὐτὸν ἔρως τῆς βασιλείας) τοὺς ἐν τοῖς σταθμοῖς ἵππους, οὓς τὸ δημόσιον ἔτρεφεν, ἅμα τῷ φθάσαι τὸν σταθμὸν, κολούων καὶ ἀχρείους ἐῶν, τοῖς ἑξῆς ἐστῶσιν ἐχρῆτο· καὶ ἑξῆς τοῦτο ποιῶν, τοῖς μὲν διώκουσιν ἀπέκλεισε τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω πορείαν, αὐτὸς δὲ προσήγγιζε τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς ἦν ὁ πατήρ. [*A. D.* 305.]

5. [15.] Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος καὶ πρότερον ὑπόπτως πρὸς αὐτὸν [Μαξέντιον] ἔχων, τότε μᾶλλον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ παρεσκευάζετο μάχην· καὶ συναγαγὼν δυνάμεις ἐκ τε ὧν ἔτυχεν ἔχων δορικτήτων βαρβάρων καὶ Γερμανῶν καὶ τῶν ἄλλων Κελτικῶν ἐθνῶν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Βρεττανίας συνειλεγμένους, εἰς ἐννέα που μυριάδας πεζῶν ἅπαντας καὶ ὀκτακισχιλίους ἱππέας, ἤλαυνεν ἐκ τῶν Ἄλπεων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. [*A. D.* 312.]

6. [33.] Κωνσταντῖνος δὲ τὰ καλῶς καθεστῶτα κινῶν, μίαν οὖσαν ἐς τέσσαρας διεῖλεν ἀρχάς. ὑπάρχῳ γὰρ ἑνὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν . . . τῷ δὲ τετάρτῳ τοὺς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις Κελτούς τε καὶ Ἴβηρας πρὸς τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ. [*A. D.* 332.]

7. [iii. 5.] Τοῦ Ῥήνου πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς Γερμανίας, (ὅπου ἐστιν ἔθνος Γαλατικὸν) εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος ἐκδιδόντος, οὗ τῆς ἠϊόνος ἡ Βρεττανικὴ νῆσος ἐννακοσίοις σταδίοις διέστηκεν, ἐκ τῶν περὶ τὸν ποταμὸν ὑλῶν ξύλα συναγαγὼν, ὀκτακόσια κατεσκεύασε [ὁ Ἰουλιανὸς] πλοῖα, μείζονα λέμβων. ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας, κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει· καὶ τοῦτον τοῖς ποταμίοις πλοίοις ἀνάγεσθαι διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάζων, τοῦτό τε ποιῶν συνεχέστερον διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκείαις πόλεσιν. [*A. D.* 358.]

8. [iv. 3.] Ἐδόκει τῷ Οὐαλεντινιανῷ, διελομένῳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὴν ἀρχὴν, ἐπιτρέψαι μὲν αὐτῷ τὴν ἑῴαν, . . . λαβόντα δὲ τὰς ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις αὐτὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν διαβῆναι, καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις ἔχειν ὑφ' ἑαυτῷ, μετὰ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, Ἰβηρίας τε, καὶ τῆς Βρεττανικῆς νήσου, καὶ Λιβύης ἁπάσης. Τῆς τοίνυν ἀρχῆς οὕτω διαιρεθείσης, ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἐμβριθέστερον τῇ ἀρχῇ προσελθὼν, ἄρχοντάς τε ἐν κόσμῳ προῆγεν, καὶ περὶ τὰς εἰσπράξεις τῶν εἰσφορῶν, καὶ τὰς ἐκ τούτων χορηγουμένας στρατιωτικὰς σιτήσεις, ἀκριβέστατος ἦν. ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγνώκει ποιήσασθαι, ἀφ' ἑστίας ὥσπερ ἀρξάμενος, τὰς νυκτερινὰς ἐκώλυε θυσίας ἐπιτελεῖσθαι· τοῖς μυσαρῶς μὲν οὖν πραττομένοις ἐμποδὼν διὰ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος. [*A. D.* 364.]

9. [12.] Κατὰ τόνδε τὸν χρόνον Οὐαλεντινιανὸς διά τινα πλημμελήματα τὴν Βρεττανικὴν νῆσον οἰκεῖν κελευσθείς, ἐπιθέμενος τυραννίδι, συναπέθετο ταύτῃ τὸν βίον. [*A. D.* 369.]

10. [19.] Διελομένων δὲ πρὸς ἑαυτοὺς Γρατιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὴν βασιλείαν, . . . Γρατιανῷ μὲν τὰ Κελτικὰ φῦλα καὶ Ἰβηρία πᾶσα καὶ ἡ Βρεττανικὴ νῆσος ἀπεκληροῦτο. [*A. D.* 375.]

11. [35.] Τοῦτο [τιμὴ πρὸς τοὺς Ἀλανοὺς] τοῖς στρατιώταις κατὰ τοῦ βασιλέως [Γρατιανοῦ] ἔτεκε μῖσος. ὅπερ ὑποτυφόμενον καταβραχὺ καὶ αὐξανόμενον, εἰς νεωτέρων πραγμάτων ἐκίνησε τοὺς στρατιώτας ἐπιθυμίαν, τούς τε ἄλλους, καὶ κατ' ἐξαίρετον τοὺς ταῖς Βρεττανικαίς νήσοις ἐνιδρυμένους οἷα τῶν ἄλλων ἁπάντων πλέον αὐθαδείᾳ καὶ θυμῷ νικωμένους. ἐκίνει δὲ πρὸς τοῦτο πλέον αὐτοὺς Μάξιμος, Ἴβηρ τὸ γένος, Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Βρεττανίαν συστρατευσάμενος. αὐτὸς δυσανασχετῶν ὅτι Θεοδόσιος ἠξίωτο βασιλείας, αὐτὸς δὲ οὐδὲ εἰς ἀρχὴν ἔντιμον ἔτυχε προελθών, ἀνήγειρε πλέον εἰς τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως ἔχθος τοὺς στρατιώτας. οἱ δὲ ῥᾳδίως ἐξαναστάντες, ἀνεῖπον βασιλέα τὸν Μάξιμον. καὶ περιθέντες τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, παραχρῆμα τὸν ὠκεανὸν ναυσὶ διαβάντες, ταῖς τοῦ Ῥήνου προσωρμίσθησαν ἐκβολαῖς. [*A. D.* 383.]

12. [v. 27.] Ἐν τῇ Ῥαβέννῃ . . . φήμη τε, ὡς Ἀλλάριχος τεθνεὼς εἴη διαβραμοῦσα, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης Ὀνωρίου γράμματα τοῦ βασιλέως ἀποδοθέντα, δι' ὧν ἐδηλοῦτο, ὡς Κωνσταντῖνος ἐπιθέμενος εἴη τυραννίδι, καὶ ἐκ τῆς Βρεττανικῆς νήσου περαιωθείς, ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσι παραγένοιτο, τὰ βασιλέως ἐν ταῖς πόλεσι πράττων. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς Ἀλλαρίχου τελευτῆς λόγος ἀμφίβολος ἔδοξεν εἶναι, πρίν τινας παραγενομένους, ὅ τι περ εἴη, δηλῶσαι. τὰ δὲ περὶ τῆς ἀναῤῥήσεως

Κωνσταντίνου λεγόμενα παρὰ πᾶσιν ἐκράτει. διὰ ταῦτα τῆς ἐπὶ Ἰλλυριοὺς ὁρμῆς ὁ Στελίχων ἀνακοπεὶς, εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, κοινολογήσασθαι περὶ τοῦ πρακτέου βουλόμενος. [*A. D.* 407.]

13. [43.] Ἐπὶ τούτῳ τὲ Κωνσταντῖνος ὁ τύραννος, εὐνούχους πρὸς Ὀνώριον ἔστελλε, συγγνώμην αἰτῶν ἕνεκα τοῦ τὴν βασιλείαν ἀνασχέσθαι λαβεῖν. μηδὲ γὰρ ἐκ προαιρέσεως ἐλέσθαι ταύτην, ἀλλὰ ἀνάγκης αὐτῷ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπαχθείσης. ταύτης ἀκηκοὼς ὁ βασιλεὺς τῆς αἰτήσεως, θεωρῶν ὡς οὐ ῥᾴδιον αὐτῷ, τῶν σὺν Ἀλλαρίχῳ βαρβάρων οὐ πόρρω ὄντων, περὶ πολέμων ἑτέρων διανοεῖσθαι· καὶ προσέτι γε λόγον ποιούμενος συγγενῶν οἰκείων παρὰ τοῦ τυράννου κατεχομένων, (οὗτοι δὲ ἦσαν Βερηνιανὸς καὶ Διδύμιος) ἐνδίδωσι ταῖς αἰτήσεσιν· ἐκπέμπει δὲ αὐτῷ καὶ Βασιλικὴν ἐσθῆτα. [*A. D* 409.]

14. [vi. 1—6.] Ἐν τούτῳ δὲ παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ τυραννήσαντος ἐν Κελτοῖς ἀφίκετο πρὸς Ὀνώριον κατὰ πρεσβείαν Ἰόβιος, παιδείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς διαπρέπων, βεβαιωθῆναι τὴν πρότερον ὁμολογηθεῖσαν εἰρήνην, καὶ ἅμα συγγνώμην ἕνεκα τῆς ἀναιρέσεως Διδυμίου καὶ Βερηνιανοῦ, τῶν συγγενῶν Ὀνωρίου τοῦ βασιλέως, αἰτῶν. ἀπελογεῖτο γὰρ, λέγων, ὡς οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀνῄρηνται Κωνσταντίνου. συντεταραγμένον δὲ τὸν Ὀνώριον θεασάμενος, εὔλογον ἔφασκεν εἶναι, ταῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐνασχολουμένῳ φροντίσιν, ἐνδοῦναι· συγχωρούμενος δὲ πρὸς Κωνσταντῖνον ἐκδημῆσαι, καὶ τὰ συνέχοντα τὴν Ἰταλίαν ἀγγεῖλαι, μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸν ἥξειν ἅμα παντὶ τῷ ἐν Κελτοῖς, καὶ ἐν Ἰβηρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βρεττανικῇ νήσῳ στρατεύματι, ταῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ῥώμην βοηθήσοντα περιστάσεσι. καὶ ὁ μὲν Ἰόβιος ἐπὶ τούτοις ἀναχωρεῖν ἐπετράπη. Τὰ δὲ ἐν Κελτοῖς, οὔπω τῆς προσηκούσης ἀφηγήσεως ἀξιωθέντα, δίκαιον ἄναθεν, ὡς ἕκαστα ἐπράχθη, διεξελθεῖν. [*A. D.* 410.]

Ἔτι βασιλεύοντος Ἀρκαδίου, καὶ ὑπάτων ὄντων Ὀνωρίου τὸ ζ', καὶ Θεοδοσίου τὸ β' [*A. D.* 407.], οἱ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατευόμενοι στασιάσαντες, ἀνάγουσι Μάρκον ἐπὶ τὸν βασίλειον θρόνον, καὶ ὡς κρατοῦντι τῶν αὐτόθι πραγμάτων, ἐπείθοντο. ἀνελόντες δὲ τοῦτον, ὡς οὐχ ὁμολογοῦντα τοῖς αὐτῶν ἤθεσιν, ἄγουσι Γρατιανὸν εἰς μέσον· καὶ ἁλουργίδα καὶ στέφανον ἐπιθέντες, εὐορυφόρουν ὡς βασιλέα, δυσαρεστήσαντες δὲ καὶ τούτῳ, τέσσαρσιν ὕστερον μησὶ παραλύσαντες ἀναιροῦσι, Κωνσταντίνῳ παραδόντες τὴν βασιλείαν. ὁ δὲ, Ἰουστινιανὸν καὶ Νεβιόγαστον ἄρχειν τῶν ἐν Κελτοῖς τάξας στρατιωτῶν, ἐπεραιώθη τὴν Βρεττανίαν καταλιπών. ἐλθὼν δὲ εἰς Βονωνίαν, (πρώτη δὲ αὕτη πρὸς τῇ θαλάσσῃ κεῖται, Γερμανίας οὖσα πόλις τῆς κάτω) καὶ ἐν

ταύτῃ διατρίψας ἡμέρας τινὰς, πάντα τε οἰκειωσάμενος τὰ στρατεύματα, μέχρι τῶν Ἄλπεων ὄντα τῶν ὁριζουσῶν Γαλατίαν καὶ Ἰταλίαν, ἀσφαλῶς ἔχεσθαι τῆς βασιλείας ἐδόκει. κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους, Σάρον τὸν στρατηγὸν ἐκπέμπει μετὰ στρατεύματος κατὰ Κωνσταντίνου Στελίχων. ὁ δὲ, Ἰουστινιανῷ τῷ στρατηγῷ μετὰ τῆς δυνάμεως τῆς σὺν αὐτῷ ἀπαντήσας, αὐτόν τε ἀναιρεῖ, καὶ τῶν στρατιωτῶν τὴν πλείονα μοίραν· καὶ λείας πολλῆς γενόμενος κύριος, ἐπειδὴ Κωνσταντῖνον αὐτὸν ἔγνω πόλιν καταλαβόντα Βαλεντίαν, ἀρκοῦσαν αὐτῷ πρὸς ἀσφάλειαν, εἰς πολιορκίαν κατέστησε. Νεβιογάστου δὲ λειπομένου στρατηγοῦ λόγους τῷ Σάρῳ περὶ φιλίας προσάγοντος, ἐδέχετο μὲν ὡς φίλον τὸν ἄνδρα· δοὺς δὲ καὶ λαβὼν ὅρκους, ἀναιρεῖ παραχρῆμα, μηδένα τῶν ὅρκων ποιησάμενος λόγον. Κωνσταντίνου δὲ στρατηγὸν καταστήσαντος Ἐδόβινχον, Φράγκον ὄντα τὸ γένος, Γερόντιον δὲ ἀπὸ τῆς Βρεττανίας ὁρμώμενον, δείσας ὁ Σάρος τὴν τῶν στρατηγῶν τούτων περὶ τὰ πολέμια πεῖραν ὁμοῦ καὶ ἀνδρείαν, ἀνεχώρησε τῆς Βαλεντίας, ἑπτὰ πολιορκήσας ταύτην ἡμέρας. καταδραμόντων δὲ αὐτὸν τῶν Κωνσταντίνου στρατηγῶν μετὰ μεγίστης δυναστείας, σὺν πολλῷ διεσώθη πόνῳ, τὴν λείαν ἅπασαν δωρησάμενος τοῖς περὶ τὰς Ἄλπεις ἀπαντήσασιν αὐτῷ Βακαύδαις, ὅπως εὐρυχωρίας παρ' αὐτῶν τύχῃ τῆς περὶ τὴν Ἰταλίαν παρόδου. Σάρου τοίνυν οὕτως εἰς τὴν Ἰταλίαν διασωθέντος, συναγαγὼν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν δύναμιν ἅπασαν, ἔγνω φυλακὰς ἀρκούσας ἐγκαταστῆσαι ταῖς Ἄλπεσιν. ἦσαν δὲ αὗται τρεῖς, αἱ τὰς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ Κελτῶν, κἀκεῖθεν ἐπέκεινα τὰς ὁδοὺς ἀποκλείουσαι, Κοττίαι, Ποινίναι, Μαριτίμαι. ταῦτα δὲ δι' αἰτίαν τοιάνδε τῆς εἰρημένης μοι προνοίας ἠξίωσεν.

Ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις, ἕκτον ἤδη τὴν ὕπατον ἔχοντος ἀρχὴν Ἀρκαδίου καὶ Πρόβου [*A. D.* 406.], Βανδίλοι Συήβοις καὶ Ἀλανοῖς ἑαυτοὺς ἀναμίξαντες τούτους ὑπερβάντες τοὺς τόπους, τοῖς ὑπὲρ Ἄλπεις ἔθνεσιν ἐλυμήναντο· καὶ πολὺν ἐργασάμενοι φόνον, ἐπίφοβοι καὶ τοῖς ἐν Βρεττανίαις στρατοπέδοις ἐγένοντο· συνηνάγκασαν δὲ, δέει τοῦ μὴ καὶ σφᾶς προελθεῖν, εἰς τὴν τῶν τυράννων ὁρμῆσαι χειροτονίαν, Μάρκου λέγω καὶ Γρατιανοῦ, καὶ ἐπὶ τούτοις Κωνσταντίνου. πρὸς ὃν μάχης καρτερᾶς γενομένης, ἐνίκων μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ πολὺ τῶν βαρβάρων κατασφάξαντες μέρος. τοῖς δὲ φεύγουσιν οὐκ ἐπεξελθόντες, (ἦ γὰρ ἂν ἅπαντας πανωλεθρίᾳ διέφθειραν) ἐνέδωκαν αὐτοῖς ἀνακτησαμένοις τὴν ἧτταν, καὶ βαρβάρων πλῆθος συναγαγοῦσιν, αὖθις ἀξιομάχους γενέσθαι. διὰ ταῦτα τοίνυν τούτοις τοῖς τύποις φύλακας ἐγκατέστησε Κωνσταντῖνος, ὡς ἂν μὴ τὴν εἰς Γαλατίαν ἀνειμένην ἔχοιεν πάροδον. ἐγκατέστησε

δὲ καὶ τῷ Ῥήνῳ πᾶσαν ἀσφάλειαν, ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ βασιλέως χρόνων ῥαθυμηθεῖσαν.

Οὕτω τὰ κατὰ τὴν Γαλατίαν πᾶσαν οἰκονομήσας, Κώνσταντι τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων, τὸ τοῦ Καίσαρος σχῆμα περιθεὶς, ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν ἐκπέμπει, καὶ τῶν αὐτόθι πάντων ἐθνῶν ἐγκρατὴς γενέσθαι βουλόμενος, ὥστε καὶ τὴν ἀρχὴν αὐξῆσαι, καὶ ἅμα τὴν τῶν Ὀνωρίου συγγενῶν αὐτόθι δυναστείαν ἐκκόψαι. δέος γὰρ αὐτὸν εἰσῄει, μή ποτε δύναμιν συναγαγόντες τῶν αὐτόθι στρατιωτῶν, αὐτοὶ μὲν αὐτῷ, διαβάντες τὴν Πυρήνην, ἐπέλθοιεν, ἀπὸ δὲ τῆς Ἰταλίας ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος ἐπιπέμψας αὐτῷ τὰ στρατόπεδα, τῆς τυραννίδος, κύκλῳ πανταχόθεν περιλαβὼν, παραλύσειεν. ἐπὶ τούτοις ὁ Κώνστας εἰς τὴν Ἰβηρίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τερέντιον ἔχων, Ἀπολινάριον δὲ τῆς αὐλῆς ὕπαρχον. τῶν δὲ ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἄρχοντάς τε πολιτικοὺς ἅμα καὶ στρατιωτικοὺς καταστήσας, ἄγει διὰ τούτων ἐπ' ἐκείνους· οἳ γένει τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προσήκοντες, τὰ τῆς Ἰβηρίας συνεταράττοντο πράγματα, πρότερον μὲν πρὸς αὐτὸν Κώνσταντα διὰ τῶν ἐν τῇ Λυσιτανίᾳ στρατοπέδων ἀράμενοι πόλεμον· ἐπεὶ δὲ πλεονεκτεῖσθαι συνῄσθοντο, πλῆθος οἰκετῶν καὶ γεωργῶν ἐπιστρατεύσαντες καὶ παραβραχὺ καταστήσαντες αὐτὸν εἰς μέγιστον κίνδυνον. ἀλλὰ κἀντεῦθα τῆς ἐλπίδος διαμαρτόντες, Κώνσταντι σὺν ταῖς σφῶν γυναιξὶν ἦσαν ἐν φυλακῇ. ὅπερ ἀκηκοότες οἱ τούτων ἀδελφοὶ, Θεοδόσιός τε καὶ Λαγώδιος, ὁ μὲν, εἰς τὴν Ἰταλίαν διέφυγεν, ὁ δὲ, εἰς τὴν ἑῴαν διασωθεὶς, ἀνεχώρησε.

Ταῦτα κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ὁ Κώνστας διαπραξάμενος, ἐπανῆλθε πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον, ἐπαγόμενος Βερηνιανὸν καὶ Διδύμιον, καταλιπών τε αὐτόθι τὸν στρατηγὸν Γερόντιον, ἅμα τοῖς ἀπὸ Γαλατίας στρατιώταις, φύλακα τῆς ἀπὸ Κελτῶν ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν παρόδου, καίτοι γε τῶν ἐν Ἰβηρίαις στρατοπέδων ἐμπιστευθῆναι κατὰ τὸ σύνηθες τὴν φυλακὴν αἰτησάντων, καὶ μὴ ξένοις ἐπιτραπῆναι τὴν τῆς χώρας ἀσφάλειαν. Βερηνιανὸς μὲν οὖν καὶ Διδύμιος, ὡς Κωνσταντῖνον ἀχθέντες, ἀνῃρέθησαν παραχρῆμα. Κώνστας δὲ αὖθις ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἐκπέμπεται, Ἰοῦστον ἐπαγόμενος στρατηγόν. ἐφ' ᾧ Γερόντιος ἀχθόμενος, καὶ τοὺς αὐτόθι περιποιησάμενος στρατιώτας, ἐπανίστησι Κωνσταντίνῳ τοὺς ἐν Κελτοῖς βαρβάρους. πρὸς οὓς οὐκ ἀντισχὼν ὁ Κωνσταντῖνος, ἅτε δὴ τοῦ πλείονος τῆς δυνάμεως μέρους ὄντος ἐν Ἰβηρίᾳ, πάντα κατ' ἐξουσίαν ἐπιόντες οἱ ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον βάρβαροι, κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τούς τε τὴν Βρεττανικὴν νῆσον οἰκοῦντας, καὶ τῶν ἐν Κελτοῖς ἐθνῶν ἔνια, τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀποστῆναι, καὶ καθ' ἑαυτὸν βιοτεύειν, οὐκέτι τοῖς τούτων ἐπακούοντα νόμοις. οἵ τε οὖν ἐκ τῆς Βρετ-

τανίας ὅπλα ἐνδύντες, καὶ σφῶν αὐτῶν προκινδυνεύσαντες, ἠλευθέρωσαν τῶν ἐπικειμένων βαρβάρων τὰς πόλεις· καὶ ὁ Ἀρμόριχος ἅπας, καὶ ἕτεραι Γαλατῶν ἐπαρχίαι, Βρεττανοὺς μιμησάμεναι, κατὰ τὸν ἴσον σφᾶς ἠλευθέρωσαν τρόπον, ἐκβάλλουσαι μὲν τοὺς Ῥωμαίους ἄρχοντας, οἰκεῖον δὲ κατ' ἐξουσίαν πολίτευμα καθιστᾶσαι.

Καὶ ἡ μὲν Βρεττανίας καὶ τῶν ἐν Κελτοῖς ἐθνῶν ἀπόστασις, καθ' ὃν ἐτυράννει χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος [*A. D.* 407—411.], ἐγένετο, τῶν βαρβάρων ἐπαναβάντων τῇ ἐκείνου περὶ τὴν ἀρχὴν ἐκμελείᾳ.

15. [vi. 10.] Ὀνωρίου δὲ γράμμασι πρὸς τὰς ἐν Βρεττανίᾳ χρησαμένου πόλεις, φυλάττεσθαι παραγγέλλουσι, δωρεᾶς τε ἀμειψαμένου τοὺς στρατιώτας, ἐκ τῶν παρὰ Ἡρακλειανοῦ πεμφθέντων χρημάτων, ὁ μὲν Ὀνώριος ἦν ἐν ῥαστώνῃ πάσῃ, τὴν τῶν ἁπανταχοῦ στρατιωτῶν ἐπισπασάμενος εὔνοιαν. [*A. D.* 410.]

CII. EX SOCRATE SCHOLASTICO. [A. D. 420.]

1. [*Hist. Ecc.* i. 2.] Διοκλητιανὸς, καὶ Μαξιμιανὸς . . . τὸν ἰδιωτικὸν ἐπανείλοντο βιὸν . . . κατὰ δὲ τὰς Βρεττανίας Κωνσταντῖνος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, εἰς τόπον Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τεθνηκότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Ἰουλίου μηνός. [*A. D.* 306.]

2. [v. 11.] Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους . . . Μάξιμος ἐκ τῶν περὶ τὰς Βρεττανίας μερῶν ἐπανέστη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ κάμνοντι Γρατιανῷ εἰς τὸν κατ' Ἀλαμανῶν πόλεμον ἐπιτίθεται. [*A. D.* 383.]

3. [vii. 12.] Σισιννίου δὲ τελευτήσαντος, Χρύσανθος καθειλκύσθη εἰς τὴν ἐπισκοπήν· [*A. D.* 407.] ὃς υἱὸς μὲν ἦν Μαρκίανου τοῦ γενομένου Ναυατιανῶν ἐπισκοποῦ πρὸ Σισιννίου· ἐκ νέας δὲ ἡλικίας κατὰ τὰ βασίλεια στρατευσάμενος, ὕστερον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, ὑπάτικος τῆς Ἰταλίας γενομένος, μετὰ ταῦτα καὶ βικαρίος τῶν Βρεττανικῶν νήσων καταστὰς, ἐθαυμάσθη ταῖς διοικησέσι.

CIII. EX SOZOMENO. [A. D. 430.]

1. [*Hist. Ecc.* i. 5.] Διὰ γὰρ τὴν [τοῦ Κωνσταντῖνου] πρὸς Μαξέντιον διαφορὰν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας διάγοντα, ἐστασίαζε τὰ Ῥωμαίων·

καὶ οὐκ εὐπετὲς ἦν τότε ἐπιδημεῖν Γαλάταις καὶ Βρεττανοῖς, καὶ τοῖς τῇδε κατοικοῦσι, παρ' οἷς συνωμολόγηται τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας μετασχεῖν Κωνσταντῖνον, πρὶν ἐπὶ Μαξέντιον στρατεῦσαι, καὶ παρελθεῖν ἐπὶ Ῥώμην καὶ Ἰταλούς. [*A. D.* 312.]

2. [i. 6.] Ἐντεῦθεν εἰκότως ἔτι Κωνσταντίνου περιόντος, ἐδοκεῖ παράνομον Χριστιανίζειν τοῖς Ἰταλῶν ἐπέκεινα, Γαλάταις τε καὶ Βρετανοῖς. [*A. D.* 292—306.]

3. [vii. 13.] Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἠσχολομένῳ Γρατιάνῳ εἰς τὸν πρὸς Ἀλαμανοὺς πολέμον, ἐπανέστη Μάξιμος ἐκ τῆς Βρετανίας, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ποίησασθαι ἐσπούδαζεν. [*A. D.* 383.]

. . . Ἐν τούτῳ δὲ Μάξιμος πλείστην ἀγείρας στρατιὰν Βρετανῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ὁμόρων Γαλατῶν, καὶ Κελτῶν, καὶ τῶν τῇδε ἐθνῶν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἦει· [*A. D.* 387.] πρόφασιν μὲν ὡς οὐκ ἀνεξόμενος νεώτερόν τι γενέσθαι περὶ τὴν πάτριον πίστιν, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν. τὸ δὲ ἀληθὲς, τυράννου δόξης ἑαυτὸν καθαίρων· πρὸς δὲ τὴν βασιλείαν βλέπων, καὶ πραγματεύομενος, εἴ πη ἄρα δύναιτο δόξαι νόμῳ, οὐ βίᾳ, τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ἑαυτῷ περιποιεῖν. Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὑπὸ τοῦ καῖρου βιασθεὶς, ἐδέξατο τὰ σύμβολα τῆς αὐτοῦ βασιλείας.

4. [ix. 11.] Οἱ ἐν Βρεττανίᾳ στασιάσαντες στρατιῶται, ἀναγορεύουσι Μάρκον τύραννον· [*A. D.* 407.] μετὰ δὲ τοῦτον Γρατιανὸν, ἀνελόντες Μάρκον· ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος οὐ πλέον τεσσάρων μηνῶν διελθόντων ἐφονεύθη παρ' αὐτῶν, πάλιν Κωνσταντῖνον χειροτονοῦσιν· οἰηθέντες καθότι ταύτην εἶχε προσηγορίαν, καὶ βεβαίως αὐτὸν κρατήσειν τῆς βασιλείας. ἐκ τοιαύτης γὰρ αἰτίας φαίνονται καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τυραννίδα ἐπιλεξάμενοι. περαιωθεὶς δὲ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Βρεττάνιας ἐπὶ Βουβονίαν πόλιν τῆς Γαλατίας παρὰ θάλασσαν κειμένην, προσηγάγετο τοὺς παρὰ Γαλάταις καὶ Ἀκουϊτανοῖς στρατιώτας· καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους περιεποίησεν ἑαυτῷ, μέχρι τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλατίας ὀρῶν, ἃς Κοττίας Ἄλπεις Ῥωμαῖοι καλοῦσι.

CIV. EX THEODORETO. [A. D. 450.]

1. [*Com. in Ps.* 116.] Ὕστερον μέντοι καὶ τῆς Ἰταλίας ἐπέβη [ὁ Παῦλος] καὶ εἰς τὰς Σπανίας ἀφίκετο, καὶ ταῖς ἐν τῷ πελάγει διακειμέναις νήσοις τὴν ὠφέλειαν προσήνεγκε.

2. [*Serm.* ix. *de leg.*] Καὶ οὐ μόνον Ῥωμαίους, καὶ τοὺς ὑπὸ

τούτοις τελοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὰ Σκυθικὰ, καὶ τὰ Σαυροματικὰ ἔθνη, καὶ Ἰνδοὺς . . . καὶ Βρεττανοὺς, καὶ Κίμβρους, καὶ Γερμανοὺς, καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶν ἔθνος καὶ γένος ἀνθρώπων, δέξασθαι τοῦ σταυρωθέντος τοὺς νόμους ἀνέπεισαν [οἱ μαθηταί].

3. [*Rel. Hist.* 36.] Ἀφίκοντο δὲ πολλοὶ τὰς τῆς ἑσπέρας οἰκοῦντες ἑσχατιὰς, Σπάνοι τε καὶ Βρεττανοὶ, καὶ Γαλάται, οἱ τὸ μέσον τούτων κατέχοντες.

CV. EX PROSPERO AQUITANO. [A. D. 455.]

1. [*Chronicon*] RICIMERE ET CLEARCHO coss. [*A. D.* 381.] In Britannia per seditionem militum Maximus imperator est factus; quo mox ad Gallias transfretante, Gratianus Parisiis, Merobaudis magistri militum proditione superatus, et fugiens, Lugduni captus atque occisus est. Maximus Victorem filium suum consortem regni facit.

THEODOSIO II ET CYNEGIO. [*A. D.* 388.] Maximus tyrannus a Valentiniano et Theodosio imperatoribus in tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regiis, sistitur, et capite damnatur: cujus filius Victor eodem anno ab Arbogaste comite est interfectus in Galliis.

HONORIO VII ET THEODOSIO II. [*A. D.* 407.] Constantinus in Britannia tyrannus exoritur et ad Gallias transit.

THEODOSIO AUGUSTO IV cos. [*A. D.* 411.] Constantinus per Honorii duces, Constantium et Ulphilam, apud Arelatense oppidum victus et captus est: cujus filium Constantem in Hispania regnare orsum, Gerontius comes, in Maximum quendam tyrannidem transferens, interemerat.

LUCIO V. C. cos. [*A. D.* 413] Hac tempestate Pelagius Britto dogma nominis sui contra gratiam Christi, Cœlestio et Juliano adjutoribus exerit, multosque in suum errorem trahit; prædicans, unumquemque ad justitiam voluntate propria regi, tantumque accipere gratiæ, quantum meruerit: quod peccatum Adæ ipsum solum læserit, non etiam posteros ejus obstrinxerit, unde et volentibus possibile sit omni carere peccato: omnesque parvulos tam insontes nasci, quam primus

homo ante prævaricationem fuit; nec ideo baptizandos ut peccato exuantur, sed ut sacramento adoptionis honorentur.

FLORENTIO ET DIONYSIO. [*A. D.* 429.] Agricola Pelagianus, Severiani episcopi Pelagiani filius, ecclesias Britanniæ dogmatis sui insinuatione corrupit. Sed actione Palladii diaconi papa Cælestinus Germanum Autisiodorensem episcopum vice sua mittit, et deturbatis hæreticis, Britannos ad Catholicam fidem dirigit.

BASSO ET ANTIOCHO. [*A. D.* 431.] Ad Scotos in Christum credentes ordinatus a papa Cælestino Palladius primus episcopus mittitur.

[*Pseudochron.*] GRATIANI III. [*A. D.* 381.] Maximus tyrannus in Britannia a militibus imperator constituitur.

IV. [*A. D.* 382.] Incursantes Pictos et Scotos Maximus strenue superavit.

VI. [*A. D.* 384.] Maximus in Gallias transfretavit, et conflictu contra Gratianum habito, eundem fugitantem Lugduni interfecit.

THEODOSII I. [*A. D.* 385.] Maximus timens Orientalis imperii principem Theodosium, cum Valentiniano fœdus iniit. Apud Treveros Manichæi deprehensi, summo Maximi studio exterminati.

III. [*A. D.* 387.] Maximus indignum ducens contra ecclesiæ statum agi, locum irrumpendi quod cum Valentiniano junxerat fœdus, invenit. Valentinianus veritus imminentem jam cervicibus suis tyrannum, ad Theodosium confugit.

IV. [*A. D.* 388.] Theodosius cum exercitu ad Italiam transgrediens, Maximum interfecit, et Valentinianum proprio regno reddidit.

ARCADII ET HONORII VI. [*A. D.* 400.] Pelagius vesanus doctrina execrabili ecclesias commaculare conatur.

XV. [*A. D.* 409.] Hac tempestate præ valitudine Romanorum vires funditus attenuatæ Britanniæ.

XVI. [*A. D.* 410.] Saxonum incursione devastatam Galliarum partem Wandali atque Alani vastavere: quod reliquum fuerat, Constantinus tyrannus obsidebat.

XVII. [*A. D.* 411.] Constantinus tyrannus occiditur.

THEODOSII XVIII. [*A. D.* 441.] Britanniæ usque ad hoc tempus variis cladibus eventibusque latæ, in ditionem Saxonum rediguntur.

19. [*Carmen de ingratis*, 1.]

Dogma quod antiqui satiatum felle Draconis,
Pestifero vomuit coluber sermone Britannus [*Pelag.*],
Hac primos homines cretos ditione ferebat;
Ut seu præscriptum mandatum transgrederentur,
Sive inculpati, servata lege, manerent,
Mortem istam prorsus, qua carnem vita relinquit,
Oppeterent; quæ non peccato parta, sed ipso
Instituente Deo, comes esset fixa creatis.

20. [*v.* 685—693.] Vos soli ingrati quos urit gratia, cujus
Omne opus arbitrio vultis subsistere vestro:

. . . . . .

I procul, insana impietas, artesque malignas
Aufer, et auctorem comitare exclusa Britannum.

21. [*Con. Collat. c.* 21.] Unde et venerabilis memoriæ pontifex Cœlestinus, . . . sciens damnatis non examen judicii; sed solum pœnitentiæ remedium esse præstandum: Cœlestium . . . totius Italiæ finibus jussit extrudi . . . Nec vero segniore cura ab hoc eodem morbo Britannias liberavit, quando quosdam inimicos Gratiæ solum suæ originis occupantes etiam ab illo secreto exclusit oceani, et ordinato Scotis episcopo, dum Romanam insulam studet servare Catholicam, fecit etiam barbaram Christianam.

CVI. EX GENNADIO. [A. D. 458.]

1. [*Cat. vir. ill.*] Fastidius, Britanniarum episcopus, scripsit ad Fatalem quendam de vita Christiana librum unum, et alium de viduitate servanda, sana et Deo digna doctrina.

2. [*Ib.*] Pelagius Britto hæresiarches, antequam proderetur hæreticus scripsit studiosis tres necessarios de Fide Trinitatis

libros et pro actuali conversatione Eulogiarum ex divinis Scripturis librum unum capitulorum indiciis in modum S. Cypriani Martyris præsignatum. Postquam hæreticus publicatus est, scripsit hæresi suæ favendia.

CVII. EX C. SOLL. APOLL. SIDONIO. [A.D. 470.]

1. [*Paneg. Car. VII. dict. A.D.* 455.]

Nec terras dixisse sat est: fulgentibus armis
Tot maria intravi [*Roma*], duce te [*Jove*], longeque remotas
Sole sub occiduo gentes. Victricia Cæsar
Signa Caledonios transvexit adusque Britannos.
Fuderit et quanquam Scotum, et cum Saxone Pictum,
Hostes quæsivit, quem jam natura vetabat
Quærere plus homines . . .

2. [*v.* 359.] Quin et Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, et assuto glaucum mare findere lembo.

3. [*Epist.* i. 7.] Interea legati provinciæ Galliæ, [*A.D.* 469.] . . . prævium Arvandum publico nomine accusaturi cum gestis decretalibus insequuntur. Qui inter cætera quæ sibi provinciales agenda mandaverant, interceptas literas deferebant, quas Arvandi scriba correptus dominum dictasse profitebatur. Hæc ad regem Gothorum [*Euricum*] charta videbatur emitti, pacem cum Græco imperatore [*Anthemio*] dissuadens, Britannos super Ligerim sitos impugnari oportere demonstrans, cum Burgundionibus jure Gentium Gallias dividi debere confirmans.

CVIII. EX STEPHANO BYZANTINO. [A.D. 490.]

[*De Urbibus.*] Αἰβοῦδαι, νῆσοι πέντε τῆς Βρετανικῆς, ὡς Μαρκιανὸς ἐν περίπλῳ. Τὸ ἐθνικὸν Αἰβουδαῖος.—Ἀλβίων, νῆσος Βρετανική· Μαρκιανὸς ἐν περίπλῳ αὐτῆς. Τὸ ἐθνικὸν Ἀλβιώνιος—

Βρεττία . . . Εἰσὶ καὶ Βρεττανίδες νῆσοι ἐν τῷ Ὠκεανῷ, ὧν τὸ ἐθνικὸν Βρεττανοί. Διονύσιος ὑφελὼν τὸ ἓν τ, ἔφη

Ὠκεανοῦ κέχυται ψύχρος ῥόος, ἔνθα Βρετανοί.

Καὶ ἄλλοι οὕτω διὰ τοῦ π, Πρετανίδες νῆσοι, ὡς Μαρκιανὸς καὶ Πτολεμαῖος—Βρίγες . . . Βρίγας· ἔθνος δέ ἐστι Βρεταννικὸν—Ἰέρνη νῆσος ἐν τῷ πέρατι πρὸς δυσμαῖς. Τὸ ἐθνικὸν Ἰερναῖος, ὡς Λερναῖος—Ἰουερνία, ἡ Πρετανικὴ νῆσος, τῶν δύο ἐλάσσων. Τὸ ἐθνικὸν Ἰουερνιάτης—Ἰουέρνη, πόλις ἐν τῷ Ὠκεανῷ Πρετανικῷ—Ἰουερνία, νῆσος. Ἐθνικὸν Ἰούερνοι—Κασσίτιρα, νῆσος ἐν τῷ ὠκεανῷ, τῇ Ἰνδικῇ προσεχὴς, ὡς Διονύσιος ἐν Βασσαρικοῖς, ἐξ ἧς ὁ κασσίτερος—Λινδόνιον, πόλις τῆς Βρεττανίας· Μαρκιανὸς ἐν περίπλῳ αὐτῆς. Τὸ ἐθνικὸν Λινδονῖνος—Πρετανικὴ νῆσος, ἤπειρον μιμουμένη ἀπὸ τῆς Κελτικῆς. Οἱ ταύτην οἰκοῦντες Πρετανοὶ καλοῦνται.

CIX. EX VIBIO SEQUESTRO. [A. D. 500.]

[*De flumin.*] Liger Galliæ dividens Aquitanos et Celtas, in oceanum Britannicum evolvitur.

CX. EX PRISCIANO PERIEGETA. [A.D. 520.]

1. [*v.* 268.] Ad cujus summum, prope metas Herculis alti,
Magnanimæ gentes, dederat queis nomen Iberus,
Ad spatium multum terrarum rura colentes,
Oceanum boreo contingunt frigore durum;
Scrutanturque decus pulchrum sapientibus auri.
Quos tamen haud maculat præsens, nec dejicit absens
Qua sunt Germani bellaces atque Britanni.

2. [*v.* 576.] Sed summam contra sacram cognomine, dicunt
Quam caput Europæ, sunt stanni pondere plenæ
Hesperides: populus tenuit quas fortis Iberi.
Ast aliæ oceani juxta Boreotidas actas
Sunt geminæ; Rhenique Britannides ostia cernunt:
Hic etenim lasso perrumpit Tethya cursu.
Has tamen haud valeat spatio superare per orbem
Insula: perfulget nigro splendore gagates
Hic lapis, ardescens haustu perfusus aquarum,

Ast oleo perdens flammas, mirabile visu:
Attritas rapit hic teneras, seu succina frondes.
Nec spatio distant Nesidum litora longe:
In quibus uxores Amnitum Bacchicha sacra
Concelebrant, hederæ foliis tectæque corymbis,
Oceani tranans hinc navibus æquor apertum
Ad Thulen venies: quæ nocte dieque relucet
Titanis radiis, quum curru scandit ad axes
Signiferi, boreas succendens lampade partes.

CXI. EX CASSIODORO. [A. D. 520.]

1. [*Chronicon.*] CRISPINUS ET TAURUS. [*A. D.* 44.] His consulibus Claudius de Britannis triumphavit, et Orcadas insulas Romano adjecit imperio.

2. APER ET MAXIMUS. [*A. D.* 207.] His coss. Severus in Britannos bellum movit, ubi ut receptas provincias ab incursione barbarica faceret securiores, vallum per 132 passuum millia a mari ad mare deduxit.

3. GENTIANUS ET BASSUS. [*A. D.* 211.] His coss. Severus imperator Eboraci in Britannia moritur.

CXII. EX PSEUDO-DOROTHÆO. [A. D. 520.]

Σίμων δὲ ὁ Ζηλώτης πᾶσαν τὴν Μαβριτανίαν, καὶ τὴν Ἄφρων χῶραν διελθὼν καὶ κηρύξας τὸν Χριστὸν, ὕστερον δὲ ἐν Βρεττανίᾳ σταυρωθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ τελειωθεὶς θάπτεται ἐκεῖ.

CXIII. EX CODICE JUSTINIANO. [A. D. 550.]

1. [iii. 32. 1.] Impp. Severus et Antoninus AA. Cæciliæ.

Etiam per alienum servum bona fide possessum, ex re ejus qui eum possidet, vel ex operis servi acquiri dominum, vel obligationem placuit. Quare si tu quoque bona fide possedisti eundem servum, et ex nummis tuis mancipia eo tempore comparavit: potes secundum juris formam uti defensionibus tuis. Mancipium autem alienum mala fide pos-

sidenti nihil potest acquirere: sed qui tenet, non tantum ipsum, sed etiam operas ejus, necnon ancillarum partus, et animalium fœtus reddere cogitur. PP. 3 Non. Maii Eboraci, Faustino et Rufo Conss. III. [*A. D.* 211.]

2. [*Dig.* xxviii. 6. 2.] ULPIANUS. Prius autem sibi quis debet hæredem scribere, deinde filio substituere; et non convertere ordinem scripturæ: et hoc Julianus putat, prius sibi debere, deinde filio hæredem scribere: cæterum si ante filio, deinde sibi testamentum faciat, non valere. Quæ sententia rescripto imperatoris nostri ad Virium Lupum Britanniæ præsidem comprobata est. [*A. D.* 204—6.]

3. [xxxvi. 1. 46.] JAVOLENUS. Seius Saturninus archigubernus ex classe Britannica testamento fiduciarum reliquit hæredem Valerium Maximum trierarchum: a quo petit, 'ut filio suo Seio Oceano, quum ad annos sedecim pervenisset, hæreditatem restitueret:' Seius Oceanus, antequam impleret annos, defunctus est: nunc Mallius Seneca, qui se avunculum Scii Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit: Maximus autem trierarchus sibi ea vindicat ideo, quia defunctus est is, cui restituere jussus erat. [*A. D.* 140.]

CXIV. EX JORNANDE. [A. D. 550.]

1. [*De re. Ge.* i.] . . . Habet tamen et alias insulas interius in suo æstu, quæ dicuntur Baleares, habetque et aliam Mevaniam: necnon et Orcadas numero 34: quamvis non omnes exultas. Habet et in ultimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thulen, de qua Mantuanus "tibi serviat ultima Thule."

2. [ii.] Nunc autem de Britannia insula, quæ in sinu oceani inter Hispanias, Gallias, et Germaniam sita est, ut potuero, paucis absolvam. Cujus licet magnitudinem olim nemo, ut refert Livius, circumvectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quam diu siquidem armis inaccessam Romanis, Julius Cæsar, prœliis ad gloriam tantum quæsitis, aperuit: pervia deinceps mercimoniis, aliasque ob causas multis patefacta mortalibus, non indiligenti, quæ sequuta est, ætati, certius sui prodit situm, quam, ut a

Græcis, Latinisque auctoribus accepimus, persequimur: Triquetram eam plures dixere, cono similem, inter septentrionalem occidentalemque plagam projectam, uno, qui magnus est, angulo in Rheni ostia spectantem: dehinc correpta latitudine obliqua retro abstractam in duos exire alios: geminoque latere longiore Galliæ protendi, atque Germaniæ. In duobus millibus trecentis decem stadiis latitudo ejus ubi patentior: longitudo non ultra septem millia centum triginta duo stadia fertur extendi: modo vero dumosa, modo sylvestri jacere planicie, montibus etiam nonnullis increscere: mari tardo circumflua, quod nec remis facile impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia remotæ longius terræ causas motibus negant, quippe illuc latius, quam usquam, æquor extenditur. Refert autem Strabo, Græcorum nobilis scriptor, tantas illam exhalare nebulas, madefacta humo oceani crebris excursibus, ut subtectus sol per illum pene totum fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui. Noctem etiam clariorem in extrema ejus parte minimamque.' Cornelius etiam Annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, et his feraciorem omnibus, quia pecora magis quam homines alat. Labi vero per eam, et multa quammaxima relabique flumina, gemmas margaritasque volventia. Silorum colorati vultus, torto plerique crine, et nigro nascuntur. Caledoniam vero incolentibus, rutilæ comæ, corpora magna, sed fluida: qui Gallis sive Hispanis quibusque attenduntur assimiles. Unde conjectavere nonnulli, quod ea ex his accolas continuo vocatos acceperit, inculti æque omnes populi, regesque populorum: cunctos tamen in Caledoniorum Mæatarumque nomina concessisse, auctor est Dio celeberrimus scriptor Annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, silvæque illis sæpe sunt domus. Ob decorem nescio, an ob aliam rem, ferro pingunt corpora. Bellum inter se aut imperii cupidine, aut amplificandi quæ possident, sæpius gerunt, non tantum equitatu, vel pedite, verum etiam bigis, curribusque falcatis, quos more vulgari Essedas vocant. Hæc pauca de Britanniæ insulæ forma dixisse sufficiat.

3. [xlv.] Eurieus ergo Vesegothorum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo jure

nisus est occupare [*A. D.* 468.]. Quod comperiens Anthemius imperator, protinus solatia Britonum postulavit. Quorum rex Rhiothimus cum 12 millibus veniens, in Biturigas civitatem oceano, e navibus egressus, susceptus est. Ad quos rex Vesegothorum Euricus innumerum ductans exercitum advenit, diuque pugnans, Riothimum Britonum regem, antequam Romani in ejus societate conjungerentur, superavit. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam, advenit.

4. [*De regn. succ.*] Germanos, Italos, Britones, &c. . . . post longum servitium desciscentes, per se ipse Augustus accedens rursus servire coegit, Romanisque legibus vivere.

5. [*Ibid.*] Claudius dehinc huic [*Caio*] succedens, regnavit annos 13 et menses 9: fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam insulam, quam jam nemo ante Julium Cæsarem neque post eum quisquam adire ausus fuerat, exercitum duxit, ibique sine ullo prælio ac sanguine, intra paucissimos dies, plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orcadas autem insulas intra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit imperio; ac sexto quo profectus erat mense Romam repedavit, ibique defunctus est annorum 64.

6. [*Ibid.*] Britannicum bellum exortum, unde Severus mirabiliter triumphavit.

7. [*Ibid.*] Quo tempore [*Diocletiani*] Carausius sumpta purpura Britannias occupaverat.

8. [*Ibid.*] Quo [*Valentiniano*] tunc regnante, alter Valentinianus in Britannia tyrannidem assumens, in continenti oppressus est.

CXV. EX PROCOPIO. [A. D. 560.]

1. [*Bel. Van.* i. 1.] . . . Τῶν δὲ δὴ νήσων, Βρεττανία μὲν, ἡ ἐκτὸς στηλῶν τῶν Ἡρακλείων, νήσων ἁπασῶν μεγίστη παρὰ πολὺ οὖσα, μετὰ τῆς Ἑσπερίας (ὡς γε τὸ εἰκὸς) ἐτάττετο μοίρας.

2. [i. 2.] Βρεττανία δὲ ἡ νῆσος Ῥωμαίων ἀπέστη· [*A. D.* 407.] οἳ τειχείν ῃ στρατιῶται βασιλέα σφίσι Κωνσταντῖνον εἵλοντο, οὐκ

ἀφανῆ ἄνδρα. ὃς δὴ αὐτίκα στόλον τε ἀγείρας νηῶν, καὶ στρατιὰν λόγου ἀξίαν· ἐς Ἱσπανίαν τε καὶ Γαλλίαν, ὡς δουλωσόμενος, στρατῷ μεγάλῳ ἐσέβαλλεν . . . μέτα δὲ Ἀλλάριχος μὲν τελευτᾷ νόσῳ. ὁ δὲ τῶν Οὐϊσιγόθων στρατὸς, ἡγουμένου σφίσι Ἀδαούλφου, ἐπὶ Γαλλίας ἐχώρησαν. Καὶ Κωνσταντῖνος μάχῃ ἡσσηθεὶς ξὺν τοῖς παισὶ θνήσκει. Βρεττανίαν μέν τοι Ῥωμαῖοι ἀνασώσασθαι οὐκέτι ἔσχον· ἀλλ' οὖσα ὑπὸ τυράννοις ἀπ' αὐτοῦ ἔμενε.

3. [*Bell. Goth.* i. 24.] Ἡ Σιβύλλα [ἐν τῇ Ῥώμῃ] οὐχ ἅπαντα ἐξῆς τὰ πράγματα λέγει, οὐδὲ ἁρμονίαν τινὰ ποιουμένη τοῦ λόγου· ἀλλ' ἔπος εἰποῦσα ὅ, τι δὴ ἀμφὶ τοῖς Λιβύης κακοῖς, ἀπεπήδησεν εὐθὺς ἐς τὰ Περσῶν ἤθη. ἐνθένδε τε Ῥωμαίων ἐς μνήμην ἐλθοῦσα, μεταβιβάζει ἐς τοὺς Ἀσσυρίους τὸν λόγον. καὶ πάλιν ἀμφὶ Ῥωμαίοις μαντευομένη, προλέγει τὰ Βρεττανῶν πάθη.

4. [ii. 6.] ‘Ἡμεῖς δὲ [ἔλεξεν ὁ Βελισάριος] Γότθοις Βρεττανίαν ὅλην συγχωροῦμεν ἔχειν, μείζω τὸ παραπολὺ Σικελίας οὖσαν, καὶ Ῥωμαίων κατήκοον τὸ ἀνέκαθεν γεγενημένην· τοὺς γὰρ εὐεργεσίας ἢ χάριτός τινος ἄρξαντας τοῖς ἴσοις ἀμείβεσθαι ἄξιον. [*A. D.* 537.]

5. [14. 15.] Πολλὰ γοῦν σφίσι [Ἐρούλοις] βουλευσαμένοις, ἄμεινον τῷ παντὶ ἔδοξεν εἶναι, τῶν τινα γένους τοῦ βασιλείου μεταπέμψασθαι ἐκ Θούλης τῆς νήσου. ὅ τι, δὲ τοῦτ' ἔστιν, αὐτίκα δηλώσω . . . ἔστι δὲ ἡ Θούλη μεγίστη ἐσάγαν. Βρεττανίας γὰρ αὐτὴν πλέον ἢ δεκαπλασίαν ξυμβαίνει εἶναι. κεῖται δὲ αὐτῆς πολλῷ ἄποθεν πρὸς βορρᾶν ἄνεμον.

6. [iv. 20.] Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον [*A. D.* 540—550.] τῷ τε Οὐάρνων ἔθνει καὶ στρατιώταις νησιώταις, οἳ δὴ ἐν νήσῳ τῇ Βριττίᾳ καλουμένῃ ᾤκηνται, πόλεμος καὶ μάχη ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Οὔαρνοι μὲν ὑπὲρ Ἴστρον ποταμὸν ἵδρυνται· διήκουσι δὲ ἄχρι τε ἐς ὠκεανὸν τὸν ἀρκτῶων, καὶ ποταμὸν Ῥῆνον· ὅσπερ αὐτούς τε διορίζει, καὶ Φράγγους, καὶ τἆλλα ἔθνη, ἃ ταύτῃ ἵδρυνται. οὗτοι ἅπαντες, ὅσοι τοπαλαιὸν ἀμφὶ Ῥῆνον ἑκατέρωθεν ποταμὸν ᾤκηντο, ἰδίου μέν τινος ὀνόματος ἕκαστοι μετελάγχανον· ὧν δὴ ἔθνος ἓν Γερμανοὶ ὀνομάζονται. ἐπικοινῆς δὲ Γερμανοὶ ἐκαλοῦντο ἅπαντες. Βριττία δὲ ἡ νῆσος ἐπὶ τούτου μὲν τοῦ ὠκέανου [ἀρκτῷου] κεῖται, τῆς ᾠόνος οὐ πολλῷ ἄποθεν. ἀλλ' ὅσον ἀπὸ σταδίων διακοσίων καταντικρὺ τῶν τοῦ Ῥήνου ἐκβολῶν μάλιστα. Βρεττανίας δὲ καὶ Θούλης τῆς νήσου μεταξύ ἐστιν. ἐπεὶ Βρεττανία μὲν πρὸς δύοντά που κεῖται ἥλιον κατὰ τῆς Ἱσπανῶν τὰ ἔσχατα χώρας, ἀμφὶ σταδίους οὐχ ἧσσον ἢ ἐς τετρακισχιλίους τῆς ἠπείρου διέχουσα. Βριττία δὲ ἐς τῆς Γαλλίας τὰ ὄπισθεν, ἃ δὴ πρὸς

ὠκεανὸν τετραμμένα, Ἰσπανίας δηλονότι καὶ Βρεττανίας πρὸς Βορρᾶν ἄνεμον. Θούλη δὲ, ὅσα γε ἀνθρώποις εἰδέναι, ἐς ὠκεανου τοῦ πρὸς τῇ ἄρκτῳ τὰ ἔσχατα κεῖται. ἀλλὰ τὰ μὲν ἀμφὶ Βρεττανίαν καὶ Θούλην, ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι λόγοις ἐρρήθη. Βριττίαν δὲ τὴν νῆσον ἔθνη τρία πολυανθρωπότατα ἔχουσι· βασιλεύς τε εἷς αὐτῶν ἑκάστῳ ἐφέστηκεν. ὀνόματα δὲ κεῖται τοῖς ἔθνεσι τούτοις Ἀγγίλοι τε καὶ Φρίσσονες καὶ οἱ τῇ νήσῳ ὁμώνυμοι Βρίττωνες· τοσαύτη δὲ ἡ τῶνδε τῶν ἐθνῶν πολυανθρωπία φαίνεται οὖσα, ὥστε ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ πολλοὺς ἐνθένδε μετανιστάμενοι, ξὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν, ἐς Φράγγους χωροῦσιν. οἱ δὲ αὐτοὺς ἐνοικίζουσιν ἐς γῆς τῆς σφετέρας τὴν ἐρημοτέραν δοκοῦσαν εἶναι. καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν νῆσον προσποιεῖσθαί φασιν. ὥστε ἀμέλει οὐ πολλῷ πρότερον ὁ Φράγγων βασιλεὺς ἐπὶ πρεσβείᾳ τῶν οἱ ἐπιτηδείων τινὰς παρὰ βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἐς Βυζάντιον στείλας, ἄνδρας αὐτοῖς ἐκ τῶν Ἀγγίλων ξυνέπεμψε, φιλοτιμούμενος, ὡς καὶ ἡ νῆσος ἥδε πρὸς αὐτοῦ ἄρχεται. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Βριττίαν καλουμένην νῆσον τοιαῦτά ἐστιν.

Τῶν δὲ Οὐάρνων ἀνήρ τις οὐ πολλῷ πρότερον, Ἑρμεγίσκλος ὄνομα, ἦρχεν. ὅσπερ τὴν βασιλείαν κρατύνασθαι διὰ σπουδῆς ἔχων, τὴν Θευδιβέρτου ἀδελφὴν τῶν Φράγγων ἄρχοντος γυναῖκα γαμετὴν ἐποιήσατο. τετελευτηκεῖ γὰρ αὐτῷ ἔναγχος ἡ πρότερον ξυνοικοῦσα γυνὴ, παιδὸς ἑνὸς γενομένη μήτηρ· ὃν καὶ ἀπέλιπε τῷ πατρὶ Ῥαδίγερα ὄνομα, ᾧ δὴ ὁ πατὴρ παρθένου κόρης, γένους Βριττίας, ἐμνήστευσε γάμον, ὅσπερ ἀδελφὸς βασιλεὺς ἦν τότε Ἀγγίλων τοῦ ἔθνους, χρήματα μεγάλα τῷ τῆς μνηστείας αὐτῇ δεδωκὼς λόγῳ. οὗτος ἀνὴρ σὺν Οὐάρνων τοῖς λογιμωτάτοις ἐν χωρίῳ τῷ ἱππευόμενος, ὄρνιν τινὰ ἐπὶ δένδρου τε καθημένην εἶδε, καὶ πολλὰ κρώζουσαν. εἴτε δὲ τῆς ὄρνιθος τῆς φωνῆς ξυνεὶς, εἴτε ἄλλο μέν τοι ἐξεπιστάμενος, ξυνεῖναι δὲ τῆς ὄρνιθος μαντευομένης τερατευσάμενος, τοῖς παροῦσιν εὐθὺς ἔφασκεν, ὡς τεθνήξεται τεσσαράκοντα ἡμέραις ὕστερον. τοῦτο γὰρ αὐτῷ τὴν τῆς ὄρνιθος δηλοῦν προῤῥησιν. ἐγὼ μὲν οὖν προορώμενος, ἔφη, ὅπως δὴ ὡς ἀσφαλέστατα ξὺν τῇ ἀπραγμοσύνῃ βιώσησθε, τοῖς τε Φράγγοις ἐς κῆδος ξυνῆλθον, γυναῖκα ἐνθένδε τὴν ἐμοὶ ξυνοικοῦσαν ἐπαγαγόμενος, καὶ τῷ παιδὶ τῷ ἐμῷ περιβέβλημαι τὴν Βριττίαν μνηστήν. ἀλλὰ νῦν, ἐπεὶ ἐγὼ μέν γε τεθνήξεσθαι ὑποτοπάζω αὐτίκα μάλα, εἰμὶ δὲ ἄπαις ἀρσενός τε καὶ θήλεος γόνου, ὅσα γε τὰ ἐκ γυναικὸς τῆσδε· πρὸς δὲ καὶ ὁ παῖς ἀνυμέναιός τε καὶ ἄνυμφος ἔτι νῦν ἐστι· φέρε ὑμῖν ἐπικοινώσομαι τὴν ἐμὴν διάνοιαν, καὶ εἴ τι ὑμῖν οὐκ ἀξύμφερον δόξειεν εἶναι, ὑμεῖς δὲ αὐτὴν, ἐπειδὰν ἀφίκωμαι τάχιστα ἐς τὸ μέτρον τοῦ βίου, τύχῃ ἀγαθῇ

κατακυροῦντες διαπεραίνετε. οἶμαι τοίνυν Οὐάρνοις ξυνοίσειν τὴν κηδείαν ἐς Φράγγους μᾶλλον, ἢ ἐς τοὺς νησιώτας ποιεῖσθαι. Βρίττιοι μὲν γὰρ οὐδὲ ὅσον ἐπιμίγνυσθαι ὑμῖν οἷοί τε εἰσιν, ὅτι μὴ ὀψέ τε καὶ μόλις. Οὔαρνοι δὲ καὶ Φράγγοι τουτὶ μόνον τοῦ Ῥήνου τὸ ὕδωρ μεταξὺ ἔχουσιν. ὥστε καὶ αὐτοὺς ἐν γειτόνων μὲν ὡς πλησιαίτατα ὄντας ἡμῖν, ἐς δυνάμεως δὲ κεχωρηκότας μέγα τι χρῆμα, ἐν προχείρῳ ἔχειν εὖ ποιεῖν τε ἡμᾶς καὶ λυμαίνεσθαι, ἡνίκα ἂν αὐτοῖς βουλομένοις εἴη· λυμανοῦνται δὲ πάντως, ἢν μὴ τὸ κῆδος αὐτοῖς ἐμπόδιον ἔσται· βαρεῖα γὰρ φύσει τοῖς ἀνθρώποις ὑπερβάλλουσα αὐτοὺς τῶν πλησιοχώρων δυνάμις γίνεται, καὶ πρὸς ἀδικίαν ἑτοιμοτάτη· ἐπεὶ γείτονι δυνατῷ ῥᾴδιον ἐπὶ τοὺς πέλας οὐδὲν ἀδικοῦντας ἐκπορίζεσθαι πολέμου αἰτίας. ὅτι τοίνυν ταῦτα οὕτως ἔχει· παρείσθω μὲν ὑμῖν τοῦ παιδὸς τοῦδε νησιῶτις μνηστὴ χρήματα πάντα, ὅσα παρ' ἡμῶν κεκομισμένη τούτου δὴ ἕνεκα ἔτυχε, τῆς ὕβρεως ἀπενεγκαμένη μισθὸν, ᾧ νόμος ἀνθρώπων ὁ κοινὸς βούλεται. Ῥαδίγερ δὲ ὁ παῖς ξυνοικιζέσθω τῇ μητρυιᾷ τολοιπὸν τῇ αὐτοῦ, καθάπερ ὁ πάτριος ἡμῖν ἐφίησι νόμος.

Ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν, τῇ τεσσαρακοστῇ ἀπὸ τῆς προρρήσεως ἡμέρᾳ νοσήσας, τὴν πεπρωμένην ἀνέπλησεν. ὁ δὲ τοῦ Ἑρμεγίσκλου υἱὸς, Οὐάρνων τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, γνώμῃ τῶν ἐν βαρβάροις τοῖσδε λογίμων ἀνδρῶν ἐπιτελῆ ἐποίει τὴν τοῦ τετελευτηκότος βουλὴν, καὶ τὸν γάμον αὐτίκα τῇ μνηστῇ ἀπεῖπε, καὶ τῇ μητρυιᾷ ξυνοικίζεται. ἐπειδὰν δὲ ταῦτα ἡ τοῦ Ῥαδίγερος μνηστὴ ἔμαθεν, οὐκ ἐνεγκοῦσα τὴν τοῦ πράγματος ξυμφορὰν, τίσασθαι αὐτὸν τῆς ἐς αὐτὴν ὕβρεως ὥρμητο. τίμιον γὰρ οὕτω τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις ζωφροσύνη νομίζεται εἶναι, ὥστε δὴ μόνου παρ' αὐτοῖς ξυντετυχηκότος ὀνόματος γάμου, μὴ ἐπιγενομένου τοῦ ἔργου δοκεῖ πεπορνεῦσθαι γυνή· τὰ μὲν οὖν πρῶτα πέμψασα πρὸς αὐτὸν ἐπὶ πρεσβείᾳ τῶν οἱ ἐπιτηδείων τινὰς, ἀνεπυνθάνετο, ὅτου δὴ ὑβρίσειεν ἐς αὐτὴν ἕνεκα, οὔτε πεπορνευμένην οὔτε τι ἄλλο εἰργασμένην αὐτῷ ἄχαρι; ἐπεὶ δὲ ἀνύτειν οὐδὲν ταύτῃ ἐδύνατο, τὸ ἀρρενωπὸν ἀνελομένη, ἐπὶ πολέμια ἔργα ἐχώρει. ναῦς οὖν αὐτίκα τεττρακοσίας ἀγείρασα, στρατεύματα τε αὐταῖς ἐνθεμένη οὐχ ἧσσον ἢ μυριάδων δέκα μαχίμων ἀνδρῶν, αὐτὴ ἐξηγεῖτο ἐπὶ τοὺς Οὐάρνους τῇ στρατιᾷ ταύτῃ. ἐπήγετο δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτῆς ἕνα, ξυνδιοικησόμενον αὐτῇ τὰ παρόντα, οὐχ ὃς μέν τοι τὴν βασιλείαν εἶχεν, ἀλλά γε τὸν ἐν ἰδιώτου τελοῦντα μοῖρα. ἄλκιμοι δὲ εἰσι πάντων μάλιστα βαρβάρων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, οἱ νησιῶσαι· οὗτοι ἐς τε τὰς ξυμβολὰς πεζοὶ ἴασιν. οὐ γὰρ ὅσον εἰσὶ τοῦ ἱππεύεσθαι ἀμελέτητοι, ἀλλ' οὐδὲ ἵππον, ὅτοι ποτέ ἐστιν, ἐπίστασθαι σφίσι ξυμβαίνει. ἐπεὶ ἵππον ἐν

ταύτῃ τῇ νήσῳ οὐδ' ὅσα κατ' εἰκόνα τιθέανται. οὐ γάρ ποτε τὸ ζῶον τοῦτο ἔν γε Βριττίᾳ γεγονὸς φαίνεται. εἰ δέ ποτε αὐτῶν τισι ἐπὶ πρεσβείᾳ ἢ ἄλλου τοῦ ἕνεκα Ῥωμαίοις ἢ Φράγγοις ἢ ἄλλῳ τῷ ἵππους ἔχοντι ἐπιχωριάσαι ξυμβαίη, ἐνταῦθα τε ἵπποις ὀχεῖσθαι αὐτοῖς ἐπάναγκες εἴη· ἀναθρώσκειν μὲν ἐπ' αὐτοὺς οὐδεμιᾷ μηχανῇ ἔχουσιν, ἕτεροι δὲ αὐτοὺς μετεωρίζοντες ἄνθρωποι ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναβιβάζουσιν· ἀπαλλάσσεσθαί τε βουλομένους ἐντεῦθεν, αὖθις αἴροντες ἐπὶ τῆς γῆς κατατίθενται. οὐ μὴν οὐδὲ Οὔαρνοι ἱππόται εἰσὶν, ἀλλὰ πεζοὶ καὶ αὐτοὶ ἅπαντες. οὗτοι μὲν οὖν οἱ βάρβαροι τοιοίδε εἰσὶ, περίνεως δὲ οὐκ ἦν ἐν τούτῳ τῷ στόλῳ, ἀλλὰ αὐτερέται πάντες· οὐδὲ ἱστία τούτοις δὲ τοῖς νησιώταις τυγχάνει ὄντα, ἀλλ' ἐρέσσοντες ἀεὶ ναυτίλλονται μόνον.

Ἐπειδὴ δὲ κατέπλευσαν ἐς τὴν ἤπειρον, παρθένος μὲν, ἥπερ αὐτῶν ἦρχε, χάρακα ἐχυρὸν πηξαμένη παρ' αὐτὴν μάλιστα τὴν ἐκβολὴν ποταμοῦ Ῥήνου, ξὺν ὀλίγοις τισὶν αὐτοῦ ἀπέμεινε· παντὶ δὲ τῷ ἄλλῳ στρατῷ τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐξηγεῖσθαι κελεύει. ἐστρατοπεδεύοντο δὲ Οὔαρνοι τότε, τῆς τε ὠκεανοῦ ἤονος καὶ Ῥήνου ἐκβολῆς οὐ πολλῷ ἄποθεν. οὓς δὴ ἀφικομένων κατὰ τάχος Ἀγγίλων, ξυνέμιξαν μὲν ἀμφότεροι ἐς χεῖρας ἀλλήλοις, ἠσσῶνται δὲ κατὰ κράτος Οὔαρνοι. καὶ αὐτῶν πίπτουσι μὲν πολλοὶ ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ· οἱ λοιποὶ δὲ ξὺν τῷ βασιλεῖ, ἐς ὑπαγωγὴν τρέπονται ἅπαντες· οἵ τε Ἀγγίλοι τὴν δίωξιν ἐπ' αὐτοῖς δι' ὀλίγου πεποιημένοι ᾗ θέμις πεζοῖς, εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπεχώρησαν. οὕσπερ ἐκάκιζεν ἐπανήκοντας ἐς αὐτὴν ἡ παρθένος· τῷ τε ἀδελφῷ ἐλοιδορεῖτο πικρότατα, οὐδὲν τῇ στρατιᾷ λόγου ἄξιον ἰσχυριζομένῃ πεπρᾶχθαι, ἐπεὶ μὴ ἀγάγοιεν αὐτῇ ζῶντα Ῥαδίγερα. καὶ αὐτῶν ἀπολεξαμένη τοὺς μάλιστα μαχιμωτάτους, εὐθὺς ἔστειλεν, ἀπαγγείλασα, δορυάλωτον ἀγαγεῖν τὸν ἄνδρα μηχανῇ πάσῃ. οἱ δὲ τὴν αὐτῆς ἐπιτελοῦντες ἐπίταξιν, περιῄρχοντο διερευνώμενοι ξύμπαντα ἐς τὸ ἀκριβὲς τὰ ἐκείνῃ χωρία, ἕως ἐν ὕλῃ ἀμφιλαφεῖ κρυπτόμενον Ῥαδίγερα εὗρον. δήσαντές τε αὐτὸν, τῇ παιδὶ ἀπεκόμισαν. καὶ ὁ μὲν αὐτῆς ἐν ὀφθαλμοῖς εἱστήκει, τρέμων τε, καὶ τεθνήξεσθαι αὐτίκα δὴ μάλα ὑποτοπάζων θανάτῳ οἰκτίστῳ. ἡ δὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδόξου οὔτε ἀπέκτεινεν, οὔτε τὶ ἄλλο ἄχαρι ἔδρασεν· ἀλλὰ καὶ ὀνειδίσασα τὴν ἐς αὐτὴν ὕβριν ἀνεπυνθάνετο τοῦ ἀνθρώπου, ὅτου δὴ ἕνεκα ἠλογικῶς τὰ συγκείμενα ἑτέρᾳ γυναικὶ ἐς εὐνὴν ξυνέλθοι, καὶ ταῦτα οὐ πεπορνευμένης αὐτῷ τῆς μνηστῆς; καὶ ὃς τὴν αἰτίαν ἀπολογούμενος, τὰς τοῦ πατρὸς ἐντολὰς καὶ τὴν τῶν ἀρχόντων σπουδὴν προὔφερεν, ἱκεσίους τε προὐτείνετο λόγους, καὶ λιταῖς ἀνέμιγε τὴν ἀπολογίαν πολλαῖς, ἐς τὴν ἀνάγκην ἀναφέρων τὸ ἔγκλημα. βουλομένῃ τε αὐτῇ ξυνοικίσεσθαι ὡμολογεῖ,

καὶ τὰ οὐκ ἐν δίκῃ τὸ πρότερόν οἱ αὐτῷ πεπραγμένα, τοῖς ἐπιγινομένοις ἰάσασθαι. ἐπεί τε τὴν παῖδα ταῦτα ἤρεσκε· καὶ τῶν τε δεσμῶν ἀφεῖτο Ῥαδίγερ, τῆς τε ἄλλης φιλοφροσύνης ἠξίωτο. ἀποπεμπέται μὲν τὴν Θευδιβέρτου εὐθὺς ἀδελφὴν, τήν τε Βριττίαν ἐγήματο. Ταῦτα μὲν τῇδε κεχώρηκεν.

Ἐν ταύτῃ δὴ τῇ Βριττίᾳ νήσῳ, τεῖχος ἐδείμαντο μακρὸν οἱ πάλαι ἄνθρωποι, δίχα τέμνον αὐτῆς πολλήν τινα μοῖραν· ὅτι ἡ γῆ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ τἄλλα πάντα, οὐχ' ὁμοίως ἐφ' ἑκάτερά ἐστι. τὰ μὲν γὰρ τοῦ τείχους πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, εὐεξία τε ἀέρων ἐστὶ ξυμμεταβαλλομένη ταῖς ὥραις, θέρους μὲν μετρίως ἀλεεινὴ, ψυχεινὴ δὲ χειμῶνος. καὶ ἄνθρωποι μὲν πολλοὶ ὤκηνται, κατὰ ταὐτὰ βιοτεύοντες τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις· τά τε δένδρα κάρποις ἐν ἐπιτηδείῳ γινομένοις ὡραῖον ἀνθεῖ, τά τε λήϊα τῶν ἄλλων οὐδὲν καταδεέστερον τέθηλεν. ἀλλὰ καὶ ὕδασιν ἡ χώρα ἐναβρυνομένη διαρκῶς φαίνεται. πρὸς δύοντα δὲ, πᾶν τοὐναντίον. ὥστε ἀμέλει μὲν ἀνθρώπῳ οὐδὲ ἡμιώριον δυνατόν ἐστιν ἐνταῦθα βιῶναι· ἔχις δὲ καὶ ὄφεις ἀναρίθμητοι, καὶ ἄλλων θηρίων παντοδαπῶν γένη, διακεκλήρωται τὸν χῶρον ἐκεῖνον. καὶ, τὸ δὴ παραλογώτατον, οἱ ἐπιχώριοι λέγουσιν ὡς, εἴ τις ἄνθρωπος τὸ τεῖχος ἀμείψας ἐπὶ θάτερα ἴοι, εὐθυωρὸν θνήσκει, τὸ λοιμῶδες τῶν ἐκείνῃ ἀέρων ὡς ἥκιστα φέρων· τοῖς τε θηρίοις ἐνθάδε ἰοῦσιν ὁ θάνατος εὐθὺς ὑπαντιάζων ἐκδέχεται. ἐνταῦθα δέ μοι γενομένῳ τῆς ἱστορίας, ἐπάναγκές ἐστι λόγου μυθολογίᾳ ἐμφερεστάτου ἐπιμνησθῆναι. ὃς δή μοι οὔτε ἐπὶ τὸ παράπαν ἀληθὴς δοξεν εἶναι, καίπερ ἀεὶ πρὸς ἀνδρῶν ἐκφερόμενος ἀναρίθμων· οἳ δὴ τῶν μὲν πρασσομένων αὐτουργοὶ, τῶν δὲ λόγων αὐτήκοοι ἰσχυρίζοντο γεγόνεναι· οὔτε παριτέον παντάπασιν, ὡς μὴ τάγε ἀμφὶ Βριττίᾳ τῇ νήσῳ ἀναγραφόμενος ἀγνοίας τινὸς τῶν τῇδε ξυμβαινόντων διηνεκῶς ἀπενέγκαιμι δόξαν.

Λέγουσιν οὖν τὰς τῶν ἀποβιούντων ἀνθρώπων ψυχὰς ἐς τοῦτο ἀεὶ διακομίζεσθαι τὸ χωρίον. ὅν τινα δὲ τρόπον, αὐτίκα δηλώσω, σπουδαιότατα μὲν ἀπαγγελλόντων ἀκηκοὼς πολλάκις τῶν τῇδε ἀνθρώπων, ἐς ὀνειρώδη δέ τινα δυνάμιν ἀποκεκρίσθαι νενομικὼς τὰ θρυλλούμενα. Παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς κατὰ τὴν Βριττίαν τοῦ ὠκεανοῦ νῆσον, κώμας παμπληθεῖς ξυμβαίνει εἶναι. οἰκοῦσι δὲ αὐτὰς ἄνθρωποι σαγηνεύοντές τε καὶ γῆν γεωργοῦντες, καὶ ἐπ' ἐμπορίαν ναυτιλλόμενοι ἐς τήνδε τὴν νῆσον· τὰ μὲν ἄλλα, Φράγγων κατήκοοι ὄντες, φόρου μέν τοι ἀπαγωγὴν οὔτε πώποτε παρασχόμενοι, ὑφειμένου αὐτοῖς ἐκ παλαιοῦ τοῦδε τοῦ ἄχθους, ὑπουργίας τινὸς, ὥς φασιν, ἕνεκα, ἥ μοι ἐν τῷ παρόντι λελέξεται. λέγουσιν οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι ἐκ περιτροπῆς ἐπικεῖσθαι τὰς

τῶν ψυχῶν παραπομπὰς σφίσιν. ὅσους οὖν τῇ ἐπιγενησομένῃ νυκτὶ ἐς τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο τῇ τῆς ὑπουργίας διαδοχῇ ἰτέον ἐστὶν, οὗτοι δὴ ἐπειδὰν τάχιστα ξυσκοτάζει, ἐς τὰς οἰκίας τὰς αὐτῶν ἀναχωροῦντες, καθεύδουσι, προσδεχομένοι τὸν ξυναγωγέα τοῦ πράγματος. ἀωρὶ δὲ νύκτωρ τῶν μὲν θυρῶν σφίσιν ἀρασσομένων αἰσθάνονται· φωνῆς δέ τινος ἀφανοῦς ἐπαΐουσιν, ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοὺς ξυγκαλούσης. αὐτοί τε ὀκνήσει οὐδεμιᾷ ἐκ τῶν στρωμάτων ἐξανιστάμενοι, ἐπὶ τὴν ἠϊόνα βαδίζουσιν, οὐ ξυνιέντες μὲν, ὁποία ποτὲ ἀνάγκη αὐτοὺς ἐς τοῦτο ἐνάγει, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαζομένοι. ἐνταῦθα δὲ ἀκάτους παρεσκευασμένας ὁρῶσιν ἐρήμους τοπαράπαν ἀνθρώπων, οὐ τὰς σφετέρας μέντοι, ἀλλ' ἑτέρας τινάς. ἐς ἃς δὴ ἐσβάντες, τῶν κωπῶν ἅπτονται. καὶ τῶν βαρέων αἰσθάνονται ἀχθομένων μὲν ἐπιβατῶν πλήθει· ἄχρι δὲ ἐς σανίδος τε ἄκρας καὶ τῶν κωπῶν τὴν χώραν ῥοθίῳ βεβαπτισμένων, ἀποδεουσῶν τε τοῦ ὕδατος ὅσον οὐδὲ δάκτυλον ἕνα. αὐτοὶ μέντοι οὐδένα θεῶνται· ἀλλὰ καὶ μίαν ἐρέσσοντες ὥραν, ἐς τὴν Βριττίαν καταίρουσι. καίτοι ταῖς ἀκάτοις ἡνίκα ταῖς αὐτῶν ἰδίαις ναυτίλλονται, οὐχ ἱστίοις χρώμενοι, ἀλλ' ἐρέσσοντες ἐς νύκτα τε καὶ ἡμέραν, μόλις ἐνταῦθα διαπορθμεύονται. ἐς τὴν νῆσον δὲ καταπλεύσαντες, ἀποφορτιζόμενοι ἀπαλλάσσονται αὐτίκα δὴ μάλα, τῶν βαρέων σφίσι κούφων τε γινομένων ἐκ τοῦ αἰφνιδίου κἀκ τοῦ ῥοθίου ἐπαιρομένων ἔν τε τῷ ὕδατι καταδυομένων οὐδέν τι ἄλλο, πλήν γε ὅσα ἐς τὴν τρόπιν αὐτήν. καὶ αὐτοὶ μὲν ἀνθρώπων οὐδένα ὁρῶσιν, οὔτε ξυμπλέοντα, οὔτε ἀπαλλασσόμενον τῆς νήος. Φωνῆς δὲ ἀκούειν τινὸς ἐνθένδε φασὶ τοῖς ὑποδεχομένοις ἀπαγγέλλειν δοκούσης πρὸς ὄνομα τῶν ξυμπεπλευκότων αὐτοῖς ἕκαστον, τά τε ἀξιώματα ἐπιλεγούσης οἷς πρωὴν ἐχρῶντο, καὶ πατρόθεν αὐτοῖς ἀνακαλούσης. ἦν δὲ καὶ γυναῖκες ξυνδιαπορθμευσάμεναι αὐτοῖς τύχωσι, τῶν ἀνδρῶν ἀποστοματίζουσι τὰ ὀνόματα, οἵσπερ ξυνοικοῦσαι ἐβίων. ταῦτα μὲν οὖν οἱ τῇδε ἄνθρωποι ξυμβαίνειν φασίν. ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον ἐπάνειμι.

CXVI. EX VENANTIO HONORIO FORTUNATO.

[A. D. 580.]

1. [*Vita S. Martini* iii. 24.]

Mensibus hybernis dum Bosporus alligat undas,
Et liquidos campos vetat imber arare carinis,
Occanusque negat commercia ferre Britannis.

2. [*v.* 493.] Transit [*S. Paul*] et Oceanum, vel qua facit insula portum,
Quasque Britannus habet terras atque ultima Thule.

3. [*Carm.* vii. 3.]

Egregium Albanum fœcunda Britannia profert.

4. [v. 6. 216.] Inclytus ille quibus vere amplus Hilarius oris
Et satus et situs ac ore tonante loquax.
Thrax, Italus, Scytha, Persa, Indus, Geta, Daca, Britannus,
Hujus in eloquio spem bibit, arma capit.
Sol radio, hic verbo generalia lumina fudit,
Montibus ille diem, mentibus iste fidem.

5. [viii. 1. 71. *De Chilperico.*]

Ne ruat armatus per Gallica rura rebellis,
Nomine victoris hic es, et ampla regis.
Quem Geta, Wasco tremunt, Danus, Scytha, Saxo, Britannus,
Cum patre quos pridem te domitasse patet.

6. [ix. 20. 5. *De Sancto Martino.*]

Qui modo de Gallis totum mire occupat orbem,
Et virtus pergit quo pede nemo valet.
Qui velut alta pharus lumen protendit ad Indos,
Quem Hispanus, Morus, Persa, Britannus amat.
Hunc oriens, occasus habet, hunc Africa, et Arctos,
Martini decus est quæ loca mundus habet.

CXVII. EX ISIDORO HISPALENSI. [A. D. 580.]

1. [*Orig.* ix. 12.] Britones quidam Latine nominatos suspicantur, eo quod bruti sint, gens inter oceanum interfuso mari quasi extra orbem posita: de quibus Virgilius: 'Toto divisos orbe Britannos.'

Scoti propria lingua nomen habent a picto corpore, eo quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

2. [xiv. 6.] Britannia oceani insula interfuso mari toto orbe divisa, a vocabulo suæ gentis cognominata. Hæc adversa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est: circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia: multa et magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga et varia copia. Gagates lapis ibi plurimus et margaritæ.

Thanatos insula oceani freto Gallico a Britannia est, varia, tenuis, separata, frumentariis campis et gleba uberi. Dicta autem Thanatos, a morte serpentum, quos dum ipsa nesciat, asportata inde terra quoquo gentium vecta sit, angues ilico perimit.

Thule ultima insula oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam ultra Britanniam, a sole nomen habens, quia in ea æstivum solstitium sol facit, et nullus ultra eam dies est: unde et pigrum et concretum est ejus mare.

Orchades insulæ oceani ultra Britanniam positæ numero octoginta tres, quarum duodecim desertæ sunt, tredecim coluntur.

Scotia eadem et Ibernia, proxima Britanniæ insula, spacio terrarum angustior, sed situ fœcundior; hæc ab Africo in boream porrigitur, cujus partes priores Iberiam et Cantabricum oceanum intendunt. Unde et Ibernia dicta. Scotia autem quod ab Scotorum gentibus colitur appellatur. Illic nullus anguis, avis rara, apis nulla: adeo ut advectos inde pulveres seu lapillos si quis alibi sparserit inter alvearia, examina favos deserant.

CXVIII. EX ANONYMO RAVENNATE GEOGRAPHO. [A. D. 650.]

1. [i. 3.] Duodecima ut hora diei Britonum est patria, cujus post terga infra oceanum, ubi longius est, duorum dierum cum suis noctibus prospere navigantibus iter, magna insula Britannia rejacet; quam Græcorum philosophi quasi

micosmin appellant. Et trans ipsam Britanniam trecentis milliariis spatiis, ubi longius Scotorum insula invenitur, quæ et Hibernia conscribitur. Nam jam ultra illam, ut ad occidentalem dicamus plagam, nullo modo ab hominibus terra invenitur.

2. [v. 31.] In oceano vero occidentali est insula quæ dicitur Britannia, ubi olim gens Saxonum, veniens ab antiqua Saxonia cum principe suo, nomine Anschis, in ea habitare videtur. Quamvis insulam, ut diximus, quidam Gothorum philosophi quasi micosmi appellaverunt. Nam nos tam magnam insulam, neque in suprascripto mari magno, neque in præfato oceano dilatissimo, neque in quo prædiximus sinu oceani, legendam nullo modo reperimus. In qua Britannia plurimas fuisse legimus civitates, et castra, ex quibus aliquantas designare volumus: id est, Giano. Eltabo. Elconio. Nemetotacio. Tamaris. Durocoronavis. Pilais. Vernalis. Ardua. Ravenatone. Devionisso. Statio Deventia. Stene. Duriarno. Uxelis. Vertevia. Melarnoni. Scadum Namorum. Termonin. Mostevia. Milidunum. Apaunaris. Masona. Alongium.

Item juxta suprascriptam civitatem Scadomorum, est civitas quæ dicitur Moriduno. Alauna silva. Omire. Tedertis. Londinis. Canca. Dolocindo. Clavinio. Morionio. Bolvelaunio. Alauna. Coloneas. Aranus. Anicetis. Moiezo. Ibernio. Bindogladia. Noviomagno. Onna. Venta Velgarum. Armis. Ardaoneon. Ravimago. Regentium. Leucomago. Cimetzone. Punctuobice. Venta Silurum. Jupania. Metambala. Albinumno. Isca Augusta. Bannio. Brenna. Alabum. Cicutio. Magnis. Branogenium. Epocessa. Ypocessa. Macatonion. Glebon colonia. Argistillum. Vertis. Salinis. Corinium Dobunorum. Caleba Atrebatium. Anderesio. Miba. Mutuantonis. Lemanis. Dubris. Duroverno Cantiacorum. Rutupis. Durobrabis. Londini. Tamese. Brinavis. Alauna. Utriconion Cornoninorum. Lavobrinta. Mediomano. Seguntio. Canubio. Mediolano. Sandonio. Dena victrix. Veratino. Lutudarum. Derbentione. Salinis. Condate. Ratecorion. Eltanori. Lectoceto. Jacio. Dulma. Virolanium. Londinium Augusta. Cæsaromagon.

Camulodulo colonia. Durcinate. Duroviguto. Durobrisin. Venta Cenomum. Lindum colonia. Banovallum. Navione. Aquis. Arnemeza. Zerdotalia. Mantio. Alunna. Camulodono. Calunio. Gallunio. Modibogdo. Cantiumeti. Juliocenon. Gabrocentio. Alauna. Bribra. Maio. Olerica. Derventione. Ravonia. Bresnetenati Veteranorum. Pampocalia. Lagentium. Valteris. Bereda. Lugubalum. Magnis. Babaglanda. Vindolande. Lineojugla. Vinonia. Lavaris. Cataractonion. Eburacum. Decuaria. Devovicia. Dixio. Lugundino. Coganges. Corie. Lopocarium.

Iterum sunt civitates in ipsa Britannia, quæ recto tramite, de una parte in alia, id est de oceano in oceano; et Sistuntiaci dividunt in tertia portione ipsam Britanniam, id est, Serduno. Conderco. Vindovala. Onno. Celunno. Brocoliti. Volurtion. Æsica. Banna. Uxeludiano. Avalaria. Maia. Fanocedi. Brocara. Croucingo. Stodoion. Sinetriadum. Clidum. Carbantium. Tadoriton. Maporiton. Alitacenon. Loxa. Locatrene. Canibroiana. Smetri. Uxela. Lucotion. Corda. Camulossesa. Præsidium. Brigomono. Abisson. Ebio. Coritiotar. Celerion. Itucodon. Maremago. Duablisis. Venutio. Trimuntium. Eburocastum. Bremenium. Cocuneda. Alauna. Oleiclavis. Ejudensca. Rumabo.

Iterum sunt civitates in ipsa Britannia, [retro tramite, una alteri connexa, ubi et ipsa Britannia] plus angustissima de oceano in oceano esse dinoscitur; id est, Velunia. Volitanio. Pexa. Begesse. Colanica. Medio. Nemeton. Subdobiadon. Litana. Cibra. Credigone.

Iterum est civitas quæ dicitur Jano. Maulion. Demerosesa. Cindocellum. Cermo. Veromo. Matovion. Ugrulentum. Ranatonium. Iberran. Prœmatis. Tuessis. Ledone. Litinomago. Devoni. Memanturum. Decha Bograndium. Ugueste. Leviodanum. Poreo Classis. Levioxana. Cermium. Victoriæ. Marcotaxon. Tagea. Voran.

Sunt autem in ipsa Britannia diversa loca, [ex quibus aliquanta nominari volumus] id est, Maponi. [Mixa.] Panovius. Minox. Taba. Manavi. Segloes. Daunoni.

Currunt autem per ipsam Britanniam plurima flumina, ex

quibus aliquanta nominare volumus, id est, Fraxula. Axium. Maina. Sarva. Tamaris. Naurum. Abona. Isca. Tamion. Aventio. Leuca. Juctius. Leugosena. Coantia. Dorvatium. Antrum. [Anava. Bdora. Novitia. Adron. Certisnassa. Intraum.] Tinoa. Liar. Lenda. Vividin. Durolani. Alauna. Coguvensuron. Durbis. Lemana. Rovia. Ractomessa. Senua. Cimia. Velox.

Finitur autem ipsa Britannia, a facie orientis habens insulam Thulen, vel insulam Dorcadas; a facie occidentis ex parte provinciæ Galliam, et promontorium Pyrenei; a facie septentrionalis insulam Scotiam; a facie meridiana Germaniam antiquam.

3. [*c.* 32.] Iterum in eodem oceano occidentali, post ipsam magnam Britanniam, simulque et amplius longius, ut diximus, quam omnes insulæ a terra magna finita parte septentrionali, magis ex ipsa occidentali, est insula maxima quæ dicitur Hibernia, quæ ut dictum est, et Scotia appellatur.

Cujus post terga ut jam præmisimus, nullo modo apud homines terra invenitur. Per quam Scotiam transeunt plurima flumina, inter cætera quæ dicuntur, id est; Sodismam, Cled et Terdec.

Iterum ipsi oceano occidentali ponuntur diversæ insulæ ex quibus aliquantas nominare volumus, id est; Corsula. Mona. Regaina. Minerve. Cunis. Mauna. Botis. Vinion. Saponis. Susura. Birila. Illaviani. Sobrica. Scetis. Linnonsa.

Item ad aliam partem dicitur insula Maganica. Anas. Cana. Atina. Ellete. Daroecla. Essegradena. Maiona. Longis. Cirimon. Exosades, ubi et gemmæ nascuntur.

Legimus ut in ipso oceano, jam expleta parte occidentali, tanquam ad partem ingredientes meridianam, sunt numero insulæ triginta tres, quæ et Dorcades appellantur. Quæ quamvis non existant omnes excultæ, attamen nomina illarum volueramus, Christo nobis adjuvante, designare. Sed quia, peccatis emergentibus, suete a diversis gentibus ipsa dominatur patria, et ut barbarus mos est varias vocationes easdem insulas appellant, reliquimus nomina designandum.

CXIX. EX MENOLOGIIS GRÆCIS. [ÆVI INC.]

1. [*Menol. Gr. die* xvi *Mart. ed. Urbini* 1727.] Ἀριστόβουλος ὁ θεῖος Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, ὑπῆρχε μὲν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν . . . Ἐπεὶ δὲ [ὁ Παῦλος] εἰς πᾶσαν χώραν χειροτονῶν ἀπέστελλεν ἐπισκόπους . . . χειροτονήσας καὶ αὐτὸν, [Ἀριστόβουλον] ἔπεμψεν εἰς τὴν χώραν τῶν Βρετανῶν, ἀπίστων ὑπαρχόντων, καὶ ἀργίων, καὶ ὠμῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὅμως ἀπελθὼν καὶ τὸν Χριστὸν κηρύττων, καὶ ποτὲ μὲν τυπτόμενος, πότε δὲ καὶ κατὰ τὰς ῥύμας συρόμενος, ἄλλοτε δὲ χλευαζόμενος, πολλοὺς ἔπεισε προσελθεῖν τῷ Χριστῷ καὶ βαπτισθῆναι. ὅθεν καὶ ἐκκλησίαν συστησάμενος, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους ἐν αὐτῇ καταστήσας, ἐτελειώθη.

2. [*Die* xxix *Jun. ap. A. Sanct. ex cod. Ms.*] Ἔπειτα [ὁ Πέτρος] . . . εἰς Βρεττανίαν παραγίνεται. Ἔνθα δὴ χειροτριβήσας, καὶ πολλὰ τῶν ἀκατονομάτων ἐθνῶν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἐπισπασάμενος ἀγγελικὴν ὁπτασίαν κατεῖδε . . . Δοξάσας οὖν καὶ εὐχαριστήσας ἐπὶ τούτῳ τὸν θεὸν, ἐπιμείνας τε τοῖς ἐν Βρεττανίᾳ ἡμέρας τινὰς, καὶ πολλοὺς τῷ λόγῳ φωτίσας τῆς χάριτος, Ἐκκλησίας τε συστησάμενος, Ἐπισκόπους τε καὶ Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους χειροτονήσας, δωδεκάτῳ ἔτει τοῦ Καίσαρος, αὖθις εἰς Ῥώμην παραγίνεται.

CXX. EX CEDRENO. [A. D. 1100.]

[*Hist. Comp. p.* 154. *ed. Paris.* 1647.] Ἐν Βρεττανίᾳ δὲ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγκαθεύδουσι γυναικὶ, καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἑταιρίζονται ἀνδρί.

CXXI. EX XIPHILINO. [A. D. 1120.]

1. [*Epit. Dionis Cassii* lxii. 1—4.] Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπαίζετο [ὑπὸ τοῦ Νερῶνος], πάθος ἐν Βρεττανίᾳ δεινὸν συνηνέχθη. δύο τε γὰρ πόλεις ἐπορθήθησαν, καὶ μυριάδες ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἐφθάρησαν, ἥ τε νῆσος ἠλλοτριώθη. καὶ ταῦτα μέντοι πάντα ὑπὸ γυναικὸς αὐτοῖς συνηνέχθη· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο πλείστην αὐτοῖς αἰσχύνην συμβῆναι, ὡς που καὶ τὸ θεῖον τὴν συμφορὰν αὐτοῖς προεσήμαινεν. ἔκ τε γὰρ τοῦ βουλευτηρίου θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου θόρυβος μετ' οἰμωγῆς ἐξηκούετο, μηδενὸς ἀνθρώπων μήτε φθεγγομένου μήτε

στένοντος. οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ὕφυδροι ἐωρῶντο· καὶ ὁ Ὠκεανὸς ὁ μεταξὺ τῆς τε νήσου καὶ τῆς Γαλατίας αἱματώδης ποτὲ ἐν τῇ πλημμυρίδι ηὐξήθη.

Πρόφασις δὲ τοῦ πολέμου ἐγένετο ἡ δήμευσις τῶν χρημάτων, ἃ Κλαύδιος τοῖς πρώτοις αὐτῶν ἐδεδώκει· καὶ ἔδει καὶ ἐκεῖνα, ὥς γε Δεκιανὸς Κάτος ὁ τῆς νήσου ἐπιτροπεύων ἔλεγεν, ἀναπόμπιμα γενέσθαι. διά τε οὖν τοῦτο, καὶ ὅτι ὁ Σενέκας χιλίας σφίσι μυριάδας ἄκουσιν ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι τόκων δανείσας, ἔπειτ' ἀθρόας τε ἅμα αὐτὰς καὶ βιαίως εἰσέπρασσεν. ἡ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἐρεθίσασα, καὶ ἐναντία Ῥωμαίων πολεμεῖν ἀναπείσασα, τῆς τε προστατείας αὐτῶν ἀξιωθεῖσα, καὶ τοῦ πολέμου παντὸς στρατηγήσασα, Βουνδουΐκα ἦν, γυνὴ Βρεττανὶς, γένους τοῦ βασιλείου, μεῖζον ἢ κατὰ γυναῖκα φρόνημα ἔχουσα. αὕτη γὰρ συνήγαγέ τε τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὖν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἐλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα μεγίστη, καὶ τὸ εἶδος βλοσυρωτάτη, τό, τε βλέμμα ὀριμυτάτη· καὶ τὸ φθέγμα τραχὺ εἶχε· τήν τε κόμην πλείστην τε καὶ ξανθοτάτην οὖσαν μέχρι τῶν γλουτῶν καθεῖτο, καὶ στρεπτὸν μέγαν χρυσοῦν ἐφόρει· χιτῶνά τε παμποίκιλον ἐνεκεκόλπωτο, καὶ χλαμύδα ἐν αὐτῷ παχεῖαν ἐνεπεπόρπητο. οὕτω μὲν ἀεὶ ἐνεσκευάζετο· τότε δὲ καὶ λόγχην λαβοῦσα, ὥστε καὶ ἐκ τούτου πάντας ἐκπλήττειν, ἔλεξεν ὧδε.

'Πέπεισθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἐλευθερία τῆς δουλείας διαφέρει. ὥστ' εἰ καὶ πρότερόν τις ὑμῶν ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος ἀπειρίας ἐπαγωγοῖς ἐπαγγέλμασι τῶν Ῥωμαίων ἡπάτητο, ἀλλὰ νῦν γε ἑκατέρου πεπειραμένοι, μεμαθήκατε μὲν ὅσον ἡμαρτήκατε, δεσποτείαν ἐπισπαστὸν πρὸ τῆς πατρίου διαίτης προτιμήσαντες· ἐγνώκατε δὲ, ὅσῳ καὶ πενία ἀδέσποτος πλούτου δουλεύοντος προφέρει. τί μὲν γὰρ οὐ τῶν αἰσχίστων, τί δ' οὐ τῶν ἀλγίστων, ἐξ οὗπερ ἐς τὴν Βρεττανίαν οὗτοι παρέκυψαν, πεπόνθαμεν; οὐ τῶν μὲν πλείστων καὶ μεγίστων κτημάτων ὅλων ἐστερήμεθα, τῶν δὲ λοιπῶν τέλη καταβάλλομεν; οὐ πρὸς τῷ τἄλλα πάντα καὶ νέμειν καὶ γεωργεῖν ἐκείνοις, καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν δασμὸν ἐτήσιον φέρομεν; καὶ πόσῳ κρεῖττον ἦν, ἅπαξ τισὶ πεπρᾶσθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυτροῦσθαι; πόσῳ δὲ ἐσφάχθαι καὶ ἀπολωλέναι μᾶλλον, ἢ κεφαλὰς ὑποτελεῖς περιφέρειν; καίτοι τί τοῦτο εἶπον; οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιόν ἐστιν, ἀλλ' ἴστε ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τελοῦμεν· παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ τοὺς δουλεύοντάς τισιν ὁ θάνατος ἐλευθεροῖ, Ῥωμαίοις δὲ δὴ μόνοις καὶ οἱ νεκροὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. τί δ' ὅτι, κἂν μὴ ἔχῃ τις ἡμῶν ἀργύριον,

(πῶς γὰρ, ἢ πόθεν;) ἀποδυόμεθα καὶ σκυλευόμεθα ὥσπερ οἱ φονευόμενοι; τί δ' ἂν προϊόντος τοῦ χρόνου μετριάσαιεν, οὕτως ἡμῖν κατὰ τὴν πρώτην εὐθὺς (ὅτε πάντες καὶ τὰ θηρία τὰ νεάλωτα θεραπεύουσι) προσενηνεγμένοι;'

'Ἡμεῖς δὲ δὴ πάντων τῶν κακῶν τούτων αἴτιοι (ὡς γε τἀληθὲς εἰπεῖν) γεγόναμεν, οἵ τινες αὐτοῖς ἐπιβῆναι τὴν ἀρχὴν τῆς νήσου ἐπετρέψαμεν, καὶ οὐ παραχρῆμα αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ τὸν Καίσαρα τὸν Ἰούλιον ἐκεῖνον, ἐξηλάσαμεν· οἵ τινες οὐ πόρρωθεν σφίσιν, ὥσπερ καὶ τῷ Αὐγούστῳ καὶ τῷ Γαΐῳ τῷ Καλιγόλᾳ, φοβερὸν τὸ πειράσαι τὸν πλοῦν ἐποιήσαμεν. τοιγαροῦν νῆσον τηλικαύτην, μᾶλλον δ' ἤπειρον τρόπον τινὰ περίῤῥυτον νεμόμενοι, καὶ ἰδίαν οἰκουμένην ἔχοντες, καὶ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀφ' ἁπάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀφωρισμένοι, ὥστε καὶ γῆν ἄλλην καὶ οὐρανὸν ἄλλον οἰκεῖν πεπιστεῦσθαι, καί τινας αὐτῶν καὶ τοὺς σοφωτάτους γε μηδὲ τὸ ὄνομα ἡμῶν ἀκριβῶς πρότερον ἐγνωκέναι· κατεφρονήθημεν καὶ κατεπατήθημεν ὑπ' ἀνθρώπων μηδὲν ἄλλο ἢ πλεονεκτεῖν εἰδότων. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν ἔτι, ὦ πολῖται καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς, (πάντας γὰρ ὑμᾶς συγγενεῖς, ἅτε καὶ μιᾶς νήσου οἰκήτορας ὄντας, καὶ ἓν ὄνομα κοινὸν κεκτημένους, νομίζω) τὰ προσήκοντα πράξωμεν, ἕως ἔτι τῆς ἐλευθερίας μνημονεύομεν, ἵνα καὶ τὸ πρόσρημα καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς τοῖς παισὶ καταλίπωμεν. ἂν γὰρ ἡμεῖς τῆς συντρόφου εὐδαιμονίας παντελῶς ἐκλαθώμεθα, τί ποτε ἐκεῖνοι ποιήσουσιν, ἐν δουλείᾳ τραφέντες;

'Λέγω δὲ ταῦτα οὐχ' ἵνα μισήσητε τὰ παρόντα, (μεμισήκατε γὰρ) οὐδ' ἵνα φοβηθῆτε τὰ μέλλοντα, (πεφόβησθε γὰρ) ἀλλ' ἵνα ἐπαινέσω τε ὑμᾶς, ὅτι καὶ καθ' ἑαυτοὺς πάνθ' ὅσα δεῖ προαιρεῖσθε· καὶ χάριν ὑμῖν γνῶ, ὅτι καὶ ἐμοὶ καὶ ἑαυτοῖς ἑτοίμως συναίρεσθε. φοβεῖσθε δὲ μηδαμῶς τοὺς Ῥωμαίους· οὔτε γὰρ πλείους ἡμῶν εἰσιν, οὔτ' ἀνδρειότεροι. τεκμήριον δὲ, ὅτι καὶ κράνεσι καὶ θώραξι καὶ κνημῖσιν ἐσκέπασθε, καὶ προσέτι καὶ σταυρώμασι καὶ τείχεσι καὶ τάφροις ἐσκεύασθε, πρὸς τὸ μηκέτι πάσχειν ἐξ ἐπιδρομῆς τῶν πολεμίων. τοῦτο γὰρ αἱροῦνται μᾶλλον ὑπὸ τῶν φόβων, ἢ τὸ καὶ δρᾶσαί τι προχείρως ὥσπερ ἡμεῖς. τοσαύτῃ γὰρ περιουσίᾳ ἀνδρίας χρώμεθα, ὥστε καὶ τὰς σκηνὰς ἀσφαλεστέρας τῶν τειχῶν, καὶ τὰς ἀσπίδας πολυαρκεστέρας τῆς ἐκείνων πανοπλίας νομίζειν. ἐξ οὗπερ ἡμεῖς μὲν καὶ κρατοῦντες αἱροῦμεν αὐτοὺς, καὶ βιασθέντες ἐκφεύγομεν· κἂν ἄρα καὶ ἀναχωρῆσαί τῃ προελώμεθα, ἐς τοιαῦτα ἕλη καὶ ὄρη καταδυόμεθα, ὥστε μήτε εὑρεθῆναι μήτε ληφθῆναι. ἐκεῖνοι δὲ οὔτε διῶξαί τινα ὑπὸ τοῦ βάρους, οὔτε φυγεῖν δύνανται· κἂν ἄρα καὶ ἐκδράμωσί ποτε, ἔς τε χωρία ἀποδεδειγμένα

καταφεύγωσι, κἀνταῦθα ὥσπερ ἐς γαλεάγρας κατακλείονται. ἔν τε οὖν τούτοις παρὰ πολὺ ἡμῶν ἐλαττοῦνται, καὶ ἐκείνοις, ὅτι οὔτε λιμὸν οὔτε δίψος, οὐ ψύχος, οὐ καῦμα ὑποφέρουσιν, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ μὲν καὶ σκιᾶς καὶ σκέπης, σίτου τε μεμαγμένου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου δέονται, κἂν ἄρα τι τούτων αὐτοὺς ἐπιλίπῃ, διαφθείρονται. ἡμῖν δὲ δὴ πᾶσα μὲν πόα καὶ ῥίζα, σῖτός ἐστι· πᾶς δὲ χυμὸς, ἔλαιον· πᾶν δὲ ὕδωρ, οἶνος· πᾶν δὲ δένδρον, οἰκία. καὶ μὴν καὶ τὰ χωρία ταῦτα, ἡμῖν μὲν συνήθη καὶ σύμμαχα, ἐκείνοις δὲ δὴ καὶ ἄγνωστα καὶ πολέμια. καὶ τοὺς ποταμοὺς ἡμεῖς μὲν γυμνοὶ διανέομεν, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ πλοίοις ῥᾳδίως περαιοῦνται ἀλλ' ἴωμεν ἐπ' αὐτοὺς ἀγαθῇ τύχῃ θαῤῥοῦντες· δείξωμεν αὐτοῖς ὅτι λαγωοὶ καὶ ἀλώπεκες ὄντες κυνῶν καὶ λύκων ἄρχειν ἐπιχειροῦσιν.'

Ταῦτα εἰποῦσα, λαγὼν μὲν ἐκ τοῦ κόλπου προήκατο μαντείᾳ τινὶ χρωμένη, καὶ ἐπειδὴ ἐν αἰσίῳ σφίσιν ἔδραμε, τό, τε πλῆθος πᾶν ἡσθὲν ἀνεβόησε, καὶ ἡ Βουνδουΐκα τὴν χεῖρα ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνασα εἶπε, 'Χάριν τε σοὶ ἔχω, ὦ Ἀνδράστη, καὶ προσεπικαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα, οὐκ Αἰγυπτίων ἀχθοφόρων ἄρχουσα, ὡς Νίτωκρις, οὐδ' Ἀσσυρίων τῶν ἐμπόρων, ὡς Σεμίραμις, (καὶ γὰρ ταῦτ' ἤδη παρὰ τῶν Ῥωμαίων μεμαθήκαμεν) οὐ μὴν οὐδὲ Ῥωμαίων αὐτῶν, (ὡς πρότερον μὲν Μεσσαλίνα, ἔπειτ' Ἀγριππίνα· νῦν δὲ καὶ Νέρων, ὄνομα μὲν ἀνδρὸς ἔχει, ἔργῳ δὲ γυνή ἐστι· σημεῖον δὲ, ᾄδει καὶ κιθαρίζει, καὶ καλλωπίζεται·) ἀλλὰ ἀνδρῶν Βρεττανῶν, γεωργεῖν μὲν ἢ δημιουργεῖν οὐκ εἰδότων, πολεμεῖν δὲ ἀκριβῶς μεμαθηκότων, καὶ τά τε ἄλλα πάντα κοινὰ, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας κοινὰς νομιζόντων· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνων, τὴν αὐτὴν τοῖς ἄῤῥεσιν ἀρετὴν ἐχουσῶν. τοιούτων οὖν ἀνδρῶν καὶ τοιούτων γυναικῶν βασιλεύουσα, προσεύχομαί τέ σοι καὶ αἰτῶ νίκην· καὶ σωτηρίαν καὶ ἐλευθερίαν κατ' ἀνδρῶν ὑβριστῶν, ἀδίκων, ἀπλήστων, ἀνοσίων· εἴ γε καὶ ἄνδρας χρὴ καλεῖν ἀνθρώπους ὕδατι θερμῷ λουομένους, ὄψα σκευαστὰ ἐσθίοντας, οἶνον ἄκρατον πίνοντας. μύρῳ ἀλειφομένους, μαλθακῶς κοιμωμένους, μετὰ μειρακίων, καὶ τούτων ἐξώρων, καθεύδοντας, κιθαρᾳδῷ, καὶ τούτῳ κακῷ, δουλεύοντας. μὴ γάρ τοι μὴ ἐμοῦ, μήθ' ὑμῶν ἔτι βασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἡ Δομιτία, ἀλλ' ἐκείνη μὲν Ῥωμαίων ἄδουσα δεσποζέτω. καὶ γὰρ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὶ δουλεύειν, ἧς τοσοῦτον ἤδη χρόνον ἀνέχονται τυραννούσης. ἡμῶν δὲ σὺ, ὦ δέσποινα, ἀεὶ μόνη προστατοίης.'

Τοιαῦτα ἅττα ἡ Βουνδουΐκα δημηγορήσασα, ἐπῆγε τοῖς Ῥωμαίοις τὴν στρατιάν. ἔτυχον γὰρ ἄναρχοι ὄντες, διὰ τὸ Παυλῖνον τὸν ἡγεμόνα σφῶν εἰς νῆσόν τινα Μῶναν ἀγχοῦ τῆς Βρεττανίας κειμένην ἐπιστρα-

τεῦσαι. διὰ τοῦτο πόλεις τε δύο Ῥωμαϊκὰς ἐξεπόρθησε καὶ διήρπασε, καὶ φόνον ἀμύθητον, ὡς ἔφην, εἰργάσατο· τοῖς τε ἁλισκομένοις ἀνθρώποις ὑπ' αὐτῶν οὐδὲν τῶν δεινοτάτων ἐστὶν ὅ, τι οὐκ ἐγίνετο. καὶ ὃ δὴ δεινότατον καὶ θηριωδέστατον ἔπραξαν· τὰς γὰρ γυναῖκας τὰς εὐγενεστάτας καὶ εὐπρεπεστάτας, γυμνὰς ἐκρέμασαν, καὶ τούς τε μαστοὺς αὐτῶν περιέτεμον, καὶ τοῖς στόμασι σφῶν προσέῤῥαπτον, ὅπως ὡς καὶ ἐσθίοι σαι αὐτοὺς ὁρῷντο· καὶ μετὰ τοῦτο πασσάλοις ὀξέσι διὰ παντὸς τοῦ σώματος κατὰ μῆκος ἀνέπειραν· καὶ ταῦτα πάντα θύοντές τε ἅμα, καὶ ἑστιώμενοι, ὑβρίζοντες, ἔν τε τοῖς ἄλλοις σφῶν ἱεροῖς καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀνδάτης μάλιστα ἄλσει ἐποίουν. οὕτω γὰρ καὶ τὴν νίκην ὠνόμαζον, καὶ ἔσεβον αὐτὴν περιττότατα.

Ὁ δὲ Παυλῖνος ἔτυχε μὲν ἤδη τὴν Μώνναν παραστησάμενος· πυθόμενος δὲ τὴν Βρεττανικὴν συμφορὰν, ἀπέπλευσεν εὐθὺς ἐς αὐτὴν ἐκ τῆς Μώννης, καὶ διακινδυνεῦσαι μὲν αὐτίκα πρὸς τοὺς βαρβάρους οὐκ ἤθελε, τό, τε πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν ἀπόνοιαν φοβούμενος, ἀλλ' ἐς ἐπιτηδειότερον καιρὸν τὴν μάχην ὑπερετίθετο. ἐπεὶ δὲ σίτου τε ἐσπάνιζε, καὶ οἱ βάρβαροι ἐγκείμενοι οὐκ ἀνίεσαν, ἠναγκάσθη καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συμβαλεῖν. ἡ μὲν οὖν Βουνδουΐκα ἐς τρεῖς καὶ εἴκοσι μυριάδας ἀνδρῶν στράτευμα ἔχουσα, αὐτὴ μὲν ἐφ' ἅρματος ὠχεῖτο, τοὺς δ' ἄλλους ὡς ἑκάστους διέταξεν. ὁ δὲ δὴ Παυλῖνος μήτε ἀντιπαρατεῖναί οἱ τὴν φάλαγγα δυνηθεὶς, (οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ ἐφ' ἕνα ἐτάχθησαν, ἐξικνοῦντο. τοσοῦτον ἠλαττοῦντο τῷ πλήθει·) μήτ' αὖ καθ' ἕνα συμβαλεῖν, μὴ καὶ περιστοιχηθεὶς κατακοπῇ, τολμήσας· τριχῇ τε ἔνειμε τὸν στρατὸν, ὅπως πολλαχόθεν ἅμα μάχοιντο, καὶ ἐπύκνωσεν ἕκαστον τῶν μερῶν, ὥστε δύσρηκτον εἶναι. συντάττων δ' αὐτοὺς καὶ καθιστὰς προσπαρῄνει, λέγων·

'Ἄγετε ἄνδρες συστρατιῶται, ἄγετε ἄνδρες Ῥωμαῖοι, δείξατε τοῖς ὀλέθροις τούτοις, ὅσον καὶ δυστυχοῦντες αὐτῶν προφέρομεν. αἰσχρὸν γάρ ἐστιν ὑμῖν, ἃ μικρῷ πρόσθεν ὑπ' ἀρετῆς ἐκτήσασθε, νῦν ἀκλεῶς ἀπολέσαι· πολλάκις τοι τῶν νῦν παρόντων ἐλάττους ὄντες, πολὺ πλείονας ἀντιπάλους καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἐνίκησαν. μήτ' οὖν τὸ πλῆθος αὐτῶν φοβηθῆτε καὶ τὴν νεωτεροποιΐαν, (ἐκ γὰρ ἀόπλου καὶ ἀμελετήτου προπετείας θρασύνονται·) μήθ' ὅτι πόλεις τινὰς ἐμπεπρήκασιν· (οὐ γὰρ κατὰ κράτος οὐδὲ ἐκ μάχης, ἀλλὰ τὴν μὲν προδοθεῖσαν, τὴν δὲ ἐκλειφθεῖσαν εἶλον·) ἀνθ' ὧν νῦν τὴν προσήκουσαν παρ' αὐτῶν δίκην λάβετε· ἵνα καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐκμάθωσιν, οἵους ὄντας ὑμᾶς οἷοι ὄντες ἠδικήκασι.'

Ταῦτά τισιν εἰπὼν, ἐφ' ἑτέρους ἦλθε, καὶ ἔφη· Νῦν καιρὸς, ὦ

συστρατιῶται, προθυμίας, νῦν τόλμης. ἂν τήμερον ἄνδρες ἀγαθοὶ γένησθε, καὶ τὰ προειμένα ἀναλήψεσθε· ἂν τούτων κρατήσητε, οὐκ ἔτ' οὐδεὶς ὑμῖν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀντιστήσεται· διὰ μιᾶς τοιαύτης μάχης, καὶ τὰ ὑπάρχοντα βεβαιώσεσθε, καὶ τὰ λοιπὰ προσκατα-στρέψεσθε. πάντες γὰρ καὶ οἱ ἄλλοθί που ὄντες στρατιῶται ζηλώ-σουσιν ὑμᾶς, καὶ ἐχθροὶ φοβηθήσονται. ὥστε ἐν ταῖς χερσὶν ἔχοντες, ἢ πάντων ἀνθρώπων ἀδεῶς ἄρχειν, ὧν καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν κατέλιπον, καὶ αὐτοὶ ὑμεῖς προσεπεκτήσασθε, ἢ πάντως αὐτῶν στερηθῆναι· ἔλεσθε ἐλεύθεροι εἶναι, ἄρχειν, πλουτεῖν, εὐδαιμονεῖν μᾶλλον, ἢ τἀναντία αὐτῶν ῥαθυμήσαντες παθεῖν.'

Τοιαῦτα δὲ καὶ τούτοις εἰπὼν, ἐπὶ τοὺς τρίτους ἐπιπαρῆλθε, καὶ ἔλεξε καὶ ἐκείνοις· 'Ἠκούσατε μὲν οἷα ἡμᾶς οἱ κατάρατοι οὗτοι δεδρᾶκασι, μᾶλλον δὲ ἕνια αὐτῶν καὶ εἴδετε· ὥσθ' ἕλεσθε πότερον καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνοις παθεῖν, καὶ προσέτι καὶ ἐκπεσεῖν παντελῶς ἐκ τῆς Βρεττανίας, ἢ κρατήσαντες καὶ τοῖς ἀπολωλόσι τιμωρῆσαι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἅπασι παράδειγμα ποιῆσαι καὶ πρὸς τὸ πειθαρχοῦν εὐμενοῦς ἐπιεικείας, καὶ πρὸς τὸ νεωτερίζον ἀναγκαίας τραχύτητος. μάλιστα μὲν οὖν ἔγωγε νικήσειν ἡμᾶς ἐλπίζω, καὶ τῇ παρὰ τῶν θεῶν συμμαχίᾳ, (τοῖς γὰρ ἀδικουμένοις ὡς τὸ πολὺ συναί-ρονται) καὶ τῇ πατρῴᾳ ἡμῶν ἀνδρίᾳ, (Ῥωμαίους τε ὄντας, καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἁπάντων ἀνθρώπων κεκρατηκότας) καὶ ταῖς ἐμπειρίαις, (καὶ γὰρ αὐτοὺς τούτους, τοὺς νῦν ἀντικαθεστῶτας, ἡττήσαντες κεχειρώ-μεθα) τῷ τε ἀξιώματι, (οὐ γὰρ ἀνταπάλοις τισὶν, ἀλλὰ δούλοις ἡμετέροις συμβαλοῦμεν, οὓς καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ὄντας εἰάσαμεν.) ἂν δὲ δὴ παρ' ἐλπίδα τὶ συμβῇ, (οὐδὲ γὰρ τοῦτ' εἰπεῖν ὀκνήσω) ἄμεινόν ἐστι, μαχομένους ἡμᾶς ἀνδρείως πεσεῖν, ἢ ἁλόντας ἀνασκολοπισθῆναι, τὰ σπλάγχνα τὰ ἑαυτῶν ἐκτμηθέντα ἰδεῖν, πασσά-λοις διαπύροις ἀναπαρῆναι, καὶ ὕδατι ζέοντι τηκομένους ἀπολέσθαι, καθάπερ ἐς θηρία τινὰ ἄγρια, ἄνομα, ἀνόσια, ἐμπεπτωκότας. ἢ οὖν περιγενώμεθα αὐτῶν, ἢ ἐνταῦθα ἀποθάνωμεν, καλὸν τὸ μνημεῖον τὴν Βρεττανίαν ἔξομεν, κἂν πάντες οἱ λοιποὶ Ῥωμαῖοι ἐξ αὐτῆς ἐκπέσωσι. τοῖς γὰρ σώμασι τοῖς ἡμετέροις πάντως αὐτὴν ἀεὶ καθέξομεν.'

Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις εἰπὼν, ἤρετο τὸ σημεῖον τῆς μάχης· κἀκ τούτου συνῆλθον, οἱ μὲν βάρβαροι, κραυγῇ τε πολλῇ καὶ ᾠδαῖς ἀπειλητικαῖς χρώμενοι· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι σιγῇ καὶ κόσμῳ, μέχρις οὗ ἐς ἀκοντίου βολὴν ἀφίκοντο. ἐνταῦθα δὲ ἤδη βάδην τῶν πολεμίων προσιόντων σφίσιν, ἐξάραντες ἅμα ἀπὸ συνθήματος, ἐπέ-δραμον αὐτοῖς ἀνὰ κράτος, καὶ ἐν μὲν τῇ προσμίξει ῥᾳδίως τὴν

ἀντίταξιν σφῶν διέῤῥηξαν· περισχεθέντες δὲ τῷ πλήθει, πανταχόθεν ἅμα ἐμάχοντο. καὶ ἦν ὁ ἀγωνισμὸς αὐτῶν πολύτροπος. τοῦτο μὲν γὰρ οἱ ψιλοὶ τοὺς ψιλοὺς ἀντέβαλλον, τοῦτο δὲ, οἱ ὁπλῖται τοῖς ὁπλίταις ἀνθίσταντο, οἵ τε ἱππεῖς τοῖς ἱππεῦσι συνεφέροντο, καὶ πρὸς τὰ ἅρματα τῶν βαρβάρων οἱ τοξόται τῶν Ῥωμαίων ἀντηγωνίζοντο. τούς τε γὰρ Ῥωμαίους οἱ βάρβαροι, ῥύμῃ τοῖς ἅρμασι προσπίπτοντες, ἀνέτρεπον, καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν τοξευμάτων, ἅτε καὶ δίχα θωράκων μαχόμενοι, ἀνεστέλλοντο· ἱππεύς τε πεζὸν ἀνέτρεπε, καὶ πεζὸς ἱππέα κατέβαλλε· πρός τε τὰ ἅρματα συμφραξάμενοί τινες ἐχώρουν, καὶ ἄλλοι ὑπ' αὐτῶν ἐσκεδάννυντο· τούς τε τοξότας οἱ μὲν ὁμόσε σφίσιν ἰόντες ἔτρεπον, οἱ δὲ πόῤῥωθεν ἐφυλάσσοντο· καὶ ταῦτα οὐ καθ' ἕν, ἀλλὰ τριχῇ πάνθ' ὁμοίως ἐγίνετο. ἠγωνίσαντο δὲ ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀμφότεροι προθυμίας καὶ τόλμης. τέλος δὲ ὀψέ ποτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν, καὶ πολλοὺς μὲν ἐν τῇ μάχῃ, καὶ πρὸς ταῖς ἁμάξαις, τῇ τε ὕλῃ, κατεφόνευσαν, πολλοὺς δὲ καὶ ζῶντας εἷλον. συχνοὶ δ' οὖν καὶ διέφυγον, καὶ παρεσκευάζοντο μὲν ὡς καὶ αὖθις μαχούμενοι. ἀποθανούσης δὲ ἐν τούτῳ τῆς Βουνδουΐκης νόσῳ, ἐκείνην μὲν δεινῶς ἐπένθησαν, καὶ πολυτελῶς ἔθαψαν· αὐτοὶ δ' ὡς καὶ τότε ὄντως ἡττηθέντες, διεσκεδάσθησαν. καὶ τὰ μὲν Βρεττανικὰ ἐπὶ τοσοῦτον.

2. [lxv. 8.] Ἦτε γὰρ τῶν ἀνθρώπων εὔνοια πολλὴ ἦν πρὸς αὐτὸν [Οὐεσπασιανὸν], ἡ γὰρ ἐκ τῆς Βρεττανίας δόξα, καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἐν Χερσὶ πολέμου εὔκλεια, τό, τε ἐπιεικὲς καὶ φρόνιμον αὐτοῦ, πρὸς ἐπιθυμίαν σφᾶς ἦγεν τῆς παρ' αὐτοῦ προστατείας.

3. [lxvi. 20.] Κἀν τούτῳ πολέμου αὖθις ἐν τῇ Βρεττανίᾳ γενομένου, τά τε τῶν ἐκεῖ πολεμίων Γναῖος Ἰούλιος Ἀγρικόλας πάντα κατέδραμε. καὶ πρῶτός γε Ῥωμαίων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἔγνω ταῦθ' ὅτι ἡ Βρεττανία περίῤῥυτός ἐστι. στρατιῶται γάρ τινες στασιάσαντες, καὶ ἑκατοντάρχους χιλίαρχόν τε φονεύσαντες, ἐς πλοῖα κατέφυγον· καὶ ἐξαναχθέντες περιέπλευσαν τὰ πρὸς ἑσπέραν αὐτῆς, ὥς που τό, τε κῦμα καὶ ὁ ἄνεμος αὐτοὺς ἔφερε· καὶ ἔλαθον ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα, πρὸς τὰ στρατόπεδα τὰ ταύτῃ ὄντα προσχόντες. κἀκ τούτου καὶ ἄλλους ὁ Ἀγρικόλας περιάσοντας τὸν περίπλουν πέμψας, ἔμαθε καὶ παρ' ἐκείνων ὅτι νῆσός ἐστιν. ἐν μὲν τῇ Βρεττανίᾳ ταῦτ' ἐγένετο, καὶ ἀπ' αὐτῶν ὁ μὲν Τίτος αὐτοκράτωρ τὸ πεντεκαιδέκατον ἐπεκλήθη.

4. [lxix. 13.] Τότε δὴ τότε τοὺς κρατίστους τῶν στρατηγῶν ὁ Ἀδριανὸς ἐπ' αὐτοὺς [τοὺς Ἰουδαίους] ἔπεμψεν, ὧν πρῶτος Ἰούλιος Σεβῆρος ὑπῆρχεν, ἀπὸ Βρεττανίας, ἧς ἦρχεν, ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους σταλείς.

5. [lxxii. 8.] Ἐγένοντο δὲ καὶ πόλεμοί τινες αὐτῷ [τῷ Κομμοδῳ] πρὸς τοὺς ὑπὲρ τὴν Δακίαν βαρβάρους, ἐν οἷς ὅ, τε Ἀλβῖνος καὶ ὁ Νίγρος, οἱ τῷ αὐτοκράτορι Σεβήρῳ μετὰ ταῦτα ἀντιπολεμήσαντες, ηὐδοκίμησαν· μέγιστος δὲ ὁ Βρεττανικός. τῶν γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ἐθνῶν ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διορίζον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα, καὶ πολλὰ κακουργούντων, στρατηγόν τέ τινα μετὰ τῶν στρατιωτῶν οὓς εἶχε κατακοψάντων, φοβηθεὶς ὁ Κόμμοδος, Μάρκελλον Οὔλπιον ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψεν. οὑτοσὶ δὲ ὁ ἀνὴρ, μέτριος καὶ εὐτελὴς ὢν, στρατιωτικῶς τε ἀεὶ καὶ περὶ τὴν τροφὴν καὶ περὶ πάντα τἄλλα ζῶν, ὅτε ἐπολέμει, ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης ἐγίγνετο, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος ἦν, οὐ μὴν καὶ ἡδὺς τὸ ἦθος ἢ φιλάνθρωπος. ἀϋπνότατος δὲ τῶν στρατηγῶν γενόμενος, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς συνόντας αὐτῷ ἐγρηγορέναι βουλόμενος, δώδεκα γραμματεῖα, οἷά γε ἐκ φιλύρας ποιεῖται, καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ὡς εἰπεῖν συνέγραφε, καὶ προσέταττέ τινι, ἄλλο ἄλλῃ ὥρᾳ κομίζειν τισὶν, ἵν' ἐγρηγορέναι τὸν στρατηγὸν ἀεὶ νομίζοντες, μηδὲ αὐτοὶ ἄδδην, καθεύδοιεν ἦν μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ὑπνομαχεῖν πεφυκὼς, ἐπὶ πλέον δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἀσιτίας ἠσκήκει. τά τε γὰρ ἄλλα ἥκιστα ἄδδην ἐσιτεῖτο, καὶ ὅπως μηδὲ τῶν ἄρτων διαπιμπλᾶται, ἐκ τῆς Ῥώμης αὐτοὺς μετεπέμπετο, οὐχ ὡς οὐ δυνάμενος τῶν ἐπιχωρίων ἐσθίειν, ἀλλ' ἵν' ὑπὸ τῆς παλαιότητος αὐτῶν, μὴ δύνηται μηδὲ σμικρῷ πλέον τοῦ πάνυ ἀναγκαίου φαγεῖν. τὰ γὰρ οὖλα αὐτοῦ, κακῶς ἔχοντα, ῥᾳδίως ὑπὸ τῆς τῶν ἄρτων ξηρότητος ἠμάσσετο. ἐπετήδευε δ' οὖν ἐπὶ μεῖζον αὐτὸ πλάττεσθαι, ἵν' ὡς μάλιστα διαγρυπνεῖν δοκῇ. Μάρκελλος μὲν δὴ τοιοῦτος ὢν, τούς τε βαρβάρους τοὺς ἐν Βρεττανίᾳ δεινῶς ἐκάκωσε καὶ μικροῦ δεῖν ὑπὸ τοῦ Κομμόδου μετὰ ταῦτα διὰ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ἀποθανεῖν μελλήσας, ὅμως ἀφείθη.

6. [lxxii. 9.] Οἳ οὖν στρατιῶται, ὁπότε τι σφίσι μὴ καταθύμιον ἀπαντήσαι, τὴν αἰτίαν ἐπὶ τὸν Περέννιον ἀναφέροντες, ἐμηνίων αὐτῷ. καὶ οἱ ἐν Βρεττανίᾳ τοίνυν ὑπάρχοντες, ἐπειδή τι ἐπετιμήθησαν ἐφ' οἷς ἐστασίαζον, (οὐ γὰρ πρὶν ἡσύχασαν, ἢ αὐτοὺς τὸν Περτίνακα παῦσαι) χιλίους καὶ πεντακοσίους ἀκοντιστὰς ἀπὸ σφῶν ἀπολέξαντες, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἔπεμψαν· ὧν μηδενὸς κωλύοντος τῇ Ῥώμῃ πλησιασάντων, ὁ Κόμμοδος ἀπήντησέ τε αὐτοῖς.

7. [lxxiii. 4.] Ἔτι δὲ ὄντος αὐτοῦ [Περτίνακος] ἐν Βρεττανίᾳ, μετὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην στάσιν ἣν ἔπαυσε, καὶ ἐπαίνων παρὰ πᾶσιν ἀξιωμένου, ἵππος τις ὄνομα Περτίναξ ἐνίκησεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. [*A. D.* 193.]

8. [11. 15.] Τρεῖς γὰρ δὴ τότε ἄνδρες, τριῶν ἕκαστος πολιτικῶν

στρατοπέδων καὶ ἄλλων ξενικῶν συχνῶν ἄρχοντες, ἀντελάβοντο τῶν πραγμάτων, ὅ, τε Σεβῆρος καὶ ὁ Νίγρος καὶ ὁ Ἀλβῖνος· οὗτος μὲν, τῆς Βρεττανίας ἄρχων, Σεβῆρος δὲ, τῆς Παννονίας, Νίγρος δὲ, τῆς Συρίας. . . .

Τῶν δὲ δὴ τριῶν ἡγεμόνων, ὧν εἴρηκα, δεινότατος ὁ Σεβῆρος, καὶ προγνοὺς ὅτι μετὰ τὸ καταλῦσαι τὸν Ἰουλιανὸν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς οἱ τρεῖς συναράξουσι καὶ ἀντιπολεμήσουσιν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ἐγνώκει τὸν ἕνα τὸν ἐγγύτερον αὐτῷ προσποιήσασθαι. καὶ γράμματά τινι τῶν πιστῶν δοὺς, τῷ Ἀλβίνῳ ἐπεπόμφει, Καίσαρα αὐτὸν ποιῶν . . . καὶ ὁ Ἀλβῖνος, ὡς καὶ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς τῷ Σεβήρῳ ἐσόμενος, κατὰ χώραν ἔμενεν.

9. [lxxv. 5.] Τότε δὴ καὶ ἐν Βρεττανίᾳ, διὰ τὸ τοὺς Καληδονίους μὴ ἐμμεῖναι ταῖς ὑποσχέσεσι, τοῖς Μαιάταις παρεσκευασμένους ἀμῦναι, καὶ διὰ τὸ τότε τὸν Σεβῆρον τῷ παροίκῳ πολέμῳ προσχεῖσθαι, κατηναγκάσθη ὁ Λοῦπος μεγάλων χρημάτων τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Μαιατῶν ἐκπριᾶσθαι, αἰχμαλώτους τινὰς ὀλίγους ἀπολαβών. [*A. D.* 196.]

10. [lxxvi. 10.] Ταῦτ' οὖν ὁ Σεβῆρος ὡς ἕκαστα πυνθανόμενος, ὀργῇ ἔφερεν, ὅτι ἐν τῇ Βρεττανίᾳ τοὺς πολέμους δι' ἑτέρων νικῶν, αὐτὸς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ λῃστοῦ ἥττων ἐγένετο. [*A. D.* 204.]

11. [11.] Ὁ δὲ δὴ Σεβῆρος ἐπὶ Βρεττανίαν ἐστράτευσε.

12. [12—16.] Δύο δὲ γένη τῶν Βρεττανῶν μέγιστά εἰσι, Καληδόνιοι καὶ Μαιάται· καὶ ἐς αὐτὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων προσρήματα (ὡς εἰπεῖν) συγκεχώρηκεν. οἰκοῦσι δὲ οἱ μὲν Μαιάται πρὸς αὐτῷ τῷ διατειχίσματι, ὃ τὴν νῆσον διχῇ τέμνει· Καληδόνιοι δὲ, μετ' ἐκείνους. καὶ νέμονται ἑκάτεροι ὄρη ἄγρια καὶ ἄνυδρα, καὶ πεδία ἔρημα καὶ ἑλώδη, μήτε τείχη μήτε πόλεις μήτε γεωργίας ἔχοντες, ἀλλ' ἔκ τε νομῆς καὶ θήρας, ἀκροδρύων τέ τινων ζῶντες. τῶν γὰρ ἰχθύων, ἀπείρων καὶ ἀπλέτων ὄντων, οὐ γεύονται. διαιτῶνται δὲ ἐν σκηναῖς γυμνοὶ καὶ ἀνυποδέτοι, ταῖς γυναιξὶν ἐπικοίνοις χρώμενοι, καὶ τὰ γεννώμενα πάντα ἐκτρέφοντες. δημοκρατοῦνταί τε ὡς πλήθει, καὶ λῃστεύουσιν ἥδιστα. στρατεύονται δὲ ἐπί τε ἁρμάτων, ἵππους ἔχοντες μικροὺς, καὶ ταχεῖς· καὶ πεζοὶ δέ εἰσι, καὶ δραμεῖν ὀξύτατοι, καὶ συστῆναι παγιώτατοι. τὰ δὲ ὅπλα αὐτῶν, ἀσπὶς, καὶ δόρυ βραχὺ, μῆλον χαλκοῦν ἐπ' ἄκρου τοῦ στύρακος ἔχον, ὥστε σειόμενον κτυπεῖν πρὸς κατάπληξιν τῶν ἐναντίων· εἰσὶ δ' αὐτοῖς καὶ ἐγχειρίδια. δύνανται δὲ καὶ λιμὸν καὶ ψύχος καὶ ταλαιπωρίαν πᾶσαν ὑπομένειν. ἕς τε γὰρ τὰ ἕλη καταδυόμενοι καρτεροῦσιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τὴν κεφαλὴν μόνον ἔξω τοῦ ὕδατος ἔχοντες,

καὶ ἐν ταῖς ὕλαις τῷ τε φλοιῷ καὶ ταῖς ῥίζαις διατρέφονται, καὶ περὶ πάντα σκευάζουσί τι βρῶμα, ἀφ' οὗ κυάμου τι μέγεθος ἐμφαγόντες, οὔτε πεινῶσιν, οὔτε διψῶσι. τοιαύτη μέν τις νῆσος ἡ Βρεττανία ἐστὶ, καὶ τοιούτους οἰκήτορας ἥ γε πολεμία ἔχει. νῆσος γάρ ἐστι, καὶ τότε σαφῶς (ὥσπερ εἶπον) ἐλήλεγκται. καὶ αὐτῆς τὸ μὲν μῆκος στάδιοι ἑπτακισχίλιοι καὶ ἑκατὸν τριάκοντα δύο εἰσί· τοῦ δὲ δὴ πλάτους τὸ μὲν πλεῖστον δέκα καὶ τριακόσιοι καὶ δισχίλιοι, τὸ ἐλάχιστον τριακόσιοι.

Καὶ τούτων ἡμεῖς οὐ πολλῷ τινι τῆς ἡμισείας ἔλαττόν τι ἔχομεν. ὁ δ' οὖν Σεβῆρος, πᾶσαν αὐτὴν καταστρέψασθαι θελήσας, ἐσέβαλεν ἐς τὴν Καληδονίαν. καὶ διϊὼν αὐτὴν, ἀμύθητα πράγματα ἔσχε, τάς τε ὕλας τέμνων, καὶ τὰ μετέωρα κατασκάπτων, τά τε ἕλη χωννύων, καὶ τοὺς ποταμοὺς ζευγνύων. οὔτε γὰρ μάχην τινὰ ἐμαχέσατο, οὔτε πολέμιόν τινα ἐν παρατάξει εἶδε. πρόβατα δὲ καὶ βοῦς προβαλλομένων αὐτῶν ἐξεπίτηδες, οἱ στρατιῶται ἥρπαζον, ὅπως ἐπὶ πλεῖον ἀπατώμενοι τρύχωνται. καὶ γὰρ ὑπὸ τῶν ὑδάτων δεινῶς ἐκακοῦντο, καὶ ἀποσκεδαννύμενοι ἐπεβουλεύοντο. εἶτ' ἀδυνατοῦντες βαδίζειν, ὑπ' αὐτῶν τῶν οἰκείων ἐφονεύοντο, ἵνα μὴ ἁλίσκωνται· ὥστε ἐς πέντος μυριάδας ὅλας τελευτῆσαι. οὐ μέντοι ἀπέστη γε πρὶν τῷ ἐσχάνω τῆς νήσου πλησιάσαι. ὅπου γε τὰ μάλιστα τήν τε τοῦ ἡλίου παράλλαξιν, καὶ τὸ τῶν ἡμερῶν τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν θερινῶν καὶ τῶν χειμερινῶν μέγεθος, ἀκριβέστατα κατεφώρασε. καὶ ὁ μὲν οὕτω διὰ πάσης (ὡς εἰπεῖν) τῆς πολεμίας κομισθεὶς, (ἐκομίσθη γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐν σκιμποδίῳ καταστέγῳ τινὶ τὰ πολλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν) ἐς τὴν φιλίαν ἐπανῆλθεν, ἐς ὁμολογίαν τοὺς Βρεττανοὺς, ἐπὶ τῷ χώρας οὐκ ὀλίγης ἐκστῆναι, ἀναγκάσας ἐλθεῖν.

Ἐξέπληττε δὲ αὐτὸν ὁ Ἀντωνῖνος . . . καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ ἐπεβούλευσε . . . ἄλλοτε δὲ προσήλαυνον μὲν ἀμφότεροι πρὸς τοὺς Καληδονίους, ἵνα τά τε ὅπλα παρ' αὐτῶν λάβωσι, καὶ περὶ τῶν ὁμολογιῶν διαλεχθῶσιν· ὁ δ' Ἀντωνῖνος, ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἄντικρυς αὐτοχειρίᾳ ἐπεχείρησεν. ἦσαν μὲν γὰρ ἐπὶ ἵππων, καὶ ὁ Σεβῆρος, καίπερ καὶ τοὺς ταρσοὺς ὑπὸ ἀσθενείας ὑποτετμηκὼς, ὅμως ἵππευσε καὶ αὐτὸς, καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα συνεφείπετο, τό, τε τῶν πολεμίων καὶ αὐτὸ συνεωρᾶτο· κἀν τῷ καιρῷ τούτῳ, τῇ τε σιγῇ καὶ τῷ κόσμῳ τὸν ἵππον ὁ Ἀντωνῖνος ἀναχαιτίσας, ἐσπάσατο τὸ ξίφος, ὡς καὶ κατὰ νώτου τὸν πατέρα πατάξων. ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ ἄλλοι οἱ συνιππεύοντες, ἐξεβόησαν. καὶ οὕτως ἐκεῖνός τε ἐκπλαγεὶς, οὐκέτι οὐδὲν ἔδρασε· καὶ ὁ Σεβῆρος μετεστράφη μὲν πρὸς τὴν βοὴν αὐτῶν, καὶ εἶδε τὸ ξίφος, οὐ

μέντοι καὶ ἐφθέγξατό τι, ἀλλ' ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ τελέσας ὅσα ἐχρῆν, ἐς τὸ στρατήγιον ἐπανῆλθε. . . .

Ἀποστάντων δὲ τῶν ἐν τῇ νήσῳ αὖθις [*A. D.* 210.], καλέσας τοὺς στρατιώτας, ἐκέλευσεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἐμβαλεῖν, καὶ οἷς ἂν ἐντύχωσιν ἀποκτεῖναι, αὐτὸ τοῦτο εἰπών·

τῶν μή τις ὑπεκφύγοι αἰπὺν ὄλεθρον
Χειρός θ' ὑμετέρας· μηδ' ὀντινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.

γενομένου δὲ τούτου, καὶ τῶν Καληδονίων προσαποστάντων τοῖς Μαιάταις, ἡτοιμάζετο μὲν ὡς καὶ αὐτὸς αὐτοῖς πολεμήσων. καὶ αὐτὸν περὶ τοῦτ' ἔχοντα ἡ νόσος τῇ τετάρτῃ τοῦ Φεβρουαρίου ἀπήνεγκε, συνεργασαμένου τι πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ Ἀντωνίνου, ὡς λέγεται. . . . Ἐκ δὲ τούτου τό, τε σῶμα αὐτοῦ στρατιωτικῶς κοσμηθὲν, ἐπὶ πυρὰν ἐτέθη, καὶ τῇ τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τῇ τῶν παίδων περιδρομῇ ἐτιμήθη· τά τε ὅπλα τὰ στρατιωτικὰ, οἵ τι τῶν παρόντων ἔχοντες, εἰς αὐτὴν ἐνέβαλον, καὶ τὸ πῦρ οἱ υἱεῖς ἐνῆκαν· καὶ μετὰ τοῦτο τὰ ὀστᾶ ἐς ὑδρίαν πορφύρου λίθου ἐμβληθέντα, ἔς τε τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη, καὶ ἐς τὸ Ἀντωνινεῖον ἀπετέθη. . . .

. . . Καὶ ἐνεκάλει μὲν, [ὁ Σεβήρος, *A. D.* 211.] τοῖς μὴ σωφρονοῦσιν, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαί τινα· . . . ἐπεὶ δὲ ὀλίγοι πάνυ αὐταῖς ἐπεξήεσαν, οὐκέτι οὐδὲ αὐτὸς ἐπολυπραγμόνει. ὅθεν καὶ μάλα ἀστείως Ἀργεντοκόξου τινὸς γυνὴ Καληδονίου πρὸς τὴν Ἰουλίαν τὴν Αὐγούσταν, ἀποσκώπτουσάν τι πρὸς αὐτὴν μετὰ τὰς σπονδὰς, ἐπὶ τῇ ἀνέδην σφῶν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίᾳ, εἰπεῖν λέγεται, ὅτι 'Ἑλλῷ ἄμεινον ἡμεῖς τὰ τῆς φύσεως ἀναγκαῖα ἀποπληροῦμεν ὑμῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν. ἡμεῖς γὰρ φανερῶς τοῖς ἀρίστοις ὁμιλοῦμεν, ὑμεῖς δὲ λάθρα ὑπὸ τῶν κακίστων μοιχεύεσθε.' τοῦτο μὲν ἡ Βρεττανὶς εἶπεν.

13. [lxxvii. 1.] Μετὰ δὲ ταῦτα [τὸν τοῦ Σεβήρου θάνατον] ὁ Ἀντωνῖνος πᾶσαν τὴν ἡγεμονίαν ἔλαβε. λόγῳ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, τῷ δὲ δὴ ἔργῳ μόνος εὐθὺς ἦρξε· καὶ πρὸς μὲν τοὺς πολεμίους κατελύσατο, καὶ τῆς χώρας αὐτοῖς ἐξέστη, καὶ τὰ φρούρια ἐξέλιπε.

CXXII. EX ZONARA. [A. D. 1130.]

1. [*Hist.* v. 2.] Καράτακος δέ τις βαρβάρων ἀρχηγὸς ἁλοὺς καὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἀχθεὶς, καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ Κλαυδίου τυχών. Εἶτα περινοστήσας ἣν πόλιν μετὰ τὴν ἄφεσιν καὶ ἰδὼν αὐτῆς τὴν

λαμπρότητα καὶ τὸ μέγεθος· Εἶτα, ἔφη, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, τῶν σκηνιδίων ἡμῶν ἐπιθυμεῖτε;

2. [v. 19.] Ἀντωνῖνος δὲ . . . τοῖς μὲν πολεμίοις τῶν Βρεττανῶν αὐτίκα ἐσπείσατο, τῆς τε χώρας αὐτοῖς καὶ τῶν φρουρίων ἐκστὰς, τὸν δὲ ἔπαρχον τὸν Παπιανὸν μετεστήσε τῆς ἀρχῆς.

3. [vi. 7.] Ἕτερος δέ τίς ἐν Βρεττανίαις ἀποστασίαν διεμελέτησεν, ὃν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς [Πρόβος] ἐποιήσατο, Βικτωρῖνου Μαυρουσίου ὠκειωμένου αὐτῷ, τοῦτο αἰτησαμένου. Καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ Πρόβος, ἠτιᾶτο τὸν Βικτωρῖνον. Καὶ ὃς πεμφθῆναι πρὸς ἐκεῖνον ἠτήσατο, καὶ ἀπῆει ὡς δῆθεν φεύγων τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀσπασίως παρὰ τοῦ τυραννήσαντος ὑπεδεδέκτο. Ὁ δὲ διὰ τῆς νυκτὸς ἀνελὼν αὐτὸν, ἐπανῆλθε πρὸς Πρόβον.

4. [xii. 8.] Κώνστας δὲ ἐνδέκατον ἡνυκὼς ἐνιαυτὸν παρὰ τῇ ἀρχῇ, ἐξότου Καίζαρ ἀνηγορεύθη, καὶ ἠπίως ἄρξας καὶ προσηνῶς ἐν Βρεττανίαις διάγων, κατέλυσε τὴν ζωὴν, πένθος ἑαυτοῦ τοῖς ὑπ' αὐτὸν καταλελοιπὼς διὰ τὴν χρηστότητα, πρότερον τὸν πρεσβύτερον τῶν οἰκείων υἱῶν τῆς ἀρχῆς καταστήσας διάδοχον, τὸν μέγαν δηλαδὴ Κωνσταντῖνον, ὃν ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἐγείνατο γαμετῆς.

5. [xiii. 6.] Μαγνέντιος, ὃς ἐκ πατρὸς μὲν γεγένητο Βρεττανοῦ, ἐν τοῖς Προτίκτορσι δ' ἐστρατεύετο, εἶτα καὶ Κόμης ὠνομάσθη ταγμάτων δύο Ῥωμαϊκῶν, τυραννῆσαι τε καὶ πρώτην ἐπιθυμῶν, τό τε μᾶλλον ἔθετο τῷ σκοπῷ, ὅτι ἀτυχοῦντα περὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον ἤκουε τὸν Κωνστάντιον. [*A. D.* 350.]

CXXIII. EX TZETZE. [A. D. 1180.]

[*Var. Chil.* x. *De Catone.*]

Ὅτι καὶ ἀωρότατος, νῦν ἐξ ἑνός μοι μάθε.
Φήμη τούτου διέτρεχε καὶ μέχρι Βρεττανίας.
Οἱ βασιλεῖς δὲ Βρεττανῶν ποθοῦντες θέσθαι φίλον,
Πρέσβεις πρὸς τοῦτον ἔστειλαν καὶ κιβωτοὺς χρυσίων.
Οἱ πρέσβεις ἀγνοῦντες δὲ ποῖός ἐστιν ὁ Κάτων,
Ὑπομιμνήσκοντά τινα ζητοῦντες εὑρηκέναι,
Εὗρον αὐτὸν αὐτόχειρα ἕψοντα γογγυλίδας.
Μάγειρον δὲ νομίσαντες ἐκεῖνον πεφυκέναι
Ἠξίουν πρός τινα εἰπεῖν, Κάτωνι ὑπομνῆσαι,
Πρέσβεις ἐλθεῖν ἐκ Βρεττανῶν, ἰδεῖν ποθοῦντας τοῦτον.
Εἰ θέλετε δὲ Κάτωνα, ἐγώ εἰμι, εἰπόντος,

Πρῶτον ἐδόκουν παίζοντα τοῦτο δοκοῦντες λέγειν.
Μαθόντες δ' εἶναι Κάτωνα, τιμήσαντες ὡς δέον,
Λέγουσι, Κάτων στρατηγὲ Ῥωμαίων Αἰνειάδων,
Τῶν Βρεττανῶν οἱ βασιλεῖς σὲ φίλον σχεῖν ποθοῦντες
Τὰ τοῦ χρυσίου ἔστειλαν κιβώτια ταυτί σοι.
Ὁ δὲ, δοῦλον ἢ φίλον με, φησὶ, ποθοῦσιν ἔχειν;
Εἰπόντων δὲ τῶν πρέσβεων, φίλον· ὁ Κάτων εἶπεν·
Ἄπιτε πάλιν ἄγοντες ἐκείνοις τὸ χρυσίον.
Ἡ γὰρ δουλεία ὠνητὸν χρημάτων, οὐ φιλία.
Ἐγὼ δὲ φίλος ἀκραιφνὴς τούτοις καὶ δίχα δώρων.
Ἄλλως τε πρέσβεις Βρεττανῶν, εἰ στρατηγὸς τελεῖ τις,
Καὶ αὐτουργεῖ τὰ πρὸς τροφὴν, ἀρκεῖται δὲ γογγύλαις,
Οἴεσθε τοῦτον δέεσθαι χρημάτων καὶ πραγμάτων;
Τοιαῦτα τὰ τοῦ Κάτωνος, οἷα τὰ νῦν εἰρῆκειν.

CXXIV. EX NICEPHORO. [A. D. 1333.]

[*Hist. Ecc.* xiv. 56.] Οὐαλεντινιανὸς δὲ . . . ἐπὶ μέν τοι τὴν δίαιταν, πολλῇ τῇ ἀδιαφορίᾳ ἐχρῆτο· συχνῶς γὰρ γόησιν ὁμιλῶν, φαρμακείαις ἔχαιρε. καὶ δήθ' ὑπὸ τοιούτων καὶ ἑτέρων παθῶν ὀχλούμενος, οὐ μόνον Βρεττανίαν Ἰσπανίαν τε ἅμα καὶ Γαλλίας τῆς ἀρχῆς πρὸ βραχέος ἀφαιρεθείσας ἀνασώσασθαι ἴσχυσεν.

GILDÆ SAPIENTIS

DE EXCIDIO BRITANNIÆ

LIBER QUERULUS.

PRÆFATIO GILDÆ.

In hoc libro quicquid deflendo potius quam declamando, vili licet stylo, tamen benigno, fuero prosequutus, ne quis me, affectu cunctos spernentis, omnibusve melioris, quippe qui commune bonorum dispendium malorumque cumulum lachrymosis querelis defleam, sed condolentis patriæ incommoditatibus miseriisque ejus, ac remediis condelectantis, edicturum putet; quia vero non tam fortissimorum militum enunciare trucis belli pericula mihi statutum est, quam desidiosorum. Silui, fateor, cum immenso dolore mentis, et animi compunctione, cordisque contritione, et attonito sensu sæpius hæc omnia in animo revolvere, et, ut mihi rerum scrutator testis est Dominus, spatio bilustri temporis, vel eo amplius prætereuntis, imperitia, sicut et nunc, una cum carissimis mei amicis imperantibus, ut qualemcunque gentis Britannicæ historiolam, sive admonitiunculam scriberem. In zelo igitur domus Domini, sacræ legis, seu cogitatuum rationibus, vel fratrum religiosis precibus coactus, nunc persolvo debitum, multo tempore antea exactum, vile quidem stylo, sed fidele, ut puto, et amicale quibusque egregiis Christi tyronibus; grave vero et importabile apostatis insipientibus: quorum priores, ni fallor, cum lachrymis forte quæ ex Dei caritate profluunt, alii cum tristitia, sed quæ de indignatione et pusillanimitate deprehensæ conscientiæ extorquetur, illud excipient. Igitur, Deo volente, pauca, 1. De situ Britanniæ, 2. De contumacia, 3. De subjectione,

4. De rebellione, 5. De secunda subjectione ac duro famulatu, 6. De religione, 7. De persequutione, 8. De sanctis martyribus, 9. De diversis hæresibus, 10. De tyrannis, 11. De duabus gentibus victricibus, De prima vastatione, 12. De defensione, 13. De secunda vastatione, 14. De secunda ultione, 15. De tertia vastatione, 16. De fame, 17. De epistolis, 18. De victoria, 19. De sceleribus, 20. De nuntiatis subito hostibus, 21. De famosa peste, 22. De consilio, 23. De sæviore multo primis hoste, 24. De urbium subversione, 25. De reliquiis, 26. De postrema patriæ victoria quæ temporibus nostris Dei nutu donata est, dicere curabo.

¶ [*Editio Gildæ quam edidit Josselinus, pro* una cum carissimis &c. *usque ad* admonitiunculam scriberem, *habet sequentia :* una cum vilibus me meritis inhibentibus, ne qualemcunque admonitiunculam scriberem. Legebam nihilominus, admirandum legislatorem ob unius verbi dubitationem, terram desiderabilem non introiisse: filios sacerdotis alienum admovendo altari ignem, cito exitu periisse: populum verborum Dei prævaricatorem sexcentorum millium, duobus exceptis veracibus, et quidem Deo carissimum, quippe cui iter levissime stratum profundi glarea Maris Rubri, cibus cœlestis panis, potus novus ex rupe viator, acies invicta manuum sola intensa erectio fuerit, bestiis, ferro, igni per Arabiæ deserta sparsim cecidisse: post ingressum ignotæ acsi Jordanis portæ, urbisque adversa mœnia, solis tubarum clangoribus jussu Dei subruta: palliolum aurique parum de anathemate præsumptum, multos stravisse: Gabaonitarum irritum fœdus, calliditate licet extortum, nonnullis intulisse exitium: ob peccata hominum querulas sanctorum prophetarum voces, et maxime Hieremiæ ruinam civitatis suæ quadruplici plangentis alphabeto. Videbamque etiam nostro tempore, ut ille defleverat, ‘ Solam sedisse urbem viduam, antea populis plenam, gentium dominam, principem provinciarum sub tributo fuisse factam,’ id est ecclesiam, ‘ obscuratum aurum, coloremque optimum mutatum,’ quod est verbi Dei splendorem, ‘ Filios Sion,’ id est, sanctæ matris ecclesiæ, ‘ inclytos et amictos auro primo,’ amplexatos fuisse stercora. Et quod illi intolerabiliter utpote præcipuo, mihi quoque licet abjecto, utcunque ad cumulum doloris crescebat,

dum ita eosdem statu prospero viventes egregios luxerat, ut diceret; 'Candidiores Nazaræi ejus nive, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.' Ista ego et multa alia veluti speculum quoddam vitæ nostræ in scripturis veteribus intuens, convertebar etiam ad novas, et ibi legebam clarius, quæ mihi forsitan antea obscura fuerant, cessante umbra, ac veritate firmius illucescente. Legebam, inquam, Dominum dixisse: 'Non veni, nisi ad oves perditas domus Israel.' Et e contrario: 'Filii autem regni hujus ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.' Et iterum: 'Non est bonum tollere panem filiorum, et mittere canibus.' Itemque: 'Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ.' Audiebam: 'Multi ab oriente et occidente venient et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob in regno cœlorum.' Et e diverso: 'Et tunc dicam eis: Discedite a me operarii iniquitatis.' Legebam: 'Beatæ steriles, et ubera quæ non lactaverunt.' Et e contrario: 'Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias: postea venerunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.' Quibus responsum fuerat: 'Non novi vos.' Audiebam sane: 'Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur.' Legebam Apostoli voce, Oleastri ramum bonæ olivæ insertum fuisse: sed a societate radicis pinguedinis ejusdem, si non timuisset, sed alta saperet, excidendum. Sciebam misericordiam Domini, sed et judicium timebam. Laudabam gratiam, sed redditionem unicuique secundum opera sua verebar. Oves unius ovilis dissimiles cernens, merito beatissimum dicebam Petrum ob Christi integram confessionem, at Judam infelicissimum propter cupiditatis amorem: Stephanum gloriosum ob martyrii palmam, sed Nicolaum miserum propter immundæ hæresios notam. Legebam certe: 'Erant illis omnia communia:' sed et quod dictum est: 'Quare convenit vobis tentare spiritum Dei?' Videbam e regione quantum securitatis hominibus nostri temporis, acsi non esset quod timeretur, increverat. Hæc igitur et multo plura, quæ brevitatis causa omittenda decrevimus, cum qualicunque cordis compunctione, attonita mente sæpius volvens: si, inquam, peculiari ex omnibus nationibus populo, semini regali, gentique sanctæ, ad quam dixerat:

‘ Primogenitus meus Israel,’ ejusque sacerdotibus, prophetis, regibus per tot secula, apostolo ministro, membrisque illius primitivæ ecclesiæ Dominus non pepercit quum a recto tramite deviarint; quid tali hujus atramento ætatis facturus est? cui præter illa nefanda immaniaque peccata, quæ communiter cum omnibus mundi sceleratis agit, accedit etiam illud veluti ingenitum quid et indelebile insipientiæ pondus, et levitatis ineluctabile. Quid? mihimet aione, miser, tibi veluti conspicuo ac summo doctori talis cura committitur, ut obstes ictibus tam violenti torrentis, et contra hunc inolitorum scelerum funem, per tot annorum spatia interrupte lateque protractum, serves depositum tibi creditum? Et: Taceas, alioquin hoc est dixisse pedi, speculare; et manui, fatere. Habet Britannia rectores, habet speculatores. Quid tu nugando mutire disponis? Habet, inquam, habet, si non ultra, non citra numerum. Sed quia inclinati tanto pondere sunt pressi, idcirco spatium respirandi non habent. Præoccupabant igitur se mutuo talibus objectionibus, vel multo his mordacioribus, veluti condebitores sensus mei. Hi non parvo, ut dixi, tempore, quum legerem ‘ tempus esse loquendi et tacendi,’ et in quadam acsi angusta timoris porticu luctabantur. Obtinuit, vicitque tandem aliquando creditor: Si non es, inquiens, talis audaciæ, ut inter veridicas rationalis secundæ a nuntiis derivationis creaturas non pertimescas libertatis aureæ decenti nota inuri, affectum saltem intelligibilis asinæ eatenus clinguis non refugito spiritu Dei afflatæ, nolentis se vehiculum fole tiarati magi devoturi populum Dei, quæ in angusto maceriæ vinearum resolutum ejus attrivit pedem, ob id licet verbera hostiliter senserit, cuique Angelum cœlestem ensem vacuum vagina habentem, atque contrarium, quem ille cruda stoliditate cæcatus non viderat, digito quodammodo, quanquam ingrato ac furibundo, et innoxia ejus latera contra jus fasque cædenti demonstravit.]

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEQUENTIS.

1. Descriptio Britanniæ insulæ, et quod illa divina statera, terræ totius ponderatrice, sit librata: de ejus situ, habitu, et qualitate: de amœnitate, et pulchritudine: de fertilitate, et ubertate: de longitudin , e latitudine: de civitatibus anti

quis, et fluminibus præcipuis: de rivis pernitidis et leni murmure serpentibus: de lucidis fontibus, et congruis animalium pastibus: de frigidis lacubus, et torrentibus exundantibus.

2. De nimia tyrannide indigenarum, et crudelitate sævissima idololatrarum.

3. Quam dolose Romani Britones sibi subegerint; et quam bellicose ipsis diutius reluctaverint.

4. Quomodo Romani postremo Britonibus præpositos vectigales præfecerint, ita ut non Britannia, sed Romania insula censeretur: et quicquid habere potuisset æris et argenti, vel auri, imagine Cæsaris notaretur.

5. Quo tempore Christus in mundum venerit: et quanta persequutio tempore Diocletiani emerserit.

6. Quanta martyrum gloria tam in Britannia quam in universa tunc effloruerit ecclesia.

7. Quomodo ecclesia redivivo flore respiraverit; sed tamen Ariani contagio infecta defecerit.

8. Qualiter gens Britonum imperatores Romanos attriverit.

9. Qualiter Britones arctati a Scotis et Pictis, pro Romano miserint auxilio, et obtinuerint: et quale consilium Romani eis dederint; videlicet, ut inter duo maria murum per millia passuum plurima trans insulam instruerent, a mari Scotiæ usque ad mare Hiberniæ, id est, a Kair Eden, civitas antiquissima, duorum ferme millium spatio a monasterio Abercurnig, quod nunc vocatur Abercorn, ad occidentem tendens, contra occidentem, juxta urbem Alcluth: at insulani murum non tam lapidibus quam cespitibus construentes, ad nihilum utilem statuunt; quia, statim Romanis repatriantibus, iterum ab ipsis impugnati sunt.

10. Quam misere legati Britonum Romam iterum mittuntur, scissis vestibus, nudis pedibus, opertis sablone capitibus, lubricis gressibus, lachrymosis postulationibus, querulis vocibus, cunctis membris contrementibus, a Romanis auxilia petentes et impetrantes.

11. Quomodo Britones rursum Romanorum solatium repetierunt, et qualiter Romani sese excusaverunt; sed tamen laudare et monere cœperunt, ut murum a mari ad mare

facerent: quod et fecerunt, a mari Norwagiæ usque ad mare Gallwadiæ, per octo pedes latum, et duodecim altum, et turres per intervalla construxerunt, eo in loco ubi Severus imperator maximam fossam, firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum, per 132 millia passuum longe ante fecerat, id est, a villa quæ Anglice Wallesende dicitur, Latine vero ' caput muri' interpretatur, quæ est juxta Tinemuthe; qui murus multūm distat a præfato vallo, ad meridiem, quod antea apud Kair Eden supra mare Scotiæ constituerunt.

12. Qualiter gens scabra Scotorum, comperta excusatione Romanorum, in Britones insurrexerint, et eos prosequendo lacesserint.

13. Quod Britones adhuc more solito ad Romanos mittentes, nihil profecerint: sed rursum suis viribus inuitentes Pictos propulerint.

14. Quomodo omnis justitia a Britonibus perierit, et omnis nequitia pro veritate, etiam inter religiosos, succreverit.

15. Quod Britones pro Saxonibus miserunt, et eos, Deo judicante, pro peccati flagello susceperunt.

16. Qualiter gens Saxonica cum tribus kyulis Britanniam appulerit, et postea Britones impugnaverit.

17. Quomodo Saxones sumptus majores solito expetunt; et hoc genere impugnandi materias quæsierunt, et sancta Dei diripuerunt.

18. Qualiter Ambrosius Aurelianus solus eis restiterit; et quis Gildæ Sapientis nativitatis annus sit.

19. Quomodo gens Britannica postea tota idololatriæ erroribus sit subdita.

20. Recapitulatio singulorum, quæ superius descripta sunt, epigrammatum: in qua recapitulatione auctor operis promittit se majorem librum de regibus Britonum, et de prœliis eorum suscepisse describendum; quem et postea facit.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT LIBER QUERULUS S. GILDÆ SAPIENTIS DE EXCIDIO BRITANNIÆ: DE CALAMITATIBUS ET PRÆVARICATIONIBUS EJUS CIVIUM: DE EXULATIONE BRITONUM, ET DURIS OPPRESSIONIBUS EORUM; ET QUAM DOLOSE ROMANI EOS SIBI SUBEGERINT, ET QUAM BELLICOSE IPSIS DIUTIUS RESTITERINT; ET QUOMODO ROMANI POSTREMO EIS PRÆPOSITOS VECTIGALES PRÆFECERINT, ITA UT NON BRITANNIA SED ROMANIA INSULA VOCARETUR, ET OMNIS MONETA AURI, ARGENTI, ET ÆRIS IMAGINE CÆSARIS NOTARETUR: QUO TEMPORE CHRISTUS IN MUNDUM VENERIT: ET QUANTA PERSEQUUTIO TEMPORE DIOCLETIANI EMERSERIT: QUANTA MARTYRUM GLORIA TUNC BRITANNIA EFFLORUERIT: QUALITER GENS BRITONUM IMPERATORES ROMANOS ATTRIVERIT.

HISTORIA GILDÆ.

[*In MSto Cantab. antiquiori habetur hæc nota "Locus in quo factus est hic liber est Guales, insula marina, tempore Arthuri regis; persona Gildæ sapientis."*]

1. BRITANNIA insula in extremo ferme orbis limite Circium occidentemque versus, divina, ut dicitur, statera terræ totius ponderatrice librata; ab Africo boreali propensius tensa axi, octingentorum in longo millium, ducentorum in lato spatium, exceptis diversorum prolixioribus promontoriorum tractibus, quæ arcuatis oceani sinibus ambiuntur, tenens; cujus diffusione, et, ut ita dicam, intransmeabili undique circulo, absque meridianæ freto plagæ, quo ad Galliam Belgicam navigatur, vallata, duorum ostiis nobilium Thamesis ac Sabrinæ fluminum veluti brachiis, per quæ eidem olim transmarinæ deliciæ ratibus vehebantur, aliorumque minorum, meliorata, bis denis bisque quaternis [*fulget*] civitatibus, ac nonnullis castellis [*decoratur*], murorum, turrium serratarum, portarum, domorumque, quorum culmina minaci proceritate porrecta in edito forti compage pangebantur, munitionibus non improbabiliter instructis decorata: campis [*quoque fulget*] late pansis, collibusque amœno situ locatis præpollenti culturæ aptis, montibusque alternandis anima-

lium pastibus optime convenientibus, quorum diversorum colorum flores humanis gressibus pulsati, non indecentem quondam ceu picturam eisdem imprimebant, electa veluti sponsa monilibus diversis ornata: fontibus lucidis, crebris undis niveas veluti glareas palantibus, pernitidisque rivis leni murmure serpentibus, quorumque in ripis accubantibus suavis saporis pignus prætendentibus, et lacubus frigidum aquæ torrentem vivæ exundantibus irrigua.

2. Hæc erecta cervice et mente, ex quo inhabitata est, nunc Deo, interdum civibus, nonnunquam etiam transmarinis regibus, et subjectis interdum ingrata consurgit. Quid enim deformius, quidque iniquius potest humanis ausibus vel esse vel intromitti negotium, quam Deo timorem, bonis civibus caritatem, in altiore dignitate compositis, absque fidei detrimento, debitum denegare honorem, et frangere divino sensui humanoque fidem, et abjecto cœli et terræ metu, propriis adinventionibus aliquem ex libidinibus regi? Igitur omittens priscos illos communesque cum omnibus gentibus errores, quibus ante adventum Christi in carne omne humanum genus obligabatur adstrictum, nec enumerans patriæ portenta ipsa diabolica, pene numero vincentia. Ægyptiaca, quorum nonnulla, lineamentis adhuc deformibus intra vel extra deserta mœnia solito more rigentia, torvis vultibus intuemur; neque nominatim inclamitans montes ipsos, aut fontes vel colles, vel fluvios olim exitiales, nunc vero humanis usibus utiles, quibus divinus honor a cæco tunc populo cumulabatur; et tacens vetustos immanium tyrannorum annos, qui in aliis longe positis regionibus vulgati sunt, ita ut Porphyrius, rabidus canis orientalis adversus ecclesiam, dementiæ suæ ac vanitatis stylo hoc etiam adnecteret: 'Britannia est,' inquiens, 'fertilis provincia tyrannorum;' illa tamen proferre conabor in medium, quæ temporibus imperatorum Romanorum et passa est, et aliis intulit civibus longe positis mala: quantum tamen potuero, non tam ex scripturis patriæ, scriptorumve monumentis, quippe quæ, vel si qua fuerint, aut ignibus hostium exusta, aut civium exilii classe longius deportata non compareant, quam transmarina relatione, quæ crebris irrupta intercapedinibus non satis claret.

3. Etenim reges Romani quum orbis imperium obtinuissent, subjugatisque finitimis quibusque regionibus vel insulis orientem versus, primam Parthorum pacem Indorumque confinium, qua peracta, in omni pene terra tum cessavere bella, potioris famæ viribus firmassent; non acies flammæ, quodammodo rigidi tenoris, ad occidentem cæruleo oceani torrente vel cohiberi potuit, vel extingui; sed transfretans insulæ parendi leges nullo obsistente advexit, imbellemque populum sed infidelem, non tam ferro, et igni, machinisque, ut alias gentes, quam solis minis, vel judiciorum concussionibus, in superficie tamen vultus, presso in altum cordis dolore, sui obedientiam proferentem edictis subjugavit.

4. Quibus statim Romam, ob inopiam cespitis, ut aiunt, repedantibus, et nihil de rebellione suspicantibus, rectores sibi relictos ad enuntianda plenius vel confirmanda Romani regni molimina leæna trucidavit dolosa. Quibus ita gestis, quum talia senatui nuntiarentur, et propero exercitu vulpeculas, ut fingebat, subdolas ulcisci festinaret; non militaris in mari classis parata fortiter dimicare pro patria, neque quadratum agmen, nec dextrum cornu, aliusve belli apparatus in littore conseritur; sed terga pro scutis fugantibus dabantur, et colla gladiis, gelido per ossa tremore currente, manusque vinciendæ muliebriter protenduntur: ita ut in proverbium et in derisum longe lateque efferatur, quod non Britanni sunt in bello fortes, nec in pace fideles.

5. Itaque Romani, multis perfidorum cæsis, nonnullis ad servitutem, ne terra penitus in solitudinem redigeretur, mancipalibus reservatis, patria vini oleique experte, Italiam petunt, suorumque quosdam præpositos relinquentes, indigenarum dorsis mastigias, cervicibus jugum, solo nomen Romanæ servitutis hærere facturos, ac non tam militari manu quam flagellis callidam gentem maceraturos, et si res sic postulavisset, ensem, ut dicitur, vagina vacuum lateri ejus populi accommodaturos; ita ut non Britannia, sed Romania insula censeretur, et quicquid habere potuisset æris, argenti vel auri, imagine Cæsaris notaretur.

6. Interea glaciali frigore rigenti insulæ, et velut longiore terrarum secessu soli visibili non proximæ, verus ille Sol,

non de firmamento solum temporali, sed de summa etiam cœlorum arce, tempora cuncta excedente, universo orbi præfulgidum sui coruscum ostendens, tempore, ut scimus, summo Tiberii Cæsaris, quo absque ullo impedimento ejus propagabatur religio, comminata, senatu nolente, a principe morte dilatoribus militum ejusdem, radios suos primum indulget, id est, sua præcepta Christus.

7. Quæ licet ab incolis tepide suscepta sunt, apud quosdam tamen integre, et apud alios minus, usque ad persequutionem Diocletiani tyranni novennem; in qua subversæ per totum mundum sunt ecclesiæ, et cunctæ sacræ scripturæ, quæ inveniri potuerunt, in plateis exustæ, et electi sacerdotes gregis Domini cum innocentibus ovibus trucidati; ita ut ne vestigium quidem, si fieri potuisset, in nonnullis provinciis Christianæ religionis appareret. Permansere tunc quantæ fugæ, quantæ strages, quantæ diversarum mortium pœnæ, quantæ religionis apostatarum ruinæ, quantæ gloriosissimorum martyrum coronæ, quanti persequutorum rabidi furores, quantæ e contrario sanctorum patientiæ fuere, Ecclesiastica Historia narrat: ita ut agmine denso certatim, relictis post tergum mundialibus tenebris, ad amœna cœlorum regna, quasi ad propriam sedem, tota festinaret ecclesia.

8. Magnificavit igitur misericordiam suam Deus nobiscum volens omnes homines salvos fieri, et vocans non minus peccatores, quam eos qui putant se esse justos: qui gratuito munere, supradicto, ut cognoscimus, persequutionis tempore, ne crassa atræ noctis caligine Britannia obfuscaretur, clarissimas lampades sanctorum martyrum nobis accendit, quorum nunc corporum sepulturæ, et passionum loca, si non lugubri divortione barbarorum, quamplurima ob scelera nostra, civibus adimerentur, non minimum intuentium mentibus ardorem divinæ caritatis incuterent: Sanctum Albanum Verolamiensem, Aaron et Julium, Legionum urbis cives, et cæteros utriusque sexus diversis in locis summa magnanimitate in acie Christi perstantes dico. Quorum prior, postquam caritatis gratia confessorem alium persequutoribus insectatum et jam jamque comprehendendum, imitans et in hoc Christum animam pro ovibus ponentem, domo primum, ac mutatis dein mutuo vestibus occuluit, et discrimini se, in fratris

supradicti vestimentis, libenter persequendum dedit: ita Deo placens, inter sacram confessionem cruoremque, coram impiis Romana tum stigmata cum horribili phantasmate præferentibus, signorum miraculis mirabiliter adornatus est, ut oratione ferventi, illi Israeliticæ arenti viæ minusque tritæ, stante diu arca, prope glareas, testamenti, in medio Jordanis canali, simile iter ignotum, trans nobilis fluvii alveum, cum mille viris, sicco ingrediens pede, suspensis utrinque modo præruptorum fluvialibus montium gurgitibus aperiret; et priorem carnificem tanta prodigia videntem in agnum ex lupo mutaret, et una secum triumphalem martyrii palmam sitire vehementius, et excipere fortius faceret. Cæteri vero sic diversis cruciatibus torti sunt, et inaudita membrorum discerptione lacerati sunt, ut absque cunctamine gloriosi, in egregiis Hierusalem veluti portis, martyrii sui trophæa defigerent. Nam qui superfuerant, sylvis ac desertis abditisque speluncis se occultavere, expectantes a justo rectore omnium Deo, carnificibus severa quandoque judicia, sibi vero animarum tutamina. Igitur bilustro supradicti turbinis necdum ad integrum adimpleto, emarcescentibusque nece suorum auctorum nefariis edictis, lætis luminibus omnes Christi tyrones, quasi post hyemalem ac prolixam noctem, temperiem lucemque serenam auræ cœlestis excipiunt. Renovant ecclesias ad solum usque destructas; basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac velut victricia signa passim propalant; dies festos celebrant; sacramenta mundo corde oreque conficiunt; omnes exultant filii, gremio acsi matris ecclesiæ confoti.

9. Mansit namque hæc Christi capitis membrorumque consonantia suavis, donec Arriana perfidia, atrox seu anguis, transmarina nobis evomens venena, fratres in unum habitantes exitiabile faceret sejungi, ac sic, quasi via facta trans oceanum, omnes omnino bestiæ feræ mortiferum cujuslibet hæresios virus horrido ore vibrantes, letalia dentium vulnera patriæ, novi semper aliquid audire volenti, et nihil certo stabiliter obtinenti infigebant.

10. Itemque tandem tyrannorum virgultis crescentibus et in immanem sylvam jam jamque erumpentibus, insula nomen Romanum, nec tamen mores legemque tenens quin potius

abjiciens, germen suæ plantationis amarissimæ ad Gallias, magna comitante satellitum caterva, insuper etiam imperatoris insignibus, quæ nec decenter usquam gessit nec legitime, sed ritu tyrannico et tumultuante initiatum milite Maximum mittit. Qui, callida primum arte potius quam virtute, finitimos quosque pagos vel provincias contra Romanum statum, per retia perjurii mendaciique sui facinoroso regno adnectens, et unam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendens, et thronum iniquissimi imperii apud Treveros statuens, tanta insania in dominos debacchatus est, ut duos imperatores legitimos, unum Roma, alium religiosissima vita pelleret. Nec mora, tam fertilibus vallatus audaciis, apud Aquileiam urbem capite nefando cæditur, qui decorata totius orbis capita regni quodammodo cervicibus dejecerat.

11. Exin Britannia, omni armato milite militaribusque copiis, rectoribus linquitur immanibus, ingenti juventute spoliata, quæ comitata vestigiis supradicti tyranni domum nunquam ultra rediit, et omnis belli usus ignara penitus, duabus primum gentibus transmarinis vehementer sævis, Scotorum a Circione, Pictorum ab Aquilone calcabilis, multos stupet gemetque per annos.

12. Gens igitur Britonum, Scotorum Pictorumque impetum non ferens, ob quorum infestationem ac dirissimam depressionem, legatos Romam cum epistolis mittit, militarem manum ad se vindicandam lachrymosis postulationibus poscens, et subjectionem sui Romano imperio continue tota animi virtute, si hostis longius arceretur, vovens. Cui mox destinatur legio præteriti mali immemor, sufficienter armis instructa. Quæ ratibus trans oceanum in patriam advecta, et cominus cum gravibus hostibus congressa, magnamque ex eis multitudinem sternens, et omnes e finibus depulit, et subjectos cives tam atroci dilaceratione ex imminenti captivitate liberavit: quos jussit construere, inter duo maria, trans insulam murum, ut esset arcendis hostibus turba instructus terrori, civibusque tutamini. Qui vulgo irrationabili, absque rectore, factus non tam lapidibus quam cespitibus, non profuit.

13. Illa legione cum triumpho magno et gaudio domum

repetente, illi priores inimici, ac quasi ambrones lupi profunda fame rabidi, siccis faucibus in ovile transilientes, non comparente pastore, alis remorum remigumque brachiis, ac velis vento sinuatis vecti, terminos rumpunt, cæduntque omnia, et quæque obvia, maturam ceu segetem metunt, calcant, transeunt.

14. Iterumque mittuntur queruli legati, scissis, ut dicitur, vestibus, opertisque sablone capitibus, impetrantes a Romanis auxilia, ac veluti timidi pulli patrum fidelissimis alis succumbentes, ne penitus misera patria deleretur, nomenque Romanum, quod verbis tantum apud eos auribus resultabat, vel exterarum gentium opprobrio obrosum vilesceret. At illi, quantum humanæ naturæ possibile est, commoti tantæ historia tragœdiæ, volatus ceu aquilarum, equitum in terra, nautarum in mari cursus accelerantes inopinatos primum, tandem terribiles inimicorum ungues cervicibus infigunt mucronum; casibusque foliorum tempore certo adsimilandam istam peragunt stragem, ac ut si montanus torrens crebris tempestatum rivulis auctus, sonorosoque meatu alveos exundans, ac sulcato dorso fronteque acra, erectis, ut aiunt, ad nebulas undis, luminum quibus pupilli persæpe licet palpebrarum convolutibus innovati, adjunctis sibi minutissimarum rotarum tautonibus, veluti fuscantur, mirabiliter spumans; " ast uno objectas sibi vincit gurgite moles:" ita æmulorum agmina auxiliatores egregii, si qua tamen evadere potuerant, propere trans maria fugaverunt; quia anniversarias avide prædas, nullo obsistente, trans maria exaggerabant. Igitur Romani patriam reversi, denuntiantes nequaquam se tam laboriosis expeditionibus posse frequentius vexari et, ob imbelles erraticosque latrunculos, Romana stigmata, tantum talemque exercitum terra ac mari fatigari: sed ut insula potius, consuescendo armis ac viriliter dimicando, terram, substantiolam, conjuges, liberos, et, quod his majus est, libertatem vitamque totis viribus vendicaret, et gentibus nequaquam se fortioribus, nisi segnitia et torpore dissolverentur, ut inermes vinclis vinciendas nullo modo, sed instructas peltis, ensibus, hastis, et ad cædem promptas protenderet manus, suadentes; quia et hoc putabant aliquid derelinquendo populo commodi

accrescere, murum, non ut alterum, sumptu publico privatoque, adjunctis secum miserabilibus indigenis, solito structuræ more, tramite e mari usque ad mare, inter urbes quæ ibidem forte ob metum hostium collocatæ fuerant, directo librant; fortia formidoloso populo monita tradunt, exemplaria instituendorum armorum relinquunt; in littore quoque oceani ad meridianam plagam, qua naves eorum habebantur, et inde barbariæ feræ bestiæ timebantur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant; valedicunt tanquam ultra non reversuri.

15. Itaque illis ad sua remeantibus, emergunt certatim de curicis, quibus sunt trans Tithicam vallem vecti, quasi in alto Titane incalescenteque caumate de arctissimis foraminum cavernulis fusci vermiculorum cunei, tetri Scotorum Pictorumque greges, moribus ex parte dissidentes, et una eademque sanguinis fundendi aviditate concordes, furciferosque magis vultus pilis, quam corporum pudenda pudendisque proxima vestibus tegentes, cognitaque condebitorum reversione et reditus denegatione, solito confidentius omnem aquilonalem extremamque terræ partem, pro indigenis, muro tenus capessunt. Statuitur ad hæc in edito arcis acies segnis ad pugnam, inhabilis ad fugam, trementibus præcordiis inepta, quæ diebus ac noctibus stupido sedili marcebat. Interea non cessant uncinata nodorum tela, quibus miserrimi cives de muris tracti solo allidebantur. Hoc scilicet eis proficiebat immaturæ mortis supplicium, qui tali funere rapiebantur, quo fratrum pignorumque suorum miserandas imminentes pœnas cito exitu devitabant. Quid plura loquar? Relictis civitatibus muroque celso, iterum illis fugæ, iterum dispersiones solito desperabiliores. Item ab hoste insectationes, item strages accelerantur crudeliores: et sicut agni a lanionibus, ita deflendi cives ab inimicis discerpuntur, ut commemoratio eorum ferarum assimilaretur agrestium.

16. Nam laniant et seipsos mutuo, nec pro exigui victus brevi sustentaculo miserrimorum civium latrocinando temperabant: et augebantur extraneæ clades domesticis motibus, quo et hujusmodi tam crebris direptionibus vacuaretur omnis regio totius cibi baculo, excepto venatoriæ artis solatio.

17. Igitur rursum miseræ reliquiæ mittentes epistolas ad

Agitium Romanæ potestatis virum, hoc modo loquentes, inquiunt: 'Agitio ter consuli gemitus Britannorum:' et post pauca loquentes: 'Repellunt nos Barbari ad mare, repellit nos mare ad Barbaros; inter hæc oriuntur duo genera funerum; aut jugulamur, aut mergimur:' nec pro eis quicquam adjutorii habent. Interea famis dira ac famosissima vagis ac nutabundis hæret, quæ multos eorum cruentis compellit prædonibus sine dilatione victas dare manus, ut pauxillum ad refocillandam animam cibi caperent; alios vero nusquam, quin potius de ipsis montibus, speluncis ac saltibus, dumis consertis continue rebellabant.

18. Et tum primum inimicis per multos annos in terra agentibus, strages dabant, non confidentes in homine, sed in Deo, secundum illud exemplum Philonis: 'Necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium.' Quievit parumper inimicorum audacia, nec tamen nostrorum malitia. Recesserunt hostes a civibus, nec cives a suis sceleribus.

19. Moris namque continui erat genti, sicut et nunc est, ut infirma esset ad retundenda hostium tela, et fortis et invicta ad civilia bella, et ad onera peccatorum sustentanda: infirma est, ut inquam, ad exequenda pacis ac veritatis insignia, fortis ad scelera et mendacia. Revertuntur ergo impudentes grassatores ad hibernas domos, post non multum temporis reversuri. Picti in extrema parte insulæ tunc primum et deinceps requieverunt, prædas et contritiones nonnunquam facientes. In talibus itaque induciis desolato populo sæva cicatrix obducitur, alia virulentiore tactus pullulante. Quiescente autem vastatione, tantis abundantiarum copiis insula affluebat, ut nulla haberi tales retro ætas meminisset, cum quibus omnimodis et luxuria crescit. Crevit etenim germine præpollenti, ita ut competenter eodem tempore diceretur: 'Omnino talis auditur fornicatio, qualis nec inter gentes fuit.' Non solum vero hoc vitium, sed et fuerunt omnia quæ humanæ naturæ accidere solent, et præcipue, quod et nunc quoque in ea totius boni evertit statum, odium veritatis fuit cum assertoribus suis, amor mendacii cum suis fabricatoribus, susceptio mali pro bono, veneratio nequitiæ pro benignitate, cupido tenebrarum pro sole, exceptio Satanæ pro Angelo lucis. Ungebantur reges et non per Deum, sed qui cæteris

crudeliores extarent: et paulo post ab unctoribus, non pro veri examinatione, trucidabantur, aliis electis trucioribus. Si quis vero eorum mitior et veritate aliquatenus propior videretur; in hunc, Britanniæ quasi subversorem, omnium odia telaque sine respectu torquebantur; et omnia quæ displicuerant Deo placuerantque, æquali saltem lance pendebantur, si non gratiora fuissent displicentia: ita ut merito patriæ illud exemplum propheticum, quod veterano illi populo denuntiatum est, potuerit aptari: ' Filii,' inquiens, ' sine lege dereliquistis Dominum, et ad iram provocastis Sanctum Israel. Quid adhuc percunctemini apponentes iniquitatem? Omne caput languidum, et omne cor mœrens, a planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas.' Sicque agebantur cuncta quæ saluti contraria fuerint, acsi nihil largiretur mundo medicinæ a vero omnium Medico. Et non solum hac seculares viri, sed et ipse grex Domini ejusque pastores, qui exemplo esse omni plebi debuerant, ebrietate quam plurimi, quasi vino madidi, torpebant resoluti, et animositatum tumore, jurgiorum contentione, invidiæ capacibus ungulis, indiscreto boni malique judicio, carpebantur: ita ut perspicue, sicut et nunc est, effundi videretur contemptio super principes, et seduci vanis eorum et errore, in invio et non in via.

20. Interea volente Deo purgare familiam suam, et tanta malorum labe infectam auditu tantum tribulationis emendare, non ignoti rumoris penniger ceu volatus arrectas omnium penetrat aures, jamjamque adventus veterum hostium volentium penitus totam delere, et inhabitare solito more a fine usque ad terminum regionem. Nequaquam tamen ob hoc proficiunt, sed comparati jumentis insipientibus, strictis, ut dicitur, morsibus rationis frænum obfirmantes, per latam diversorum vitiorum mortique proclive ducentem, relicto salutari licet arcto itinere, discurrebant viam.

21. Dum ergo, ut Solomon ait, Servus durus non emendatur verbis, flagellatur stultus et non sentit; pestifera lues feraliter insipienti populo incubuit, quæ in brevi tempore tantam ejus multitudinem, remoto mucrone, sternit, quantam ne possent vivi humare. Sed ne hac

quidem emendantur, ut illud Esaiæ Prophetæ in eo quoque populo impleretur dicentis: ‘ Et vocavit Deus populum ad planctum et ad calvitium, et ad cingulum sacci: ecce cœperunt vitulos occidere et jugulare arietes, ecce manducare et bibere et dicere; Manducemus et bibamus, cras enim moriemur:’ appropinquabat siquidem tempus, quo ejus iniquitates, ut olim Amorrhæorum, complerentur.

22. Initur namque consilium, quid optimum, quidve saluberrimum, ad repellendas tam crebras et tam ferales supradictarum gentium irruptiones prædasque, decerni potius deberet.

23. Tum omnes consiliarii una cum superbo tyranno Gurthrigerno Britannorum duce cæcantur, et adinvenientes tale præsidium, imo excidium patriæ, ut ferocissimi illi nefandi nominis Saxones, Deo hominibusque invisi, quasi in caulas lupi, in insulam ad retrudendas aquilonales gentes intromitterentur. Quo utique nihil ei usquam perniciosius, nihilque amarius factum est. O altissimam sensus caliginem: O desperabilem crudamque mentis hebetudinem! Quos propensius morte, quum abessent, tremebant, sponte, ut ita dicam, sub unius tecti culmine invitabant: Stulti sunt principes, ut dictum est, Thafneos dantes Pharaoni consilium insipienti. Tum erumpens grex catulorum de cubili leænæ barbariæ, tribus, ut lingua ejus exprimitur, ‘ cyulis,’ nostra lingua ‘ longis navibus,’ secundis velis, secundo omine auguriisque, quibus vaticinabatur, certo apud eum præsagio, quod ter centum annis terram, cui proras librabat, insideret, centum vero quinquaginta, hoc est dimidio temporis, sæpius quoque vastaret; evectus, primum in orientali parte insulæ, jubente infausto tyranno, terribiles infixit ungues, quasi pro patria pugnaturus, sed eam certius impugnaturus. Cui supradicta genitrix, primo comperiens agmini fuisse prosperatum, item mittit satellitum canumque prolixiorem catastam, quæ ratibus advecta adunatur cum manipularibus spuriis. Inde germen iniquitatis, radix amaritudinis, virulenta plantatio nostris condigna meritis, in nostro cespite ferocibus palmitibus pampinisque pullulabat. Igitur intromissis in insulam barbaris, veluti militibus, et magna, ut mentiebantur, pro bonis discrimina hospitibus subituris, impetrant sibi annonas dari.

Quæ multo tempore impertitæ clauserunt, ut dicitur, canis faucem. Item queruntur non affluenter sibi opimenia contribui, occasiones de industria colorantes; et nisi profusior eis munificentia cumularetur, testantur se cuncta insulæ rupto fœdere depopulaturos. Nec mora, minas effectibus prosequuntur.

24. Confovebatur namque, ultionis justæ præcedentium scelerum causa, de mari usque ad mare ignis orientalis, sacrilegorum manu exaggeratus, et finitimas quasque civitates agrosque populans, qui non quievit accensus, donec cunctam pene exurens insulæ superficiem, rubra occidentalem trucique oceanum lingua delamberet. In hoc ergo impetu, Assyrio olim in Judæam comparando, completur quoque in nobis, secundum historiam, ut dicitur: 'Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui:' et iterum dicit: 'Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam; polluerunt templum sanctum tuum,' &c. Ita ut cunctæ columnæ crebris arietibus, omnesque coloni cum præpositis ecclesiæ, cum sacerdotibus ac populo, mucronibus undique micantibus ac flammis crepitantibus, simul solo sternerentur, et miserabili visu, in medio platearum, una turrium edito cardine evulsarum, murorumque celsorum saxa, sacra altaria, cadaverum frusta, crustis ac gelantibus purpurei cruoris tecta, velut in quodam horrendo torculari mixta viderentur, et nulla esset omnimodis, præter horribiles domorum ruinas, bestiarum volucrumque ventres, in medio sepultura, salva sanctarum animarum reverentia, si tamen multæ inventæ sint, quæ arduis cœli per id temporis a sanctis angelis vehebantur. Ita enim degeneraverat tunc vinea illa olim bona in amaritudinem versa, uti raro, secundum prophetam, videretur quasi post tergum vindemiatorum aut messorum racemus vel spica.

25. Itaque nonnulli miserarum reliquiarum in montibus deprehensi acervatim jugulabantur; alii fame confecti accedentes, manus hostibus dabant in ævum servituri, si tamen non continuo trucidarentur, quod altissimæ gratiæ stabat in loco; alii transmarinas petebant regiones, cum ululatu magno ceu celeusmatis vice, hoc modo sub velorum sinibus cantantes: 'Dedisti nos tanquam oves escarum, et in gentibus dispersisti nos Deus:' alii a montanis collibus, minacibus præruptis

vallati, et densissimis saltibus marinisque rupibus vitam, suspecta semper mente, credentes, in patria licet trepidi perstabant. Tempore igitur interveniente aliquanto, quum recessissent domum crudelissimi prædones, roboratæ a Domino reliquiæ, quibus confugiunt undique diversis in locis miserrimi cives, tam avide quam apes alvearii procella imminente, simul deprecantes eum toto corde, et, ut dicitur, "innumeris onerantes æthera votis," ne ad internecionem ita usquequaque delerentur, duce Ambrosio Aureliano, viro modesto, qui solus fuit comes, fidelis, fortis, veraxque forte Romanæ gentis, qui tantæ tempestatis collisione, occisis in eadem parentibus purpura nimirum indutis, superfuerat, cujus nunc temporibus nostris sobolis magnopere avita bonitate degeneravit, vires capessunt, victores provocantes ad prælium; queis victoria, Deo annuente, ex voto cessit.

26. Et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, ut in ista gente experiretur Dominus solito more præsentem Israelem, utrum diligat eum Dominus an non, usque ad annum obsessionis Badonici montis, qui prope Sabrinum ostium habetur, novissimæque ferme de furciferis non minimæ stragis, quique quadragesimus quartus, ut novi, oritur annus, mense jam primo emenso, qui jam et meæ nativitatis est. Sed ne nunc quidem, ut antea, civitates inhabitantur, sed desertæ dirutæque hactenus squalent, cessantibus licet externis bellis sed non tamen civilibus. Hæsit etenim tam desperati insulæ excidii, insperatique mentio auxilii memoriæ eorum qui utriusque miraculi testes extitere: et ob hoc reges, publici privatique, sacerdotes, ecclesiastici suum ordinem servarunt. At illis decedentibus, quum successisset ætas tempestatis illius nescia, et præsentis tantum serenitatis experta, ita cuncta veritatis ac justitiæ moderamina concussa ac subversa sunt, ut eorum, non dicam vestigium, sed ne monimentum quidem in supradictis propemodum ordinibus appareat, exceptis paucis, et valde paucis, qui, ob amissionem tantæ multitudinis quæ quotidie prona fuit ad Tartara, tam brevis numeri habentur, ut eos quodammodo venerabilis mater ecclesia, ut in sinu suo recumbentes non videat, quos solos veros habet. Quorum ne quis me egregiam vitam, hominibus admirabilem Deoque amabilem, carpere putet, quibus nostra infirmitas, sacris

orationibus, ut non penitus collabatur, quasi columnis quibusdam ac fulcris saluberrimis sustentatur, dixi si qua liberius de his, imo lugubrius, cumulo malorum compulsus, qui serviunt non solum ventri, sed et diabolo potius quam Christo, ' qui est benedictus super omnia Deus in sæcula,' non tam disceptavero, quam deflevero. Quippe quid celabunt cives, quod non solum norunt, sed exprobrant jam in circuitu nationes?

EXPLICIT LIBER GILDÆ SAPIENTIS DE EXCIDIO BRITANNIÆ ET BRITONUM EXULATIONE.

HISTORIAM GYLDÆ CORMAC SIC PERLEGE SCRIPTAM
DOCTORIS DIGITIS, SENSU CULTUQUE REDACTAM :
HÆC TENUES SUPERAT, MULTOS CARPITQUE SUPERBOS.

EPISTOLA GILDÆ.

27. Reges habet Britannia, sed tyrannos; judices habet, sed impios: sæpe prædantes et concutientes, sed innocentes; vindicantes et patrocinantes, sed reos et latrones; quamplurimas conjuges habentes, sed scortantes et adulterantes; crebro jurantes, sed perjurantes; voventes, et continuo propemodum mentientes; belligerantes, sed civilia et injusta bella agentes; per patriam quidem fures magnopere insectantes, et eos qui secum ad mensam sedent latrones, non solum amantes, sed et munerantes; eleemosynas largiter dantes, sed e regione immensum montem scelerum exaggerantes: in sede arbitraturi sedentes, sed raro recti judicii regulam quærentes; innoxios humilesque despicientes; sanguinarios, superbos, parricidas, commanipulares et adulteros Dei inimicos, si sors, ut dicitur, tulerit, qui cum ipso nomine certatim delendi erant, ad sydera, prout possunt efferentes; vinctos plures in carceribus habentes, quos dolo sui potius quam merito proterunt catenis onerantes; inter altaria juraudo demorantes, et hæc eadem acsi lutulenta paulo post saxa despicientes.

28. Cujus tam nefandi piaculi non ignarus est immundæ lernæ Dannoniæ tyrannicus catulus Constantinus. Hoc

anno, post horribile juramenti sacramentum, quo se devinxit nequaquam dolos civibus, Deo primum jureque jurando, sanctorum demum choris et genitrice comitantibus fretis, facturum, in duarum venerandis matrum sinibus, ecclesiæ carnalisque, sub sancti abbatis amphibalo, latera regiorum tenerrima puerorum vel præcordia crudeliter duum, totidemque nutritorum, quorum brachia nequaquam armis, quæ nullus pene hominum fortius hoc eis tempore tractabat, sed Deo altarique protenta, in die judicii, ad tuæ civitatis portas, Christe, veneranda patientiæ ac fidei suæ vexilla suspendent, inter ipsa, ut dixi, sacrosancta altaria nefando ense hastaque, pro dentibus, laceravit, ita ut sacrificii cœlestis sedem purpurea acsi coagulati cruoris pallia attingerent. Et hoc ne post laudanda quidem merita egit. Nam multis ante annis, crebris alternatisque fœtoribus adulteriorum victus, legitima uxore, contra Christi Magistrique gentium interdictum, repulsa, dicentium: ‘ Quod Deus conjunxit, homo non separet:’ et, ‘ Viri, diligite uxores vestras.’ Amarissimum enim quoddam de vite Sodomorum in cordis sui infructuosa bono semini gleba, surculamen incredulitatis et insipientiæ plantaverat, quod vulgatis domesticisque impietatibus, velut quibusdam venenatis imbribus irrigatum, et ad Dei offensam avidius se erigens, parricidii sacrilegiique crimen produxit in medium. Sed nec adhuc priorum retibus malorum expeditus, priscis recentia auget malis.

29. Age, jam quasi præsentem arguo, quem adhuc superesse non nescio. Quid stupes animæ carnifex propriæ? Quid tibi flammas inferni voluntarie accendis nequaquam defecturas? Quid, inimicorum vice, propriis te confodis sponte ensibus, hastis? Anne ipsa quidem virulenta scelerum acsi pocula pectus tuum satiare quiverunt? Respice, quæso, et veni ad Christum, siquidem laboras, et immenso pondere curvaris: et ipse te, ut dixit, requiescere faciet. Veni ad eum qui non vult ‘ peccatoris mortem, sed ut convertatur et vivat.’ ‘ Dissolve,’ secundum prophetam, ‘ vincula colli tui, fili Sion.’ Redi, rogo, e longinquis licet peccatorum recessibus ad piissimum patrem, qui despicienti porcorum sordidos cibos ac pertimescenti diræ famis mortem, et revertenti sibi lætus occidere consuevit vitulum filio saginatum, et

proferre primam erranti stolam et regium annulum, et tum spei cœlesti acsi saporem prægustans, senties ‘ quam suavis est Dominus.’ Nam si hæc contempseris, scias te inextricabilibus tenebrosisque ignium torrentibus jamjamque rotandum urendumque.

30. Quid tu quoque, ut propheta ait, catule leoline Aureli Conane, agis? Nonne eodem quo supradictus, si non exitiabiliore, parricidiorum, fornicationum adulteriorumque cœno, velut quibusdam marinis irruentibus tibi voraris feraliter undis? Nonne pacem patriæ, mortiferum ceu serpentem odiens, civiliaque bella et crebras injuste prædas sitiens, animæ tuæ cœlestis portas pacis ac refrigerii præcludis? Relictus, quæso, jam solus, acsi arbor in medio campo arescens, recordare patrum fratrumque tuorum supervacuam phantasiam, juvenilem immaturamque mortem. Num centennis tu ob religiosa merita, vel coævus Mathusalæ exceptus pene omni prole servaberis? Nequaquam. Sed, nisi citius, ut Psalmista ait, conversus fueris ad Dominum, ensem in te vibrabit in brevi suum Rex ille, qui per prophetam, ‘ Ego,’ inquit, ‘ occidam, et ego vivere faciam: percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manu mea possit eruere. Quamobrem excutere de fœtido pulvere tuo, et convertere ad eum toto corde, qui creavit te, ut quum exarserit in brevi ira ejus, beatus sis sperans in eum: sin alias, æternæ te manebunt pœnæ conterendum sæva continue et nequaquam absumendum Tartari fauce.

31. Quid tu quoque, pardo similis moribus, et nequitiis discolor, canescente jam capite, in throno dolis pleno, et ab imis vertice tenus diversis parricidiis et adulteriis constuprato, boni regis nequam fili, ut Ezechiæ Manasses, Demetarum tyranne Vortipori, stupide riges? Quid te tam violenti peccatorum gurgites, quos ut vinum optimum sorbes, imo tu ab eis voraris, appropinquante sensim vitæ limite, non satiant? Quid quasi culminis malorum omnium stupro, propria tua amota conjuge, ejusdemque honesta morte impudentis filiæ, quodam ineluctabili pondere miseram animam oneras? Ne consumas, quæso, dierum quod reliquum est in Dei offensam: quia nunc tempus acceptabile et dies salutis vultibus pœnitentium lucet, in quo bene operari potes, ‘ ne fiat fuga tua

hyeme vel sabbato:' 'Diverte,' secundum Psalmistam, 'a malo, et fac bonum: inquire pacem bonam et sequere eam,' quia oculi Domini super te bona agentem, et aures ejus erunt in preces tuas, et non perdet de terra viventium memoriam tuam. Clamabis et exaudiet te, et ex omnibus tribulationibus tuis eruet te. Cor siquidem contritum et humiliatum timore ejus nusquam Christus spernit. Alioquin vermis tortionis tuæ non morietur, et ignis ustionis tuæ non extinguetur.

32. Ut quid in nequitiæ tuæ volveris vetusta fæce, et tu, ab adolescentiæ annis, urse multorum sessor, aurigaque currus receptaculi ursi, Dei contemptor, sortisque ejus depressor, Cuneglase, Romana lingua Lanio-fulve? Quare tantum certamen tam hominibus quam Deo præstas; hominibus, civibus scilicet, armis exitialibus; Deo infinitis sceleribus? Quid præter innumerabiles casus, propria uxore pulsa, furciferam germanam ejus, perpetuam Deo viduitatis castimoniam promittentem, ut poeta ait, summam ceu teneritudinem cœlicolarum nympharum, tota animi veneratione vel potius hebetudine, contra interdictum apostoli, denegantis posse adulteros regni cœlestis esse municipes, suspicis? Quid gemitus atque suspiria sanctorum, propter te corporaliter mœrentium, vice immanis lœnæ dentium ossa tua quandoque fracturæ, crebris instigas injuriis? Desine, quæso, ut Propheta ait, ab ira, et derelinque exitialem, ac temetipsum maceraturum, quem cœlo ac terræ, hoc est, Deo gregique ejus spiras, furorem: fac eos potius mutatis pro te orare moribus, quibus suppetit supra mundum alligandi quum in mundo reos alligaverint, et solvendi quum pœnitentes solverint, potestas. Noli, ut ait Apostolus, 'superbe sapere, vel sperare in incerto divitiarum, sed in Deo qui præstat tibi multa abunde,' ut per emendationem morum thesaurizes tibi fundamentum bonum in futurum, et habeas veram vitam, perennem profecto, non deciduam. Alioquin scies, et videbis etiam in hoc sæculo, quam malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem ejus apud te; et in futuro, tetro ignium globo æternorum te exuri, nec tamen ullo modo mori. Siquidem tam scelera-

torum sint perpetim immortales igni animæ, quam sanctorum lætitiæ.

33. Quid tu etiam, insularis draco, multorum tyrannorum depulsor tam regno quam etiam vita; supradictorum novissime in nostro stylo, prime in malo, major multis potentia simulque malitia, largior in dando, profusior in peccato, robuste armis, sed animæ fortior excidiis, Maglocune, in tam vetusto scelerum atramento, veluti madidus vino de Sodomitana vite expresso, stolide volutaris? Quare tantas peccaminum regiæ cervici sponte, ut ita dicam, ineluctabiles, celsorum ceu montium, innectis moles? Quid te non ei regum omnium Regi, quem cunctis pene Britanniæ ducibus tam regno fecit, quam status lineamento editiorem, exhibes cæteris moribus meliorem, sed versa vice deteriorem? quorum indubitatam æquanimiter convitiorum auscultato parumper adstipulationem, omissis domesticis levioribusque, si tamen aliqua sunt levia, palata solum longe lateque per auras admissa testaturam. Nonne in primis adolescentiæ tuæ annis avunculum regem cum fortissimis propemodum militibus, quorum vultus non catulorum leonis in acie magnopere dispares visebantur, acerrime ense, hasta, igni oppressisti? parum cogitans propheticum dictum: ‘Viri,’ inquiens, ‘sanguinum et doli non dimidiabunt dies suos.’ Quid pro hoc solo retributionis a justo judice sperares, etsi non talia sequerentur quæ sequuta sunt, itidem dicente per Prophetam: ‘Væ tibi qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? et qui occidis, nonne et ipse occideris? et quum desiveris prædari, tunc cades.’

34. Nonne postquam tibi ex voto violenti regni phantasia cessit, cupiditate inlectus ad viam revertendi rectam, diebusque ac noctibus, id temporis, conscientia forte peccaminum remordente, de deifico tenore monachorumque decretis, sub dente primum multa ruminans, deinde popularis auræ cognitione proferens, monachum sine ullo infidelitatis, ut aiebas, respectu, coram omnipotente Deo, angelicis vultibus humanisque, ruptis, ut putabatur, capacissimis illis, quibus præcipitanter involvi solent pingues tauri moduli tui retibus; omnis regni, auri, argentique, et quod majus est, propriæ voluntatis distentionibus ruptis, perpetuo vovisti, et tete, acsi

stridulo cavum lapsu aerem valide secantem, sævosque rapidi harpagones accipitris sinuosis flexibus vitantem, ad sanctorum tibi magnopere fidas speluncas refrigeriaque salubriter rapuisti ex corvo columbam? O quanta ecclesiæ matri lætitia, si non te cunctorum mortalium hostis de sinu quodammodo ejus lugubriter abstraxisset, foret? O quam profusus spei cœlestis fomes desperatorum cordibus, te in bonis permanente, inardesceret? O qualia quantaque animam tuam regni Christi præmia in die judicii manerent, si non lupus callidus ille agnum ex lupo factum te ab ovili dominico, non vehementer invitum, facturus lupum ex agno, sibi similem rapuisset? O quantam exultationem pio omnium patri Deo sanctorum tua salus servanda præstaret, si non te cunctorum perditorum infaustus pater, veluti magnarum aquila alarum unguiumque dæmon, infœlici filiorum suorum agmini contra jus fasque rapuisset? Ne multa, tantum gaudii ac suavitatis tum cœlo terræque tua ad bonam frugem conversio, quantum nunc mœroris ac luctus ministravit ad horribilem, more molossi ægri, vomitum nefanda reversio. Qua peracta, exhibentur membra arma iniquitatis peccato ac diabolo, quæ oportuerat salvo sensu avide exhiberi arma justitiæ Deo. Arrecto aurium auscultantur captu, non Dei laudes, canora Christi tyronum voce suaviter modulante, pneumaque ecclesiasticæ melodiæ, sed propriæ, quæ nihil sunt, furciferorum referto mendaciis simulque spumanti phlegmate, proximos quosque trucidaturo, præconum ore, ritu bacchantium, concrepante; ita ut vas, Dei quondam in ministerio præparatum, vertatur in Zabuli organum, quodque honore cœlesti putabatur dignum, merito projiciatur in Tartari baratrum.

35. Nec tamen tantis malorum offendiculis tuus hebetatus insipientiæ cumulo sensus, velut quodam obice tardatur, sed fervidus, acsi pullus, amœna quæque imperagrata putans, per extensos scelerum campos irrevocabili furore raptatur, augendo priscis nova piaculis. Spernuntur namque primæ, post monachi votum irritum, illicitæ licet, tamen propriæ conjugis præsumptivæ nuptiæ, alia viri viventis, non externi, sed fratris filii adamata. Ob quod dura cervix illa multis jam peccaminum fascibus onerata, bino parricidiali ausu, occidendo supradictum, uxoremque tuam, aliquamdiu a te

habitam, velut summo sacrilegii tui culmine, de imis ad inferiora curvatur. Dehinc illam, cujus dudum colludio ac suggestione tantæ sunt peccatorum subitæ moles, publico et, ut fallaces parasitorum linguæ tuorum conclamant, summis tamen labiis, non ex intimo cordis, legitimo, utpote viduatam, ‘ thoro; ut nostræ vero, sceleratissimo adscivisti connubio. Cujus igitur sancti viscera tali stimulata historia non statim in fletus singultusque prorumpant? Quis sacerdos, cujus cor rectum Deo patet, non statim hæc audiens magno cum ululatu illud propheticum dicat: ‘ Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lachrymarum, et plorabo in die et nocte interfectos populi mei?’ Heu! siquidem parum auribus captasti propheticam objurgationem ita dicentem: ‘ Væ vobis, viri impii, qui dereliquistis legem Dei altissimi: Et si nati fueritis, in maledictione nascemini; et si mortui fueritis, in maledictionem erit pars vestra. Omnia quæ de terra sunt, in terram ibunt: sic impii a maledictione in perditionem,’ subauditur, si non revertantur ad Dominum, exaudita saltem tali admonitione, ‘ Fili, peccasti? ne adjicias ultra, sed et de pristinis tuis deprecare:’ et iterum: ‘ Non tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem. Subito enim venit ira ejus,’ quia ut scriptura ait: ‘ Rege audiente verbum iniquum, omnes qui sub illo sunt, scelesti sunt.’ Nimirum ‘ rex,’ ut Propheta dixit, ‘ justus suscitat regionem.’

36. Sed monita tibi profecto non desunt, quum habueris præceptorum pene totius Britanniæ magistrum elegantem. Caveto igitur ne tibi, quod a Salomone notatur, accidat: ‘ Quasi qui excitat dormientem de gravi somno, sic qui enarrat stulto sapientiam: in fine enim narrationis dicet: Quid primum dixeras?’ ‘ Lava a malitia cor tuum,’ sicut dictum est, ‘ Hierusalem, ut salvus sis.’ Ne contemnas, quæso, ineffabilem misericordiam Dei, hoc modo per prophetam a peccatis impios revocantis: ‘ Repente loquar ad gentem et ad regnum ut evellam, et dissipem, et destruam, et disperdam.” Peccatorem hoc vehementer ad pœnitentiam hortatur: ‘ Et si pœnitentiam egerit gens illa a peccato suo, pœnitentiam et ego agam super malo quod loquutus sum ut facerem ei.’ Et iterum: ‘ Quis dabit eis tale cor ut audiant me, et custodiant præcepta mea, et bene sit eis omnibus die-

bus vitæ suæ?' Itemque in cantico Deuteronomii: 'Populus,' inquit, 'absque consilio et prudentia, utinam saperent et intelligerent, ac novissima providerent, quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia.' Et iterum in Evangelio Dominus: 'Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego vos requiescere faciam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.' Nam si hæc surdis auribus audias, prophetas contemnas, Christum despicias, nosque, licet vilissimæ qualitatis simus, nullius momenti ducas, propheticum illud sincera animi pietate servantes, utcunque si non ego implevero fortitudinem in spiritu et virtute Domini, ut enunciem 'domui Jacob peccata eorum, et domui Israel scelera eorum,' ne simus 'canes muti non valentes latrare.' Et illud Salomonis ita dicentis: 'Qui dicit impium justum esse, maledictus erit populis et odibilis gentibus, nam qui arguunt meliora sperabunt.' Et iterum: 'Non reverearis proximum in casum suum: Nec retineas verbum in tempore salutis.' Itemque: 'Erue eos qui ducuntur ad mortem, et redimere eos qui interficiuntur, ne parcas:' 'quia non proderunt,' ut idem Propheta ait, 'divitiæ in die iræ, justicia a morte liberat.' 'Si justus quidem vix salvus sit, impius et peccator ubi parebit?' Ille profecto te tenebrosus Tartari torrens ferali rotatu undisque acsi acerrimis involvet semper cruciaturus et nunquam consumpturus, cui tunc erit sera inutilisque pœnæ oculata cognitio ac mali pœnitudo, a quo, in hoc tempore accepto et die salutis, ad rectum vitæ iter differtur conversio.

37. Hic sane vel antea concludenda erat, uti ne amplius loqueretur os nostrum opera hominum, tam flebilis hæc querulaque malorum ævi hujus historia. Sed ne formidolosos nos aut lassos putent, quominus illud Isaianum infatigabiliter cavcamus, 'Væ,' inquiens, 'qui dicit bonum malum, et malum bonum; ponentes tenebras in lucem, et lucem in tenebras; amarum in dulce, et dulce in amarum;' 'qui videntes non vident, et audientes non audiunt;' quorum cor crassa obtegitur quadam vitiorum nube, libet quid quantumque [his supradictis lascivientibus insanisque satellitum Pharaonis, quibus ejus periturus Mari provocatur exercitus strenue Rubro, eorumque

similibus quinque equis] minarum prophetica inclamitent strictim edicere oracula, quibus veluti pulchro tegmine opusculi nostri molimen, ita ut ne certatim irruituris invidorum imbribus extet penetrabile, fidissime contegatur. Respondeant itaque pro nobis sancti vates nunc ut ante, qui os quodammodo Dei organumque Spiritus Sancti, mortalibus prohibentes mala, bonis faventes extitere, contumacibus superbisque hujus ætatis principibus, ne dicant nos propria adinventione et loquaci tantum temeritate tales minas eis tantosque terrores incutere. Nulli namque sapientium dubium est, in quantis graviora sint peccata hujus temporis quam primi, apostolo dicente: ' Legem quis transgrediens duobus mediis vel tribus testibus morietur, quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit ?'

38. En primus ocurrit nobis Samuel jussu Dei legitimi regni stabilitor, Deo antequam nasceretur dedicatus, a Dan usque Barsabeæ omni populo Israel veridicus propheta signis indubitanter admirandis notus, ex cujus ore Spiritus Sanctus cunctis mundi potestatibus intonuit, denuntiando primo regi apud Hebræos, duntaxat Sauli, pro eo quod quædam de mandatis Domini non compleverat, dicens: ' Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi.' Quod si non fecisses, ' jam nunc pararet Deus regnum tuum super Israel in sempiternum ; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget.' Quid ergo simile hujus temporis sceleribus adulterium ne vel parricidium fecit? Nullo modo. Sed jussionis ex parte mutationem, quia ut bene quidam nostrum ait: ' Non agitur de qualitate peccati, sed de transgressione mandati.' Itemque illum objecta, velut putabat, purgantem et apologias, ut generi humano moris est, sagaciter hoc modo adnectentem : ' Immo audivi vocem Domini, et ambulavi in via per quam misit me,' tali animadversione multavit: ' Nunquid vult,' inquit, ' Dominus holocausta aut victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, et audire magis quam offerre adipem arietum ; quoniam sicut peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abjecisti sermonem Domini, abjecit et te ne sis rex.' Et post pauca: ' Scidit,' inquit, ' Deus regnum Israel a te hodie, et

dedit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator in Israel non parcet, et pœnitudine non flectetur; neque enim homo est ut agat pœnitentiam,' subauditur, super duris malorum præcordiis. Notandum ergo est, quod dixit scelus idololatriæ esse nolle Deo acquiescere. Non ergo sibi scelerati isti, dum non gentium diis perspicue litant, subplaudant, siquidem conculcantes, porcorum more, pretiosissimas Christi margaritas, idololatræ.

39. Sed licet hoc unum exemplum, acsi invictus adstipulator, ad corrigendos iniquos abunde sufficeret: tamen, ut in ore multorum testium omne comprobetur Britanniæ malum, transeamus ad cætera. Quid David numerando populum evenit? dicente ad eum propheta Gad: ' Hæc dicit Dominus: Trium tibi optio datur: elige unum quod volueris ex his ut faciam tibi. Aut septem annis veniet tibi fames; aut tribus mensibus fugies adversarios tuos et illi te persequentur; aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua.' Nam arctatus tali conditione, et volens magis incidere in manus misericordis Dei quam hominum, 70 millium populi sui strage humiliatur, et, ni pro contribulibus. apostolicæ charitatis affectu, ut illos plaga non tangeret, mori optasset, dicendo: ' Ego sum qui peccavi, ego pastor inique egi: isti qui oves sunt, quid peccarunt? vertatur obsecro manus tua contra me, et contra domum patris mei,' inconsideratam cordis elationem propria morte piaret. Nam quid scriptura in consequentibus de filio ejus narrat: ' Fecit,' inquiens, ' Salomon quod non placuerat coram Domino, et non adimplevit ut sequeretur Dominum sicut pater ejus.' ' Dixit Dominus ad eum: Quia habuisti hoc apud te, et non custodisti pactum meum et præcepta mea quæ mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum et dabo illud servo tuo.'

40. Quid duobus sacrilegis, æque ut isti sunt, Israel regibus Hieroboæ et Baasæ accidit, audite, quibus sententia Domini dirigitur per prophetam ita dicentis: ' Propter quod magnificavi te principem super Israel, quia exacerbaverunt me in vanitatibus eorum: ecce ego suscitabo post Baasam et post domum ejus, et tradam domum ejus sicut domum Jeroboæ Nabath. Qui mortuus fuerit de suis, in civitate comedent eum canes, et mortuum corpus illius in campo comedent volatilia

cœli.' Quid illi quoque scelerato regi Israel istorum commanipulari, cujus colludio et uxoris dolo Naboth innocens propter paternam vineam oppressus est, sancto ore illius Heliæ atque ignifero Domini alloquio instructo minatur, ita dicente: 'Occidisti insuper et possedisti? et post hæc addes, Hæc dicit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque tuum sanguinem.' Quod ita factum fuisse certissima ratione cognitum est. Sed ne forte secundum supradictum Achab spiritus mendax loquens vana in ore prophetarum vestrorum seducat vos, ne sermones Micheæ prophetæ audiatis, 'Ecce permisit Deus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum qui hic sunt, et Dominus loquutus est contra te malum.' Nam et nunc certum est aliquos esse doctores contrario spiritu repletos, et magis pravam voluptatem quam veritatem asserentes: quorum verba super oleum molliuntur, et ipsa sunt jacula, qui dicunt pax, pax, et non erit in peccatis permanentibus pax, ut alibi propheta dicit: 'Non est gaudere impiis, dicit Dominus.'

41. Azarias quoque filius Obed Asæ revertenti de cæde decies centenum millium exercitus Æthiopum loquutus est, dicens: 'Dominus vobiscum est dum estis cum ipso, et si exquisieritis eum, invenietur a vobis: et si dereliquistis eum, derelinquet vos.' Nam si Josaphat ferens præsidium iniquo regi, ita ab Jehu propheta Ananiæ filio increpatur, dicente: 'Si peccatorem tu adjuvas, aut quem Dominus odit, tu diligis? propterea ira Dei est super te;' quid illis, qui propriis scelerum suorum criniculis compediuntur, fiet? Quorum nos necesse est, si in acie Dominica volumus dimicare, peccata odisse, non animas, dicente psalmista: 'Qui diligitis Dominum, odite malum.' Quid ad supradicti Josaphat filium, currus et auriga Israel propheta Helias, Joram scilicet parricidam, qui egregios fratres suos, ut pro ipsis regnaret, spurius trucidavit, effatus est? 'Sic dicit,' inquit, 'Dominus Deus patris tui David. Eo quod non ambulaveris in via Josaphat patris tui, et in viis Asæ regis Juda, sed ambulasti in viis regum Israel, et stuprose ut gessit domus Achab, et fratres tuos filios Josaphat meliores te interfecisti, ecce Dominus percutiet plaga magna te, et filios tuos.' [Et post pauca: 'Et tu eris in magna valetudine in languore ventris tui, donec exeat venter

tuus cum ipsa infirmitate de die ex die.'] Et ad Joam regem Israel, ut vos, derelinquentem Dominum, quid Zacharias filius Joiadæ vatis minatus sit, attendite; qui surgens populo dixit: 'Hæc dicit Dominus: Quare præteritis præcepta Domini et non prosperamini? Quia dereliquistis Dominum, et derelinquet vos.'

42. Quid de auctore prophetarum Esaia dicam? qui proœmium prophetiæ suæ vel visionem ita exorsus est, dicens: 'Audite cœli et auribus percipite terra, quoniam Dominus loquutus est. Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.' [Et post pauca minas meritas tantæ insipientiæ aptans; 'Derelinquetur,' inquit, 'filia Syon ut tabernaculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, sicut civitas quæ vastatur.' Et principes specialiter conveniens ait: 'Audite verbum Domini, principes Sodomorum; percipite legem Domini, populus Gomorrhæ.' Notandum sane quod iniqui reges, principes Sodomorum vocentur. Prohibens namque Dominus sacrificia et dona sibi a talibus offerri, et nos inhiantes suscipimus quæ Deo ab omni natione sunt non placita, eademque egenis et pene nihil habentibus distribui in perniciem nostram non sinimus, cum latis divitiis oneratis, sordibus peccatorum intentis ait: 'Ne afferatis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi.' Itemque denunciat: 'Et quum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam.' Et hoc quare facit ostendit: 'Manus,' inquiens, 'vestræ sanguine plenæ' sunt. Simulque ostendens quomodo placaretur ait: 'Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo.' Quasi placoris vicissitudinem adjungens ait: 'Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis et audieritis me, bona terræ manducabitis. Quod si nolueritis et me provocaveritis ad iracundiam, gladius devorabit vos.'

43. Accipite veracem publicumque adstipulatorem, boni

malique vestri retributionem absque ullo adulationis fuco, non ut parasitorum venerata vestrorum venena in aures sibilant ora, testantem. Itemque ad rapaces judices sententiam dirigens ita affatur: ‘ Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sectantur retributiones, pupillo non judicant, causa viduæ non ingreditur ad eos. Propter hoc ait Dominus exercituum fortis Israel: Heu consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis:’ ‘ Et conterentur scelerati et peccatores simul, et omnes qui dereliquerunt Dominum consumentur.’ Et infra: ‘ Oculi sublimis hominis humiliabuntur, et incurvabit altitudo virorum.’ Et iterum: ‘ Væ impio in malum, retributio enim manuum ejus fiet ei.’ Et post pauca: ‘ Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et ad potandum usque ad vesperam ut vino æstuetis. Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, et opera manuum ejus non consideratis. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, et nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit. Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino, et descendent fortes ejus, et populus ejus, et sublimes gloriosique ejus ad eum.’ Et infra: ‘ Væ qui potentes estis ab bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo. Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammæ exurit: sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercituum, et eloquium Sancti Israel despexerunt. In omnibus his non est aversus furor Domini, sed adhuc manus ejus extenta.’

41. Et post aliquanta, de die judicii et peccatorum ineffabili metu disceptans ait: ‘ Ululate quia prope est dies Domini:’ si tunc prope erat, quid nunc putabitur? ‘ quia vastitas a Deo veniet. Propter hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominis tabescet et conteretur, tortiones et dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt. Unusquisque ad proximum suum stupebit; facies combustæ vultus illorum. Ecce dies Domini veniet crudelis et indignationis plenus, et iræ furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, et pec-

catores ejus conterendos de ea, quoniam stellæ cœli et splendor earum non expandent lumen suum; obtenebrabitur sol in ortu suo, et luna non splendebit in tempore suo, et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem ipsorum, et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortiam humiliabo.' Et iterum: 'Ecce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam, et affliget faciem ejus, et disperget habitatores ejus, et erit sicut populis sic sacerdos, et sicut servus sic dominus ejus, sicut ancilla sic domina ejus, sicut emens sic ille qui vendit, sicut fœnerator sic ille qui mutuum accipit, sicut qui repetit sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, et direptione prædabitur. Dominus enim loquutus est verbum hoc: Luxit et defluxit terra, defluxit orbis, infirmata est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terram.'

45. Et infra: 'Ingemiscent omnes qui lætantur corde, cessabit gaudium tympanorum, quiescet sonitus lætantium, conticescet dulcedo citharæ, cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte. Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ, relicta est in urbe solitudo, et calamitas opprimet portas; quia hæc erunt in medio terræ et in medio populorum.' Et post pauca: 'Prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. Formido, et foveæ, et laqueus super te qui habitator es terræ. Et erit, qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam, et qui se explicuerit de fovea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ erunt, et concutientur fundamenta terræ. Confractione confringetur terra, commotione commovebitur, agitatione agitabitur sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis, et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adjiciet ut resurgat. Et erit, in die illa visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, et super reges terræ qui sunt super terram, et congregabuntur in congregationem unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcerem, et post multos dies visitabuntur. Et erubescet luna, et confundetur sol quum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion et in

Jerusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.'

46. Et post aliquanta, rationem reddens quamobrem talia minaretur, ita ait: 'Ecce non est abbreviata manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus ut non exaudiat. Sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret. Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate: labia vestra loquuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur. Non est qui vocet justitiam, neque est qui judicet vere, sed confidunt in nihil, et loquuntur vanitates, et conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem.' Et infra: 'Opera eorum inutilia et opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eorum in malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem. Cogitationes eorum cogitationes inutiles, vastitas et contritio in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt, et non est judicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incurvatæ sunt eis, omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum est judicium a vobis, et non apprehendit vos justitia.' Et post pauca: 'Et conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit, quia corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in oblivione, et qui recessit a malo, prædæ patuit. Et vidit Dominus et non placuit in oculis ejus, quia non est judicium.'

47. Hucusque Esaiæ Prophetæ pauca de multis dixisse sufficiat. Nunc vero illum, qui priusquam formaretur in utero præscitus, et priusquam exiret de vulva sanctificatus et in cunctis gentibus propheta positus est, Jeremiam scilicet, quid de populo insipiente rigidisque regibus pronunciaverit, parumper attendentes audite, hoc modò leniter verba initiantem: 'Et factum est verbum Domini ad me dicens; vade et clama in auribus Jerusalem, et dices: Audite verbum Domini domus Jacob, et omnes cognationes domus Israel. Hæc dicit Dominus: Quid invenerunt in me patres vestri iniquitatis, qui elongati sunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt, et non dixerunt, ubi est qui ascendere nos fecit de terra Ægypti?' Et post pauca: 'A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea,

dixisti non serviam. Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum. Quomodo ergo conversa es in pravum vinea aliena? Si laveris te nitro et multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es iniquitate tua coram me, dicit Dominus.' Et infra: 'Quid vultis mecum judicio contendere? Omnes me dereliquistis, dicit Dominus. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Audite verbum Domini: Numquid solitudo factus sum Israel, aut terra serotina? Quare ergo dixit populus meus, recessimus, non veniemus ultra ad te? Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est me diebus innumeris.' 'Quia stultus est populus meus, me non cognovit: filii insipientes sunt, et vecordes: sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.'

48. Tum propheta ex sua persona loquitur dicens: 'Domine, oculi tui respiciunt fidem; percussisti eos et non doluerunt, attrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas super petram, et noluerunt reverti.' Itemque Dominus: 'Annunciate hoc domui Jacob, et auditum facite in Juda dicentes: Audi populo stulte qui non habes cor, qui habentes oculos non videtis, et aures et non auditis. Me ergo non timebitis, ait Dominus, et a facie mea non dolebitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit; et commovebuntur et non poterunt, intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud. Populo autem huic factum est cor incredulum et exasperans, recesserunt et abierunt, et non dixerunt in corde suo, metuamus Dominum Deum nostrum.' Et iterum: 'Quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo: ideo magnificati sunt et ditati, incrassati sunt et impinguati, et præterierunt sermones meos pessime, causam pupilli non dixerunt, et judicium pauperum non judicaverunt. Nunquid super his non visitabo? dicit Dominus: aut super gentem hujusmodi non ulciscetur anima mea?'

49. Sed absit ut vobis eveniat quod sequitur: 'Loquere ad eos omnia verba hæc et non audient te, et vocabis eos et non respondebunt tibi, et dices ad eos: Hæc est gens, quæ

non audivit vocem Domini Dei sui, nec recipit disciplinam; periit fides, et ablata est de ore eorum.' Et post aliquanta: 'Nunquid qui cadit non resurgit, et qui aversus est non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, et noluerunt reverti. Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est loquitur. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo dicens, quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. Milvus in cœlo cognovit tempus suum, turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui, populus meus non cognovit judicium Dei.' Et tam vehementi sacrilegiorum cæcitate et ineffabili ebrietate propheta conterritus, et deflens eos qui seipsos non deflebant, ut et nunc infelices tyranni agunt, optat sibi auctionem fletuum a Domino concedi, hoc modo dicens: 'Super contritione filiæ populi mei contritus sum: stupor obtinuit me. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare ergo non obducta est cicatrix filiæ populi mei? Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lachrymarum, et plorabo die et nocte interfectos populi mei? Quis dabit mihi in solitudine diversorium viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus prævaricatorum? Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii et non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, et me non cognoverunt dicit Dominus.' Et iterum: 'Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, et non audierunt vocem meam, et non ambulaverunt in ea; et abierunt post pravitatem cordis sui: Ideireo hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis.' Et post pauca, quod etiam crebrius stylo propheta adjunxit, dicens ex persona Dei: 'Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne assumas pro eis laudem et orationem, quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, et afflictionis eorum.'

50. Quid ergo nunc infausti duces facient? Illi pauci invenientes viam angustam, amota spaciosa, prohibiti a Deo ne preces pro vobis fundant perseverantibus in malis, et

tantopere incitantibus; queis e contrario ex corde ad Deum repedantibus, Deo nolente animam hominis interire, sed retractante, ne penitus pereat qui abjectus est, vindictam non potuissent inducere, quia nec Jonas, et quidem quum multum concupiverit, Ninivitis Propheta. Sed omissis interim nostris, audiamus potius quid prophetica tuba persultet: 'Quod si dixeris,' inquiens, 'in corde tuo, Quare venerunt mala hæc? propter multitudinem iniquitatis tuæ. Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, quum didiceritis malum,'—subauditur, quia non vultis. Et infra: 'Hæc dicit Dominus populo huic: Qui dilexit movere pedes suos et non quievit, et Domino non placuit: nunc recordabitur iniquitatum eorum, et visitabit peccata eorum. Et dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. Quum jejunaverint, non exaudiam preces eorum: et si obtulerint holocausta et victimas, non suscipiam ea.' Et iterum: 'Et dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: ejice illos a facie mea et egrediantur. Et post pauca: 'Quis miserebitur tui Jerusalem, aut quis contristabitur pro te, aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? Tu reliquisti me, dicit Dominus, et retrorsum abiisti, et extendam manum meam super te, et interficiam te.' Et post aliquanta: 'Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos cogitationem: Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirigite vias vestras et studia vestra. Qui dixerunt: Desperamus; post cogitationes nostras ibimus, et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus. Ideo hæc dicit Dominus: Interrogate gentes, quis audivit talia horribilia quæ fecit nimis virgo Israel? Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut velli possunt aquæ erumpentes frigidæ defluentes? quia oblitus est me populus meus.' Et post aliquanta, optione proposita loquitur dicens: 'Hæc dicit Dominus: Facite judicium et justitiam, et liberate vi oppressum de manu calumniatoris, et advenam et pupillum et viduam nolite contristare, neque opprimatis inique, et sanguinem innocentem ne effundatis. Si enim facientes feceritis verbum istud, ingredientur per portas domus hujus reges sedentes de genere David super thronum ejus. Quod si non audieritis verba

hæc, in memetipso juravi, dicit Dominus, quia in solitudinem erit domus hæc.' Et iterum, de rege enim scelesto loquebatur: 'Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Jechonias annulus in manu dextra mea, inde evellam eum et dabo in manu quærentium animam ejus.'

51. Sanctus quoque Abacuc proclamat dicens: 'Væ qui ædificant civitatem in sanguine, et præparant civitatem in iniquitatibus, dicentes: Nonne hæc sunt a Domino omnipotente? Et defecerunt populi multi in igne, et gentes multæ minoratæ sunt.' Et ita prophetiam querulus incipit: 'Usquequo clamabo et non exaudies? vociferabor ad te, ut quid mihi dedisti labores et dolores inspicere miseriam et impietatem? Contra: 'Et factum est judicium, et judex accepit. Propter hoc dissipata est lex, et non perducitur ad finem judicium: quia impius per potentiam deprimit justum. Propter hoc exiit judicium perversum.'

52. Sed et beatus Osee propheta, attendite quid loquatur de principibus, dicens. 'Pro eo quod transgressi sunt pactum meum, et adversus legem meam tulerunt, et exclamabant: Cognovimus te, quia adversum sis Israel. Bonum ut iniquum persequuti sunt. Sibi regnaverunt, et non per me: tenuerunt principatum, nec me agnoverunt.'

53. Sed et sanctum Amos prophetam hoc modo minantem audite: 'In tribus impietatibus filiorum Juda, et in quatuor non avertam eos, propter quod repulerunt legem Domini, et præcepta non custodierunt, sed seduxerunt eos vana eorum. Et emittam ignem super Judam, et comedet fundamenta Jerusalem. Hæc dicit Dominus: In tribus impietatibus Israel, et in quatuor non avertam eos, propter quod tradiderunt pecunia justum, et pauperem pro calciamentis quæ calciant super pulverem terræ, et colaphis cædebant capita pauperum, et viam humilium declinaverunt.' Et post pauca: 'Quærite Dominum et vivetis, ut non reluceat sicut ignis domus Joseph, et comedat eam, nec erit qui extinguat. Domus Israel odio habuerunt in portis redarguentem, et verbum justum abominati sunt.' Qui Amos prohibitus ne prophetaret in Israel, absque adulationis tepore respondens: 'Non eram,' inquit, 'ego propheta nec filius prophetæ, sed eram pastor caprarius vellicans sycomoros, et suscepit me

Dominus ab ovibus, et dixit Dominus ad me: Vade et prophetiza in plebem meam Israel, et nunc audi verbum Domini,' regem namque alloquebatur: 'Tu dicis, noli prophetare in Israel, et non congreges turbas in domum Jacob. Propter quod hæc dicit Dominus. Uxor tua in civitate meretricabitur, et filii tui et filiæ tuæ gladio cadent, et terra tua funiculo metietur, et tu in terra immunda morieris; Israel autem captivus ducetur a terra sua.' Et infra: 'Audite itaque hæc, qui contribulatis immane pauperem, et dominationem exercetis in inopes super terram, qui dicitis, quando transibit mensis ut acquiramus, et sabbata ut aperiamus thesauros.' Et post pauca: 'Jurat Dominus contra superbiam Jacob, si obliviscetur in contemptione opera vestra, et in his non conturbabitur terra, et lugebit omnis qui commorabitur in ea, et ascendet sicut flumen consummatio: Et convertam dies festos vestros in luctum, et injiciam in omnem lumbum cilicium, et in omne caput decalvationem, et ponam eum sicut luctum dilecti, et eos, qui cum eo sunt, sicut diem mœroris.' Et iterum: 'Gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabunt neque venient super nos mala.'

54. Sed et sanctus Micheas vates, attendite quid sit affatus; 'Audi,' inquiens, 'tribus.' Et quid exornabit civitatem? nunquid ignis? Et domus iniquorum thesaurizans in thesauros iniquos, et cum injuria injustitiam. Si justificabitur in statera iniquus, et in saccello pondera dolosa, ex quibus divitias suas in impietate repleverunt.'

55. Sed et Sophonias propheta clarus, quas minas exaggerat, audite: 'Prope est,' inquit, 'dies Domino magnus, prope et velox valde. Vox diei Domini amara constituta est et potens, dies iræ, dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies nubis et nebulæ, dies tubæ et clamoris, dies miseriæ et exterminationis, dies tenebrarum et caliginis super civitates firmas et super angulos excelsos. Et contribulabo homines, et ibunt sicut cæci, quia Domino peccaverunt, et effundam sanguinem sicut pulverem, et carnes eorum sicut fimum boum, et argentum eorum et aurum non poterint eximere eos in die iræ Domini. Et in igne zeli ejus consumetur omnis terra, quando consummationem et solitudinem faciet Do-

minus super omnes commorantes in terram. Convenite et conjungimini gens indisciplinata, priusquam efficiamini sicut flos præteriens, priusquam veniat super vos ira Domini.'

56. Et quid Aggæus sanctus propheta dicat attendite: 'Hæc dicit Dominus: Semel ego movebo cœlum, et terram, et mare, et aridum, et avertam regnum, et exterminabo virtutem regum gentium, et avertum quadrigas et ascensores.'

57. Nunc quoque quid Zacharias filius Addo propheta electus dixerit intuemini, hoc modo prophetiam suam exordiens: 'Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus: et nolite tales esse sicut patres vestri, quibus imputaverunt prophetæ priores dicentes: Hæc dicit Dominus omnipotens: Avertite vos a viis vestris: Et non intenderunt ut obaudirent me.' Et infra: 'Et dixit ad me Angelus: Quid tu vides? Et dixi: Falcem ego video volantem longitudinis cubitorum viginti. Maledictio quæ procedit super faciem totius terræ: quoniam omnis fur ex ea usque ad mortem punietur, et projiciam eum, dicit Dominus omnipotens, et intrabit in domum furoris, et in domum jurationis in nomine meo mendacium.'

58. Sanctus quoque Malachias propheta dicit: 'Ecce dies Domini veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes iniquitatem ut stipula, et inflammabit eos dies adveniens, dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet ex eis radicem et germen.'

59. Sed et sanctus Job, attendite quid de principio impiorum et fine disceptaverit, dicens: 'Propter quid impii vivunt, et senuerunt inhoneste: et semen eorum secundum desiderium eorum, et filii eorum ante conspectum eorum, et domus eorum fructuosæ sunt, et timor nunquam, nec plaga Domini est super eos. Vacca eorum non abortivit, et prægnans eorum pertulit partum, et non erravit, sed permanet sicut oves æternæ. Et pueri eorum gaudent, et psalterium sumentes et cytharam finierunt in bonis vitam suam, in requiem inferorum dormierunt.' Nunquid Deus facta impiorum non respicit? Non ergo: 'sed lucerna impiorum extinguetur, et superveniet eis eversio et dolores tanquam parturientis eos ab ira tenebunt. Et erunt sicut paleæ a vento, et sicut pulvis, quem abstulit turbo. Deficiant filiis

ejus bona. Videant oculi ejus occisionem suam, nec a Domino resalvetur.' Et post aliquanta de iisdem: 'Qui gregem,' inquit, 'cum pastore rapuerunt, et jumentum orphanorum abduxerunt, et bovem viduæ pignoraverunt, et declinaverunt imponentes a via necessitatis. Agrum ante tempus non suum demessi sunt, pauperes potentium vineas sine mercede et sine cibo operati sunt, nudos multos dormire fecerunt sine vestimentis, tegmen animæ eorum abstulerunt.' Et post pauca, Quum ergo sciret eorum opera, tradidit eos in tenebras: 'Maledicatur ergo pars ejus a terra, pariant plantationes ejus aridæ.' Retribuatur ergo illi sicut egit, contribuletur omnis iniquus sicut lignum sine sanitate. In iracundia enim surgens impotentem evertit. Propterea enim non credet de vita sua quum infirmari cœperit, non speret sanitatem, sed cadet in languorem. Multos enim læsit superbia ejus, et marcidus factus est sicut malva in æstu, velut spica quum de stipula sua decidit. Et infra: 'Quod si multi fuerint filii ejus, in occisionem erunt. Quod et si collegerit ut terram argentum, et similiter ut lutum præparaverit aurum: hæc omnia justi consequuntur.'

60. Quid præterea beatus Esdras propheta ille bibliotheca legis minatus sit attendite, hoc modo disceptans: 'Hæc dicit Dominus meus: Non parcet dextera mea super peccantes, nec cessabit romphæa super effundentes sanguinem innocuum super terram. Exibit ignis ab ira mea, et devorabit fundamenta terræ et peccatores quasi stramen incensum. Væ eis qui peccant, et non observant mandata mea, dicit Dominus, non parcam illis. Discedite filii apostatæ, et nolite contaminare sanctificationem meam. Novit Deus qui peccant in eum, propterea tradet eos in mortem, et in occisionem. Jam enim venerunt super orbem terrarum mala multa. Immissus est gladius vobis ignis, et quis est qui recutiet ea? Nunquid recutiet aliquis leonem esurientem in silva? aut nunquid extinguet ignem quum stramen incensum fuerit? Dominus Deus mittet mala, et quis est qui recutiet ea? et exibit ignis ex iracundia ejus, et quis extinguet eum? Coruscabit, et quis non timebit? tonabit, et quis non horrebit? Deus cuncta minabitur, et quis non terrebitur? A facie ejus tremet terra, et fundamenta maris fluctuantur de profundo.'

61. Ezechiel quoque propheta egregius, quatuorque evangelicorum animalium mirandus inspector, quid de sceleratis edixerit, attendite, cui primum Dominus miserabiliter plagam Israel deflenti ait: ‘ Iniquitas domus Israel et Juda invaluit nimis, quia impleta est terra iniquitate et immunditia. Ecce ego sum. Non parcet oculus meus neque miserebor.’ Et infra: ‘ Quoniam terra plena populis, et civitas plena iniquitate est: Et avertam impetum virtutis eorum, et polluentur sancta eorum. Exoratio veniet, et quæret pacem, et non erit.’ Et post aliquanta: ‘ Factus est,’ inquit, ‘ sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, terra quæ peccaverit mihi ut delinquat delictum, extendam manum in eam, et conteram ejus firmamentum panis, et emittam in eam famem, et tollam de ea hominem, et pecora. Et si sint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, et Job, non liberabunt eam, sed ipsi in sua justitia salvi erunt, dicit Dominus. Quod si etiam bestias malas inducam super terram et puniam illam, et erit in exterminium, et non erit qui iter faciat a facie bestiarum; et tres viri isti in medio ejus sint, vivo ego dicit Dominus, si filii et filiæ ejus liberabuntur, sed ipsi soli salvi erunt, terra autem erit in interitum.’ Et iterum: ‘ Filius non accipiet injustitiam patris, neque pater accipiet injustitiam filii. Justitia justi super ipsum erit. Et iniquus, si avertat se ab omnibus iniquitatibus quas fecit, et custodiat omnia mandata mea, et faciat justitiam et misericordiam multam, vita vivet et non morietur. Omnia delicta ejus, quæcunque fecit non erunt: in sua justitia, quam fecit, vita vivet. Nunquid voluntate volo mortem injusti, dicit Dominus, quam ut avertat se a via sua mala et vivat? Quum se autem converterit justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum omnes iniquitates quas fecit iniquus, omnes justitiæ, quas fecit, non erunt in memoria. In delicto suo, quo excidit, et in peccatis suis, quibus peccavit, morietur.’ Et post aliquanta: ‘ Et scient omnes gentes, quia propter peccata sua captivi ducti sunt domus Israel; eo quod reliquerunt me. Et averti faciem meam ab eis, et tradidi eos in manus inimicorum ejus, et omnes gladio ceciderunt. Secundum immunditias suas, et secundum iniquitates suas feci illis, et averti faciem meam ab eis.’

62. Hæc de sanctorum prophetarum minis dixisse sufficiat: pauca tantum de Sapientia Salomonis, quæ adhortationem vel denuntiationem exprimant regibus, non minus quam minas huic opusculo inserere necessarium duxi, ne dicant me gravia et importabilia in humeros hominum verborum onera velle imponere, digito autem meo ea, id est consolatorio affatu, nolle movere. Audiamus itaque quid propheta dixit. 'Diligite,' inquit, 'justitiam, qui judicatis terram.' Hoc unum testimonium, si toto corde servaretur, abunde ad corrigendos patriæ duces sufficeret. Nam si dilexissent justitiam, diligerent utique fontem quodammodo, et originem totius justitiæ Deum. 'Servite Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite eum.' Heu quis victurus est, ut quidam ante nos ait, quando ista a civibus perficiantur, si tamen usquam perfici possunt, 'Quoniam invenitur ab his qui non tentant illum, apparet autem eis qui fidem habent in eum.' Nam isti sine respectu tentant Deum, cujus præcepta contumaci despectione contemnunt, nec fidem servant illi, cujus oraculis blandis vel aliquantulum severis dorsum versant et non faciem. 'Perversæ enim cogitationes separant a Deo.' Et hoc in tyrannis nostri temporis perspicue deprehenditur. Sed quid nostra mediocritas huic tam aperto sensui miscetur? Loquatur namque pro nobis, ut diximus, qui solus verax est, Spiritus scilicet Sanctus, de quo nunc dicitur: 'Spiritus autem Sanctus disciplinæ effugiet fictum.' Et iterum: 'Quoniam spiritus Dei replevit orbem terrarum.' Et infra, finem malorum bonorumque oculato judicio prætendens, ait: 'Quomodo spes impii tanquam lanugo est quæ a vento tollitur, et tanquam fumus qui a vento diffusus est, et tanquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur, et tanquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. Justi autem in perpetuum vivent. Et apud Deum est merces illorum, et cogitatio eorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini. Quoniam dextera sua proteget eos, et brachio sancto suo defendet illos.' Dissimiles etenim qualitate sunt valde, justi et impii, nimirum, ut dixit Dominus: 'Eos, qui honorant,' inquiens, 'me, honorabo: et, qui me spernunt, erunt ignobiles.'

63. Sed transeamus ad cætera: 'Audite,' inquit, 'omnes reges et intelligite, discite judices finium terræ, præbete aures vos qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a Deo potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Quoniam quum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, neque custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem ejus ambulastis: horrende et celeriter apparebit vobis, quoniam judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguis enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim personas subtrahet, qui est omnium dominator; nec reverebitur magnitudinem cujusquam, quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi pro omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo, reges, hi sunt sermones mei, ut discatis sapientiam, et non decidatis. Qui enim custodierint justa, justificabuntur, et qui didicerint sancta, sanctificabuntur.'

64. Hactenus cum regibus patriæ non minus prophetarum oraculis quam nostris sermonibus disceptavimus, volentes eos scire quæ propheta dixerat: 'Quasi,' inquiens, 'a facie colubri fuge peccata: si accesseris ad illa, suscipient te dentes leonis, dentes eorum interficientes animas hominum.' Et iterum: 'Quam magna misericordia Domini, et propitiatio ejus convertentibus ad se.' Et si non habemus in nobis illud apostolicum, ut dicamus; 'Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis,' tamen illud propheticum, toto corde possimus dicere: Heu quia anima perit! Et iterum: 'Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum: levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlo.' Sed et illud Apostoli: 'Cupimus unumquemque vestrum in viceribus Christi esse.'

65. Quam enim libenter hoc in loco, acsi marinis fluctibus jactatus, et in optato evectus portu remis, si non tantos talesque malitiæ episcoporum vel cæterorum sacerdotum, aut clericorum in nostro quoque ordine erigi adversus DEUM vidissem montes; quos me, secundum legem, ceu testes, primum duris verborum cautibus, dein populum, si tamen sanctionibus inhæret, non ut corporaliter interficiantur, sed

mortui vitiis, vivant Deo, ne personarum arguar exceptionis, totis necesse est viribus lapidare, verecundia interveniente quiescerem. Sed mihi quæso, ut jam in superioribus dixi, ab his veniam impertiri, quorum vitam non solum laudo, verum etiam cunctis mundi opibus præfero, cujusque me, si fieri possit, ante mortem esse aliquamdiu participem opto et sitio, nostris jam nunc obvallatis sanctorum duobus clipeis lateribus, invictis, dorso adversitatis mœnia stabilito, capite, pro galea, adjutorio Domini fidissime contecto crebro veracium volatu, vel alitent conviviorum cautes.

66. Sacerdotes habet Britannia, sed insipientes; quam plurimos ministros, sed impudentes; clericos, sed raptores subdolos; pastores, ut dicuntur, sed occisioni animarum lupos paratos, quippe non commoda plebi providentes, sed proprii plenitudinem ventris quærentes; Ecclesiæ domus habentes, sed turpis lucri gratia eas adeuntes; populos docentes, sed præbendo pessima exempla, vitia, malosque mores; raro sacrificantes, et nunquam puro corde inter altaria stantes; plebem ob peccata non corripientes, nimirum eadem agentes; præcepta Christi spernentes, et suas libidines votis omnibus implere curantes; sedem Petri Apostoli immundis pedibus usurpantes, sed merito cupiditatis in Judæ traditoris pestilentem cathedram decidentes; veritatem pro inimico odientes, et mendaciis acsi carissimis fratribus faventes; justos inopes immanes quasi angues torvis vultibus conspicantes, et sceleratos divites absque ullo verecundiæ respectu sicut cœlestes angelos venerantes; egenis eleemosynam esse dandam summis e labiis prædicantes, sed ipsi vel obolum non dantes; nefanda populi scelera tacentes, et suas injurias quasi Christo irrogatas amplificantes; religiosam forte matrem, seu sorores, domo pellentes, et externas veluti secretiori ministerio familiares indecenter levantes, vel potius, ut vera dicam, licet inepta non tam mihi quam talia agentibus, humiliantes; ecclesiasticos post hæc gradus propensius quam regna cœlorum ambientes, et tyrannico ritu acceptos defendentes, nec tamen legitimis moribus illustrantes; ad præcepta sanctorum, si aliquando duntaxat audierint quæ ab illis sæpissime audienda erant, oscitantes ac stupidos, et ad ludicra et ineptas secula-

rium hominum fabulas, ac si iter viæ, quæ mortis, pandunt, strenuos et intentos; pinguedinis gratia taurorum more raucos, et ad illicita infeliciter promptos; vultus arroganter in altum habentes, et sensus, conscientia remordente, ad ima vel Tartarum demersos; uno sane perdito denario mœstos, et ad unum inquisitum lætos; in apostolicis sanctionibus, ob inscitiam vel peccatorum pondus, ora etiam scientium obturantes, hebetes ac mutos, et in flexibus mundialium negotiorum mendacibus doctissimos; quorum de scelerata conversatione multos sacerdotio irruentes, potius vel illud pene omni pecunia redimentes, quam tractos, et in eodem veteri infaustoque intolerabilium piaculorum cœno, post sacerdotalem episcopatus vel presbyterii sedem, qui nec ibidem usquam sederunt, utpote indigne, porcorum more volutantes, rapto tantum sacerdotali nomine nec tamen tenore, vel apostolica dignitate accepta; sed qui nondum ad integram fidem sunt vel malorum pœnitentia idonei, quomodo ad quemlibet ecclesiasticum, ut non dicam summum, convenientes et adepti gradum, quem non nisi sancti atque perfecti, et Apostolorum imitatores, et, ut Magistri gentium verbis loquar, irreprehensibiles, legitime et absque magno sacrilegii crimine suscipiunt?

67. Quid enim tam impium tamque scelestum est, quam ad similitudinem Simonis Magi, non intervenientibus licet interea promiscuis criminibus, episcopatus officium vel presbyterii terreno pretio, quod sanctitate rectisque moribus decentius acquiritur, quempiam velle mercari? Sed in eo isti propensius vel desperatius errant, quo non ab Apostolis vel Apostolorum successoribus, sed a tyrannis et a patre eorum diabolo, fucata et nunquam profutura emunt sacerdotia: quin potius vulut culmen tectumque malorum omnium quoddam, quo non facile eis improperentur a quoquam admissa prisca vel nova, et cupiditatis gulæque desideria, utpote præpositi multorum facilius rapiant, scelestæ vitæ structuræ superponunt. Nam si talis profecto coemptionis conditio ab impudentibus istis, non dicam apostolo Petro, sed cuilibet sancto sacerdoti pioque regi ingesta fuisset, eadem responsa accepissent, quæ ab apostolo auctor eorundem Magus Simon dicente Petro: 'Pecunia tua tecum sit in perditionem.' Sed forte heu, qui ambitores istos ordinant, imo potius humiliant,

atque pro benedictione maledicunt, dum ex peccatoribus non pœnitentos, quod rectius fuerat, sed sacrilegos et desperatos faciunt, et Judam quodammodo in Petri cathedra Domini traditorem, ac Nicolaum in loco Stephani martyris statuunt immundæ hæresios adinventorem, eodem modo sacerdotio adsciti sunt: et ideo non magnopere detestantur in filiis, quinimo venerantur, quod similiter ut patribus subinde venisse certissimum est. Etenim eos, si in parochiam, resistentibus sibi et tam pretiosum quæstum denegantibus severe commessoribus, hujusmodi margaritam invenire non possint, præmissis ante solicite nuntiis, transnavigare maria, terrasque spatiosas transmeare non tam piget quam delectat, ut omnino talis species inæquiparabilisque pulchritudo, et, ut verius dicam, diabolica illusio, vel venditis omnibus copiis, comparetur. Dein cum magno apparatu magnaque phantasia, vel potius insania, repedantes ad patriam, ex erecto erectiorem incessum pingunt, et dudum summitates montium conspicantes, nunc recte ad æthera vel ad summa nubium vellera, luminum semidormitantes acies librant, ac sese, nova quædam plasmata, imo diabolica organa, ut quondam Novatus Romæ, dominicæ conculcator margaritæ porcus niger, patriæ ingerunt, violenter manus non tam venerabilibus aris quam flammis inferni ultricibus dignas, in tali schema positi, sacrosanctis Christi sacrificiis extensuri.

68. Quid tu infelix populе, a talibus, ut dixit Apostolus, bestiis ventris præstolaris? His ne corrigeris, qui seipsos non modo ab bona non invitant, sed secundum prophetæ exprobrationem laborant ut inique agant? Talibusne oculis illustraberis, qui hæc tantum avide speculantur, quæ proclive vitiis, id est, Tartari portis, ducant? Vel certe secundum Salvatoris dictum, si non istos rapacissimos ut Arabiæ lupos, acsi Loth ad montem, igneum Sodomorum imbrem præpropere fugeritis, cæci educti a cæcis pariter in inferni foveam cadetis.

69. Sed forsitan aliquis dicat, non ita omnes episcopi vel presbyteri ut superius comprehensi, quia non schismatis, non superbiæ, non immunditiæ infamia maculantur, mali sunt; quod nec vehementer et nos diffitemur. Sed licet sciamus eos castos esse et bonos, breviter tamen respondebimus.

Quid profuit Heli sacerdoti, quod solus non violaverit præcepta Domini, rapiendo in fuscinulis, antequam adeps Domino offerretur, ex ollis carnes, dum eadem mortis ira, qua filii sunt, mulctatur? Quis rogo eorum, de quorum moribus satis multa superius diximus, ob invidiam melioris hostiæ cœlestique igni in cœlis evectæ, ut Abel, occisus? qui etiam mediocris verbi aspernantur convitium. Quis perosus est consilium malignantium, et cum impiis non sedit, ita ut de eo veridice quasi de Enoch diceretur: ‘Ambulavit Enoch cum Deo et non inveniebatur,’ in mundi scilicet vanitate omnis post idola proclive id temporis claudicare, relicto Deo, insipientis? Quis eorum, salutari in arca, hoc est, nunc Ecclesia, nullum Deo adversantem, ut Noe diluvii tempore, non admisit, ut perspicue monstraretur non nisi innoxios vel pœnitentes egregios in dominica domo esse debere? Quis victoribus solum, et in tricentenario numero, hoc est Trinitatis sacramento, liberato justo regum quinque, victriciumque turmarum exercitus ferales vincentibus, et nequaquam aliena cupientibus sacrificium offerens, ut Melchisedech, benedixit? Quis sponte proprium in altari capite cædendum, ut Abraham, Deo jubente, obtulit filium, ut simile quoddam huic impleret Christi mandatum dicentis, oculum dextrum scandalizantem evelli debere, et prophetæ præcaveret, se maledictum esse gladium et sanguinem prohibentem? Quis memoriam malefacti de corde radicitus, ut Joseph, evulsit? Quis in monte cum Domino loquutus, et nequaquam concrepantibus tubis exinde perterritus, duas tabulas cornutamque faciem aspectu incredulis inhabilem et horrendam tropico sensu, ut Moyses, advexit? Quis eorum, pro peccatis populi exorans, imo de pectore clamavit, ut ipse, ‘Domine,’ inquiens, ‘peccavit populus iste peccatum grande, quod si dimittis eis, dimitte: alioquin dele me de libro tuo?’

70. Quis zelo Dei accensus mirabili, ad ultionem fornicationis sine dilatione, sanando pœnitentiæ medicamine stupri affectum, ne ira populo inardesceret, sicut Phinees sacerdos, ut per hoc in ævo reputaretur illi justitia, strenue consurrexit? Quis vero eorum, vel in extirpationem usque ad internecionem de terra repromissionis septem gentium morali intelligentia, vel ad constabilitionem spiritualis Israel,

pro eis Jesum Nave imitatus est? Quis eorum, populo Dei finales terminos trans Jordanem, ut sciretur quid cuique tribui conveniat, sicut supradicti Phinees scilicet et Jesus sagaciter divisere, ostendit? Quis, ut adversariorum plebi Dei innumera prosterneret gentium millia, unicam filiam, quæ propria voluptas intelligitur, imitans et in hoc Apostolum dicentem: 'Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant,' obviantem victoribus cum tympanis et choris, id est, carnalibus desideriis, in sacrificium votivæ placationis, ut Jephthe, mactavit? Quis eorum, ad conturbanda, fuganda, sternendaque superbarum gentium castra, mysterii Trinitatis, ut supradiximus, cum lagenas viris tenentibus egregias in manibus sonantesque tubas, id est propheticos et apostolicos sensus, ut dixit Dominus prophetæ: 'Exalta quasi tuba vocem tuam:' et Psalmista de Apostolis: 'In omnem terram exivit sonus eorum,' et lagenas splendidissimo ignis lumine noctu coruscantes, quæ accipiuntur in sanctorum corporibus bonis operibus annexis, et Sancti Spiritus igni ardentibus, ut Apostolus, habentes, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus, post idololatriæ luci, quod moraliter interpretatum, est densæ et fuscæ cupiditatis, succisionem silvæ, et evidentia signa Judaici velleris, imbris cœlestis expertis, et gentilis, rore Sancti Spiritus madefacti, fide non dubia, ut Gedeon, processit?

71. Quis eorum, mori exoptans mundo et vivere Christo, luxuriosos gentium convivas laudantes, Deos suos, id est, sensus extollentes divitias, ut Apostolus, et avaritia, inquit, quæ est simulachrorum servitus, concussis duabus virtute brachiorum columnis, quæ intelliguntur in voluptatibus nequam animæ carnisque, quibus domus humanæ omnis nequitiæ quodammodo pangitur ac fulcimentatur, tam innumerabiles, ut Sampson, prostravit? Quis orationibus, holocaustoque lactantis agni Philistinorum metum depellens, insperatas tonitruorum voces nubiumque imbres concitans, absque adulatione regem constituens, eundem Deo non placentem abjiciens, uncto pro illo meliore in regno, ut Samuel, valedicturus populo astabit hoc modo dicens: 'Ecce præsto sum, loquimini coram Domino et Christo ejus, utrum bovem cujusquam tulerim, an asinum, si quem-

piam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi?' Cui a populo responsum est dicente: ' Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicujus quippiam.' Quis eorum, igne cœlesti centum superbos exurens, quinquaginta humiles servans, et absque adulationis fuco, non Deum per prophetas sed idolum Accaron consulenti, mortem imminentem iniquo regi annuncians, omnes prophetas simulachri Baal, qui interpretati accipiuntur sensus humani, invidiæ, avaritiæ, ut jam diximus, semper intenti, mucrone corusco, hoc est verbo Dei, ut Helias egregius vates, prostravit, et zelo Dei commotus, iniquorum terræ imbres adimens æthrales, ac si fortissimo penuriæ claustello tribus annis sexque mensibus obseratos, fame, siti moribundus in deserto conquestus est: ' Domine,' inquiens, ' prophetas tuos occiderunt, et altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam?'

72. Quis eorum, carissimum discipulum terrenis extra solitum ponderibus oneratum, quæ ante ea a se magnopere licet rogato ut acciperet despecta fuissent, etsi non perpetua lepra, ut Helisæus, saltim expulsione mulctavit? Et quis ex illis, puero in vitæ desperatione æstuanti, atque improviso super bellico hostium apparatu civitatem, in qua erant, obsidentium tremefacto, inter nos, ut ille animæ visus, ferventi exoratione ad Deum facta, ita ut intueri potuerit auxiliarium cœlestis exercitus, armatorum curruum, ceu equitum ignito vultu fulgentium, montem plenum, patefecit, et credere quin fortior esset ad salvandum quam inimici ad pugnandum? Et quis eorum, corporis tactu, mortui scilicet mundo, viventis autem Deo, alii diverso funere occubanti, proculdubio mortuo Deo, vitiis vero viventi, quasi supradictus, proficiet, ita ut satim prosiliens Christo grates pro sanitate agat cunctorum pene mortaliuin ore desperata? Cujus eorum, carbone ignito de altari forcipe Cherubin advecto, ut peccata sua delerentur humilitate confessionis, labia, ut Esaiæ, mundata sunt; et efficaci oratione sibi adjuncta pii regis Ezechiæ, supplantatione centum octoginta quinque millia exercitus Assyriorum, nullo apparente vulneris vestigio, angeli manu, ut supradicti, prostrata sunt?

Quis eorum, ob præcepta Dei, et minas cœlitus datas, veritatemque vel non audientibus proferendam, squalores pædoresque carcerum, ut momentaneas mortes, ut beatus Jeremias excepit? Et ne multa: Quis eorum, ut Magister gentium dixit, errare in montibus, et in speluncis, et in cavernis terræ, lapidari, secari, totius mortis genere pro nomine Domini attentari, sicut sancti prophetæ, perpessus est?

73. Sed quid immoramur in exemplis veteribus, acsi non essent in novo ulla? Audiant itaque nos, qui absque ullo labore angustum hoc iter Christianæ religionis, prætento tantum sacerdotali nomine, intrare se putant, carpentes paucos flores, veluti summos de extento sanctorum novi Testamenti tyronum amœnoque prato. Quis vestrum, qui torpetis potius quam sedetis legitime in sacerdotali sede, ejectus de consilio impiorum, post diversarum plagas virgarum, ut sancti Apostoli, quod dignus habitus est pro Christo vero Deo contumeliam pati, toto corde Trinitati gratias egit? Quis, ob testimonium verum Deo ferendum, fullonis vecte cerebro percussus, ut Jacobus primus, in novo duntaxat episcopus Testamento, corporaliter interiit? Quis gladio vestrum, ab iniquo principe, ut Jacobus Joannis frater, capite cæsus est? Quis, ut protominister martyrque evangelicus, hoc solum criminis habens, quod viderit Deum quem perfidi videre nequiverant, nefandis manibus lapidatus est? Quis, inversis pedibus crucis affixus pro reverentia Christi patibulo, quem non minus morte quam vita honoraturus, ut clavicularius ille cœlorum regni idoneus, extremum halitum fudit? Quis ex vobis, gladii ictu veridicantis, pro confessione Christi, post vincula carceris, naufragia, amaram virgarum cædem, post fluminum, latronum, gentium, Judæorum, pseudoapostolorum continua pericula; post famis, jejunii, vigiliarum labores; post perpetem solicitudinem omnium Ecclesiarum; post æstum pro scandalizantibus; post infirmitatem pro infirmis; post admirabilem prædicando Christi Evangelium orbis pene circuitum, ut vas electionis Magisterque gentium electus, capite plexus est?

74. Quis vestrum, ut sanctus martyr Ignatius Antiochiæ urbis episcopus, post admirabiles in Christo actus, ob testimonium ejus, leonum molis Romæ confractus est? cujus

verba quum ad passionem duceretur audientes, si aliquando vultus vestri rubore suffusi sunt, non solum in comparatione ejus vos non putabitis sacerdotes, sed ne mediocres quidem Christianos esse. Ait enim in Epistola quam ad Romanam Ecclesiam misit: ‘A Syria usque Romam cum bestiis terra marique depugno, die ac nocte connexus et colligatus decem leopardis, militibus, dico, ad custodiam datis, qui ex beneficiis nostris sæviores fiunt. Sed ego eorum nequitiis magis erudior: nec tamen in hoc justificatus sum. O salutares bestias, quæ præparantur mihi, quando venient? quando emittentur? quando eis frui licebit carnibus meis? quas ego exopto acriores parari, et invitabo ad devorationem mei, et deprecabor ne forte, ut in nonnullis fecerunt, timeant attingere corpus meum: quinimo, et si cunctabuntur, ego vim faciam, ego me ingeram. Date, quæso, veniam, ego novi quid expediat mihi: nunc incipio esse Christi discipulus: facessat invidia vel humani affectus, vel nequitiæ spiritualis, ut in Jesum Christum adipisci merear ignes, cruces, bestias, dispersiones ossium, discerptionesque membrorum; ac totius corporis pœnæ, et omnia in me unum supplicia diaboli arte quæsita complentur, dummodo Jesum Christum merear adipisci.’ Quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aspicitis? Quid talia surdis sensuum auribus auscultatis? Discutite, quæso, tenebrosam atramque cordis vestri caliginem temporis, ut veritatis et humilitatis præfulgidum lumen videre possitis. Christianus non mediocris sed perfectus, sacerdos non vilis sed summus, martyr non segnis sed præcipuus dicit: ‘Nunc incipio esse Christi discipulus.’ Et vos, acsi Lucifer ille de cœlo projectus, verbis non potestate erigimini, et quodammodo sub dente ruminatis et gestibus prætenditis, quæ antea actor vester depinxerat: ‘In cœlum,’ inquiens, ‘conscendam, et ero similis Altissimo.’ Et iterum: ‘Ego fodi, et bibi aquam, et exsiccavi vestigio pedum meorum omnes rivos aggerum.’ Multo rectius oportebat vos imitari Illum et audire, qui totius bonitatis et humilitatis vere invictum exemplar est, dicentem per prophetam: ‘Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.’ O mirabile quoddam, dixisse eum opprobrium hominum, quum omnis mundi opprobria deleverit: et iterum in Evan-

gelio: ‘ Non possum ego a me ipso facere quicquam,’ quum ipse coævus Patri ac Spiritui Sancto, communis ejusdemque substantiæ, cœlum et terram cum omni eorum inæstimabili ornamento fecerit, non alterius sed propria potestate; et vos arroganter verba exaltasse, propheta dicente: ‘ Quid superbit, terra et cinis?’ Sed ad propositum revertar.

75. Quis inquam ex vobis, ut Smyrnensis ecclesiæ pastor egregius Polycarpus Christi testis, mensam humane hospitibus ad ignem eum avide trahentibus apposuit, et objectus flammis pro Christi caritate, dixit: ‘ Qui dedit mihi ignis ferre supplicium, dabit, ut sine clavorum confixione flammas immobiliter perferam.’ Unum adhuc, præter magnam verbis volans sanctorum silvam, exempli gratia ponam Basilium, scilicet Cæsariensem episcopum, qui, quum ab iniquo principe minæ hujuscemodi intentarentur, quod, nisi in crastinum Arriano cœno ut cæteri, macularetur, esset omnino moriturus, dixisse fertur: ‘ Ego sane ero cras qui hodie sum, tu te utinam non mutares.’ Et iterum: ‘ Utinam haberem aliquid digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basilium de nodo follis hujus absolveret.’ Quis ex vobis apostolici sermonis regulam, quæ ab omnibus semper sanctis sacerdotibus quibusque temporibus extantibus, humanam suggestionem præcipitanter ad nequitiam festinantem recutientibus servata est, in concussione tyrannorum indirupte custodivit, hoc modo dicens: ‘ Obedire oportet magis Deo quam hominibus?’

76. Igitur confugientes solito more ad Domini misericordiam sanctorumque prophetarum ejus voces, ut illi pro nobis oraculorum suorum jacula imperfectis pastoribus, ut antea tyrannis queis compuncti sanentur, librent, videamus quid Dominus per prophetas ad desides et inhonestos sacerdotes, et non bene populum tam exempla quam verba docentes, minarum loquatur. Nam et Heli ille sacerdos in Silo, pro eo quod non digno Deo zelo severe in filios contemnentes Deum ultus fuerat, sed molliter et clementer, utpote paterno affectu, admonuerat, tali animadversione damnatur, dicente ad eum propheta: ‘ Hæc dicit Dominus: Manifeste ostendi me ad domum patris tui, quum essent in Ægypto servientes Pharaonis, et elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotio.’ Et post pauca: ‘ Quare respexisti

in incensum meum, et in sacrificium meum improbo oculo? et honorificasti filios tuos plusquam me, ut benediceres eos a primordio in omnibus sacrificiis coram me? Et nunc sic dicit Dominus: Quoniam qui honorificant me, honorabo eos: et qui pro nihilo habent me, ad nihilum redigentur. Ecce dies venient, et disperdam nomen tuum, et semen domus patris tui. Et hoc tibi signum sit, quod veniet super duos filios tuos Ophni et Phinees; in uno die morientur ambo in gladio virorum.' Si hæc itaque patiuntur, qui verbis tantum subjectos, et non condigna ultione emendant, quid ipsis fiet, qui ad mala hortantur peccando et trahunt?

77. Quid illi quoque perspicuum est vero vati, post expletionem signi ab eodem prædicti, et restitutionem aridæ manus impio regi, misso a Judæa prophetare in Bethel, prohibitoque ne quid ibidem cibi gustaret, ac decepto ab alio, ut dicebatur, propheta, ut parum quid panis et aquæ sumeret, obtigit, dicente ad eum suo hospite: 'Hæc dicit Dominus Deus: Quia inobediens fuisti ori Domini, et non custodisti mandatum quod præcepit Dominus Deus tuus, et reversus es, et comedisti panem, et bibisti aquam in hoc loco, in quo mandaveram tibi, ne manducares panem nec biberes aquam; non ponetur corpus tuum in sepulchro patrum tuorum. Et factum est,' inquit, 'postquam manducavit panem et bibit aquam, stravit sibi asinam suam et abiit; et invenit eum leo in via, et occidit eum?'

78. Esaiam quoque sanctum prophetam de sacerdotibus hoc modo loquentem audite: 'Væ impio in malum, retributio enim manuum ejus fiet ei. Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt ejus. Populo meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. Stat ad judicandum Dominus, et stat ad judicandos populos. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui et principibus ejus. Vos depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus exercituum?' Et item: 'Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitiam scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei, ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent. Quid

facietis in die visitationis et calamitatis de longe venientis?' Et infra: 'Verum hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt, sacerdotes nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt judicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordium, ita ut non esset ultra locus.'

79. 'Propterea audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. Dixistis enim: Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans quum transierit non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.' Et post aliquanta: 'Et subvertet grando spem mendacii, et protectionem. Aquæ inundabunt, et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans quum transierit, eritis et in conculcationem: quandocunque pertransierit, tollet vos.' Et iterum: 'Et dixit Dominus: Eo quod appropinquat populus iste ore suo, et labiis glorificant me, cor autem eorum longe est a me: ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic, miraculo grandi et stupendo. Peribit enim sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, et dicunt: Quis videt nos? et quis novit nos? Perversa enim hæc vestra cogitatio.' Et post aliquanta: 'Hæc dicit Dominus: Cœlum sedes mea, et terra scabellum pedum meorum est. Quæ ista est domus, quam ædificabitis mihi, et quis erit locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus. Ad quem autem aspiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu et trementem sermones meos? Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est.'

80. Jeremias quoque virgo prophetaque quid insipientibus loquatur pastoribus, attendite: 'Hæc dicit Dominus: Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt

a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt:' Et paulo post: ' Et ingressi contaminastis terram meam, et hæreditatem meam posuistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus? Et tenentes legem nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me. Propterea adhuc judicio contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo.' Item post aliquanta: ' Stupor et mirabilia facta sunt in terra: prophetæ prædicabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in novissimis ejus?' ' Cui loquar et contestabor, ut audiat? Ecce incircumcisæ aures eorum, et audire non possunt. Ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium, et non suscipiunt illud: ' quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student, et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax, et non erit pax. Confusi sunt, qui abominationem fecerunt. Quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Quamobrem cadent inter ruentes, in tempore visitationis eorum corruent, dicit Dominus.' Et iterum: ' Omnes isti principes declinantium, ambulantes fraudulenter, æs et ferrum, universi corrupti sunt, defecit sufflatorium in igne, frustra conflavit conflator, malitiæ autem eorum non sunt consumptæ, argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.' Et post pauca: ' Ego sum, Ego sum: Ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio: et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus: Et loquutus sum ad vos mane consurgens et loquens et non audistis, et vocavi vos et non respondistis. Faciam domui huic in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam: et loco quem dedi vobis et patribus vestris, sicut feci Silo, et projiciam vos a facie mea.'

81. Et iterum: ' Filii mei exierunt a me, et non subsistunt: et non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas: quia stulte egerunt pastores, et Dominum non quæsierunt. Propterea non intellexerunt, et grex eorum

dispersus est.' Et post aliquanta: 'Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocabit Dominus nomen tuum. Ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fruteta ejus.' Et iterum: 'Venite, congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad devorandum. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcaverunt partem meam, dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis.' Itemque loquitur: 'Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit, et Domino non placuit. Nunc recordabitur iniquitatum eorum, et visitabit peccata illorum. Prophetæ dicunt eis: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, sed pacem veram dabit Dominus vobis in loco isto. Et dixit Dominus ad me: Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos et non præcepi eis, visionem mendacem et divinationem et fraudulentiam et seductionem cordis sui prophetant vobis.' Ideo hæc dicit Dominus: In gladio et fame consumentur prophetæ illi: et populi, quibus prophetaverunt, projecti erunt in viis Jerusalem præ fame et gladio, et non erit qui sepeliat.'

82. Et iterum: 'Væ pastoribus, qui disperdunt et dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, et ejecistis eos, et non visitastis illos. Ecce, ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, dicit Dominus. Propheta namque et sacerdos polluti sunt, et in domo mea inveni malum eorum, dicit Dominus: et idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris, impellentur enim et corruent in ea, afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, dicit Dominus. Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem, et prophetabant in Baal, et decipiebant populum meum Israel. Et in prophetis Jerusalem vidi similitudinem, adulterium, et iter mendacii: et confortaverunt manus pessimorum, ut non converteretur unusquisque a malitia sua: facti sunt mihi omnes Sodoma, et habitatores ejus quasi Gomorrah. Propterea hæc dicit

Dominus ad prophetas: Ecce ego cibabo eos absinthio, et potabo eos felle. A prophetis enim Jerusalem est egressa pollutio super omnem terram. Hæc dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, et decipiunt vos: visionem enim cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt enim his, qui me blasphemant, loquutus est Dominus; Pax erit vobis: et omnibus, qui ambulant in pravitate cordis sui, dixerunt: Non veniet super eos malum. Quis enim affuit in consilio Domini, et vidit et audivit sermonem ejus? Quis consideravit verbum illius et audivit? Ecce, turbo Dominicæ indignationis egreditur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet: non revertetur furor Domini usque dum faciat, et usque dum compleat cogitationem cordis sui. In novissimis diebus intelligetis consilium ejus.'

83. Parum namque cogitatis vel facitis; quod sanctus quoque Joel monens inertes sacerdotes, ac deflens detrimentum populi pro iniquitatibus eorum edixit: 'Expergiscimini qui estis ebrii a vino vestro, et plorate et lamentamini omnes qui bibitis vinum in ebrietatem, quia ablata est ab ore vestro jucunditas et gaudium. Lugete sacerdotes, qui deservitis altari, quia miseri facti sunt campi. Lugeat terra, quia miserum factum est frumentum, et siccatum est vinum, diminutum est oleum, aruerunt agricolæ. Lugete possessiones pro tritico et hordeo, quia periit vindemia ex agro, vitis arefacta est, ficus diminutæ sunt: granata, et palma, et malum, et omnia ligna agri arefacta sunt, quoniam confuderunt gaudium filii hominum.' Quæ omnia spiritualiter intelligenda erunt vobis, ne tam pestilenti fame verbi Dei animæ vestræ arescerent. Et iterum: 'Flete sacerdotes, qui deservitis Domino, dicentes: Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, et ne dominentur eorum gentes, uti ne dicant gentes, ubi est Deus eorum.' Sed hæc vos nequaquam auditis, sed omnia, quibus propensius divini furoris indignatio inardescat, admittitis.

84. Quid etiam sanctus Osee propheta sacerdotibus vestri moduli dixerit, signanter attendite: 'Audite hæc sacerdotes, et intendat domus Israel et domus regis, infigite auribus

vestris, quoniam ad vos est judicium, quia laqueus facti estis Speculationi, et velut reticulum extensum super Itaburium quod indagatores venationis confixerunt.'

85. Vobis etiam a Domino alienatio hujuscemodi intendatur per prophetam Amos dicentem: 'Odio habui et repuli dies festos vestros, et non accipiam odorem in solennibus conventionibus vestris, quia etsi obtuleritis holocaustomata et hostias vestras, non accipiam ea. Et salutare declarationis vestræ non aspiciam. Transfer a me sonum cantionum tuarum, et psalmum organorum tuorum non audiam.' Famis etenim Evangelici cibi, culina ipsa vestræ animæ viscera excomedens grassatur in vobis, sicut supradictus propheta prædixit. 'Ecce,' inquiens, 'dies veniunt, dicit Dominus, et emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem in audiendo verbum Dei, et movebuntur aquæ a mari usque ad mare, et ab Aquilone usque ad Orientem percurrent quærentes verbum Domini, et non invenient.'

86. Auribus quoque percipite sanctum Micheam, acsi cœlestem quandam tubam adversus subdolos populi principes concisius personantem: 'Audite nunc,' inquiens, 'principes domus Jacob, nonne vobis est ut cognoscatis judicium odientibus bona, et quærentibus maligna, rapientibus pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum? Quemadmodum comederunt carnes plebis meæ, et pelles eorum ab eis excoriaverunt, ossa eorum confregerunt, et laniaverunt quasi carnes in olla; succlamabunt ad Deum et non exaudiet eos, et avertet faciem suam ab eis in illo tempore, propter quod malitiose gesserunt in adinventionibus suis super ipsos. Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, et prædicant in eum pacem, et non est data in os eorum: excitavi in eum bellum. Propterea nox erit vobis ex visione, et tenebræ vobis erunt ex divinatione, et occidet sol super prophetas, et contenebrescet super eos dies, et confundentur videntes somnia, et deridebuntur divini, et obtrectabunt adversus omnes ipsi: quoniam non erit qui exaudiat eos, si non ego implevero fortitudinem in spiritu Domini et judicio et potestate, ut annuntiem domui Jacob impietates suas, et Israel peccata

sua. Audite hæc itaque duces domus Jacob, et residui domus Israel, qui abominamini judicium, et omnia recta pervertitis, qui ædificatis Sion in sanguine, et Jerusalem in iniquitatibus: duces ejus cum muneribus judicant, et sacerdotes ejus cum mercede respondebant, et prophetæ ejus cum pecunia divinabant, et in Domino requiescebant, dicentes: Nonne Dominus in nobis est? Non venient super nos mala. Ideo propter vos Sion sicut ager arabitur, et Jerusalem sicut specula pomarii erit, et mons domus sicut locus sylvæ.' Et post aliquanta: ' Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, et sicut racemus in vindemia quum non sit botrus ad manducandum primitiva. Heu me, anima quia periit terrenis operibus, semper peccatorum reverentia exoritur reverens a terra, et, qui corrigat inter homines, non est. Omnes in sanguinem judicio contendunt, et unusquisque proximum suum tribulatione tribulat, in malum manus suas præparat.'

87. Quid Sophonias etiam propheta egregius de vestris olim comessoribus disceptaverit, attendite, de Jerusalem namque loquebatur quæ spiritualiter Ecclesia vel anima intelligitur: ' O,' inquiens, ' quæ erat splendida et liberata civitas, confidens columba, non obaudivit vocem, nec percepit disciplinam, in Domino non confisa est, et ad Deum suum non accessit.' Et id quare, ostendit: ' Principes ejus sicut leo rugientes, judices sicut lupi Arabiæ non relinquebant in mane, prophetæ ejus spiritum portantes viri contemptoris, sacerdotes ejus prophanabant sancta, et impie agebant in lege: Dominus autem justus in medio ejus, et non faciet injustum mane, mane dabit judicium suum.'

88. Sed et beatum Zachariam prophetam monentem vos in verbo Dei audite: ' Hæc enim dicit Dominus omnipotens: Judicium justum judicate, et misericordiam et miserationem facite unusquisque ad fratrem suum, et viduam et orphanum et advenam et pauperem per potentiam nolite nocere, et malitiam unusquisque fratris sui non reminiscatur in corde suo: et contumaces fuerunt ne observarent, et dederunt dorsum stultitiæ, et aures suas degravaverunt ut non audirent, et cor suum statuerunt insuadibile ne audirent legem meam et verba, quæ misit Dominus omnipotens in spiritu suo in

manibus prophetarum priorum, et facta est ira magna a Domino omnipotente.' Et iterum: 'Quoniam qui loquebantur, loquuti sunt molestias, et divini visa falsa, et somnia falsa loquebantur, et vana consolabantur: propter hoc aridi facti sunt sicut oves, et afflicti sunt quoniam non erat sanitas. Super pastores exacervata est iracundia mea, et super agnos visitabo.' Et post pauca: 'Vox lamentantium pastorum, quia misera facta est magnitudo eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser factus est decursus Jordanis. Hæc dicit Dominus omnipotens: Qui possidebant interficiebant, et non pœnituit eos: et, qui vendebant eas dicebant: Benedictus Dominus, et ditati sumus, et pastores earum nihil passi sunt in eis. Propter quod non parcam jam super inhabitantes terram, dicit Dominus.'

89. Quid præterea sanctus Malachias propheta vobis denunciaverit, audite: 'Vos,' inquiens, 'sacerdotes qui spernitis nomen meum, et dixistis: In quo spernimus nomen tuum? Offerendo ad altare meum panes pollutos: et dixistis, In quo polluimus eos? In eo quod dixistis: Mensa Domini pro nihilo est, et quæ superposita sunt sprevistis: quoniam si adducatis cæcum ad victimam, nonne malum? Si admoveatis claudum aut languidum, nonne malum? Offer itaque illud præposito tuo si suscipiet illud, si accipiet personam tuam, dicit Dominus omnipotens. Et nunc exorate faciem Dei vestri, et deprecamini eum: in manibus vestris facta sunt hæc, si accipiam ex vobis personas vestras.' Et iterum: 'Et intulistis de rapina claudum et languidum, et intulistis munus. Nunquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus? Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino, quia rex magnus ego sum, dicit Dominus exercituum, et nomen meum horribile in gentibus.' 'Et nunc ad vos mandatum hoc, O sacerdotes, si nolueritis audire et ponere super cor ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris, quoniam non posuistis super cor. Ecce ego projiciam vobis brachium, et dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum.' Sed interea ut avidius organa nequitiæ præparetis ad bona, quid de sancto sacerdote dicat, si quan-

tulumcunque adhuc interni auditus in vobis remanet, auscultate: ‘ Pactum meum,’ inquiens, ‘ fuit cum eo,’ de Levi namque vel Moyse secundum historiam loquebatur, ‘ vitæ et pacis, dedi ei timorem, et timuit me, a facie nominis mei pavebat, lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus, in pace et in æquitate ambulavit mecum, et multos avertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.’ Nunc item mutavit sensum, et malos increpare non desinit: ‘ Vos,’ inquiens, ‘ recessistis de via, et descandalizastis plurimos in lege, et irritum fecistis pactum cum Levi, dicit Dominus exercituum. Propter quod et ego dedi vos contemptibiles et humiles in omnibus populis, sicut non servastis vias meas, et accepistis faciem in lege. Nunquid non pater unus omnium nostrum: nunquid non Deus unus creavit nos? Quare ergo despicit unusquisque fratrem suum?’ Et iterum: ‘ Ecce veniet Dominus exercituum, et quis poterit cogitare diem adventus ejus? et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim egredietur quasi ignis ardens, et quasi poa lavantium, et sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum et quasi argentum.’ Et post pauca: ‘ Invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis: Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et quia ambulavimus coram Domino exercituum tristes?’ Ergo nunc beatos dicemus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes iniquitatem, tentaverunt Deum, et salvi facti sunt.’

90. Quid vero Ezechiel propheta dixerit, attendite: ‘ Væ,’ inquiens, ‘ super væ veniet, et nuntius super nuntium erit, et quæretur visio a propheta, et lex peribit a sacerdote et consilium de senioribus.’ Et iterum: ‘ Hæc dicit Dominus: Eo quod sermones vestri sunt mendaces, et divinationes vestræ vanæ, propter hoc ecce ego ad vos, dicit Dominus: Extendam manum meam super prophetas qui vident mendacia, et eos qui loquuntur vana in disciplina populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, et in terram Israel non intrabunt, et scietis quia ego Dominus. Propterea populum meum seduxerunt dicentes, pax Domini, et non est

pax Domini. Hic struit parietem, et ipsi ungunt eum, et cadet.' Et post aliquanta: 'Væ his qui concinnant cervicalia subtus omnem cubitum manus, et faciunt velamina super omne caput universæ ætatis ad subvertendas animas. Animæque subversæ sunt populi mei, et animas possidebant, et contaminabant me ad populum meum propter manum plenam hordei, et propter fragmentum panis ad occidendas animas quas non oportebat mori, et ad liberandas animas quas non oportebat vivere, dum loquimini populo exaudienti vana eloquia.' Et infra: 'Fili hominis dic, Tu es terra quæ non compluitur, neque pluvia facta est super te in die iræ, in qua principes in medio ejus, sicut leones rugientes, rapientes rapinas, animas devorantes in potentia, et pretia accipientes, et viduæ tuæ multiplicatæ sunt in medio tui, et sacerdotes ejus despexerunt legem meam, et polluebant sancta mea. Inter sanctum et pollutum non distinguebant, et inter medium immundi et mundi non dividebant, et a sabbatis meis obvelabant oculos suos, et polluebant in medio eorum.'

91. Et iterum: 'Et quærebam ex eis virum recte conversantem, et stantem ante faciem meam omnino in tempore iræ, ne in fine delerem eam, et non inveni. Et effudi in eam animum meum in igne iræ meæ ad consumendum eos: vias eorum in caput eorum dedi, dicit Dominus.' Et post aliquanta: 'Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis loquere filiis populi mei, et dices ad eos: Terra in quam ego gladium superinducam, et acceperit populus terræ hominem unum ex ipsis, et dederit eum sibi in speculatorem, et viderit gladium venientem super terram, et tuba cecinerit, et significaverit populo: et audierit qui audit vocem tubæ et non observaverit: et venerit gladius et comprehenderit eum, sanguis ejus super caput ejus erit. Quia, quum vocem tubæ audisset, non observavit, sanguis ejus in ipso erit: et hic, quia custodivit animam suam, liberavit. Et speculator si viderit gladium venientem et non significaverit tuba, et populus non observaverit: et veniens gladius acceperit ex eis animam, et ipsa propter iniquitatem suam capta est; et sanguinem de manu speculatoris requiram. Et tu fili hominis, speculatorem te dedi domui Israel, et audies ex ore meo verbum quum dicam peccatori, morte morieris: et non loqueris ut avertat se a via

sua impius: et ipse iniquus in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Tu vero si prædixeris impio viam ejus, ut avertat se ab ea, et non se averterit a via sua: hic sua impietate morietur, et tu animam tuam eripuisti.'

92. Sed sufficiant hæc pauca de pluribus prophetarum testimonia, queis retunditur superbia vel ignavia sacerdotum contumacium, ne putent nos propria potius adinventione quam legis sanctorum vel auctoritate eis talia denuntiare. Videamus igitur quid evangelica tuba mundo personans inordinatis sacerdotibus eloquatur, non enim de illis, ut jam diximus, qui apostolicam sedem legitime obtinent, quique bene norunt largiri spiritualia conservis suis in tempore cibaria, si qui tamen multi impræsentiarum sunt; sed de pastoribus imperitis, qui derelinquunt oves, et pascunt vana, et non habent verba pastoris periti, nobis sermo est. Evidens ergo indicium est, non esse eum legitimum pastorem, sed mediocrem quidem Christianum, qui hæc non tam nostra, qui valde exigui sumus, quam Veteris Novique Testamenti decreta recusarit, vel inficiatus fuerit; sicut bene quidam nostrorum ait: 'Optabiliter cupimus, ut hostes Ecclesiæ sint nostri quoque absque ullo fœdere hostes; et amici ac defensores nostri non solum fœderati, sed etiam patres ac domini habeantur.' Conveniant namque singuli vero examine conscientiam suam, et ita deprehendent an secundum rectam rationem sacerdotali cathedræ insideant. Videamus, inquam, quid Salvator mundi Factorque dicat. 'Vos estis,' inquit, 'sal terræ, quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut projiciatur foras ut conculcetur ab hominibus.'

93. Hoc unum testimonium ad confutandos impudentes quosque abunde sufficere posset, sed ut evidentioribus adhuc astipulationibus, quantis semetipsos intolerabilibus scelerum fascibus, falsi hi sacerdotes opprimant, verbis Christi comprobetur, aliqua annectenda sunt. Sequitur enim: 'Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.' Quis ergo sacerdotum hujus temporis ita ignorantiæ cæcitate depellit, ut ceu lux clarissimæ lucernæ, in aliqua domo cunctis

noctu residentibus, scientiæ simul et bonorum operum lampade luceat? Quis ita universis ecclesiæ filiis tutum, publicum, conspicuumque refugium, ut sit civibus firmissima forte editi montis civitas vertice constituta, habetur? Sed et quod sequitur: ‘Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent patrem vestrum qui in cœlis est:’ quis eorum uno saltem die potest implere? Quin potius densissima quædam eorum nebula, atraque peccaminum omni insulæ ita incumbit nox, ut omnes pene a via recta avertat, ac per invios impeditosque scelerum calles errare faciat, quorum non modo Pater cœlestis non laudatur per opera, sed etiam intolerabiliter blasphematur. Velim quidem hæc scripturæ sacræ testimonia huic epistolæ inserta vel inserenda, sicut nostra mediocritas posset, omnia utcunque historico vel morali sensu interpretari.

94. Sed, ne in immensum modum opusculum hoc, his qui non tam nostra quam Dei despiciunt, fastidiunt, avertunt, proteletur, simpliciter et absque ullo verborum circuitione congesta vel congerenda sunt. Et post pauca: ‘Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.’ Et iterum: ‘Nolite judicare, ut non judicemini: in quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis.’ Quis rogo vestrum respiciet id quod sequitur? ‘Quid autem vides,’ inquit, ‘festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non consideras? aut quomodo dicis fratri tuo, Sine ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabes in oculo tuo est.’ Vel quod sequitur: ‘Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi disrumpant vos,’ quod sæpissime vobis evenit. Et populum monens, ne a dolosis doctoribus, ut estis vos, seduceretur, dixit: ‘Attendite vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona bonos fructus facit, et mala malos.’ Et infra: ‘Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.’

95. Quid sane vobis fiet, qui, ut propheta dixit, labiis tantum et non corde Deo creditis? Qualiter autem impletis quod sequitur: ‘Ecce,’ inquiens, ‘ego mitto vos sicut oves in medio luporum,’ qui versa vice, ut lupi in gregem ovium, proceditis; vel quod ait: ‘Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ?’ Prudentes quidem estis ut aliquem ore exitiabili mordeatis, non ut caput vestrum, quod est Christus, objectu quodammodo corporis defendatis, quem totis operum malorum conatibus conculcatis. Nec enim simplicitatem columbarum habetis, quin potius corvino assimilati nigrori, ac semel de arca, id est ecclesia, evolitantes, inventis carnalium voluptatum fœtoribus, nusquam ad eam puro corde revolastis. Sed videamus et cætera: ‘Nolite,’ ait, ‘timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.’ Quidnam horum feceritis, recogitate. Quem vero vestrum sequens testimonium non in profundo cordis arcano vulneret, quod de pravis antistitibus Salvator ad apostolos loquitur? ‘Sinite illos, cæci sunt duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent.’ Egent sane populi, quibus præestis, vel potius quos decepistis, audire.

96. Attendite verba Domini ad apostolos et turbas loquentis, quæ et nos, ut audio, in medium crebro proferre non pudet. ‘Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite: secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim et ipsi non faciunt.’ Periculosa certe ac supervacua sacerdotibus doctrina est, quæ pravis operibus obfuscatur. ‘Væ vobis hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines, vos autem non intratis nec introeuntes sinitis intrare.’ Non solum enim præ tantis malorum criminibus quæ geritis in futuro, sed etiam pro his, qui vestro quotidie exemplo pereunt, pœnali pœna plectemini: quorum sanguis in die judicii de vestris manibus requiretur. Sed quid mali quod servi parabola prætenderit inspicite, dicentis: ‘In corde suo moram facit dominus meus venire.’ Qui pro hoc forsitan ‘inceperat percutere conservos suos, manducans et bibens cum ebriis. Veniet ergo,’ inquit, ‘dominus servi illius in die qua non

sporat, et hora qua ignorat, et dividet eum,' a sanctis scilicet sacerdotibus, ' partemque ejus ponet cum hypocritis,' cum eis certe, qui sub sacerdotali tegmine multum obumbrant nequitiæ. ' Illic,' inquiens, ' erit fletus et stridor dentium,' quibus in hac vita non crebro evenit ob quotidianas ecclesiæ matris ruinas filiorum, vel desideria regni cœlorum.

97. Sed videamus quid Christi verus discipulus, Magister gentium Paulus, qui omni ecclesiastico doctori imitandus est, ' sicut et ego Christi,' in tali negotio præloquatur in prima epistola dicens, ' Quia quum cognoverunt Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, et occæcatum est insipiens cor eorum; dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.' Licet hoc gentibus dici videatur, intuemini tamen quia competenter istius ævi sacerdotibus cum populis coaptabitur. Et post pauca: ' Qui commutaverunt,' inquit, ' veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori qui est benedictus in sæcula: propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.' Et iterum: ' Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, impudicitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio,' scilicet animarum populi, ' contentione, dolo, malignitate; susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum: parentibus inobedientes, insensatos, incompositos, sine misericordia, sine affectione, qui quum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.'

98. Quisnam supradictorum his omnibus in veritate caruit? Si enim esset, forte caperetur subjecto sensu in quo ait: ' Non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus,' nullo scilicet hoc malo eorum exstante immuni. Et infra: ' Tu autem secundum duritiam tuam, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in diem iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.' Et iterum: ' Non est enim acceptio personarum apud Deum. Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt: quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis

justificabuntur.' Quid ergo severitatis ingruit his qui non solum implenda non faciunt, et prohibita non declinant, sed etiam ipsam verborum Dei lectionem, vel tenuiter auribus ingestam, pro sævissimo angue refugiunt?

99. Sed transeamus ad sequentia: 'Quid ergo,' inquit, 'dicemus? Permanebimus in peccato ut gratia abundet? absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo iterum vivemus in illo?' Et post aliquanta: '' Quis nos,' ait, 'separabit a caritate Christi? tribulatio? an angustia, an persequutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?' Quem vestrum, quæso, talis intimo corde occupabit affectus, qui non modo pro pietate non laboratis, sed etiam ut inique agatis et Christum offendatis, multa patimini? Vel quod sequitur: 'Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus, non in commessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione: sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.'

100. Et iterum ad Corinthios in prima Epistola: 'Ut sapiens,' inquit, 'architectus fundamentum posui, alter superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod est Jesus Christus. Si quis autem superædificet super fundamentum hoc aurum et argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, unumquodque opus manifestum erit; dies enim Domini declarabit illud, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, omnia per ignem judicabuntur. Qui superædificaverit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.' Et iterum: 'Si quis videtur apud vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum.' Et post aliquanta: 'Non bona gloriatio vestra. Nescitis, quia modicum fermentum, totam massam corrumpit? Expurgate igitur vetus fermentum, ut sitis nova conspersio.' Quomodo expurgabitur vetus fermentum, id est peccatum, quod a diebus

indies cunctis conatibus cumulatur? Et iterum: 'Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis; non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exire. Nunc autem scripsi vobis ne commisceri, si quis nominatur frater, et est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum quidem sumere.' Sed latro nequaquam pro furto vel latrocinio furem alium damnat, quem potius optat, tuetur, amat, utpote sui sceleris consortem.

101. Item in Epistola ad Corinthios secunda: 'Ideo,' inquit, 'habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam consequuti sumus, non deficiamus: sed abjiciamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia neque adulterantes verbum Dei,' per malum exemplum scilicet, et per adulationem. In subsequentibus autem ita de malis doctoribus dicit: 'Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt, operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum: ipse enim Sathanas transfigurat se in angelum lucis. Non est magnum igitur si ministri ejus transfigurentur ut angeli justitiæ, quorum finis erit secundum opera eorum.'

102. Attendite quoque quid ad Ephesios dicat. An nescitis vos pro hoc in aliquo reos teneri? 'Hoc,' inquiens, 'dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis sicut gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei, per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis eorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem omnis immunditiæ et avaritiæ.' Et quis vestrum sponte expleverit id quod sequitur: 'Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei, et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed replemini Spiritu Sancto?

103. Sed et quod ad Thessalonicos dicit: 'Neque enim fuimus apud vos aliquando in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, nec quærentes ab hominibus gloriari, neque a vobis, neque ab aliis, quum possimus honori esse, ut cæteri apostoli Christi. Sed facti sumus sicut parvuli in medio vestrum, vel tanquam si nutrix foveat

parvulos suos, ita desiderantes vos cupide, volebamus vobis tradere non solum Evangelium, sed etiam animas nostras.' Si hunc vos apostoli retinetis in omnibus affectum, ejus quoque cathedræ legitime insidere noscatis. Vel etiam quod sequitur: 'Scitis,' inquit, 'quæ præcepta dederim vobis. Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, et sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in honore et sanctificatione, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur neque circumveniat in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus de his omnibus. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit sed Deum.' Quis etiam vestrum circumspecte cauteque custodivit id quod sequitur: 'Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, et concupiscentiam malam, propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ? 'Videtis enim pro queis peccatis ira Dei potissimum consurgat.

104. Audite itaque quid de vobis prophetico spiritu sanctus idem apostolus vestrisque consimilibus prædixerit, ad Timotheum aperte scribens: 'Hoc enim scitote, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines semetipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. 'Et hos devita,' sicut et propheta dicit: 'Odivi congregationem malignorum, et cum impiis non sedebo.' Et post aliquanta, quod nostro tempore videmus pullulare, ait: 'Semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes. Quemadmodum enim Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et isti resistunt veritati: homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus sicut et illorum fuit.'

105. Etenim evidenter ostendit qualiter se exhibeant suo officio sacerdotes, ita ad Titum scribens: 'Te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum habens, irreprehensibile, ut is qui

ex adverso est vereatur; nullum malum habens dicere de nobis.' Et iterum ad Timotheum: 'Labora,' inquit, 'sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut placeat ei cui se probavit. Nam et qui contendit in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.' Hæc quidem bonorum adhortatio. Quod vero item comprehendit, malorum hominum, ut vos quibusque intelligentibus apparetis, denuntiatio est: 'Si quis,' inquiens, 'aliter docet, et non acquiescit sermonibus sanis Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languescens erga quæstiones, et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.'

106. Sed quid sparsim positis amplius utentes testimoniis, sensuum ac diversorum undis, in despecta ingenii nostri cymbula fluctuabimur? Recurrere tandem aliquando usque ad lectiones illas, quæ ad hoc non solum ut recitentur, sed etiam adstipulentur benedictioni, qua initiantur sacerdotum vel ministrorum manus, eosque perpetuo doceant, ut ne a mandatis, quæ fideliter continentur in eis, sacerdotali dignitate degenerantes recedant, ex omni pene sanctarum scripturarum textu merito excerptæ sunt, necessarium duximus; ut apertius cunctis pateat æterna supplicia mansura eos, et non esse sacerdotes vel Dei ministros, qui earum doctrinas atque mandata opere, secundum vires suas, non adimpleverint. Audiamus ergo quid princeps apostolorum beatus Petrus de tali negotio signaverit: 'Benedictus,' inquiens, 'Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, qui per magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vitæ æternæ, per resurrectionem a mortuis Domini nostri Jesu Christi, in hæreditatem incorruptibilem, immarcessibilem, incontaminatam, conservatam in cœlis in vos, qui in virtute Dei custodimini.' Quare enim insipienter a vobis violatur talis hæreditas, quæ non sicut terrena decidua, sed immarcessibilis atque æterna est? Et post aliquanta: 'Propter quod succincti estote lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecte sperantes in eam, quæ offertur vobis, gratiam in revelatione Jesu Christi.' Rima-

mini namque pectoris vestri profunda an sobrii sitis, et perfecte sacerdotalem gratiam examinandam in Domini revelatione conservetis. Et iterum dicit: ‘Quasi filii benedictionis non configurantes vos illis prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundum eum qui vos vocavit sanctos, et vos sancti in omni conversatione estote. Propter quod scriptum est: Sancti estote, quia ego sum sanctus.’ Quis rogo vestrum ita sanctitatem toto animi ardore sectatus est, ut hoc quantum in se est avide festinaret implere? Sed videamus quid in ejusdem secunda lectione contineatur: ‘Carissimi,’ inquit, ‘animas vestras castificate ad obediendum fidei per spiritum in caritate, in fraternitate, ex corde vero invicem diligentes perseveranter, quasi renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili verbo Dei vivi, et permanentis in æternum.’

107. Hæc quidem ab apostolo mandata, et in die vestræ ordinationis lecta, ut ea indirupte custodiretis, sed nequaquam a vobis in judicio impleta, sed nec multum cogitata vel intellecta sunt. Et infra: ‘Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationem, et invidiam, et detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabiles, et sine dolo lac concupiscite, ut eo crescatis in salutem, quoniam dulcis est Dominus.’ Recogitate an hæc quoque surdis auribus a vobis audita crebrius conculcentur. Et iterum: ‘Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem, ut virtutes annuncietis ejus qui de tenebris vos vocavit in illud tam admirabile lumen suum.’ Non solum enim per vos virtutes Dei non annuntiantur vel meliorantur, sed etiam pravissimis vestris apud incredulos quosque despiciuntur exemplis. Audistis forte in eodem die, quod in lectione Actus Apostolorum lectum est: ‘Petro in medio discipulorum surgente qui dixit: Viri fratres, oportet scripturam impleri, quam prædixit Spiritus Sanctus per os David de Juda.’ Et paulo post: ‘Hic itaque acquisivit agrum de mercede iniquitatis.’ Hoc, securo vel potius hebeti corde, quasi non de vobis lectum fuisset, audistis. Quis, quæso, vestrum non quærit agrum de mercede iniquitatis? Judas namque loculos compilabat, vos Ecclesiæ donaria filiorumque animas ejus vastatis. Ille adiit Judæos ut Deum

venderet, vos tyrannos et patrem vestrum diabolum ut Christum despiciatis. Ille triginta argenteis venalem habuit omnium Salvatorem, vos vel uno obolo.

108. Quid plura? Fertur vobis in medium Matthiæ in confusionem vestram exemplum, sanctorum quoque Apostolorum, electione vel judicio Christi non propria voluntate sortiti, ad quod cæci effecti non videtis quam longe a meritis ejus distetis, dum in amorem et effectum Judæ traditoris sponte corruistis. Apparet ergo eum qui vos sacerdotes, sciens, ex corde dicit, non esse eximium Christianum. Sane quod sentio, proferam. Posset quidem lenior fieri increpatio, sed quid prodest vulnus manu tantum palpare, unguentove ungere, quod tumore jam vel fœtore sibi horrescens, cauterio et publico ignis medicamine eget, si tamen ullo modo sanari possit, ægro nequaquam medelam quærente, et ab hoc medico longius recedente? O inimici Dei et non sacerdotes, veterani malorum et non pontifices, traditores et non sanctorum apostolorum successores, impugnatores et non Christi ministri. Auscultastis quidem secundæ lectionis apostoli Pauli verborum sonum, sed in nullo modo monita virtutemque servastis, et simulachrorum modo, quæ non vident neque audiunt, eodem die altari astitistis, tunc et quotidie vobis intonantis: 'Fratres,' inquit, 'fidelis sermo est, et omni acceptione dignus.' Ille dixit fidelem et dignum, vos ut infidelem et indignum sprevistis: 'Si quis episcopatum cupit, bonum opus desiderat.' Vos episcopatum magnopere avaritiæ gratia, non spiritualis profectus obtentu cupitis, et bonum opus illi condignum nequaquam habetis: 'Oportet ergo hujusmodi irreprehensibilem esse.' In hoc namque sermone lachrymis magis quam verbis opus est, acsi dixisset apostolus eum esse omnibus irreprehensibiliorem debere: 'Unius uxoris virum.' Quid ita apud nos quoque contemnitur quasi non audiretur vel idem dicere et virum uxorum? 'Sobrium, prudentem.' Quis etiam ex vobis hoc aliquando inesse sibi saltem optavit? 'Hospitalem:' Id, si forte casu evenerit, popularis auræ potius quam præcepti gratia factum, non prodest, Domino Salvatore ita dicente: 'Amen dico vobis, receperunt mercedem suam:' 'Ornatum, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum.' O feralis im-

mutatio, O horrenda præceptorum cœlestium conculcatio! Nonne infatigabiliter ad hæc expugnanda, vel potius obruenda, actuum verborumque arma corripitis, pro queis conservandis atque firmandis, si necesse fuisset, et pœna ultro subeunda, et vita ponenda erat?

109. Sed videamus et sequentia: ‘ Domum,’ inquit, ‘ suam bene regentem, filios habentem subditos, cum omni castitate.’ Ergo imperfecta est patrum castitas, si eidem non et filiorum accumuletur. Sed quid erit, ubi nec pater, nec filius mali genitoris exemplo pravatus, conspicitur castus? ‘ Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam adhibebit?’ Hæc sunt verba quæ indubitatis effectibus approbantur: ‘ Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non vino multum deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes.’ His nimirum horrescens diu immorari, unum veridice possum dicere, quin hæc omnia in contrarios actus mutentur, ita ut clerici, quod non absque dolore cordis fateor, impudici, bilingues, ebrii, turpis lucri cupidi, habentes fidem et, ut verius dicam, infidelitatem in conscientia impura, non probati in bono, sed in malo opere præsciti ministrantes, et innumera crimina habentes sacro ministerio adsciscantur. Audistis etiam illo die, quo multo dignius multoque rectius erat, ut ad carcerem vel catastam pœnalem quam ad sacerdotium traheremini, Domino scistitanti, quem se esse putarent discipuli, Petrum respondisse: ‘ Tu es Christus filius Dei vivi;’ eique Dominum pro tali confessione dixisse: ‘ Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.’ Ergo Petrus a Deo patre doctus, recte Christum confitetur: vos autem moniti a patre vestro diabolo, iniquo Salvatorem malis actibus denegatis. Vero sacerdoti dicitur: ‘ Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam:’ vos quidem assimilamini ‘ viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam.’ Notandum vero est, quod insipientibus in ædificanda domo, arenarum pendulæ mobilitati Dominus non cooperetur, secundum illud: ‘ Fecerunt sibi reges, et non per me.’ Itidemque quod sequitur eadem sonat dicendo: ‘ Et portæ

inferni non prævalebunt,' ejusque peccata intelliguntur. De vestra quid exitiabili structura pronunciatur? ' Venerunt flumina, et flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina ejus magna.' Petro ejusque successoribus dicit Dominus: ' Et tibi dabo claves regni cœlorum:' vobis vero: ' Non novi vos, discedite a me operarii iniquitatis,' ut separati sinistræ partis cum hœdis, eatis in ignem æternum. Itemque omni sancto sacerdoti promittitur: ' Et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis: et quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis.' Sed quomodo vos aliquid solvetis ut sit solutum et in cœlis, a cœlo ob scelera adempti, et immanium peccatorum funibus compediti, ut Salomon quoque ait: ' Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur?' Quaque ratione aliquid in terra ligabitis quod supra modum etiam ligetur, præter vosmetipsos, qui ita ligati iniquitatibus in hoc mundo tenemini, ut in cœlis nequaquam ascendatis, sed in infausta Tartari ergastula, non conversi in hac vita ad Dominum, decidatis?

110. Nec sibi quisquam sacerdotum de corporis mundi solum conscientia supplaudat, quum eorum queis præest, si qui propter ejus imperitiam vel desidiam seu adulationem perierint, in die judicii de ejusdem manibus, veluti interfectoris, animæ exquirantur. Quia nec dulcior mors, quæ infertur a bono quoque homine quam malo: alioquin non dixisset apostolus, velut paternum legatum suis successoribus derelinquens: ' Mundus ego sum ab omnium sanguine. Non enim subterfugi quo minus annuntiarem vobis omne mysterium Dei.' Multum namque usu ac frequentia peccatorum inebriati, et incessanter irruentibus vobis scelerum cumulatorum acsi undis quassati, unam veluti post naufragium, in qua ad vivorum terram evadatis, pœnitentiæ tabulam toto animi nisu exquirite, ut avertatur furor Domini a vobis misericorditer dicentis: ' Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.' Ipse omnipotens Deus totius consolationis et misericordiæ paucissimos bonos pastores conservet ab omni malo, et municipes faciat, subacto communi hoste, civitatis Jerusalem cœlestis, hoc est, sanctorum

omnium congregationis, Pater et Filius, et Spiritus Sanctus, cui sit honor, et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EXPLICIT LIBER S. GILDÆ ABBATIS ET HISTORIOGRAPHI ANGLORUM.

EULOGIUM BRITANNIÆ

SIVE

HISTORIA BRITONUM,

AUCTORE NENNIO.

INCIPIT PRÆFATIO NENNII, BRITONUM HISTORIOGRAPHI, IN HISTORIAM BRITONUM.

Humilis servorum Christi minister et servus Nennius, Dei gratia, Sancti Elboti discipulus, cunctis veritatis obauditoribus salutem.—VESTRÆ sit notum caritati, quod quum rudis eram ingenio, et idiota sermone, hæc pro modulo meo, non propriæ nitens scientiæ, quæ vel nulla vel admodum rara et exilis est, Latinorum auribus idiomatizando tradere præsumpsi; sed partim majorum traditionibus, partim scriptis, partim etiam monimentis veterum Britanniæ incolarum, partim et de annalibus Romanorum; insuper, et de chronicis sanctorum Patrum, Isidori scilicet, Hieronymi, Prosperi, Eusebii; necnon et de historiis Scotorum Saxonumque, licet inimicorum, non ut volui sed ut potui, meorum obtemperans jussionibus seniorum, unam hanc historiunculam undecunque collectam balbutiendo coacervavi: et remanentes spicas actuum præteritorum, ne penitus calcatæ deperirent, quarum ampla seges quondam extranearum gentium infestis messoribus sparsim prærepta est, posterorum memoriæ pudibundus mandare curavi. Quippe multis obnoxius, qui vix aliorum dictamina superficie tenus, prout utile esset, intelligere hucusque quiveram, nedum propria incude sufficiens, sed, velut barbarus, aliorum lingnam infringens, temere commerdavi. Attamen internum vulnus circum præcordia volvens ægre ferebam, si propriæ gentis nomen, quondam

famosum et insigne, oblivione corrosum fumatim evanesceret. Sed quoniam utcunque historiographum Britannorum me malo esse quam neminem, quamvis adeo plures inveniantur qui hunc laborem mihi injunctum satius explere poterant, relegentes humili prece posco, quorumcunque aures inconcinnitate verborum offendero, quo veniam majorum voto parenti, facili exauditione ex debito, se noverint præbituros: errat namque multotiens impotentis effectus, quem errare, si posset, non sineret fervens affectus. Serviat itaque sufficiens caritas, quibus sufficere non potuerit verborum meorum inconcinna simplicitas; nec vilescat in auribus audientium historiæ veritas, quam imperito linguæ vomere exarare sic ausa est mea rusticitas. Siquidem tutius est, salubrem documenti haustum, quolibet vili vasculo ebibere, quam mixtum melle dulcis eloquentiæ venenum mendacii, aureo poculo prægustare.

2. Nec ergo te pigeat, diligens lector, excussis verborum paleis, historiæ grana horreo memoriæ condere; quoniam non quis dicat, aut qualiter dicatur, sed quid dictum sit veritatis testimonio, magis attendendum esse probatur. Nam nec contemptibilem æstimat gemmam, postquam de cœno in quo jacuerat extersit, quod suo thesauro dignatus est postmodum adjicere. Cedo namque majoribus et eloquentioribus, quicunque benigno ardore accensi, exaratura barbarizantis lingua materiam, Romanæ verriculo eloquentiæ planare studuerint, si inconcussam reliquerint historiæ columnellam, quam statui, permanere. Egimus itaque hæc, nostris infirmioribus subveniendo, non majoribus invidendo, 858 anno Dominicæ Incarnationis; vicesimo vero quarto Mervini regis Britonum: cujus laboris pretium majorum precibus recompensari postulo. Sed hæc hactenus prælibata sufficiant: cætera supplex obedientia pro viribus supplebit.

EXPLICIT PRÆFATIO.

INCIPIT APOLOGIA NENNII, BRITONUM HISTORIOGRAPHI, GENTIS BRITONUM.

3. Ego Nennius, sancti Elbodi discipulus, aliqua excerpta scribere curavi, quæ hebetudo gentis Britanniæ dejecerat;

quia nullam peritiam habuerunt, neque ullam commemorationem in libris posuerunt doctores illius insulæ Britanniæ. Ego autem coacervavi omne quod inveni, tam de annalibus Romanorum quam de chronicis sanctorum Patrum, et de scriptis Scotorum Anglorumque, et ex traditione veterum nostrorum. Quod multi doctores atque librarii scribere tentaverint, nescio quo pacto difficilius reliquerint, an propter mortalitates frequentissimas, vel clades creberrimas bellorum. Rogo ut omnis lector, qui legerit hunc librum, det veniam mihi; quia ausus sum, post tantos, hæc tanta scribere, quasi garrula avis, vel quasi quidam invalidus arbiter? Cedo illi qui plus noverit in ista peritia quam ego.

EXPLICIT APOLOGIA GENTIS BRITONUM.

INCIPIUNT CAPITULA.

1 De sex ætatibus mundi, et quot annos unaquæque tenet.

2 Unde dicta sit Britannia, et a quo sit sic nominata, qualiterque sita, et quot in longum et transversum milliaria habet; quotque civitates in se continet; quot genera hominum intra se sustinet; quotque adjacentes insulas possidet; quibus præstantioribus fluminibus interluitur, per quæ divitias et delicias exterorum regnorum deferuntur.

3 Quod Britones impleverunt eam a mari usque ad mare: et a quo tempore, secundum annales Romanorum, inhabitari cœpit; qualiterque Romanorum sugillatio, quod in nos injuste extorquent, refelli potest: de ortu etiam Bruti et proavorum ejus, et quid magus de eo necdum nato prædixerit.

4 De regno Æneæ, Ascanii, Silvii, Bruti et Posthumi: et quod Brutus Britanniam venerit tempore sacerdotis Heli.

5 De adventu Pictorum in Britanniam, et quomodo Orcades Insulas occupaverint et hactenus obtinuerint.

6 Quod Scoti de Hispania venerint; et quo tempore Hiberniam inhabitare cœperint; et qualiter Bartholomeum de Hibernia pestilentia cum suis erascrit; et de quodam Nimec qui postea illo venit, sed et postea cum suis rediit.

7 De tribus filiis cujusdam militis Hispaniæ, qui Hiberniam applicuerunt: quomodo castellum vitreum in mari viderunt, et illud oppugnantes perierunt: sed tamen residui

eorum cum supervenientibus Hispanis paulatim totam Hiberniam possiderunt.

8 Quod nulla certa historia originis Scotorum continetur.

9 Quamdiu Hibernia inhabitabilis fuit: et de quodam nobili Scytha, genero Pharaonis, quem, rege submerso cum suis, Egyptii expulerunt: quomodo peregrinando vagatus sit; et quando Hiberniam appulerit: et quot annos tribuni, dictatores, ac consules rempublicam obtinuerunt.

10 Qua ætate Britones venerunt ad Britanniam, et qua Scythæ, id est Scoti, qui nunc dicuntur Hibernenses, ad Hiberniam: et quomodo Britones a Pictis et Scotis impugnati sint: quo etiam tempore Romani monarchiam mundi adepti fuerint secundum Scotorum peritiam.

11 De supputatione annorum Incarnationis Domini, Patricii, Brigidæ, Columkillæ; et quo anno Saxones Britanniam venerint.

12 Aliud experimentum de ortu Britonum, indigenarum traditionibus seniorum, et ex veteribus libris veterum Britonum inventum: quomodo tres filii Noe diviserunt orbem terrarum in tres partes post Diluvium.

13 De nobilitate Britonum, et quod illi de genere Japhet descenderint a quodam Alanio; cujus genealogiam usque ad Adam protoplastum ducit.

14 Quomodo Julius Cæsar bis a Britonibus repulsus sit, et quomodo, bis victus, de Britannia, sine pace et censu, in fugam rediit.

15 Qualiter tertio, superatis Britonibus, Insulam occupavit; Britonesque sibi subjugavit, et illos tributarios fecit, censumque reddere coegit.

16 Quod in honorem victoriæ Julii, mensis Julius, qui et Quintilis, dedicatus sit.

17 Quod Claudius imperator cum magno labore et detrimento, secundo post Julium, Britones vicit, et usque Orcades totam Insulam obsedit; et ubi obierit.

18 Quanto tempore ab Incarnatione Domini Britones fidem Christi susceperunt.

19 Qualiter Severus, imperator tertius, murum trans Insulam ob incursionem Pictorum Scotorumque facere præcepit, et illos a Britonibus divisit; et ubi postea peremptus sit.

20 Quomodo Carutius imperator vindicavit Severum, satiatus sanguine Britonum; et ubi fornicem triumphalem in memoriam suæ victoriæ construxit.

21 De Constantio Constantini Magni filio, ubi obierit et sepultus sit: et quæ semina in pavimento urbis seruerit.

22 De Maximo imperatore, cujus temporibus S. Martinus virtutibus claruit; et quando imperatores Cæsares nominari desierunt.

23 De Maximiano tyranno, qui, fretus milite Britonum, Gratianum occidit imperatorem, et Britanniam juvenili flore spoliavit, ac Britanniam Minorem eis ad incolatum dedit, sicque eos transmigrare fecit; et quod nunquam postea reverti meruit.

24 De secundo etiam Severo, qui solita structura murum alterum, ad arcendos Pictos et Scotos, fieri a Tinemuthe usque Boggenes præcepit.

25 De Constantio, qui Britonibus in Britannia imperator ultimus præfuit: et quamdiu regnum Romanorum in Britones perduravit, et quando illi Romanos ulterius recipere noluerunt.

26 Quo tempore Britones jugum Romanorum abjecerunt; et quando Nicæna synodus, Ambrosius, Martinus, Hieronymus, floruerunt; et de Maximiniano tyranno et filio ejus Victore; qualiter et ubi interfecti fuerunt: et quot anni ab initio mundi et ab Incarnatione Christi usque ad illud tempus transierunt.

27 Quot vicibus Britones Romanorum duces occiderunt, et qua calliditate eos tamen semper ad auxilia sibi ferenda provocaverunt: et quot anni Britones sub dominio Romanorum fuerunt.

28 Quod ab expulsione Romanorum usque ad adventum Saxonum, per annos videlicet 40, tota Britannia sub maximo metu fuit: et quando Gortigernus rex impius regnavit; quot timoribus quantisque anxietatibus oppressus extitit; quoto anno a Passione Domini Saxones suscepit, et Insulam Thanet ad inhabitandum tradidit: et de prosapia etiam Hengisti, et quomodo Britanniam venit: et quomodo imperium Romanorum super Britones tunc omnino esse desiit.

29 Quando S. Germanus, fidem prædicaturus, Britanniam

venerit, et Pelagianam hæresim extirpavit, damnavit, et omnino destruxit.

30 De Benli rege infideli et tyranno, qui S. Germanum recipere noluit, sed aditum domus suæ prohibuerit.

31 De servo qui eum ad hospitium invitavit, et de vitulo nocte occiso, cocto et comesto; et mane, coram matre, vivo, sano et integro invento.

32 De quodam viro ab eo baptizato, et juxta ejus vaticinium mox defuncto, et ab angelo Dei suscepto.

33 Qualiter hospitis sui filios de oppido educi præcepit; et nocte ipsa arcem cum rege ignis de cœlo funditus consumpsit.

34 Quomodo vir ille qui sanctum hospitio recepit, credidit et baptizatus fuit; et juxta verbum ejus, de servo rex factus est de regno Powisorum, et omnes filii ejus post eum.

35 Qualiter Britones annonas Saxonibus promiserunt, ut pro eis adversus hostes, scilicet Pictos et Scotos, dimicarent; sed postea facere noluerunt.

36 Qualiter rex Vortigernus Romwennam filiam Hengisti adamaverit et duxerit, et Cantiam sibi in dotem dederit.

37 Qualiter Hengistus Octam filium suum, et Ebissam filium Hors fratris sui, ad aquilonales partes Britanniæ invitavit; et quam seditiose gens Saxonum per Hengistum postea clam et parumper venerit.

38 Quomodo rex Vortigernus filiam suam propriam violaverit, et de ea filium genuerit, et crimen in episcopum retorquere voluerit; et S. Germano imperante, in concilio coram omnibus, ab infante proditum scelus illius sit, et sic a B. Germano et omni conventu damnatus sit.

39 Quale consilium Britones regi Vortigerno dederunt.

40 Quomodo cum magis suis locum* castelli quærens, Snaudune, id est Mons-nivis, repererit; sed omnis collecta materies tertio, subito terra dehiscente absorpta sit.

41 Quomodo rex Gortigernus magos suos consuluit; qui ei responderunt, dicentes, se non posse arcem ædificare, ni prius aspergeretur sanguine alicujus pueri qui sine patre conciperetur.

42 De puero sine patre, quæsito et invento: quid de stagno sub terra posito, vase, tentorio, et draconibus et eorum duello prædixerit, et qualiter hæc omnia exposuerit.

43 Qualiter rex Vortigernus Ambrosio arcem dedit quam ædificare non potuit.

44 De Vortemir filio Vortigerni regis; qualiter Saxones cum principibus eorum, interfecto Hors, viriliter pepulit, et per quinquennium abegit.

45 De tribus bellis principalibus quæ Vortemir contra Saxones gessit; et quid moriens de se sepeliendo præceperit.

46 Qualiter post obitum Vorthemir, Vortigernus iterum Saxones recepit; et de simulata pacis concordia per Saxones erga Britones.

47 Quomodo ipse Vortigernus dolo a Saxonibus captus fuerit; et suggestione Hengisti Vortigernum redimere se solum coegerunt; et quas terras pro redemptione sua acceperint: et qua fraudulentia Saxones cultellis Britones trecentos viros optimos occiderint.

48 De secundo adventu S. Germani in Britanniam: et qualiter fugientem Vortigernum, ut ei fidem prædicaret, S. Germanus sollicite subsequutus sit; et nocte, igne de cœlo cadente, rex in arce cum suis exustus fuit.

49 Quod quædam assertio sit, quod cor ejus ex dolore crepuerit.

50 Item, aliorum opinio astruit quod terra eum deglutiverit; quum nihil de eo vel suis residuum inveniri in terra potuerit.

51 Quod quatuor filios Vortigernus habuerit; et de S. Fausto, quem de filia sua genuerit.

52 De Vortigerni progenie; et retrograda proavorum, tritavorum, et atavorum ejusdem serie.

53 De reditu S. Germani, et captivitate S. Patricii; et quomodo Romam ierit et plura didicerit; et Palladius Scotis prædicaturus apud Pictos obierit.

54 Quod angelo monente, ad Scotos convertendos S. Patricius missus sit.

55 Ubi et a quibus S. Patricius episcopus ordinatus sit, ibique nomen suum immutaverit.

56 Quod prius Britonibus prædicaverit, et deinde in Hiberniam migraverit.

57 Quo anno Incarnationis Dominicæ incepit ibi

prædicare, vel cujus regis tempore, et quot annos prædicaverit, vel quanta miracula perpetraverit.

58 Quæ scripserit; quot episcopos, ecclesias vel presbyteros consecraverit; quot reges et hominum millia baptizaverit; et ubi per dies quadraginta jejunaverit et oraverit.

59 Quod tres petitiones in acervo Ely a Domino impetraverit, et in specie avium animas Hibernensium fidelium ad se convenisse viderit.

60 Quod quatuor, et quibus modis S. Patricius Moysi Legislatori comparetur et æquiparetur.

61 De morte Hengisti, et quod post ejus obitum Octa filius ejus tenuit regnum Cantuariensium.

62 De Arturo rege belligero, et de duodecim bellis quæ adversus Saxones habuit: et de imagine S. Mariæ in qua triumphaverit; et quot adversariorum uno impetu prostraverit.

63 Quod Saxones semper et sine intermissione de Germania contra Britones auxilium petebant, et multipliciter augebantur, et secum reges ut regnarent super eos deducebant, usque ad Ida, qui primus regnavit in Bernicia.

64 De Ida primo Northumbrorum rege, et ejus genere; et de S. Paulini archiepiscopi baptismate.

65 Quæ sint nomina viginti octo civitatum præcipuarum Britanniæ.

DE MIRABILIBUS BRITANNIÆ INSULÆ.

66 De magno lacu Lummonu, qui Anglice vocatur Lochleven, in regione Pictorum; et de 340 insulis in eo positis, in quibus homines habitant, et totidem rupibus quibus ambitur; et de 340 nidis aquilarum in eis locatis, tantisque fluminibus in lacu currentibus; et quod nisi unum flumen fluit ad mare, quod vocatur Leven.

67 De flumine quod instar alti montis excrescit.

68 De stagno calido, in quo balnea sunt Badonis, secundum uniuscujusque voti desiderium.

69 De salsis fontibus, de quibus aqua ebullita in sal convertitur.

70 Quomodo spumarum cumuli in littore Sabrinæ recedunt, prodeunt, et sibi repugnant.

71 Quomodo stagnum Livane devorat et eructat, crescit et absumit, et invitos equestres, erga se conversos, ad se pertrahit.

72 De fonte Guorelic, in quo quatuor genera piscium inveniuntur.

73 De fraxino, de qua poma gignuntur, juxta flumen Guoy.

74 De vento qui de fovea quadam de regione Guent nascitur et egreditur.

75 De altare de Longarith quod in nihilo fulcitur, sed nutu Dei appenso; et de corpore cujusdam sancti juxta altare sepulto; et de vindicta celeri quam pro eo experti sunt duo viri.

76 De fonte juxta vallum Putei Mouric; et de ligno quod in eo invenitur; quomodo triduo in mari demoratur, et die semper quarto ibi iterum reperiatur.

77 De vestigio Cabal canis Arturi, in regione Buelt; et de lapide qui super cumulum petrarum positus est; quomodo inde sæpius ablatus, semper ibi tamen est reperiendus.

78 De tumulo Anir, qui sæpius mensuratus, nunquam in eodem statu mensuræ erit inveniendus.

DE MIRABILIBUS MONIÆ INSULÆ QUÆ ANGLICE ANGLESEIE VOCATUR, ID EST INSULA ANGLORUM.

79 De littore sine mari.

80 De monte ter in anno girante.

81 De vado quod typo maris crescit et decrescit.

82 De lapide nocturnis temporibus ambulante.

DE MIRABILIBUS HIBERNIÆ.

83 De stagno in quo quatuor sunt circuli: stanni, plumbi, ferri, et æris plurimi,

84 De stagno in quo ligna imposita in lapidem obdurescunt.

85 De sepulchro in regione Kerceiaum, quod ad longitudinem omnis metientis coæquatur, et de eo quod quicunque ibi ter genu flexerit, nunquam tædio afficiendus sit.

86 De proprietatibus hominum, id est de bonis et de perversis naturis gentium.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT HISTORICA ORTHOGRAPHIA DE SEX ÆTATIBUS MUNDI.

Cap. 1. A principio mundi usque ad Diluvium anni sunt 2242. A Diluvio usque ad Abraham anni sunt 942. Ab Abraham usque ad Moysen anni sunt 640. A Moyse usque ad David 500 anni. Et a David usque ad Nabuchodonosor anni sunt 569. Aliter:

Ab Adam usque ad transmigrationem Babyloniæ anni computantur 4779. A transmigratione Babylonis usque ad Christum 563. Ab Adam vero usque ad Passionem Domini nostris Jesu Christi anni sunt 5200. A Passione autem Christi peracti sunt anni 840. Ab Incarnatione autem ejus anni sunt 832 usque ad tricesimum annum Anarauth regis Moniæ, id est Mon, qui regit modo regnum Venedociæ regionis, id est Guernet. Fiunt igitur anni ab exordio mundi usque in annum præsentem 6108 *. Aliter:

Prima mundi ætas ab Adam usque ad Noe: Secunda a Noe usque ad Abraham: Tertia ab Abraham usque ad David: Quarta ætas a David usque ad Danielem: Quinta a Daniele usque ad Johannem Baptistam: Sexta a Johanne Baptista usque ad Judicium, quando veniet Dominus Jesus Christus judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem.

Britanniæ igitur experimentum, juxta traditionem veterum, explicare curabo †.

---

* [*Pro his* A Moyse .... in annum præsentem *habent alii codices* A Moyse usque ad Salomonem et primam ædificationem Templi, anni 488: a Solomone usque transmigrationem Templi, quæ sub Dario rege Persarum facta est, anni 512 computantur: Porro a Dario usque ad prædicationem Domini nostri Jesu Christi, et usque ad 15 annum imperii imperatoris Tiberii explentur anni 548. Ita simul fiunt ab Adam usque ad prædicationem Christi, et 15 annum imperii imperatoris Tiberii 5228. A Passione Christi peracti sunt anni 946: ab Incarnatione autem ejus sunt anni 976, et quintus annus Eadmundi regis Anglorum.]

† [*Editio Gunniana omittit* Britanniæ .... curabo, *et habet hæc quæ sequuntur* Primus Julius: secundus Claudius; tertius Severus: quartus Carinus: quintus Constantius: sextus Maximus: septimus Maximianus: octavius alius Severus Æquantius: nonus Constantius.]

INCIPIT HISTORIA NENNII, BRITONUM HISTORIOGRAPHI, DE PRIMA INHABITATIONE BRITONUM BRITANNICÆ INSULÆ.

2. Britannia Insula a Britone filio Hisicionis, qui fuit filius Alani de genere Japhet, dicta est, vel, ut alii dicunt, a quodam Bruto consule Romano vocatur. Hæc autem surgit ab Africo brumali ad occidentem vergens, 800 in longitudine millium, 200 in latitudine porrigit spatium. In ea sunt 28 civitates, et innumerabilia promontoria, cum innumeris castellis ex lapidibus et lateribus fabricatis. In ea prius habitabant quatuor gentes; Scoti, Picti, atque Saxones, et Britones. Tres magnas insulas habet; quarum una vergit contra Armoricas gentes, id est ultra-marinos Britones, et vocatur With, quam Britones insulam Gueid vel Guith [vocant] quod Latine 'divortium' dici potest: secunda sita est in umbilico maris, inter Hiberniam et Britanniam, vocaturque nomen ejus Eubonia, Manay: tertia sita est in extremo limite orbis Britanniæ ultra Pictos, et vocatur Orcania insula. Sic in proverbio antiquo dicitur, quando de judicibus vel regibus sermo fit: 'Judicabit Britanniam cum tribus insulis.' Sunt in ea multa flumina, quæ confluunt ad omnes partes, id est, ad orientem, ad occidentem, ad meridiem, ad septentrionem: sunt tamen duo flumina præclariora cæteris fluminibus, Tamisia et Severnia, quasi duo brachiatoria Britanniæ, per quæ olim rates vehebantur ad deportandas divitias, causa negotiationis.

3. Britones enim jam olim impleverunt eam, et judicaverunt a mari usque ad mare, id est, a Totenes usque ad Catenes. Si quis scire voluerit quo tempore post Diluvium habitata est hæc insula, hoc experimentum bifarie inveni.

[Sic ordinatur genealogia Æneæ et Priami qui expugnatur in Troja. Jupiter Saturni filius Cœlii filii, vir magni ingenii in Creta fuit insula, et habuit duas uxores, Maiam scilicet et Electram, Atlantis filias, a quo Mons Atlas nominatur. Genuit Jupiter Mercurium ex Maia, et Dardanum ex Electra. Mercurius itaque ipse omnium Græcorum est origo. Dardanus vero origo Trojanorum fuit. Fuit autem apud

Jovem amor major Maiæ filii. Dardanus namque, ex responso Deorum, locum mutans ab Italia, per Thraciam Samo dilatus est, quam Samothraciam nominavit. Ex quo natus est Erichthonius, qui quidem iisdem regnavit locis. Ex Erichthonio Tros, qui in justitia et pietate laudabilis fuit; isque ut memoriam nominis sui faceret æternam, urbem Trojam suo nomine appellari jussit. Tros duos filios habuit, Ilium et Assaracum, a quo Ilio Ilium dictum est et Troja. Ilii hic Laomedon filius fuit. Ex Laomedonte Priamus natus est qui expugnatus est in Troja. Assaracus vero genuit Capys, Capys Anchisen, Anchises Æneam procreavit, Æneas Ascanium, Ascanius Silvium, Silvius Brutum, a quo Britones dicuntur et originem ducunt. Genealogia utrorumque ita retrorsum revolvitur. Priamus filius Laomedontis, filii Ili, filii Troji, filii Ericthonii, filii Dardani, filii Jovis, filii Saturni, filii Cœlii. Item Brutus filius Silvii, filii Ascanii, filii Æneæ, filii Anchisæ, filii Capys, filii Assaraci, filii Trois, filii Erichthonii, filii Dardani, filii Jovis, filii Saturni, filii Cœlii.] In annalibus autem Romanorum sic scriptum est: [De Romanis vero et Græcis trahunt etymologiam; id est de matre Lavina filia Latini regis Italiæ, et progenie Silvani filiæ Innachi filii Dardani: idem Dardanus filius Saturni regis Græcorum perrexit ad partes Asiæ, et illic ædificavit urbem Trojæ. Dardanus pater Troii, Troius pater Priami et Anchisæ, Anchises pater Æneæ, Æneas pater Ascanii et Silvii: Silvius filius Æneæ, et Laviniæ filiæ regis Italiæ, et de stirpe filiæ Æneæ et Laviniæ orti sunt Remus et Romulus, duo filii reginæ sanctimonialis Iliæ Rheæ scilicet Remus et Romus, qui fecerunt Romam. Brutus consul fuit in Roma Epiromanus quando expugnavit Hispaniam ac detraxit eam in servitutem Romæ, et postea tenuit Britanniam Insulam quam habitabant Britones, Romanorum filii, olim Silvio Posthumo orti; ideo dicitur Posthumus quia post mortem Æneæ patris ejus natus est, et fuit mater ejus Lavinia super clandestina quoniam prægnans erat; ideo Silvius dictus est quia in silva natus est; ideo Silvatici dicti sunt Romani reges, et Britones, quia de eo nati sunt. Sed a Bruto Britones, et de Bruti stirpe surrexerunt.] Æneas post Trojanum bellum cum Ascanio filio suo venit ad Italiam; et superato

Turno, accepit Laviniam filiam Latini regis, filii Fauni, filii Pici, filii Saturni, in conjugium; et post mortem Latini, regnum obtinuit Romanorum. Ascanius autem Albam condidit: et postea uxorem duxit; et peperit ei filium nomine Silvium. Silvius autem duxit uxorem, et gravida fuit. Et nuntiatum est Æneæ quod nurus sua gravida esset: et misit ad Ascanium filium suum, ut mitteret magum suum ad considerandam uxorem, et exploraret quid in utero haberet; si masculum vel fœminam. Et venit magus, et consideravit mulierem, et reversus est: dixitque Ascanio Æneæ filio quod masculum haberet uxor ejus in utero, et fatus ejus erit fortis, quia occidet, inquit, patrem et matrem suam, et erit exosus omnibus hominibus. Propter hanc vaticinationem occisus est magus ab eis. Et sic evenit ut in nativitate illius mulier est mortua, et nutritus est filius, vocatumque est nomen ejus Britto. Brito vero fuit filius Silvii, filii Ascanii, filii Æneæ, filii Anchisæ, filii Capen, filii Assaraci, filii Tros, filii Ericthonii, filii Dardani, filii Jovis de genere Cam, filii maledicti, videntis et ridentis patrem Noe. Tros vero duos filios habuit, Hilium Assaracumque: Hilius condidit Hilium civitatem, id est, Trojam primo, genuitque Lamidon; ipse est pater Priami: Assaracus autem genuit Capen; ipse est pater Anchisæ; Anchises genuit Æneam: ipse Æneas pater Ascanii. Post multum enim intervallum temporis, juxta vaticinationem magi, dum ipse luderet cum aliis, inopino ictu sagittæ occidit patrem suum, non de industria, sed casu. Propter hanc causam expulsus est ab Italia, et Ariminis fuit; et venit ad insulas maris Tyrrheni; et expulsus est a Græcis pro causa occisionis Turni, quem Æneas occiderat; et pervenit usque ad Gallos, et ibi condidit civitatem Turonorum; et vocavit eam a nomine cujusdam militis sui, qui vocatur Turnus: et postea ad istam venit insulam, quæ a suo nomine accepit nomen, id est Britanniam, et implevit eam cum gente sua, et habitavit ibi. Ab illo siquidem tempore habitata est Britannia usque in hodiernum diem.

4. Æneas autem regnavit 3 annis apud Latinos, Ascanius annis 37; post quem Silvius Æneæ filius regnavit annis 12; Posthumus annis 39, a quo Albanorum reges Silvii sunt appellati, cujus frater erat Brito. Quando Brito

regnabat in Britannia, tunc Heli sacerdos judicabat Israelem, et tunc arca Domini ab alienigenis possidebatur; Posthumus vero frater ejus, ut diximus, apud Latinos regnabat.

5. Post intervallum annorum multorum, non minus 900, Picti venerunt et occupaverunt insulas quæ Orcades vocantur; et postea ex insulis affinitimis vastaverunt non modicas et multas regiones, occupaveruntque eas in sinistrali plaga Britanniæ; et manent usque in hodiernum diem. Ibi tertiam partem Britanniæ tenuerunt, et tenent usque nunc.

6. Novissime autem venerunt Scoti a partibus Hispaniæ ad Hiberniam. Primus autem homo venit Bartholomeus cum mille hominibus, tam viris quam mulieribus, et creverunt usque ad quatuor millia hominum: et venit super eos mortalitas; et in una septimana omnes perierunt, et non remansit ex illis nec unus. Secundus venit ad Hiberniam Nimech quidam filius Agnominis, qui fertur navigasse super mare annum et dimidium; et postea tenuit portum in Hibernia, fractis navibus ejus, mansitque ibidem per multos annos; et iterum navigavit cum suis, reversusque est ad Hispaniam.

7. Et postea venerunt tres filii cujusdam militis Hispaniæ cum 30 chiulis apud illos, cum 30 mulieribus in unaquaque chiula; et manserunt ibi per spacium anni unius: et postea conspiciunt turrim vitream in medio mari; et homines intuebantur super turrim, et quærebant loqui ad illos, et nunquam respondebant: et ipsi unanimo consensu ad oppugnationem turris properaverunt cum omnibus chiulis suis et cum omnibus mulieribus, excepta una chiula, quæ quassata erat naufragio, in qua erant viri 30 totidemque mulieres. Aliæ naves navigarunt ad expugnandam turrim: et dum omnes descenderent in littore, quod erat circa turrim, operuit illos mare, et demersi sunt; nec unus ex omnibus illis evasit. De familia vero illius chiulæ confractæ, quæ relicta est ut diximus propter confractionem, tota Hibernia repleta est usque in hodiernum diem.

8. Et postea venerunt paulatim a partibus Hispaniæ, et tenuerunt regiones plurimas. Novissime venit Clamhoctor, et ibi habitavit cum omni gente sua usque hodie. [Nulla tamen certa historia originis Scotorum continetur.

In Britannia quoque Historeth Istorini filius tenuit Dalrietam cum suis: Builc autem tenuit Euboniam insulam cum suis, et alias circiter: filii autem Liethan obtinuerunt regionem Dimectorum, ubi civitas est quæ vocatur Mineu, et in aliis regionibus se dilataverunt, id est Guhier et Cetgueli, donec expulsi sunt a Cuneda, et a filiis ejus, ab omnibus regionibus Britannicis.

9. Si quis scire voluerit quanto tempore fuit inhabitabilis et deserta Hibernia, sic mihi peritissimi Scotorum nuntiaverunt. Quando venerunt filii Israel transeundo Rubrum Mare, venerunt Ægyptii et secuti sunt eos, demersique sunt in mari, ut Scriptura refert. Erat in illis diebus vir nobilis de Scythia cum magna familia apud Ægyptios, expulsus a regno suo, et ibi erat quando Ægyptii mersi sunt: ipse non ivit ad persequendum populum Dei. Illi autem qui superfuerant inierunt consilium ut expellérent illum, ne regnum illorum obsideret et occuparet, quia fratres illorum submersi erant in Rubro Mari; sicque expulsus est. Iste gener Pharaonis erat, id est mas Scotæ, filiæ Pharaonis, a qua, ut fertur, Scotia fuit appellata. At ille per 42 annos ambulavit per Africam; et venerunt ad aras Philistinorum per lacum Salinarum, et venerunt inter Rusicadam et montes Azaræ, et venerunt per flumen Malvam; transieruntque per maritima ad Columnas Herculis, navigantes per Mare Tyrrenum; et applicuerunt ad Hispaniam, habitaveruntque ibi per multos annos, et creverunt, nimisque multiplicati sunt; et gens eorum multiplicata est. Et postea venerunt ad Hiberniam, 1002 annis post mersionem Ægyptiorum in Mari Rubro, et venerunt ad regiones Dalrieta, in tempore quo regnabat Brutus apud Romanos; a quo consules esse cœperunt, deinde tribuni plebis ac dictatores: et postea consules rursum rempublicam obtinuerunt per annos 447, quæ prius regia dignitate damnata fuerat.

10. Britones venerunt in tertia ætate mundi ad Britanniam: Scythæ autem, id est Scoti, in quarta ætate mundi obtinuerunt Hiberniam. Scythæ autem, qui sunt in occidente, et Picti de aquilone, pugnabant unanimiter et uno impetu contra Britones indesinenter; quia sine armis ute-

bantur Britones. Et post multum intervallum temporis, Romani monarchiam totius mundi obtinuerunt.

11. A primo anno quo Saxones venerunt in Britanniam usque ad annum 4 Mervini regis, supputantur anni 429. A nativitate Domini nostri Jesu Christi usque ad adventum S. Patricii ad Hiberniam, 405 anni numerantur. A morte Patricii usque ad obitum S. Brigidæ, 60 anni sunt. A nativitate Columkillæ usque ad obitum S. Brigidæ, 4 sunt anni. Initium compoti: 23 cycli decemnovennales ab Incarnatione Domini usque ad adventum S. Patricii in Hiberniam; et ipsi anni efficiunt numerum 438 annorum: ab adventu Patricii in jam dictam insulam, usque cyclum decemnovennalem in quo sumus, 22 sunt cycli, id est 421; et sunt 2 anni in ogdoade usque in hunc annum in quo sumus. Aliud experimentum inveni de isto Brito ex veteribus libris veterum nostrorum.

12. Tres filii Noe diviserunt orbem in tres partes primo post Diluvium. Sem regnavit in Asia, Cham in Africa, Japhet in Europa. Sic dilataverunt terminos suos in tres partes, quia tot erant fratres. In Asia sunt Provinciæ 15: India, Achaia, Parthia, Syria, Persia, Media, Mesopotamia, Cappadocia, Palæstina, Armenia, Cilicia, Chaldæa, Syria, Ægyptus, Lydia. In Africa sunt Provinciæ 12: Libya, Cyrini, Pentapolis, Æthiopia, Tripolitana, Byzantia, Gætulia, Natabria, Numidia, Samaria, Syrtes, majores et minores. In Europa sunt Provinciæ 14: Italia, Calabria, Hispania, Alamannia, Macedonia, Thracia, Dalmatia, Pannonia, Colonia, Gallia, Aquitania, Britannia, Hibernia, Aquilonarii, infra Oceanum.

Quomodo tres filii Noe, Sem, Cham, et Japhet, diviserunt inter se totum mundum post Diluvium in tribus partibus, et quot provinciæ sunt in unaquaque parte, sicut sphæra subscripta et depicta aperte demonstrat.

Britones a Bruto dicti; Brutus fuit filius Hisicionis, Hisicion filius Alani, Alanus filius Reæ Silviæ, Rea Silvia filia Numæ Pamphili, Pamphilus filius Ascanii, Ascanius filius Æneæ, Æneas filius Anchisæ, Anchises filius Trohi, Troi filius Dardani, filius Flire, filius Juvani, Juvanus filius

Japhet. Iste Japhet 7 filios habuit: primus Gomer a quo Galli; secundus Magog a quo Scythæ et Gothi; tertius Aialanus a quo Medi; quartus Juvan a quo Græci; quintus Tubal a quo Hebræi; sextus Mesech a quo Cappadoces; septimus Troias a quo Thraces. Hi sunt filii Japhet, filii Noe, filii Lamech. Et redeam nunc ad id unde digressus sum.

13. Primus homo de genere Japhet venit ad Europam, Alanus nomine cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt hæc; Isicion, Armenon, Neguo. Isicion autem habuit 4 filios, quorum nomina sunt, Francus, Romanus, Alemannus, et Brito, a quo primo Britannia habitata est. Armenon autem habuit filios 5. Hi sunt, Gothus, Walagothus, Cebidus, Burgundus, Longobardus. Neguo autem habuit 4 filios, quorum nomina hæc sunt; Wandalus, Saxo, Bogarus, Targus. Ab Hisicione, primogenito Alani, ortæ sunt quatuor gentes; Franci, Latini, Alemanni et Britones. Ab Armenone autem secundo filio Alani, orti sunt Gothi, Walagothi, Cebidi, Burgundi et Longobardi. A Neguo autem tertio filio, Bogari, Wandali, Saxones et Tarinci. Istæ autem gentes sunt subdivisæ per totam Europam. Alanius autem, ut aiunt, fuit filius Sethevir, filii Ogomun, filii Thoi, filii Boib, filii Semeon, filii Mair, filii Ethac, filii Aurthac, filii Ecthet, filii Oothz, filii Abirth, filii Ra, filii Esra, filii Israu, filii Barth, filii Jona, filii Jabath, filii Japhet, filii Noe, filii Lamech, filii Methusalam, filii Enoch, filii Jareth, filii Malaleel, filii Cainan, filii Enos, filii Seth, filii Adam, filii Dei Vivi.

Hanc genealogiam inveni ex traditione veterum, qui incolæ fuerunt in primis Britanniæ temporibus; sed redeam nunc ad id unde digressus sum.

14. Romani autem, dum acceperunt dominium totius mundi, ad Britannos legatos miserunt, ut obsides et censum acciperent ab illis, sicut accipiebant ab universis regionibus, et ab universis insulis. Britanni autem, quum essent tyranni et tumidi, legationem Romanorum contempserunt. Tunc Julius Cæsar, quum accepisset singulare imperium primus, et obtinuisset regnum, iratus est valde; et venit ad Britanniam

cum 60 chiulis, et venit in ostium Tamesis, in quo naufragium perpesseæ sunt naves illius dum ipse pugnabat contra Dolobellum, qui erat proconsul regi Britannico, qui et ipse rex Bellinus vocabatur, et filius erat Minocani, qui occupavit omnes insulas Tyrrheni Maris; et Julius Cæsar reversus est sine victoria, cæsis militibus, fractisque navibus.

15. Et iterum post spatium trium annorum, venit cum magno exercitu trecentisque chiulis, et pervenit usque ad ostium Tamensis flúminis. Et ibi inierunt bellum, et multi ceciderunt de equis militibusque suis: quia jam dictus proconsul posuerat sudes ferreas, et semen bellicorum, quæ calcitramenta vocantur, id est cethilocium, in vada fluminis; quod magnum discrimen fuit militibus Romanorum, quia hæc ars invisibilis fuit illis: et discesserunt tunc temporis sine pace. Gestum est tertio bellum juxta locum qui dicitur Trinovantum; et accepit Julius imperium Britannicæ gentis, 47 annis ante Nativitatem Christi: ad initio mundi 5215 constant anni.

16. Julius igitur primus in Britanniam pervenit, et regnum et gentem tenuit; et in honorem illius Quintilem mensem Julium debere vocari decreverunt Romani: et idibus Martis Caius Julius Cæsar in curia occiditur; tenente Octaviano Augusto monarchiam totius mundi; et censum a Britannia ipse solus accepit; ut Virgilius:

'Purpurea intexti tollunt aulæa Britanni.'

17. Secundus post hunc Claudius imperator venit et in Britannia imperavit, 48 annos post adventum Christi, et stragem et bellum fecit magnum, non absque detrimento militum. Tamen victor fuit in Britannia; et postea cum chiulis perrexit ad Orcades insulas, et subjecit sibi, et fecit eas tributarias. In tempore illius quievit dari censum Romanis a Britannia, sed Britannicis imperatoribus redditum est. Regnavit autem annis 13, mensibus 8; cujus monumentum in Magantia apud Longobardos osteuditur, ubi dum ad Romam ibat defunctus est.

18. Anno Dominicæ Incarnationis 164 Lucius Britannicus rex cum universis regulis totius Britanniæ baptismum susceperunt, missa legatione ab imperatoribus Romanorum,

et a papa Romano Evaristo: Lucius agnomine Lever-maur, id est 'magni-splendoris,' propter fidem quæ in ejus tempore venit.

19. Tertius fuit Severus qui transfretavit ad Britannos; ubi, receptas provincias ut ab incursione barbarica faceret tutiores, murum et aggerem a mari usque ad mare per latitudinem Britanniæ, id est, per 132 millia passuum deduxit, et vocatur Britannico sermone Guaul. Per 132 milliaria passuum, id est, a Penguaul, quæ villa Scotice Cenail, Anglice vero Peneltun dicitur, usque ad ostium fluminis Cluth et Cairpentaloch, quo murus ille finitur, rustico opere Severus ille prædictus construxit; sed nihil profuit. Carautius postea imperator reædificavit, et 7 castellis munivit inter utraque ostia: domumque rotundam politis lapidibus super ripam fluminis Carun, quod a suo nomine nomen accepit, fornicem triumphalem in victoriæ memoriam erigens, construxit. Propterea jussit fieri inter Britones et Pictos Scotosque, quia Scoti ab Occidente, et Picti ab Aquilone, unanimiter pugnabant contra Britones: nam et ipsi pacem inter se habebant. Et non multo post intra Britanniam reversus, apud Eboracum cum suis ducibus occiditur.

20. Quartus fuit Carautius imperator et tyrannus, qui et ipse venit in Britanniam tyrannide, pro occisione Severi cum omnibus ducibus Romanicæ gentis, qui erant cum eo in Britannia. Transverberavit omnes regulos Britonum, et vindicavit valde Severum ab illis, et purpuram Britanniæ occupavit.

21. Quintus Constantius, Constantini Magni filius fuit; et ibi moritur, et sepulchrum illius monstratur juxta urbem quæ vocatur Cair Segeint, ut litteræ quæ sunt in lapide tumuli ejus ostendunt: et ipse seminavit tria semina in pavimento supradictæ civitatis, ut nullus pauper in ea remaneret unquam; et vocatur alio nomine Mirmantun.

22. Sextus Maximus imperator regnavit in Britannia. A tempore illius Consules esse cœperunt, et Cæsares nunquam postea appellati sunt. Et S. Martinus in tempore illo claruit in virtutibus et signis, loquutusque est cum eo.

23. Septimus imperator regnavit in Britannia dictus Maximus. Ipse perrexit cum omnibus militibus Britonum a

Britannia, et occidit Gratianum regem Romanorum, et imperium tenuit totius Europæ; noluitque dimittere milites, qui cum eo perrexerunt a Britannia, neque ad uxores suas, neque ad filios, neque ad possessiones eorum: sed dedit illis multas regiones, a stagno quod est super verticem montis Jovis, usque ad civitatem quæ vocatur Cantguic. Ipsi sunt ad cumulum occidentalem, id est Crutochideint. Britones namque Armorici, qui ultra mare sunt, cum Maximo tyranno hinc in expeditionem exeuntes, quoniam redire nequiverant, occidentales partes Galliæ solo tenus vastaverunt, nec mingentes ad parietem vivere reliquerunt: acceptisque eorum uxoribus et filiabus in conjugium, omnes earum linguas amputaverunt, ne eorum successio maternam linguam disceret; unde et nos illos vocamus in nostra lingua Letewicion, id est 'semitacentes,' quoniam confuse loquuntur. Hi sunt Britones Armorici, et nunquam reversi sunt ad proprium solum usque in hodiernum diem. Propter hoc Britannia occupata est ab extraneis gentibus, et cives ejus expulsi sunt, usque dum Dominus auxilium dederit illis. In veteri traditione seniorum nostrorum, ut legimus, 7 imperatores fuerunt a Romanis in Britannia: Romani autem dicunt 9 fuisse.

24. Octavus fuit alius Severus: qui aliquando in Britannia manebat, aliquando ad Romam ibat; et ibi defunctus est.

25. Nonus fuit Constantinus: ipse regnavit 16 annis in Britannia; et 17 anno imperii sui obiit in Britannia, Eboraci ut ipsi dicunt. Hucusque regnaverunt Romani apud Britones 409 annis. Britones autem dejecerunt regnum Romanorum, neque censum illis dederunt, neque reges eorum acceperunt ut regnarent super eos; neque Romani ausi sunt ut venirent in Britanniam amplius ad regnandum; quia duces eorum Britones occiderant.

26. Iterum repetendus est sermo de Maximo tyranno. Gratianus cum fratre Valentiniano regnavit annis sex. Ambrosius Mediolanensis episcopus clarus habebatur in Catholicorum dogmate. Valentinianus cum Theodosio regnavit annis 8. Synodus Constantinopolim 350 patrum colligitur in qua omnes hæreses damnantur. Hieronymus Presbyter Bethleem, toto mundo claruit interpres Catholicus. Dum Gratianus imperium in toto mundo regebat, in Britannia, per

seditionem militum, Maximus imperator factus est. Quo mox in Gallias transfretante, Gratianus Parisius, Merobaudis magistri militum proditione superatus est, et fugiens, Lugduni captus atque occisus est: Maximus Victorem filium suum consortem regni fecit. Martinus Turonensis episcopus in magnis virtutibus claruit. Post multum intervallum temporis, a Valentiniano et Theodosio consulibus, in tertio ab Aquileia lapide, spoliatus indumentis regalibus, sistitur, et capite damnatur: cujus filius Victor eodem anno ab Argabaste comite interfectus est intra Galliam, peractis a mundi initio annis 5690, ab Incarnatione Domini 391.

27. Tribus vicibus occisi sunt duces Romanorum a Britannis. Britones autem, dum anxiarentur a barbarorum gentibus, id est Scotorum et Pictorum, auxilium flagitabant Romanorum. Et dum legati mittebantur, cum magno luctu et cum sablonibus super capita sua intrabant, et portabant magna munera secum consulibus, pro admisso scelere occisionis ducum: et suscipiebant consules grata dona ab illis. Promittebant ergo Britones cum sacramento accipere jugum Romanorum et Romanici juris, licet durum fuisset: et Romani venerunt cum exercitu maximo ad auxilium eorum; et posuerunt duces et imperatores in Britannia. Et composito imperatore cum ducibus, revertebatur exercitus ad Romam usque: et sic alternatim per 449 annos faciebant. Britones autem propter gravitatem imperii occidebant duces Romanorum; et auxilium postea petebant. Romani autem ad imperium auxiliumque, et ad vindicandum veniebant; et spoliata Britannia auro argentoque, cum ære, et omni preciosa veste, et melle, cum magno triumpho revertebantur. Nunc vero ad gentem Saxonum flectendus articulus.

28. Factum est autem post supradictum bellum, quod fuit inter Britones et Romanos, quando duces illorum occisi sunt, et post occisionem Maximi tyranni, transactoque Romanorum in Britannia imperio, per 40 annos sub metu fuerunt. Vortigernus regnavit in Britannia; et dum ipse regnabat, urgebatur a metu Pictorum Scotorumque, et a Romanico impetu, necnon et a timore Ambrosii. Interea venerunt tres chiulæ a Germania in exilium pulsæ, in quibus erant Hors et Hengist, qui et ipsi fratres erant. Hors et

Hengist filii Guitgils, filii Gurgta, filii Guecta, filii Woden, filii Frealf, filii Fredulf, filii Finn, filii Folcwald, filii Geata, qui fuit ut aiunt filius Dei: non ipse est Deus exercituum vel Deus Deorum, sed unus est ab idolis eorum quæ ipsi colebant. Hæc est gencalogia istorum marum de quibus primo creverunt Saxones.

29. Vortigernus autem suscepit eos benigne, et tradidit eis insulam, quæ lingua eorum vocatur Taneth, Britannico sermone Ruichim. Regnante Gratiano secundo, Æquantio Saxones a Gortigerno suscepti sunt, anno 447 post Passionem Christi.

30. In tempore illius venit S. Germanus, Autisiodorensium urbis episcopus, ad prædicandum in Britannia: et claruit apud illos in multis virtutibus, et multi per eum salvi facti sunt; increduli perierunt. Aliquanta miracula, quæ per illum Dominus fecit, scribenda decrevi.

31. Primum miraculum de miraculis ejus. Erat quidam rex valde iniquus atque tyrannus, cui nomen erat Benli, in regione Ial; et ille vir sanctissimus Germanus voluit visitare et properare ad iniquum regem, ut prædicaret illi viam salutis. At quum ipse homo Dei venisset ad ostium urbis cum comitibus suis, venit portarius et salutavit eos: qui miserunt eum ad regem. Et rex durum responsum dedit illis, et cum juramento dixit: 'Si fuerint, vel si manserint usque ad caput anni in ostio portæ meæ arcis, non venient unquam in medium urbis meæ.' Dum ipsi expectant janitorem, ut renunciaret illis sermonem tyranni, sol declinabat ad vesperum, et nox adpropinquabat; quo irent nesciebant. Interea venit unus de servis regis e medio urbis, et inclinavit se ante virum Domini, et nunciavit illis omnia verba regis.

32. Invitavitque illos ad casam suam. Et exierunt cum illo; quos benigne suscepit: et nihil omnino homo ille habebat in pecudibus, excepta vacca una cum vitulo. Quid ergo? Vitulum occidit, coxit, et posuit ante servum Dei, cæterosque socios ejus: quibus S. Germanus præcepit ut non confringeretur os de ossibus vituli; et sic factum est. In crastino vitulus inventus est ante matrem suam sanus, et vivus, incolumisque, Dei misericordia et oratione S. Germani.

33. Iterum de mane surrexerunt ut impetrarent aditum urbis, juxta portam præstolantes. Et ecce vir unus currebat, et sudor illius a vertice usque ad plantas pedum distillabat, inclinans se ante eos. Et dixit S. Germanus: 'Credis in sanctam Trinitatem?' Et respondit ille: 'Credo.' Et baptizatus est; et osculatus est ab eo. Cui dixit S. Germanus: 'Vade in pace: in ista hora morieris; et angeli Dei te in aere expectant, ut gradiaris cum illis ad Deum cui credidisti.' Et ipse lætus intravit in arcem. Et præfectus tenuit illum et alligavit: qui ante tyrannum deductus et interfectus est. Mos enim erat apud nequissimum tyrannum, nisi quis ante solis ortum venisset ad servitutem in arce, interficiebatur. Et manserunt tota die juxta portam civitatis, nec impetraverunt ut salutarent tyrannum.

34. Solito more affuit supradictus servus; et dixit illi S. Germanus: 'Cave ne in hac nocte aliquis de familia tua maneat in arce.' Iterum reversus est ad arcem, et deduxit filios suos, quorum numerus erat 9, et ipsi ad supradictum hospitium cum domino suo reversi sunt. Præcepitque S. Germanus manere eos jejunos: et clausis januis dixit: 'Vigilantes estote, et si quid evenerit, in arcem nolite aspicere, sed orate attentius, et indesinenter ad Deum vestrum clamate.' Et post modicum intervallum noctis, ignis de cœlo cecidit, et combussit arcem et omnes qui cum tyranno erant; nec ultra apparuerunt, nec arx reædificata est usque in hodiernum diem.

35. In crastino vir ille qui sanctum hospitaverat, credidit, et baptizatus est cum omnibus filiis suis, et omnis regio cum eis. Nomen viri erat Ketel: et benedixit ei, addiditque et dixit: 'Non deficiet dux de semine tuo in æternum; ipse Ketel Durnluc dux, et tu eris rex ab hodierna die.' Et sic evenit; et impletum est quod per prophetam dicitur; 'Suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.' Juxta verbum S. Germani, rex de servo factus est, et omnes filii ejus facti sunt reges; et a semine eorum omnis regio Pouisorum regitur usque in hodiernum diem.

36. Factum est autem postquam castra metati sunt Saxones in supradicta insula Taneth, promisit rex supradictus

dari illis victum et vestimentum absque defectione: et placuit illis, et ipsi promiserunt expugnare inimicos ejus fortiter. At illi barbari quum multiplicati essent numero, non potuerunt Britones cibare illos. Quum postularent cibum et vestimentum, sicut promissum illis erat, dixerunt Britones: ' Non possumus vobis dare cibum nec vestimentum, quia numerus vester multiplicatus est: sed recedite a nobis, auxilio vestro non indigemus.' Ipsi vero consilium fecerunt cum majoribus suis ut pacem disrumperent.

37. Hengistus autem, quum esset vir doctus atque astutus et callidus, quum explorasset super regem inertem, et super gentem illius, quod sine armis utebantur, inito consilio dixit ad regem Britannicum: ' Pauci sumus; si vis, mittemus ad patriam nostram, ut invitemus milites de militibus regionis nostræ, et sit amplior numerus ad certandum pro te et pro gente tua.' Et rex hoc idem concessit. Qui illico miserunt, et legati transfretaverunt trans Scithicam vallem. Qui reversi sunt cum chiulis 17; militesque electi venerunt in illis. Et in una chiula venit puella pulchra valde atque decora: erat enim filia Hengisti. Postquam venissent chiulæ, fecit convivium Hengistus Guorthigirno regi, et militibus suis, et interpreti suo, qui vocabatur Cerdicelmet. Nullo Britone Britonum sciente Saxonicam linguam præter istum Britonem, studet qui legit, quo eventu evenit ipsi viro intelligere sermonem Saxonicum. Hengistus itaque puellam jussit ministrare illis vinum et siceram; qui inebriati sunt nimis et saturati. Illis bibentibus, intravit Sathanas in corde Guorthigerni ut adamaret puellam; et postulavit eam a patre suo per interpretem suum, et dixit: ' Omne quod a me postulas impetrabis, licet dimidium regni mei.' Et Hengistus, inito consilio cum suis senioribus qui secum venerant de insula Oghgul, quid peterent regi pro puella; unum consilium illis omnibus fuit, ut peterent regionem quæ in lingua eorum vocatur Canthguaraland, in nostra autem lingua Chent. Et dedit illis, Guoirangono rege regnante in Cantia; et inscius erat quod traditum esset regnum ipsius paganis, et ipse solus, in potestatem illorum clam dari. Et sic data est puella illi in conjugium; et dormivit cum ea, et adamavit eam valde.

38. Dixit ergo Hengistus ad regem: 'Ego sum pater tuus, et consiliator ero tibi: et noli præterire consilium meum unquam, quia non timebis te superari ab ullo homine, neque ab ulla gente; gens enim mea valida est. Invitabo itaque filium meum cum fratrueli suo, bellatores illi sunt viri, ut dimicent contra Scotos; et da illis regiones quæ sunt in aquilone, juxta murum qui vocatur Gual.' Et jussit ut invitaret eos: quos et invitavit, Ochta et Ebisa, cum 40 chiulis. At ipsi, quum navigarent circa Pictos, vastaverunt Orcades insulas, veneruntque, et occupaverunt plurimas regiones trans Mare Fresicum, id est quod inter nos Scotosque est, usque ad confinia Pictorum. Et Hengistus semper chiulas ad se paulatim invitavit, ita ut insulas de quibus venerant absque habitatore relinquerent: quumque gens illius crevisset et in virtute et in multitudine, venerunt ad supradictam Cantuariam.

39. Et super hæc omnia mala adjiciens, Guorthigernus accepit filiam suam propriam in uxorem sibi, quæ peperit ei filium. Hoc autem quum compertum esset a S. Germano, venit corripere regem cum omni clero Britonum. Et dum conventa esset magna synodus clericorum ac laicorum in uno concilio, ipse rex præmonuit filiam suam, ut exiret ad conventum, et ut daret filium suum in sinum Germani, diceretque quod ipse erat pater ejus. Ac ipsa fecit sicut edocta erat. S. Germanus eum benigne accepit; et dicere cœpit: 'Pater tibi ero; nec te permittam, nisi mihi novacula cum forcipe pectineque detur, et ad patrem tuum carnalem tibi dare liceat.' Mox ut audivit puer, obedivit verbo senioris sancti, et ad avum suum patremque carnalem, Guorthigernum perrexit, et dixit illi: 'Pater meus es tu, caput meum tonde, et comam capitis mei pecte.' Ille autem siluit, et puero respondere noluit; sed surrexit, iratusque est vehementer, et ut a facie S. Germani fugeret quærebat: et maledictus est, et damnatus a B. Germano et omni consilio Britonum.

40. Post hæc igitur rex ad se invitavit omnes magnates suos, ut ab eis interrogaret, quid faceret. At illi dixerunt: 'In extremos fines regni tui vade, ut arcem munitam construas, in qua te defendas: quia gens quam subcepisti invidet tibi, et fraude dolosa te occidet, et universas regiones quas

amasti occupabit cum universa tua gente post mortem tuam.'

41. Postea vero ipse rex arcem cum magis suis quæsiturus perrexit; et per multas regiones multasque provincias peragraverunt: et minime quod quærebant reperientes, novissime ad illam regionem quæ vocatur Guoienit pervenerunt. Et illo lustrante in montibus Heriri, id est, Snaudun Anglice, tandem in uno montium, locum in quo aptum erat arcem condere adeptus est. Et magi ad illum dixerunt: 'Arcem in isto loco fac, quia tutissima a barbaris gentibus in æternum erit.' Ipse vero artifices congregavit, id est lapidarios; et lapides et ligna congregaverunt. Quum vero congregata esset omnis materia, in una nocte omnino ablata est: tribusque vicibus jussit congregari, et nusquam comparuit.

42. Tunc magos suos ad se accersivit, illosque percunctatus est, quæ esset hæc causa malitiæ, et cur hoc eveniret? At illi responderunt: 'Nisi infantem sine patre inveneris, ut habeas qui occidatur, et arx de suo sanguine conspergatur, nunquam ædificabitur in æternum.'

43. Rex vero concite legatos suos ex consilio magorum misit per universam Britanniam, utrum infantem sine patre invenirent. At illi lustrando omnes provincias regionesque plurimas, venerunt ad Campum Electi, qui est in regione quæ vocatur Glevising. Et pilæ ludum agebant pueri: et ecce duo inter se litigabant, dixitque alter alteri: 'O homo sine patre, bonum non habebis.' Et illi de puero diligenter percunctantes ad pueros ejusque matrem, sciscitabantur si patrem haberet. At illa negavit, et dixit, 'Nescio quomodo in utero meo est conceptus; sed unum scio, quia virum non cognovi unquam.' Et juravit illis patrem non habere: timebat enim ne occideretur a rege iniquo, ideo patrem fateri noluit: qui legati secum eum duxere usque ad Guorthigirnum regem, quem insinuaverunt regi eum puerum sic inveniri.

44. In crastino conventio facta est, ut puer interficeretur. Et puer dixit regi: 'Cur viri tui me ad te detulerunt?' Cui rex ait: 'Ut interficiaris, et sanguis tuus circa arcem istam aspergatur, ut possit ædificari.' Respondit puer regi: 'Quis tibi demonstravit hoc?' Et rex: 'Magi mei mihi dixerunt.' Cui dixit puer: 'Ad me vocentur.' Et invitati sunt magi:

qubus et dixit: ‘ Quis vobis revelavit ut ista arx a sanguine aspergeretur; et nisi aspergeretur a sanguine meo, nunquam ædificaretur? Sed hoc cognoscam: quis e vobis de me palam fecit.’ Et iterum puer dixit: ‘ Modo tibi et enucleabo, rex, et in veritate tibi omnia pandam: sed ad magos tuos percunctor, quid in pavimento istius loci est? Placet enim mihi ut tibi ostendant quid sub pavimento habetur.’ At illi dixerunt: ‘ Nescimus nos.’ Et ille dixit: ‘ Ego comperior. Stagnum in medio pavimenti est; venite et fodite et sic invenietis.’ Foderunt itaque, et sic invenerunt ut puer prædixerat. Iterum dixit ad magos: ‘ Proferte mihi quid est in stagno?’ Magi siluerunt, et non potuerunt revelare illi. At ille dixit illis: ‘ Ego vobis propalabo. Duo vasa conclusa sunt in eo, et sic invenietis.’ Venerunt, et viderunt sic. Et puer ad magos dixit: ‘ Quid in vasis clausum habetur?’ Et ipsi siluerunt, et non potuerunt revelare puero. At ille asserit: ‘ In medio eorum tentorium est: separate ea et sic invenietis.’ Et rex separari jussit: et sic inventum est tentorium complicatum ut dixerat. Iterum puer interrogavit magos: ‘ Quid est in medio tentorii? Jam nunc enarrate.’ Et non potuerunt. Dixitque puer: ‘ Duo vermes sunt in eo, unus albus et unus rufus. Tentorium nunc expandite.’ Et extenderunt: duoque vermes in eo dormientes inventi sunt. Et dixit puer: ‘ Expectate et considerate quid facturi vermes sunt.’ Evigilantes autem, cœperunt alter alterum expellere, insimulque bellare: alius autem scapulas suas ponebat ut alterum usque ad dimidium tentorii, aliquando usque ad oram tentorii pellebat: et sic pugnabant tribus vicibus. Tamen tandem, qui infirmior videbatur, vermis rufus postea fortior albo fuit, et extra finem tentorii pepulit. Tunc victor superatum secutus est trans stagnum; et tentorium evanuit. Post hoc puer magos percunctatus est: ‘ Quid significat hoc mirabile signum quod factum est in tentorio?’ At illi responderunt: ‘ Nescimus.’ Et ait puer: ‘ En mihi revelatum est hoc mysterium, et ego vobis propalabo.’ Dixitque puer regi: ‘ Regni tui est figura tentorii: duo vermes duæ sunt gentes. Draco rufus, draco tuus est, et stagnum figura est hujus mundi: at ille albus draco, illius gentis est quæ occupavit regiones et gentes plurimas in Britannia, et pene a mari usque ad mare

tenebunt. Et postea nostra gens surget, et gentem Anglorum trans mare viriliter dejiciet.'

45. 'Tu ergo de ista arce vade, quia ædificare eam non poteris, et multas provincias peragra, ut tutam arcem invenias: ego quidem hic manebo.' Et rex adolescenti dixit: 'Quo nomine vocaris?' Ille respondit: 'Ambrosius vocor:' Embreis Gluetic esse videbatur. Dixitque rex: 'De qua progenie ortus es?' At ille: 'Unus de consulibus gentis Romanicæ est pater meus.' Tunc rex dedit illi arcem cum omnibus provinciis plagæ Occidentalis Britanniæ. Et ipse cum magis suis ad sinistralem plagam pervenit, et usque ad regionem quæ vocatur Guennesi affugit, et urbem quæ vocatur nomine suo Cair-Guorthigirn ædificavit. Guasmoric juxta Lugubaliam ibi ædificavit, urbem scilicet quæ Anglice Palmecastre dicitur.

46. Interea Guortemir, filius Guorthigirni, cum Hengist et Horso et illorum gente potenter pugnabat, et eos usque ad insulam quæ dicitur Taneth expulit, illosque illic tribus vicibus conclusit, percussit, obsedit, comminuit, terruit. Ipsi itaque legatos trans mare usque in Germaniam miserunt, vocando chiulas cum ingenti numero virorum bellatorum et fortium. Et postea pugnabant contra reges gentis nostræ: aliquando vincebant, et dilatabant terminos suos; aliquando vincebantur, et expellebantur. Et Guorthemir quatuor bella contra eos avide gessit. Iste Guorthemir, filius Guorthigirni, in synodo habita apud Guartherniaun, postquam nefandus rex, ob incestum quem cum filia commiserat, a facie Germani et clericorum Britanniæ in fugam iret, patris nequitiæ consentire noluit: sed rediens ad S. Germanum, ad pedes ejus cecidit veniam postulans, atque pro illata a patre suo et sorore S. Germano calumnia, terram ipsam, in qua prædictus episcopus opprobium tale sustinuit, in æternum suam fieri sancivit. Unde et in memoriam S. Germani Guarenniaun nomen accepit; quod Latine sonat, 'calumnia juste retorta;' quoniam quum episcopum vituperare putaverat, semet ipsum vituperio affecit. Guortemir vero, accepto regno, hostibus viriliter obsistit; qui tantæ magnitudinis esse et virtutis dicebatur, ut siquando iratus in bello dimicaret, accepta arbore, cum frondibus funditus extirparet, et cum ea solo tenus adversarios

prosterneret: cum tali enim arbore Horsam satellitem bellicosum, confractis in alterutrum armis, pene defectis viribus prostravit, cæterosque in fugam versos, ut stipulas, terræ allidit, et ex omnibus finibus Britanniæ expulit; et per quinquennium postea insulam intrare non audebant, usque ad obitum Guortemir.

47. Primum bellum super flumen Derevent. Secundum bellum super vadum quod dicitur in lingua eorum Episford, in nostra autem lingua Sathenegabail: et ibi cecidit Horsa cum filio Guorthigirn, cujus nomen erat Catigirnus. Tertium bellum in campo juxta Lapidem-tituli, qui est super ripam Gallici maris, statutum; et Barbari victi sunt, illeque victor fuit, et ipsi in fugam usque ad chiulas suas reversi sunt, in eas muliebriter intrantes. Ille autem post modicum intervallum temporis mortuus est: et ante mortem suam, ad familiam suam animadvertit, ut illius sepulchrum in portu ponerent, a quo exierant super maris ripam, ' in quo vobis commendo, quamvis in alia parte portum Britanniæ teneant, et habitaverunt, tamen in ista terra in æternum non manebunt.' Illi autem mandatum ejus contempserunt, et eum in loco in quo imperaverat illis non sepelierunt: in Lincolnia enim sepultus est. At si mandatum ejus tenuissent, procul dubio per orationes S. Germani quicquid petierant obtinuissent.' At barbari magnopere reversi sunt, quum Guortigirnus amicus illorum erat pro uxore sua, et nullus illos abigere ultra audacter valuit. Quia non de virtute sua Britanniam occupaverunt, sed nutu divino; contra voluntatem Dei quis resistere nitatur? Sed quomodo voluit, Dominus fecit, et ipsa omnes gentes gubernat et regit.

48. Factum est autem post mortem Guorthemir, regis Vortigirni filii, et post reversionem Hengisti cum suis turmis, fallax consilium hortati sunt, ut dolum Vortigerno cum exercitu suo facerent. At illi legatos ut pacem impetrarent miserunt, et ut perpetua amicitia inter illos fieret: et Vortigirnus, cum suis majoribus natu consilium fecerunt, et scrutati sunt quid facerent. Tandem consilium omnibus fuit ut pacem facerent: et legati Saxonum reversi sunt. Postea vero conventum adduxerunt: ut ex utraque parte Britones et Saxones

in unum sine armis convenirent statutum est, et amicitia firma ad invicem esset.

49. Hengistus nequissimus omni familiæ suæ jussit quod unusquisque artavum suum sub pede suo in medio ficonis sui poneret: 'et quando clamavero ad vos et dixero, En Saxones, NIMED EURE SAXES,' id est, cultellos vestros de ficonibus vestris deducite, 'et in illos irruite, et fortiter contra resistite; regemque eorum nolite occidere, sed eum, pro causa filiæ meæ quam dedi illi in conjugium, tenete: quia melius est nobis ut ex manibus nostris redimatur.' Et conventum adduxerunt, et in unum convenerunt. Saxones autem amicabiliter locuti sunt, et mente interim vulpino more agebant, et vir juxta virum socialiter sederunt. Et Hengistus, sicut dixerat, vociferatus est. Et omnes seniores, 300, Guortigerni regis sunt jugulati: ipseque solus captus et catenatus est; ac regiones plurimas pro redemptione animæ suæ tribuit illis, id est Eastsexe, Suthsexe, Midelsexe, ut ab illicita conjunctione se separaret.

50. Sanctus vero Germanus Guorthigirno prædicabat, ut ad Dominum se converteret. At ille usque ad regionem quæ a nomine suo acceperat nomen, scilicet Guorthigirnianum, miserabiliter aufugit, ut ibi cum mulieribus suis lateret. Sanctus itaque Germanus eum persequutus est cum omni clero Britonum, et ibi 40 diebus totidemque noctibus mansit, et super petram orabat, ibique die ac nocte stabat. Et interim Guortigirnus usque ad arcem Guortigirni, quam ædificaverat, et nomen suum imposuerat, id est Din Gurtigirn, atque in regione Dimetorum juxta flumen Teibi ignominiose abscessit. Solito autem more S. Germanus eum sequutus est, et ibi jejunus cum omni clero suo tribus diebus totidemque noctibus causaliter mansit; in quarta vero nocte arx tota, circa mediæ noctis horam, per ignem de cœlo missum ex improviso cecidit, ardente igne cœlesti; et Guorthigirnus, cum omnibus qui cum eo erant, et cum uxoribus suis defecit. Hic est finis Guortigirni, sicut in libro B. Germani reperi: alii autem aliter dixerunt.

51. Postquam exosi fuerunt illi omnes homines gentis suæ pro piaculo suo, inter potentes et impotentes, inter ser-

vum et liberum, inter monachos et laicos, inter parvum et magnum, et ipse dum de loco ad locum vagus iret, tandem cor ejus crepuit, et defunctus est non cum laude.

52. Alii autem dixerunt terram apertam esse, quæ eum deglutivit, in nocte in qua combusta est arx circa eum; quia non sunt inventæ ullæ reliquiæ illorum qui combusti sunt cum eo in arce.

53. Tres filios habuit, quorum nomina hæc sunt; Guorthemir qui pugnavit contra barbaros, ut supra scripsi: secundus Cantegirnus: tertius Pascent, qui regnavit in duabus regionibus, id est Buelt et Guortigernianum, post mortem patris sui, largiente Ambrosio, qui fuerat rex inter omnes reges Britanniæ: quartus fuit Faustus, qui illi de filia sua natus est, quem S. Germanus baptizavit, enutrivit, atque docuit; et condidit locum magnum super ripam fluminis, quod vocatur Renis, et manet usque hodie: et unam habuit filiam, quæ, ut diximus, mater fuit S. Fausti.

54. Hæc est genealogia illius quæ ad initium retro currit. Firnimail, ipse est qui regit modo in regione Guortigirnianum, filius est Theudubr; ipse Theudubr est rex Buelth regionis: Theudubr filius Pascent, Map Apguocan, Map Moriud, Map Eldat, Map Eldoe, Map Paul, Map Mepric, Map Briegat, Map Pascent, Map Guorthigirn, Map Guortheneu, Map Guitaul, Map Guitolin, Map Gloui: Bonus, Paulus, Mauron, Guotolin, quatuor fratres fuerunt, filii Gloui qui ædificavit urbem magnam super ripam fluminis Sabrinæ, quæ vocatur Britannico sermone Cair-Gloui, Saxonice autem Gloucestre. Satis dictum est de Guorthigerno, et de regno suo et de gente ejus.

55. Beatus vero Germanus reversus est post mortem Guorthigirni ad patriam suam. Et S. Patricius erat in illo tempore captivus apud Scotos, et dominus illius dicebatur Melchu, et porcarius cum illo erat: et in 17 anno ætatis suæ de captivitate reversus est, et nutu Dei eruditus est in sacris literis. Ac post Romam usque perrexit, et per longum spatium ibidem mansit ad legendum scrutandaque mysteria Dei; sanctasque percurrit Scripturas. Nam quum ibi esset per annos plurimos, missus est Palladius episcopus primitus a Celestino papa Romano, ad Scotos in Christum conver-

tendos. Qui prohibitus est a Deo per quasdam tempestates: quia nemo potest quicquam accipere in terra nisi de cœlo datum illi fuerit. Et profectus est ille Palladius de Hibernia, pervenitque ad Britanniam, et ibi defunctus est in terra Pictorum.

56. Audita morte Palladii episcopi, Patricius, Theodosio et Valentiniano regnantibus, a Celestino papa Romano, et angelo Dei cui nomen erat Victor monente, et Germano sancto episcopo, ad Scotos convertendos in Christum mittitur.

57. Misit ergo Germanus cum illo seniorem Segerum episcopum ad Amatheum regem in propinquo habitantem. Ibi sanctus erat sciens omnia quæ ventura essent illi, et illic gradum episcopalem a Matheo rege et a sancto episcopo accepit, nomenque, quod est Patricius, sumpsit ibi; quia Maun prius vocabatur. Auxilius presbyter, et Iserninus diaconus, et cæteri inferiori gradu, simul cum eo ordinati sunt.

58. Tunc acceptis benedictionibus, perfectisque omnibus, in nomine sanctæ Trinitatis paratam ascendit navim; et pervenit ad Britanniam insulam, et prædicavit ibi non multis diebus. Et amissis omnibus ambulandi anfractibus, summa velocitate flatuque prospero Mare Hibernicum transfretavit: onerata vero navi, quum transfretaret hoc mare magnum, mirabilibus et spiritualibus thesauris, perrexit ad Hiberniam, et baptizavit eos.

59. A Mundi principio usque ad baptismum Hibernensium, 5330 anni sunt. In quinto Loigere regis anno exorsus est Patricius prædicare fidem Dei. Sanctus itaque Patricius Evangelium Christi exteris nationibus per annos 40 prædicabat, virtutes apostolicas faciebat, cæcos illuminabat, leprosos mundabat, surdos audire faciebat, dæmones ex obsessis corporibus fugabat, mortuos 9 suscitavit, captivos multos utriusque sexus suis propriis sumptibus redemit.

60. Scripsit abegetoria 365, et eo amplius numero. Ecclesias quoque eodem numero fundavit 365. Ordinavit episcopos eodem numero 365, et eo amplius, in quibus spiritus Dei erat. Presbyteros autem usque tres mille ordinavit. Et 12 millia hominum in una regione, quæ vocatur

Connachta, ad fidem Christi convertit et baptizavit; et septem reges, qui erant filii Amolgith, in uno die baptizavit. Quadraginta diebus, totidemque noctibus, in cacumine collis Eli jejunavit, id est Cruachan Eli: in quo colle, in aere, tres petitiones pro his Hibernensibus qui fidem Christi receperint, clementer postulavit.

61. Prima ejus petitio fuit, ut fertur a Scotis, quod unusquisque susciperet pœnitentiam credentium, licet in extremo vitæ suæ statu: secunda, ne a barbaris consumentur in æternum: tertia, ut non supervivat aliquis Hibernensium in adventu Judicii; quia delebitur aqua, pro honore S. Patricii, 7 annis ante diem judicii. In illo autem tumulo benedixit populo Hibernensium; et ideo ascendit ut oraret pro eis, et videret fructum laboris sui: veneruntque ad eum aves multi coloris innumerabiles, ut benediceret eis. Quod significat omnes Sanctos utriusque sexus Hibernensium pervenire ad eum in die judicii, ad patrem et magistrum suum, ut sequantur illum ad Judicium. Postea in senectute bona migravit ad Dominum, ubi nunc lætatur in sæcula sæculorum. Amen.

62. Quatuor modis æquantur Moyses et Patricius. Primo, id est, angelo sibi colloquente in rubo igneo: secundo, in monte 40 diebus et 40 noctibus jejunavit: tertio, similes fuerunt ætate, 120 annis: quarto, sepulchrum illius non invenitur; sed in occulto humatus est, nemine sciente. Quindecim annis in captivitate, in vigesimo quinto anno ab Amatheo sancto episcopo subrogatur. Octoginta quinque annorum in Hibernia prædicavit. Res autem exigebat amplius loqui de S. Patricio, sed tamen pro compendio sermonis volui breviare.

63. In illo tempore Saxones invalescebant, et crescebant non modice in Britannia. Mortuo autem Hengisto, Ochta filius ejus transivit de sinistrali parte Britanniæ ad regem Cantuariorum; et de ipso orti sunt reges illius patriæ. Artur pugnabat contra illos in illis diebus, videlicet Saxones, cum regibus Britonum: sed ipse dux erat bellorum, et in omnibus bellis victor extitit. Artur, Latine translatum, sonat ' ursum horribilem,' vel ' malleum ferreum,' quo confringuntur molæ

leonum: Mab Uter, Britannice, ' filius horribilis,' Latine; quoniam a pueritia sua crudelis fuit.

64. Primum bellum fuit in ostium fluminis quod dicitur Glem. Secundum et tertium et quartum et quintum super aliud flumen quod vocatur Duglas, quod est in regione Linuis. Sextum bellum super flumen quod vocatur Bassas. Septimum bellum fuit in silva Calidonis, id est, Cat coit Celidon. Octavum fuit bellum in castello Gunnion; in quo Arthur portavit imaginem crucis Christi et Sanctæ Mariæ semper virginis, super humeros suos: et pagani versi sunt in fugam in illo die; et multi ceciderunt, plagaque magna super eos venit per virtutem Domini nostri Jesu Christi, sanctæque suæ genetricis. Nam Arthur Hierosolymam perrexit, et ibi crucem ad quantitatem salutiferæ crucis fecit, et ibi consecrata est; et per tres continuos dies jejunavit, vigilavit, et oravit coram Cruce Dominica, ut ei Dominus victoriam daret per hoc signum de paganis; quod et factum est: atque secum imaginem S. Mariæ detulit, cujus fracturæ adhuc apud Wedale in magna veneratione servantur. Wodale, Anglice; Vallis-doloris, Latine: Wodale est villa in provincia Lodonesie, nunc vero juris episcopi S. Andreæ Scotiæ, 6 milliaria ab occidentali parte, ab illo quondam nobili et eximio monasterio de Meilros. Nonumque bellum gestum est in urbe Legionis. Decimum bellum gestum est in littore fluminis quod vocatur Ribroit. Undecimum bellum fuit in monte quod dicitur Agned Cathregonnon. Duodecimum fuit bellum in monte Badonis; in quo corruerunt uno die 840 viri de uno impetu Arturi, et nemo eos prostravit nisi ipse solus.

65. Ipsi vero barbari, dum in omnibus bellis prosternerentur, auxilium a Germania petebant, et augebantur multipliciter sine intermissione; et reges a Germania deducebant ut regnarent super eos in Britannia. Et regnabant usque ad tempus quo Ida filius Eobba regnavit, qui fuit primus rex in Bernicia id est in Bernech.

66. Ida filius Eobba tenuit regiones in sinistrali parte Humbri maris 12 annis. et junxit arcem, id est, Dingueirin et Gurbirneth: quæ duæ regiones fuerunt in una regione, id

est Deur a Berneth, Anglice Deira et Bernicia. Elfled filia Edwini 12mo die post Pentecosten baptismum accepit, cum innumerabilibus hominibus de viris et mulieribus cum ea. Et hæc prima baptizata est: Edwinus vero postea in sequenti Paschæ baptismum suscepit, et 12 millia hominum in uno die baptizati sunt cum eo. S. Paulinus Eboracensis archiepiscopus eos baptizavit; et per 40 dies non cessavit baptizare omne genus Ambronum, id est Aldsaxonum; et per prædicationem illius multi crediderunt Christo. Sed quum inutiles magistro meo, id est, Beulando presbytero, visæ sint genealogiæ Saxonum et aliarum genealogiæ gentium, nolui eas scribere; sed de Civitatibus et Mirabilibus Britanniæ Insulæ, ut alii scriptores ante me scripsere, scripsi.

NOMINA OMNIUM CIVITATUM BRITANNIÆ.

67. Cair Gurthigirn, Cair Muncip, Cair Meguod, Cair Ebroauc, Cair Carataue, Cair Manchguid, Cair Caint, Cair Peris, Cair Legion, Cair Segeint, Cair Guent, Cair Lerion, Cair Pensavelcoith, Cair Celemon, Cair Guintwig, Cair Luadiit, Cair Colun, Cair Custeint, Cair Grauth, Cair Lunden, Cair Guoeirangon, Cair Dauri, Cair Guoricon, Cair Legion, Cair Britto, Cair Droithan, Cair Urnath, Cair Luitcoith. Hæc sunt nomina omnium civitatum quæ sunt in Britannia, quarum numerus est 28. *

---

* [Quidam codices habent 33 nomina civitatum, quæ nec eodem ordine nec in eadem parte historiæ occurrunt. Ea sunt 1 Cair Ebrauc. 2 Cair Ceint. 3 Cair Gurcoc. 4 Cair Guorthegern. 5 Cair Gusteint. 6 Cair Guoranegon. 7 Cair Segeint. 8 Cair Guintruis. 9 Cair Merdin. 10 Cair Peris. 11 Cair Lion. 12 Cair Mencipit. 13 Cair Caratauc. 14 Cair Cleri. 15 Cair Gloui. 16 Cair Luilid. 17 Cair Graut. 18 Cair Daun. 19 Cair Britoc. 20 Cair Meguaid. 21 Cair Mauiguid. 22 Cair Ligion. 23 Cair Guent. 24 Cair Collon. 25 Cair Londein. 26 Cair Guorcon. 27 Cair Lerion. 28 Cair Draithou. 29 Cair Pensavelcoin. 30 Cair Teim. 31 Cair Urnahc. 32 Cair Celemion. 33 Cair Loitcoit. Hæc sunt nomina antiquarum civitatum Britanniæ insulæ.]

DE MIRABILIBUS BRITANNIÆ INSULÆ.

68. Primum miraculum est stagnum Lummonu; quia in eo sunt insulæ 340 et ibi habitant homines: 340 rupibus ambitur, et nidus aquilæ in unaquaque rupe est: et flumina 340 fluunt in eo, et non vadit ex eo ad mare nisi unum flumen, quod vocatur Leven.

69. Secundum miraculum, ostium Trannoni fluminis: quia in una unda instar montis ad sissam tegit litora, et recedit ut cætera maria iterum.

70. Tertium miraculum, stagnum calidum quod est in regione Huicciorum. Et muro ambitur ex latere et lapide facto; et in eo vadunt homines per omne tempus ad lavandum, et unicuique sicut placuerit illi lavacrum, sic fit sibi secundum voluptatem suam: si voluerit esse balneum frigidum, erit; si calidum, erit.

71. Quartum miraculum est, fontes de salo; a quibus fontibus sal decoquitur, aqua extracta, unde omnia cibaria saliuntur; et non sunt prope mari, sed de terra emergunt.

72. Aliud miraculum est Donrighabren, id est, duo reges Sabrinæ. Quando inundatur mare ad sissam in hostium Sabrinæ, duo cumuli spumarum congregantur separatim, et bellum faciunt inter se in modum arietum: et procedit unusquisque ad alterum, et collidunt se ad invicem. Et iterum recedit alter ab altero, et iterum procedunt ex uno cumulo super omnem faciem maris. In unaquaque sissa hoc faciunt ab initio mundi usque in hodiernum diem.

73. Aliud miraculum est stagni Livane, quod est Aperlin Livan: ostium fluminis illius fluit in Sabrina, et quando inundatur Sabrina ad sissam, et mare similiter, inundatur in ostio supradicti fluminis, et in ostio stagni recipitur in modum voraginis, et mare non vadit sursum. Et est litus juxta flumen; et quando Sabrina inundatur ad sissam, istud litus non tegitur: et quando recedit mare, et Sabrina, tunc stagnum Liguane eructat omne quod devoravit de mari, et litus istud tegitur: et instar montis in una eructat unda et rumpit. Et si fuerit exercitus totius regionis in qua est istud litus, et direxerit faciem suam contra undam, et unda

trahit exercitum per vim humoris, repletis vestibus, et equi similiter trahuntur. Si supradictus exercitus terga versus fuerit contra eam, non nocet ei unda. Et quando recesserit mare totum, tunc litus quod unda tegit retro denudatur, et mare recedit ab ipso.

74. Est aliud mirabile in regione Cinloipiauc. Est ibi fons nomine Fontaun Guorhelic. Non fluit rivus ex eo neque in eo: et vadunt homines piscari ad fontem. Alii vadunt in fontem ad partem Orientis, et deducunt pisces ex ea parte; alii ad dexteram, alii ad sinistram, ad Occidentemque, et trahuntur pisces ab unaquaque parte: et aliud genus piscium trahitur ex omnibus partibus. Magnum mirabile, pisces inveniri in fontem dum non flumen fluit in eo, neque ex eo; et in eo inveniuntur 4 genera piscium, et non est de magnitudine neque de profunditate. Profunditas illius usque ad genua, 20 pedes in longitudine et latitudine; ripas altas habet in omni parte.

75. Juxtâ flumen quod vocatur Goy, poma inveniuntur super fraxinum, in proclivo saltus, qui est prope ostium fluminis.

76. Est aliud mirabile in regione quæ dicitur Guent. Est ibi fovea, a qua ventus flat per omne tempus sine intermissione; et quando non flat ventus in tempore æstatis, de illa fovea incessanter flat, ita ut nemo possit sustinere neque ante foveam, pro frigiditate: et vocatur nomen ejus ‘ Huit guint’ Britannico sermone, Latine autem ‘ flatio venti.’ Magnum mirabile est ventum de terra flare.

77. Est aliud mirabile in Guhir, altare quod est in loco qui dicitur Loin garth, quod nutu Dei fulcitur. Fabulam istius altaris melius mihi videtur narrare quam reticere. Factum est autem dum sanctus Eltutus orabat in spelunca sua, quæ est juxta mare quod adluit terram supradicti loci, os hujus speluncæ ad mare est, et ecce navis navigabat ad se de mari, et duo viri remigantes eam, et corpus cujusdam sancti hominis erat cum illis in nave, et altare supra faciem ejus quod nutu Dei fulciebatur; et processit homo Dei in obviam illorum: et corpus sancti homines de navi duxerunt, et altare inseparabiliter supra faciem sancti corporis stabat. Et dixerunt ad sanctum Eltutum: ‘ Iste homo Dei præcepit

nobis ut deduceremus eum ad te, et sepeliremus eum tecum. Et nomen ejus non reveles ulli homini, ut non jurent per eum homines.' Et sepelierunt eum. Et post sepulturam illi duo viri reversi sunt ad navim, et navigaverunt. At ille sanctus Eltutus ecclesiam fundavit circa corpus sancti hominis et circa altare; et manet usque in hodiernum diem altare potestate Dei fulcitum. Venit quidam regulus ut probaret, portans virgam in manu sua; curvavit eam circa altare, et tenuit ambabus manibus virgam ex utraque parte, et traxit ad se: et sic veritatem hujus rei probavit. Sed ille postea mensem integrum non vixit. Alter autem sub altare aspexit, et aciem oculorum ejus amisit, et ante mensem integrum vitam finivit.

78. Est autem aliud mirabile in supradicta regione, id est Guent. Est ibi fons juxta vallem putei Maurit, et lignum in medio fontis: et lavant homines manus suas cum faciebus suis, et lignum sub pedibus suis habent quando lavant: nam et ego vidi et probavi. Quando mare inundatur ad malinam, extenditur Sabrina super omnem maritimam ripam et tegit, et usque deducitur ad fontem, et impletur fons de sissa Sabrinæ, et trahit lignum secum usque ad mare magnum, et per spacia trium dierum in mare invertitur, et in quarto die in supradicto fonte invenitur. Factum est autem ut unus de rusticis sepeliret eum in terra ad probandum; et in 4 die inventus est in fonte, et ille rusticus qui eum abscondit et sepelivit statim defunctus est ante finem mensis.

79. Est aliud mirabile in regione quæ dicitur Buelt. Est ibi cumulus lapidum, et unus lapis superpositus super congestum cum vestigio canis in eo. Quando venatus est porcus Terit, impressit Cabal, qui erat canis Arturi militis, vestigium in lapide. Et Artur postea congregavit congestum lapidum sub lapide in quo erat vestigium canis sui; et vocatur Carncabal. Et veniunt homines et tollunt lapidem in manibus suis per spatium diei et noctis, et in crastino invenitur super congestum suum.

80. Est aliud miraculum. In regione Ercing habetur sepulchrum juxta fontem qui vocatur Oculus Amr: et viri nomen qui sepultus est in tumulo sic vocabatur Amr: filius Arturi militis erat, et ipse occidit eum ibidem et sepelivit.

Et veniunt homines ad mensurandum tumulum. In longitudine habet aliquando 7 pedes, aliquando 15, aliquando 12, aliquando 9. In qua mensura metieris eum in ista vice, iterum non invenies eum in una mensura: et ego ipse probavi.

DE MIRABILIBUS MONÆ INSULÆ.

81. Primum miraculum est litus sine mari.

82. Secundum miraculum: est ibi mons qui giratur tribus vicibus in anno.

83. Tertium miraculum est vadum ibi: quando inundatur mare, et ipse inundatur: et quando decrescit mare et ipse minuitur.

84. Quartum est miraculum. Est lapis qui ambulat in nocturnis temporibus super vallem Chenin: et projectus est olim in voragine Polkerist, qui est in medio pelagi quod vocatur Mœnei, et in crastino supra ripam supradictæ vallis sine dubio inventus est.

DE MIRABILIBUS HIBERNIÆ.

85. Est ibi stagnum quod vocatur Luchem. Quatuor circulis ambitur. Primo circulo gronna stagni, id est stain, ambitur: Secundo circulo gronna plumbi, id est minn, ambitur: tertio circulo gronna ferri ambitur: quarto circulo gronna æris ambitur. Et in eo stagno margaritæ multæ inveniuntur, quæ ponunt reges in auribus suis.

86. Est aliud stagnum quod facit ligna arescere, in lapides durescere: homines autem fingunt ligna; et postquam formaverint, projiciunt in stagno, et manet in eo usque ad caput anni: et in capite anni lapis reperitur, et vocatur Luch echac.

87. Est aliud mirabile in regione quæ vocatur Ceretum. Est ibi mons qui cognominatur Crucmare, et est sepulchrum in cacumine montis. Et omnis homo quicumque venerit ad sepulchrum et extenderit se juxta illud, quamvis brevis fuerit, in una longitudine invenitur sepulchrum et homo. Et si fuerit homo brevis et parvus, similiter et longitudo sepulchri juxta staturam hominis invenitur: et si fuerit longus atque procerus, etiam si fuisset in longitudine 4 cubitorum, juxta

staturam uniuscujusque hominis, sic tumulus invenitur. Et omnis peregrinus tædiosus qui tres flectiones flectaverit juxta illud, non erit tædium super eum usque ad diem mortis suæ, et non gravabitur iterum ullo tædio, quamvis habitasset solus in extremis finibus cosmi.

Woden genuit Beldeg, genuit Beornec, genuit Gethbrond, genuit Aluson, genuit Inguec, genuit Ædibrith, genuit Ossa, genuit Eobba, genuit Ida. Ida autem 12 filios habuit, quorum nomina sunt, Adda, Æadldric, Decdric, Edric, Deothere, Osmer, et unam reginam Bearnoch, Ealric. Ealdric genuit Aelfret, ipse est Edlferd Flesaur: nam et ipse habuit filios septem, quorum nomina sunt, Anfrid, Osguald, Osbiu, Osguid, Osgudu, Oslapf, Offa. Osguid genuit Alcfrid et Ælfguin et Echfird; Echgfrid ipse est qui fecit bellum contra fratruelem suum, qui erat rex Pictorum nomine Birdei, et ibi corruit cum omni robore exercitus sui, et Picti cum rege suo victores extiterunt: et nunquam addiderunt Saxones Ambronum ut a Pictis vectigal exigerent a tempore istius belli; vocatur Gueith lin-garan. Osguid autem habuit duas uxores, quarum una vocabatur Riemmelth, filia Royth, filii Rum, et altera vocabatur Eanfled, filia Eadguin, filii Alli.

Hengist genuit Octha, genuit Ossa, genuit Eormoric, genuit Ealdberht, genuit Ealdbald, genuit Ercunberht, genuit Eegberth.

Woden genuit Casser, genuit Titinon, genuit Trigil, genuit Rodmunt, genuit Rippan, genuit Guillem, Guechan. Ipse primus regnavit in Britannia super gentem Estanglorum. Guecha genuit Guffan, genuit Tidil, genuit Ecni, genuit Edric, genuit Aldulfh, genuit Elric.

Woden genuit Guedolgeat, genuit Gueagon, genuit Guithleg, genuit Guerdmund, genuit Offa, genuit Ongen, genuit Eamer, genuit Pubba. Ipse Pubba habuit 12 filios, quorum duo notiores mihi sunt quam alii, id est, Penda et Eua; Eadlit, filius Pantha, Penda filius Pubba. Eadlbalt filius Alguing, filius Eua, filius Penda, filius Pubba. Ecgfrid filius Offa, filius Dum Inferth, filius Eandulf, filius Ossulfh, filius Eua, filius Pubba.

Woden genuit Beldeyg, Brond genuit Siggar, genuit Sebald genuit Zegulfh, genuit Soemil. Ipse primus separavit Deur O Birneich. Soemil genuit Sguerthing, genuit Giulglis, genuit Usfrean, genuit Iffi, genuit Ulli, Ædguin; Osfrid et Eadfird, duo filii Edguin erant, et cum ipso corruerunt in bello Meicen; et de origine illius nunquam iteratum est regnum, quia non evasit unus de genere illius de isto bello, sed interfecti omnes sunt cum illo ab exercitu Catguollauni regis Guendotæ regionis. Osguid genuit Ecgfird, ipse est Etgfird. Ailguin genuit Oslach, genuit Alhun, genuit Adlsing, genuit Echun, genuit Oslaph. Ida genuit Eadric, genuit Ecgulf, genuit Liodguald, genuit Ætan; ipse est Eata Glin, Maur; genuit Eadbirth, et Ecgbirth episcopum, qui fuit primus de natione eorum.

Ida filius Eobba tenuit regiones in sinistrali parte Britanniæ, id est Umbri maris, et regnavit annis 12 et unxit Dynguayrdi Guuerth-berneich.

Tunc Dutigirn in illo tempore fortiter dimicabat contra gentem Anglorum. Tunc Talhaern Tataguen in poemate claruit, et Neiren, et Taliessin, et Bluchbard, et Cian qui vocatur Guenithguant, simul uno tempore in poemate Britannico claruerunt.

Mailcunus magnus rex apud Britones regnabat, id est in regione Guenedotæ; quia atavus illius, id est Cunedag, cum filiis suis, quorum numerus octo erat, venerat prius de parte sinistrali, id est de regione quæ vocatur Manau Guotodin, 146 annis ante quam Mailcun regnaret; et Scotos cum ingentissima clade expulerunt ab istis regionibus, et nusquam reversi sunt iterum ad habitandum.

Adda filius Ida regnavit annis octo. Adlric filius Adda regnavit quatuor annis. Deoric filius Ida regnavit septem annis. Friodolguald regnavit sex annis; in cujus tempore regnum Cantiorum, mittente Gregorio, baptismum suscepit. Hussa regnavit annis septem. Contra illos quatuor reges, Urbgen et Riderch-hen et Guallanc et Morcant dimicaverunt. Deodric contra illum Urbgen cum filiis dimicabant fortiter. In illo autem tempore aliquando hostes, nunc cives vincebantur; et ipse conclusit eos tribus diebus, et tribus noctibus in insula Metcaud; et dum erat in expeditione jugulatus est,

Morcanto destinante pro invidia, quia in ipso præ omnibus regibus virtus maxima erat in instauratione belli. Eadfered Flesaurs regnavit 12 annis in Berneich, et alios 12 in Deur: 24 annis inter duo regna regnavit; et dedit uxori suæ Dinguo Aroy, quæ vocatur Bebbab, et de nomine suæ uxoris suscepit nomen, id est Bebbanburch. Eoguin filius Alli regnavit annis 10 et 7; et ipse occupavit Elmet, et expulit Certic regem illius regionis. Eanfled filia illius, duodecimo die post Pentecosten, baptismum accepit cum universis hominibus suis de viris et mulieribus cum ea. Eadguin vero in sequenti Pascha baptismum suscepit, et 12 millia hominum baptizati sunt cum eo. Si quis scire voluerit, quis eos baptizavit, Rum map Urbgen baptizavit eos, et per 40 dies non cessavit baptizare omne genus Ambronum, et per prædicationem illius multi crediderunt in Christo. Oswald filius Eadfred regnavit novem annis; ipse est Oswald-Lamnguin: ipse occidit Catgublaun regem Guenedotæ regionis, in bello Catscaul, cum magna clade exercitus sui. Osguid filius Eadlfrid regnavit 28 annis et sex mensibus. Dum ipse regnabat, venit mortalitas hominum, Catgualart regnante apud Britones post patrem suum, et in ea periit. Et ipse occidit Pantha in Campo Gai; et nunc facta est strages Gai Campi, et reges Britonum interfecti sunt, qui exierant cum rege Pantha in expeditione usque ad urbem quæ vocatur Judeu. Tunc reddidit Osguid omnes divitias quæ erant cum eo in urbe usque in manum Pendæ, et Penda distribuit ea regibus Britonum; id est Atbret Judeu. Solus autem Catgabail, rex Guenedotæ regionis, cum exercitu suo evasit, de nocte consurgens; quapropter vocatus est Catgabail Catguommedd. Egfrid filius Osbiu regnavit novem annis. In tempore illius, S. Cuthbertus episcopus obiit in insula Medcaut. Ipse est qui fecit bellum contra Pictos, et corruit ibi.

Penda filius Pybba regnavit decem annis: ipse primus separavit regnum Merciorum a regno Nordorum; et Onnan regem Easter-Anglorum, et sanctum Oswaldum regem Nordorum, occidit per dolum. Ipse fecit bellum Cocboy, in quo cecidit Eoua filius Pippa, frater ejus, rex Merciorum, et Oswald rex Nordorum; et ipse victor fuit per diabolicam artem. Non erat baptizatus, et nunquam Deo credidit.

A Mundi principio usque ad Constantinum et Rufum 5658 anni reperiuntur.

Item a duobus Geminis Rufo et Rubelio usque in Stillicionem consulem trecenti septuaginta tres anni.

Item a Stilicione usque ad Valentinianum filium Placidæ, et regnum Guorthigerni, viginti octo anni.

Et a regno Guorthigerni usque ad discordiam Guitolini et Ambrosii, anni sunt 12, quod est Guoloppum, id est Catguoloph. Guorthigernus autem tenuit imperium in Britannia, Theodosio et Valentiniano consulibus: et in quarto anno regni sui, Saxones ad Britanniam venerunt, Felice et Tauro consulibus, quadringentesimo primo anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi.

Ab anno quo Saxones venerunt in Britanniam, et a Guortigerno suscepti sunt, usque ad Decium et Valerianum, anni sunt sexaginta novem.

Quidam codices habent sequentia, omissis multis ex iis quæ supra dedimus.

DE MALIS ET PERVERSIS NATURIS HOMINUM.

Invidia Judæorum.
Perfidia Persarum.
Fallacia Græcorum.
Astutia Ægyptiorum.
Sævitia Saracenorum.
Levitas Chaldæorum.
Varietas Afrorum.
Gula Gallorum.
Vana gloria Longobardorum.
Crudelitas Hunorum.
Immunditia Sabinorum.
Ferocitas Francorum.
Stultitia Saxonum.
Hebetudo Bavariorum.
Luxuria Wascanorum.
Vinolentia Hispanorum.
Duritia Pictorum.
Livido Scotorum.

DE BONIS NATURIS GENTIUM.

Prudentia Hebræorum.
Stabilitas Persarum.
Sollertia Ægyptiorum.
Sapientia Græcorum.
Gravitas Romanorum.
Largitas Longobardorum.
Sobrietas Gothorum.
Sagacitas Chaldæorum.
Ingenium Africorum.
Firmitas Gallorum.
Fortitudo Francorum.
Instantia Saxonum.
Agilitas Wascanorum.
Magnanimitas Pictorum.
Hospitalitas Britonum.
Argutia Hispanorum.
Fidelitas Scotorum.
Communio Normannorum.

Ira Britonum. Græcus irascitur ante causam.
Spurcitia Sclavorum. Francus in causa.
Rapacitas Normannorum. Romanus propter causam.
Normanni minus sunt animosi. Francus fortis.
[Libido Suevorum. Romanus gravis.
Duritia vel superbia Pictavorum.] Afer semper versipellis.

VERSUS NENNINI AD SAMUELEM FILIUM MAGISTRI SUI BEULANI PRESBITERI VIRI RELIGIOSI AD QUEM HISTORIAM ISTAM SCRIPSERAT.

A B C D E F
Adjutor benignus, caris doctor effabilis fonis,
G H I *i.* Samueli. K L M
Gaudium honoris isti katholica lege magni.
N O P Q R S T U
Nos omnes precamur, qui ros sit tutus utatur,
X *i.* Beulani.
Xp̃e tribuisti patri Samuelem læta matre.
(Y) *i.* mater. *i.* Samuel.
Hymnizat hæc semper tibi longævus ben servus tui,
(Z)
Zona indue salutis istum pluribus annis.

VERSUS EJUSDEM NENNII.

Fornifer qui digitis scripsit ex ordine trinis,
Incolumis obtalmis sitque omnibus membris,
En vocatur ben litteris nominis quini.

In uno codice habentur sequentia.

Anno Dominicæ Incarnationis 858, vicesimo vero quarto Mervini regis Britonum, hæc historia a Nennio Britonum Historiografo est composita.

Anno ab Orbe condito usque ad Urbem conditam, ut ait Orosius, anni 4484.

Anno ante Urbem conditam 363, ut ait Henricus Huntendunensis, Britannia a Britonibus est habitata.

Ab Adam, juxta Orosium, usque Abraham, anni 3184. Ab Abraham usque Nativitatem Christi, anni sunt 2015. A nativitate autem Johannis usque Nativitatem Christi, sex menses fuerunt. Natus est ergo Johannes Baptista transactis annis

ab origine mundi 5198, et mensibus 6. Itaque ab origine mundi usque ad Christum, anni fuerunt 5199.

Anni igitur ab exordio mundi usque in annum præsentem, 5108 fiunt.

In margine alius codicis sunt hæc quæ sequuntur.

Anno 1167 gratiæ, fuit annus a mundi initio 5348: ab adventu Normannorum 100: ab adventu Britannorum in Angliam 2331. Igitur tertio millesimo et 213mo anno ab initio mundi primum Britones ad possidendum venerunt Angliam. Ex quo Britones primum fidem Christi, transmittente papa Evaristo, regnante rege Lucio susceperunt, hoc anno gratiæ 1166 mille et duo anni transacti sunt; adventus Augustini 1169. Intererant igitur inter adventum Augustini et Christianitatem regis Britanniæ Lucii 467 anni. Inter adventum Britonum et Anglorum 1629 anni transierunt. Unde liquet Britones tot annis Angliam tenuisse, sed in paganismo per mille annos 477 obtinebant. Insula vero ista tribus annorum millibus et 13 inhabitata erat, quam primus hominum Brutus adierat, et cum prole sua per 1629 tenuerat. Tunc vero Anglorum gens supervenerat.

EXPLICIT HISTORIA NENNII BRITONUM HISTORIOGRAPHI DE PRIMA INHABITATIONE BRITONUM BRITANNICÆ INSULÆ.

EXCERPTA EX
VENERABILIS BEDÆ
HISTORIA ECCLESIASTICA
QUÆ AD
BRITONUM HISTORIAM
PERTINENT.

[*Quæ in uncinis inclusa sunt, e Chronico ejusdem auctoris sunt desumpta.*]

Lib. I. Cap. 1. *De situ Britanniæ vel Hiberniæ, et priscis earum incolis.*

Britannia oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem et Occidentem locata est, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximis Europæ partibus multo intervallo adversa. Quæ per millia passuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet millia ducenta, exceptis dumtaxat prolixioribus diversorum promontoriorum tractibus, quibus efficitur ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia compleat. Habet a Meridie Galliam Belgicam, cujus proximum littus transmeantibus aperit civitas quæ dicitur Rutubi portus, a gente Anglorum nunc corrupte 'Reptacestir' vocata, interposito mari a Gessoriaco Morinorum gentis littore proximo, trajectu millium quinquaginta, sive, ut quidam scripsere, stadiorum quadringentorum quinquaginta. A tergo autem, unde oceano infinito patet, Orcadas insulas habet.

Opima frugibus atque arboribus insula, et alendis apta pecoribus ac jumentis; vineas etiam quibusdam in locis germinans; sed et avium ferax terra marique generis diversi. Fluviis quoque multum piscosis, ac fontibus præclara copiosis, et quidem præcipue issicio abundat et anguilla. Capi-

untur autem sæpissime et vituli marini, et delphines, necnon et balænæ: exceptis variorum generibus conchyliorum; in quibus sunt et musculæ, quibus inclusam sæpe margaritam, omnis quidem coloris optimam inveniunt, id est, et rubicundi, et purpurei, et hyacinthini et prasini, sed maxime candidi. Sunt et cochleæ satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nulla valet pluviarum injuria pallescere; sed quo vetustior est, eo solet esse venustior. Habet fontes salinarum, habet et fontes calidos, et ex eis fluvios balnearum calidarum, omni ætati et sexui per distincta loca, juxta suum cuique modum accommodos. Aqua enim, ut auctus Basilius dicit, fervidam qualitatem recipit, quum per certa quædam metalla transcurrit, et fit non solum calida, sed et ardens. Quæ etiam venis metallorum, æris, ferri, et plumbi et argenti fœcunda, gignit et lapidem gagatem plurimum optimumque: est autem nigrogemmeus et ardens igni admotus, incensus serpentes fugat, adtritu calefactus applicita detinet æque ut succinum. Erat et civitatibus quondam viginti et octo nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ et ipsa muris, turribus, portis, ac seris erant instructa firmissimis.

Et quia prope sub ipso Septentrionali vertice mundi jacet, lucidas æstate noctes habet; ita ut medio sæpe tempore noctis in quæstionem veniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam advenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte: unde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate, sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc Libycas in partes secedente, id est, horarum decem et octo: plurimæ item brevitatis noctes æstate et dies habet in bruma, hoc est, sex solummodo æquinoctialium horarum: quum in Armenia, Macedonia, Italia, cæterisque ejusdem lineæ regionibus longissima dies sive nox quindecim, brevissima novem compleat horas.

Hæc in præsenti, juxta numerum librorum quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis, unam eamdemque summæ veritatis et veræ sublimitatis scientiam scrutatur et confitetur, Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum et Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris

omnibus est facta communis. In primis autem hæc insula Britones solum a quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano, ut fertur, Britanniam advecti, Australes sibi partes illius vindicarunt.

Et quum plurimam insulæ partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ Iiiberniam pervenisse, ejusque Septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare potuisse. Est autem Hibernia insula omnium post Britanniam maxima, ad Occidentem quidem Britanniæ sita; sed sicut contra Aquilonem ea brevior, ita in Meridiem se trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispaniæ Septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente pervenit. Ad hanc ergo usque pervenientes navigio Picti ut diximus, petierunt in ea sibi quoque sedes et habitationem doneri. Respondebant Scoti, quia non ambos eos caperet insula: 'Sed possumus,' inquiunt, 'salubre vobis dare consilium quid agere valeatis. Novimus insulam aliam esse non procul a nostra, contra ortum solis, quam sæpe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valetis: vel si qui restiterint, nobis auxiliariis utimini.' Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per Septentrionales insulæ partes cœperunt; nam Austrina Britones occupaverant. Quumque uxores Picti non habentes peterent a Scotis, ea solum conditione dare consenserunt, ut ubi res perveniret in dubium, magis de feminea regum prosapia, quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum.

Procedente autem tempore, Britannia post Britones et Pictos, tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit, qui duce Reuda de Hibernia progressi, vel amicitia vel ferro sibimet inter eos sedes quas hactenus habent, vindicarunt: a quo videlicet duce usque hodie Dalreudini vocantur, nam lingua eorum 'daal' partem significat. Hibernia autem et latitudine sui status, et salubritate, ac serenitate aerum multum Britanniæ præstat, ita ut raro ibi nix plusquam triduana remaneat: nemo propter hiemem aut fœna secet æstate, aut

stabula fabricet jumentis: nullum ibi reptile videri soleat, nullus vivere serpens valeat: nam sæpe illo de Britannia adlati serpentes, mox ut proximante terris navigio, odore aeris illius adtacti fuerint, intereunt: quin potius omnia pene quæ de eadem insula sunt contra venenum valent. Denique vidimus, quibusdam a serpente percussis, rasa folia codicum qui de Hibernia fuerant, et ipsam rasuram aquæ immissam ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumsisse ac sedasse tumorem. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, piscium volucrumque, sed et cervorum caprearumque venatu insignis. Hæc autem proprie patria Scotorum est: ab hac egressi, ut diximus, tertiam in Britannia Britonibus et Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Britonum a Pictis secernebat, qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Britonum munitissima usque hodie quæ vocatur Alcluith: ad cujus videlicet sinus partem Septemtrionalem Scoti, quos diximus, advenientes, sibi locum patriæ fecerunt.

2. *Ut Britanniam primus Romanorum Caius Julius adierit.*

Verum eadem Britannia Romanis usque ad Caium Julium Cæsarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab Urbe condita sexcentesimo nonagesimo tertio, ante vero Incarnationis Dominicæ tempus anno sexagesimo, functus gradu consulatus cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est, et navibus onerariis atque actuariis circiter octoginta præparatis, in Britanniam transvehitur, ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, et non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit: quibus iterum in Britanniam primo vere transvectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naves in ancoris stantes, tempestate correptæ, vel collisæ inter se, vel arenis illisæ ac dissolutæ sunt: ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo

congressu a Britannis victus, ibique Labienus tribunus occisus est: secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit: inde ad flumen Tamesim profectus. In hujus ulteriore ripa Cassobellauno duce, immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat: quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur, et videtur inspectantibus quod singulæ earum ad modum humani femoris grossæ, et circumfusæ plumbo immobiliter erant in profundum fluminis infixæ: quod ubi a Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari legionum impetum non ferentes, silvis sese obdidere, unde crebris irruptionibus Romanos graviter ac sæpe lacerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas cum Androgio duce, datis quadraginta obsidibus Cæsari sese dedit: quod exemplum sequutæ urbes aliæ complures in fœdus Romanorum venerunt. Iisdem demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassobellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit. Exin Cæsar a Britannia reversus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est.

3. *Ut eamdem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam insulas Romano adjecerit imperio. Sed et Vespasianus ab eo missus, Vectam quoque Insulam Romanis subdiderit.*

Anno autem ab Urbe condita 798 [A.D. 46] Claudius imperator, ab Augusto quartus, cupiens se utilem reipublicæ ostentare principem, bellum ubique, et victoriam undecumque quæsivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit, quæ excitata in tumultum propter non redhibitos transfugas videbatur. Transvectus in insulam est, quam neque ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat, ibique sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in oceano positas Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit, filioque suo Britannici nomen imposuit. Hoc autem bellum quarto imperii sui anno complevit, qui est annus ab Incarnatione Domini quadragesimus sextus: quo etiam anno

fames gravissima per Syriam facta est, quæ in Actibus Apostolorum per prophetam Agabum prædicta esse memoratur. Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem imperavit, in Britanniam missus, [tricies et bis cum hoste conflixit, duas validissimas gentes, 20 oppida,] etiam Vectam Insulam Britanniæ proximam a Meridie, Romanorum ditioni subjugavit; quæ habet ab Oriente in Occasum triginta circiter millia passuum, ab Austro in Boream duodecim, in Orientalibus suis partibus mari sex millium, in Occidentalibus trium Meridiano Britanniæ littore distans. Succedens autem Claudio in imperium Nero, nihil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera Britanniam pene amisit: nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.

4. *Ut Lucius Britannorum rex missis ad Eleutherum papam literis Christianum se fieri petierit.*

Anno ab Incarnatione Domini 156 Marcus Antoninus Verus, decimus quartus ab Augusto, regnum cum Aurelio Commodo fratre suscepit: quorum temporibus quum Eleutherus vir sanctus pontificatui Romanæ ecclesiæ præesset, misit ad eum Lucius Britanniarum rex epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur: et mox effectum piæ postulationis consequutus est, susceptamque fidem Britanni usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque quieta in pace servabant.

5. *Ut Severus receptam Britanniæ partem vallo a cætera distinxerit.*

Anno ab Incarnatione Domini 189, Severus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto imperium adeptus, decem et septem annis tenuit. Hic natura sævus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriosissime rexit. Victor ergo civilium bellorum quæ ei gravissima occurrerant, [Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto,] in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravibusque prœliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris indomitis gentibus, non muro, ut quidam

æstimant, sed vallo distinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus, vallum vero quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur fit de cespitibus, quibus circumcisis e terra, velut murus exstruitur altus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum, [per 132 millia passuum,] a mari ad mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Reliquit duos filios, Bassianum et Getam: quorum Geta hostis publicus judicatus interiit; Bassianus Antonini cognomine adsumpto, regno potitus est.

6. *De imperio Diocletiani, et ut Christianos persequutus sit.*

Anno Incarnationis Dominicæ 286, Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto imperator, ab exercitu electus, annis viginti fuit, Maximianumque cognomento Herculium socium creavit imperii. Quorum tempore Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus, quum ad observanda occani littora quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem quam in provectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando; accendens suspicionem quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici negligentia permitteret. Quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit ac Britannias occupavit; quibus sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, tandem fraude Allecti socii sui interfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit.

Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, vastari ecclesias, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco præceperunt: quæ persequutio omnibus fere ante actis diuturnior atque inmanior fuit; nam per decem annos, incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, cædibus martyrum incessabiliter acta est. [Hæc persequutio tam crudelis et crebra flagrabat, ut intra unum mensem 17 millia martyrum pro Christo passa inveniantur.]

Denique etiam Britanniam tum plurima confessionis Deo devotæ gloria sublimavit.

7. *Passio S. Albani et sociorum ejus, qui eodem tempore pro Domino sanguinem fuderunt.*

Siquidem in ea passus est S. Albanus, de quo presbyter Fortunatus in Laude Virginum, quum beatorum martyrum qui de toto orbe ad Dominum venirent mentionem faceret, ait: ‘ Albanum egregium fecunda Britannia profert.’ Qui videlicet Albanus paganus adhuc, quum perfidorum principum mandata adversum Christianos sævirent, clericum quendam persequutores fugientem hospitio recepit: quem dum orationibus continuis ac vigiliis die noctuque studere conspiceret, subito divina gratia respectus, exemplum fidei ac pietatis illius cœpit æmulari, ac salutaribus ejus exhortationibus paulatim edoctus, relictis idololatriæ tenebris Christianus integro ex corde factus est. Cumque præfatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, pervenit ad aures nefandi principis confessorem Christi, cui necdum fuerat locus martyrii deputatus, penes Albanum latere. Unde statim jussit milites eum diligentius inquirere. Qui quum ad tugurium martyris pervenissent, mox se S. Albanus pro hospite ac magistro suo, ipsius habitu, id est caracalla qua vestiebatur indutus, militibus exhibuit, atque ad judicem vinctus perductus est.

Contigit autem judicem ea hora qua ad eum Albanus adducebatur, aris adsistere ac dæmonibus hostias offerre. Quumque vidisset Albanum, mox ira succensus nimia quod se ille ultro pro hospite quem susceperat militibus offerre ac discrimini dare præsumpsisset, ad simulacra dæmonum quibus adsistebat eum jussit pertrahi: ‘ Quia rebellem,’ inquiens, ‘ ac sacrilegum celare quam militibus reddere maluisti, ut contemptor Divum meritam blasphemiæ suæ pœnam lueret, quæcumque illi debebantur supplicia tu solvere habes, si a cultu nostræ religionis discedere tentas.’ At S. Albanus qui se ultro persequutoribus fidei Christianum esse prodiderat, nequaquam minas principis metuit; sed accinctus armis militiæ spiritualis, palam se jussis illius parere nolle pronunciabat. Tum judex: ‘ Cujus,’ inquit, ‘ familiæ vel generis

es?' Albanus respondit: 'Quid ad te pertinet qua sim stirpe genitus? sed si veritatem religionis audire desideras, Christianum jam me esse, Christianisque officiis vacare cognosce.' Ait judex: 'Nomen tuum quæro, quod sine mora mihi insinua.' Et ille: 'Albanus,' inquit, 'a parentibus vocor, et Deum verum ac vivum qui universa creavit adoro semper et colo.' Tum judex repletus iracundia dixit: 'Si vis perennis vitæ felicitate perfrui, Diis magnis sacrificare ne differas.' Albanus respondit: 'Sacrificia hæc quæ a vobis redduntur dæmonibus, nec auxiliari subjectis possunt, nec supplicantium sibi desideria vel vota complere. Quinimmo quicumque his sacrificia simulacris obtulerit, æternas inferni pœnas pro mercede recipiet.' His auditis judex nimio furore commotus, cædi sanctum Dei confessorem a tortoribus præcepit, autumans se verberibus, quam verbis non poterat, cordis ejus emollire constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter hæc pro Domino, immo gaudenter ferebat. At ubi judex tormentis illum superari vel a cultu Christianæ religionis revocari non posse persensit, capite eum plecti jussit.

Quumque ad mortem duceretur, pervenit ad flumen quod muro et arena ubi feriendus erat, meatu rapidissimo dividebatur: viditque ibi non parvam hominum multitudinem utriusque sexus, conditionis diversæ, et ætatis, quæ sine dubio, Divinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris vocabatur, et ita fluminis ipsius occupabat pontem ut intra vesperam transire vix posset. Denique cunctis pene egressis, judex sine obsequio in civitate substiterat. Igitur S. Albanus cui ardens inerat devotio mentis ad martyrium ocius pervenire, accessit ad torrentem, et dirigens ad cœlum oculos, illico siccato alveo, vidit undam suis cessisse ac viam dedisse vestigiis. Quod cum inter alios etiam ipse carnifex qui eum percussurus erat, vidisset, festinavit ei ubi ad locum destinatum morti venerat occurrere: divino nimirum admonitus instinctu, projectoque ense quem strictum tenuerat, pedibus ejus advolvitur, multum desiderans ut cum martyre vel pro martyre quem percutere jubebatur, ipse potius mereretur percuti. Dum ergo is ex persecutore factus esset collega veritatis et fidei, ac jacente ferro esset

inter carnifices justa cunctatio, montem cum turbis reverentissimus Dei confessor ascendit: qui opportune lætus, gratia decentissima, quingentis fere passibus ab arena situs est, variis herbarum floribus depictus, immo usquequaque vestitus, in quo nihil repente arduum, nihil præceps, nihil abruptum, quem lateribus longe lateque deductum in modum æquoris natura complanat, dignum videlicet eum, pro insita sibi specie venustatis, jam olim reddens qui beati martyris cruore dicaretur. In hujus ergo vertice S. Albanus dari sibi a Deo aquam rogavit, statimque incluso meatu ante pedes ejus fons perennis exortus est, ut omnes agnoscerent etiam torrentem martyri obsequium detulisse: neque enim fieri poterat ut in arduo montis cacumine martyr aquam quam in fluvio non reliquerat, peteret, si hoc opportunum esse non videret. Qui videlicet fluvius ministerio persoluto, devotione completa officii testimonium relinquens, reversus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus ibidem accepit coronam vitæ quam repromisit Deus diligentibus se. Sed ille qui piis cervicibus impias intulit manus gaudere super mortuum non est permissus: namque oculi ejus in terram una cum beati martyris capite deciderunt. Decollatus est ibi tum etiam miles ille, qui antea superno nutu correptus sanctum Dei confessorem ferire recusavit: de quo nimirum constat, quia etsi fonte baptismatis non est ablutus, sui tamen est sanguinis lavacro mundatus ac regni cœlestis dignus factus est ingressu. Tum judex tanta miraculorum cœlestium novitate perculsus, cessari mox a persecutione præcepit, honorem referre incipiens cædi sanctorum, per quam eos opinabatur prius a Christianæ fidei posse devotione cessare. Passus est autem B. Albanus die decimo Calendarum Juliarum, juxta civitatem Verolamium, quæ nunc a gente Anglorum Verlamacestir sive Vatlingacestir appellatur, ubi postea redeunte temporum Christianorum serenitate ecclesia est mirandi operis atque ejus martyrio condigna exstructa. In quo videlicet loco usque ad hanc diem curatio infirmorum et frequentium operatio virtutum celebrari non desinit.

Passi sunt ea tempestate Aaron et Julius Legionum urbis cives, aliique utriusque sexus diversis in locis perplures, qui diversis cruciatibus torti et inaudita membrorum discerptione

lacerati, animas ad supernæ civitatis gaudia perfecto agone miserunt.

8. *Ut hac cessante persequutione, Ecclesia in Britanniis aliquantulam usque ad tempora Arianæ vesaniæ pacem habuerit.*

At ubi turbo persequutionis quievit, progressi in publicum fideles Christi, qui se tempore discriminis silvis ac desertis abditisve speluncis occulucrant, renovant ecclesias ad solum usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victricia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde atque ore conficiunt: mansitque hæc in ecclesiis Christi quæ erant in Britannia pax usque ad tempora Arianæ vesaniæ, quæ corrupto orbe toto, hanc etiam insulam extra orbem tam longe remotam veneno sui infecit erroris: et hæc quasi via pestilentiæ trans oceanum patefacta, non mora, omnis se lues hæreseos cujusque, insulæ novi semper aliquid audire gaudenti et nihil certi firmiter obtinenti infudit.

His temporibus Constantius qui vivente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat, vir summæ mansuetudinis et civilitatis, in Britannia mortem obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quod Constantinus in Britannia creatus imperator, patri in regnum successerit: cujus temporibus Ariana hæresis exorta et in Nicæna synodo detecta atque damnata, nihilominus exitiable perfidiæ suæ virus, ut diximus, non solum orbis totius sed et insularum ecclesiis aspersit.

9. *Ut regnante Gratiano Maximus in Britannia Imperator creatus, cum magno exercitu Galliam redierit.*

Anno ab Incarnatione Domini 377 Gratianus quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit; quamvis jamdudum antea cum patruo Valente, et cum Valentiniano fratre regnaret; qui quum adflictum et pene conlapsum reipublicæ statum videret, Theodosium Hispanum virum, restituendæ reipublicæ necessitate apud Sirmium purpura induit, Orientisque et Thraciæ simul præfecit imperio. Qua tempestate Maximus, vir quidem strenuus et

probus, atque Augusto dignus nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit. Ibi Gratianum Augustum subita incursione perterritum atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est: clauso videlicet intra muros Aquileiæ, capto atque occiso ab eis Maximo tyranno.

10. *Ut Arcadio regnante, Pelagius Brito contra gratiam Dei superba bella susceperit.*

Anno ab Incarnatione Domini 394 Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio, quadragesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos tredecim. Cujus temporibus Pelagius Brito contra auxilium gratiæ supernæ venena suæ perfidiæ longe lateque dispersit, utens cooperatore Juliano de Campania, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagitabat: quibus S. Augustinus sicut et cæteri patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum millibus responderunt, nec eorum tamen dementiam corrigere valebant: sed quod gravius est, correpta eorum vesania magis augescere contradicendo quam favendo veritati voluit emundari: quod pulcre versibus heroicis Prosper rhetor insinuat, cum ait:

'Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum livor adurit edax.
Quis caput obscuris contectum utcunque cavernis
Tollere humo miserum propulit anguiculum?
Aut hunc fruge sua æquorei pavere Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tumet.'

11. *Ut regnante Honorio Gratianus et Constantinus in Britannia tyranni creati, et mox prior in Britannia, secundus in Gallia sint interempti.*

Anno ab Incarnatione Domini 407, tenente imperium Honorio Augusto filio Theodosii minore, loco ab Augusto

quadragesimo quarto, ante biennium Romanæ inruptionis quæ per Alaricum regem Gothorum facta est, cum gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ protritis Francis, transito Rreno, totas per Gallias sævirent, apud Britannias Gratianus municeps tyrannus creatur et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur: qui continuo ut invasit imperium in Gallias transiit; ibi sæpe a barbaris incertis fœderibus inlusus detrimento magis reipublicæ fuit: unde mox jubente Honorio Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, apud Arelatem civitatem eum clausit, cepit, occidit: Constantemque filium ejus quem ex monacho Cæsarem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit.

Fracta est autem Roma a Gothis anno millesimo centesimo sexagesimo quarto suæ conditionis, ex quo tempore Romani in Britannia regnare cessarunt, post annos ferme quadringentos septuaginta ex quo Caius Julius Cæsar eandem insulam adiit. Habitabant autem intra vallum quod Severum trans insulam fecisse commemoravimus, ad plagam Meridianam, quod civitates, farus, pontes, et stratæ ibidem factæ usque hodie testantur: cæterum ulteriores Britanniæ partes, vel eas etiam quæ ultra Britanniam sunt insulas jure dominandi possidebant.

12. *Ut Britones a Scotis vastati Pictisque, Romanorum auxilia quæsierint, qui secundo venientes, murum trans insulam fecerint; sed hoc confestim a præfatis hostibus interrupto, majore sint calamitate depressi.*

Exin Britannia in parte Britonum, omni armato milite, militaribus copiis universis, tota floridæ juventutis alacritate spoliata, quæ tyrannorum temeritate abducta nusquam ultra domum rediit, prædæ tantum patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ignara: denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer sævis, Scotorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Britanniam essent positæ; sed quia a parte Britonum erant remotæ,

duobus sinibus maris interjacentibus, quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali, Britanniæ terras longe lateque irrumpit, quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui urbem Giudi, Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat ' petram Cluith ;' est enim juxta fluvium nominis illius.

Ob harum ergo infestationem gentium, Britones legatos Romam cum epistolis mittentes, lacrymosis precibus auxilia flagitabant, subjectionemque continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quæ ubi in insulam advecta et congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, cæteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum cum triumpho magno reversa est. At insulani murum quem jussi fuerant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta vel sinus de quibus diximus maris, per millia passuum plurima: ut ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium inruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi et altissimi, usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme millium spatio a monasterio Abercurnig ad Occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur; et tendens contra Occidentem terminatur juxta urbem Alcluith.

Verum priores inimici, ut Romanum militem abisse conspexerant, mox advecti navibus inrumpunt terminos, cæduntque omnia, et quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, transeunt: unde rursum mittuntur Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur, ne nomen Romanæ provinciæ quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tem-

pore autumni adveniens magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias prædas trans maria nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Britonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere et certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob causam quam si ipsi inertia solverentur eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod et hoc sociis quos derelinquere cogebantur aliquid commodi adlaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, ubi et Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide conlocarunt: quem videlicet murum hactenus famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu construebant, octo pedes latum et duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea, ut usque hodie intuentibus clarum est: quo mox condito dant fortia segni populo monita, præbent instituendorum exemplaria armorum. Sed et in litore Oceani ad Meridiem quo naves eorum habebantur, quia et inde barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, et valedicunt sociis tanquam ultra non reversuri. Quibus ad sua remeantibus, cognita Scoti Pictique reditus denegatione, redeunt confestim ipsi, et solito confidentiores facti, omnem Aquilonalem extremamque insulæ partem pro indigenis ad murum usque capessunt. Statuitur ad hæc in edito arcis acies segnis, ubi trementi corde stupida die noctuque marcebat. At contra non cessant uncinata hostium tela: ignavi propugnatores miserrime de muris tracti solo adlidebantur. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

13. *Ut regnante Theodosio minore, cujus tempore Palladius ad Scotos in Christum credentes missus est, Britones ab Ætio Consule auxilium flagitantes non impetraverint.*

Anno Dominicæ Incarnationis 423, Theodosius junior post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens viginti et sex annos tenuit; cujus anno imperii octavo Palladius ad Scotos in Christum credentes a pontifice Romanæ ecclesiæ Cœlestino primus mittitur episcopus. Anno autem regni ejus vigesimo tertio, Ætius vir illustris qui et patricius fuit, tertio cum Symmacho gessit consulatum. Ad hunc pauperculæ Britonum reliquiæ mittunt epistolam, cujus hoc principium est: 'Ætio ter Consuli gemitus Britannorum:' et in processu epistolæ, ita suas calamitates explicant: 'Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros; inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur.' Neque hæc tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum 'Bledla et Attila regibus Hunnorum erat occupatus. Et quamvis anno ante hunc proximo Bledla Attilæ fratris sui sit interemptus insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipublicæ remansit hostis, ut totam pene Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis conroderet. Quin et iisdem temporibus fames Constantinopolim invasit; nec mora, pestis sequuta est; sed et plurimi ejusdem urbis muri cum quinquaginta septem turribus corruerunt; multis quoque civitatibus conlapsis fames et aerum pestifer odor plura hominum millia jumentorumque delevit.

14. *Ut Britones fame famosa coacti, barbaros suis e finibus pepulerint; nec mora, frugum copia, luxuria, pestilentia, et exterminium gentis sequutum sit.*

Interea Britones fames illa præfata magis magisque afficiens, ac famam suæ malitiæ posteris diuturnam relinquens, multos eorum coegit victas infestis prædonibus dare manus, alios vero nunquam, quin potius confidentes in divinum ubi humanum cessabat auxilium, de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continue rebellabant: et tum primum inimicis qui

per multos annos prædas in terra agebant, strages dare cœperunt. Revertuntur ergo impudentes grassatores Hiberni domum, post non longum tempus reversuri; Picti in extrema parte insulæ tunc primum et deinceps quieverunt, prædas tamen nonnunquam exinde et contritiones de Britonum gente agere non cessarunt. Cessante autem vastatione hostili, tantis frugum copiis insula quantas nulla retro ætas meminit, affluere cœpit: cum quibus et luxuria crescere, et hanc continuo omnium lues scelerum comitari acceleravit, crudelitas præcipue, et odium veritatis amorque mendacii, ita ut siquis eorum mitior, et veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Britanniæ subversorem, omnium odia telaque sine respectu contorquerentur. Et non solum hæc sæculares viri, sed etiam ipse grex Domini ejusque pastores egerunt; ebrietati, animositati, litigio, contentioni, invidiæ, cæterisque hujusmodi facinoribus sua colla, abjecto levi jugo Christi, subdentes. Interea subito corruptæ mentis homines acerba pestis corripuit, quæ in brevi tantam ejus multitudinem stravit ut ne sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent: sed ne morte quidem suorum nec timore mortis, hi qui supererant a morte animæ qua peccando sternebantur, revocari poterant: unde non multo post acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris sequuta est. Initum namque est consilium quid agendum, ubi quærendum esset præsidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium Aquilonalium irruptiones: placuitque omnibus cum suo rege Vortigerno ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent: quod Domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra inprobos malum, sicut evidentius rerum exitus probavit.

15. *Ut invitata Britanniam gens Anglorum, primo quidem adversarios longius ejecerit; sed non multo post juncto cum his fœdere, in socios arma verterit.*

Anno ab Incarnatione Domini 449, Marcianus cum Valentiniano quadragesimus sextus ab Augusto regnum adeptus, septem annis tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens invitata a rege præfato, in Britanniam tribus longis navibus advehitur, et in Orientali parte insulæ jubente eodem rege

locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, suscepit. Inito ergo certamine cum hostibus qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpsere Saxones. Quod ubi domi nunciatum est, simul et insulæ fertilitas, ac segnitia Britonum: mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiorem, quæ præmissæ adjuncta cohorti invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui advenerunt, donantibus Britannis, locum habitationis inter eos, ea conditione ut hi pro patriæ pace et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Jutis. De Jutarum origine sunt Cantuarii et Vectuarii, hoc est, ea gens quæ Vectam tenet insulam, et ea quæ usque hodie in provincia Occidentalium Saxonum Jutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. De Saxonibus, id est, ea regione quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porro de Anglis, hoc est, de illa patria quæ Angulus dicitur et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Jutarum et Saxonum perhibetur, Orientales Angli, Mediterranei Angli, Mercii, tota Northanhumbrorum progenies, id est, illarum gentium quæ ad Boream Humbri fluminis inhabitant, cæterique Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres Hengist et Horsa; e quibus Horsa postea occisus in bello a Britonibus, hactenus in Orientalibus Cantiæ partibus monumentum habet suo nomine insigne. Erant autem filii Victgilsi, cujus pater Vitta, cujus pater Vecta, cujus pater Woden, de cujus stirpe multarum provinciarum regium genus originem duxit. Non mora ergo confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum catervis, grandescere populus cœpit advenarum, ita ut ipsis quoque qui eos advocaverant indigenis essent terrori. Tum subito inito ad tempus fœdere cum Pictis quos longius jam bellando pepulerant, in socios arma vertere incipiunt. Et primum quidem annonas sibi eos affluentius ministrare cogunt, quærentesque occasionem divortii, protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulæ loca rupto

fœdere vastaturos. Neque aliquanto segnius minas effectibus prosequuntur: siquidem, ut breviter dicam, accensus manibus paganorum ignis, justas de sceleribus populi, Dei ultiones expetiit, non illius impar qui quondam a Chaldæis succensus Hierosolymorum mœnia, immo ædificia cuncta consumpsit. Sic enim et hic agente impio victore, immo disponento justo Judice, proximas quasque civitates agrosque depopulans, ab Orientali mari usque ad Occidentale, nullo prohibente suum continuavit incendium, totamque prope insulæ pereuntis superficiem obtexit. Ruebant ædificia publica simul et privata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, præsules cum populis, sine ullo respectu honoris ferro pariter et flammis absumebantur, nec erat qui crudeliter interemptos sepulturæ traderet. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis, in montibus comprehensi acervatim jugulabantur: alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis æternum subituri servitium, si tamen non continuo trucidarentur: alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, silvis, vel rupibus arduis suspecta semper mente agebant.

16. *Ut Britones primam de gente Anglorum victoriam, duce Ambrosio Romano homine, sumpserint.*

At ubi hostilis exercitus, exterminatis dispersisque insulæ indigenis, domum reversus est, cœperunt et illi paulatim vires animosque resumere, emergentes de latibulis quibus abditi fuerant, et unanimo consensu auxilium cœleste precantes ne usque ad internecionem usquequaque delerentur. Utebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano, viro modesto, qui solus forte Romanæ gentis præfatæ tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regium nomen et insigne ferentibus. Hoc ergo duce vires capessunt Britones, et victores provocantes ad prælium, victoriam ipsi, Deo favente, suscipiunt. Et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessionis Badonici montis, quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, quadragesimo circiter et quarto anno adventus eorum in Britanniam. Sed hæc postmodum.

17. *Ut Germanus Episcopus cum Lupo Britanniam navigans, et primo maris, et postmodum Pelagianorum tempestatem divina virtute sedaverit.*

Ante paucos sane adventus eorum annos hæresis Pelagiana per Agricolam illata, Severiani episcopi Pelagiani filium, fidem Britanniarum fœda peste commaculaverat. Verum Britanni quum neque suscipere dogma perversum, gratiam Christi blasphemando, ullatenus vellent, neque versutiam nefariæ persuasionis refutare verbis certando sufficerent; inveniunt salubre consilium, ut a Gallicanis antistitibus auxilium belli spiritualis inquirant. Quam ob causam collecta magna synodo quærebatur in commune, qui illic ad succurrendum fidei mitti deberent; atque omnium judicio electi sunt apostolici sacerdotes Germanus Autissiodorensis, et Lupus Trecasenæ civitatis episcopi, qui ad confirmandam fidem gratiæ cœlestis Britannias venirent. Qui quum prompta devotione preces et jussa sanctæ ecclesiæ suscepissent, intrant oceanum, et usque ad medium itineris quo a Gallico sinu Britannias usque tenditur, secundis flatibus navis tuta volabat. Tum subito occurrit pergentibus inimica vis dæmonum, qui tantos talesque viros ad recuperandam tendere populorum salutem inviderent: concitant procellas, cœlum diemque nubium nocte subducunt; ventorum furores vela non sustinent; cedebant ministeria victa nautarum; ferebatur navigium oratione, non viribus: et casu dux ipse vel pontifex fractus corpore, lassitudine ac sopore resolutus est. Tum vero quasi repugnatore cessante, tempestas excitata convaluit, et jam navigium superfusis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus, omnesque turbati excitant seniorem elementis furentibus opponendum; qui periculi inmanitate constantior Christum invocat, et adsumpto in nomine sanctæ Trinitatis levi aquæ spargine fluctus sævientes opprimit, collegam commonet, hortatur universos, oratio uno ore et clamore profunditur: adest Divinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena subsequitur, venti e contrario ad itineris ministeria revertuntur, decursisque brevi spatiis pelagi, optati littoris quiete potiuntur. Ibi conveniens ex diversis partibus multitudo excepit sacerdotes, quos venturos etiam vaticinatio adversa

prædixerat. Nunciabant enim sinistri spiritus quod timebant, qui imperio sacerdotum dum ab obsessis corporibus detruduntur, et tempestatis ordinem et pericula quæ intulerant fatebantur, victosque se eorum meritis et imperio non negabant.

Interea Britanniarum insulam apostolici sacerdotes raptim opinione, prædicatione, virtutibus impleverunt; divinusque per eos sermo, quotidie non solum in ecclesiis, verum etiam per trivia, per rura prædicabatur; ita ut passim et fideles catholici firmarentur, et depravati viam correctionis agnoscerent. Erat illis, apostolorum instar, et gloria et auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis universitas in eorum sententiam prompta transfierat. Latebant abditi sinistræ persuasionis auctores, et more maligni spiritus, gemebant perire sibi populos evadentes, ad extremum diuturna meditatione concepta præsumunt inire conflictum. Procedunt conspicui divitiis, veste fulgentes, circumdati adsentatione multorum: discrimenque certaminis subire maluerunt, quam in populo quem subverterant pudorem taciturnitatis incurrere, ne viderentur se ipsi silentio damnavisse. Illic plane immensa multitudo; etiam cum conjugibus ac liberis excitata convenerat, aderat populus expectator, et futurus judex, adstabant partes dispari conditione dissimiles; hinc divina fides, inde humana præsumptio; hinc pietas, inde superbia; inde Pelagius auctor, hinc Christus. Primo in loco beatissimi sacerdotes præbuerunt adversariis copiam disputandi, quæ sola nuditate verborum, diu inaniter et aures occupavit et tempora: deinde antistites venerandi, torrentes eloquii sui cum apostolicis et evangelicis imbribus profuderunt: miscebatur sermo proprius cum divino, et adsertiones molestissimas lectionum testimonia sequebantur: convincitur vanitas, perfidia confutatur; ita ut ad singulas verborum objectiones errare se, dum respondere nequiit, fateretur: populus arbiter vix manus continet, judicium tamen clamore testatur.

18. *Ut idem filiam tribuni cæcam illuminaverit, ac deinde ad sanctum Albanum perveniens, reliquias ibidem et ipsius acceperit, et beatorum apostolorum, sive aliorum martyrum posuerit.*

Tum subito quidam tribunitiæ potestatis cum conjuge procedit in medium, filiam decem annorum cæcam curandam sacerdotibus offerens, quam illi adversariis offerri præceperunt: sed hi conscientia puniente deterriti, jungunt cum parentibus preces, et curationem parvulæ a sacerdotibus deprecantur: qui inclinatos animo adversarios intuentes, orationem breviter fundunt: ac deinde Germanus plenus Spiritu Sancto, invocat Trinitatem, nec mora, adhærentem lateri suo capsulam cum Sanctorum reliquiis collo avulsam manibus comprehendit, eamque in conspectu omnium puellæ oculis applicavit, quos statim evacuatos tenebris lumen veritatis implevit. Exultant parentes, miraculum populus contremiscit: post quam diem ita ex animis omnium suasio iniqua deleta est, ut sacerdotum doctrinam sitientibus desideriis sectarentur.

Compressa itaque perversitate damnabili, ejusque auctoribus confutatis, atque animis omnium fidei puritate compositis, sacerdotes beatum Albanum martyrem, acturi Deo per ipsum gratias petierunt, ubi Germanus omnium apostolorum, diversorumque martyrum secum reliquias habens, facta oratione jussit revelli sepulcrum, pretiosa ibidem munera conditurus; arbitrans opportunum, ut membra sanctorum ex diversis regionibus collecta, quos pares meritis receperat cœlum, sepulcri quoque unius teneret hospitium. Quibus depositis honorifice, atque sociatis, de loco ipso, ubi beati martyris effusus erat sanguis, massam pulveris secum portaturus abstulit, in qua apparebat, cruore servato, rubuisse martyrum cædem persequutore pallente. Quibus ita gestis, innumera hominum eodem die ad Dominum turba conversa est.

19. *Ut idem causa infirmitatis ibidem detentus, et incendia domorum orando restinxerit; et ipse per visionem a suo sit languore curatus.*

Unde dum redeunt, insidiator inimicus casualibus laqueis præparatis, Germani pedem lapsus occasione contrivit, igno-

rans merita illius, sicut Job beatissimi, afflictione corporis propaganda: et dum aliquandiu uno in loco infirmitatis necessitate teneretur, in vicina qua manebat casula exarsit incendium: quod consumptis domibus quæ illic palustri arundine tegebantur, ad illud habitaculum in quo idem jacebat, flabris stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antistitem convolavit, ut elatus manibus periculum quod imminebat evaderet: quibus increpatis, moveri se, fidei præsumptione non passus est. At multitudo omnis desperatione perterrita, obviam currit incendio. Sed ut Dei potentia manifestior appareret, quidquid custodire tentaverat turba, consumitur; quod vero jacens et infirmus defenderat, reserato hospitio sancti viri, expavescens flamma transilivit, ultra citraque desæviens, et inter globos flammantis incendii, incolume tabernaculum, quod habitator inclusus servabat, emicuit. Exultat turba miraculo, et victam se divinis virtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis vulgus sine numero; hi animas curare cupientes, hi corpora. Referri nequeunt quæ Christus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus: et quum debilitati suæ nihil remedii pateretur adhiberi, quadam nocte candentem niveis vestibus vidit sibi adesse personam, quæ manu extensa jacentem videretur adtollere, eumque consistere firmis vestigiis imperabat: post quam horam ita fugatis doloribus recepit pristinam sanitatem, ut die feddito itineris laborem subiret intrepidus.

20. *Ut iidem episcopi Britonibus in pugna auxilium cæleste tulerint, sicque domum reversi sint.*

Interea Saxones, Pictique bellum adversum Britones junctis viribus susceperunt, quos eadem necessitas in castra contraxerat: et quum trepidi partes suas pene impares judicarent, sanctorum antistitum auxilium petierunt: qui promissum maturantes adventum, tantum paventibus fiduciæ contulerunt, ut accessisse maximus crederetur exercitus. Itaque apostolicis ducibus Christus militabat in castris. Aderant etiam Quadragesimæ venerabiles dies, quos religiosiores reddebat præsentia sacerdotum, in tantum ut quotidianis prædicationibus instituti certatim populi, ad gratiam baptismatis convolarent. Nam

maxima exercitus multitudo undam lavacri salutaris expetiit, et ecclesia ad diem Resurrectionis Dominicæ frondibus contexta componitur, atque in expeditione campestri instar civitatis aptatur. Madidus baptismate procedit exercitus, fides fervet in populo, et conterrito armorum præsidio, Divinitatis expectatur auxilium. Institutio vel forma castitatis hostibus nunciatur, qui victoriam quasi de inermi exercitu presumentes, adsumpta alacritate festinant; quorum tamen adventus exploratione cognoscitur. Quumque emensa sollemnitate Paschali, recens de lavacro pars major exercitus arma capere, et bellum parare temtaret, Germanus ducem se prælii profitetur, eligit expeditos, circumjecta percurrit, et e regione qua hostium sperabatur adventus, vallem circumdatam mediis montibus intuetur. Quo in loco novum componit exercitum, ipse dux agminis. Et jam aderat ferox hostium multitudo, quam adpropinquare intuebantur in insidiis constituti. Tum subito Germanus signifer universos admonet, et prædicat ut voci suæ uno clamore respondeant; securisque hostibus qui se insperatos adesse confiderent, Alleluiam tertio repetitam sacerdotes exclamant. Sequitur una vox omnium, et elatum clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicant: hostile agmen terrore prosternitur, et super se non solum rupes circumdatas, sed etiam ipsam cœli machinam contremiscunt, trepidationique injectæ vix sufficere pedum pernicitas credebatur: passim fugiunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimini: plures etiam timore præcipites, flumen quod transierant devoravit. Ultionem suam innocens exercitus intuetur, et victoriæ concessæ otiosus spectator efficitur. Spolia colliguntur exposita, et cœlestis palmæ gaudia miles religiosus amplectitur. Triumphant pontifices hostibus fusis sine sanguine, triumphant victoria fide obtenta, non viribus.

Composita itaque insula securitate multiplici, superatisque hostibus vel invisibilibus vel carne conspicuis, reditum moliuntur pontifices. Quibus tranquillam navigationem, et merita propria et intercessio beati martyris Albani paraverunt, quietosque eos suorum desideriis felix carina restituit.

21. *Ut renascentibus virgultis Pelagianæ pestis Germanus cum Severo Britanniam reversus, prius claudo juveni incessum, deinde et populo Dei, condemnatis sive emendatis hæreticis, gressum recuperarit fidei.*

Nec multo interposito tempore, nunciatur ex eadem insula, Pelagianam perversitatem iterato paucis auctoribus dilatari: rursusque ad beatissimum virum preces sacerdotum omnium deferuntur, ut causam Dei, quam prius obtinuerat, tutaretur. Quorum petitioni festinus obtemperat. Namque adjuncto sibi Severo totius sanctitatis viro, qui erat discipulus beatissimi patris Lupi Trecassenorum episcopi, et tunc Treviris ordinatus episcopus gentibus primæ Germaniæ verbum prædicabat, mare conscendit, et consentientibus elementis tranquillo navigio Britannias petiit.

Interea sinistri spiritus pervolantes totam insulam, Germanum venire invitis vaticinationibus nunciabant; in tantum ut Elafius quidam regionis illius primus, in occursu sanctorum sine ulla manifesti nuncii relatione properaret, exhibens secum filium quem in ipso flore adolescentiæ debilitas dolenda damnaverat. Erat enim arescentibus nervis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus vestigii negabatur. Hunc Elafium provincia tota subsequitur: veniunt sacerdotes, occurrit inscia multitudo, confestim benedictio, et sermonis divini doctrina profunditur. Recognoscunt populum in ea qua reliquerat credulitate durantem: intelligunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores, inventosque condemnant. Quum subito Elafius pedibus advolvitur sacerdotum, offerens filium, cujus necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus adlegabat: fit communis omnium dolor, præcipue sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad divinam clementiam contulerunt: statimque adolescentem beatus Germanus sedere compulit, adtrectat poplitem debilitate curvatum, et per tota infirmitatis spatia medicabilis dextera percurrit, salubremque tactum sanitas festina subsequitur, ariditas succum, nervi officia receperunt, et in conspectu omnium filio incolumitas, patri filius restituitur. Implentur populi stupore miraculi, et in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmatur. Prædicatio deinde ad plebem de prævaricationis emendatione

convertitur, omniumque sententia pravitatis auctores qui erant expulsi insula, sacerdotibus adducuntur ad Mediterranea deferendi, ut et regio absolutione et illi emendatione fruerentur. Factumque est ut in illis locis multo ex eo tempore, fides intemerata perduraret.

Itaque compositis omnibus beati sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Porro Germanus post hæc ad Ravennam pro pace Armoricanæ gentis supplicaturus advenit, ibique a Valentiniano, et Placidia matre ipsius summa reverentia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus, suam defertur ad urbem. Nec multo post Valentinianus ab Ætii patricii quem occiderat satellitibus interimitur, anno imperii Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

22. *Ut Britones quiescentibus ad tempus exteris, civilibus sese bellis contriverint, simul et majoribus flagitiis submerserint.*

Interea in Britannia cessatum quidem est parumper ab externis, sed non a civilibus bellis. Manebant exterminia civitatum ab hoste dirutarum ac desertarum, pugnabant contra invicem qui hostem evaserant cives. Attamen recente adhuc memoria calamitatis et cladis inflictæ servabant utcumque reges, sacerdotes, privati, et optimates suum quique ordinem. At illis decedentibus, quum successisset ætas tempestatis illius nescia, et præsentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis ac justitiæ moderamina concussa ac subversa sunt, ut earum non dicam vestigium, sed ne memoria quidem, præter in paucis, et valde paucis ulla appareret. Qui inter alia inenarrabilium scelerum facta, quæ historicus eorum Gildus flebili sermone describit, et hoc addebant, ut nunquam genti Saxonum sive Anglorum secum Britanniam incolenti, verbum fidei prædicando committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam, quam præscivit, deseruit, quin multo digniores genti memoratæ præcones veritatis, per quos crederet, destinavit.

23. *Ut sanctus papa Gregorius Augustinum cum monachis ad prædicandum genti Anglorum mittens, epistola quoque illos exhortatoria, ne a laborando cessarent, confortaverit.*

Siquidem anno ab Incarnatione Domini 582, Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus imperium suscipiens, viginti et uno annis tenuit. Cujus anno regni decimo Gregorius, vir doctrina et actione præcipuus, pontificatum Romanæ et apostolicæ sedis sortitus rexit annos tredecim menses sex, et dies decem; qui divino admonitus instinctu anno decimo quarto ejusdem principis, adventus vero Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo quinquagesimo, misit servum Dei Augustinum, et alios plures cum eo monachos timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum.

I. 34. His temporibus [A.D. 603.] regno Northanhumbrorum præfuit rex fortissimus et gloriæ cupidissimus Ethelfridus, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem vastavit Britonum.

II. 2. *Ut Augustinus Britonum episcopos pro pace catholica, etiam miraculo cœlesti coram eis facto, monuerit; quæve illos spernentes ultio sequuta sit.*

Interea Augustinus adjutorio usus Ethelberti regis, convocavit ad suum colloquium [A.D. 603.] episcopos sive doctores proximæ Britonum provinciæ, in loco qui usque hodie lingua Anglorum ‘Augustines ac, id est, robur Augustini, in confinio Huicciorum et Occidentalium Saxonum, appellatur: cœpitque eis fraterna admonitione suadere, ut pace catholica secum habita, communem evangelizandi gentibus pro Domino laborem susciperent. Non enim Paschæ Dominicum diem suo tempore, sed a quarta decima usque ad vicesimam Lunam observabant: quæ computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur. Sed et alia plurima unitati ecclesiasticæ contraria faciebant. Qui quum, longa disputatione habita, neque precibus, neque hortamentis, neque increpationibus Augustini ac sociorum ejus assensum præbere voluissent, sed suas potius traditiones universis, quæ per orbem sibi in Christo concordant, ecclesiis præferrent, sanctus pater Au-

gustinus hunc laboriosi atque longi certaminis finem fecit, ut diceret: ' Obsecremus Deum, qui habitare facit unanimes in domo Patris sui, ut Ipse nobis insinuare cœlestibus signis dignetur, quæ sequenda traditio, quibus sit viis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis æger, et per cujus preces fuerit curatus, hujus fides et operatio Deo devota atque omnibus sequenda credatur.' Quod quum adversarii inviti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum, oculorum luce privatus: qui quum oblatus Britonum sacerdotibus, nil curationis vel sanationis horum ministerio preciperet; tandem Augustinus justa necessitate compulsus, flectit genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, deprecans ut visum cæco, quem amiserat, restitueret, et per illuminationem unius hominis corporalem, in plurimorum corde fidelium spiritualis gratiam lucis accenderet. Nec mora, illuminatur cæcus, ac verus summæ lucis præco ab omnibus prædicatur Augustinus. Tum Britones confitentur quidem intellexisse se veram esse viam justitiæ quam prædicaret Augustinus: sed non se posse absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus. Unde postulabant ut secundo synodus pluribus advenientibus fieret.

Quod quum esset statutum, venerunt, ut perhibent, septem Britonum episcopi et plures viri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio, quod vocatur lingua Anglorum Bancornaburg, cui tempore illo Dinoot abbas præfuisse narratur, qui ad præfatum ituri concilium, venerunt primo ad quemdam virum sanctum ac prudentem, qui apud eos anachoreticam ducere vitam solebat, consulentes, an ad prædicationem Augustini suas deserere traditiones deberent. Qui respondebat: ' Si homo Dei est, sequimini illum.' Dixerunt; ' Et unde hoc possumus probare?' At ille; ' Dominus,' inquit, ' ait:' ' Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde.' Si ergo Augustinus ille mitis est et humilis corde, credibile est quia jugum Christi et ipse portet, et vobis portandum offerat: sin autem inmitis ac superbus est, constat quia non est de Deo, neque nobis ejus sermo curandus.' Qui rursus aiebant; ' Et unde vel hoc dinoscere valemus?' ' Procurate,' inquit, ' ut ipse prior cum suis ad locum synodi adveniat, et si vobis adpro-

pinquantibus adsurrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite: sin autem vos spreverit, nec coram vobis adsurgere voluerit, quum sitis numero plures, et ipse spernatur a vobis.' Fecerunt ut dixerat. Factumque est, ut venientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conversi sunt, eumque notantes superbiæ, cunctis quæ dicebat contradicere laborabant. Dicebat autem eis, 'quia in multis quidem nostræ consuetudini, immo universalis ecclesiæ contraria geritis: et tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis; ut Pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi, quo Deo renascimur, juxta morem sanctæ Romanæ et apostolicæ ecclesiæ compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum verbum Domini prædicetis: cætera quæ agitis, quamvis moribus nostris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus.' At illi nil horum se facturos, neque illum pro archiepiscopo habituros esse respondebant: conferentes ad invicem, quia si modo nobis adsurgere noluit, quanto magis si ei subdi cœperimus, jam nos pro nihilo contemnet.

Quibus vir Domini Augustinus fertur minitans prædixisse, 'quia si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi; et si nationi Anglorum noluissent viam vitæ prædicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri.' Quod ita per omnia, ut prædixerat, divino agente judicio patratum est.

Siquidem post hæc ipse de quo diximus, rex Anglorum fortissimus Ethilfrid, collecto grandi exercitu, ad civitatem Legionum, quæ a gente Anglorum Legacaestir, a Britonibus autem rectius Carlegion appellatur, maximam gentis perfidæ stragem dedit. [A. D. 613.] Quumque bellum acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bellum agente convenerant, seorsum in tutiore loco consistere, sciscitabatur qui essent hi, quidve acturi illo convenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio Bancor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut quum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto

jejunio triduano, cum aliis orandi causa convenerant, habentes defensorem nomine Brocmailum, qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam adventus quum intellexisset rex Ethilfrid, ait: ‘ Ergo si adversum nos ad Deum suum clamant, profecto et ipsi quamvis arma non ferant, contra nos pugnant qui adversis nos imprecationibus persequuntur. Itaque in hos primum arma verti jubet, et sic cæteras nefandæ militiæ copias non sine magno exercitus sui damno delevit. Exstinctos in ea pugna ferunt, de his qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, et solum quinquaginta fuga esse lapsos. Brocmail ad primum hostium adventum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est præsagium sancti pontificis Augustini, quamvis ipso jam multo ante tempore ad cœlestia regna sublato, ut etiam temporalis interitus ultione sentirent perfidi, quod oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreverant.

II. 4. Successit Augustino in episcopatum Laurentius, quem ipse idcirco adhuc vivens ordinaverat, ne se defuncto status ecclesiæ tam rudis, vel ad horam pastore destitutus, vacillare inciperet. In quo et exemplum sequebatur primi pastoris ecclesiæ, hoc est, beatissimi apostolorum principis Petri, qui fundata Romæ ecclesia Christi Clementem sibi adjutorem evangelizandi, simul et successorem consecrasse perhibetur. Laurentius archiepiscopi gradu potitus strenuissime fundamenta ecclesiæ, quæ nobiliter jacta vidit, augmentare, atque ad profectum debiti culminis, et crebra voce sanctæ exhortationis, et continuis piæ operationis exemplis provehere curavit. Denique non solum novæ, quæ de Anglis erat collecta, ecclesiæ curam gerebat, sed et veterum Britanniæ incolarum, necnon et Scotorum qui Hiberniam insulam Britanniæ proximam incolunt, populis pastoralem impendere sollicitudinem curabat. Siquidem ubi Scotorum in præfata ipsorum patria, quomodo et Britonum in ipsa Britannia vitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognovit, maxime quod Paschæ sollemnitatem non suo tempore celebrarent, sed, ut supra docuimus, a decima-quarta luna usque ad vicesimam Dominicæ Resurrectionis diem observandum esse putarent; scripsit cum

coepiscopis suis, exhortatoriam ad eos epistolam: obsecrans eos, et contestans unitatem pacis et catholicæ observationis cum ea quæ toto orbe diffusa est ecclesia Christi, tenere; cujus videlicet epistolæ principium hoc est:

'Dominis carissimis fratribus Episcopis, vel Abbatibus per Universam Scotiam, LAURENTIUS, MELLITUS, et JUSTUS episcopi, servi servorum Dei. Dum nos sedes apostolica, more suo sicut in universo orbe terrarum, in his Occiduis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam, quæ Britannia nuncupatur, contigit introisse antequam cognosceremus: credentes quod juxta morem universalis ecclesiæ ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Britones quam Scotos venerati sumus; sed cognoscentes Britones, Scotos meliores putavimus. Scotos vero per Daganum episcopum in hanc, quam superius memoravimus, insulam, et Columbanum abbatem in Gallis venientem, nihil discrepare a Britonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Daganus episcopus ad nos veniens, non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio quo vescebamur, sumere voluit.' Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis, etiam Britonum sacerdotibus literas suo gradui condignas, quibus eos in unitate catholica confirmare sategit. Sed quantum hæc agendo profecerit, adhuc præsentia tempora declarant.

II. 20. Edwinus quum decem et septem annis genti Anglorum simul et Britonum gloriosissime præesset, e quibus sex etiam ipse, ut diximus, Christi regno militavit, rebellavit adversus eum Cadwalla rex Britonum, auxilium præbente illi Penda viro strenuissimo de regio genere Merciorum, qui et ipse eo tempore, gentis ejusdem regno annis viginti et duobus varia sorte præfuit: et conserto gravi prælio in campo qui vocatur Haethfelth, occisus est Edwinus die quarta Iduum Octobris, anno Dominicæ Incarnationis 633, quum esset annorum quadraginta et octo: ejusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello, ante illum unus filius ejus Osfrid juvenis bellicosus cecidit, alter Eadfrid necessitate cogente ad Pendam regem transfugit, et ab eo postmodum regnante Oswaldo, contra fidem iurisjurandi peremptus est.

Quo tempore maxima est facta strages in ecclesia vel gente Northanhumbrorum, maxime quod unus ex ducibus a quibus acta est, paganus, alter quia barbarus erat pagano sævior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus, et Christiani erat nominis ignarus: at vero Cadwalla, quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut ne sexui quidem muliebri, vel innocuæ parvulorum parceret ætati, quin universos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum Britanniæ finibus erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris. Quippe quum usque hodie moris sit Britonum, fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magis communicare quam paganis. Adlatum est autem caput Edwini regis Eboracum, et illatum postea in ecclesiam beati apostoli Petri, quam ipse cœpit, sed successor ejus Oswaldus perfecit, ut supra docuimus, positum est in porticu sancti papæ Gregorii, a cujus ipse discipulis verbum vitæ susceperat.

III. 1. Nec mora, utrumque [*Osricum regem Deirorum et Eanfridum regem Berniciorum*] rex Britonum Cadwalla impia manu, sed justa ultione peremit. Et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerarie obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus imparatum cum toto exercitu delevit. Dein quum anno integro provincias Northanhumbrorum non ut rex victor possideret sed quasi tyrannus sæviens disperderet, ac tragica cæde dilaceraret, tandem Eanfridum inconsulte ad se cum duodecim lectis militibus, postulandæ pacis gratia venientem simili sorte damnavit. Infaustus ille annus [A. D. 634] et omnibus bonis exosus usque hodie permanet, tam propter apostasiam regum Anglorum qua se fidei sacramentis exuerant, quam propter vesanam Britonici regis tyrannidem. Unde cunctis placuit regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum memoria, idem annus sequentis regis, id est, Oswaldi, viri Deo dilecti regno adsignaretur: quo, post occisionem fratris Eanfridi, superveniente

cum parvo exercitu, sed fide Christi munito, infandus Britonum dux cum immensis illis copiis quibus nihil resistere posse jactabat, interemptus est; in loco qui lingua Anglorum Denisesburna, id est Rivus Denisi vocatur.

III. 4. Anno Incarnationis Dominicæ 565, quo tempore gubernaculum Romani imperii post Justinianum Justinus minor accepit, venit de Hibernia presbyter et abbas habitu et vita monachi insignis, nomine Columba, Britanniam, prædicaturus verbum Dei provinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est, eis quæ arduis atque horrentibus montium jugis, ab Australibus eorum sunt regionibus sequestratæ. Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo ante tempore, ut perhibent, relicto errore idololatriæ, fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum Nynia episcopo reverentissimo et sanctissimo viro, de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem et mysteria veritatis edoctus; cujus sedem episcopalem, S. Martini episcopi nomine et ecclesia insignem, ubi ipse etiam corpore una cum pluribus sanctis requiescit, jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur 'Ad Candidam casam,' eo quod ibi ecclesiam de lapide, insolito Britonibus more fecerit.

III. 10. Eodem tempore [A. D. 643] venit alius quidam de natione Britonum, ut ferunt, iter faciens juxta ipsum locum in quo præfata erat pugna completa [*Maserfelth, ubi Osualdus rex occisus est*]; et vidit unius loci spatium cætero campo viridius ac venustius: cœpitque sagaci animo conjicere quod nulla esset alia causa insolitæ illo in loco viriditatis, nisi quia ibidem sanctior cætero exercitu vir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de pulvere terræ illius secum illigans in linteo, cogitans quod futurum erat, qui ad medelam infirmantium idem pulvis proficeret.

IV. 23. Mater ejus [*Hildæ abbatissæ*] Bregesuid . . . quum vir ejus Hereric us exularet [circ. A. D. 605] sub rege Britonum Cerdice, ubi et veneno periit, vidit per somnium, quasi subito sublatum eum quæsierit cum omni diligentia, nullumque ejus uspiam vestigium apparuerit. Verum quum sollertissime illum quæsisset, extemplo se reperire sub veste sua monile pretiosissimum: quod dum attentius consideraret,

tanti fulgore luminis refulgere videbatur, ut omnes Britanniæ fines illius gratia splendoris impleret.

IV. 26. Anno post hunc proximo [A. D. 685] idem rex [Edwinus] quum temere exercitum ad vastandam Pictorum provinciam duxisset, multum prohibentibus amicis et . . . Cuthberto . . . extinctus est anno ætatis suæ 40, regni autem 15, die 18 Cal. Jun. . . . . Ex quo tempore spes cœpit et virtus regni Anglorum fluere ac retro sublapsa referri. Nam et Picti terram possessionis suæ quam tenuerunt Angli et Scoti qui erant in Britannia, Britonum quoque pars nonnulla, libertatem receperunt, quam et hactenus habent per annos circiter quadraginta sex [*ergo, usque ad annum* 731.]

V. 15. Quo tempore [A. D. 687] plurima pars Scotorum in Hibernia, et nonnulla etiam de Britonibus in Britannia rationabile et ecclesiasticum Paschalis observantiæ tempus, Domino donante [*per prædicationem Adamnani qui in Britannia ad veram fidem conversus est*] suscepit.

V. 18. Aldhelmus, quum adhuc esset presbyter, et abbas monasterii quod Maildulfi urbem nuncupant, scripsit jubente synodo suæ gentis, librum egregium adversus errorem Britonum, quo vel Pascha non suo tempore celebrant, vel alia perplura ecclesiasticæ castitati et paci contraria gerunt, multosque eorum qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Britones, ad catholicam Dominici Paschæ celebrationem hujus lectione perduxit.

V. 23. Britones, quamvis et maxima ex parte domestico sibi odio gentem Anglorum, et totius catholicæ ecclesiæ statum Pascha minas recte moribusque improbis impugnent; tamen et divina sibi et humana prorsus resistente virtute, in neutro cupitum possunt obtinere propositum: quippe qui quamvis ex parte sui sint juris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt servitio mancipati . . . Hic est impræsentiarum universæ status Britanniæ anno adventus Anglorum in Britanniam circiter 285, Dominicæ autem incarnationis anno 731.

RICARDI CICESTRENSIS

MONACHI WESTMONASTERIENSIS

DE SITU BRITANNIÆ.

LIBER PRIMUS.

CAP. 1. FINIS erat orbis ora Gallici littoris, nisi Britannia insula, non qualibet amplitudine, nomen pene orbis alterius mereretur; octingentis enim et amplius millibus passuum longa porrigitur, ita ut eam in Caledonicum usque promontorium metiamur. 2. Veteres Britanniam, ab albis rupibus, primum Albionem, postea, vocabulo gentis suæ, Britanniam cognominaverunt, quum Britannicæ vocarentur omnes de quibus mox paulo dicemus. 3. Inter septentriones et occidentem locata, et Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximis Europæ partibus, magno intervallo adversa, oceano Atlantico clauditur. 4. Habet ipsa Britannia a meridie Galliam Belgicam, cujus proximum littus transmeantibus civitas aperit, quæ Rutupis portus dicitur: hic abest a Gessoriaco Morinorum, Britannicæ gentis portu, trajectu millium 50, sive, ut quidam scripsere, stadiorum 450: illinc conspiciuntur Britones, quos " penitus toto divisos orbe" canit Virgilius Maro in Eclogis. 5. Agrippa, vetus orbis descriptor, latitudinem ejus 300 m. p. credit. Beda vero rectius 200, exceptis duntaxat prolixioribus diversorum promontoriorum tractibus, quibus efficitur ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia passuum compleat. Marcianus, auctor Græcus, mecum 1775 milliaria habet.

CAP. 2. Albion, quæ Britannia Magna a Chrysostomo auctore Græco dicitur, natura, ut refert Cæsar, triquetra et Siciliæ maxime similis est; cujus unum latus est contra Galliam Celticam: hujus lateris alter angulus, qui est ad

Cantium, ad orientem solem; inferior, qui est ad Ocrinum promontorium apud Damnonos, ad meridiem et Hispaniam Tarraconensem spectat. Hoc latus tenet circiter millia passuum 500. 2. Alterum latus vergit ad Hiberniam et occidentem solem; hujus est longitudo lateris, ut fert veterum opinio, 700 m. p. 3. Tertium est contra septentriones, cui parti nulla est objecta terra præter insulas; sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam Magnam spectat; huic a Novanto Chersoneso per Taixolorum regionis angulum Cantium promontorium usque millia passuum 800 in longitudinem esse existimatur. Ita omnes insulam computabant in circuitu vicies centena millia passuum, sed errant, nam a Cantio Ocrinum usque m. p. est distantia 400 inde Novantum 1000 deinde Cantium 2200; totius insulæ circuitus, ut supra, 3600 millia passuum est. 4. Formam totius Britanniæ Livius et Fabius Rusticus, veterum doctissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimilavere; et, ut annalium conditor Tacitus, est ea facies citra Caledoniam, unde et in universam fama est transgressa; sed immensum et enorme spatium procurrentium extremo jam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Sed Cæsar, inclytissimus dictator, cum Mela Romanorum nobili scriptore, pluribus eam triquetræ dixere similem: de quo supra. 5. Si Ptolemæo, orbis terrarum descriptori egregio, aliisque, coævis illi scriptoribus habenda fides, litteram Z, sed inversam, repræsentat hæc insula, nec tamen ex omni parte exacte quadrare hoc simile sufficienter præbet recentiori ævo descriptarum mapparum inspectio. Triquetra tamen figura soli Angliæ quodammodo videtur conveniens.

Cap. 3. Cæterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter nationes cæteras, parum compertum. Solis quippe Judæis, et per ipsos finitimis quibusdam gentibus, hoc contigit felicitatis, ut a primo inde mundi exordio gentis suæ originem continua serie ex infallibilibus deducere possint monumentis. 2. Habitus corporum varii, atque ex eo argumenta: namque rutulæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant; Silurum colorati vultus, et torti plerumque crines, et positio contra Hispaniam, ut auctor est Tacitus, Iberos veteres trajecisse, easque et in Hibernia sedes occupasse

fidem faciunt. Proximi Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit. 3. Hic, si liberet indulgere fabulis, notare possem Venetos ope commercii navalis incolas religionesque his terris primum intulisse; imo non desunt scriptores qui Herculem huc quoque pervenisse, regnumque constituisse, referunt: his vero tam alte reconditis antiquitatibus, fabulis hinc inde refertis, immorari vix operæ pretium videtur. 4. In universum tamen estimanti, Gallos vicinum solum occupasse credibile est: eorum sacra deprehendas, superstitionum, ait Tacitus, persuasionem; sermo haud multum diversus: pro ulteriori signo inservit Druidum traditio, una cum nominibus civitatum, quæ vero omnes iis nominibus appellabantur, quibus gentes, ortæ ex Galliæ civitatibus, quæ eo pervenerunt, atque agros colere ceperunt. 5. Hominum est, inquit Cæsar, infinita multitudo, creberrimaque ædificia, fere Gallicis consimilia, pecora sine numero. 6. Omnium tamen humanissimi, qui Britanniam austrinam incolebant, neque multum a Gallis differebant consuetudine; ulteriores plerique frumenta non ferebant, sed lacte, fructu, et carne vivebant, lanæ iis usus ac vestium ignotus erat, et quanquam continuis frigoribus utebantur pellibus, tamen cervinis aut ovinis vestiti erant, et lavabantur in fluminibus. 7. Omnes vero se Britones olim vitro infecerunt, quod cœruleum efficit colorem, atque, refert Cæsar, hoc horribiliore sunt in pugna adspectu: capilloque sunt, ut ait Romanorum dux, promisso, atque omni parte corporis rasa præter caput et labrum superius. 8. Uxores habebant Britones deni duodenique inter se communes, et maxime fratres cum fratribus, parentes cum liberis; sed, si qui erant ex his nati, eorum habebantur liberi, a quibus primum virgines quæque ductæ erant. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis nec nutricibus delegantur. 9. Utebantur aut nummo æreo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummis, ut auctor est Cæsar dictator. 10. Leporem et gallinam et anserem gustare Britones fas non putabant, hæc tamen alebant animi voluptatisque causa. 11. Erant autem margaritæ, frena eburnea, et armillæ, et electrina atque vitrea vasa, et gagates lapides, et, quod cæteris excellit, stannum, magna

copia merces. 12. Utebantur et navibus, quarum carinæ primum ac statumina ex levi materia fiebant, reliquum corpus navium ambitus viminibus contextus coriis bubulorum integebatur. Quantocunque tempore cursus tenebant, ut auctor est Solinus, navigantes, escis abstinent.

De Re Militari Britonum.

13. Fert ipsa Britannia populos regesque populorum, ut Mela lib. iii scripsit: sed sunt inculti omnes, atque ut longius a continenti absunt, ita aliarum opum iguari, magis tantum pecore ac finibus dites; causas autem et bella contrahunt, ac se frequenter invicem infestant, maxime imperitandi cupidine studioque ea prolatandi, quæ possident: solitum quidem, Britones fœminarum ductu bellasse, neque sexum in imperiis discrevisse. 14. Dimicabant Britones non solum equitatus peditatusque modo, sed etiam bigis et curribus, Gallice armati: covinos, essedas vero, more vulgari, vocabant, quorum falcatis axibus utebantur. 15. Equitum genus est iis, quum est usus, atque aliquod bellum incidit, ut Cæsar est auctor, quod ante Romanorum adventum fere quotannis accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent, aut illatas, propulsarent: omnes in bello versantur, atqui eorum, ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet: hanc unam gratiam potentiamque noverunt. 16. In pedite erat Britonum robur, prœliantur autem telis et ingentibus gladiis et brevibus cetris. Erant Britonum gladii, ut ait Tacitus, sine mucrone. 17. Genus hoc erat ex essedis pugnæ, ut Cæsar in IV narrat. " Primo per omnes partes perequitant, et tela conjiciunt; ac ipso terrore equorum, et strepitu rotarum, ordines plerumque perturbant: et quum se inter equitum turmas insinuaverint, ex essedis desiliunt, et pedibus dispari prœlio contendunt. Aurigæ interim paululum e prœlio excedunt, atque ita se collocant, ut, si illi a multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant: ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum in prœliis præstant; ac tantum usu quotidiano, et exercitatione efficiunt, ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, et brevi moderari, ac flectere, et per temonem percurrere, et in jugo insistere, et

inde se in currus citissime recipere consueverint. 18. Equestris autem prœlii ratio, et cedentibus et insequentibus par atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut nunquam conferti, sed rari, magnisque intervallis, prœliarentur, stationesque dispositas haberent, atque alios alii deinceps exciperent; integrique et recentes defatigatis succederent. Utebantur et telis. 19. Formam regiminis Britannici, ante advectos in hanc insulam Romanos, determinare haud facile: hoc certum, quod nullum ibi ante hæc tempora monarchici imperii vestigium, sed democraticum fuisse potius videtur, nisi forte aristocratiam æmulari videatur. Druidum in rebus maximi momenti auctoritas non exigua. Commemorantur quidem in antiquissimis eorum monumentis principes nonnulli; hi vero brevioris plerumque imperii, nec, nisi ingruente eximio quodam periculo et more dictatorum Romanorum ex tempore creati videntur. Nec desunt inter ipsos, apud alias fortes gentes rarissima exempla, electi ab illis in futurum antesignanum ipsius hostium duces, ut pro illis in posterum militaret, quem nuper hostem habuerant. 20. Proceritate corporis Gallos æque ac Romanos vincunt Britones, ita ut visos sibi Romæ juvenes nondumque adultos Britones, Strabo philosophus, orbis terræ descriptor antiquissimus, affirmet, qui solitam Gallorum Romanorumque staturam non levi momento excedebant. 21. Ditiores australis Britanniæ incolæ aureo digitorum sinistræ medium annulo ornare in more habuerunt, aurea vero e collo suspensa torques a vilioris conditionis hominibus discernebat optimatum eminentiores. Septentrionales vero (hi veteres erant regni indigenæ) vestium usus sicuti ac a longo inde tempore avi abavique, tantum non ignari, ventrem et cervicem ferreo cingunt, ut fert Herodianus, nobilis Græcorum scriptor, annulo; ornamentum id esse ac divitiarum argumentum existimantes, accedente in usum potius quam ornatum scuto angusto, et lancea, gladioque e nudis et pictis corporibus dependente. Loricam interim galeamque, futura nempe paludes transeuntibus impedimento, rejiciunt atque contemnunt. 22. Inter cætera autem fuit et hoc Britannicæ consuetudinis, ut viatores et mercatores etiam invitos consistere cogerent, et quod quisque eorum de una alterave re apud exteros memo-

rabile audierit, aut cognoverit, quærerent, et mercatores peregre advenientes in oppidis vulgus circumsisteret; quibus ex regionibus veniant, quasque ibi res cognoverint, pronunciare cogentes. His rumoribus atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt, quorum eos e vestigio pœnitere necesse est, quum incertis rumoribus serviant, et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant. 23. Funera eorum sunt magnifica et sumptuosa, omniaque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam arma et animalia. Sepulchrum tumulus ex cespitibus erigit.

Cap. 4. Natio Britonum fuit omnis, ut Gallorum, admodum dedita religionibus; atque ob eam causam qui gravioribus affecti morbis, quique in prœliis periculisque versabantur, aut pro victimis homines immolabant, aut se immolaturos vovebant. 2. Ad peragenda crudelia hæc sacra, druidum utebantur ministerio; nec credebant placari posse Deos, nisi hominis cædes humano sanguine pensaretur. Hinc instituta publice istiusmodi sacrificia, oblataque, ut gratissima Diis hostia, qui in furto, latrocinio, aliave graviori culpa deprehensi, his vero deficientibus, ad innocentium quoque mactationem descendebant, ut quocunque demum modo Dii placarentur. 3. Nisi adfuerint Druides, res sacra rite celebrari non credebatur: hinc publica non minus quam privata sacra procurandi negotium illis unice incumbebat. Erat penes hos religionis cura, æque ac mysteriorum interpretatio: corporis quoque et sanitatis sive tuendæ, sive restituendæ curam habebant, continuo medicinæ peritissimi. 4. Inter deos ipsis præcipue colebatur Mercurius, cujus plurima prostabant simulacra, post hunc Justitiam (quæ Britonibus Adraste dicebatur), hinc Apollinem, Martem (qui etiam Vitucadrus appellabatur). Jovem, Minervam, Herculem, Victoriam (Andatem vocatam), Dianam, Cybelem et Plutonem venerabantur, eandem fere de his numinibus ac quidem aliæ gentes opinionem amplexi. 5. A Dite autem, ut et Galli, gentis suæ originem deducere allaborabant Britones. Antiquissimam hanc venditantes Druidum traditionem, eam ob causam quælibet temporum spatia, non dierum, sed noctium numero definiebant, dieique mensis et anni natalis initia ita numerare consueverunt, ut capto a nocte initio dies subsequeretur; quæ consuetudo

omnino convenit cum antiquissima illa, quæ Gen. i. habetur, noctium ac dierum computatione. 6. Ad Druides magnus disciplinæ causa confluebat adolescentium numerus; hi quippe in magno erant apud ipsos honore, nam fere de omnibus controversiis, publicis privatisque, constituebant, et si quod admissum erat facinus, si cædes facta, si de hæreditate, de finibus controversia erat, iidem decernebant: præmia pœnasque constituerunt, si quis aut privatus aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicebant; hæc exclusionis pœna apud eos erat gravissima. Quibus ita interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habebantur; iis omnes decedebant, aditum eorum sermonemque defugientes, ne quid ex contagione incommodi acciperent: neque iis petentibus jus reddebatur, neque honos habebatur ullus. 7. His autem omnibus Druidibus præerat unus, qui summam inter eos potestatem habebat et auctoritatem. Hoc mortuo, successor dabatur, qui inter reliquos excellebat dignitate; at si plures essent dignitate pares, suffragio Druidum res committebatur; nonnunquam etiam de principatu armis contendebant. 8. Druides a bello abesse solebant, neque tributa una cum reliquis pendebant; militiæ vacationem, omniumque rerum habebant immunitatem; tantis excitati præmiis, et sua sponte, multi in disciplinam conveniebant, et a propinquis parentibusque mittebantur. 9. Magnum ibi numerum versuum ediscere solebant, quod unicum apud eos memoriæ et annalium genus: itaque nonnulli annos vicenos in disciplina permanebant, neque fas esse existimarunt eam litteris mandare, quum tamen in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Græcis litteris uterentur. " Id mihi duabus de causis," inquit Divus Julius, " instituisse videntur; quod neque in vulgus disciplinam efferri velint; neque eos, qui discunt, litteris confisos, minus memoriæ studere; quod fere plerisque accidit, ut præsidio litterarum, diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant." 10. Inprimis hoc persuadere allaborabant, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maxume ad virtutem excitari putabant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi et terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum vi ac potestate disputabant, et juventuti tradebant

sollicite. 11. Non est omittenda de visco admiratio: nihil habebant Druides visco et arbore in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Jam per se roborum eligebant lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiebant; ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Δρυιδες (Druides) videri. Enimvero quicquid adnascatur illis, e cœlo missum putabant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inventu, et repertum magna religione petitur, et ante omnia sexta luna, quæ principium mensium annorumque bis facit, et seculi, post tricesimum annum; quia jam virium abunde habebat, nec tamen sit sui dimidia. "Omnia sanantem" appellant suo vocabulo. Sacrificio epulisque rite sub arbore præparatis, duos admovebant candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandebat, falce aurea dimetiens; candido id excipiebatur sago: tunc demum victimas immolant, precantes, ut suum donum Deus prosperum faceret. Iis, quibus dederant, fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali sterili arbitrabantur, contraque venena omnia esse remedio: tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio fuerat! 12. Druidarum disciplina in nostra Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur: unde Plinius eleganter declamat lib. 30, his verbis: "Sed quid ego hæc commemorem in arte oceanum quoque transgressa, et ad naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis ceremoniis, ut dedisse Persis videri possit:" idem Julius Cæsar affirmat in Ephemeridis: "Et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo, discendi caussa, proficiscuntur." 13. Druides certo anni tempore in finibus Britanniæ, in insulæ Monæ luco consecrato, considebant; huc omnes undique, quos inter controversia, conveniebant, eorumque judiciis decretisque acquiescebant. 14. Præter Druides apud Gallos atque Britones erant bardi poetæ, qui Deûm Heroumque res gestas, heroicis expositas versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitabant. 15. De his ambobus ita cecinit Lucanus vates his versibus, quibus hoc caput finiam:

Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum, vates! dimittitis ævum,

Plurima securi fudistis carmina bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum, druidæ, positis repetistis ab armis.
Solis nosse Deos, et cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbræ
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt; regit idem spiritus artus
Orbe alio: longæ, (canitis si cognita) vitæ
Mors media est. Certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus, haud urget Lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis; et ignavum redituræ parcere vitæ.

Cap. 5, 1. Optima frugibus atque arboribus insula, et alendis apta pecoribus ac jumentis; vineas etiam quibusdam in locis germinans. Sed et avium ferax terra marique generis diversi; fluviis quoque multum piscosis, ac fontibus præclara copiosis, et quidem præcipue isicio abundat et anguilla. 2. Capiuntur autem sæpissime et vituli marini, et delphines, nec non et balænæ, de quo apud Satyricum mentionem inveniamus:

Quanto delphinis balæna Britannica major?

3. Exceptis autem variorum generibus conchyliorum, in quibus sunt et musculi, quibus inclusam sæpe margaritam omnis quidem coloris optimam inveniunt, id est, et rubicundi, et purpurei, et hyacinthini, et prasini, sed maxime candidi, ut scripsit venerabilis Beda in prima Eccl. Hist. ad Regem Ceolwulfum. 4. Sunt et cochleæ, satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cujus rubor pulcherrimus, nullo unquam solis ardore, nulla valet pluviarum injuria pallescere; sed quo vetustior est, eo solet esse venustior. 5. Habet fontes salinarum et fontes calidos, et ex eis fluvios balnearum calidarum, omni ætati et sexui per distincta loca, juxta suum cuique modum accommodatos. 6. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum; sed ejus exigua est copia; ære utuntur importato; gignit et aurum, et argentum. Fert et lapidem gagatem plurimum optimumque; est autem nigrogemmeus et ardens

igni admotus, incensus serpentes fugat, adtritu calefactus adplicita detinet æque ut succinum. 7. Et quia Britannia prope sub septentrionali vertice mundi jacet, lucidas æstate noctes habet; ita ut medio sæpe tempore noctis in quæstionem veniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam advenerit matutinum: utpote nocturno sole non longe sub terris ad orientem boreales per plagas redeunte. Unde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate, sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc in Libycas partes secedente, id est, horarum 10 et 8, ut auctor est Cleomedes: plurimæ item brevitatis noctes æstate et dies habet in bruma, hoc est, 6 solummodo æquinoctialium horarum: quum in Armenia, Macedonia, Italia, cæterisque ejusdem lineæ regionibus, longissima dies sive nox 15 brevissima 9 compleat horas. 8. Sed de Britannia Britonibusque in genere satis prolixe commemoravi. Res ipsa requirit ad particularia tandem descendere, atque, in sequentibus, statum fatumque diversarum, quæ hanc insulam incoluerunt, nationum, quæ eandem nobilitarunt, civitates, etc. quales sub ditione Romana erant, ex ordine depingere mei jam erit propositi.

Cap. 6. Britannia, secundum accuratissima veterum, quæ propius fidem sunt, monumenta, erat omnis divisa in partes septem; quarum sex alio atque alio tempore imperio Romano adjectæ fuerunt, septima vero sub solis barbaris Caledoniis. 2. Supra dictæ Britanniæ partes erant Britannia Prima, Secunda, Flavia, Maxima, Valentia, et Vespasiana, quarum ultima non diu stetit in manibus Romanorum. Ex his Britanniam Primam a Flavia Thamesis flumen, a Britannia Secunda mare dividit. Flavia initium capit a Mari Germanico, continetur Thamesi fluvio, Sabrina a finibus Silurum Ordovicumque; vergit ad septemtriones et Brigantum regionem. Maxima ab extremis Flaviæ finibus oritur, pertinet ad inferiorem partem Muri, qui totam ex transverso percurrit insulam, spectatque in septemtriones. Spatium inter ambos, hunc et alium qui ab imperatore Antonino Pio, inter Bdoram et Clyddam extructus est, Murum, occupat Valentia. Vespasiana autem a Bdoræ æstuario ad civitatem Alcluith, unde linea ad ostium fluminis Vararis ducta terminos ostendit. Secunda ad eam partem oceani, quæ ad Hiberniam pertinet,

spectat inter occasum et septemtriones. Sed de provinciis satis. 3. Necessarium vero ducimus, antequam ad accuratiorem nos conferamus descriptionem, regiminis in hisce provinciis constitutionem paucis attingere. Deprehendimus adeoque totam, antiquissimis temporibus, plurium regulorum statuumque arbitrio divisim paruisse Britanniam, quorum nonnulli, etiam post occupatam a Romanis provinciam, superfuisse commemorantur; sed vix umbra regiæ dignitatis istis principibus relicta, contrarium nempe dissuadente politica illa, qua Romani olim, præ cultissimis etiam quibusque gentibus, inclaruerunt prudentia. Victricibus Romanorum armis subjugatæ imperatoria auctoritate constitutus præerat Legatus, ipsa Britannia vero provincia erat proconsularis. Per plures hæc imperii constitutio duravit ætates; licet in plures interim ipsa insula divisa fuerit partes; primum nempe in Superiorem et Inferiorem, deinceps vero, uti antea demonstravimus, in septem dispertita provincias, mutata regiminis forma: deinde diu paruit, ut imperatoria sedes, hæc insula Carausio, eisque quos in societatem adsciverat tyrannis. Gloria et præsidium Christianismi, Constantinus Magnus, creditur Maximam et Valentiam Consulares, Primam, Secundam, et Flaviam Præsidiales, fecisse. Toti vero insulæ præpositus est Vicarius, vir perspicabilis, sub dispositione viri illustris Domini Præfecti Prætorii Galliæ; præter quem in vetusto quodam volumine circa eadem tempora commemoratur aliquis eximiæ dignitatis vir, titulo Comitis Britanniarum insignis, alius itidem, Comes littoris Saxonici, tertius præterea Dux Britanniæ dictus, aliique plures, magnis præfecti muneribus, quæ, quum distincta eorum notitia, injuria temporis, impetrari non potuerit, cogimur taciti præterire. 4. Prolixum nunc tandem iter ingredior, totam non minus insulam, quam singulas ejus partes curiosa lustraturus indagine, pressurusque optimorum in hoc negotio auctorum vestigia. Fiat vero ab extrema Primæ provinciæ ora initium, cujus littora Galliæ objiciuntur. Tres vero laudatissimos validissimosque status, Cantianum nempe, Belgicum, et Damnonicum, complectitur hæc provincia, de quibus ea, qua fieri poterit, cura nobis sigillatim agendum. Cantium, primo lustremus. 5. Ad extremam Britanniæ Primæ orientalem oram remotam Cantium, Cantiis quondam habi-

tatum, civitatibus Durobrevi et Cantiopoli, quæ eorum metropolis; hic sepultus est divus Augustinus Anglorum apostolus: Dubræ, Lemanus, et Regulbium, præsidio a Romanis munita, eorumque primarium Rhutupi, deducta eo colonia, metropolis factum, portusque classi Romanorum, quæ oceano septentrionali dominabatur, recipiendæ factus idoneus. Tanti nominis fuit hæc civitas, ut littora vicina ex ea dicta sint Rhutupina, de quibus Lucanus poeta:

Aut vaga quum Thetis Rhutupinaque littora fervent."

Inde quoque ingentia et grati saporis ostrea Romam translata, ut auctor est Juvenalis Satyricus his verbis:

——————— Circæis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu.

Statio etiam fuit, sub dispositione viri spectabilis Comitis littoris Saxonici, legionis secundæ Augustæ. 6. Quam plurimis hoc Cantiorum regnum fluminibus rigatur, quorum celebriora, Madus, Sturius, Dubris, et Lemanus, qui Cantios a Bibrocis discernebat. 7. Inter tria ista præcipua Britanniæ promontoria, eminet illud, quod a Cantio nomen habet: ibi oceanus in angulum quasi redactus, cursum ita promovet fluxionemque suam, donec, ut veteres tradunt, fretum istud oceani, quod jam Britanniæ format insulam, effecerit. 8. A Cantio, vasta illa quæ Anterida nonnullis, aliis Caledonia dicta sylva, late extenditur ad 150 milliaria per Bibrocorum ac Segontiacorum terras, ad Heduorum usque fines excurrens. De hac sylva ita cecinit Lucanus:

Unde Caledoniis fallit turbata Britannos.

9. Cantiis proximi, et, ut putant nonnulli, subjecti, Bibroci, qui et aliis Rhemi dicuntur; natio in monumentis non penitus ignota, quibus habitatum Bibroicum, Regentium, Noviomagumque metropolis. Anderidam vero occupatam tenuerunt Romani. 10. Confines illis apud ripam Thamesis habitabant Attrebates, quorum urbs primaria Caleba. 11. Infra hos, propius flumen Cunetium, habitabant Segontiaci, quorum caput fuit Vindonum. 12. Ad oceanum, Bibrocis affines, inferius habitabant, sic dicti, Belgæ, quorum urbes primariæ

Clausentum, quod nunc Sotheamptona dicitur, Portus Magnus, omniumque præcipua Venta, nobilissima civitas ad flumen Antonam sita. Sorbiodunum vero tenebat præsidium Romanorum. Omnes enim Belgæ Allobroges sunt, et suam a Celtis Belgisque originem traxere: hi, non multis ante Cæsaris adventum in hanc insulam seculis, relicta patria Gallia, a Germanorum Romanorumque populis infestata, atque devicta; illi, qui, trajecto flumine Rheni, eorum expugnatas occupavere regiones, de quo autem prolixius M. Dictator Cæsar, sedem hic sibi elegerunt. 13. Omnes regiones quæ Thamesi, versus meridiem, adjacent, olim, uti vetera monumenta declarant, a bellicosa Senonum gente fuerunt occupatæ; qui, sub ductu et auspicio decantatissimi regis Brenni, peragrata Gallia, Alpibusque, adhuc inviis, sibi patefactis, Romam fastu elatam ista incursione vastam solo facile æquassent, nisi Rempublicam Romanam, quam more nutricis in sinu quasi gestare (dum infra destinatum ab illis fastigium agebat) videbantur Fata, cladem aversura Manlium clangore anseris excitassent, qui, circa montem unum pendentes, et nocte subeuntes, barbaros a summo Capitolio dejecit. Huic eadem Numinum cura Camillum postea auxilio misit, qui abeuntes a tergo aggressus ita cecidit, ut Senonici sanguinis inundatione omnia incendiorum vestigia deleret, urbemque ita ruinæ proximam ab interitu vindicaret. Senones autem ob valentissimam hanc expeditionem natale solum, ut cultoribus vacuum, ita præda refertissimum, alienæ genti, quam Belgas supra nominatos fuisse satis liquet, concesserunt. 14. Ad Sabrinam, Thamesi inferius, habitabant Hedui, urbes eorum Ischalis et Avalonia. Thermæ, quæ et Aquæ Solis nuncupabantur, Romanorum, qui hanc Britanniæ oram tenebant, factæ colonia et perpetua sedes; urbs nominatissima hæc erat, ad flumen Abonam sita, ibique fontes calidi, opiparo exsculpti apparatu, ad usus mortalium; quibus fontibus præsules erant Apollinis et Minervæ Numina, in quorum ædibus perpetui ignes nunquam labascunt in favillas, sed ubi ignis tabuit vertitur in globos saxeos. 15. Infra Heduorum terras siti erant Durotriges, qui et Morini alias vocantur. Metropolin habebant Durinum et promontorium Vindeliam. In horum finibus sensim coarctatur Britannia, et immensum efformare videtur brachium,

quod irruptionem minitantem commode repellit oceanum. 16. In hoc brachio, quæ, intermissione Uxellæ amnis, Heduorum regioni protenditur, sita erat regio Cimbrorum. Utrumne vero modernum Walliæ nomen dederint, an vero antiquior sit Cimbrorum origo, non æque constat. Urbes illis præcipuæ Termolus et Artavia. Visuntur hic, antiquis sic dictæ, Herculis columnæ, et non procul hinc insula Herculea. Sed a fluminis Uxellæ finibus continuum procurrit montium jugum, cui nomen Ocrinum, extremumque ejus ad promontorium ejusdem nominis extenditur. 17. Ultra Cimbros extremum insulæ angulum incolebant Carnabii, unde forsitan, quod hodieque retinet nomen, obtinuit Carnubia. Urbes habebant Musidum et Halangium: quum vero has olim desertas propemodum et incultas Britanniæ partes Romani nunquam salutaverint, minoris omnino momenti urbes eorum fuisse videntur, et historicis propterea neglectæ; geographis tamen memorantur promontoria Bolerium et Antivestæum. 18. Memoratis modo populis in littore oceani austrum versus affines ad Belgas-Allobroges sedem habebant Dämnonii, gens omnium validissima, quæ ratio movisse videtur Ptolemæum, ut totum hunc terræ tractum, qui in mare brachii instar prætenditur, illis adscripserit. Urbes habebant Uxellam, Tamaram, Volubam, Ceniam, omniumque matrem Iscam, fluvio cognomini imminentem. Fluvii apud ipsos præcipui memorati modo Isca, Durius, Tamarus, atque Cenius. Ora eorum maritima promontoria exhibet tria, de quibus mox paulo dicemus. Hanc regionem, utpote metallis abundantem, Phœnicibus, Græcis, et Gallis mercatoribus probe notam fuisse constat: hi enim ob magnam quam terra ferebat stanni copiam eo sua frequenter extendebant negotia; cujus rei præcipua sunt documenta supra nominata tria promontoria, Helenis scilicet, Ocrinum, et Κριοῦ μέτωπον, ut et nomina civitatum, Græcam Phœniciamque originem redolentia. 19. Ultra brachium in oceano sitæ sunt insulæ Sygdiles, quæ etiam Œstrominides et Cassiterides vocabantur, dictæ. 20. Cum prænominatis Damnoniis Belgisque conjunctis 30 prœlia commisisse narratur valentissimus ille imperator Vespasianus. Decem hi ad australes Thamesis et Sabrinæ ripas habitantes populi, a Romanis sensim subacti, eorumque regiones in

provinciæ formam redactæ, quæ Britannia Prima fuit appellata, quum hic fuerit in istis terris primus Romanorum victoriæ fructus. 21. Succedit ordine Britannia Secunda, quæ a prioribus, interfluente Sabrina amne, discernitur: a provincia autem Flavia, tum memoratus amnis, tum Deva fluvius eandem sejungit; reliquum cingitur a mari interno. Hæc erat celebrata illa regio Silurum, tribus validissimis habitata populis, quos inter præ reliquis celebres Silures, propric sic dicti, quam ab ora relicta turbidum Sabrinæ fretum distinguit: cujus homines, ut eruditissimus Solinus est auctor, etiam nunc custodiunt morem vetustum, nundinas ac nummum refutant, dant res et accipiunt; mutationibus necessaria potius quam pretiis parant. Deos percolunt, scientiam futurorum pariter viri ac fœminæ ostendunt. 22. Civitates Silurum, Sariconium, Magna, Gobaneum, et Venta eorum caput, fuerunt. Iscæ vero, flumini imminentem urbem cognominem, tenebat Romanorum colonia, ibique per annos plures secunda legio, quæ Augusta alias vocabatur, stationem habebat, donec Valentiam et Rutupin transferebatur. Hæc erat provinciæ Secundæ primaria Romana. 23. Olim ac diu potens erat hæc Silurum regio, sed, quum eam regno Caraticus tenuit, longe potentissima: hic continuis novem annis, omnia Romanorum arma pro ludibrio habita, sæpe evertit, donec de illo, conjunctis viribus Romanos aggressuro, triumphavit Legatus Ostorius. Caraticus enim, prælio evadens, auxiliumque a vicinis regibus petens, per astutiam matronæ Romanæ Cartismanduæ cum rege Brigantiæ Venutio nuptæ, Romanis deditus est. Post id temporis masculc tantum suam ipsius ditionem idem ille populus defendit, usque dum a Varionio spoliatus, ac tandem a Frontino devictus, in formam Romanæ, cui Britannia Secunda, ut supra meminimus, nomen erat, provinciæ suum redigi pateretur imperium. 24. Duæ aliæ sub Siluribus gentes fuere, primum Ordovices, qui in septentrionali versus insulam Monam; et deinde Dimetiæ, qui in extrema versus occidentem parte degebant, ubi promontorium quod Octorupium nuncupatur, unde in Hiberniam transitus 30 milliarium. Dimetiarum urbes Menapia, et primaria Muridunum. Lovantium vero sibi habitandum vendicaverant Romani. Ultra hos et Silurum terminos siti Ordovices, quorum urbes Mediolanum

et Brannogenium. Sabrina in montibus illorum oriunda, majoribus tribus Britanniæ fluviis merito accensetur, addito nempe Thamesi et Tavo. Elucet imprimis in historia nomen Ordovicum ob sumptam de inclytissimi ipsorum regis captivitate vindictam. Hinc enim toties redactum in angustias exercitum Romanorum tam misere vexarunt, ut de illorum fere imperio in hac regione actum fuisset, ni in tantæ cladis vindictam postea surrexisset dux Agricola, qui, victricia circumferens arma, totam quoque hanc gentem subjugavit, maximamque partem ferro delevit. 25. Huc quoque referendum illud, quod a septentrione Ordovicum situm, ab oceano alluitur, territorium, quum illorum regimini aliquandiu fuerit subjectum; hoc certo constat, quod illum Cangiani quondam inhabitaverint tractum, quorum urbs unica Segontium, promontorio Cangano vicina. Inclyta hæc erat civitas, freto Meneviaco, contra Monam, religiosissimam insulam, ubi olim druides habitare, adjacet. In hac insula plurima sita erant oppida, tota autem insula in circuitu 60 m. p. fere complectitur, atque, ut refert Plinius, a Camaloduno colonia 200 m. p. abest. Fluvii apud ipsos Tosibus, qui et Canovius; pro terminis vero erat utraque Deva. In hac vero regione mons Eriri celsissimus maximusque invenitur. Ordovicia una cum Cangiorum Carnabiorumque regionibus, ni fama me fallit, nomine Genaniæ, sub imperatoribus post Trajani principatum inclarescebat. 26. Ordo jam ad illam nos deducit provinciam, quæ Flavia Romanis vocata: unde vero hoc nomen acceperit, utrum a matre Constantini Magni Flavia Julia Helena, ex his terris oriunda? an vero a Romanorum familia Flavia?— quominus determinari possit, obstat injuria temporum, quæ nobis invidet genuina quæ huc facerent antiquitatis monumenta. 27. Ad fluvium Devam primo siti erant Carnabii, quibus habitatæ fuerunt Benonæ, Etocetum, Banchorium (monasterium totius insulæ celeberrimum, quod, in contentione Augustini eversum, non postea resurrexit), et reliquarum mater Uriconium, quæ, inter Britanniæ civitates maximas nomen possidebat. In extremo hujus terræ angulo flumini Devæ imminebat cognominis Romanorum colonia Deva, opus vicesimæ legionis, quæ Victrix dicebatur, et olim illius erat regionis tutela. Hæc eadem esse existimatur quæ jam *West-Chester* vocatur.

28. Infra nominatos regnum Cassium, a rege Ptolemæo Catieuchlani appellatum, extendebatur, aut respublica potius, quæ ex binis gentibus coaluerat. Harum, quæ Sabrinæ proxima vocabatur Dobuni, vel, ut Dio celeberrimus scriptor annalibus inseruit, Boduni. Apud hos oritur flumen Thamesis, et deinde longo spatio per fines Heduorum, Attrebatum, Cassiorum, Bibrocorum, Trinobantum, et Cantiorum citatus fertur, et oceanum Germanicum influit. Urbes Dobunorum erant Salinæ, Branogena, ad sinistram Sabrinæ ripam, Alauna, et, cui reliquiæ nomen laudemque debent, Corinum, urbs perspicabilis, opus, ut tradunt, Vespasiani ducis. Glevum vero, in extremo regni contra regionem Silurum situm, Romana tenebat colonia, quam deduxit Claudius Cæsar, ut scriptores de istis temporibus affirmant. Finitimi illis Cassii, quorum urbes Forum Dianæ et Verulamium: quum vero hæc ad municipiam dignitatem a Romanis evecta, ejus præ aliis urbibus eminentia illis omnino adscribenda. Hic natus erat divus Albanus Martyr. Hæc civitas ruina Camaloduni, Londiniique, in seditione a Bonduica excitata, cujus in annalibus mentionem facit eruditissimus Tacitus, involuta erat. Hi Cassii olim, præ cæteris insulæ gentibus, caput extulere, atque cum inclytissimo eorum rege Cassibellino (cui non paucæ nationes fuere tributariæ) dictator Cæsar multos eosdemque gravissimos, sub readventum ipsius in hanc insulam, habuit conflictus; sed ab eadem ille gente cum Siluribus conjuncta fugatus, unde et emendatissimus Lucanus:

Territa quæsitis ostendit terga Britannis.

Adventante autem ipso imperatore Claudio, omnes cum vicinis fracti sunt, eorumque regio in formam Romanæ provinciæ redacta, nomineque, Cæsariensis, et postea Flavia, nuncupata. 29. Juxta Cassios, ubi se oceano Thamesis propinquavit, regio Trinobantum sita erat; natio quæ non modo sponte in Romanorum concessit amicitiam, sed illis quoque, ut colonias ibi ponerent, metropolim suam Lundinum et Camalodunum ad mare sita obtulerunt. In hac urbe Flaviam Juliam Helenam, piissimam conjugem Constantini Chlori, matremque Constantini Magni, e sanguine regum Britannicorum nasci memoriæ proditum dicunt. Prima autem hæc Romanorum in Britannia

coloniarum erat, templo Claudii, imagine Victoriæ, cum aliis diversis ornamentis insignis. Lundinum enim mundo cognita civitas erat et erit. Primum Trinovantum, postea Londinium, dein Augusta, et nunc Londona rursum. Urbe Roma, secundum chronicorum fidem, sane antiquior est; super ripam Thamesis fluminis posita, et ipsa multorum emporium populorum terra marique venientium. Hæc a piissima illa imperatrice Helena, S. S. Crucis inventrice, circumvallata, atque, si fides sit penes traditiones, quæ non semper erroneæ sunt, nominata est Augusta; tota autem Britannia Romana Insula. 30. Limes huic populo ad septentrionem flumen Surius, ultra quem habitabant Iceni, celeberrima natio, in duas gentes divisa, quarum prior, Cenomanni habitans, ad septentrionem Trinobantes et Cassios, ad orientem oceanum spectabat. Horum urbes Durnomagus et caput regionis Venta. Romanorum colonia erat Camboricum; in mare orientem versus procurrens lingula dicitur Flavia Extrema. Fluminum notissima sunt Garion, Surius, et Aufona, in sinum Metorin sese exonerans. Ex altera parte ad Aufonam incolebant, Carnabiis Brigantibus, et oceano vicini, Coitanni, in tractu sylvis obsito, qui, ut aliæ Britonum sylvæ, Caledonia fuit appellata. De hac autem III°. mentionem facit historicus ille Florus. Civitas primaria Coitannorum erat Ragæ; et præter hanc Romanorum colonia Lindum, in extrema ad orientem provinciæ ora. Totam vero regionem bifariam secat fluvius Trivona. Hæc Icenorum gens, quæ, utpote ferocissima belliqne post hominum memoriam studiosissima, omissis tam rusticis quam civilibus artibus, sua sponte in Romanorum societatem accesserat, non tantum mox defecerat, sed ad sui quoque imitationem alios quam plurimos excitaverat, ab Ostorio duce primum sub jugum missa est. Aliquot post annos, quum rex ipsorum, et animo et opibus valentissimus, Præsutagus moriens Cæsarem ejusdemque posteros heredes fecerat. Romani autem Icenorum sic abutentes amicitia, ut nulli non se luxuriæ dederint, ab iisdem postea sociisque, sub ductu bellicosissimæ Bonduicæ, viduæ regis supra nominati, ita infesti ipsis sunt redditi, ut combustis deletisque ipsorum coloniis ac municipio, civium denique Romanorum 80 millia ferro misere sint trucidati; sed postea

ad officium redegit Suetonius legatus, multis prudentiæ nominibus suspiciendus. 31. Ad septentrionalem hujus regionis plagam oceano occurrit fluvius Abus, quondam terminorum provinciæ Maximæ unus, uti alter Seteja. Dicta quoque hæc provincia fuit Brigantiæ Regnum, scilicet ejusdem nominis regionem complexa, tribusque habitata nationibus. In extrema orientali plaga, ubi promontoria Oxellum et Brigantum extrema in mare procurrunt, habitabant Parisii, quorum urbes Petuaria et Portus Felix. 32. Supra hos, uti et ad latus, siti erant proprie sic dicti Brigantes, gens numerosissima, toti olim provinciæ leges præscribens. His cultæ civitates, Epiacum, Vinovium, Cambodunum, Cataracton, Galacum, Olicana, et primaria Isurium. Eboracum vero, ad Urum fluvium, caput provinciæ; primum colonia nomine Sextæ a Romanis factum, sextæque deinde legionis, quæ Victrix dicebatur, sedes; deinceps vero plurium imperatorum præsentia illustrior factum, municipii quoque auctum prærogativis. 33. Totam in æquales fere partes provinciam dividunt montes Alpes Penini dicti; hi, ad Icenorum Carnabiorumque fines, ad fluvium Trivonam surgentes, continua serie per 150 milliaria septentrionem versus decurrunt. 34. Populi, ad occidentalem hujus jugi partem habitantes, sunt Volantii Sistuntiique, arctiori ut videtur fœdere conjuncti. Urbes habebant Rerigonum, Coccium et Lugubalium, quarum tamen posteriores binas Romanorum tenebant præsidia. 35. Septentrionales hujus terræ limites tegebat murus iste stupendæ molis, a Romanis per isthmum ad longitudinem 80 milliarium extensus, cujus altitudo 12, crassities vero 8 pedes æquabat, turribusque ornatus, murus erat. 36. Gentem hanc, ab imperatore Claudio primum infestatam, deinde ab Ostorio legato devictam, postea a Cereali fractam, et magnam partem debellatam, ex historia colligitur: quum vero sponte se Agricolæ dedisset, pacem illi datam esse percepimus. Famam hujus gentis in historiis præcipue delerunt turpia Reginæ ipsorum gesta inauditaque perfidia. Ipsa harum potentium nationum progenies erat, quæ novas electura sedes, ultimum ultro, patriæ, inter Alpes, Danubium, et Rhodanum jacenti, valedicebat. Ex his in Hiberniam postea nonnulli, sedem ibi fixuri, transierunt, ut ex documentis constat. 37. His borealiores

erant nationes istæ validissimæ olim sub nomine Mæatarum venientes, a quibus, mortuo patre, fratricida iste Bassianus suam turpiter pacem emit. Regiones, quas tenuere, sequentes erant, in orientem Ottadinia, inde Gadenia, post hanc Selgovia, deinde Novantia, supra hos etiam Damnia. 38. Muro proximi habitabant Gadeni, quorum metropolis Curia. Ad oceanum vero propius siti Ottadini, eorumque caput Bremenium, ac apud hos fluvii Tueda, Alauna, et utraque Tina, infra murum decurrentes. 39. His occidentaliores ad Oceanum siti erant Selgovæ, eorumque urbes Corbantorigum, Uxellum et Trimontium, quam tamen sat diu tenuit præsidium Romanorum, quod antiqua memorant monumenta. Hujus regionis fluvii præcipui fuerunt Novius, Deva, et, ex parte, Ituna. 40. Ultra Devam, nuper dictam, ad oceani quoque oram in extrema insulæ parte, Hiberniam versus, Novantes siti erant. Apud quos celebris illa Novantum Chersonesus, Hibernia distans milliaria 28, hæc inter cuncta Britanniæ promontoria maxime borealia antiquis credebantur, quare vero, æque ac illi, causam non video. Metropolis horum Lucophibia, alias Casæ candidæ; fluvii vero Abrasuanus, Jena, et, ad orientem regionis terminus, Deva. 41. Supra Novantes, Selgovas, et Gadenos, interveniente montium Uxellorum serie, habitabant Damnii, prævalens quidem natio; sed quæ condito muro non parvum regionis suæ tractum amisit, a Caledoniis subjugatum et spoliatum. Præter illud, quod murum tuebatur præsidium Vanduarium tenebat Romanus miles. 42. Hic Britannia, rursus quasi amplexu oceani delectata, angustior evadit, quam alibi, idque ob duo ista rapidissima quæ infunduntur æstuaria, Bodotriam scilicet et Clottam. Contractus hic isthmus ab Agricola legato primum præsidio munitus erat; alium murum, in historiis nobilissimum, erexit imperator Antonimus, ad 35 circiter milliaria protensum; ut hoc medio barbarorum sisteret incursiones, qui et ab Ætio duce demum reparatus est, undecimque firmatus turribus. Has vero regiones pro illa habeo provincia, quæ per victoriosam Romanorum aciem sub imperatore Theodosio revocata, atque in honorem imperatoris, tunc ad clavum imperii sedentis, Valentiana dicta putatur. 43. Extra murum sita provincia Vespasiana. Hæc est illa Caledonia regio, a Romanis nimium quantum et desiderata

militibus, et incolis valde defensa ; negotium, cujus amplam historiæ Romanæ, alias nimis de istiusmodi rebus silentes, mentionem faciunt. Hic fluvium Tavum conspicere licet, qui longo cursu regionem in duas quasi partes dissecare videtur. Hic quoque arduum atque horrendum jugum Grampium offendimus, quod provinciam istam bifariam secabat. Atque hæc eadem erat regio, quæ, a commisso inter Agricolam et Galgacum prœlio, Romanis utilissimo, famam in annalibus habet insignem. Hic vires eorum veteresque castrametationes hodieque magnitudo ostendit mœnium; nam in loco ubi ingens supradictum prœlium habitum erat, quidam ordinis nostri, hanc viam emensi, affirmant se immania vidisse castra, aliaque argumenta Taciti relationem confirmantia. 44. Nationes vero, Romanis hic subjectæ, ordine jam sequentur. Ultra isthmum, usque ad Tavum, gens erant Horestii, quorum urbes, post prætenturam quidem extructam, prius enim Damniis accensebantur, fuerunt Alauna, Lindum, et, re non minus quam nomine reliquis gloriosior, Victoria, ab Agricola ad flumen Tavum 20 milliaria ab ejusdem in mare exitu, ædificata, memoriæ proditum dicunt. 45. Supra hos ultra Tavum, qui limites constituit, erant Vecturones, sive Venricones, quorum urbs primaria Orrea, fluvii vero Æsica et Tina. 46. Oceani littus, ultra horum fines, accolebant Taixali, his urbium princeps Divana, fluvii autem Deva et Ituna. Pars Grampii montis, quæ, ut promontorium, late se in oceanum, quasi in Germaniæ occursum, extendit, ab illis nomen mutuatur. 47. His contermini ad occidentem, intervenientе montium Grampiorum serie, exstitere Vacomagi, qui amplissimam regionem tenebant, quorum urbes Tuessis, Tamea, et Banatia. Romanorum autem statio, simulque provinciæ urbs primaria, erat, ad ostium fluvii Varar in littore situm, Ptoroton. Notiores hujus regionis fluvii præter Vararem, qui provinciam terminabat, fuerunt Tuesis et Celnius. 48. Infra Vacomagos Tavumque habitabant Damnii-Albani ; gentes parum notæ, et intra lacuum montiumque claustra plane reconditæ. 49. Inferius adhuc Clottæ ripas accolebant Attacoti, gens toti aliquando olim Britanniæ formidanda. Maximus hic visitur lacus, cui nomen olim Lyncalidor, ad cujus ostium condita a Romanis urbs Alcluith, brevi tempore a duce Theodosio

nomen sortita, qui occupatam a barbaris provinciam recuperaverat: cum hac comparari potuit nulla, utpote quæ, post fractas cæteras circumjacentes provincias, impetum hostium ultimo sustinuit. 50. Hæc provincia dicta est, in honorem familiæ Flaviæ, cui suam Domitianus imperator originem debuit, et sub quo expugnata, Vespasiana. Et, ni fallor, sub ultimis imperatoribus nominata erat Thule, de qua Claudianus vates his versibus facit mentionem:

——— incaluit Pictorum sanguine Thule,
Scotorum cumulos flevit glacialis Hierne.

Sed non tam diu sub aquila suopte tenuerunt Romani, ut posteritati innotescerent ejusdem et nomina et subjectio. Cursorio hucusque oculo, qualis sub Romanorum imperio erat, Britanniam lustravimus; restat ut parili compendio Caledoniorum terras lustremus.

De Caledonia.

51. Licet tota ultra isthmum prædictum Britannia non improprie dici posset Caledonia, ipsi tamen Caledonii ultra Vararem sedem habuere, unde ducta linea terminum Romani in Britanniam imperii accurate satis ostendit. Citerior vero insulæ pars alio atque alio tempore ab illis possessa fuit, reliqua, ut supra meminimus, a Britonibus barbaris occupata. Hucusque et proficiscentibus lumen aliquod fœnerant antiqua historiarum monumenta; trajicientes autem Varar flumen, extincto lumine, in obscuro quasi versamur; et quamvis non nobis ignotum sit, extructas ibi pro limitibus imperii Romani fuisse aras, Ulyssemque, tempestate fluctibusque jactatum, hic vota persolvisse, siquidem condensæ arboribus sylvæ, cum perpetuis montium saxetis, ab ulteriori nos scrutatione prohibent. Relationem sequentem a mercatoribus Britonibus fugitivis acceptam posterisque relictam, ut sufficientem æstimemus, necesse est. 52. Ad occidentem igitur Vararis habitabant Caledonii, proprie sic dicti, quorum regionis partem tegebat immensa illa Caledonia sylva. 53. Littus incolebant minores quidam populi, ex quorum numero, ultra Vararem et erectas supradictas aras, ad Loxam fluvium habitabant Cantæ, in quorum finibus promontorium Penoxullum. 54. Huic ordine proximus est fluvius Abona ejusdemque accolæ Logi.

Hinc Ila fluvius, et ad illum siti Carnabii Britonum extremi, qui ab Ostorio proprætore subjugati, jugum Romanum indigne ferentes, adscitis in societatem Cantiis, ut referunt traditiones, trajectoque mari ibi sedem eligunt. In varia hic promontoria sese extendit Britannia, quorum primum antiquis dictum Vinvedrum, tum Verubrium, aut extremitas Caledoniæ. 55. Post illos Catini; deinde, interiores Logisque proximi, Mertæ siti sunt. In his oris promontorium Orcadum positum, cui adjacebant Orcades insulæ. Ulterius manabat Nabæus fluvius, qui terminus erat Carnabicæ jurisdictionis. 56. Ad inferiorem hujus regionis partem habitabant Carnonacæ, in quorum finibus promontorium Ebudum, ad cujus extrema eximium oceanus sinum efformat, qui olim Volsas appellatus. Ad inferiorem istius sinus ripam tendebant Cerones, et infra Ityn Creones ad Longum usque procurrit. Inde oceanum inter et sinum Lelanum dictum ab incolis Epidiis promontorium. 57. Provectus jam ultra flumen Vararis, idem illud remetiri non possum, quin in transgressu admirer Romanos, alias satis expertos judicio atque experientia, hic quasi destitutos, tam perabsurda opinione laborasse, ut istam Britanniæ partem, quæ jam armis ipsorum intacta quiescebat, reliqua jam subacta atque possessa, longe majori et longitudine et latitudine metirentur, (quam tamen eos fovisse opinionem satis superque constat). Qui enim ea, qua par est, mente insignem Romanorum ambitionem atque insatiabilem regnandi cupidinem consideraverit, et quo hostem vix ira ipsorum et notitia, nedum timore dignum excluderent, stupenda ista, quæ totum orbem in admirationem sui facile trahunt, opera crexisse, in hoc ut in cæteris quam plurimis magnam summi Numinis merito providentiam veneremur, cui ut omnia subjecta sunt regna, ita et sempiterna ab incolis gloria debetur et erit. Amen!

Cap. 7. Lustratis ita pro instituti ratione cursim terris Britannicis, necessarium videtur, antequam ad Insularum descriptionem aggrediar, dubio a non nemine moto occurrere; Ubinam, inquit ille, earum quas tu nobis commemoras urbium nominumque vestigia? Habentur nulla! Licet vicissim quærere, ubinam hodie sint Assyrii, Parthi, Sarmatæ, Celtiberi? At qui has celeberrimas gentes exstitisse neget, impudentem satis spero futurum neminem. Nonne inveniuntur hodiernum

regiones urbesque permultæ eisdem, quæ ante duo vel plura annorum millia habuerunt, quæ compellantur, nominibus? Judæa, Italia, Gallia, Britannia, non hodie minus quam priscis illis temporibus nota? Londinum hodieque lingua vernacula, sono non adeo discrepante, *London* appellatur. Incuria majorum et in colligendis ac conservandis illis, quæ huc facere et tunc temporis non difficulter haberi poterant, monumentis negligentia si attendatur, non adeo quidem graviter illa videtur increpanda, vel ut hujus defectus unica et primaria causa censenda, vix enim præter illos, qui ordini sacrorum se dederant, operam libris scribendis commodabant. Hi vero a sacro alienum censuerunt munere profanis istiusmodi, ut vocabant, negotiis operam suam impendere. Crediderim potius nos sine periculo scire, et sine piaculo ad posteros transmittere posse, illa quæ de prisco regnorum statu sedula veterum monumentorum perlustratio et accuratius scrutinium poterit investigare. Ad aliud vero sentiendum me fere compulisset bonus ille Antistes, ita me compellare visus; Tune solus ignoras quam breve nobis in hoc orbe temporis spatium sit exigendum, omnesque nostros etiam laboriosissimos conatus ab inutilium servorum nomine nos non posse reddere immunes? omniaque nostra studia proximi usum pro scopo debent habere? Hæc! cui unquam sunt usui? Bullatis istiusmodi nugis mundum deludi! His merito reponimus: An ergo prohibita nobis simul omnis honesta delectatio? Nonne eximia divinæ providentiæ documenta produnt istiusmodi narrationes? Indene patet, quomodo evangelica de morte et merito Christi concio universum collustraverit et vicerit orbem gentilibus antea superstitionibus obnoxium? Obvertenti porro, non incongrue forte Chronologiæ istiusmodi res in compendio tractari, denuo repono: Nec ergo nimium quidquam est novisse, majores nostros non, ut nonnulli fabulantur, Autochthones fuisse, e terra prosilientes. Deum potius naturæ librum aperuisse, ut in illo constaret magni opificis omnipotentia, qualis in Mosis voluminibus eadem descripta proponitur. Denique forte respondenti, operibus, auctori apud cæteros nomen laudemque parituris, exploratorium ignem esse subeundum, hæc inquam dicenti, et in his subsistendi gratus profiteor tantum his verbis efficaciæ fuisse, ut etiam

suborta mihi nonnunquam fuerit cœpti hujus laboris pœnitentia. Ex altera proinde hujus opusculi parte præter Chronologicam rerum commemorationem amplius quidquam exspectare nolit Benevolus Lector, quem adeo benevolentiæ tutelæque Divinæ, paria ab ipso mihi promittens, devotus commendo, sperans, ut me simul cœlesti Patri, qui misericors et condonationis plenus, commendet.

Ex fragmentis quibusdam a duce quodam Romano consignatis et posteritati relictis, sequens collectum est Itinerarium, ex Ptolemæo et aliunde nonnullis, ordinem quoque, sed quod spero in melius mutatum, hinc inde deprehendes.

FUERUNT olim apud Britones 92 urbes, earum vero celebriores et præ reliquis conspicuæ 33; municipia scilicet 2, Verolamium et Eboracum, 9 coloniæ, sc. Londinium *Augusta*, Camalodunum *Geminæ Martiæ*, Rhutupis, ... Thermæ *Aquæ Solis*, Isca *Secunda*, Deva *Getica*, Glevum *Claudia*, Lindum, ... Camboricum . . . . . Et civitates Latio jure donatæ 10, sc. Durnomagus, Cataracton, Cambodunum, Coccium, Lugubalia, Ptoroton, Victoria, Theodosia, Corinum, Sorbiodunum. Deinde 12 stipendiariæ minorisque momenti, scilicet Venta Silurum, Venta Belgarum, Venta Icenorum, Segontium, Muridunum, Ragæ, Cantiopolis, Durinum, Isca, Bremenium, Vindonum, et Durobrovæ. At præter allatas modo urbes, plures in Britanniis non habuisse Romanos ne quis temere credat; celebriores enim tantum commemoravi; quis enim dubitet, illos, ut orbis terrarum dominatores, pro lubitu elegisse sibique vindicasse, quæ suis usibus commoda intelligebant loca? plerumque alias in castris, quæ condiderant ipsi, degebant.

Diapiragmata.

ITER I. Rhutupis prima in Britannia insula civitas versus Galliam apud Cantios sita a Gessoriaco Bononiæ portu, unde commodissimus in supradictam insulam transitus obtingit, 450 stadia, vel ut alii volunt 46 mille passuum remota: ab eadem civitate ducta est via Guethelinga dicta, usque in Segontium per m. p. 324 plus minus sic:—Cantiopoli, quæ et Duroverno, m. p. 10, Durosevo 12, Duroprovis 25, deinde m. p. 27, transis Thamesin intrasque provinciam Flaviam et

civitatem Londinium (Augustam), Sulo Mago m. p. 9. Verolamio municipio 12, unde fuit Amphibalus et Albanus Martyres. Foro Dianæ 12, Magio Vinio 12, Lactorodo 12, Isanta Varia 12, Tripontio 12, Benonis 9. Hic bisecatur via, alterutrumque ejus brachium Lindum usque, alterum versus Viriconium protenditur, sic :—Manduessuedo m. p. 9, Etocceto 13, Pennocrucio 12, Uxaconia 12, Virioconio 11, Banchorio 26, Deva Colonia 10. Fines Flaviæ et Secundæ, Varis m. p. 30, Conovio 20, Seguntio 24.

Iter II. A Seguntio Virioconium usque, m. p. 73, sic :—Heriri monte m. p. 25, Mediolano 25, Rutunio 12, Virioconio 11.

Iter III. A Londinio Lindum coloniam usque, sic :—Durosito m. p. 12, Cæsaro Mago 16, Canonio 15, Camaloduno colonia 9, ibi erat templum Claudii, arx triumphalis, et imago Victoriæ deæ. Ad Sturium amnem m. p. 6, et finibus Trinobantum Cenimannos advenis, Cambretonio m. p. 15. Sito Mago 22, Venta Cenom. 23. . . . . Camborico colonia 22, Durali ponte 20, Durno Mago 20, Isinnis 20, Lindo 20.

Iter IV. A Lindo ad Vallum usque, sic :—Argolico m. p. 14, Dano 20. Ibi intras Maximam Cæsariensem, Legotio m. p. 16, Eboraco municip. olim colonia sexta m. p. 21, Isurio 16, Cattaractoni 24, ad Tisam 10, Vinovio 12, Epiaco 19, ad Murum 9, trans Murum intras Valentiam. Alauna amne m. p. 25, Tueda flumine 30 ad Vallum. . . . . .

Iter V. A limite Præturiam usque, sic :—Curia m. p. . . . ad Fines m. p. . . . Bremenio m. p. . . . Corstoplio 20, Vindomora 19, Vindovio 19, Cattaractoni 22, Eboraco 40, Derventione 7, Delgovicia 13, Præturio 25.

Iter VI. Ab Eboraco Devam usque, sic :—Calcaria m. p. 9, Camboduno 22, Mancunio 18, Finibus Maximæ et Flaviæ m. p. 18, Condate 18, Deva 18.

Iter VII. A Portu Sistuntiorum Eboracum usque, sic :—Rerigonio m. p. 22, ad Alpes Peninos 8, Alicana 10, Isurio 18, Eboraco 16.

Iter VIII. Ab Eboraco Luguvalium usque, sic :—Cattaractoni m. p. 40, Lataris 16, Vataris 16, Brocavonacis 18, Vorreda 18, Lugubalia 18.

Iter IX. A Luguballio Ptorotonim usque, sic :—Trimontio m. p. . . . Gadanica m. p. . . . Corio m. p. . . ad Vallum

m. p. . . . Incipit Vespasiana. Alauna m. p. 12, Lindo 9, Victoria 9, ad Hiernam 9, Orrea 14, ad Tavum 19, ad Æsicam 23, ad Tinam 8, Devana 23, ad Itunam 24, ad Montem Grampium m. p. . . . ad Selinam m. p. . . . . Tuessis 18, Ptorotone m. p. . . . . .

Iter X. Ab ultima Ptorotone per medium insulæ Iscam Damnonorum usque, sic:—Varis m. p. 8, ad Tuessim 18, Tamea 29. . . . . m. p. 21, in Medio 9, Orrea 9, Victoria 18, ad Vallum 32, Luguballia 80, Brocavonacis 22, ad Alaunam m. p. . . . . Coccio m. p. . . . . Mancunio 18, Condate 23, Mediolano 18, Etoceto m. p. . . . . Salinis m. p. . . . . Glebon colonia m. p. . . . Corino 14, Aquas Solis m. p. . . . ad Aquas 18, ad Uxellam amnem m. p. . . . . Isca m. p. . . . .

Iter XI. Ab Aquis per Viam Juliam Menapiam usque, sic:—ad Abonam m. p. 6, ad Sabrinam 6, unde trajectu intras in Britanniam Secundam et stationem Trajectum m. p. 3, Venta Silurum 8, Isca colonia 9, unde fuit Aaron Martyr. Tibia amne m. p 8, Bovio 20, Nido 15, Leucaro 15, ad Vigesimum 20, ad Menapiam 19. Ab hac urbe per 30 m. p. navigas in Hiberniam.

Iter XII. Ab Aquis Londinium usque, sic:—Verlucione m. p. 15, Cunetione 20, Spinis 15, Calleba Attrebatum 15, Bibracte 20, Londinio 20.

Iter XIII. Ab Isca Uriconium usque, sic:—Bultro m. p. 8, Gobannio 12, Magna 23, Branogenio 23, Urioconio 27.

Iter XIV. Ab Isca per Glebon Lindum usque, sic:—Ballio m. p. 8, Blestio 12, Sariconio 11, Glebon colonia 15, ad Antonam 15, Alauna 15. . . . . Vennonis 12, Ratiscorion 12, Venromento 12, Margiduno 12, ad Pontem 12, Croco colana Lindum 12.

Iter XV. A Londinio per Clausentum in Londinium, sic:—Caleba m. p. 44, Vindomi 15, Venta Belgarum 21, ad Lapidem 6, Clausento 4, Portu Magno 10, Regno 10, ad Decimum 10, Anderida portu m. p. . . . . ad Lemanum m. p. 25, Lemaniano portu 10, Dubris 10, Rhutupis colonia 10, Regulbio 10, Cantiopoli 10, Durelevo 18, Mado 12, Vagnaca 18, Novio Mago 18, Londinio 15.

Iter XVI. A Londinio Ceniam usque, sic:—Venta Bel-

garum m. p. 90, Brige 11, Sorbioduno 8, Ventageladia 12, Durnovaria 9, Moriduno 30, Isca Damnon. 15. . . . . Durio amne m. p. . . . . Tamara m. p. . . . . Voluba m. p. . . . . Cenia m. p. . . . . .

Iter XVII. Ab Anderida [Eboracum] usque, sic:—Sylva Anderida m. p. . . . . Noviomago m. p. . . . . Londinio m. p. 15, ad Fines m. p. . . . . Durolisponte m. p. . . . . Durnomago m. p. 30, Corisennis 30, Lindo 30, in Medio 15, ad Abum 15, unde transis in Maximam, ad Petuariam m. p. 6, deinde Eboraco, ut supra, m. p. 46.

Iter XVIII. Ab Eboraco per medium insulæ Clausentum usque, sic:—Legiolio m. p. 21, ad Fines 18. . . . m. p. 16 . . . . . m. p. 16. . . . . Derventione m. p. 16, ad Trivonam 12, Etocceto 12, Manduessuedo 16, Benonnis 12, Tripontio 11, Isannavaria 12, Brinavis 12, Ælia castra 16, Dorocina 15, Tamesi 6, Vindomi 15, Clausento 46.

Plurima insuper habebant Romani in Britanniis castella, suis quæque muris, turribus, portis, et repagulis munita.

Finis Itinerariorum.

Quod hactenus auribus, in hoc capite percipitur pene oculis intuentibus: nam huic adjuncta est mappa Britanniæ artificialiter depicta, quæ omnia loca cet. evidenter exprimit, ut ex ea cunctarum regionum incolas dignoscere detur.

Cap. 8. Lustravimus jam Albionem, dissitæ non procul inde Hiberniæ, eadem, qua hactenus usi fuimus brevitate, descriptionem daturi. 2. Hibernia omnium, post Albionem dictam nuper, maxime est ad occidentem quidem sita, sed, sicut contra septemtriones ea brevior, ita in meridiem sese trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispaniæ Tarraconensis septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente, pervenit. 3. Mare, quod Britanniam et Hiberniam interfluit, undosum et inquietum est, toto, ut auctor est Solinus, anno, non nisi æstivis pauculis diebus navigabile. In medio inter ambas insula est, quæ olim appellabatur Monœda, nunc autem Menavia. 4. Hibernia autem, et sui status conditione, et salubritate ac serenitate aëris, multum Britanniæ præstat, ut opinatur Beda, ita, ut raro ibi nix plus quam triduaria

remaneat, nemo propter hiemem aut fœna secet, aut stabula fabricet jumentis. 5. Nullum ibi reptile videri solet, nullæ viperæ aut serpentes valent; nam sæpe illo de Britannia allati serpentes mox, ut proximante terris navigio odore aëris illius adtacti fuerint, intereunt. Quin potius omnia pene, quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. Denique vidimus, quibusdam a serpente percussis, rasa folia codicum, qui de Hibernia fuerunt, et ipsam rasuram aquæ immissam ac potui datam talibus protinus totam vim veneni grassantis totum inflati corporis absumsisse, ac sedasse tumorem. 6. Dives lactis et mellis insula, nec vinearum expers, piscium volucrumque, sed et cervorum caprearumque venatu insignis, ut auctor est venerabilis Beda. 7. Cultores ejus, inquit Mela, inconditi sunt et omnium virtutum ignari, magis quam aliæ gentes, aliquatenus tamen gnari pietatis admodum expertes. Gens inhospita et bellicosa a Solino Polyhistore dicti sunt. Sanguine interemptorum hausto prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem animo ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os parvuli summo mucrone, auspicium alimentorum leviter infert, et gentilibus votis optat, non aliter quam in bello et inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium belluarum insigniunt ensium capulos, candicant enim ob eburneam claritatem. Nam præcipua viris gloria est in armorum splendore. 8. Agrippa, geographus Romanus, longitudinem Hiberniæ 600 millia passuum esse, latitudinem vero 300 statuit: 20 olim gentibus habitata, quarum 18 littus tenebant. 9. Hæc autem propria Scotorum patria erat; ab hac egressi, tertiam in Albione Britonibus et Pictis gentem addiderunt. Sed non idem cum magno auctore Beda sentio, qui Scotos peregrinos esse affirmat: nam, ut existimo, suam ex Britannia non procul sita originem duxerunt, inde trajecisse, atque in hac insula sedes occupasse, fidem faciunt auctores. Certissimum vero est Damnios, Voluntios, Brigantes, Cangos, aliasque nationes origine fuisse Britannica, quæ eo postea trajecerunt, postquam, vel Divitiacus, vel Claudius, vel Ostorius, vel duces alii victores, illis domi tumultum fecerant. Pro ulteriori argumento inservit lingua antiqua, quæ cum antiqua illa Britannica et Gallica non parum con-

sonat, id quod omnibus utriusque linguæ gnaris satis planum videtur. 10. Septentrionali Hiberniæ lateri obtenditur oceanus Deucaledonicus; orientale tegunt Vergivus et Internus, Cantabricus vero australe, uti occidentale magnus ille Britannicus, qui et Atlanticus oceanus; quem nos quoque ordinem sequuti dabimus insulæ et præcipuorum in illa locorum descriptionem. 11. Illud, quod ab oceano Deucaledonico alluitur, hujus insulæ latus habitabant Rhobogdii, cujus metropolis Rhobogdium erat; in quorum orientali regione situm erat ejusdem nominis promontorium, in occidentali, Boreum promontorium. Fluvii vero Banna, Darabonna, Argitta, et Vidua, austrum versus a Scotis ipsos separabant montes. 12. Infra promontorium Boreum littus Britannici maris ad Venicnium usque caput incolebant gentes Venicniæ, quibus nomen debent ab illis dictæ vicinæ insulæ Venicniæ, inferius ad ostium usque Rhebii fluminis, quarum metropolis Rheba. Infra Rhebeum Nagnatæ habitabant ad Libnium usque, quorum celebris erat ejusdem nominis metropolis. Austrum versus, in recessu sinus Ausobæ siti erant Auterii, quibus urbium caput erat ejusdem nominis. Inferiorem ejusdem regionis partem occupabant Concangii, ad quorum fines austrum versus manabat Senus, amplus omnino fluvius, cui adjacebat urbium primaria Macobicum. In angustum hic apicem coarctata desinit Hibernia. Prope Austrinum promontorium, ad flumen Senum, sedes habebant Velatorii, quorum metropolis Regia, fluviusque Durius. Lucani vero habitabant, ubi oceano miscetur fluvius Ibernus. 13. Ultra Austrinum meridionale insulæ latus ab eodem promontorio ad Sacrum usque extremum tendebat. Ibernii ad illud habitabant, quibus metropolis Rufina. Hinc fluvius Dobona, ac deinde Vodiæ, cum promontorio ejusdem nominis, quod promontorio Albionis Antivestæo obvertitur, distans inde milliaribus 145. Non procul inde Dabrona fluvius Brigantum regionis terminus, qui fines regionis fluvium Brigas et urbem habebant Brigantiam. 14. Pars hujus insulæ, a Sacro promontorio ad Rhobogdium usque extensa, Orientalis censetur. Habitantes supra promontorium Sacrum Menapii, primariam habebant ejusdem nominis urbem ad fluvium Modonam. Hinc ad Menapiam, in Dimetia sitam, 30 milliaria numerantur,

ut Plinius refert. Harum unam, quamnam vero incertum, patriam habebat Carausius. Ultra horum terminos metropolin Dunum habebant Cauci, quorum fines alluebat fluvius Oboca. Teutonicæ binas has nationes originis esse extra dubium est: incertum vero quo tempore primum in has terras eorum majores trajecerint. Brevi ante Cæsaris in Britanniam transitum id contigisse maxime videtur probabile. 15. Eblanæ ulterius habitabant, primariam vero ad Lœbium flumen habentes Mediolanum. Septentrionali viciniores Voluntii civitatem habebant Lebarum, fluvios autem Vinderum et Buvindam. Superiorem his insulæ partem, Rhobogdiis affinem, tenebant Damnii, his urbium caput Dunum, ubi sepulti creduntur divus Patricius, divus Columba, et diva Brigitta, eodem tumulo reconditi. 16. Restat jam, ut eorum qui interiorem hujus insulæ partem habitabant populorum mentio injiciatur. Contermini Caucis et Menapiis, supra Brigantes autem, incolebant Coriondii, reliquam insulæ partem Scoti habebant, quibus Scotiæ nomen tota exinde debet. Plures inter, quas illi habebant, civitates præ cæteris innotuerunt tantum duæ, quarum ad nos pervenit memoria. Altera Rheba ad flumen et lacum Rhebium, Ibernia altera, sita ad orientale Seni fluminis latus. 17. Non possum non hoc loco monere Damnios, Voluntios, Brigantes, et Cangianos omnes fuisse Britannicæ originis nationes, quæ, quum vel ab hoste finitimo non daretur quies, vel tot tantaque exigerentur tributa, quibus solvendis se impares intelligerent, sensim, novas quæsituræ sedes, in hanc terram trajecerant. Dictum jam antea de Menapiis, Chaucis, nec de iis, quæ offeruntur ulterius, plura occurrunt, quibus tuto fides potest haberi. Refert quidem, Augustæ Historiæ scriptor, Tacitus, quod pluribus quam Albion peregrinis Hibernia fuerit frequentata. At, si res ita revera se habuisset, vix dubitandum videtur, plura nobis de statu Hiberniæ, et fide digniora veteres fuisse relicturos. Relicturoque jam mihi descriptionem Hiberniæ non abs re fore videtur docere, hanc, non armis, sed metu tantum sub Romanorum redactam fuisse imperium. Quin potius regem Ptolemæum in secunda Europæ tabula, aliosque veterum inclytissimorum geographorum, in situ illius delineando errasse, utpote qui hanc non solum justo longius a Britannia,

sed etiam prorsus a parte boreali provinciæ Secundæ, statuerunt; id quod ex ipsorum libris et tabulis huc spectantibus patet abunde. 18. Super Hiberniam sitæ erant Hæbudes, 5 numero, quarum incolæ nesciunt fruges, piscibus tantum et lacte viventes. Rex unus est, ut scribit Solinus, universis, nam quotquot sunt, omnes angusto interluvio dividuntur. Ille rex nihil suum habebat, omnia universorum. Ad æquitatem certis legibus adstringitur, ac, ne avaritia a vero rectoque eum seduceret, discebat ex paupertate justitiam, utpote cui nihil esset rei familiaris, verum alitur e publico. Nulla illi dabatur fœmina propria, sed per vicissitudines, in quamcunque commotus fuisset, sibi vendicat usurariam, unde ei nec votum nec spes conceditur liberorum. De Hæbudibus hisce nonnulli scripserunt dies continuos 30 sub bruma esse noctem, sed dictator Cæsar nihil de eo, studiose licet inquirens, reperiebat, nisi, quod certis ex aqua mensuris breviores fuisse noctes quam in Gallia intellexerit. 19. Secundam a continenti stationem Orcades præbent, quæ ab Hæbudibus porro, sed erroneè, sunt 7 dierum totidemque noctium cursu, ut scripserunt nonnulli; numero 30 angustis inter sese deductæ spatiis, vacabant homine, non habebant silvas, tantum junceis herbis horrescentes. Cætera earum nil nisi arenæ et rupes tenent, ut ego, ex Solino cum aliis colligi posse, habeo persuasum. 20. Thule ultima omnium, quæ Britannicæ vocantur, Belgarum littori apposita statuitur a Mela. Græcis Romanisque celebrata carminibus, de quo Homerus Mantuanus:

——— Et tibi serviat ultima Thule.

In ea solstitio nullas esse noctes indicavimus, cancri signum sole transeunte, ut auctor est Plinius, nullosque contra per brumam dies; hæc quidem senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Qui hic habitant, ut refert Solinus, principio veris inter pecudes pabulis vivunt, deinde lacte, in hyemem conferunt arborum fructus. Utuntur fœminis vulgo, certum matrimonium nullis. Thule autem larga et diutina pomona copiosa est, ut tradit idem auctor. Ultra Thulen unius diei navigatione accepimus pigrum esse et concretum mare, a nonnullis Cronium appellatur. A Thule in Caledoniam bidui navigatio est. 21. Thanatos insula alluitur freto oceani, a Britanniæ continente aestuario tenui, Wantsuam dicto, sepa-

rata; frumentariis campis felix, et gleba uberi; nec tantum sibi soli, verum et aliis salubribus locis, ut auctor est Isidorus, cum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium invecta sit, angues necat. Hæc non longe abest a Rhutupi sita. 22. Vecta, a Vespasiano devicta olim, insula est, proximum Belgis habet ab oriente in occasum 30 circiter millia passuum, ab austro in boream 12 in orientalibus suis partibus mari 6 millium, in occidentalibus 3 a meridionali supra scripto littore distans. 23. Præter supradictas insulas fuerunt etiam 7 Acmodæ, Ricnea, Silimnus, Andros, Sigdiles 40 Vindilios, Sarna, Cæsarea, et Cassiterides. 24. Sena, Osismicis adversa littoribus, Gallici Numinis oraculo insignis est, ut auctor est Mela; cujus antistites, perpetua virginitate sanctæ, numero 9 esse traduntur; Sena Galli vocant, putantque ingeniis singularibus præditas, maria ac ventos concitare carminibus, seque in quæ velint animalia vertere, sanare quæ apud alios insanabilia sunt. Scire ventura et prædicere, sed non nisi deditæ navigantibus, et ob id tantum ut se consulerent eo profectis. 25. Reliquæ Albioni circumfusæ minoris peripheriæ et momenti insulæ, ex depictæ adjectæque mappæ inspectione melius, quam ex nudo quodam recensu, censeri ac dignosci possunt. Hic itaque subsisto, meumque his rebus locatum studium benevolo lectori, ejusque favori et judicio studiose commendo.

Explicit feliciter, Deo juvante, Liber primus Commentarioli Geographici de situ Britanniæ, et stationum quas Romani ipsi in ea insula ædificaverunt, per manum meam Ricardi, famuli Christi et monachi Westmonasteriensis. Deo gratias.

LIBER SECUNDUS.

Præfatio.—In supplementum datæ hucusque Britanniæ antiquæ descriptionis deductum parili compendio subjungere consultum duxi:—

I. Chronologiæ, a prima inde orbis origine ad vastatam a Gothis Romam deductæ, epitomen, et

II. Imperatorum Legatorumque Romanorum qui huic regioni cum imperio præfuerant brevem recensum.

Dicant forte nonnulli potuisse istiusmodi operam, utpote

non absolute necessariam, vel cultui divino, vel majoris momenti rebus impendi. At sciant illi et subsecivas horas antiquitatibus patriis pristinique terrarum status investigationi posse vindicari, ut tamen nihil propterea sacro cultui decedat. Sin vero Momus istiusmodi captatam ex otio licito voluptatem nobis invideat, ad finem properans metæque jam adstitutus, hic pedem figo.

CAP. 1. In principio mundum, nobis hodiernum reliquisque creaturis habitatum, 6 dierum spatio ex nihilo condidit omnipotens Creator.

ANNO MUNDI 1656. Crescentem continuo usu humani generis malitiam vindicaturus, Creator diluvium orbi immisit, quod totum obruens mundum, omnem delevit viventium ordinem, solis, quæ arcam intraverant, exceptis et servatis, quorum deinceps propago novis animalium coloniis novum orbem replevit.

A. M. 3000. Circa hæc tempora cultam et habitatam primum Britanniam arbitrantur nonnulli, quum illam salutarent Græci Phœnicesque mercatores. Nec desunt, qui a rege quodam Britone non diu postea conditum credunt Londinium.

A. M. 3228. Prima urbis Romæ, quæ gentium exinde communis terror, fundamenta posuerunt fratres Romulus et Remus.

A. M. 3600. Egressi e Britannia per Galliam Senones Italiam invasere, Romam oppugnaturi.

A. M. 3650. Has terras intrarunt Belgæ, Celtæque desertam a Senonibus regionem occuparunt. Non diu postea cum exercitu in hoc regnum transiit rex Æduorum Divitiacus, magnamque ejus partem subegit. Circa hæc tempora in Hiberniam commigrarunt, ejecti a Belgis Britones, ibique sedes posuerunt, ex illo tempore Scoti appellati.

A. M. 3943. Gestum est Cassibelini cum civitatibus maritimis bellum.

A. M. 3946. Cæsar Germanos et Gallos capit, et Britones quoque, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum fuerat, victor, obsidibus acceptis, stipendarios facit.

A. M. 3947. Denuo in has terras profectus, bellum gessit cum rege Cassiorum Cassibellino, invitatus, ut ipse quidem prætendit, a Trinobantibus; sed, quod majore veri specie

tradit Suetonius, potius avaritiem ipsius sollicitantibus pretiosis Britanniæ margaritis.

A. M. 4044. Ipse in Britanniam profectus imperator Claudius, semestri spatio, absque ulla vi aut sanguinis effusione, magnam insulæ partem in suam redegit potestatem, quam exinde Cæsariensem jussit vocari.

A. M. 4045. Missus ab imperatore Claudio cum 2do legione in has terras Vespasianus, adhuc in privata vita, Belgas Damnoniosque oppugnavit, tandemque, commissis prœliis 32, urbibus 20 expugnatis, sub obsequium Romani imperii redegit, una cum insula Vecta.

A. M. 4047. Thermas et Gleboï occupaverunt Romani.

A. M. 4050. Post novennale bellum regem Silurum Caraticum vicit dux Romanorum Ostorius, magna Britanniæ pars in formam provinciæ redacta, et Camalodunensis coloniæ posita fundamenta.

A. M. 4052. Cogibundo urbes quædam apud Belgas a Romanis concessæ, ut inde sibi conderet Regnum. Circa hæc tempora, relicta Britannia, Cangi et Brigantes in Hiberniam commigrarunt sedesque ibi posuerunt.

A. M. 4061. Nero imperator, in re militari nihil omnino ausus, Britanniam pene amisit. Nam duo sub illo nobilissima oppida illic capta atque eversa sunt. Nam insurrexit contra Romanos Bonduica, illatam sibi a Romanis injuriam vindicatura, colonias illas Romanorum, Londinium, Camalodunum, et municipium Verulamium igne delevit, occisis ultra octoginta millibus civium Romanorum. Superata illa tandem a Suetonio, qui acerrime illatum Romanis damnum vindicavit, occiso subditorum ejus æquali numero.

A. M. 4073. Brigantes vicit Cerealis.

A. M. 4076. Ordovices plectit Frontinus.

A. M. 4080. Magnum cum rege Caledoniorum Galgaco prælium committit Agricola, eoque devicto, totam insulam cum classe lustrari jubet, maritimamque ipsius oram totus obiens, Orcades submittit imperio Romano.

A. M. 4120. Ipse in Britanniam transit Hadrianus imperator, immensoque muro unam insulæ partem ab altera sejungit.

A. M. 4140. Missus ab Antonino Pio Urbicus victoriis inclarescit.

A. M. 4150. Nonnullas quoque a Britannis victorias reportat Aurelius Antoninus.

A. M. 4160. Luce Christianismi, regnante Lucio rege, collustratur Britannia; rege Cruci Christi se primum submittente.

A. M. 4170. Provincia Vespasiana ejiciuntur Romani. Hoc circiter tempore, ex insulis in Britanniam cum Pictis suis advenisse creditur Reuda rex.

A. M. 4207. Destructum, a Romanis conditum, murum restituit transiens in Britanniam Severus imperator, et non diu post Eboraci, manu Dei, moritur.

A. M. 4211. Venalem a Mæatis pacem obtinuit Bassianus.

A. M. 4220. Per hæc tempora intra mœnia se continent Romani milites, altaque pace tota perfruitur insula.

A. M. 4290. Carausius, sumpta purpura, Britannias occupavit; post 10 annos per Asclepiodorum Britannia recepta.

A. M. 4304. Persequutio crudelis et crebra flagrabat, ut intra unum mensem 17 millia martyrum pro Christo passa inveniantur; quæ et oceani limbum transgressa Albanum, Aaron, et Julium Britones, cum aliis pluribus viris et fœminis, felici cruore damnavit.

A. M. 4306. Constantius, 16 imperii anno, summæ mansuetudinis et civilitatis vir, victo Allecto, in Britannia diem obiit Eboraci.

A. M. 4307. Constantinus, qui Magnus postea dicitur, Constantii ex Britannica Helena filius, in Britanniis creatus imperator, cui se sponte tributariam offert Hibernia.

A. M. 4320. Ductu regis Fergusii in Britanniam transeunt Scoti, ibique sedem figunt.

A. M. 4385. Theodosius Maximum tyrannum tertio ab Aquileia lapide interfecit. Qui, quoniam Britanniam omni pene armata juventute copiisque spoliaverat militaribus, quæ, tyrannidis ejus vestigia sequutæ in Gallias, nunquam ultra domum rediere, videntes, transmarinæ gentes sævissimæ, Scotorum a circio, Pictorum ab aquilone, destitutam milite ac defensore insulam, adveniunt, et vastatam direptamque eam multos per annos opprimunt.

A. M. 4396. Britones Scotorum Pictorumque infestationem non ferentes, Romam mittunt, et, sui subjectione promissa,

contra hostem auxilia flagitant, quibus statim missa legio magnam barbarorum multitudinem sternit, cæteros Britanniæ finibus pellit, ac, domum reversura, præcepit sociis, ad arcendos hostes, murum trans insulam inter duo æstuaria statuere. Qui, absque artifice magistro magis cespite quam lapide factus, nil operantibus profuit: nam mox, ut discessere Romani, advectus navibus prior hostis, quasi maturam segetem, obvia quæque sibi cædit, calcat, devorat.

A. M. 4400. Iterum petiti auxilia Romani advolant, et cæsum hostem trans maria fugant conjunctis sibi Britonibus, murum non terra, ut ante pulvereum, sed saxo solidum, inter civitates, quæ ibidem ob metum hostium fuerunt factæ, a mari usque ad mare collocant. Sed et in littore meridiano maris, quia et inde hostis Saxonicus timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris statuunt. Id Stilichontis erat opus, ut ex his Claudiani versibus constat:

——— Caledonio velata Britannia monstro,
Ferro Picta genas, cujus vestigia verrit
Cærulus, oceanique æstum mentitur, amictus:
Me quoque vicinis pereuntem gentibus, inquit,
Munivit Stilicho, totam quum Scotus Hibernam
Movit, et infesto spumavit remige Tethys.
Illius effectum curis, ne bella timerem
Scotica, ne Pictum tremerem, ne littore toto
Prospicerem dubiis venturum Saxona ventis.

A. M. 4411. Occupata a Gothis est Roma, sedes quartæ et maximæ monarchiarum, de quibus Daniel fuerat vaticinatus, anno millesimo centesimo sexagesimo quarto suæ conditionis. Ex quo autem tempore Romani in Britannia regnare cessarunt, post annos ferme 465 ex quo C. Julius Cæsar eandem insulam adiit.

A. M. 4446. Recedente a Britanniis legione Romana, cognita Scoti et Picti reditus denegatione, redeunt ipsi, et totam ab aquilone insulam pro indigenis muro tenus capessunt, nec mora, cæsis, captis, fugatisque custodibus muri et ipso interrupto, etiam intra illum crudelis prædo grassatur. Mittitur epistola lachrymis ærumnisque referta ad Romanæ potestatis virum Fl. Ætium, ter consulem, vicesimo tertio Theodosii principis anno petens auxilium, nec impetrat.

CAP. II.—VERITATEM, quoad fieri licuit, sectatus fui, si quid occurrat forte, illi non exacte congruum, illud mihi ne imputetur vitiove vertatur rogo. Me enim ad regulas legesque historiæ sollicite componens, ea bona fide collegi aliorum verba et relationes, quæ sincera maxime deprehendi et fide dignissima. Ad cætera præter elenchum imperatorum legatorumque Romanorum, qui huic insulæ cum imperio præfuerunt, amplius quidquam expectare nolit lector, quocumque meum opus finiam.

" Igitur, primus omnium Romanorum dictator Julius cum exercitu," principatu Cassibellini, " Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas," ut Tacitus refert, " ac littore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse.

Mox bella civilia, et in rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id Augustus vocabat, Tiberius præceptum. Agitasse Caligulam de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilisque pœnitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent."

Claudius vero Britanniæ intulit bellum, quam nullus Romanorum post Julium Cæsarem attigerat, transvectis legionibus auxiliisque, sine ullo prœlio ac sanguine, intra paucissimos dies partem insulæ in ditionem recepit. Deinde misit Vespasianum, adhuc in privata vita, qui tricies et bis cum hoste conflixit, duas validissimas gentes cum regibus eorum, 20 oppida et insulam Vectem, Britanniæ proximam, imperio Romano adjecit. Reliquas devicit per Cnæum Sentium et Aulum Plautium, illustres et nobiles viros, et triumphum celebrem egit.

Subinde Ostorius Scapula, vir bello egregius, qui in formam provinciæ proximam partem Britanniæ redegit. Addita insuper veteranorum colonia Camalodunum. Quædam civitates Cogiduno regi donatæ; is ad Trajani usque principatum fidelissimus mansit, ut Tacitus scribit.

Mox Avitus Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur.

Didium Verannius excepit, isque intra annum exstinctus est.

Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidiis, quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem, aggressus terga occasioni patefecit. Namque legati absentia remoto metu Britones accenderc, atque Bonduica, generis regii fœmina, duce, sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis, nec ullum in barbaris sævitiæ genus omisit ira et victoria. Quod, nisi Paulinus, eo cognito provinciæ motu prospere subvenisset, amisa Britannia foret, quam unius prœlii fortuna veteri patientiæ restituit; tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, et proprius ex legato timor, agitabat.

Hic quum egregius cætera, arrogantes in deditos et ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus tanquam exorabilior et delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior: compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit.

Trebellius segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi, provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque Britones ignoscere vitiis blandientibus; et interventus civilium armorum præbuit justam segnitiæ excusationem. Sed discordia laboratum, quum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, præcario mox præfuit, ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit.

Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

Sed ubi, cum cætero orbe, Vespasianus et Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: et terrorem statim intulit Petilius Cerealis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima provinciæ totius perhibetur, aggressus. Multa prœlia et aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello.

Sed quum Cerealis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus,

vir magnus quantum licebat; validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

Successit huic Agricola, qui non solum acquisitam provinciæ pacem constituit, sed etiam annis septem plus minus continuis Caledonios, cum bellicosissimo rege ipsorum Galgaco, debellavit. Quo facto Romanorum ditioni gentes non antea cognitas adjunxit.

Majorem vero Agricolæ gloriam invidens Domitianus, domum eum revocavit, legatumque suum Lucullum in Britannias misit, quod lanceas novæ formæ appellari Luculleas passus esset.

Successor ejus Trebellius erat, sub quo duæ provinciæ, Vespasiana scilicet et Mæata, fractæ sunt. Romani se ipsos autem luxuriæ dederunt.

Circa idem tempus insulam hancce visitans Hadrianus imperator murum, opus sane mirandum et maxime memorabile, erexit, Juliumque Severum legatum in Britanniis reliquit.

Postea nihil unquam notatu dignum audivimus esse perpetratum, donec Antoninus Pius per legatos suos plurima bella gessit, nam et Britones, per Lollium Urbicum proprætorem et Saturninum præfectum classis, vicit, alio muro, submotis barbaris, ducto. Provinciam postea Valentiæ nomine notam revocavit.

Pio mortuo, varias de Britonibus Germanisque victorias reportavit Aurelius Antoninus.

Mortuo autem Antonino, quum ea quæ Romanis ademerant satis non haberent, magnam a legato Marcello passi sunt cladem.

Hic Pertinacem habuit successorem, qui fortem quoque se gessit ducem.

Hunc excepit Clodius Albinus, qui de sceptro et purpura cum Severo contendit.

Post hos primus erat Virius Lupus, qui legati nomine gaudebat. Non huic multa præclara gesta adscribuntur, quippe cujus gloriam intercepit invictissimus Severus, qui, fugatis celeriter hostibus, murum Hadrianeum, nunc ruinosum, ad summam ejus perfectionem reparavit; et, si vixerat, pro-

posuerat exstirpare barbaros, quibus erat infestus, cum eorum nomine, ex hacce insula. Sed obiit, manu Dei, apud Brigantes in municipio Eboraco.

Ejusque in locum subiit Alexander, qui orientis quasdam victorias reportavit, in Edissa *(Sicilia)* mortuus.

Successores habuit legatos Lucilianum, M. Furium, N. Philippum. . . . . qui si defensionem terminorum ab ipsis observatam exceperimus, nil fere egerunt.

Post. . . . . .

Desunt reliqua.

VITA
SANCTI GILDÆ,
AUCTORE, UT FERTUR,
CARADOCO LANCARVANENSI.

1. Nau fuit rex Scotiæ, nobilissimus regum Aquilonalium, qui 24 filios habuit victores bellicosos, quorum unus nominabatur Gildas, quem parentes sui commiserunt studio literarum. Puer bonæ indolis et studiosus floruit ingenio; quicquid audiebat a magistro commemorabat diligentissime, nec lædebat oblivio. Studuit studiosus assidue inter vates in artibus septem, donec pervenit ad juventutem, dum juvenis factus cito deseruit regionem.

2. Transfretavit mare Gallicum, in civitatibus Galliæ remansit studens optime spatio 7 annorum, et in termino septimi anni cum magna mole diversorum voluminum remeavit ad Majorem Britanniam. Audita fama famosissimi advenæ, confluxerunt ad eum scholares plurimi undique; audierunt ab eo 7 disciplinarum scientiam subtilissime, unde ex discipulis magistri effecti sunt sub magistrali honore.

3. Religio sapientissimi doctoris magnificabatur et collaudabatur in tantum a Britannigenis omnibus, quod nec par ei inveniebatur, nec poterat inveniri, pro suis meritis excellentibus. Jejunabat ut eremita Antonius; orabat vir religiosissimus cilicio indutus; quicquid dabatur ei, continuo impendebat pauperibus. Abstinebat se a lactea dulcedine et a melle, caro fuit illi in odio, fontanæ herbæ potius in amore, panem hordeaceum comedebat commixtum cinere, fontanam aquam bibebat quotidie, balnea non intrabat, quod diligebatur a sua gente maxime. Macies apparebat in facie, quasi quidam febricitans videbatur gravissime. Fluvialem aquam intrare solebat media nocte, ubi manebat stabilitus, donec diceretur ab ipso ter Oratio Dominica. His peractis, repetebat suum

oratorium, ibi exorabat genu flectendo Divinam majestatem usque diem clarum. Dormiebat modice, jacebat supra petram vestitus solummodo una veste, manducabat sine saturitate; satiatus tantum metando præmium cœleste; cœlestia præmia erant ei in desiderio.

4. Præcipiebat spernere, admonebat despicere, quæ transeunt in momento; prædicator erat clarissimus per tria regna Britanniæ; reges timebant timendum, cui obediebant, audita acceptabili sua prædicatione. Prædicabat omni dominica apud Maritimam ecclesiam, quæ stat in Pædianæ regione, in tempore Trifini regis, innumerabili multitudine plebis illum audiente: et dum inciperet prædicare, retenta est vox prædicationis in prædicante, unde plebs admirata est valde pro admirabili detentione. Sanctus Gildas illud comperiens præcepit omnibus adstantibus exire, ut posset scire utrum per aliquem illorum fiebat impedimentum prædicationis Divinæ, nec etiam post recessionem eorum potuit prædicare. Interrogavit postea, si aliquis vel aliqua esset in ecclesia latenter, cui respondit Nonnita prægnans, Deivi sanctissimi pueri mater futura, 'Ego Nonnita hic maneo inter parietem et januam nolens intrare turbam.' His auditis, præcepit illi exire, et postquam exiverat vocavit plebem, quæ vocata venit ut audiret Evangelicam prædicationem. Post finitum sermonem interrogavit angelum Dei prædictam rem, scilicet, qua de causa inceperat prædicare, et non poterat ducere ad finem. At ille revelavit ei talia dicens "Nonnita mulier sancta manet in ecclesia, quæ nunc prægnans puerum paritura est cum immensa gratia, pro quo non potui prædicare, divina potestate sermonem retinente. Majoris gratiæ erit puer venturus; nullus ei æquiparabit in vestris partibus. Ego relinquam illi istam regionem, ipse cito crescet et florebit de ætate in ætatem. Angelus enim Dei nuncius mihi declaravit istam veram destinationem."

5. Unde contigit quod sanctissimus prædicator Gildas transivit ad Hiberniam, ubi innumerabiles convertit ad fidem catholicam. Contemporaneus Gildas vir sanctissimus fuit Arturi regis totius majoris Britanniæ, quem diligendum diligebat, cui semper cupiebat obedire. Confratres tamen tres et viginti resistebant regi rebelli prædicto, nolentes pati domi-

nium, sed crebro fugabant et expellebant a saltu et bello. Hucil major natu belliger assiduus et miles famosissimus nulli regi obedivit, nec etiam Arturo. Affligebant eundem, commovebat inter utrumque maximum furorem. A Scotia veniebat sæpissime, incendia ponebat, prædas ducebat cum victoria et laude. Unde rex universalis Britanniæ audiens magnanimum juvenem talia fecisse et æqualia facere, persequutus est victoriosissimum juvenem et optimum, ut aiebant et sperabant indigenæ, futurum regem. In prosequutione autem hostili et in conventu bellico in insula Mona interfecit juvenem prædatorem. Post illam interfectionem Arturus victor remeavit, gaudens maxime quod superaverat suum fortissimum hostem. Gildas Britonum historiographus tunc remanens in Hibernia studium regens et prædicans in civitate Ardmaca, audivit fratrem suum ab Arturo rege interfectum fuisse. Doluit ab auditu, flevit cum gemitu, ut frater carissimus pro carissimo fratre; oravit pro spiritu fraterno quotidie, orabat insuper pro Arturo fratris sui persequutore et interfectore, complens Apostolicum præceptum Orate pro persequentibus vos et benefacite hys, qui oderunt vos.'

6. Interea sanctissimus Gildas venerabilis historiographus venit ad Britanniam portans unam pulcherrimam et dulcissimam campanam, quam voverat offerre Apostolico Romanæ ecclesiæ in præsentationem. Pernoctavit honorifice receptus a Cadoco venerabili abbate in Carbana valle, qui monstravit illi laudabilem campanam, monstratam accepit, acceptam emere voluit magno pretio, quam possessor vendere nolebat. Audito adventu Gildæ Sapientis ab Arturo rege et primatibus totius Britanniæ episcopis et abbatibus, convenerunt innumerabiles ex clero et populo, ut Arturum pacificarent ex supradicto homicidio. At ille, sicut primitus fecerat, cognito rumore de obitu fratris, indulsit inimico, veniam postulanti osculum dedit, et benignissimo animo benedixit osculanti. Hoc peracto, rex Arturus dolens et lacrimans accepit ab episcopis adstantibus pœnitentiam et emendavit in quantum potuit, donec consummavit vitam.

7. Inde egregius Gildas vir pacificus et catholicus adivit Romam, et Apostolico Romanæ ecclesiæ tribuit prædictam campanam quæ commota a manibus apostolici nullum sonitum

emittebat. Unde hoc ille videns talia dicebat: " O vir dilecte a Deo et ab homine, revela mihi quod tibi contigit in itinere de hac præsentatione." At ille revelavit sanctissimum Cadocum Nancarbanensis ecclesiæ abbatem eam voluisse emere, sed quam voverat sancto Petro apostolo offerre, nolebat vendere. Apostolicus, his auditis, dixit: " Nosco Cadocum venerabilem abbatem, qui septies adivit civitatem istam, et ter Hierosolymam post immensa pericula et assiduum laborem; remeato et cupienti habere, ut des concedo, Destinatum est enim illi, ut habeat, ex hoc præsenti miraculo." Gildas itaque benedictam campanam recepit et reversus est, et reportatam sancto Cadoco grátis impendit. Recepta a manibus abbatis intonuit illico pulsata, admirantibus cunctis. Unde remansit omnibus portantibus per totam Walliam pro refugio, et quicunque per illam illicite juraret, aut privaretur linguæ officio, aut malefactor fateretur suam injuriam continuo.

8. Cadocus abbas Nancarbonensis ecclesiæ rogavit Gildam doctorem ut regeret studium scholarum per anni spatium, et rogatus rexit utillimum, nulla mercede recepta a scholaribus præter orationes cleri et scholarium. Ubi ipsemet scripsit opus quatuor Evangelistarum, quod adhuc remanet in ecclesia sancti Cadoci, auro et argento undique coopertum, ad honorem Dei et scriptoris sanctissimi et evangeliorum. Tenent Wallenses indigenæ illud volumen pretiosissimum in conjurationibus suis, nec audent aperire ad videndum; nec confirmant pacem et amicitiam inter inimicos, nisi illud adfuerit in primis appositum.

9. Finito anni spatio, et scholaribus recedentibus a studio, sanctus abbas Cadocus et Gildas doctor optimus communi consilio adierunt duas insulas, scilicet Ronech et Echin. Cadocus intravit proximiorem Walliæ, Gildas adjacentem Angliæ. Nolebant impediri in ecclesiastico officio a confluentia hominum, propterea nesciebant melius consilium quam relinquere Carbanam vallem et adire insulare secretum. Gildas fundavit in honore sanctæ et individuæ trinitatis oratorium, et juxta illud suum cubiculum; non in illo tamen habebat suum lectum, sed sub alta rupe positum, ubi jacebat usque mediam noctem vigilans et orans supra petram omnipotentem Deum. Deinde adibat ecclesiam frigescens nimium,

frigus erat ei dulce et tolerabile propter Deum. Pisciculos trahebat a reti et ova a nidis volucrum, unde vivebat, quod sibi sufficiebat ad alimentum. Visitabat unus alterum; remanentia talis duravit spatio septem annorum.

10. Summus Creator videns suum Gildam dilectum famulum carere durabili aqua præter guttas pluviales, quæ cadebant super saxa et quæ retinebantur cadentes, fecit rivum effluere de rupe alta, qui effluxit et effluit et manebit sine defensione aliqua. Dum sic perseveraret sanctus Gildas intentus jejuniis et orationibus, venerunt piratæ de insulis Orcadibus, qui afflixerunt illum, raptis ab eo suis famulis servientibus et ductis in exilium, cum spoliis et omnibus suæ habitationis supellectilibus. Unde afflictus nimium non potuit ibi amplius habitare, reliquit insulam, ascendit naviculam, et ingressus est Glastoniam cum magno dolore, Meluas rege regnante in æstiva regione. Susceptus vir suscipiendus a Glastoniensi abbate docuit confratres et diversas plebes, seminans semen seminandum cœlestis doctrinæ. Ibi scripsit historias de regibus Britanniæ. Glastonia, id est ' Urbs vitrea" quæ nomen sumpsit a vitro, est urbs nomine primitus in Britannico sermone. Obsessa est itaque ab Arturo tyranno cum innumerabili multitudine propter Guennuuar uxorem suam violatam et raptam a prædicto iniquo rege, et ibi ductam, propter refugium inviolati loci, propter munitiones arundineti ac fluminis et paludis, causa tutelæ. Quæsiverat rex rebellis reginam per unius anni circulum, audivit tandem illam remanentem. Illico commovit exercitus totius Cornubiæ et Devoniæ; paratum est bellum inter inimicos.

11. Hoc viso, abbas Glastoniæ, comitante clero et Gilda sapiente, intravit medias acies, consuluit Meluas regi suo pacifice ut redderet raptam; reddita ergo fuit, quæ reddenda fuerat, per pacem et benevolentiam. His peractis, duo reges largiti sunt abbati multa territoria, qui venerunt ad templum sanctæ Mariæ visitandum et orandum, confirmante abbate fraternitatem dilectam pro pace habita et pro beneficiis quæ fecerant, et amplius quæ facturi erant. Inde redierunt reges pacificati, promittentes veneranter obedire reverentissimo abbati Glastoniensi, et nunquam violare sanctissimum locum, nec etiam subjacentia loco principali.

12. Habita licentia abbatis Glastoniensis, cleri et populi, cupivit religiosissimus Gildas eremitariam iterum vitam colere supra ripam fluminis proximi Glastoniæ, et voluntatem complevit in opere. Ibi ædificavit ecclesiam in nomine sanctæ et individuæ trinitatis, in qua jejunabat et orabat assidue et cilicio indutus, exemplum donans omnibus irreprehensibile bene vivendi cum religione. Visitabant sancti viri illum visitandum de longinquis partibus Britanniæ, admoniti redibant, et audita hortamenta et consilia retinebant cum exultatione.

13. Ægrotavit tandem, et dum aggravaretur ægritudine convocavit abbatem Glastoniæ, qui rogavit eum cum magna pietate ut, finito cursu vitæ, faceret deferri corpus suum ad abbatiam Glastoniæ, quam diligebat maxime. Abbate promittente dignos rogatus explere et propter auditos dolente et nimium lacrimante, expiravit sanctissimus Gildas ægrotans valde multis videntibus splendorem angelicum circa corpus odoriferum et angelis consociantibus animæ. Post commendationem lacrimabilem expletam, defertur a confratribus corpus levissimum ad abbatiam, et cum planctu maximo et honore dignissimo sepelitur in medio pavimento ecclesiæ sanctæ Mariæ; cujus anima requievit, et requiescit, et requiescet in cœlesti requie Amen.

[14. Inisgutrin nominata fuit antiquitus Glastonia et adhuc nominatur a Britannis indigenis; "inis" in Britannico sermone, insula Latine, "gutren" vero vitrea: sed post adventum Angligenarum, et expulsis Britannis, scilicet Wallensibus, revocata est Glestingberi ex ordine primi vocabuli; scilicet glas Anglice vitrum Latine, beria civitas: inde Glastiberia, id est Vitrea Civitas.]

[*Codex Usherianus hos versus habet.*]

Lancarbanensis dictamina sunt Caratoci;
Qui legat, emendet, placet ille compositori.

[*Alius codex a Pitsio citatus, habet versus qui sequuntur.*]

Historiæ veteris Gildas luculentus arator
Hæc retulit, parvo carmine plura notans.

ALIA VITA GILDÆ,

AUCTORE INCERTO.

1. Beatus Gildas Arecluta fertilissima regione oriundus; patre Cauno nobilissimo, et catholico viro genitus, ab ipso puerili ævo toto mentis affectu Christum studuit sequi. Arecluta autem regio quum sit Britanniæ pars, vocabulum sumpsit a quodam flumine quod Clut nuncupatur, a quo plerumque illa irrigatur. Inter cætera vero, quæ ipse sanctus Gildas scripsit de miseriis et prævaricationibus et excidio Britanniæ, hoc etiam de illa præmisit—" Britannia," inquit, " bis denis bisque quaternis fulget civitatibus, ac nonnullis castellis decoratur; murorum quoque ac turrium, seratarum portarum, domorum etiam, quarum culmina minaci proceritate porrecta in editum forti compage cernuntur, non improbabiliter est adornata instructis munitionibus. Campis quoque fulget late pansis, collibusque amœno situ locatis, præpolleuti culturæ aptis; montibus etiam alternandis animalium pastibus optime convenientibus; qui diversorum locorum floribus grati redduntur humanis visibus, veluti electa sponsa diversis ornata monilibus fontibus lucidis crebrisque gaudet; ex quibus rivuli leni murmure serpentes, suave pignus soporis tribuunt viatoribus fessis; duorum etiam ostiis nobilium fluminum, Tamesis videlicet, ac Sabrinæ, veluti brachiis meliorata, per quæ eidem Britanniæ olim transmarinæ deliciæ ratibus vehebantur, aliorumque fluminum minorum infusione irrigatur." Ostenso igitur situ et opportunitatibus loci, necnon regionis unde præfatus vir venerabilis et sanctus oriundus fuit, ejus denique vita, Domino adjuvante, subscribatur.

2. Caunus itaque ejus genitor, et alios quatuor fertur habuisse filios, Cuillum videlicet valde strenuum in armis virum, qui post mortem patris ei in regno successit, Mailocum quoque, qui a patre sacris litteris traditus et in eis bene edoctus, relicto patre atque rebus paternis abrenuncians, venit Lyûhes, in pago Elmaïl, ibique monasterium ædificans, in quo in hymnis et orationibus, jejuniis et vigiliis instanter serviens Deo, clarus virtutibus et miraculis in pace quievit. Egreas vero cum Allecco fratre et Peteova sorore Deo sacrata virgine similiter et ipsi relictis rebus paternis, et sæcularibus abrenunciantes pompis, in extremam partem regionis illius secedentes, non longe a se invicem distantia singuli sua construxere oratoria, mediam statuentes sororem: cum qua alternatim suo die horas diurnas eorum alter cum Missa celebrabat, et post vesperas cum eâ sumens cibum et gratias agens Deo, ante solis occasum revertebatur ad oratorium suum: unusquisque enim eorum separatim in suo oratorio vigilias celebrabat. Isti igitur quos prædiximus beati et sancti viri, Mailocus videlicet Alleccus atque Egreas cum beata sorore, cunctis mundi, ut præmissum est, spretis opibus et deliciis, toto nisu mentis ad supernam tendentes patriam: in jejuniis et orationibus suam commendantes vitam, tandem a Deo vocati receperunt mercedem laborum suorum, et in suis quæ ædificaverant oratoriis conditi servantur: clarificati et celebres assiduis miraculis, et in gloria resurrecturi.

3. Beatus autem Gildas, qui et Gildasius, honor et decus gentis suæ futurus, et ipse a suis parentibus beato Hilduto traditur imbuendus. Qui suscipiens sanctum puerulum sacris litteris cœpit instruere illum. Et videns eum formæ specie fulgentem ac liberalibus studiis instantissime intentum, benigno amore dilexit, et attento studio docere curavit. Beatus igitur Gildas, sub disciplina magistrali in schola divinæ scripturæ et liberatium artium constitutus, conspiciens utrinsque doctrinam eloquutionis, divinis curavit magis erudiri doctrinis; imitari cupiens speciem divinæ contemplationis, deserens omnino famam humanæ opinionis; sed neque sequi voluit ingenuitatem suæ nobilitatis. Tunc athleta Christi et strenuissimus miles in cœnobio degens obedientiæ suscepit arma fortissima; puerilesque deserens mores, ætatem floridæ

juventutis in formam transtulit senectutis. Namque quum esset primævus, in tyrocinio æterni regis constitutus, moribus derelictis juvenilibus, plurima documenta præbuit æternæ salutis tam senibus quam juvenibus, utriusque componens mores ætatis. Erat namque sapientia præclarus, sanctæ lectioni assiduus, vigiliis et orationibus semper deditus, ineffabili caritate devotus, in actione jucundus, decora facie et toto corpore venustus, qui mundo erat crucifixus, et ei mundus. In schola igitur supradicti doctoris Hilduti erudiebantur plurimi nobilium filii, inter quos præclariores erant, tam generis nobilitate quam morum probitate, Samson videlicet atque Paulus, sed hos quoque mira ingenii sagacitate superabat Gildas beatus: ex quibus Samson sanctissimus postea Britannorum extitit archiepiscopus: Paulus vero Oxismiorum ecclesiæ præfuit episcopus.

4. Habitabat autem præfatus Hildutus cum discipulis suis in quadam arcta et angusta insula, atque arenti solo squalida, ad quem die quadam accedens Beatus puer Gildas eum alloquitur, dicens " Domine Doctor, audivi te nuper ex Evangelio verba nostri Salvatoris prædicantem; in quibus discipulos admonebat, ut cum fide a Deo ea quæ sibi erant utilia peterent, et quia fideliter petita accepturi essent; dicens, amen dico vobis, quidquid orantes petieritis, credite quia accipietis et fiet vobis. Nunc ergo, optime doctor, cur non rogas ipsum Dominum nostrum Jesum-Christum, qui potens est præstare cuncta quæ fideliter ab eo petuntur, ut dilatet terminos atque fructiferam reddat hujus insulæ glebam?" Quum hæc igitur audisset Beatus Hildutus, admiratus fidem ipsius, convocatis in unum discipulis, oratorium cum eis ingreditur, et flexis in terram genibus, extensisque manibus in cœlum cum lacrymis oravit, dicens: Domine Jesu-Christe Fili Dei omnipotentis, qui cum Patre et Spiritu Sancto cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, quum non essent, condidisti, quique tuis fidelibus præcepisti, ut Deum patrem in tuo nomine peterent quicquid sibi opus esset, et eorum petitio ad effectum procederet: tuo equidem in nomine omnipotentis Domini imploramus clementiam, ut dilatari per te jubeat terminos insulæ hujus, atque fertilitatem inferat glebæ ejus, ut nobis servis tuis, atque successoribus nostris, tua largiente gratia

abundanter cibaria administret; ut satiati tuis donis gratias referamus nomini tuo qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas per infinita sæcula sæculorum." Quumque respondissent omnes, Amen, egressi ab oratorio vidunt dilatatam esse undique insulam, atque vernantem in circuitu diversis olerum floribus. Tunc iterum revertitur ad oratorium senior, et præ gaudio effusus in lacrymas, una cum venerando discipulorum grege clara voce hymnos summasque laudes rerum omnium creatori Domino decantat, qui prope adest omnibus invocantibus se in veritate.

5. Igitur admirabili virtute dilatatam sibi insulam cœpit excolere senior, atque fæcunditatis jugeribus frumenti semina tradere. Quumque cœpissent læta frugum germina pullulare, aggregatæ aves marinæ ea cœperunt devastare. Quod quum videret pater Hildutus, præcepit discipulis suis cum terrore eas effugare, atque unumquemque eorum die suo segetem custodire. Et quum dies advenisset, in qua segetem servaturus erat Beatus Paulus, plus solito advenit hostilis avium multitudo, quæ passim messem devastabat tondendo. At contra miræ indolis puer Paulus huc illucque discurrens cum ingenti clamore eas expellere nitebatur, nec prævalebat. Tandem ergo jam lassus advocat socios, Beatæ memoriæ videlicet Gildam et Samsonem venerandum, hujusmodi eos adhortans sermonibus; Succurrite, fratres, succurrite carissimi, et damna mecum nostri vindicate magistri. Ecce etenim hostium multitudo nostri late consumit et depascitur segetes doctoris. Sentiat ergo insatiabilis prædo debitas pœnas qui nostri magistri vastavit aristas. Ad cujus vocem advolant socii, et invocato nomine Christi multitudinem indomitarum avium congregantes, ante se, Dei virtute repleti, minant pueri sanctissimi tamquam inertium ovium greges. At ubi ventum est ad senis habiticulum, captivæ et indomitæ aves quum recluderentur, in cœlum dant voces: quarum strepitum atque clangorem audiens senex, egressus ab oratorio videt Dei virtutem: admiratusque non minimum tantam in puerorum cordibus fidem ait illis, Sinite filii, sinite aves abire liberas; jam sufficiat, quod sic castigatis illis, abeant liberæ et amplius in nomine Domini nostras segetes non præsumant lædere. Igitur jussionem senis non audentes spernere, aves dimissæ longe

recesserunt: et ulterius in eadem insula vastare segetes non præsumpserunt, quæ insula usque in hodiernum diem Lanna Hilduti vocitatur.

6. Sanctus igitur Gildas quum per aliquos annos in doctrina beati Hilduti commoratus fuisset, et tam sæcularibus, prout res suppetebat, quam divinis scripturis ab eo optime quicquid sibi a divina bonitate creditum fuerat, edoctus esset; valedicens pio magistro venerandisque condiscipulis Iren perrexit, ut et aliorum doctorum sententias in philosophicis atque in divinis litteris investigator curiosus exquireret. Igitur quum plurimorum doctorum scholas peragrasset, et tamquam apis prudentissima, diversorum florum succos collegisset: in alveario matris ecclesiæ recondidit, ut in tempore opportuno melliflua evangelii verba in populos ad superna gaudia revocandos effunderet: ut servus bonus talentum sibi creditum suo Domino cum lucro reportaret. Sequutus itaque apostolicam sententiam, ne dum aliis prædicaret ipse reprobus inveniretur, castigabat corpus suum in jejuniis et in vigiliis, noctes ducens in orationibus, stans sine aliquo sustentaculi adminiculo.

7. A quinto decimo ætatis suæ anno, per totum vitæ præsentis spatium, quo in hoc vixit mundo, usque ad extremum diem vocationis suæ a Domino, ter (ut veraci relatione didicimus) in hebdomada parcissimum sumpsit corporis cibum. Potest vero quilibet discretus de eo indubitanter affirmare, quia licet ei defuerit gladius persecutoris, martyrii tamen palmam non amisit. Nam dum corpus crebris jejuniis et protensis vigiliis affligeret; dum nocte dieque vitiis resisteret, et orationibus insistens; dum contra diaboli tentationes reluctaretur, et adversum corporis sui delectationes oppugnans se ipsum excruciaret: quid aliud de eo dici potest, nisi longum illum traxisse martyrium? nam et ipse sibi et persecutor fuit, et persecutiones sibi illatas pro Christo patienter sustinuit.

8. Igitur quum ad sacros ordines promotus esset, et presbyteratus fungeretur officio, audiens quod gentes quæ aquilonalem plagam Britanniæ insulæ incolebant, adhuc gentili errore detinerentur; et quod hi etiam, qui videbantur inter eas Christiani, non catholici essent, sed diversis hæreticorum fraudibus irretirentur; accipiens juxta apostoli præceptum armaturam Dei, ut posset resistere in die malo, et in omnibus

perfectus stare, de Christi adjutorio confidens, cœpit illuc pergere. Stans autem succinctus lumbos mentis, inter paganos atque hæreticos, indutus lorica justitiæ et calciatus pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus periculis sumebat scutum fidei, in quo posset omnia tela nequissimorum dæmoniorum extinguere, galeamque salutis et gladium spiritus, quod est verbum Dei. His itaque armis munitus Gildas, Christi miles præclarus, prædicabat nomen Christi gentilibus, multis ex divina lege approbationibus ostendens, nihil esse quod ab eis excolebatur. Hæreticos autem, verbum salutis opponens, ad viam veritatis adduxit, a cunctis eos quoque revocans erroribus. Namque ei tantam dederat Dominus noster Jesus-Christus gratiam etiam sanitatum, ut ejus orationibus cæci illuminarentur, surdis auditus redderetur, et claudis debilibusque gressus, dæmoniaci curarentur, leprosi mundarentur, et infirmi quique sanarentur. Pergebat igitur Gildas beatissimus evangelium Christi prædicando: docens veram fidem per universas provincias, gentemque suam ad veram catholicamque fidem convertebat.

9. Hæc et his similia agente Beato Gilda, omnis gens aquilonalis plagæ ad ejus prædicationis doctrinam cœpit undique confluere: quatenus derelicto gentili errore, et percepta ejus admonitione Sanctæ Trinitatis fide, in gremio collocaretur Sanctæ matris ecclesiæ, ut vocaretur Christi sponsa, et probaretur esse. Destruebantur itaque idola ab eis qui ea fabricaverant cum templis suis, et ecclesiæ ædificabantur per congrua loca. Baptizabantur viri nobiles cum uxoribus et filiis atque familiis. Quum autem videret B. Gildas fecundam prolem Christianitatis et sanctæ religionis ubique pullulare: inenarrabili gaudio repletus, sic ait Domino: Gratias tibi ago, Domine Jesu-Christe, qui populum hunc diutius errantem, sancti tui nominis gratia misericorditer illuminare dignatus es, et ad agnitionem tuam pervenire fecisti; et qui hactenus infelices et hebetes erravimus in regione umbræ mortis, tandem lux tuæ justitiæ illuxit nobis, et pax perpetua jam regnat in nobis.

10. Audiens autem beata Brigidda, quæ ipso tempore insignis erat, in Hibernensi manens insula, et monasterio virginum præerat abbatissa, virgo præclara, famam beati Gildæ

misit ad eum nuncium cum verbis deprecatoriis, dicens: Gaude pater sancte, ac semper in Domino polle. Obsecro te ut aliquod indicium tuæ sanctitatis mihi transmittere digneris, ut semper apud nos tua vigeat memoria. Tunc sanctus Gildas percepta sanctæ virginis legatione, propriis manibus formulam fecit fusili opere, et tintinnabulum composuit secundum petitionem ipsius: et per nuncium quem miserat ei transmisit; quod illa gaudens suscepit, ac velut cœleste munus, ab eo sibi transmissum libenter accepit.

11. Eo tempore regnabat Ammericus rex per totam Hiberniam, qui et ipse misit ad beatum Gildam, rogans ut ad se veniret, promittens se ipsius doctrinis in omnibus obediturum, si veniens ecclesiasticum ordinem in suo regno restauraret: quia pene Catholicam fidem in ipsa insula omnes reliquerant. Quum hæc itaque audisset Gildas Christi miles beatissimus, munitus armis cœlestibus petivit Hiberniam, Christum prædicaturus. Contigit autem quadam die, dum pergeret ad regis palatium, occurrere sibi quemdam paralyticum, quem parentes sui circumquaque trahebant quærentes alimoniam ab incolis terræ. Quem videns B. Gildas, misertus illius genua flexit, ac pro eo Domino orationem fudit: et ad vehiculum miseri accedens dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi sta rectus super pedes tuos, et a Domino pristinam recipe sanitatem. Qui mox, receptis viribus corporis, sanus efficitur, atque exclamans voce magna cœpit magnificare nomen Domini, et sancto viro magnificas laudes referre dicens se ire cum illo, ubicumque voluisset. Quod sanctus non ferens, ait illi: Vide ne mecum venias, sed revertere domum: et non desistas Domini misericordiam collaudare, qui te sanitati restituit. At ille magis magisque in laudem ejus prorumpebat, et cunctis quos obvios habebat, indicabat dicens: Venientes venite omnes et videte virum sanctum Dei qui mihi sanitatem corporis et animæ reddidit. Tunc Sanctus Gildas nolens tantum favorem et plausum plebis sustinere, discessit protinus ab eis, et abiit latenter ne agnosceretur et abscondit se.

12. Post paucos vero dies, inventus a quibusdam nobilibus viris quondam sibi notis, Regi Ammerico est præsentatus. Quem quum vidisset, multis precibus eum rogabat, plurimaque offerens dona, postulabat ut apud se maneret, et sicut ei prius

mandaverat, ecclesiasticum restauraret ordinem in regione eadem: quia penitus catholicam fidem, a maximo usque ad minimum, omnes amiserant. Tunc Sanctus Gildas munitus clypeo fortitudinis et galea salutis, omnes fines Hibernensium circuivit, et ecclesias restauravit, clerum universum in fide Catholica ut Sanctam Trinitatem colerent instruxit. Populos graviter morsibus hæreticorum sauciatos curavit, fraudes hæreticas cum auctoribus suis ab eis longe repulit. Jamjamque pullulante in gremio sanctæ matris ecclesiæ segete multitudinis credentium et avulsis hæreticorum spinis, terra diu sterilis fecundata rore cœlestis gratiæ gratiores profert fructus ad agnitionem supernæ vocationis. Fide namque crescente Catholica, regio gavisa est tantum se promeruisse patronum. Multa deinceps vir Beatus monasteria construxit in eadem insula, non paucos in eis nobilium filios enutriens, et norma regularis disciplinæ informans: et ut plures Domino offerre posset alumnos (jam factus Monachus), collegit Monachos secum, tam ex nobilibus quam ex pauperibus, pupillis et orphanis: necnon et captivos tyrannica servitute Paganorum irretitos misericorditer liberavit; utque pastor bonus talenta sibi a Domino credita fideliter duplicata, ipsi ovans reportare curavit. Omnem denique regionem Hibernensium et Anglorum, necnon et exterarum nationum suo instruxit exemplo et erudivit sermone: quarum gentes et nationes actus et virtutes ejus usque in hodiernum diem honorifice venerantur ubique.

13. Dimissa igitur posthæc Hibernia atque Britannia, et relictis omnibus suis B. Gildas peregre proficiscens Romam petiit, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli merita deprecaturus, quatenus eorum intercessione a Domino posset peccatorum veniam obtinere, et in Dei servitio firmiter perseverare, atque sanctis omnibus in cœlesti patria adjungi mereretur. Quum autem Vigiliarum atque Matutinorum laude finita, quadam die diluculo de aula B. Petri esset egressus, volens solito more exire, et ceterorum oratoria sanctorum Romulea urbis circuire, et suffragia eorum petere; occurrit ei quidam hydropicus inflatus humore diræ infirmitatis, quærebatque alimoniam ab eo. Cui beatus Gildas ait: Non est mihi quicquam pecuniæ in manibus, quod tibi possim dare: sed

in nomine Domini nostri Jesu Christi, et meritis beatorum Apostolorum Petri et Pauli sanus sis ab hac infirmitate; et si quis te interrogaverit, quis te sanum fecit, dicito quod Dominus Jesus Christus per merita Apostolorum suorum in me misericordiam suam fecit. Sanus itaque statim factus æger, intravit in Basilicam Sancti Petri, laudans et benedicens Deum. Sanctus autem Gildas cœptam tenuit viam. Quumque per aliquot dies ibi maneret, perlustrans oratoria sanctorum, audivit Romanos cives graviter dolere ob pestiferum flatum draconis, qui erat latens in caverna cujusdam montis, qui multos Romanorum et aliorum circumquaque vicinorum pestilenti flatu interemerat. Quod audiens beatus Gildas, exivit ab hospitio suo latenter valde diluculo, ascenditque in montem portans baculum in manu; et oratione facta, venit ad os speluncæ; et videns dracónem, invocato Christi nomine intrepidus, dixit: In nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi ut statim intereas, ne populus fidelium a te amplius perimatur. Qui mox in terram corruens, mortuus est, et cessavit ejus plaga a populo.

14. Tunc B. Gildas Ravennam abiit, gratia orationis B. Apollinaris. Quum autem appropinquaret portæ civitatis, occurrit ei quidam cæcus et mutus, quem ductor manu trahebat: ipse autem tabulam percutiebat malleolo ob significationem eleemosynæ quærendæ. Quem videns B. Gildas misericordia motus cœpit flere: et postulans deferri sibi aquam, benedixit, sparsitque super faciem cæci. Deo itaque donante, lumen recepit; et accipiens sal similiter benedixit, misitque in os ejus, statim quoque loquutus est, benedicens Deum, et beatum virum magnificans, qui tantam sospitatem ei contulerat.

15. Factum est autem, quum inde reverteretur, contigit eum incidere in latrunculos, quem videntes nitentem decore pulcritudinis alii conabantur eum capere, alii interficere. Quos ut vidit sibi appropinquare, invocato Christi nomine, continuo nutu Dei fecit pedes eorum adhærere terræ: ipsosque velut lapides obrigescere: recedensque ab eis cœptam tenebat viam. Quum autem longe ab eis recessisset, conversus retrorsum, elevavit manum et solvit eos, qui soluti in fugam versi sunt, et neminem postea in illis locis læserunt.

16. Deinde quum disponeret in suam redire patriam, non permisit Deus, qui suam nobiscum volebat magnificare misericordiam. Nam quum Dei jussu pervenisset in Armoricam quondam Galliæ regionem, tunc autem a Britannis a quibus possidebatur Letavia dicebatur; ab eis honorifice et cum gaudio magno susceptus est; ipse autem sæculares fugitivosque devitans honores, theoricam magis desiderabat ducere vitam. Erat autem tunc temporis parva res regum regnique Francorum: Childericus enim eo tempore Merovei filius gentilium errori deditus, imperabat Francis: quod ex gestis veterum prudens lector cognoscere potest. Sanctus igitur Gildas triginta habens annos venit ad quamdam insulam quæ in Reuvisii pagi prospectu sita est, ibique aliquamdiu solitariam duxit vitam. Sed non post longum tempus, quum jam non posset accensa lucerna sub modio manere, sed super candelabrum, ut vicini quique ac noti ejus, tam prope quam longe claritatis illius lumine fruerentur; cœperunt hinc et inde venire ad eum et ejus magisterio et doctrinæ commendare filios suos erudiendos: quos omnes libenter suscipiens spirituali eos eruditione erudiebat. Veniens itaque ad quoddam castrum in monte Reuvisii, in prospectu maris situm, ibi potioris fabricæ construxit monasterium, atque in eo claustra cœnobitali ritu perfecit: ubi tantum ejus emicuit vita, ut plurimi infirmi ac debiles et leprosi, qui circumquaque erant, ad eum venientes sanitati ejus actionibus et meritis reddebantur, quod usque in præsens tempus facere non desinit in eodem loco ejus meritis omnipotens Deus.

17. Tunc denique construxit parvum oratorium super ripam fluminis Blaveti, sub quadem eminenti rupe, ab occidente in Orientem ipsam concavans rupem: et ad latus ejus dextrum erigens parietem, congruum fecit oratorium, sub quo de rupe emanare fecit fontem perlucidum. Quum vero fenestram orientalem ejusdem oratorii vitro claudere vellet B. Gildas, et vitrum ei deesset, prostratus in terra Dominum deprecatur. Surgens autem ab oratione, abiit ad quamdam rupem, et ex ipso Domino largiente optimum tulit vitrum. Molam quoque ibi fecit, cui triticum immisit ac manu vertit, quæ usque in præsens tempus in eodem loco servatur: et a fidelibus infirmis, operantibus cum Christo Sancti viri meritis, languores

ad eam expelluntur. Nec est silentio prætereundum et illud quod per eum fecit Dominus miraculum. Nam quum in cellam quadam die cum fratribus moraretur, venerunt ad eum hospites: quos libenter suscipiens, duxit ad orationem; ac deinde omnem eis adhibuit humanitatem: et lavans pedes eorum ac manus, quod habuit eum caritate dedit eis. Sed quum non haberet vinum quod eis tribueret, oratione facta jussit implere vasa vinaria aqua, dataque super eam benedictione, jussione divina in optimum vinum est conversa. Quam virtutem admirantes cuncti qui aderant, omnipotenti Domino gratias retulerunt, qui in evangelio suis fidelibus promiserat dicens; Opera quæ ego facio, et ipsi facient, et majora horum facient.

18. Quamvis autem talis ac tantus esset, ut per eum Deus tot miracula faceret, nulli tamen se præferebat, sed humilior omnibus esse videbatur. Licet vero Abbatis locum teneret, tamen ut sibi subditis exemplum humilitatis ostenderet; secundum divinum præceptum quod ait: Qui major est vestrum, erit minister; et ipse omnibus servire curabat. Et ne Domini Jesu surdus esset auditor dicentis: Dicite a me, quia mitis sum et humilis corde; satagebat etiam ipse et in hoc Domini Salvatoris obedire præceptis. Nam sicut de Moyse scriptum est, erat et ille mitissimus omnium illius temporis hominum. Sapiens quoque tam in doctrina quam in actione erat, verax in collocutione, in orationibus assiduus, pernox in vigiliis, jejuniis corpus macerans, in injuriis patiens, in colloquio affabilis, in eleemosynis largus, in omni bonitate conspicuus. Docebat quoque hæreticos post primam et secundam correptionem devitandos esse, eleemosynis autem peccata redimere prædicabat: esurientes satiare, sitientes potare, nudos vestire, infirmos et in carceribus positos visitare, mortuos sepelire, nulli malum pro malo reddere: jejunium amare, vigiliis et orationibus semper insistere. Sic clericos, sic monachos, sic etiam laicos doctor egregius instruebat: nihilque aliis quam quod ipse faceret præciplebat. Itaque omnibus omnia factus cum lugentibus lugens, cum gaudentibus erat gaudens. Erat itaque pater pauperum atque orphanorum, lugentium consolator, litigantes ad concordiam revocabat. Homicidas autem, adulteros, sacrilegos, fures, raptores,

cujuscumque conditionis essent arguebat, nullius personam verens. Et primitus quidem ex Evangelicis dictis atque Apostolicis et Propheticis eos terrens, deinde ad pœnitentiam revocans, Dei misericordiam confidenter promittebat eos promereri: si tamen digne pœniterent.

19. Denuò Sanctus vir a fratribus rogatus religiosis, qui ad eum e Britanniis venerant, post decem annos ex quo inde recesserat, scripsit epistolarem libellum, in quo quinque Reges ipsius insulæ redarguit, diversis sceleribus atque criminibus irretitos. Quam eleganter itaque et succincte eorum ignaviam commemoraverit, et nominatim unumquemque de suis nequitiis reprehenderit, huic paginæ addere placuit. "Enimvero" inquit "celabunt cives, quod non solum nostrorum, sed exprobrant jam in circuitu nationes? Habet etenim Britannia reges, sed tyrannos; judices habet, sed impios; sæpe prædantes et concutientes, sed innocentes; vindicantes et patrocinantes, sed reos et latrones; quamplurimas conjuges habentes, sed scorta et adulteras; crebro jurantes et perjurantes, voventes et continuo propemodum mentientes; belligerantes sed civilia et injusta bella agentes, per regionem quidem fures magnopere insectantes, eos autem qui ad mensam sedent latrones, non solum amantes, sed etiam remunerantes; eleemosynas largiter dantes, sed e regione immensum montem scelerum exaggerantes; in sede arbitrii sedentes, sed raro recti judicii regulam quærentes; innoxios humilesque despicientes; sanguinarios, superbos, parricidas, adulteros, Dei inimicos, si sors (ut dicitur) tulerit; hos qui cum ipso nomine delendi erant, ad sidera prout possunt efferentes, vinctos plures in carceribus habentes, quos dolose potius plus merito proterunt, catenis onerantes; inter altaria intrando demorantes, et hæc eadem paullo post, ac si lutulenta saxa despicientes." Et quæ sequuntur in dicta epistola. Nunc igitur, Domino adjuvante, ad id unde digressi fueramus redeamus.

20. Erat ergo in illis diebus quidam tyrannus nomine Conomerus in superioribus partibus illius regionis, perversa crudelitate et diabolica fraude seductus: qui hanc habebat consuetudinem, ut quotiescumque suam agnovisset conjugem concepisse in utero, statim jugulabat eam. Et quum jam multas interemisset mulieres nobili prosapia exortas, cœpe-

runt parentes earum multum super hoc contristari, et longius se ab eo submovere. Nullus itaque alicujus discretionis homo neque colloquendo, neque ullius negotii causa in qualicumque re illi adhærebat, neque mandata ei dirigebat, ut non particeps fieret malitiæ illius. Videns itaque se despici ab omnibus sancto Gildæ mandat, ut verborum ipsius petitionem perciperet. Verum sanctus vir calliditatem malitiæ ejus perspiciens, nullo modo assensum ei præbuit, sed longe promotus ab eo est: ne quolibet modo per interlocutionem ejus, nobiles et principes regionis illius penitus deciperentur. At ipse præfatus tyrannus, non valens pertingere ad hoc quod petebat, misit ad quendam principem, ut multi sunt testes fideles, nomine WEROCUM, mandans quatenus ei daret in conjugium filiam suam. Quod quum Werocus Venetensium comes audisset, statim ad internuncios ejus retulit, dicens: Quomodo possum dare filiam meam, mucrone domini vestri nefando interficiendam? Numquid non audivi stragem, quam fecit de mulieribus quæ sibi fuerant copulatæ? Nequaquam id faciam: filia enim mea mortem non incurret, dum ab ea potero eam propellere.

21. Regressi itaque nuncii ad prædictum maleficum retulerunt quæ eis Werocus dixerat. Ille autem non desistens ab hoc quod inceperat, iterum atque iterum ad Werocum mandat, dicens: Quoscumque volueris obsides vel fidejussores tibi dabo, tantum fac quod posco. Cui Werocus: Vana est petitio tua, et frustra rogitando laboras. Nisi enim beatum virum Gildam mihi fidejussorem dederis, minime quod quæris impetrabis: quia nisi per manum ipsius, eam nulli tradam. At ille mox nuncios misit ad B. Gildam, postulans ab eo ut quantocius veniret, et puellam fide sua de manu patris reciperet, et sibi conjugem legitimo traderet matrimonio. Sanctus itaque vir eorum verba renuens respondit dicens: Nostis quia dominus vester callidissimus est, et tyrannica feritate perversus: si consensero ei, et me fidejussorem posuerit, et post puellam occiderit, gravi lapsus sum peccato apud Dominum et parentes ejus vehementi orbatione prolis seduxi, atque intolerabili dolore tradidi congemiscendos. Sed vobiscum tamen proficiscar et utrorumque voluntates discutiam, parentum scilicet et ejus qui vos ad me direxit. Tunc veniens

simul cum eis reperit ipsos principes ob hujusmodi causam in unum convenisse. Et dum de hac re loquerentur inter se, ait pater puellæ beato Gildæ: Si manu tua susceperis filiam meam, tibi credam, tibi eam tradam. Quod si illam suscipere nolueris, hic nunquam habebit. Cui Beatus Gildas dixit: Mihi eam trade, et ego protectus Dei virtute, eam sanam restituam. Præfatus itaque tyrannus de manu sancti Gildæ recepit eam in conjugio sibi copulandam; beatus vero Gildas revertitur ad monasteriam suum, pollens claris virtutibus.

22. Peractis igitur nuptiis, cœpit tyrannus sponsam fovere dilectam: et ut cognovit eam concepisse in utero, cogitavit eam occidere solito more. Sed pertimescens jusjurandum, quod pactus fuerat beato Gildæ, dicit apud se non posse se fallere sanctum virum. Timebat enim iram Dei incurrere, si mulierem, quam de manu sancti viri Gildæ susceperat, nefando ense interimere conaretur. At diabolus e contra occasiones sibi ministrat, afferens non oportere eum in tantum sanctitatem beati Gildæ timere, ut quod facere decreverat, velut timidus et nullius audaciæ homo propter quemdam Monachum, ad effectum ducere dimitteret. Interea mulier pluribus indiciis percipiens animum ejus furibundum adversum se eo quod gravida esset, timore perterrita, in fugam latenter lapsa est. Quod ut cognovit vir ejus maleficus, majore jam ira succensus, insequutus est eam: quam quum invenisset juxta viam, latentem sub frondibus (erat enim ex itinere fatigata) exempto mucrone amputavit caput ejus, et sic demum ad domum suam reversus est.

23. Pater igitur illius audiens quod accidisset filiæ suæ, magno concussus dolore, sub magna festinatione mox misit ad beatum Gildam dicens: Redde mihi filiam meam, quia propter tuam intercessionem perdidi illam. Cognosce enim, quia qui in conjugio eam de manu tua accepit, proprio gladio eam jugulavit. Super hoc igitur sanctus vir valde commotus, concitus venit ad quamdam munitiunculam, ubi præfatus tyrannus habitabat, volens ab eo audire, utrum ipse conjugem suam (sicut rumor ferebat) interemisset. Verum tyrannus ubi sensit sanctum Gildam appropinquare, præcepit ostiario domus, ne ullo modo Sanctum virum ad se permitteret ingredi: sciebat enim se in Deum et in B. Gildam deliquisse, per hoc

quod uxorem suam occiderat. Sed quamvis hoc non ignoraret, orare tamen sanctum virum dedignabatur, ut suis precibus obtineret apud Deum, quatenus daret ei cor contritum et humiliatum, ad agendam pœnitentiam de malo quod egerat. Quum ergo Sanctus Gildas diu pulsasset ad portam tyranni, et nullus ei aperiret, sed potius ab his qui erant intus derideretur; oravit Deum si ejus vita in melius non esset mutanda, ut dignaretur malitiæ ejus finem imponere. Completa itaque oratione circuiens totam munitionem in qua pessimus tyrannus manebat, accepit plenum pugillum terræ, et projecit super illam habitationem, quæ statim, Deo volente, tota corruit.

24. Deinde abiit usque ad locum ubi exanime jacebat cadaver mulieris interfectæ prolem in utero habentis, et hoc modo oravit: Domine Deus, qui hominem ex limo terræ formasti et propter illum liberandum de potestate diaboli, in cujus se dominium injecerat propriæ libertatis arbitrio dum tuum transgressus est præceptum, filium tuum, quem ante sæcula ex æternitate genueras, mori voluisti; te invoco ut me exaudias. Exaudi, inquam, Domine, quia te in nomine unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi peto. Tuus enim filius magister noster Christus Jesus promittere dignatus est in se credentibus, si quid repeterent in nomine suo, quod aurem tuæ clementiæ non averteres ab illorum prece. Et facta oratione, accepit caput et adhæsit corpori trunco dicens: In nomine Domini nostri Jesu Christi, Trifina, tibi dico, surge et sta super pedes tuos et indica mihi quid videris. At illa continuo surrexit sana et illæsa ab omni corruptione; et respondens sancto viro dixit: Mox ut interfecta sum, Angelico sustentabar vehiculo, quasi ferenda et jungenda choro martyrum; sed tua vocatione reversa sum ad te. Tunc beatus Gildas duxit eam ad patrem suum, et accepta manu ejus dextera reddidit ei dicens: Ecce depositum quod mihi tradidisti: custodi eam ut filiam, et prolem, quem gestat in utero, diligenter fac enutrire, quum natus fuerit, donec ad intelligibilem ætatem perveniat. At illa sub jurejurando aiebat, quia nunquam te deseram, pater. Cui B. Gildas respondit: Non decet mulierem subsequi monachum quolibet modo; sed mane interim in domo patris tui donec parias, et quum

pepereris, inducemus te in monasterium virginum, ut cum ceteris virginibus vitam castimoniæ ducere possis. Tunc placuit ei viri Dei sermo, et remansit in domo patris sui paucis diebus.

25. Non multo post peracto tempore, quum mulier filium peperisset, nunciatum est ad B. Gildam: qui jussit puerulum baptizari, nomenque suum ei imponere fecit, et ablactatum liberalibus litterarum studiis erudiendum tradidit, matremque ejus in monasterio virginum una cum ceteris ancillis Dei permanere fecit. Quæ postea in castitate Deo serviens, in jejuniis et orationibus vitam ducens, tandem a Deo vocata, beato fine quievit, filius vero ejus et ipse clarus virtutibus et miraculis beatam quam duxerat vitam, beato fine complevit. Hunc ergo Britanni ob discretionem alterius beati Gildæ, non Gildam eum, sed Trechmorum vocant.

26. Et quia per miracula Sanctorum quæ in aure fidelium recitantur, omnium rerum Creator laudatur ac veneratur, qui in sanctis suis manens mira per illos operatur; dignum duximus scribere etiam virtutem, quam Dominus dignatus est operari per servum suum Gildam in plebe sancti Demetrii. Erat enim in præfata plebe stagnum, in cujus portu residebant latrunculi: qui nudos ac verberatos sæpe etiam semivivos permittebant abire illuc advenientes. De quorum igitur nequitia homines circumquaque ibi habitantes vehementer commoti, quum per se illos illiuc non valerent expellere, præsidium sancti exposcunt: qui perveniens usque ad os stagni, exorat Dominum ut concludat illius stagni aditum. Completa itaque oratione ex arena erectus est tumulus magnus, ubi prius malignorum ad insidiandum erat locus. Quod miraculum cernentes qui cum sancto viro illuc advenerant, Deum glorificaverunt, et sanctum Gildam deinceps in magna veneratione habuerun.

27. In eadem quoque regione est oratorium, quod incolæ vocant Mons Coherlahem, quod sonat interpretatum, Monasterium Nemoris. Quumque homines qui se faciebant illius terræ heredes, servis Dei ibi contemplativam vitam ducentibus sæpe injurias inferrent, asserentes illos de terra excolere, quæ circum oratorium sancti Gildæ adjacebat, plusquam eis ostenderat; vir vero Dei volens omnes quietam agere vitam,

accessit ad litus maris, et cum sanctis sibi adhærentibus, fixis genibus misericordem Dominum, qui facit in cœlo et in terra omnia quæ vult, orat devotus: surgensque ab oratione sanctissimus homo, baculum quem manu ferebat terræ impressit, et sic atrium sui oratorii circuivit. O quam bonus es Deus Israel his qui tibi recto sunt corde! Lucidissimus enim fons ad nutum Dei de loco ubi sanctus oraverat surrexit: et ad ostendendam certissimam metam atrii, secutus est vestigia sancti. Quod miraculum audientes fideles, etiam quidam usque in hodiernum diem hoc cernentes, omnipotenti Domino qui mira per sanctos suos operatur non minimas referunt laudes.

28. Quum vero disponeret misericors deus et B. Gildam a laboribus hujus mundi et ærumnis educere, et ad gaudia æterna quæ diligentibus se promisit, perducere; per visionem Angelicam ei dignatus est denunciare. Quadam enim nocte quum esset utique, ut antiqui affirmant, in amabili sibi insula Horata, ubi olim eremiticam duxerat vitam, apparuit ei in somnis Angelus Domini dicens: Audi et intellige, Domini Jesu Christi amice, quoniam exaudivit Deus orationes tuas, et vidit lacrymas tuas. Et ecce octava ab hodierna die, solutus sarcina carnis, videbunt spirituales oculi tui quod semper ab infantia desiderasti: videbis etenim in majestate sua desideratam faciem Domini Dei tui. Confirma ergo discipulos tuos in Dei timore et amore, et instrue eos solito more ut ejus præceptis obediant, atque operibus studeant ea implere, ut ad gaudia æterna quæ promisit possint pervenire.

29. Facto igitur mane, convocatis in unum discipulis dixit eis: Quoniam ego, filii carissimi, viam ingredior universæ terræ, dissolvi mihi expedit, ut Deum possim videre. Vos igitur estote imitatores Christi sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione Dei, et estote semper memores verborum ipsius. Nolite autem diligere mundum nec ea quæ in mundo sunt: mundus enim transit et concupiscentia ejus; Dominum vero Jesum Christum et ejus sermones toto corde diligite, quoniam ipse dixit: Si quis diligit me sermones meos servabit, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum. Videte itaque carissimi, quam magnum præmium, et quam optandum lucrum promittit nobis ipsa Veritas quæ est Christus. Ipse enim, ut dixit, est via, veritas et vita. Seipsum itaque nobis

daturus est. Non ergo negligamus ipsum habere, ipsum possidere. Habete autem et in vobis continuam caritatem, quia Deus caritas est, et qui manet in caritate in Deo manet, et Deus in eo. Humilitatem etiam studete habere et esse mites: quoniam Dominus in evangelio dicit: Dicite a me, quia mitis sum et humilis corde. Patientiam quoque semper habere mementote, nam in evangelio idem ipse loquitur: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Obedientes etiam estote sicut et Christus obediens fuit usque ad mortem. Estote vero misericordes sicut pater vester misericors est. Superbiam autem execrate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Avaritiam vero declinate quæ ab Apostolo idolatria nominatur: luxuriam quoque et ebrietatem fornicationemque fugite, quoniam sicut apostolus ait, neque ebriosi neque fornicatores regnum Dei possidebunt. Omnia ergo vitia quæ homines a regno Dei separant, omnimodis sunt fugienda vobis. Estote quoque sobrii et vigilantes in orationibus semper, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret. Cui resistite fortes in fide. Odium etiam invidiam tristitiamque de cordibus eradicare vestris satagite, et pro his longanimitatem, bonitatem, benignitatem habere mementote. Quatuor vero virtutes, sine quibus nemo sapiens esse potest, id est prudentiam, justitiam, fortitudinem atque temperantiam, semper habere curate.

30. His et similibus verbis per septem continuos dies, quamvis invalescente morbo jam jamque vir sanctus deficere videretur, discipulos tamen confirmare non cessabat suos. Octava vero die jussit se in oratorium duci, ibique oratione facta, Viaticum Dominici corporis suscepit. Deinde Discipulos protestatus est dicens: Per Christum vos filios meos moneo, ne contendatis pro corporis mei cadavere; sed mox ut spiritum exhalavero, tollite me, et in navim deponentes supponite humeris meis lapidem illum, super quem recumbere solitus eram: nemo autem ex vobis in navi mecum remaneat: sed impellentes eam in mare, permittite ire, quo Deus voluerit. Providebit autem Dominus sepulturæ mihi locum ubi fuerit ei placitum. Confido autem in Domino, quod in die resurrectionis resurgere me faciet cum ceteris. Deus autem pacis et dilectionis sit semper cum omnibus vobis. Et quum respon-

dissent omnes, Amen; reddidit spiritum quarto Kalendas Februarii, senex et plenus dierum. Discipuli vero illius tollentes corpus ejus, fecerunt sicut præceperat eis: sed hi qui de Cornu-Gallia venerant, qui plures erant, conabantur eum tollere, et in patriam suam transferre. Dum ergo inter se colloquerentur et facere disponerent, nutu Dei navis cum sancto corpore demersa est in profundum maris: illi vero per multos dies illud huc illucque requirentes, quum nullo modo invenire possent, ad propria sunt reversi.

31. Discipuli quoque ejus qui ex Reuvisii Cœnobio erant, per tres menses quum non possent et ipsi invenire eum, tandem consilio accepto, triduanum statuerunt ducere jejunium. Quo peracto cuidam ex eis revelatum est, quando et ubi inveniendus esset. Igitur quum dies Rogationum essent, et ipsi orationis gratia ad quoddam oratoriolum quod ipse in honore sanctæ Crucis construxerat venissent; invenerunt navem in æstuario quod vocatur Eroëst, id est Domus sanctæ Crucis, cum sancto corpore integro et illæso, sicut ab ipsis collocatum fuerat in navi. Videntes autem gaudio magno gavisi sunt: et lapidem quidem super altare ejusdem loci in testimonium posuerunt: corpus vero sancti viri cum hymnis et laudibus ad suum monasterium deferentes, maxima multitudine populorum prosequente, cum gaudio et lætitia magna: quoniam patronum et advocatum magnum patriæ suæ, et apud Dominum intercessorem invenerant. Dies autem illa, quæ est quinto idus Maii, ab illo tempore usque ad præsens tempus celeberrima colitur et servatur apud provinciales Venetenses. Plurimas etiam in illa die solitus est Dominus facere virtutes ad ejus sepulcrum, sicut et ipsi oculis nostris vidimus. Positum est autem corpus sancti viri in ecclesia quam ipse in antiquo castro Reuvisii construxerat, eadem qua præfati sumus die, ubi permulta annorum curricula servabatur et ab universa Britonum gente venerabiliter colebatur, quoniam innumerabiles a Domino fiebant virtutes.

32. Interfecto crudeliter ab impiis religioso Rege Salomone et dissidentibus inter seipsos Britannis, bellaque intestina gerentibus; aforis autem piratis Danorum universam Britanniam longe lateque depopulantibus; (nam eo tempore gens ipsa Galliarum quoque partes vastabant maritimas, et

quasi quadam grandinis intolerabili tempestate contorebat.) itaque Britannia quæ olim Letavia dicta fuit, sicut diximus, eo tempore tam a suis quam ab externis, crudeli modo vastabatur. Civitates, castella, ecclesiæ, domus, monasteria virorum atque Sanctimonialiam igni tradebantur, donec in solitudinem et vastam eremum omnino regio lata Dei judicio redigeretur. Eo tempore Alanus atque Pasquetenus frater ejus Veneticam provinciam regebant, quæ a Weroco Brogueret dicitur: eo quod occiso Belpoleno duce cum exercitu suo, effugato etiam alio Francorum duce Ebracario regionem ipsam viriliter defenderit: sed capto a Nortmannis Pasqueteno atque redempto, ac postea a quodam per insidias occiso, solus cum filiis prout poterat Alanus ipsam provinciam regebat. Ea tempestate duo monasteria virorum Lochmenech, id est locus monachorum; et locus S. Gildæ, effugatis habitatoribus, deserta sunt atque destructa: quorum habitatores conjuncti simul, compulsi sunt alienas petere regiones: atque in Brituricensi regione novas ponere sedes: secum deferentes Sanctorum corpora, Sanctarumque patrocinia quæ tunc temporis apud Britannos festa devotione, nimioque venerabantur affectu.

33. Moriacensi siquidem Cœnobio quod est Lochmenech præerat eo tempore Taneth abbas; Monasterium vero S. Gildæ regebat Daiocus venerabilis vitæ abbas. Hic sub altare hujus sanctæ ecclesiæ, reliquias B. Gildæ, octo scilicet de majoribus ossibus in sarcophago ipsius recondidit, quæ tempore nostro reperta sunt; cetera vero simul cum reliquiis S. Paterni Venetensis Episcopi et aliorum Sanctorum, cum libris et ornamentis monachi secum transtulerunt. Simili modo ex omni Britannia Sanctorum corpora per diversas regiones sunt dispersa.

34. Quum autem omnipotenti Domino complacuisset, ut et ecclesiæ Sanctorum in Britannia restaurarentur et gens Brittonum, quæ in alienis regionibus misero modo exulabat, ad proprias rediret sedes, resumunt vires iterum Britanni: et qui intra regionem remanserant et qui dispersi fuerant per regiones collecti in unum, sumunt arma, expugnant viriliter hostes suos, terra marique effugant et a cunctis finibus suis expellunt. Eo tempore erat comes in Redonensi civitate Juchael qui et

Berengarius dicebatur: hic habuit filium, nomine Conanum, illustrem et bellicosum virum, ex quo ortus est Gaufredus vir et ipse in armis strenuus qui totius Britanniæ monarchiam tenuit. Hic ergo rogavit Gauzlinum Floriacensis tunc monasterii abbatem, qui etiam postea Biturícensi ecclesiæ præfuit archiepiscopus, ut transmitteret sibi Felicem Monachum ad restauranda monasteria quæ erant in sua regione solotenus destructa. Anno igitur Dominicæ incarnationis millesimo octavo missus est Felix a supradicto Abbate ad Gaufredum comitem, qui honorifice ab eo susceptus est atque prædicta Cœnobia ei donavit cum omnibus appendiciis suis, rogans et multum deprecans, ut omni studio reædificaret ea, promisitque plurima se ei largiturum dona, quum de itinere rediisset quo festinabat ire. Properabat enim eo tempore idem Dux Romam ire gratia orationis: ivit itaque sed non rediit, quia in ipso itinere mortuus fuit. Commendaverat autem ipse dux supradictum Felicem dum proficisceretur conjugi nobilibusque suis, fratri etiam suo Judicaeli episcopo Venetensi, in cujus diœcesi ipsa monasteria erant.

35. Sed libet nunc retro redire et Beati Pauli Episcopi in ipso factum referre miraculum. Quum esset idem Felix in supradicto Floriacensi Cœnobio tempore Abbonis Abbatis, et languore gravi deprimeretur et desperatus a medicis nullo modo vivere crederetur, apparuit ei vigilanti et oranti Beatus Paulus Episcopus assistens ante lectum ipsius cum magno lumine eique dixit: Quomodo te habes frater? vel ubi te tenet hoc malum? At ille; Quis es Domine? Ego, inquit, sum Paulus Episcopus quem quærebas. Domine ecce, ait, in hoc latere me diu tenet malum: et ostendit ei locum. At ille appropinquans digito leniter de latere ejus putrefactam abstulit costam, et ei ad lumen* lampadis ostendit dicens: Hæc amplius non te nocebit. Et hoc dicens projecit eam, et ab admirantis oculis cum lumine suo disparuit; odor vero suavissimus permansit tota nocte in eadem domo. Sanus itaque quum esset factus, nemo prævenit eum ad vigilias nocturnas: mirantur omnes quem sperabant jam mortuum vivere, et interrogant quomodo sanatus fuerit: ille a Beato Paulo se visitatum, et quid sibi dixerit, qualiter etiam de latere suo fractam putrefactamque

abstraxerit costam, et, En illam, inquit, et elevans a terra omnibus ostendit eam. Mirantur cuncti factum, simulque laudes Domino cum sonitu reddiderunt cymbalorum. Sed ad narrationis ordinem redeamus.

36. Post mortem autem GAUFREDI ducis, quum redire voluisset FELIX ad suum Monasterium, HADEGOGIS Comitissa non permisit illum ire. Sed multis precibus rogavit ut maneret, et perficeret ea quæ vir suus in restaurandis Cœnobiis inchoaverat facere. Retentus igitur a Comitissa et consiliariis ejus, maximeque ab Episcopo Venetensi Judicaele, qui eum unice diligebat, primo quidem parva erexit habitacula in supradictis locis. Erant vero ibidem Ecclesiæ sine tectis et ex parte dirutæ, et inter ipsos parietes annosæ arbores creverant, sed et ostia ipsa quædam concluserant. Nulla ibi tunc habitationis domus erat, nulla hominis conversatio, sed erant in ipsis etiam Ecclesiis cubilia ferarum. Videbatur ergo omnibus laboriosum valde et difficile aggredi tam immensum opus: sed ille habens fiduciam in Domino, non dubitavit invadere illud, nec fuit spe sua frustratus. Nam infra paucos dies convenerunt ad eum optimi et religiosi viri: quorum adjutorio et Ecclesias restauravit, et domos ædificavit, vineas plantavit, atque pomaria: ab his etiam pueri enutriti in Dei servitio fuere.

37. Per idem tempus Britanni iterum in seditionem versi, bella commoverunt. Nam rustici insurgentes contra dominos suos congregantur: at nobiles juncto secum Comite ALANO agmina rusticorum invadunt, trucidant, dispergunt, persequuntur, quoniam sine duce et sine consilio venerant in prœlium. Deinde quidam nobilium insurrexerunt contra Comitem, sed non prævaluerunt, quoniam ipse vir ignavus et sine scientia non erat. Inter hos tumultus Felix, quoniam non poterat quiete et pacifice vivere, statuit ad Monasterium suum redire, nam sedecimum annum agebat, ex quo ab Abbate suo ibidem transmissus fuerat: conatum vero ipsius prævenit Hadegogis Comitissa. Misit namque per quemdam virum qui cum eo pergebat nomine FILIM, epistolam ad Abbatem illius, rogans ne ullomodo eum retineret; sed Abbatis ei benedictionem daret, et ad se illum iterum transmitteret: quoniam filii ejus Alanus et Eudo jam

adulti parati erant perficere omnia, quæ pater eorum ei promiserat.

38. Quum igitur legisset GAUZLINUS Abbas epistolam, vocat Felicem Monachum, interrogatque ad quid venerit, vel cur dimiserit loca ipsa, et congregationem quam ei commiserat. Ille, Quoniam, inquit, nec pacifice, neque cum quiete possum ibi Deo servire. Cui Abbas: Tu autem in tua putas habere patria, quod Christus non habuit in sua? Si igitur ad Christum vis pervenire, debes sicut et ille ambulavit et tu ambulare. *Per multas enim tribulationes*, sicut dicit Apostolus, *oportet nos intrare in Regnum Dei.* Ergo patienter carissime fer molestias ubicumque fueris, et esto nobis obediens sicut in tua professione Deo vovisti: et suscipe curam Abbatis atque benedictionem, ut cum ipsis quibus te præesse voluimus pervenire valeas ad æternam vitam. Sed quum ille se excusaret, et nullo modo hoc facere se posse diceret; Abbas qui erat, sicut diximus, Episcopus, arreptum eum invitum ad altare duxit, atque ad Abbatis officium promovit quarto nonas Julii. Accepta itaque Felix jam Abbas, tam Abbatis sui quam cunctæ congregationis suæ benedictione revertitur, commendatitias secum deferens litteras principibus Britanniæ et Episcopo Venetensi. Quum autem dubitaret quem potiorem locum de duobus statueret sedem Abbatiæ habere, ducem ALANUM, Episcopumque Venetensem super hac re consuluit. Illi convocatis nobilibus viris, aliquibus etiam episcopis, statuerunt locum sancti Gildæ, qui erat antiquior et terræ fertilitate, frumenti etiam et vini arborumque pomiferarum abundantior, diversorum quoque magnorum pisçium generibus, suis temporibus affluentior.

39. Erat autem in eodem loco, ipso tempore quidam Dei servus, solitariam vitam ducens, nomine EHOARN, super quem nocte irruentes latrunculi, cum ex adhærenti Ecclesiæ domo extraxerunt. Quidam vero ex ipsis LEOPARDUS cognomine arripiens securim, super limen Ecclesiæ cerebrum illius excussit. Qui mox correptus a dæmonio, in terram corruit, atque quum surrexisset, cultellum accipiens seipsum in pectore vulneravit: et nisi cito a sociis suis fuisset defensus semetipsum interfecisset. Ligatus igitur ab ipsis domum

reversus est, sed numquam postea sensum recepit. Vidimus namque eum per viginti annos nullo tegi indumento, non tunica, non camisia, non calceamento: sed miro modo æstate et hyeme nudum incedere. Huic si quis pro misericordia aliquod indumentum porrexisset, ille si forte sub arbore sedisset, vel in quolibet loco, non discedebat, donec ipsum indumentum omnino discidisset. Et siquidem laneum vel lineum fuisset, in ipso loco diffilabat eum; si vero pelliceum, et ipsum ad nihilum redigebat. Itaque et æstatis immensos calores atque intolerabilia hyemis frigora, sicut diximus, per multos annos nudus incedens domi forisque pertulit. O ineffabilis Christi clementia! O bonitatis et misericordiæ ipsius immensitas! O Beati Gildæ gloriosa merita, quæ sic in uno eodemque homine et puniunt crimina, et impios castigant, ne similia facere præsumant, ne similiter puniantur. Credimus autem virum illum, per hoc quod Deus non vindicat bis in id ipsum, salvum pro Dei misericordia fuisse.

40. Festivitas Beatissimi Gildæ, qua de mari translatum est corpus ejus, appropinquabat, et populus undique confluens ad diem festum occurrere festinabat. Tunc quidam qui diu in lecto jacuerat gravi detentus infirmitate, quum videret vicinos et amicos suos properare ad diem festum, clamabat ut se ad sanctum locum ducerent. Dicebat enim, quod si sancti viri sepulcrum contingere meruisset, mox sanitati redderetur: hoc se credere, hanc fidem se habere testabatur. Adductus itaque ab amicis est, et ante sepulcrum B. Gildæ positus. Quum vero vigiliæ solemniter celebrarentur, et ille ante sanctum jaceret sepulcrum, subito se extendens in mortui modum diriguit, plangere cessavit, ejus oculi eversi erant, pedes, manus, pectus frigescebant, et toto corpore mortuus esse videbatur. Populi multitudo quæ circumdederat, conclamabat, Quoniam mortuus est, educite eum foras. Igitur vociferantibus illis et circa eum magis magisque se comprimentibus, quum nemo neque manum ponere, neque ad eum præ multitudine accedere per tres fere horas posset, tandem ascendens quidam ex Monachis, Junior nomine, et accipiens baculum Sancti in manu sua, cum tertio signavit cum baculo signo Sanctæ Crucis. Illico mirantibus

cunctis erexit se, atque dixit: Numquid non vidistis Beatum Gildam stantem super istum lapidem, et sua me manu erigentem? Tunc in conspectu omnium sanus atque gaudens surrexit, et manu sua deferens candelam super altare posuit: et qui aliorum manibus ad sanctum deductus fuerat sepulcrum languens, suis pedibus domum sanus revertitur gaudens. Hanc vero virtutem quum postea narrarem nobilibus quibusdam ante Ecclesiam Plomorcat, ille affuit, et jurejurando affirmabat ita fuisse, sicut dicebam.

41. Notissima res est et per cunctas partes Britanniæ vulgata, ut si in parochia, vel etiam in aliqua regione mortalitas incubuerit, illius habitatores ad hujus locum sanctissimum confugere, atque a Deo ibidem sine dubio præstolari remedium. Veniebat pro eadem causa de Ilfintinc multitudo plebis; sed unus ex ipsis, nomine DONGUAL, subito eadem clade percussus cecidit, et ante Ecclesiam Sarthau remansit, socii vero ipsius quum ad sanctum venissent locum, rogaverunt me ut caballum quo eum deferrent transmitterem: quod et feci. Adductus itaque est, sed quia stare non poterat, in domo hospitum collocatus est. Erat autem ad videndum horribilis, et sanguinem vomens. Nemo eum usque in crastinum vivere sperabat, sed jam jamque mori expectabatur. Hunc visitatura cuncta congregatio venit, oratque pro eo Dominum, et oleo sancto perungit. Hic itaque ab illa hora paulatim ad se rediit, et vires recepit, et post aliquos dies ex integro sanitati est redditus. Socii ejus ad propria redeuntes, uxori ejus mortuum eum fuisse, et apud Sanctum Gildam sepultum dixerunt. Venit illa eleemosynas pro anima viri sui factura, sed quem sperabat mortuum, invenit non solum viventem, verum etiam sanissimum. Sic, sic operaris, Deus noster, in Sanctis tuis, atque mirabilia magna solus facis. Revertitur itaque vir ille cum uxore sua gaudens atque sanus, qui venerat mœstus et moribundus. Hunc ego nuper vidi sanum et gratias referentem Deo, et beati Gildæ virtutes magnificantem, qui etiam ea de se recordatur, quæ enarravimus.

42. Nec prætereundum silentio est, quas eodem tempore priores nostri, qualesque humani generis inimici in hoc sacro Cœnobio pertulerint molestias. Videns namque ille antiquus

hostis quod servi Dei locum desertum incolere cœpissent, atque se ab eo quem diu possederat, loco diu deserto expellere deberent; ad suas antiquas revertitur artes, et quos Dei virtutes videbat munitos, phantasmatibus et nocturnis terroribus eos effugare omnibus modis conabatur. Nam nocte quadam dum puériles Monachi ad mensam sederent et psalmos firmarent, adversarius adfuit, alludens lumini candelæ apparuit, extendensque frequenter manum inter duos puerulos, hanc denuo retrahens, et iterum extendens atque iterum retrahens, et hoc donec candelæ deficeret lumen, indesinenter faciens. Species vero brachii atque manus quæ solummodo videbatur, erat nigra et horrida pilis. Pueri timore exterriti ac perturbati erant, alter puerorum RATFREDUS, alter vero MANGISUS vocabatur: tertius vero adolescentulus qui eos docebat RANNULFUS dicebatur. Senex, igitur qui eos servabat nomine JOVETHEN, videns quæ fiebant et timore pueros perterritos, dicebat eis: Signate vos pueri, signate vos signo sanctæ Crucis, et psalmos Davidicos decantate. Improbus vero dæmon consumptam extinxit candelam, et se in risum movens, per acervum lapideum qui juxta erat proruens, terrorem immensum ex sonitu lapidum concussit: deinde scutulas quæ in Refectorio erant positæ, tota nocte movens atque removens, inquietam habitatoribus noctem reddidit: vasculum vero quod juxta erat positum vino repletum dum minister requisisset, vacuum invenit, neque ullum vestigium ubi in terram defluxerit repertum est. FELIX abierat: qui quum venisset, et a Fratribus quæ præterita nocte pertulissent phantasmata audisset, acceptam aquam cum sale benedixit, et in circuitu et intus aspersit: atque ab illo die per Dei gratiam quieta habitatio permansit.

43. Fuit tempore illo inter priores hujus sacri Cœnobii Monachus quidam nomine GINGURIANUS, laicus quidem, sed Spiritu Sancto, omnibusque virtutibus plenus. Hic quum aliquamdiu innocentem et simplicem vitam agens, in monasterio Deo deservisset, et ejus patientiam per molestiam corporis comprobare, aliisque in exemplum ostendere Dominus decrevisset, per Spiritum Sanctum ei revelare dignatus est finem vitæ suæ. Venit itaque quadam die ante Abbatem Felicem atque omnem congregationem, humiliter

satisfaciens, et petens ab omnibus sibi veniam dari. Dum igitur in circuitu tamquam innocenti et simplici viro respondissent: Dimittat tibi Dominus ignorantias tuas, atque ab omnibus peccatis tuis te absolvat; Scitote ergo, inquit ille, carissimi Fratres, quia ab hodierna die neque ambulare inter vos, neque manere potero. Rogo caritatem vestram, ut vestris orationibus me commendetis Deo, et oleo sancto ungatis. Mirantur omnes quod quem sanum videbant ungi se rogaret. Ille autem rogabat, instabat, ut quamdiu loqui poterat, ungeretur. Post Capitulum autem detulit omnia utensilia atque ferramenta sua, et posuit ante pedes Abbatis, dicens: Domine, ecce obedientiam quam mihi servare præcepisti, commenda eam alicui ex Fratribus. Fuerat enim ipse beatus vir custos alvearii ab initio conversionis suæ, habens sub cura sua plurima apum vasa. Deinde quum missa celebraretur, post pacem ad sanctum accedens altare Communionem sanctam de manu Sacerdotis accepit, ac post ambas manus ad pectus adducens, juxta gradum altaris se extendens recubuit, atque inter manus eductus est in domum infirmorum, ubi statim sicut postulaverat a Fratribus, oleo sancto unctus est, atque ab illo die, sicut prædixerat, per totum annum paralysi solutus; in lecto jacens neque in latere altero se vertere, neque manum ad os ducere potuit.

44. Per annum vero unum ei manifeste Dominus per Angelum suum dignatus est obitus sui diem denunciare: qui mane Riaulum monachum ad se vocavit, eique dixit: Dic rogo Frater omni congregationi nostræ, ut gratias *Deo* semper agant, et in Domino jugiter gaudeant: et noverint pro certo quoniam ad nocturnas vigilias sanctum Michaelem Archangelum secum hac nocte habuerint, qui, antequam omnino vigiliæ sonarentur, in specie pulcherrimi infantis mihi cum maximo lumine apparuit, et quis esset dixit. Et adjecit, Ne timeas, inquit, sed præpara te, quia cum luce hujus diei de corpore tuo exibis ad meliorem vitam: ac deinde per fenestrem orientalem, cum suo lumine Ecclesiam intravit: et quamdiu vigiliæ celebrabantur, præclarum illud lumen ab Ecclesia non recessit. Nunc ergo, carissime Frater, nuncia Fratribus nostris quæ tibi dixi, et quod gratias caritati eorum refero, quia obsequium mihi per totum istum

annum exhibuerunt. Obsecro autem, ut communionem sanctam mihi deferas, atque ab hora vespertina obitum meum observes. Igitur post Vesperas vocavit servitorem suum eique dixit: Voca fratres meos ad me, quia jam de hac vita exeo. Omni itaque congregatione ad eum coadunata, de hac vita eadem qua prædixerat hora migravit ad Dominum quarto Kalendas Octobris.

45. Vir quoque vitæ venerabilis et memoria dignus eisdem temporibus in hoc sacro Cœnobio refulsit GULSTANUS. Hic etiam laicus erat, sed psalmos et orationes, quas memoriter didicerat, nocte dieque ante Deum decantare non cessabat, pernox in vigiliis: ita ut etiam decrepita ætate, vix eum vidisses tribus horis æstate aut hyeme in lecto jacere. Hic vero in adolescentia sua a piraticis prædonibus est separatus per Felicem qui eo tempore in Ossa Insula eremiticam necdum Monachus ducebat vitam: ipsam quoque quam eo tempore ab eo didicerat, semper dilexit usque ad finem vitæ suæ ducere vitam: parcus in cibis et in potu, in vigiliis et oratione assiduus. Hujus itaque viri merita Dominus declarare dignatus est etiam in vita sua: nam longe lateque laudes et præconia ipsius in ore omnium navigatorum hujus regionis resonabant. Plurimas namque per eum Dominus dignabatur operare virtutes et miracula, ita ut enarrare vel dinumerare ea vix aliquis posset. Defunctus autem est quinto Kalendarum Decembris apud Bellum videre Castrum, ubi pro utilitate Monasterii sui venerat, in domo Monachorum sancti Petri Maliacensium. Sed ubi voce præconis fuit auditum, quod beatus Gulstanus de hac vita migrasset, media enim nocte transierat, continuo de lectulis dissilientes viri nobiles, simul cum matronis et cunctis qui audiebant, certatim festinabant ire cum cereis et lampadibus, ut obsequium ferrent viro Dei: ita ut vix posset ipsa domus continere multitudinem. Videntes itaque monachi sancti Philiberti multa ornamenta, pecuniam quoque copiosam et cereorum diversam multitudinem circa corpus viri Dei aggregari, persuaserunt omnibus qui convenerant ut ad ecclesiam suam sanctum corpus deferrent. Sed resistentibus monachis, in quorum hospitio defunctus fuerat, famulis etiam contradicentibus ne ab illa domo moveretur, donec illud possent ad suum reducere Monas-

terium; illi e contrario, concitata multitudine, rapientes illum de domo illa, cum omni apparatu suo et luminibus ad ecclesiam deportaverunt, et immensam quæ offerebatur per triduum pecuniam colligentes, post tertium diem sepelierunt eum. Igitur quum ad Monasterium ejus hæc nunciata fuissent, VITALIS Abbas illuc perrexit, et ut corpus Monachi sui sibi redderetur, humiliter rogavit. Sed illi, non sancti viri dilectione, sed potius amore pecuniarum, quæ quotidie ad ejus undique deferebantur sepulchrum, nullum reddiderunt responsum. Ille ad Episcopum Pictavensem ISEMBARDUM abiit, clamorem ferens de injuriâ ablati sibi corporis Monachi sui. Episcopus quia inobedientes præceptis suis ipsi Monachi fuerant, præcepit eos cum suo Abbate ad synodum suam venire, Abbatem etiam Vitalem præcepit adesse. Quum ergo venissent et in synodo utrique eorum causam dixissent: Episcopus præcepit Abbatibus atque canonicis nobilibus qui aderant ut . . . . . .

Cetera desunt.

INSCRIPTIONES NUMMORUM ROMANORUM DE BRITANNIA.

CLAUDIUS. [A. D. 41—54.]

1. TI. CLAUD. CAESAR AUG. P. M. TR. P. VI. IMP. XI. = DE BRITANNIS
2. TI. CLAUD. CAESAR AUG. GERM. P. M. TR. P. = DE BRITANNIS
3. TI. CLAUDIUS CAESAR AUG. F. BRITANNICUS = S. C.

HADRIAN. [A. D. 117—138.]

4. HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. = ADVENTUS AUG. BRITANNIÆ
5. HADRIANUS AUG. COS. III. = BRITANNIA
6. HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. = EXERC. BRITAN.
7. HADRIANUS AUG. COS. III. = BRITANNIA
8. HADRIANUS AUGUSTUS COS. III. = PONT. MAX. TR. POT. COS. III. P. P. — BRITANNIA

ANTONINUS PIUS. [A. D. 138—161.]

9. . . . . = BRITAN.
10. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. III. = IMPERATOR II. — BRITAN.
11. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. III. = BRITANNIA
12. ANTONINUS AUG. PIUS. P. P. TR. P. . . . = IMPERATOR II. — BRITAN.
13. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. III. = BRITANNIA
14. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. III. = IMPERATOR II. — BRITAN.
15. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. III. = IMPERATOR II. — BRITANNIA
16. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. = IMP. II. TR. PO. COS. III.
17. ANTONINUS PIUS AUG. P. P. TR. P. COS. III. = BRITANNIA COS. IIII.

COMMODUS. [A. D. 180—192.]

18. M. COMMODUS ANTONINUS AUG. PIUS BRIT.=BRITANNIA P. M. TR. P. X. IMP. VII. COS. IIII. P. P.—S. P. Q. R.
19. M. COMMODUS ANTONINUS AUG. PIUS BRIT.=P. M. TR. P. X. IMP. VII. COS. . . . —VICT. BRIT.
20. M. COMMODUS ANTON. AUG. PIUS BRIT.=P. M. TR. P. X. IMP. VII. COS. IIII. P. P.—VICT. BRIT.

SEVERUS. [A. D. 193—211.]

21. L. SEPT. SEVERUS PIUS AUG.=P. M. TR. P. XVIII. COS. P. P.
22. L. SEPT. SEVERUS PIUS AUG.=VICTORIAE BRITANNICAE
23. SEVERUS PIUS AUG. BRIT. =VICTORIAE BRIT.
24. L. SEPT. SEVERUS PIUS AUG.=VICT. BRIT. P. M. TR. P. XIX. COS. III. P. P.
25. SEVERUS PIUS AUG. BRIT. =VICTORIAE BRITANNICAE
26. SEVERUS PIUS AUG. BRIT. =VICT. BRIT. P. M. TR. P. XIX. COS. III. P. P.
27. SEVERUS PIUS AUG. BRIT. =VICTORIAE BRIT.

CLODIUS ALBINUS. [A. D. 193—197.]

28. IMP. CAES. CL. SEPT. ALBIN. AUG.=S. P. Q. R. P. P. OB. C. S.

[*Nummorum sequentium facies obversæ omissæ sunt.*]

29. APOLLINI COS. II.
30. FORT. REDUCI COS. II.
31. PROV. AUG. COS.
32. SAECULO FRUGIFERO COS. II.
33. CLEMENTIA AUG. COS. II.
34. FELICITAS COS. II.
35. FIDES LEGION. COS. II.
36. FORTITUDO AUG. INVICTA
37. FORTUNA AUG. COS. II.
38. GEN. LUG. COS. II.
39. JOVI VICTORI
40. JOVIS VICTORIAE COS. II.
41. MINER. PACIF. COS. II.
42. MONET. AUG. COS. II.
43. PAX AUG. COS. II.
44. ROMAE AETERNAE
45. SAECULI FEL. COS. II.
46. SALUTI AUG. COS. II.
47. SPES AUG. COS. II.
48. SPES COS. II.
49. S. P. Q. R. P. P. OB C. S.
50. VICT. AUG. COS. II.
51. VIRTUTI AUG. COS. II.
52. CONCORDIA

CARACALLA. [A.D. 198—217.]

53. M. AUREL. ANTONINUS PIUS AUG. = VICT. BRIT. TR. P. XIIII. COS. III.
54. M. AUREL. ANTONINUS PIUS AUG. = VICTORIAE BRITTANNICAE
55. ANTONINUS PIUS AUG. BRIT. = VICT. BRIT. TR. P. XIIII. COS. III.
56. ANTONINUS PIUS AUG. BRIT. = VICTORIAE BRITANNICAE

GETA. [A.D. 209—212.]

57. IMP. CAES. P. SEPT. GETA PIUS AUG. = VICTORIAE BRITANNICAE
58. P. SEPTIMIUS GETA PIUS AUG. BRIT. = VICTORIAE BRITTANNICAE
59. P. SEPT. GETA PIUS AUG. BRIT. = VICT. BRIT. TR. P. III. COS. II.
60. P. SEPTIMIUS PIUS AUG. BRIT. = ADVENTUS AUGUSTI
61. P. SEPTIMIUS GETA PIUS AUG. BRIT. = VICTORIAE BRITTANNICAE
62. P. SEPTIMIUS GETA PIUS AUG. BRIT. = VICT. BRIT. TR. P. III. COS. II.

DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS. [A.D. 283—304.]

63. MAXIMIANUS P. F. AUG. = SALUS AUGGG. M[*oneta*] L[*ondinensis*]

CARAUSIUS. [A.D. 287—293.]

64. ADVENTUS AUG.
65. ADVENTUS AUG.—M. L.
66. ADVENTUS AUGG.
67. CONCORDIA AUG.
68. CONCORDIA MILITUM
69. CONCORDIA MILITUM—RSR.
70. CONCORD. MILIT.—RS.
71. CONSERVATORI AUGGG.—ML.
72. EXPECTATE VENI—RSR.
73. FELICITAS—PSA.
74. FIDEM MILITUM NN.
75. FORTUNA AUG.
76. LAETITIA AUG.—RSR.
77. LEG. IIII. FL.—MRS.
78. LEG. IIII. F.—C.
79. MONETA AUG.
80. ORIENS AUG.—RSR.
81. PAX AUG.—ML.—L.
82. PRINCIPI JUVENT.
83. RENOVAT ROMA.

84. VIRTUS CARAUSI=ROMANO RENOVA.
85. ROMAE AETERNAE—CXXI.
86. SALUS AUG.
87. UBERTAS AUG.—SR.
88. VOTO PUBLICO—MULTIS XX. IMP.—RSR.
89. VOTUM PUBLICUM
90. ABUNDANTI AUG.
91. ADJUTRIX AUG.
92. ADVENTUS CARAUSI.
93. AEQUITAS AUG.
94. APOLLINI CO. AUG.—MSC.
95. APOLLINI CONS.—MC.
96. COHH.—ML.
97. COHR. PRAET.
98. COMES AUG.—C.
99. COMES AUGGG.—MLXXI.
100. COS. IIII.
101. DIANA
102. DIANAE CONS. AUG.—XX.
103. FELICIT. PUPLI—C.
104. GENIO AUG.
105. GENIUS EXERCIT.
106. GERMANICUS MAXU—L.
107. HERCULI INVICT.
108. HERCULI PACIFERO
109. HILARITAS AUG.—ML.
110. HILARITAS AVGGG.
111. INVICTUS
112. INVICTUS AUG.
113. I. O. X.
114. IOVI AUG.—S. F.—ML.
115. IOVI CONSER. AUG.
116. IOVI CONS.
117. IOVI STATORI
118. LAETITIA AUGGG.—S. P. —C.
119. LEG. IIXX. PRIMIG.—ML.
120. LEG. II. AUG.—ML.
121. LEG. II. PARTH.—M.
122. LEG. IIII. FLAVIA P. F.
123. LEG. VII. CL.—ML.
124. LEG. VIII. AUG.—ML.
125. LEG. XXI. ULPIA
126. LEG. XXV. V.
127. MARTI PACIFERO—SC.—C.
128. MARS VICTOR.—SC.
129. MARS ULTOR
130. MONETA AUG.—MC.
131. MONETA AUG.—MSP.
132. MONETA AUGGG.—SP.—C.
133. MONETA AUGG.
134. PACATOR ORBIS
135. PAX AETERN. AUG.
136. IMP. CARAUSIUS P. F. AUG.=PAX AUG.—CXXI.
137. PIETAS AUGGG.—L. F.—MC.
138. RESTITUT. SAECULI—C.
140. ROMANORUM RENOV.
141. SAECULARES AUG.
142. SAECULARES AUGG.
143. SAECULI FELICITAS
144. SALUS AUGGG.—SP.—C.
145. SECURITAS ORBIS
146. SOLI INVICTO—VC.
147. TEMP. . . . FELICITAS
148. TUTELA . . . . P. . . . .
149. VICTORIA AUG.—CXXI.
150. VICTORIA AUGG.— +
151. VICTORIA GER.
152. VIRTUS AU.
153. VIRTUS AUGG.

154. VIRTUTE AUG.—SP.—C.
155. VIRTUTI AUG.
156. VIRTUS IM. AUG.—L.
157. VIRTU. AUG.—XX.
158. VITAVI.
159. VOTUM PUBLIC.—XX. IMP.—RSR.
160. CARAUSIUS ET FRATRES SUI=PAX AUGGG.—SP.—C.

ALLECTUS. [A. D. 293—296.]

161. IMP. ALLECTUS P. F. AUG. =PAX AUG.—SA.—ML.
162. ADVENTUS AUG.—SPC.
163. COMES AUG.—ML.
164. ORIENS AUG.—ML.
165. PAX AUG.
166. PROVIDENTIA AUG.—SP. MSL.
167. PROVIDENTIA DEORUM—SP.—MSL.
168. SALUS AUG.—ML.
169. SPES AUG.—ML.
170. VIRTUS AUG.—MSL.
171. COMES AUG.
172. DIANAE REDUCI
173. FELICITAS SAECULI—SP.—C.
174. FIDES MILITUM—SP.—C.
175. HILARITAS AUG.—SP.—ML.
176. HILARITAS AUG.—SA.—M.
177. LAETITIA AUG.—SP.—CL.
178. MONETA AUG.—SP.—C.
179. PIETAS AUG.—SA.—ML.
180. ROMAE AETERN.
181. SALUS AUG.
182. TEMPORUM FELICIT.—SP.—C.
183. VIRTUS AUG.—SA.—ML.
184. VIRTUS AUG.—QC.
185. VIRTUS AUG.—QL.

CONSTANTINUS MAGNUS. [A.D. 311—337.]

186. CONSTANTINUS AUG.= BEATA TRANQUILLITAS—VOTIS XX.—PLON. [*pecunia Londinensis*]
187. CONSTANTINUS AUG.= SARMATIA DEVICTA—PLON.
188. CONSTANTINUS P. F. AUG. =SOLI INVICTO COMITI= MLON [*moneta Londinensis*]
189. CONSTANTINUS AUG.= VIRTUS EXERCIT.—VOT. XX. —PLON.
190. CONSTANTINUS AUG.= PROVIDENTIAE AUGG.—PLON.

FAUSTA. [A.D. 307—326.]

191. FLAV. MAX. FAUSTA AUG. =SALUS REIPUBLICAE—PLON.

CRISPUS. [A. D. 317—326.]

192. FL. IUL. CRISPUS NOB. CAES.=PROVIDENTIA CAESS. —PLON.

193. IUL. CRISPUS NOB. C.= VOT. X.—CAESARUM NOSTRORUM—PLON.

194. CRISPUS NOBIL. C.= BEATA TRANQLITAS—VOTIS XX.—PLON.

CONSTANTIUS JUNIOR. [A: D. 323—361.]

195. FL. IUL. CONSTANTIUS NOB. C.= PROVIDENTIAE CAES.—PLON.

HELENA JULIANI. [A.D. 355—3 . .]

196. FL. HELENA AUGUSTA= SECURITAS REIPUBLICAE— PLON.

EX

INSCRIPTIONIBUS LAPIDUM

EXCERPTA

QUÆ AD BRITANNIAM PERTINENT.

---

1. [b]TI. PLAVTIO. M. F. AN.* | SILVANO. AELIAN* | . . . . | LEGAT. ET. COMITI. CLAVDII. | CAESARIS. IN. BRITANNIA.[c] . . .

2. [d]CIV * * ID * | REGI. SACERD. FLAM. * | PATRIC. LEG. CAESARIS. PRO * | CLAVDI IN BRITANNIA. . . .

3. [e]C. GAVIO. L. F | STEL. SILVANO . . . | DONIS. DONATO. A. DIVO. CLAVDIO | [e]BELLO BRITANNICO | TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS | CORONA. AVREA. . . .

4. [f]IVL. C. F. FABIA. CAMILLO | AC. AVG. MAG. TRIB. MIL. | LEG. IIII. MACED. HAST. PVR. | ET. CORONA AVREA DONATO | AB. TI. CLAVDIO. CAESARE AVG. | GERM. CVM AB EO [e]EVOCATUS | IN BRITANNIA MILITASSET. . . .

5. [g]M. VETTIO. M. F. AN | VALENTI | MIL. COH. VIII. PR. BENEF. PRAEF. PR | DONIS. DONATO. BELLO. BRITAN | TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS | . . . . . | C. LVCIO. TELESINO. C. SVETONIO PAVLINO. [h]COS.

6. [i]IMP. CAESAR. DIVI NERVAE. F. NERVA. TRAJANUS | AUGUSTUS. GERMANICUS. DACICUS. PONTIFEX. MAX | IMUS. TRI-

[a] In excerptis nostris asterisous defectum, punctus prætermissionem denotat.

[b] In agro Tiburtino. *Gruter*, Inscriptiones Antiquæ, CCCCLIII. 1. Amstelod. 1707.

[c] A.D. 45.

[d] Historii. *Gudius*, Inscriptiones Antiquæ, XCIX. 3. Leovardiæ, 1731.

[e] Taurini, *Grut.* CCCCXVI. 1.

[f] In Helvetia, *Muratori*, Thesaurus Inscript. MCII. 6. Mediolan. 1739.

[g] Arimini, *Grut.* MCII. 4.

[h] A.D. 66.

[i] *Lysons*, Reliquiæ Britannico-Romanæ, vol. i. p. iv. Ex tabula aenea apud Malpas in agro Cestrensi, A.D. 1812. reperta.

BUNIC. POTESTATE VII IMP IIII COS. [k]V. P P. | EQUITIBUS. ET. PEDITIBUS. QUI MILITANT. IN ALIS | QUATUOR. ET. COHORTIBUS. DECEM. ET. UNA. QUAE. AP | PELLANTUR. I. THRACUM. ET. I. PANNONIORUM. TAM. | PIANA. ET. II. GALLORUM SEBOSIANA. ET I. HISPA | NORUM VETTONUM.[l] C.R. ET. I. HISPANORUM. ET. I. | VALCIONUM. MILLIARIA. ET. I. ALPINORUM. ET. I. | MORINORUM. ET. I. CUGERNORUM. ET. I. BAETASI | ORUM. ET .I. TUNGRORUM. MILLIARIA. ET. II. THRA | CUM. ET. III. BRACCAR. AUGUSTANORUM. ET. III. | LINGONUM. ET. IIII. DELMATARUM. ET. SUNT | IN BRITANNIA SUB. I. NERATIO MARCELLO | QUI QUINA ET VICENA PLURAVE STIPENDIA | MERUERUNT. QUORUM. NOMINA. SUBSCRIPTA | SUNT IPSIS LIBERIS POSTERISQUE EORUM. CIVITA | TEM DEDIT ET CONUBIUM. CUM. UXORIBUS. QUAS. | TUNC HABUISSENT. CUM. EST. CIVITAS. IIS. DATA | AUT. SI QUI. COELIBES. ESSENT. CUM. IIS QUAS | POSTEA. DUXISSENT. DUMTAXAT. SINGULI. SIN | GULAS. AD XIII K FEBR. | M. LABERIO MAXIMO II | Q GLITIO ATILIO AGRICOLA II COS. | ALAE. I. PANNONIORUM. TAMPIANAE. CUI PRAEEST | C VALERIUS CELSUS | DECURIONI | REBURRO SEVERI. F. HISPAN | DESCRIPTUM. ET. RECOGNITUM. EX TABULA. AENEA | QUAE. FIXA. EST. ROMAE. IN MURO. POST. TEMPLUM | DIVI AUGUSTI AD MINERVAM. | Q. POMPEI HOMERI | C. PAPI EUSEBETIS | T. FLAVI SECUNDI | P. CAULI VITALIS | C. VETTIENI MODESTI | P. ATINI HEDONICI | T. CLAUDI MENANDRI.

7. [m]IMP CAESAR DIVI. NERVAE. F. NERVA TRAJANUS | AUGUSTUS GERMANIC. DACICUS. PONTIF MAXI | MUS TRIBUNIC. POTESTAT VIIII IMP. IIII COS [k]V. P P | EQUITIBUS ET PEDITIBUS QUI MILITANT IN A | LIS DUABUS ET COHORTIBUS DECEM ET UNA QU | AE APPELLANTUR. I. TUNGRORUM ET CLASSI | ANA C. R. ET. I. CELTIBERORUM ET X HISPANO | RUM. ET. I. LINGONUM. ET. II. FIDA VARDULLO | RUM. ET. I. FRISIANONUM. ET. I. NERVIORUM | ET. II. VASCONUM. C. R. ET * * ORUM ET | I. ASTURUM. ET. I. PANNONIORUM ET * | DELMATARUM. ET SUNT IN BRITANNIA SUB * | * * QUI QUINA ET VICENA STIPENDIA | PLURAVE MERUERUNT QUORUM NOMINA SUB | SCRIPTA SUNT

[k] A.D. 103—11.

[l] Civium Romanorum.

[m] *Lys.* ubi supra. Ex tabula aenea apud Sydenham in agro Cantiano, A.D. 1806 reperta.

IPSIS LIBERIS POSTERISQUE | EORUM CIVITATEM DEDIT ET CONUBIUM CUM | UXORIBUS QUAS TUNC HABUISSENT CUM EST | CIVITAS IIS DATA AUT SI QUI CAELIBES ESSENT | CUM IIS QUAS POSTEA DUXISSENT DUMTAXAT | SINGULIS SINGULAS.[a] | * * * |

8. [o]IMP CAESAR DIVI [p]TRA * NI PARTHICI F DIVI NER | VAE[q] * * * HADRIANVS AUG PONTIF | MAXIM [r]TRIBVNVS * * VIII COS III PRO COS[s] | [t]QUI TIBE O * * T VER IN ALIS VI ET | [u] * OH XXI. QUAS * * I [v]HISPA II VR ET I [w]QV * RV | * * * R * * ET [x]PETRIAN | * * * [y]HISP ET I [z]FRISIA V ET I | [w]M SALIN ET I [w]SVNVC ET I [a]VANG[m] ET I BAETASIOR | ET I [b]DELM ET I [c]AQVIT ET I [d]MENAP ET I [e]VIP TRAIANA | * VG C R ET II [f]IDAV S D RI * * R ET I [g]SATQV ET I [h]TVN | GR ET II [i]LING ET II [k]ASTVR ET II [g]DONGON ET II [l]NERV | ET III BRAC AVGVSTANOR ET III [m]NE * M ET VI NERV | QUAE SVNT IN BRITANN SVB * [n]PRAETORIO NEPOTE | [o]QVIN ET VICENTI VRIBVS T * * RITIS DIMISSIS | HON MISSIONE QVOR [p]NOMINI SVBSCRIPTA SVNT | IPSIS LIBERIS POSTERISQ EORVM CIVITATEM | DEDIT ET CONVBIVM CVM VXORIBVS QVAS TVNC | HABVISSENT CVM EST CIVITAS EIS DATA [q]VI SI | QVI [r]SEA * R ESSENT CVM EIS QVAS POSTEA DVXIS | SENT DVMTAXAT SINGVLI SINGVLAS | AD. XVI * | [s]C IVLIO GALLO C VALERIO SEVERO COS | COH I SUNATOR * * * CVI PRAEEST | AVLVNTVS CLAVDIANVS | EXPEDITE | * * * ALBANI F NVCO | SCRIPTVM ET RECOGNITVM EX TABVLA | [t]* EA QVAE FIXA EST ROMAE IN MVRO [u]PA | TEMPLVM DIVI * * RO * * MINIS.

9. [v]IMP. CAESAR. D. NERVAE | TRAIANI. F. NERVAE. N |

[a] Vide sup. n. 6. sub finem.

[o] Ex apographo mendosissimo, penes Soc. Antiquar. Londini, tabulæ aeneæ, apud Stainington, in comitatu Eboracensi, A.D. 1761, repertæ. Vide et Gough, Camden's Britannia, III. 263. Ed. 1806.

[p] Trajani. [q] Nepos Trajanus. [r] Tribunic. Pot.?

[s] Supple. P P. [t] Equitibus et peditibus qui militaverunt?

[u] cohortibus XXI quæ appellantur. [v] Hispanorum Vettonum?

[w] Quære. [x] Petriana. [y] Hispanorum. [z] Frisianonum.

[a] Vangionum. [b] Delmatarum. [c] Aquitanorum.

[d] Menapiorum. [e] Ulpia Trajana Augusta C.R.? [f] Fida Vardullorum?

[g] Quære. [h] Tungrorum. [i] Lingonum. [k] Asturum.

[l] Nervana, vel Nervior? [m] Nerviorum. [n] A Platorio Nepote, inf. n. 10.

[o] Quinis et vicenis stipendiis emeritis. [p] Nomina. [q] Aut.

[r] Cælibes? [s] C. Lollio Gallo? A.D. 129. [t] Aenea. [u] *v.* sup. n. 6.

[v] Juxta Villareium, Hispaniæ, *Doni*, Inscriptiones Antiquæ, II. 83. Florentiæ, 1731. Item, Hadr. Brit. Max. Tr. Pot. II. Cos. II. ib. 82.

HADRIANVS. TRAIANVS. AVG. | DACICVS MAXIMVS BRITAN | NICVS. MAXIMVS. GERMANICVS | MAXIMVS. PONTIFEX. MAXIMVS | TRIB. POT. IIII IMP. III COS.[w] IIII . . .

10. [x]IMP. CAES. TRAIAN. | [y] HADRIANI. AVG. | A. PLATORIO NEPOTE. LEG. P.R. P.R.

11. [z]M. MAENIO. C. F. COR. AGRIP | PAE. ET. VSIDIO. CAMPESTRI | HOSPITI. DIVI. HADRIANI. PATRIS | SENATORIS. PRAE. COH. II. [a]FE | BRITTON. EQVITAT. ELECTO | A DIVO. [c]HADRIANO. ET. MISSO | IN. EXPEDITIONEM. BRITAN | NICAM. TRIB. COH. I. [b]IIISPAN | EQVITAT. . . . . | . . . . PRAEF. CLASSIS | BRITANNICAE. PROC. PROVIN | CIAE. BRITANNIAE. . . .

12. [c]* * * O. M. F. CL. PRISCO * | ICINIO ITALICO. . . . | . . . . LEG AVG. | PR. PR. PROV. BRITTANNIAE . . | . . . PRAEF. COH. IIII. LINGONUM. VEXILLO. MIL | * ONATO. A. DIVO. HADRIANO IN EXPEDITIONE[d] IVDAIC . . .

13. [e]C. VALERIVS. C. F. CLAVD. PANSA. FLAMEN | DIVORVM VESPASIANI. TRAIANI. HADRIANI. P.P. BIS | TRIB. COH VIIII. PR. PROC. AVG. PROVINC. BRITANNIAE . . .

14. [f]* IP. AELI | * EPTIMIANVS | RVSTICVS PREF | [g] MATERNO ET BRA | DVA. COS

15. [h]DEO QVI VIAS | ET. SEMITAS. COM | MENTVS. EST. T. IR * | DAS. * * | Q. VARIVS. VI | TALIS * ARAM | SACRAM. RESTI | TVIT | [i]APRONIANO ET BRA | DVA COS.

16. [k]IM. SEVERVS. | AVG. ET ANTONINVS | CAES. DESTINATVS | RESTITVERVNT. CV | RANTE[l] VIRIO LVPO. | LEG. EORVM PR. PR.

17. [m]DVI CI[n] BRIG | ET NVMM AVGG | T AVR AVRELIAN | VS D D PRO SE | ET SVIS S M A G S | [o] ANTON | III ET GETA | COSS.

[w] *Cor.* Cos. III. A.D. 119-38.
[x] Littlechesters, Northumberl. *Gough*, Camd. III. 504.
[y] A D. 117-38. [z] Camerini, *Gud.* CLXXV. 1.
[a] FL? Flavia. *v.* inf. n. 107. [b] Vide inf. n. 91.
[c] Romæ, *Grut.* CCCCXCIII. 1. [d] A.D. 133?
[e] Novarrae. *Murat.* CDLXXVII. 3.
[f] Old Carlisle, Cumberl. 94. *Lysons*, Magna Britannia, vol. IV. [g] A.D. 185.
[h] Brugh Hall, Yorksh. *Horsley*, Britannia Romana. p. 307. ex Camd. Brit.
[i] A.D. 191. [k] Ilkeley, Yorksh. *Horsl.* p. 311. [l] Cir. A.D. 197.
[m] Gretland, Yorksh. *Horsl.* XVIII. [n] Brigantum? [o] A.D. 20.

18. [p]IMP. CAES. [q]M. AVRELIO | SEVERO. ANTONINO | PIO. FELICI. AVG. PARTHICO | MAX. BRIT. MAX. GERM. | MAX. PONTIFICI. MAXIM | TRIB. POTEST. XVIIII. IMP. II. | COS. [r]IIII. PROCOS. P.P. [s]COH. I. | FIDA. VARDVL. C. R. [t]EQ. M. ANTO | NIANA. FECIT. SVB. CVRA * | * * LEG. AUG. PR PP.

19. [u]IMP. CAES M. AVRELIO | SEVERO ALEXANDRO PIO FEL AVG | PONT MAXIMO TRIB. POT COS P P COH I AEL | HISPANORVM [o]M EQ DEVOTA NVMINI | MAIESTATIQVE EIUS BASELICAM | EQVESTREM EXERCITATORIAM | IAMPRIDEM A SOLO COEPTAM | AEDIFICAVIT CONSVMMAVITQVE | SVB CVRA MARI VALERIANI LEG | AVG PR PR INSTANTE M AVRELIO | SALVIO. TRIB. COH. IMP. D. N. | SEVERO ALEXANDRO PIO FEL | AVG. [v]COS.

20. [w]EXEMPLVM EPISTOLAE CLAVD | PAVLINI LEG AVG PR PR PROV | BRITANNIAE AD SENNIVM SOL | LEMNEM GRATIAM PROFITENTIS | LICET PLVRA MERENTI TIBI EX | ME PAVCA TAMEN QVONIAM | HONORIS CAVSA OFFERVNTVR | VELIM ACCIPIAS LIBENTER | CHLAMIDEM CARBASINAM | DALMATICAM SERDICENAM | FIBVLAM AVREAM CVM GEMMIS | LACERNAS DVAS TOSSIAM BRIT | PELLEM VITVLI MARINI SEMESTRIS | ALTERAM EPISTOLAM TIBI PROPEDIEM | CVM VACARE COEPERO MITTAM | CVIVS MILITIAE SALARIVM DE | HS XXV N IN AVRO SUSCEPI | DIIS FAVENTIBUS ET MAIESTATE | SANCTA IMP DEINCEPS PRO | MERITIS AFFECTIONIS MAGIS | DIGNA CONSECVTVRVS | CONCORDIAE * * | . . . . . | [x] MILITIAE CONSUMMATA PERITIA E CIVITATE | VIDVCASSIVM ORIVNDVS ISTE SOLLEMNIS | AMICVS BENE MERITVS CLAVDII PAVLINI | LEG AVG PR PR PROVINC LVGDVNENSIS | FVIT CVI POSTEA LEG AVG PENES EVM AD | LEGIONEM [y]SEXTAM ADSEDIT CVIQVE OB | SALARIVM MILITIAE IN AVRO ALIAQ. MVNERA | LONGE PLVRIS MISSA SVNT . . . | . . . . . | [z]AN PIO ET PROCVL COS.

[p] Rochester, Northumberl. *Hodgson.* Vol. 1. P. II. p. 139.

[q] Item in altari ap. Ribchester in agro Lancastrensi A.D. 1833 effosso, 'Pro salute et victoria M.A.S. Antonini Aug. et Juliæ Aug.'

[r] A.D. 213.

[s] Item ibid. 'Genio et Signis, Coh. I. F. Vard.' *Hodgson*, ubi sup. p. 142.

[t] Equitata milliaria. [u] Netherby, Cumberl. *Lys.* 84. [v] A.D. 226.

[w] Torigniaci, prope Cadomum. *Murat.* Inscript. Dissert. I. p. 10.

[x] Ib. in fronte marmoris.

[y] Vide infra n. 45. [z] A.D. 240.

21. [a]* * | ET NVMI * | N. COH. II TVN | GROR. [b]GOR. M. EQ | * I. CVI. PRAE | EST * CLAV | D * * PRA | EF. INSTANTE | AEL. MARTINO | PRINC. X. KAL * | IMP. D. N. [c]G * AVG [d]III. PO | MPEIANO. COS.

22. [e]I O M | PRO SALVTE IMPERATORIS | M. ANTONII GORDIANI P. F. | INVICTI AVG ET SABINIAE FVR | IAE TRANQVILLE CONIVGIS EIVS TO | TAQVE DOMV DIVIN. EORVM A | LA AVG GORDIA OB VIRTVTEM | APPELLATA POSVIT CVI PRAEEST | AEMILIVS CRISPINVS PRAEF | EQQ NATVS IN PRO AFRICA DE | TVSDRO SVB CVR NONNII PHI | LIPPI LEG. AVG PROPRETO * | [f]ATTICO ET PRAETEXTATO | COSS.

23. [g]IMP. CAES. M. ANT. [h]GORDIA | NVS. P. F. AVG. BALNEVM. CVM | BASILICA A SOLO INSTRVXIT | PRE GN. LVCILIANVM. LEG. AVG | PR. PR. CVRANTE M. AVR | QVIRINO PREF. COH I [i]L GOR.

24. [k]IMP. CAES. M. ANTONIVS | [h] GORDIANVS. P. F. AVG | PRINCIPIA. ET ARMAMEN | TARIA CONLAPSA. RESTITV | IT PER MAECILIVM. FVSCVM LEG. | AVG. PR. PR. CVRANTE. M. AVR | QVIRINO. PR. COH. I. [l]L. GOR.

25. [l]IMP. CAES. | M. IVL. | PHILIPPO | PIO FELI | CI | AVG | ET. M. IVL. PHI | LIPPO NOBILIS | SIMO CAESA | TR. P. [m]COS.

26. [n]I. O. M. | PRO SALVTE | D D N N [o]GALLI | ET VOLVSIANI | AVGG . . .

27. [p]PRO SALVTE | DESIDIENI AE | LIANI. PRAE | ET SVA S. | POSVIT. VOT | O. SOLVIT LIBE | NS. [q]TVSCO ET BAS | SO COSS.

28. [r]* IMP. | [s] C. VAL | CONST | ANTINO | PIENT | AVG.

29. [t]DOMINO TOTIVS ORBIS | [u] IVLIANO AVGVSTO | EX OCEANO

[a] Castlesteeds, Cumberl. *Lys.* 23. [b] Gordiana. [c] Gordiano.
[d] *Cor.* 'II.' A.D. 241. Item 'Gord. II. et Ponpeiano Cos.' Cockermouth, ubi sup. 99.
[e] Old Penrith, Cumberl. *Horsl.* LV. [f] A.D. 242.
[g] Lanchester, Durh. *Lys.* Reliq. Rom. Vol. I. P. IV. [h] A.D. 237-44.
[i] Leg. Gordianæ, id est, sextæ, ut videtur. [k] Lanchest. Durh. *Lys.*
[l] Penrith. Cumberl. *Horsl.* LVIII. [m] A.D. 247.
[n] Bowness, Cumberl. *Lys.* 29.
[o] A.D. 251-2. Item in lapide Mithræ dicato, apud Housesteeds, Northumbriæ, effosso, 'D. D N. N. Gallo et Volusiano Cos.' Nempe A.D. 251. Archol. Æliana, I. 264.
[p] Littlechesters, Northumberl. *Horsl.* LIV. [q] A.D. 258.
[r] Brougham Cast. Westmorl. *Horsl.* II. [s] A.D. 306-35.
[t] Ancyræ, *Murat.* CCLXIII. 4. [u] A.D. 362?

BRI | TANNICO VIIS PER | BARBARAS GENTES | STRAGE RESISTENTI | VM PATEFACTIS * .

30. [c] COCIAVIO. TIDIO. TOSSIANO. IANO | PRISCO. LEG. LEG. IV. FLAV. LEG. LEG. III. AVG. | IVRIDIC. PROVINC. BRITANNIAE. . .

31. [d] M. VETTIO. M. F. | AN. VALENTI | . . . . | [e] * PLO. PROVINC. BRITAN | LEG. XV. APOLLINAR | PROVINC. BRITANNIA | PATRONO.

32. [f] IMP. CAES. TRA | HADRIANO | AVG | [g] LEG. II. AVG. F.

33. [h] IMP. [i] ANTON | AVG PIO | P P | LEG | II | AVG | [k] F P III CCLXXI.

34. [l] LEG | II | AVG. F | P IIII CXL.

35. [m] IMP CAES TITO AELIO | HADRIANO ANTONINO | AVG PIO P P LEG II | AVG. PER M P IIII DC | LXVI. S.

36. [n] IMP CAES TITO AELIO | HADRIANO ANTONINO | AVG PIO P P LEG II AVG | PER MP III DCLXVI.

37. [o] * * * | * P. LEG. II. A * | [p] Q. LOLLIO VR * | LEG AVG. PR PR. *

38. IX X | [q] VEX. LIEG II AVG. OB. APP. | SVB. AGRICOLA. OPTIO * | [r] APRO. ET MAXIMO | CONSVLIBVS | OFFICINA. MERCATI | MERCATIVS FERMI.

39. [s] PRO SALVTE | AVGG. N. N. | SEVERI ET ANTONI | NI. ET. GETAE CAES. | P. SALTIENVS. P. F. MAE | CIA THALAMVS HADRI. | PRAEF LEG. II. AVG | C. VAMPEIANO ET | LVCILIAN *.

40. [t] IM * * [u] ANTON | * IIII SV * B S C S VEXIL | LEG. II. AVG ET XX. V. V. | ITEM COH. I. AEL. HISP | M. EQ. SVB CVRA M | D IVNII LEG AVG.

[c] Juxta Castrum Nadini, *Murat.* DCXCI. 7. [d] Arimini, *Grut.* MCII. 3.

[e] Populo, *Pighius.* [f] Netherby, Cumberl. *Horsl.* p. 271.

[g] Legio secunda Angusta. Hac legio jam a temporibus Claudii Cæsaris, ut videtur, in Britannia fuerat.

[h] Duntocher. Scoti, *Horsl.* II. [i] Antonino Pio, A.D. 138—61.

[k] 'Fecit passus 3271.' Ita per totum fere vallum Antonino quantum operis fecerint cujusvis legionis cohortisve milites denotabatur; attamen aliquando numeri desiderantur.

[l] Ap? . penes Universit. Glasguæ. [m] Castlehill, Scotl. *Horsl.* III.

[n] Bemulie, Scotl. *Horsl.* X. [o] Bemulie, Scotl. *Horsl.* VIII.

[p] Q. Lollio Urbico legato Augustali proprætore: *v.* sup. p. 129.

[q] Gelt. Cumberl. *Horsl.* XLIV. Hæc in vivo saxo inscripta fuerunt dum, ut putandum est, Severi vallum construebatur.

[r] A.D. 207. [s] Caerleon, Monmouth. *Horsl.* p. 321.

[t] Netherby, Cumberl. *Lys.* 85. [u] Heliogabalus? A.D. 218—22.

41. [x]LEG II AVG | [y]COH I.

42. [z]L. II. AUG. | [a]C VOL | VSIA | NA.

43. [b]GENIO | TERRAE | BRITA | NNICAE | M COCCEI | FIRMVS | [c]C LEG. II. AVG.

44. [d]M. PONTIO. M. F. PVP. | L. AETIANO. LARCIO. SABINO. COS. . . | . . . . . CANDIDATO | IMP. DIVI. HADRIANI. AB. ACT. SENAT. QVAESTOR. PROV | NARB. TRIB. MIL. LEG. VI. VICT. CVM. QVA. EX GERM. IN | [e]BRITAN. TRANSIIT . . . .

45. [f]LEG. VI | VIC P F | F.

46. [g]IMP CAESAR T AELIO * | HADRIANO ANTONINO | AVG PIO P P VEXILLATIO | LEG VI VICTR P. F. | PER M P III DCLX. V. S.

47. [h]IMP. C. T. AELIO. | HADRIANO. ANTO | NINO. AVG. P. P. | VEX. LEG. VI. VIC. | P. F. OPVS. [i]VALLI | . P. MMMMC. XLI.

48. [k]IMP. C. T. AELIO. HADR | IANO. ANTONINO AVG | P. P. VEX. LEG. VI. | VICTRICIS. P * F. | OPVS. VALLI P | MMM. CCXL. P.

[x] Burdoswald, Cumberl. *Horsl.* XXIII.

[y] Legionis II Augustæ cohors I. Hujusmodi inscriptiones denotabant, ut verisimile est, memoratam legionem cohortem vel centuriam ad eam partem valli ubi repertæ sint construendam, operam navasse.

[z] Burdoswald, Cumberl. *Horsl.* XXI. [a] Centuria Volusiana.

[b] Auchindavie, Scotl. Penes Universit. Glasguæ, XXIII.

[c] Centurio. LEGIONEM secundam memorant etiam inscriptiones repertæ apud Bemulie et Cramond, Scotl. *Horsl.* IX. XXX. Caervorran, Northumberl. id. LXXVII. Bewcast. Cumberl. XLV. XLVI. Caerleon. Monm. II.; Carlisle, Cumberl. *Gent. Magazine*, 1804: VEXILLATIONES ejus apud Barhill, Scotl. *Horsl.* XII.; penes Universit. Glasguæ, ; Ellenboro, Cumberl. *Lys.* 109: COHORTES, II. VIII. X. ap. Benwell, IIII. Corbridge, Northumberl. *Horsl.* IX[a]. IX. IX[d]. CI. III. et IIII.; Shawkquarries, Cumberl. *Lys.* 106: CENTURIAS, Burdoswald, Cambeck, Cumberl. *Horsl.* VIII. XXI. XXXVI.: TRIBUNUM, Kirkby Thure, Westmorl. *Horsl.* IV.: CENTURIONES, Benwell, Northumberl. *Horsl.* VII. Kirkby Thure, Westmorl. *Horsl.* V.: SIGNIFERUM. Caerleon Monm. *Horsl.* III.: MILITES, Bankshead, Cumberl. *Lys.* 49. 106.; Kilsyth. Scotl. *Horsl.* XXXIII. Caerleon, Monm. *Horsl.* I. Bath, Somerset, II. London, Middlesex, I.

[d] Romæ. *Grut.* CCCCLVII. 2. [e] Cir. A.D. 120?

[f] Burdoswald, Cumberl. *Horsl.* XXIV. Legio sexta Victrix, Pia, Fidelis, fecit. Vide sup.

[g] Newkirkpatric, Scotl. *Horsl.* IV. A.D. 138—61.

[h] Newkirkpatric, Scotl. *Horsl.* VII. [i] sc. Antonini.

[k] Ap.....f Scotl. penes Univ. Glasguæ.

49. [l]L. IVNIVS VIC | TORINVS ET L | CAELIANVS LEG | AVG. LEG. VI. VIC. | P. F. OB RES TRANS | VALLVM PRO | SPERE GESTAS.

50. [m]DEO. SANCTO | SERAPI | TEMPLVM. A SO | LO. FECIT | CL. HIERONV | MIANVS. LEG | LEG. VI. VICT.

51. [n]* CVRVM CVM BAS | ET TEMPLVM | FECIT CIV | MAXIMIANVS | LEG. VI. VI | EX VOTO.

52. [o]DEAE. SVLI | * RO SALVTE ET | * COLVMITATE | AVFIDII MAXIMI | ↄ LEG. VI. VIC. M | AVFIDIVS LMNV * * | LIBERTVS V. S. L. M.

53. [p]LEG. IX. VIC.

54. [q]A. GABINIVS. M. F. QVIR. PRISCVS | V. C . . . . . | . . LEG. PROPR. LEG. XI. CLAVD | BRITANNIAE . . . . | . . AB. [r]IMP. CAESARE. HADR. ELECTVS. IN | TER. FAMILIAM. PATRICIAM. . . .

55. [s]LEG | XX. [t]V. V | FEC.

56. [u]IMP CAESARI | T. AELIO. HADRI | ANO. ANTONINO | AVG. PIO. P. P. | VEXILLATIONES | LEG. XX. VAL. VIC. F | PER. MIL. P. III.

57. [x]IMP. C. | T. AEL. HADRIA | NO. ANTONINO AVG. PIO. P. P. | VEX | LEG XX | V V FEC | P. P. IIII CDXI.

[l] Kirksteads, Cumberl. *Lys.* 95.

[m] York, Archæol. III. 151.

[n] Tinmouth, Northumberl. Archæol. VIII. 326.

[o] Bath, *Lys.* pl. x. 1. LEGIONEM sextam memorant et inscriptiones repertæ apud Crowhill, Scotl. *Horsl.* XVII. Halton Chesters et Littlechesters, Northumberl. *Horsl.* XXI. LVI. Cambeck et Stanwix Cumberl. *Horsl.* XXXIII. XLII.; Naworth, *Lys.* 113; Appleby, Westmorl. *Horsl.* VI.; VEXILLATIONES ejus apud Newkirkpatric, Scotl. *Horsl.* VI.; prope Kirkintulloch, Scotl. Inscript. Glasguens. XX.; Walton, Cumberl. *Lys.* 48: CENTURIONES, ap. Housesteeds, Littlechesters, et Caervorran, Northumberl. *Horsl.* XLIV. LV. LXXVIII. Manchester, Lancast. *Horsl.* I.; Alston Moor, Cumberl. Archæol. XVII. 239; Bath, *Lys.* pl. X. 2; MILITEM, ap. Watercrook, Westmorl. *Horsl.* VIII.

[p] York, *Horsl.* IX. De legione VI. in Britannia. *v.* sup. p. 116, et cons. *Horsl.* p. 79. Hujus legionis signiferum memorat inscriptio itidem apud York reperta. *Horsl.* VIII.

[q] Romæ, *Gudius*, CXXV. 6.

[r] A. D. 117—38.

[s] Lanchester, Durh. *Horsl.* XVI.

[t] Valens sive Valeriana, Victrix. De hac legione. v. sup. p. 116.

[u] Ap.....? Scotl. *Horsl.* XXVI. A. D. 138—61.

[x] Old Kirkpatric, Scotl. *Horsl.* I.

58. [y]I. O. M. TANARO | T. ELVPIVS GALER | PRAESENS GVNTIA | PRI. LEG. XX. V V | [z]COMMODO ET | LATERANO | COS | V. S. L. M.

59. [a] * O. SAL. DOMIN | * [b]M. ··· . INVI | * SIMORVM | AVGG. GENIO LOCI | FLAVIVS. LONG | TRIB MIL. LEG XX. | * LONGINVS. FIL. | * IVS. DOMO | SAMOSATA | V. S.

60. [c]IVLIVS VITA | LIS. FABRICIES | IS. LEG. XX. V. V. | STIPENDIOR | VM IX ANNOR XX | IX. NATIONE BE | LGA. EX. COLEGIO | FABRICE. ELATV | S. H S E.

61. [d]M ACENNA M. F. GAL HELVIVS | AGRIPPA . . . . . | . . . . TRIB. LATICLA. BRITANNIAE LEG. XX. | VAL. VICTRICIS . .

62. [e]I.

63. [f]CHO I | O FIARI.

64. [g]O PEREG | RINI.

[y] Chester, *Horsl.* III. [z] A. D. 154.

[a] Chester, *Horsl.* II. [b] Diocletiani et Maximiniani? A. D. 286—305.

[c] Bath, *Lys.* Reliq. Rom. LXI. pl. XII. 4.

[d] Hispali. *Muratori*, DCLXV. 3. LEGIONEM XX. memorant etiam inscriptiones repertæ apud Beaucastle, Cumberl. *Horsl.* XLVI. Lanchester, Durh. *Horsl.* XVI. Kirkby Thure et Watercrook, Westmorl. *Horsl.* IV. V. VIII. Chester. *Horsl.* I. VII.: VEXILLATIONES ejns, ap. . : . Scotl. *Horsl.* Y. Whitley Castle, North. *Horsl.* CXI.; ap. ? inscript. Glasguens. ; Netherby et Ellenboro, Cumberl. *Lys.* 85. 109: CENTURIONES, apud Benwell. Northumberl. *Horsl.* VIII. Bath, *Horsl.* III.: MILITES, apud Bankshead, Cumberl. *Lys.* 50.

[e] Benwell, Northumberl. *Horsl.* XII. Cohors Prima. Tam hæc quam quæ sequuntur cohortes modo sin ili designatæ ad Legionem secundam spectare putantur: nempe COH. III. Benwell, Rutchester, Littlechester, Northumberl. *Horsl.* XII. XVII. LX. Lanchester, Durh. *Horsl.* XIII.? COH. IIII. Ebchester, Durh. *Horsl.* X.; COH. V. Benwell, Northumberl. *Horsl.* XII. Ebchester, Durh. *Horsl.* VIII.; COH. VIII. Benwell, Northumberl. *Horsl.* XI.; COH. IX. Benwell, Northumberl. *Horsl.* XII. Cambeck. Cumberl. *Horsl.* XXVI.

[f] Cousin's House, Northumberl. *Horsl.* I. Cohortis I^ae Centuria Fiari. Item ejusmodi, Caervoiran, Northumberl. *Horsl.* LXXV.; CENT. COHH. II. X. Cousin's House, Northumberl. *Horsl.* II. III. IIII.; COH. VI. Halton Chesters. Walwick, Chesters, ib. *Horsl.* XX. XXX. XXXI.; Burdoswald, Cumberl. *Horsl.* XVIII.; COH. VII. Greatchesters. Northumberl. *Horsl.* LXIV.: COH. VIII. Caerridden, Scotl. *Horsl.* XXIV.; Burdoswald. Cumberl. *Horsl.* XX.; COH. IX. Rutchest. Northumberl. *Horsl.* XIIII.

[g] Benwell, Northumberl. *Horsl.* IXγ. Centuria Peregrini. Item ejusmodi; ibid. *Horsl.* IXζ. X., Rutchest. XIII. XVII., Halton Chesters, XX., Carrawburg, XXXV., Caervoiran, IXXIVα., Burdoswald, Cumberl. XXII.; Castlesteads, Cumberl. *Lys.* 122. De hujusmodi inscriptionibus, *vide* sup, p. 470. not. a.

65. [h]VICTORIAE | * GG *FE | N S SENECIO | N COS FELIX | ALA I [i]ASTO | *M PRA

66. [k] * * | ALAE. II. ASTVR * * * | * * PER. MARIVM VALER. * * | INSTANTE. SEPTIMIO NILO. PRAE * | DEDICATVM. III. KAL. NOVEM. [l]GRATO ET SEL .

67. [m]I O M | ALA [n]AVG OB | VIRTVT APPEL CVI | PRAEST TIB CL TIB FI | *ING M IVSTINV | PRAEF [o]FVSCIAN* | ET SILANO II C *

68. [p]LEG. [q]A * | Q. CALPVRNIVS | CONCESSINI | .VS. FRAEF. [r]EQ | CAESA. CORI | ONOTOTAR | VM. MANV PR | AESENTISSIMI | NVMINIS DEI. V. S.

69. [s]I. O M | COH | II [t]GAL EQ | T DOMITI | VS HERON | D NICOMEDIA | . PRAEF

70. [u] . NVMINIB. | [x]AVGVSTOR | COH IIII GAL | . EQ. | . FEC.

71. [y]I O M | L. CAMM. | VS MAX | PREFEC | I. [z]HIS. EQ | V. S. L. M.

72. [a]* * | GADVNO | VLP. TRAI | EM. AL. [b]PET | MARTIVS | F. P. C

73. [c]* * | * S NORICI AN XXX | * ESSORIVS MAGNVS | * RATER EIVS DVPL ALAE | SABINIANAE.

74. [d]DEO MARTI ET | VICTORIAE DEC. | SASIATIC. AL. [e]SARMAT. | * S. LL. M. I. T. C. C. NN.

75. [f]SILVANO INVICTO SACRVM | C. TETIVS VETVRIVS MICIA | NVS PRAEF. ALAE SEBOSIA | NAE OB APRVM EXIMIAE | FORMAE

[h] Benwell, Northumberl. *Horsl.* IX[a].
[i] Astorum. Item, ala Astor. Ribchest. Lancast. *Horsl.* p. 303.
[k] Walwick Chesters, Northumberl. Archæol. Æliana, I. 128.
[l] Grato et Scleuco Coss. A. 221.
[m] Old Carlisle, Cumberl. *Horsl.* LVI.
[n] Augusta, ob virtutem appellata. Occurrit etiam hæc ala 'Aproniano et Bradua Coss.' A.D. 191. ib. LVII.; 'Pro salute imp. L. Septim. Severi,' ibid. *Lys.* 17. [o] A.D. 188. [p] Hexham, Northumberl. *Horsl.* CVIII.
[q] Legato Augustali. [r] Equitum Cæsariensium.
[s] Old Penrith, Cumberl. *Horsl.* LII. [t] Gallorum equitata.
[u] Risingham, Northumberl. *Horsl.* LXXXV.
[x] Severus et Caracalla? A.D. 206—10.
[y] Ellenboro, Cumberl. *Horsl.* LXI. [z] Hispanorum.
[a] Old Penrith, Cumberl. *Horsl.* p. 273. [b] Petrianæ.
[c] Halton Chesters, Northumberl. *Horsl.* XVIII.
[d] Ribchester, Lancash. *Horsl.* p. 303. [e] Sarmatarum.
[f] Durh. *Gough*, Camd. III. 363.

CAPTVM QVEM | MVLTI ANTECESSO | RES EIVS PRAEDARI | NON POTVERVNT. V. S. L. P.

76. [g]* * * | * * BALINEVM REFECT | * * ASILICAM VETVSTATE CONLABSAM | * SOLO RESTITVTAM. EQQ. AL. SEBVSSIA | * * SVB. OCTAVIO. SABIN. V. C | PRAESIDE. N. CVRANTE. FLA. AMMAV | SIO. PRAEF. EQQ. D. D. XII. KAL. SEPTEM. | [h]CENSORE II. ET. * * II. COSS.

77. [i]COH. IIII. [j]PR. POS | O IVL. VITALIS.

78. [k]DEO | MARTI | BRACIACAE | OS * TIVS | CAECILIA * | PRAEF. COH | I. AQVITANO * | V. S.

79. [l]MARTI MILITARI | COH I BAETASI | ORVM C * * | PRAEES * * | VS TVTOR * * | FECTVS | V. S. L. L. M.

80. [m]FORTVNAE | COH I BATAVOR | CVI PRAEEST | MELACCINIVS | MARCELLVS PRAE.

81. [n]CAMPES | TRIBVS. ET | BRITANNI | Q. P. SENTIVS | IVSTVS. PRAEF | COH. IIII. [o]CAE | V. S. LL. M.

82. [p]* * * | TRIB. COHOR. I | [q]CARTOV * * | MARTI. VICTORI | GENIO LOCI | ET BONO | EVENTVI.

83. [r]* * * | NINO AVG. PIO | P P. COS [s]III | COH. I CVGERNOR | * M. [t]O III. M P.

84. [u]I O M | COH. I [x]AEL | DAC. C. P | STAT LON | GINVS TRIB.

85. [y]DIIS DEABVSQ | P. POSTVMIVS | ACILIANVS. | PRAEF. | COH. I. [z]DELM.

86. [a]CHO I | FRISIANO | O VAL. VIT | ALIS.

[g] Ribchester, Lancastr. *Whitaker*, Richmondsh. II. 213.
[h] Tempt. Caracallæ. *Whitak.*
[i] Stanwix, Cumberl. *Horsl.* XXXVIII. [j] Prætoriana.
[k] Haddon Hall, Derby. *Lys.* Magna Britannia, Vol. v. p. ccvi.
[l] Ellenboro, Cumberl. *Horsl.* LXVI.
[m] Carrawburg, Northumberl. *Horsl.* XXXII.
[n] Ap....? penes Universit. Glasguæ. Matribus campestribus?
[o] Cæsarensium? [p] Binchester, Durh. *Horsl.* p. 296.
[q] Quære. [r] Scotl. *Horsl.* XXV. [s] A.D. 140—4.
[t] Opus tribus millibus passuum perfecit?
[u] Burdoswald, Cumberl. *Horsl.* X.
[x] Ælia Dacorum. Item Netherby, Lanercost, Bewcastle, Cumberl. *Lys.* 12, 13, 14.
[y] Ellenboro, Cumberl. *Horsl.* LXV.
[z] Delmatarum.
[a] Melandra Castle, Derby. Archæol. II. 236.

87. [b]* * * [c]GALLOR | * * * VOTA NV | * NI EIVS POP * VRRIBVS | FVNDAMEN * ERVNT SVB | CL. XENOPHO * EG. AV. PR | CVRANTE * * *

88. [d]M. M. | NAEVIUS | VERVS | ROSCIANVS | PRAEF. [e]COH. II. | GALL. EQ. | * OTVM. EX | BRITANNIA | * RITI * | L. M.

89. [f]DEAE SVRI | AE SVB [g]CALP | VRNIO AGR | ICOLA LEG. AVG. | PR. PR. A. LICINIVS | CLEMENS PRAEF | [h]* III. AIOR.

90. [i]I O M | COH V GALL | CVI PR * EEST | IMINI HONV | TERTVLLVS | PRAEF. V. S. L | L. M.

91. [j]D. M. | C. IVLI | MARCELLINI | PRAEF | COH. I. HAMIOR.

92. [k]I O M | COH I [l]HIS | CVI PRAE | M. [m]MAENI | VS AGRIP | TRIBV | POS.

93. [n]GENIO PRAETORI | CL EPAPHRODITVS | CLAVDIANVS | TRIBVNVS CHO | [o]I LING V L P M.

94. [p]DEO SILVAN * | COH. [q]II. LING | CVI PRAEES * | G POMPEIVS. M * | SATVRNINVS *

95. [r]I O M | AEL. RVFVS | PRAEF. COH | IIII LINGO | NVM.

96. [s]DEO | SANCTO | COCIDIO | PATERNVS | MATERNVS | TRIBVNVS. C.H | I NERVANE | EX EVOCATO | PALATINO | V S L M.

97. [t]IMP. CAES. LV * | BICI ADIA * | MAX. FIL. DIVI ANTONINI * | SARM. NEP. DIVI ANTONI. P. PRON | DIVI HADR. ABNEP. DIVI. TRAIANI | PARTHI. ET DIVI. NERV. ADNEP | [u]M AVR. ANTONINO PIO | FEL. AVG * | TR. POT X * IMP. COS. IIII P P | PRO PIETATE AEDE VOTO | COMMVNI CVRANTE | LEG. AVG. | COH. [x] III NERVIO | RVM G R. POS.

[b] Littlechesters, Northumberl. *Horsl.* LII.
[c] Item—Gallorum, Old Penrith, Cumberl. *Horsl.* LII.[a]
[d] In vico Travi. *Murat.* LIII. 15. [*] *v.* n. 69.
[f] Littlechesters, Northumberl. *Horsl.* LIII. [g] A.D. 162—80?
[h] Coh. IIII. Gallorum, vel. I. Hannorum? Item Coh. IIII. Gallorum, Cambeck, Cumberl. *Horsl.* XXX. [i] Cramond, Scotl. *Horsl.* XXVII.
[j] Kilsyth, Scotl. *Horsl.* p. 206. [k] Ellenboro, Cumberl. *Horsl.* LXII.
[l] Hispanorum. Item Ardoch, Scotl. *Horsl.* XXXI.
[m] A.D. 117—38. *v.* sup. n. 11. [u] Lanchester, Durh. *Horsl.* XV.
[o] Prima vel secunda? Lingonum.
[p] Moresby, Cumberl. *Horsl.* p. 286.
[q] Item. ap. Ilkely, York, *Gough*, Camd. III. 239.
[r] Housesteeds, Northumberl. Archæol. VIII. 326.
[s] Netherby, Cumberl. *Lys.* 46.
[t] Whitley Castle, Northumberl. *Horsl.* CXIII. [u] A.D. 213.
[x] Item Littlechesters, Northumberl. *Gough*, Camd. III. 504.

98. [y] IMP. CAES. L. SEPTIMIO | PIO PERTINACI AVGV * | IMP CAESARI. M. AVRELIO. A * | PIO FELICI AVGVSTO * | * * * | * * * | BRACCHIO CAEMENTICIVM | VI NERVIORVM SVB CVRA. L. A | SENECION. AMPLISSIMI | OPERI L. VISPIVS PRAE *·| * LEGIO *

99. [z] DEAE FORTVNAE | [a] VIRIVS LVPVS | LEG. AVG PR. PR | BALINEVM VI | IGNIS EXVST | VM. COH. [b] I. THR | ACVM. REST | ITVIT. CVRAN | TE. VAL. FRON | TONE. PRAEF | EQ. ALAE [c] VETTO.

100. [d] I O M | ET NVMINIBVS | AVG. COH. I. TV | NGRORVM | MIL. CVI PRAEE | ST. Q. VERIVS | SVPERSTIS | PRAEFECTVS.

101. [e] D E O | MARTI QVIN | FLORIVS MA | TERNVS PRAEF | COH. [f] I. TVNG | V. S. L. M.

102. [g] DEO. INVICTO | HERCVLI. SACR | L. AEMIL. SALVIANVS | TRIB. COH. I [h] VANGI | v. S. P. M.

103. [i] DEO INVICTO SOLI SOC | SACRVM. PRO SALVTE ET | INCOLVMITATE. IMP. CAES | M. [j] AVRELI ANTONINI PII FELIC. | AVG. L. CAECILIVS. OPTATVS | TRIB. COH. I. [k] VARDVL. CVM CON * | CRANEIS. VOTVM. DEO * * | A SOLO. EXTRVCT. * * *

104. [l] T. VARIO. CLEMENTI | . . . . . | PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. . . .

105. [m] VIRIVS. SVCCIVS | EQ. IMAG. COH. I | BRIT. TVR. MONTA . .

106. [n] C. ALFIO. RESTITVTO | EQ. R. EQ. P. PRAEF. COH. II. BR. | EQ. TRB. COH. I. BR. M. EQ. FLAM | DIVI TITI ET CLAVD. PAVLINAE EIVS | . . . .

107. [o] NYMPHIS | SANCTISSIMIS | P. AELIVS. MARCE | LLINVS.

[y] Brough, Yorksh. *Horsl.* p. 313. [z] Bowes, Yorksh. *Horsl.* I.
[a] A.D. 198—211? [b] Item, Moresby, Cumberl. *Horsl.* LXXV.
[c] Vettonum. [d] Housesteeds, Northumberl. *Horsl.* XXXVI.
[e] Housesteeds, Northumberl. *Horsl.* XL.
[f] Item Cramond, Scotl. *Horsl.* XXIX.; Castlecary, Scotl. Inscript. Glasguenses, XXVII.; Castlesteeds, Cumberl. *Horsl.* p. 264.
[g] Risingham, Northumberl. *Horsl.* LXXXI.
[h] Vangionum. Item, Walwick Chesters, Northumberl. *Horsl.* XXVI.
[i] Riechester, Northumberl. *Horsl.* XCIV. [j] A.D. 161—80.
[k] Vardullorum.
[l] In agro Valeriæ, *Grut.* CCCCLXXXII. 4. *v.* et ibid. 5, 6, 7, 8.
[m] Pantaliæ ad Danubium, *Murat.* DCCCLXX. 5.
[n] Augustæ Taurinor. *Murat.* DCCLXXVIII. 2.
[o] In oppido Zaswaros. Transilvaniæ, *Grut.* XCIV. 2.

SIGNIFER | ET. QVAESTOR. N. BRIT. | MORTIS. PERICVLO. LI | BER. V. S. L. M. | [p]IMP. COMM. AVG | FELICE. V. ET. GLABRIONE | IT. COSS.

108. [q]TI. CLAVDIO. ZENON. VLPIAN. VERRAE. F | TRIB. CONFASTORVM. TRIB. COH. I. FL. | BRITTON. . . . . | . . . . . | SVB. PRAEF. VIGIL. [r]B. . . .

109. [s]C. NONIO. | C. F. AN. CAEPIANO | . . . . . | PRAEF. COH. III. BRITTONVM VETERANORVM | EQVITATAE TRIB. LEG. I. ADIV | TRICIS. PIAE. FIDELIS. PRAEF | ALAE. I. [t]ASTVRVM. . .

110. [u]T. APPAEO. T. F. VEL. | ALFINIO SECVNDO | . . . . . | . . TRIB. COH | I AELIAE BRITTON. PRAEF | COH. IIII. [x]GALLOR. . .

111. [y]T. FL. BARSI. V | ETER. ALAE. I. FL | AVG. BRIT | M. C. R. . .

112. [z]T. F. VERECVND | MAG. EQVES. ALAE | I. FLA. AVG. BRIT. M. | C. R. IVR. ITALICI. . .

113. [a]D. M. S. | NIG. MARINIANVS | EQ. SING. KAS. PR. STIP | XVIII. NATIONE BRI | TANICIANVS. VIXIT. A | NNOS. XXXVIII. MENS. V. DI | ES. XXIII. NIG. MARINIANVS | FIL. VTRISQVE. POSVIT.

114. [b]D. M. | M. VLPIO. IVSTO | EQ. SING. AVG. | MILITAVIT. ANN. XXV | VIX. XLV. NATIONE. BRITTO. | . . . . . .

115. [c]DEO | MARTI | * [d]OCIDIO | MARTIVS | * OH I [e]DA | GENIO | VALL * | L. M.

116. [f]DEO | MARTI | BELVTVCAD | RO ET NVMI | NIB. AVGG. | IVLIVS AV | GVSTALIS | ACTOR IVLIV | PI PREF.

117. [g]DEAE | SVLI MI | NERVAE | SVLINVS | MATV | RI. FIL | V. S. L. M.

118. [h]DEO. MERCV | RIO. IVL. CERS | CENS SIGILL | COL LIGN. CVLT | EIVS. D. S. D | V S L M.

[p] A.D. 186. [q] Pisauri, *Murat.* MCXIV. 5.
[r] Brittonum? *Mur.* [s] Arimini, *Maffei*, Mus. Veron. 365. 5.
[t] *v.* sup. n. 66. [u] Firmi, *Doni.* II. 28. [x] *v.* sup. n. 83.
[y] Extra Viennam, *Grut.* DXLI. 8.
[z] Extra Viennam, *Grut.* DXLII. 7.
[a] Ex Ædibus Barberianis, *Maffei*, Mus. Veronense, CCLV. 1.
[b] Romæ, *Grut.* DLXIX. 5. [c] Oldwall, Cumberl. *Lys.* 51.
[d] Cocidio. [e] Dacorum. [f] Plumpton Wall, Cumberl. *Lys.* 37.
[g] Bath, *Lys.* XII. [h] Middleby, Scotl. *Horsl.* XXXV.

119. [i]NVM. AVG | DEO. MER | SIG. POSV | ERVNT. CVL | TORES. COL | LIGNI. EIVS | DEM DEI CVR | ING RVFO | V S L M.

120. [j]DEO. VE | TIRI. SAN | CTO. AN | DIATIS | V. S. L. M. P.

121. [k]DEO | MAPONO | ET N. AVG. | DVRIO | ET RAMI | ET TRVPO | ET LVRIO | GERMA | NI. V. S. L M.

122. [l]* * * | OMNIVM | GENTIVM. | TEMPLVM. | OLIM VETVS | TATE CONLAB | SVM. G. IVL* | PITANVS * | P. P. RESTITUIT.

123. [m]GENIO LOCI | FORTVNAE RED | ROMAE AETERNAE | ET FATO BONO | G. CORNELIVS | PEREGRINVS | TRIB COHORT | EX PROVINC | MAVR CAESA | DOMOS ET AED | DECVR *

124. [n]* EPTVNO. ET. MINERVAE | TEMPLVM | * O. SALVTE. DOMVS. DIVINAE | AVCTORITATE TIB. CLAVD. | * GIDVBNI. R. LEGA AVG. IN BRIT. | * GIVM. FABROR. ET QVI. IN EO | * D. S. D. DONANTE AREAM | * ENTE. PVDENTINI. FIL.

125. [o]BRIGANTIAE. S. AMANDVS | ARCITECTVS. EX IMPERIO. IMP. I.

126. [p]DEAE NEHALENNIAE | OB MERCES RITE CONSER | VATAS M. SECVND SILVANVS | NEGOTTOR CRETARIVS | BRITANNICIANVS | V. S. L. M.

127. [q]DEC COLONIAE [r]GLEV | VIXIT AN LXXX. Q VI.

128. [s]M. VEREC DIOGENES * [t]* VIR. COL. | EBOR IBIDEMQ MORT CIVES BITVRIX | CVBVS HAEC SIBI VIVVS FECIT.

129. [u]* CIVITATE [x]CAT | VVELLAVN | ORVM. T OIS | * DIO.

130. [y]MOGONT CAD | ET. N. D. N AVG | M. G. SECVNDINVS | BF. COS. [z]HABITA | NCI. PRIMA STA | PRO SE ET SVIS POS.

131. [a] D R S. | [b]DVPL. N. EXPLOR | BREMENI ARAM | INSTITVERVNT | N. EIVS C. CAEP | CHARITINO TRIB | V S L M.

132. [c]CN. MVNATIVS. M. F. PAL | AVRELIVS BASSVS | . . . . . | . . . . . PRAEF. COH. II | ASTVRVM. CENSITOR. CIVIVM | ROMA-

[i] Middleby, Scotl. *Horsl.* XXXVI.
[j] Netherby, Cumberl. *Lys.* 56.
[k] Armthwaite, Cumberl. *Lys.* 67.
[l] Cambeck, Cumberl. *Horsl.* XXXIV.
[m] Ellenboro, Cumberl. *Horsl.* LXVIII.
[n] Chichester, Sussex, *Horsl.* 1.
[o] Middleby, Scotl. *Horsl.* XXXIV.
[p] Dombergi in Zelandia, *Reines.* CLXXVII. 1.
[q] Bath, Somerset, *Horsl.* V.
[r] Glevensis, i. Gloucestrensis.
[s] York, *Horsl.* X.
[t] Coloniæ Eboracensis.
[u] Cambeck, Cumberl. *Horsl.* XXVII.
[x] Verulam conjectant: qu. Chalons?
[y] Risingham, Northumberl. *Horsl.* LXXX.
[z] Hod. Risingham.
[a] Riechester, Northumberl. *Horsl.* XCV.
[b] Hod. Riechester.
[c] Nomenti, *Grut.* CCCXXXIX. 5.

NORVM. COLONIAE. VICTRICENSIS | QVAE. EST. IN. BRITTANNIA.
[d] CAMOLODVNI . . . . . .

133. [e] TI. CLAVDIVS CAESAR. AVG. P. M. | TRIB. P. VIIII. IMP. XVI. DE. BRITAN.

134. [f] IMP. VESP. VII. T. IMP. V. COS.

135. [g] IMP. CAES. DOMITIANO AVG. COS. VII.

136. [h] IMP. CAES. DOMITIANO AVG. COS. VII. | BRIG.

137. [i] IMP. HADRIANI AVG.

138. [j] IMP. CAES. HADRIANI. AVG. MET. [k] LVT.

139. [l] IMP. DVOR. AVG. ANTONINI | ET VERI. ARMENIACORVM.

140. [m] TI. CL. TR. [k] LVT. BR. EX. ARG.

141. [n] L. ARVCONI VERECVND. METAL [k] LVTVD.

[d] *v.* sup. p. 60.

[e] Ex lamina plumbea juxta Mendip in agro Somersetensi reperta. *Gough*, Camd. I. 82. *v.* inf.

[f] Ex massa plumbi apud Hints in agro Staffordensi reperta. *Gough*, ubi sup. II. 503.

[g] Ex massa plumbi apud Hayshaw Moor in agro Eboracensi reperta, et in Musæo Britannico asservata. n. 4.

[h] Ex massa plumbi itidem apud Hayshaw Moor reperta. *Gough*, ubi sup. II. 293.

[i] Ex massa plumbi prope Westbury in agro Salopiensi reperta, et in Musæo Britannico asservata, n. 9.

[j] Item prope Matlock in agro Derbiensi reperta, et in Musæo Britannico asservata, n. 10.

[k] Lutudarum, hodie Chesterfield?

[l] Item juxta Bruton, Somersetiæ, reperta. *Horsl.* x.

[m] Item juxta Matlock reperta. Mus. Brit. n. 7.

[n] Item ubi supra. ibidem, n. 5.

NOTÆ AD GILDAM.

A denotat codicem Mstum qui in bibliotheca publica Cantab. servatur.

P. 232, l. 7. saporis. V. L. soporis.

P. 232, l. 29. Porphyrius. Addit A in marg. "Porphirius iste quidam hæreticus fuit, ideoque nominat eum canem, quia dixit quod prophetia Danielis non fuit prophetia sed historia. Adversus istum Hieronymus exposuit Danielem. Vide Hieron. præf. de SS. eccles.

P. 232, l. 30. Vide Hieronymum in præfatione de scriptoribus ecclesiasticis, itemque ad Ctesiphontem adversus Pelagianos.

P. 233, l. 17. Hæc de leæna, &c. Boadiceam respexisse nonnulli putarunt. Sed et hic et infra C. XXIII. nihil aliud quam populum vel nationem designare in animo habuit Gildas: de rebus enim in Britannia aut tempore Neronis aut longe postea gestis, penitus ignorasse videtur.

P. 235, l. 30. Arriana perfidia. Addit A in marg. Agricola quidam homo discipulus Arriani, qui perturbavit fidem Britonum.

P. 236, l. 16. Pictos atque Scotos in provinciam statim post Maximi transfretationem irruisse putabat Gildas, ut verisimile est; nec de Gratiano aut Constantino, An. 407—11, quicquam habet. Hos quasi hoc loco interponit Beda, ita quod, secundum eum, quæ sequuntur ad tempora post Romam captam, scilicet A. 409, respicerent; sed quoad Gildam prorsus absque auctoritate.

P. 236, l. 20. duabus. "Quia Scoti tunc temporis in Hibernia habitabant, et Picti in Scotia, id est, ab Aquilone" A in marg.

P. 236, l. 34. E verbis 'inter duo maria' hoc loco, et 'a mari usque ad mare,' C. XIV. videretur Gildam autumasse tam murum cespititium quam illum quem C. XIV. 'solito structuræ more' factum dicit, eundem fere situm habuisse, ideoque ad prætenturas Hadriani et Severi necessario respexisse. Audierat forsan Gildas de reparatione quadam

murorum sæculo quinto facta quam primam constructionem credebat. De temporibus hujus vel sequentis Romanorum adventus nil certi occurrit.

P. 228, l. 33. CAPITULA. Hæc capitula, quæ in uno codice tantum occurrunt, longe post tempora Gildæ confecta fuerunt.

P. 230, l. 32. Utrum liber major de regibus Britonum adhuc extet, an perierit, nondum compertum habemus.

P. 231, l. 25. Galliam Belgicam. Addit A in marg. Belgica prima, in qua est metropolis Treveris; Belgica secunda, in qua est transitus ad Britanniam, in qua est metropolis civitas Remorum.=l. 29, &c. Locus hic corruptissimus corrigi forsan potest ex iis quæ citantur in Vita Gildæ.

P. 232, l. 1. quorum diversorum—' qui diversorum colorum floribus grati redduntur humanis visibus: veluti electa sponsa diversis ornata monilibus. Fontibus lucidis crebrisque gaudet, ex quibus rivuli leni murmure serpentes suave pignus soporis tribuunt viatoribus fessis. Duorum etiam ostiis nobilium fluminum, Tamesis videlicet ac Sabrinæ veluti brachiis meliorata, per quæ eidem Britanniæ olim transmarinæ deliciæ ratibus vehebantur: aliorumque fluminum minorum infusione irrigatur.' Vita Gildæ in biblioth. Floriacensi edita.

P. 238, l. 12. Tithicam. Alii 'Cichicam'—' Scythicam'—' Aticam'—' Styticam' legunt. In tanto discrimine vocum nihil periclitor. Vide O'Connor SS. Rerum Hibern. tom. i. pp. lxvi, lxvii.

P. 243, l. 9. Ambrosio Aureliano. De hoc nihil certi habemus. De pugnis cum Saxonibus circa hæc tempora factis vide Chron. Saxonicum ab A.D. 449, usque ad A.D. 519.

P. 243, l. 21. Quadragesimus quartus &c. Beda putabat bellum Montis Badonici in A.D. 493. factum fuisse. Secundum Annales Cambriæ commissa fuit hæc pugna A.D. 516, qui ideo et Gildæ nativitatis annus fuit.

P. 244, l. 8. Addit A in margine. Sed ante promissum Deo volente pauca de situ, de contumacia ac duro famulatu, de religione, de persecutione, de sanctis martyribus, de diversis hæresibus, de tyrannis, de duabus gentibus victricibus, de defensione itemque vastatione, de secunda ultione, tertiaque vastatione, de fame, de epistolis ad Ægitium, de

victoria, de sceleribus, de nunciatis hostibus subito, de famosa peste, de consilio, de sæviore multo primis hoste, de urbium subversione, de reliquiis, de postrema victoria patriæ quæ postrema victoria temporibus nostris Dei nutu donata dicere curabo. *Voces in uncinis inclusas amputavit homo imperitus, qui librum ligavit.* [Fe]cit namque ipse Gilda [li]brum magnum de regibus [Brit]tonum et de præliis eorum, [sed q]uia vituperavit eos mul[tu]m in illo libro, incende[run]t ipsi librum illum.

P. 244, l. ult. Constantinus. In annalibus Cambriæ sub anno 589 occurrit " Conversio Constantini ad Dominum."

P. 246, l. 6. Aureli Conane. De Aurelio Conano, exceptis iis quæ habet de eo Galfridus Monemutensis, nihil extat.

P. 246, l. 31. et pag. 247, l. 13. De Vortiporio et Cuneglasio nihil alias habemus.

P. 248, l. 7. Maglocune.—Mailcun sive Mailguin, rex Venedotiæ, hodie North-Wales, obiit, secundum Annales Cambriæ, A.D. 547.

Pag. 300. Post " Amen" sequitur in codd. " Explicit liber S. Gildæ abbatis et historiographi Anglorum &c."

NOTÆ AD NENNIUM.

P. 301, l. 7. Elboti discipulus.—Elbot, Elbod, Elvodugt, Venedotiæ sive Norwalliæ episcopus, obiit, secundum Annales Cambriæ, A.D. 809.

P. 302, l. 28, 858 anno.—Annus 24 Mervini hoc loco cum A.D. 858. conjungitur: at in capite 11. annus ejus quartus cum A.D. 858. ligatus est ut videtur; et in hoc omnes consentiunt codices. In Annalibus Cambriæ circa hæc tempora Mervinus quidam occurrit, qui obiit A.D. 844: alius autem, Rodri filius, ibi memoratur, qui A.D. 903 occisus est.

P. 302, l. 34. INCIPIT APOLOGIA. Codex unus MS. habet in margine " Incipit Eulogium brevissimum Britanniæ insulæ, quod Ninius Elvodugi discipulus congregavit."

P. 303, l. 20. divitias et delicias. Legendum est divitiæ et deliciæ.

P. 305, l. 4. filio. Ita MS. sed legend. patre.

P. 305, l. 9. Maximiano—Maximo.

P. 305, l. 14. murum. In ipso hoc capitulo nulla mentio muri habetur.

P. 305, l. 31. Cap. 28. Hoc lemma ad capp. 28. et 29. pertinet; ideoque deinceps pro 29. legendum erit 30. &c. adusque cap. 42.

P. 306, l. 18. Romwennam. In textu filia Hengisti anonyma est.

P. 306, l. 37. Lemma 42. ad cap. 43, 44. pertinet et sic de cæteris.

P. 307, l. 16. De secundo Germani adventu frustra in textu quæras.

P. 308, l. 25. De mirabilibus &c. Capitula quæ sequuntur desunt in editis.

P. 310, l. 12. usque ad tricesimum . . . . 6108. Hæc omnia omittunt quidam codices: alii in margine habent, alii in textum inserunt.

P. 310, l. 12. Anarauht quidam in Annalibus Cambriæ sub annis 894 et 915 deprehenditur; si is idem sit, cujus mentio in textu fit, hæc interpolata esse necesse est.

P. 310, l. 22. Britanniæ . . . . curabo. Hæc omittit Stev.

P. 310, l. 26. transmigrationem Templi. Inter has voces incidisse aliquid satis patet.

P. 311. l. 1. Incipit historia &c. Pro his quidam codices, habent Incipit istoria Brittonum edita ab Anachoreta Marco ejusdem gentis sancto episcopo.

P. 311, l. 3. a Britone . . . l. 4. ut alii dicunt. Hæc om. Stev.

P. 313, l. 16. Britto. Lege Bruto. Sed quidam codices Msti a Stev. citati, habent in margine " Hæc est genealogia istius Bruti exosi nunquam ad sævos (?), id est, Britones, ducti, quanquam [quandoque *al.*] volebant Scoti, nescientes originis sui, ad istum domari. Brutus vero fuit filius &c." et l. 23. post Ascanii " Sic inveni ut tibi, Samuel, id est infans magistri mei, id est Beulani presbyteri, in ista pagina scripsi; sed hæc genealogia non scripta in aliquo volumine Britanniæ, sed in scriptione mentis scriptoris fuit."

P. 314, l. 37. Clamhoctor. *Al.* Damhoctor.

P. 315, l. 8. quanto. *Al.* quando vel quo.

P. 316, l. 3. A primo anno. In hujusce capitis suppu-

tationibus omnes consentiunt codices; numerorum tamen quidam prorsus sibi repugnant. De annis Mervini dictum est ad præfationem: in numeris cccc.v error est manifestissimus, nisi pro ' Nativitate' ' Passione' substituatur, quoniam infra dicitur quod ab Incarnatione Christi ad adventum Patricii fuere anni cccc.xxxviii.

P. 316, l. 18. Sem. De his conf. Eusebii Chronica, p. 8. Julium Africanum ap. Scaligerum, pp. 58—63. Chronicon Paschale, Cangii, p. 26. Syncellum a Goaro, p. 46. et Cedrenum, p. 12. De Alano tamen apud eos nil occurrit.

P. 316, l. 32. Sphæra. Hæc sphæra, quæ in codd. Mstis occurrit, nihil est nisi circulus, cujus pars superior Asiæ nomen, inferior Europæ ad lævam, Africæ ad dextram, inscriptum habet.

P. 318, l. 33. monumentum. Cum patre Druso confunditur Claudius: ex incuria Hieronymi tamen ortus est error ut videtur. Conf. Eutropium, vii. 8.

P. 318, l. 36. Lucius. De Lucio vide Bedæ Hist. Eccl. i. 4. Sedebat Evaristus ab An. 100 usque ad An. 109.

P. 319, l. 7. per 132. Lapsus est Hieronymi vel forsan librarii Historiæ Eutropianæ. Severi murus per milliaria lxxv. vel per lxviii. cum dimidio milliariorum nostrorum ducitur. *v.* Roy, *Military Antiquities*, p. 23.

P. 319, 9. a Penguual. Cum Severiano confunditur hoc loco Antonini murus; qui xxxviii. milliaria Romana cum dimidio in longitudinem patet. *Roy*, p. 153.

P. 319, l. 15. fornicem. Fornix hæc quæ vulgo ' Arthurs Oon' dicebatur, A. 1743 omnino destructa fuit. Formam ejus videas apud Gordon, *Iter Septentrionale.*

P. 319, l. 36. S. Martinus. *v.* Sulpicium Severum de Vita Martini, c. 23.

P. 319, l. 39. Maximus. Idem est cum præcedente Maximo, sed quoniam eundem apud diversos scriptores offendisset Nennius, de uno Maximo duos effecit.

P. 320, l. 6. Cantguic. Quoentawic, hodie ' S. Josse sur Mer,' vel ' Estaples.'

P. 320, l. 7. Crutochideint. ' Cumulus Occidentalis.' De loco non constat.

P. 320, l. 22. Severus. Si fides sit rubricæ Capitis xxiv.

idem est cum superiori Severo; nam ibi dicitur murum ‘a Tinmouth usque Boggenes’ fieri præcepisse.

P. 320, l. 24. Constantinus. Constantinus, a militibus in imperatorem electus A. 407, et A. 411 occisus, cum Constantio qui apud Eboracum obiit, confunditur. *v.* C. XXI.

P. 320, l. 27. Britones. Hic loci ut alibi, in numeris error irremediabilis latet. Imperium autem Romanorum in Britannia post mortem Constantini omnino defecisse putabat Nennius, ut videtur. Conf. et C. XXVII.

P. 320, l. 33. Gratianus. Hæc plerumque e Chronico Prosperi, ab A. scilicet 378 usque ad A. 389, hausta videntur.

P. 322, l. 9. Gratiano secundo. Petrie, qui legit Marciano secundo, hæc adnotat “ Imperabat Marcianus ab A. 450 ad A. 457. Quid sibi velit vox ‘secundo’ nisi forte ad annum ejus secundum respiceret, haud patet. Numeri vero iterum sunt corrupti. Pro ‘Passionem,’ legendum ut verisimile est, ‘Incarnationem.’ In codice *X.* ut videre est, legitur ‘Gratiano Secundo Equantiu,’ et in MS. Coll. C.C. Cantabrigiæ No. C.LXXXIII. circa finem sæculi decimi exarato, post regum Saxonum genealogias hæc occurrunt: ‘Quando Gratianus consul fuit secundo, et Æquitius quarto, tunc his consulibus Saxones a Wyrtgeorno in Brittannia suscepti sunt, anno CCC.XLVIII. a Passione Christi.’ Si forte hæc Gratianum III. cos. cum Æquitio respicerent, tunc sub anno 374 caderet adventus Saxonum.

P. 322, l. 11. Christi. Ab A. 447, quo dictum est Saxones Britanniam advenisse, ad initium regni Eadmundi, scilicet A. 490, anni tantum CCCC.XCIII. numerantur: annus ejus quintus in A. 945 incideret. *v.* C. I. et C. LXV.

P. 322, l. ult. S. Germani. Germanus, Autisiodorensis episcopus, A. 418—449, secundum Prosperum primo Britanniam venit A. 429, Galliamque rediit A. 430. Secundo Britanniam missus est circiter A. 448, indeque reversus, brevi postea obiit.—Hæc paulo aliter narrantur apud Hericum de miraculis S. Germani, quæ, quia ad Marcum Anachoretam attinent, hoc loco proferenda duximus: ‘Dum per mediterranea circumvecti loca, singula curiose disquirimus, pœne fuit, ut oceanum, extima mundi mirabiliter cingentem, ab excellentissimi Patris nostri privilegiis exci-

peremus; quibus quum totus redundet orbis, uberius tamen his Britannia gloriatur, insula inter omnes vel prima, vel maxima; de qua ut fert auctoritas ‘ finis erat orbis ora Gallici littoris, nisi Britannia insula singulari amplitudine nomen pœne orbis alterius mereretur.’ Hæc beato Germano peculiari devotione submissa, multis se beneficiorum impendiis sanctitati ejus esse testatur obnoxiam; quod scilicet ejus doctrinis illuminata, quod per eum non semel est a sordibus hæresum expurgata, quod denique multiplici miraculorum lampade illustrata. Quæ quoniam doctorum nobilium studio litteris sunt aliquatenus commendata, iteratione non indigent. Fertur unum famosum inter cetera, cujus ad nos notitia per sanctum senem Marcum, ejusdem gentis episcopum decucurrit; qui natione quidem Brito, educatus vero in Hibernia, post longa pontificalis sanctitatis exercitia, ultroneam sibi peregrinationem indixit. Sic traductus in Franciam, piissimique regis Caroli munificentia illectus, apud beatorum Medardi et Sebastiani cœnobium anachoreticam exercet vitam, singularis nostro tempore unicæ philosophus sanctitatis. Hic multis coram sæpius referre solitus erat, Germanum sanctissimum, ut ipsius utar verbis, suæ nationis apostolum, vice quadam, dum Britannias permearet, regis palatium cum suis discipulis introisse. Erat tum hiems horrida, nec hominibus solum, verum etiam ipsis bestiis vehementer infesta. Itaque directo ad regem internuntio, superventuræ nocti hospitium postulavit. Rex abnuit, atque, ut erat et gente et animo barbarus, negotium floccipendit. Interea Germanus cum discipulis sub Divo persistens, cœli inclementiam infractis animis tolerabat.

Jamque die in vesperam coactô, subulcus regis regressus a pascuis, pensum quotidiani salarii acceptum ex palatio ad proprium tugurium referebat. Is ubi Germanum beatissimum conspexit brumali horrore cum discipulis tabescentem, appropinquans cominus, orat humiliter, ut, quis esset, quave ex causa inter algores nimios illic moraretur, ediceret. Quumque nihil certitudinis ex responso percepisset, personæ dignitate permotus; ‘ Oro,’ ait, ‘ quisquis es Domine, ut parcas corpori, servique tui succedere digneris hospitio, ac demum, si qua paupertati meæ suppetunt officia, receptare;

non parum enim interesse video, imminentis noctis angustias quantumlibet vili domicilio temperare.' Non aspernatus personæ qualitatem, successit hospitio, et quæ sibi a paupere impendebantur, obsequia libens excepit. Erat illi in peculio vacca tantum et vitulus: conversusque ad uxorem; Et non intelligis, ait, quantum susceperis hospitem? accingere itaque, et unicum, qui nobis est, vitulum mactans, cœnaturis appone. Dicto illa incunctanter paruit, coctumque vitulum in mensa componit. Episcopus solito abstinens, cæteris esum indicit. Cœna explicita, beatus Germanus mulierem evocat, imperatque, ut ossa vituli collecta diligentius super pelliculam ejus ante matrem in præsepio componat. Quo facto, mirum dictu quod est, vitulus absque mora surrexit, matrique coadstans, pabulum carpere cœpit. Tum ad utrosque conversus Antistes, 'Salvo,' inquit, 'præmio caritatis, jura hospicii tali interim beneficio compensata recipite.' Proventum rei mirabilem collato omnes præconio sustulerunt.

In crastinum pontifex palatium repetit, regisque ad publicum præstolatur egressum. Illum ab intimis procedentem Germanus excipit, atque potenti objurgatione verborum, cur sibi pridie hospitium negaverit, severus exquirit. Rex stupore defixus intorpuit, virique constantia attonitus a responso defecit. Tum Germanus auctoritate mirabili; 'Egredere,' inquit, 'et sceptra regni meliori permitte.' Illo hæsitante, Germanus baculo cunctantem impellens, 'Egredieris,' ait; 'et sicut definitum constat a Domino, nequaquam deinceps in æternum potestate regia abuteris.' Barbarus auctoritatem cœlestem in præsule reformidans, cum conjuge et liberis indifferenter egreditur, palatii fores retentare nulla posthac ratione conatus. Tum Germanus, uno ex discipulis directo, subulcum cum conjuge evocat, atque universo stupente palatio, in regni culmen componit. Ex eo tempore in hodiernum reges ex subulci genere prodeuntes nationi Britonum dominantur, Deo per beatum Germanum res humanas mirabiliter ordinante. Hæc ita apud Britanniam catholicis literis contineri, prædictus mihi episcopus jurisjurandi interpositione firmabat, cujus probitatem quisque expertus est, verbis illius fidem cedere nullo modo dubitabit.

O virum inter mortalium agmina singularem. O hominem ipsius jam divinitatis symbola præferentem. Necdum luteam molem deposuit; et jam cum Christo de mundo decernit, potestates ordinat, regna disponit. Insanum te palam pronuntio, quisquis Germani merito provehi populos ad regna cœlestia posse desperas, quem terrenos adhuc vehentem artus tanta potuisse consideras.' *Acta Sanctorum, ad diem* 31 *Julii*, p. 272.

P. 323, l. 31. Durnlug. Deyrnllwg, Vallis regalis, Vale Royal.

P. 324, l. 39. Oghgul. De insula non constat. Vide Bed. Hist. eccl. I, 15. Illa patria, quæ Angulus [aliis Anglia] dicitur.

P. 328, l. 24. quatuor bella. In cap. 47 tria tantum describit. In Chronico Saxonico quatuor memorantur, si forte eadem sint, sub annis 455 apud Ægelesford vel Æglesthrep, 457 apud Crecganford, 465 apud Wyppedsfleot, et 473 sine loco.

P. 329, l. 7. Primum bellum. Legendum fortasse cum Stev. Primum bellum, ut supradictum est; secundum super flumen Derevent: tertium bellum super vadum &c. quartum.

P. 331, l. 30. Beatus vero Germanus. Iterum in nodum insolubilem incidimus. Germanus secundo Galliam rediit A. 448, obiitque A. 449. Hengistum ad Britanniam invitaverat Vortigernus regnante Marciano, secundum Bedam, id est A. 449 vel 450: at hic, jam ante recessum Germani mortem obiisse dicitur Vortigernus. Quod ad Patritium attinet, si in hac narratione quid veri sit, necesse est id post primam Germani reversionem in Galliam evenisse, scilicet circiter A. 430: nam, secundum Prosperum, Palladius a papa Celestino Hiberniam missus est A. 431; et huic, A. 432, successisse creditur Patricius. Animadvertendum est tamen, vel de Vortigerno, de Hengisto vel de Patricio apud Constantium, in Vita Germani, nil omnino inveniri.

P. 332, l. 7. Celestinus. Obiit Celestinus A. 432. De angelo Patricium visitante legat qui voluerit apud Probum de Vita ejus.

P. 332, l. 12. De Amatheo et Matheo [l. 14.] prorsus ambigitur.

P. 332, l. 28. Loigere. Obiit Loigere, secundum Ann. Ulton. A. 462.

P. 333, l. 11. S. Patricii. Obiit Patricius, secundum Tigernach, A. 493.

P. 334, l. 26. Duodecimum. Hoc prœlium, secundum Annales Cambriæ A.D. 516 factum est: de præcedentibus omnino ambigitur.

P. 336, l. 1. De mirabilibus &c. Hæc, quæ sequuntur, in omnibus codd. Mstis occurrunt, nunc primum edita sunt.= l. 10. stagnum calidum—Bathoniense.=l. 16. fontes de salo—Salinæ Cestrenses.=l. 20. inundatur mare—Sabrinæ æstus vulgo 'the Bore' vocatur.

P. 340, l. 22. Hæc est genealogia regum Cantiæ usque ad A.D. 674.=l. 25. Geneal. reg. Estangl. ad A.D. 664.= l. 30. Geneal. reg. Mer. ad A.D. 716.

P. 341, l. 1. Geneal. reg. Northumb. ad A.D. 738.= l. 18. in illo tempore—Scil. circa A.D. 550.=l. 23. Mailcunus—Obiit, sec. Ann. Camb. A.D. 547, unde ex dictis conjectare licet Cunedag circa A.D. 380. Norwalliam advenisse.=l. 35. dimicaverunt.—Ut videtur, inter A.D. 565, quo obiit Adda, et 593, quando post Ethelricum patrem regnum iniit Ethelfridus; ad cujus tempora respicit Augustini adventus.

P. 342, l. 20. Catgualart. Obiit, sec. ann. Camb. A.D. 682. Pestilentia vero Oswii tempore A.D. 664. accidit.

INDEX GEOGRAPHICUS.

I. NOMINA INSULARUM BRITANNICARUM.

Acmodæ, [Western Isles,] 47.
Adtanatos, v. Tanatos.
Æbudæ, Ebudæ vel Hæbudæ, [Western Isles,] 194.
Albion, 2. 47. 95. &c.
Anas, 210.
Andros, [Enli, Bardsey, Lambay near Dublin,] 47.
Atina, 210.
Axantos, [Ushant,] 47
Bergos, [Bana, Bergen,] 47.
Birila, 210.
Blania, 168.
Botis, 210.
Bretannia, Britannia, insula Britannica, insulæ Bretannicæ, vel Britannicæ, vel Britannides, et simpliciter Britanniæ, 1. 2. &c.
Brettia, vel Brittia, per Britannia, 195. 200—205.
Britannia magna, [Great Britain,] 104. 210.
Cana, 210.
Cassitera, 195.
Cassiterides, [Scilly Isles,] 2. 28. 32. 41. 48. 109. 393.
Cirimon, 210.
Clota insula in Hiverione, 144.
Corsula, 210.
Coünos, [Thanet, Sheppey in Kent, Canvey in Essex,] 102.
Cunis, 210.
Darœcla, 210.
Dorcadæ, Dorcades, Dorcadas, 210. v. Orcades.
Dumna, [Skye Hoy, Fair Isle,] 47. 102. 103.
Ebuda, [Skye, Uist,] 97.
Ebuda, [Lewis,] 97.
Ebudæ, [Western Isles,] 97.
Echin, [Flat Holme,] 424. v. Ronech.
Edros, [Bardsley, Embli,] 97.
Electrides, 47. v. Glessariæ.
Ellete, 210.
Epidium, [Ila,] 97.
Essegradena, 210.
Eubonia vel Manay, [Man,] 311. 315.
Exosades, 210.
Fortunatæ, insulæ, 48. 109. 139.
Glessariæ, vel Electrides insulæ, 47.
Gueid, Guith vel With [Isle of Wight,] 47. 311. v. Vectis.
Hæbudes, vel Hebudes, [Western Isles,] 47. 108.
Hæmodæ, vel Acmodæ, [Western Isles,] 42.
Heboso, 163.
Herculis insula, 393.
Hesperides insulæ, 110.
Hibernia, vel Hybernia, [Ireland,] 47. 210. et alibi.
Horata, vel Orata, ins. 443.
Hyberus, 163.
Ibernia, i. e. Hibernia.
Ictis, [St. Michael's Mount?] 27.
Ierne, Iernia, et Iernides insulæ i. e. Hibernia, [Ireland,] 1. 2. 28. 29. 35. 169. 170. 195. et alibi.
Illaviani insula, 210.
Iouernia, vel Ivernia, vel Iverna, vel Juverna, [Ireland,] 42. 95. 103. 195.
Lanna Hilduti, 431.
Limnos, [Lymen, Dalkey, Ramsey, Lambay near Dublin,] 47. 97.
Limnum, 168.
Linnonsa, 210.
Longis, ib.
Maganica, ib.
Maiona, ib.
Maleos, [Mull,] 97.

Manay, vel Eubonia, 311.
Manna, [Man,] 210. v. Mona, Eubonia.
Medcaut, vel Metcaud, 341. 342.
Menavia, vel Mevania, [Isle of Man,] 163. 164. 197.
Mictis, [St. Michael's Mount,] 47. v. Ictis.
Minerve, 210.
Mona, Monia vel Monnia, [Anglesey,] 46. 47. 59. 74. 76. 97. 210. 214. 215. 329. 387. 394. 395. 423.
Mona, [Man,] 15.
Monaœda, 97.
Monapia, 47.
Nerigon, [Lewis,] ib.
Ocetis, [Shetland, Pentland, Skerries,] 102.
Œstriminides, vel Œstrymnides, [Scilly Isles,] 154. 155.
Orata, v. Horata, 393.
Orcadæ, vel Orcades, vel Orchades, [Orkney Isles,] 42. 47. 72. 102. 108. 144. 163. 164. 180. 197. 199. 207. 210. 308. 314. 318. 325. 346. 350. 424.
Oghgul, 324.
Orcania, [Orkney,] 311.
Ossa insula, 455.
Phebol. 50.
Pretannia, Pritannia, insulæ Pretannicæ, vel Pretannides, i. e. Britannia, &c. 195. &c.
Regaina, 210.
Rhicina, vel Ricina, [Rum,] 97.
Ricina, [Rachlin,] 47.
Riduna, [Racklin,] 144.
Romana, vel Romania insula, i. Britannia, 193. 229. 233. 397.
Ronech, [Steep Holme,] 424. v. Echin.
Ruichim, v. Tanatos.
Sacra insula, 154.
Saponis, 210.
Scandia, [Sanda, one of the Ork.] 47.
Scetis, 210.
Scotia ins. i. e. Hibernia, [Ireland,] 156. 207. 210.
Sena, [Isle de Sain,] 41.
Siambis, 47.
Silura, vel Sylina, [Scilly,] 108. 174. Sygdiles, [the Scilly Isles,] 393.
Sobrica, 210.
Susura, 210.
Tanatos, Thanatos, Taneth vel Adtanatos, et Britannico sermone Ruichim, [Thanet in Kent,] 108. 207. 322. 323. 328.
Thule, vel Thyle, vel Tile, [Iceland, Shetland,] 28. 29. 35. 46. 47. 72. 89. 95. 102. 103. 108. 110. 139. 153. 164. 168. 169. 170. 178. 196. 197. 200. 206. 207. 210.
Toliapis, [Sheppey, Thanet,] 102.
Vecta, vel Vectis, [Wight,] 94. 102. 103. 144. 152. 351. 363.
Vectis, [Whitehorn,] 47.
Vinion, 210.
With, Gueid, vel Guith, [I. of Wight,] 311. v. Vectis.

II. NOMINA MARIUM, FLUVIORUM, SINUUM, LACUUM, STAGNORUM BRITANNIÆ.

Abona, fl. [Avon,] 210.
Abrasuanus, 399.
Abravannus, fl. [Ravenglass in Cumb. Lus Bay in Galway,] 98.
Abus, fl. [Humber,] 99. 398. 399.
Adron, fl. 210.
Æsica, 400.
Alænus, fl. [Axmouth in Devon. Froome in Dors.] 98.
Alauna, fl. 210. 399.
Alaunus, fl. [Alan,] 99.
Anava, fl. 210.
Anir (Oculus), fons, 338. et tumulus Anir, 309.
Antona, [juxta Wintoniam,] 392.
Antona, vel Aufona fl. [Avon,] 55.
Antrum, fl. [Arm in Dev.] 210.
Aufona, [Avon,] 397. v. Antona.
Arcticus, oceanus, 174. 199.
Argita, fl. [Loch Swilly: Lagan in Ireland,] 95.
Aventio, fl. [Aun,] 210.
Ausoba, fl. [Burton, Bay of Galw. Ireland,] 96.
Axium, fl. [Axe in Dev.] 210.
Bassas, in regione Linuis, 334.
Bdora, fl. 210.
Bdora æstuarium, 389.

Belisama æstuarium, [Mersey: Ribble,] 98.
Birgus, fl. [Barrow in Waterford,] 96.
Boderia, vel Bodotria æstuarium [Frith of Forth,] 78. 79. 99. 399.
Borealis, oc. 110.
Brettanicum fretum, Britannicum mare vel Britannicus oceanus, 48. 103. 104.
Bubindas, vel Buvindas flu. [Boyne in Ireland,] 96.
Canobus, *v.* Tosibus.
Cantabricus oceanus, 164.
Carun, fl. 319.
Celnius, fl. [Spey: Findhorn,] 99. 400.
Cenion, fl. [Falmouth Haven; Tregony: Tamar,] 98.
Cenius, 393.
Certisnassa, fl. 210.
Cimia, fl. 210.
Cled, fl. [in Irel.] 210.
Clota, vel Clotta, vel Glota, æstuarium, 78. 97. 399. 400.
Cluth, 319.
Clydda, 389.
Coantia, fl. [Kentsey,] 210.
Coguvensuron, fl. [Soar in Leic.] 210.
Cunetium, 391.
Cronium mare, 47.
Cronius, oceanus, 96.
Dabronas, fl. [Blackwater: Avonmore in Waterford,] 96.
Derevent, 329.
Deva, vel Diva, fl. [The Dee,] 98. 99. 394. 395. 399, 400.
Deucaledonicus oceanus, 97. 103. 125.
Dorvatium, fl. [Dart in Dev.: Darent in Kent,] 210.
Dourus, fl. [Dingle Bay: Kilcoor in Ireland,] 96.
Dunum sinus, [Tees Mouth in Durh.: Scarborough Bay in Yorks.] 99.
Dubris, 391.
Duglas, 334.
Durbis, fl. [Dour near Dover,] 210.
Durius, 409.
Durolani, fl. [Lenham in Kent,] 210. 393.
Eidumania, fl. [Blackwater: Mouth of Stour and Orwell in Essex,] 99.
Eroest æstuariam, 445.
Euorkivius, [error scrib. fort. pro Virgivius,] Oceanus, 126.
Fontaun, Guorhelic, 337.
Fraxula, fl. [Ashburn in Der.] 210.
Fresicum mare, 325.
Gabrantuicus sinus, [Burlington Bay: Hornsey Bay in Yorks.] 99.
Galaticus sinus, 31.
Gallicum fretum, 108.
Galwadiæ mare, 230.
Garion, vel Garryenus, fl. [Yarmouth in Norf.] 99. 397.
Germanicum mare, 47.
Germanicus oceanus, 103, 125.
Glacialis oceanus, 95.
Gleni, 334.
Glota æstuarium, v. Clota.
Goy vel Guoy, fl. 309. 337.
Guorelic fons, 309.
Hibernicus oceanus, 96. 125.
Huicciorum stagnum calidum, 336.
Humber, fl. 363.
Humbrum mare, 334. 341.
Hyperboreus, vel Cronius, vel Mortuus, vel Deucaledonicus oceanus, 95. 97. 103. 106. 125.
Ibernicus vel Ibernus oceanus, v. Hibernicus, 96. 98.
Iena æstuarium, [Wigtown Bay in Galloway,] 98.
Iernus, fl. [the Erne: Kenmare in Irel.] 96.
Ila, fl. [Dornoch,] 99.
Imensa æstuarium, 101. v. Jamissa.
Intraum, fl. 210.
Isaca fl. ostia, [Exmouth in Dev.: Weymouth in Dors.] 98.
Isca, fl. v. Isaca, 210. 393.
Ituna æstuarium, [Solway Frith,] 98. 399, 400.
Itys, fl. [Loch Eu: Loch Torridon: Loch Duich,] 98.
Jamissa æstuarium, [Mouth of the Thames,] 99.
Juctius, fl. 210.
Jena, 399.
Lelaannonius, vel Lælamnonius, sinus, 97. 100.
Lemana, fl. 210.
Lemanus, 391.
Lenda, fl. 210.
Leuca, fl. [the Low,] 210.
Leugosena, fl. 210.
Liar, fl. [the Liver,] 210.
Libœus, fl. [Galway Bay: Giddore: Sligo Bay in Irel.] 96.
Livane, vel Liguane stagnum, 336.
Logias, fl. [Newry: Loch Foyle: Loch Bann in Irel.] 96.
Longus, fl. [Lynneloch: Innerlochy: Loch Melfort,] 97.
Loxas, fl. [Loth in Sutherl.: Lossie, Cromarty Frith,] 99.
Luchen stagnum, 339.
Lummonu lacus vel Lochleven, 308. 338.
Lyncalidor lacus, 400.
Madus, 22. v. Vagniacis, 168. 391.
Magnus portus, 98.

Maina, fl. [Mintern,] 210.
Meneviacum fretum, [Menai Strait,] 395.
Metoris sinus, vel Metaris æstuarium, [Boston Deep: the Wash, 99. 397.
Modonus, fl. [Liffey: Harrah in Irel.] 96.
Mœnei pelagus, [Menai Strait] 339.
Mortuus oceanus, 95. v. Hyperb. oc.
Moricambe æstuarium, [Cartmel Bay in Lancas.] 98.
Nabæus, fl. [Tralliger: the Naver,] 98.
Naurum, fl. [the Nader,] 210.
Novitia, fl. 210.
Novius, fl. [the Nid,] 98. 399.
Novus portus, 98.
Obocas, fl. [the Ovoca: Avonmore in Irel.] 96.
Occidentalis oceanus, 11, 163.
Oculus, Anir, vel Anir fons, 338.
Œstrymnicus sinus, 154.
Polkerist vorago, 339.
Ractomessa, fl. [Racon,] 210.
Renis, 331.
Rhatostathybius, fl. [the Wye: Ogmoor,] 98.
Rhavius, fl. [the Bann: Erne: Mulroy Bay,] 96.
Rherigonius sinus, [Loch Ryan: Lus Bay,] 97.
Ribroit, 334.
Rovia, fl. [the Rother in Sussex,] 210.
Sabriana æstuarium, estuary of the Severn, 98.
Sabrina, fl. the Severn, 55, 231. 308. 331. 336. 338. 389. 392. 393. 394. 395. 396. 427.
Sabrinum ostium, Mouth of the Severn, 243.
Sarva, fl. 210. v. Sabrina.
Scotiæ mare, 230.
Senua, fl. 210.
Senus, fl. [the Shannon: Loch Rusmore in Irel.] 96.
Seteia æstuarium, Mouth of the Dee, Cheshire, 98. 398.
Severnia, the Severn, 311. v. Sabrina.
Sodismam, fl. [in Irel.] 210.
Stucias, fl. [the Dovie in Cardigan: Ystwith,] 98.
Sturius, 391.
Surius, 397.
Taba, v. Tava.
Tamaris, vel Tamarus, fl. [the Tamar,] 98. 260. 393.
Tamesa, fl. [the Thames,] 115. 118. 212. Tamesis vel Thamesis, 179. 231. 350. 389. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 427. Tamensis fluvius, 318. Tamisia, 311.
Tamion fl. [the Tavy,] 210.
Tava, vel Taus æstuarium, [the Frith of Tay,] 78. 99. 168.
Terdec, fl. [in Irel.] 210.
Tavus, 395. 400.
Teibi, 330.
Tina, vel Tinna, fl. [the Eden in Fifesh.: Northesk, Tyne,] 99. 399. 400.
Tinoa, fl. [the Teing,] 210.
Tobius, fl. [the Towy in Caerm.] 98.
Tœsobis, fl. [the Conway,] 98.
Tosibus vel Canobius, 395.
Trannoni, 336.
Trisanton, fl. [the Test in Hamps.: Ouse in Sus.] 98.
Trivona, 397. 398.
Tuai æstuarium, [Cromartie Frith: Murray Frith,] 99.
Tuerobis, fl. [Tyri in Cardig.] 98.
Tueda, 399.
Tuesis, 400.
Urus, 398.
Uxella, 393.
Varar, fl. 100. 389. 400. 401.
Vara vel Varar æstuarium, [Frith of Tayne: Moray Frith: Gulf of Fleet,] 13. 14. 99.
Vedra, fl. [the Tine: Wear,] 99.
Velox, fl. [the Ivel in Somers.] 210.
Verginius oceanus, 96. 98. 103.
Vergivius oceanus, 98. 125.
Vexala æstuariam, [the Brent: Ivel: Parret in Somers.] 98.
Vidotura sinus, 97.
Vidua, fl. [Crodagh: Loch Swilly in Irel.] 95.
Vinderis, fl. [Carrighfergus Bay: the Lagan in Irel.] 96.
Vividin, fl. [the Fowey in Cornw.] 210.
Volsas sinus, [Loch Brey: Loch Assynt,] 98.

III. NOMINA MONTIUM, COLLIUM, SILVARUM, CAMPORUM, PROMONTORIORUM, ET CHERSONESUUM BRITANNIÆ.

Alauna silva, 208.
Anderida vel Caledonia silva, 391.
Acantium prom. [North Foreland,] 99.
Agned Cathregonnon, mons, 334.
Alpes Pennini, 398.
Anir tumulus, 309. et Oculus, 338.
Antivestæum vel Bolerium prom. [Land's End: C. Cornwall: St. Ives.] 26. 98. 333.
Arrotrebarum prom. 48.
Badonis vel -nicus mons, 334.
Belerium vel Bolerium vel Antivestæum prom.
Brigantum prom. 397.
Berubium prom. [Duncansby Head: Ross Head.] 99.
Bolerium prom. vel Belerium
Boreion prom. [Teving Head: C. Malin in Irc.] 95, 96.
Caledonia silva, i. e. Cat coit Celidon, 47. 91. 100. 334.
Canganorum vel Canganum prom. [Brachy pult point in Carnar.] 98.395.
Cantium prom. [North Foreland: Pepperness in Kent,] 26. 98. 395.
Chersonesus aureus, 103.
Carncabal, 338.
Chenin vallis, 389.
Coherlahem, mons, 442.
Criû metopon, 393.
Cruachan Eli. v. Eli.
Cruemare, 339.
Damnium vel Ocrium prom. 126.
Damnonium vel Ocrinum prom. [Lizard: Dead Man's point in Cornw.] 98.
Epidium prom. [Cantire Head,] 97.100.
Electi campus, 326.
Eli collis sive Cruachan Eli in Hibernia, 333.
Eriri vel Heriri mons, i. e. Snaudune Anglice, [Snowdon in Wales,] 326. 395.
Gai campus, 342.
Grampius mons, 81. 400.
Helenis prom. 393.
Herculis prom. [Hartland Point in Devonshire,] 98.
Horca vel Orca prom. 26.
Isamnium prom. [St. John's Foreland in Irel.] 96.
Maurit—Vallis putei Maurit, 338.
Notion prom. [C. Mizzen: Bear Head in Irel.] 96. 125.
Novantum prom. [Dunskay: Mull of Galloway,] 97.
Novantum chersonesus, [Mull of Galloway,] 97. 98. 126. 381. 399.
Ocellum prom. [Spurnhead in Yorks.] 99.
Ocrinum vel Ocrium prom. 98. 381. 393. vide Damnium.
Octapitarum prom. [St. David's Head,] 98.
Octorupium, 394.
Orcas prom. [Farohead, Dunnethead,] v. Tarvidum, 26. 98. 99. 102. 126.
Oxellum, 398.
Rhobogdium prom. [Fair Foreland: Cape Clear in Irel.] 95. 96.
Sacrum prom. [Cape Carnvoir, Grenore in Irel.] 96.
Scithica vallis. v. Tithica, 324.
Snaudune, [Snowdon in Wales,] 326. 395.
Taixalum prom. [Kinaird Head: Buchan: Buttonness,] 99.
Tarvidum, vel Tarvedum, vel Orcas prom. [Faro Head: Duncansby Head,] 98. 99.
Tithica, vel Scithica, vel Cichica vallis, 13. 238. 324.
Tauroedunum prom. 126. v. Tarvidum.
Uxellum prom. 397.
Uxellii montes, 399.
Wodale, i. e. vallis doloris, 334. Vide et in catalogo urbium.
Vennicnium prom. [Ram's Head, Cape Bengore in Irel.] 95.
Vervedrum prom. [Strathy Head, Duncansby Head,] 99.

IV. NOMINA REGNORUM, PROVINCIARUM, REGIONUM, AGRORUM, PAGORUM BRITANNIÆ.

Anglia, 345, 424.
Arecluta regio, 426.
Berneich, Anglice Bernicia, 308. 334. 335. 341.
Brigantia, 163. 164. 394. 397.
Britannia prima, 175. 176. 389. 390. 394.
Britannia secunda, 175. 176. 389. 390. 394.
Buelt regis, 331. 338.
Cæsariensis, [Maxima] postea Flavia, 148. 175. 176. 396.
Caledonia, 72. 79. 82. 107. &c. v. Caledonia silva.
Canthguaraland in nostra, i. e. Anglosax. lingua Chent [Kent], Cantia, vel Cantium [Kent], 15. 18. 28. 33. 34. 324. 381.
Carnubia, 393.
Ceretum regio, 339.
Cetgueli regio, 315.
Cocboy, 342.
Connachta, regio Hibernica, 233.
Cornubia, vel Cornugallia, 425. 445.
Damnia, 399. Damnonia leæna, 244.
Dalrieta, 315.
Deur, Anglice Deira, 335. 341.
Devonia, 425.
Dimetia, 394.
Dingueirin regio, 334.
Elmail pagus, 428.
Elmet regio, 342.
Ercing regio, 338.
Estsexe [Essex],,330.
Flavia, 148. 389. 390. 394. 395. 396.
Flavia Cæsariensis, 175. 176.
Flavia extrema, 397.
Galwadia, 230.
Gadenia, 399.
Genania, 395.
Genunia regio, 105.
Glevising regio, 326.
Guendota, vel Guenedota regio, 341. 342.
Gubier regio, 315.
Guennesi regio, 328.
Guent regio, 309. 337. 338.
Guocenit regio, 326.
Guortigirniaoum regio, 331.
Gurbirneth regio, 334.
Ial regio, 322.
Iren, 431.
Kereciaum regio, 309. v. Ceretum.
Linuis regio, 334.
Manau-Guotodin regio, 341.
Maxima, 389. 390.
Maxima Cæsariensis, 175. 176. 398.
Midelsexe, [Middlesex,] 330.
Novantia, 399.
Ordovicia, 395.
Ottadinia, 399.
Pædiana regio, 422.
Powisorum regio, 323.
Saxonicus limes, 176. Saxonicum littus, 175. 390. 391.
Selgovia, 399.
Scotia, 229. 230.
Suthsexe, [Sussex,] 330.
Valentia, 161. 175. 176. 339. 390. 394.
Valentiniana, 399.
Vespasiana, vel Caledonia, 389. 390. 399.
Wallia, 393. 424.

V. NOMINA POPULORUM, GENTIUM, NATIONUM, TRIBUUM.

Allobroges, 392.
Ambrones, i. e. Aldsaxones, 335. 340. 342.
Amnites, 110.
Ancalites, 18.
Angili, 201. 203.
Angli pop. in Germ. 69.
Arrotrebæ, 48.
Atrebates, 391. 396.
Atrebatii, 101. 102. v. Ancalites.
Attacotti, vel Atticotti, 158. 159. 172. 400.

Auteri, [in Ireland,] 96.
Belgæ, 11. 102. 391. 392. Belgæ Allobroges, 393. Belgicus, 390.
Bibroci, vel Rhemi, 18. 391. 396.
Blaqii, [in Ireland,] 97.
Boduni, v. Dobuni, 117.
Bretanni, Brettanni, vel Britanni, 15. &c.
Brigantæ, vel Brigantes, [in England,] 43. 55. 57. 59. 75. 100. 101. 105. 389. 397. 398.
Brigantes, [in Ireland,] 96. 97.
Briges, 195.
Britones, 88. 175. 199. 201. 207.
Brittii, 202.
Brittoniciani, 175.
Caledones, vel Caledonii, vel Calidonii, 100. 170. 171. 194. 197. 219. 221. 389. 399.
Cangani, 98.
Cangi, 55.
Cangiani, vel Cangii, 395.
Cantæ, 100.
Cantii, 102. 341. 391. 396.
Cantianus status, 390.
Cantuarii, 333.
Cantuarienses, 308.
Careni, 100.
Carnabii, 393. 395. 397. 398.
Carnonacæ, 100.
Cassi, 18.
Cassii, vel Catieuchlani, 101. 396. 397.
Catuellani, vel Catuvellani, 113. 117. 129.
Cauci, 97.
Celti, 1. 2. &c.
Cenimagni, 18.
Cerones, 100.
Cimbri, 393.
Coitanni, 397.
Coriondi, 97.
Coritavi, 101.
Cornabii, vel Cornavii, 100. 101.
Creones, 100.
Dalreudini, 348.
Damnii, vel Damnonii, 100. 399. 400.
Damnii Albani, 400.
Damnonii, 381. 393. Damnonia læna, 244. Damnonicus status, 390.
Darnii, 96.
Daunoni, 209.
Demetæ, 101. 246.
Dimecti, ubi est civitas Minea, 315.
Dimeti, 330.
Dimetiæ, 394.
Dicaledonæ, 159.
Dobuni, vel Boduni, 101. 102. 396.
Dumnonii, 102. 108. 168.
Durobriges, vel Morini, 102. 392.
Easter-Angli, vel Estangli, 340. 342.
Elgovæ, 100. v. Selgovæ.
Ellebri, vel Veliberi, 96.
Epidii, 100.
Erdini, vel Erpeditani, 96.
Gadeni, 100. 399.
Gangani, 96.
Hedui, 391. 392. 393. 396.
Heruli, 200.
Hiberni, vel Hibernenses, [the Irish,] 133. 434. &c.
Horesti, 86. 400.
Huiccii, vel Wiccii, 336.
Iceni, 55. 60. 397. 398.
Letewicion, i. e. tacentes, epitheton tribus cujusdam Britonum, 320.
Logi, 100.
Luceni, 164.
Mæatæ, 197. 219. 399.
Manapii, 97.
Manavi, 209.
Maponi, 209.
Mercii, 342.
Mertæ, 100.
Nagnatæ, 96.
Novantæ, vel Novantes, 97. 98. 99. 126.
Nordi, 342.
Northumbri, 308.
Otadeni, vel Ottadini, 100. 399.
Ordovicæ, vel -ces, 56. 76. 101. 389. 394. 395.
Parisi, 101. 398.
Phrissones, 201.
Picti, 139. 157. 158. 159. 163. 169. 170. 171. 192. 194. 229. 230. 236. 303. 304. &c.
Pretanni, v. Britanni.
Regni, vel Rhegni, 102.
Rhobogdii, 95. 96.
Saxones, 152. 158. 159. 160. 169. 170. 171. 181. 192. 193. 194. 206. 230. 301. Saxones Ambrones, 340.
Scadomi, 208.
Scoti, 157. 158. 159. 164. 169. 170. 171. 172. 173. 192. 193. 194. 207. 230. 236. &c. 301. 303. &c.
Scythæ, i. e. Scoti qui nunc dicuntur Hibernenses, 304. 315.
Segontiaci, 18. 391.
Selgovæ, Elgovæ, vel Segloes, 99. 100. 209. 399.
Setantii, 98.
Silures, 47. 55. 56. 58. 59. 72. 76. 101. 381. 389. 394. 396.
Simeni, 101. v. Iceni.
Sistuntii, vel Sistuntiaci, 209. 398.
Sili, 193. v. Silures.
Taixali, 381. 400.
Texali, 100.
Trinoantes, vel Trinobantes, 17. 18. 60. 82. 101. 102. 180.
Uterni, 96. 396. 397.
Vacomagi, 100. 400.
Vecturiones, vel Vecturones, 159. 400.
Velabri, Velibori, Vellabori, vel Ellebri, 96. 164.
Venetenses, 439. 445.
Venicontes, 100.
Venniconii, 95. 96.
Venricones, 400.
Vodiæ, 96.
Volantii, 398.
Voluntii, 96.

VI. NOMINA URBIUM, OPPIDORUM, VILLARUM, ET LOCORUM BRITANNIÆ.

Aballaba, [Watchcross in Cumberl.] 177.
Abisson, 209.
Abercurnig, 359.
Abone, [Aunsbury in Glouc.] 144.
Ad ansam, [Witham Barklow: Tolshunt Knights in Essex,] 143. 168.
Ad Pontem, [Southwell: East Bridgeford, Farndon in Nottinghamsh.] 143.
Ad Taum, [Caistor in Norfolk,] 168.
Adurni portus, [Porchester in Hampsh. Aldrington in Suss.] 176.
Æsica civ. [Netherby in Wales: Gt. Chesters in Northum.] 177. 209.
Ageloco, [Littleborough in Nottinghamsh.] 143.
Alabum civ. 208.
Alauna civ. 209.
Alauna opp. [Camelon in Stirl.] 100. 208.
Alauna civ. [Aulcester in Warw. Alnwick in North.] 208. 209. 396. 400.
Albinunno civ. 208.
Alcluith vel Alcluth, 229. 349. 359. 389. 400.
Alionæ, 177. v. Alone.
Alitacenon civ. [Elgin,] 209.
Alone, [Whitley Castle in North. Ambleside in Westmorl.] 143.
Alongium civ. [Carnbre in Cornw.] 208.
Amboglanna, [Burdoswald in Wales,] 177.
Alunna civ. v. Alone, 209.
Anderesio civ. v Anderidæ, 208.
Anderida, [Pevensey, Eastbourne in Suss. Newenden in Kent,] 176. 391.
Andreæ, Sti, urbs, 334.
Anicetis civ. 208.
Ansa, v. Ad Ansam.
Apaunaris civ. 208.
Aquæ calidæ, vel Aquæ Solis, vel Aquis, civ. [Bath,] 102. 209.
Aperlin livan, 336.
Aranus civ. 208.
Arbeia, [Moresby in Wales,] 177.
Ardaonion civ. 208. v. Sorbioduna.
Ardmaca [Armagh in Ireland,] 423.
Ardua civ. 208.
Ariconio, [Ross in Heref.] 144.
Argistillum civ. [Arwystli in Glouc.] 208.
Armis civ. 208. v. Aquæ Calidæ.
Arnemeza civ. 209.
Artavia, 393.
Augusta civ. v. Londinum, 159. 160. &c.
Avalaria civ. 209. v. Aballaba.
Avalonia, 392.
Albret Judeu, 342.
Axeloduno, [Brough-on-the-sands, Cumb.] 177.
Babaglanda civ. v. Amboglanna, 209.
Badonis balnea, 308.
Banatia civ. [Comrie, Ross, Bana,] 100. 400.
Banchorium, 395.
Bancornaburg, 373. 374.
Banna civ. 209.
Bannavanto civ. [Daventry, Wedon in Northamp.] 143.
Bannio civ. 208. v. Gobannio.
Banovallum civ. 209. Bannavanto.
Baromaci, v. Cæsaromagno, 168.
Bebbanburch, 342.
Begesse civ. 209.
Bennavenna, 142. v. Bannavanto.
Benona, 395.
Bereda civ. 209. v. Voreda.
Bibrocium, 394.
Bindogladia civ. v. Vindogladia, 208.
Blat obulgium, [Middleby: Boulness in Cumb.] 142.
Blestio, [Monmouth,] 144.
Boggenes, 305.
Bograndium civ. 209.
Bolvelaunio civ. 208.
Bomio, [Axbridge in Som. Boverton in Glam.] 144.
Borcovico, [House Steeds in North.] 177.
Bovio, [Stretton; Banzor in Chesh. Queenhope in Flint.] 142.
Braboniaco, 177. v. Bremeteuraci.
Bracica, 476.
Bracchium, [Brough.]
Branaduno, [Brancaster in Norf.] 176.
Brannogenium, 101. 395. v. Bravinnio.
Branogena vel Branogenium, 208. 396.
Bravinnio, [Worcester: Ludlow: Lentwardine in Shrops.] 144.
Bremenio vel Bremenium, [Rochester: Newcastle-on-Tyne, in North.] 100. 142.
Bremenium, [Brampton in Cumberl.] 209.
Bremetennaci, [Penrith in Cumb.] 177. 399.
Bremetonaci, [Overborough, Lancaster.] 143.
Brenna, [Breubege vel Brynabage in Glamorg.] 208.

Bresnetenati, [Overbarrow in Lanc.: Old Penrith: Brampton in Cumb.] 209.
Bribra civ. 209. v. Bremetenraci.
Brigantium civ. 104. Brigantia, 478.
Brige, [Broughton in Hamps] 144.
Brigomono civ. [Bargeny,] 209.
Brinavis civ. 208.
Brocara civ. 209. v. Brocavo.
Brocavo, [Broughton: Brough in Westmoreland,] 143.
Brocoliti civ. 209.
Brovonacis, [Kirbythure: Kendal: Whelp Castle: Brough in Westmorl.] 142.
Bullæum civ. [Uske in Monm.] 101.
Buroaverus, [Duroaverus? Canterbury,] 168.
Burrio, 144. v. Bullæum.
Cæsaromago, vel -on, civ. [Chelmsford: Writtle Widford in Ess.] 142. 143. 208.
Cair Britto, vel Britoc, 335.
— Caint, vel Ceint, 335.
— Carataue, 335.
— Celemon, vel Celemion, 335.
— Cleri, 335.
— Collon, vel Colun, 335.
— Custeint, 335.
— Daun, 335.
— Dauri, 335.
— Droithan, vel Draithou, 335.
— Ebraue, vel Ebroaue, 335.
— Eden, 229. 230. 335.
— Glou, Saxonice Gloucestre, [Glocester,] 331. 335.
— Graut, vel Grauth, 335.
— Guent, 335.
— Guintwig, 335.
— Guintruis, 335.
— Guoreirangon, vel Guoranegon, 335.
— Guoricon, vel Guorcon, 335.
— Guorthigern, vel Gurthigern, 335.
— Gusteint, 328. 335.
— Legion, vel Ligion, vel Carlegion, vel Legacestir, 335. 374.
— Londein, vel Lunden, 335.
— Luadiit, 335.
— Luithcoith, vel Loitcoit, 335.
— Lion, 335.
— Luilid, 335.
— Manchguid, vel Maniguid, 335.
— Merdin, 335.
— Mequod, vel Mequaid, 335.
— Mincipit, vel Muncip, 335.
— Pensavelcoith, vel -coin, 335.
— Pentaloch, 319. 335.
— Peris, 335.
— Segeint, 335.
— Teim, 335.
— Urnath, vel Urnahc, 335.
Calatum civ. 101. v. Galacum.
Calcaria, [Tadcaster in Yorks.] 142.
Calcua, [Silchester in Hamps.] 101. v. Nalcua.
Caleba, vel Calleva, Atrebatum civ. [Silchester in Hamps.: Henley in Oxf.: Reading in Berks.] 143. 144. 208. 391.
Calunio civ. 209. v. Galacum.
Camaldunum, Camalodunum, vel Camulodunum, 46. 395. 396.
Camboduno, [Gretland: Almondbury: Eland in Yorks.] 142. 398.
Camborico, [Icklingham in Suff.: Cambridge,] 143. 397.
Camudolanum civ. 101. v. Camuloduno.
Camulodono civ. 209. v. Camboduno.
Camulodulo, vel -no vel -num, col. civ. [Malden: Walden in Ess.] 56. 60. 118. 143. 168. 209.
Camulossesa civ. [Camelon in Stirl.] 209.
Camudolanum, 101. v. Camboduno.
Camunlodunum civ. 101. v. Camuloduno.
Canca civ. 208.
Canibroiana civ. 209.
Canonio, [Farnbridge: Chelmsford: Canewdon in Essex,] 143.
Cantguic, 320.
Cantiopolis, 391.
Cantiumeti civ. 209. v. Clanoventa.
Cantuaria, 395.
Canubio civ. 208. v. Conovio.
Carbantium civ. [Caerlavarock,] 209.
Carbantorigum civ. [Bardanna: Kier: Drummore,] 99.
Casæ Candidæ, 399.
Castra exploratorum, [Netherby: Boulness: Carlisle in Cumb.] 142.
Castra pinnata, 100. 103.
Cataracton, Cataractonion vel Cataractoni vel Caturactonium, civ. [Thornborough, n. Catterick Bridge, Yorks.] 101. 103. 104. 142. 143. 209. 398.
Catenes, [Caithness,] 311.
Catscaul, 342.
Caunonio, v. Canonio, 168.
Causennis, [Nottingham in Notts.: Ancaster: Boston in Linc.] 143.
Celerion civ. [Calendar Castle,] 209.
Celunno civ. 209. v. Cilurno.
Cenail Scotice, Peneltun Anglice, 319.
Cenia urbs, 393.
Cenomannum, 397.
Cerninium civ. 209.
Cermo civ. 209.
Cibra civ. 209.
Cicutio civ. 208.
Cilurno, [Walwick Chesters in North.] 177.
Cimetrone civ. 208. v. Cunetione.
Cindocellum civ. 209.

Cinloipiaue, 337.
Clanoventa, [Lanchester in Durh.: Cockermouth in Cumb.] 143.
Clausentum, [Old Southampton: Bishop's Waltham in Hamps.] 143. 392.
Clavinio civ. 208.
Clevo, [Gloucester,] 144.
Clidum civ. 209. v. Lindo.
Coccium vel Coccio, [Ribchester in Lanc.] 143. 398.
Cocuneda civ. [Coquet,] 209.
Coganges civ. 209. v. Concangios.
Colania civ. [Carstairs: Crawford,] 100.
Colanica civ. [Coldingham: Colchester in Ess.] 209.
Coloneas civ. 208.
Colonia Lond. [London,] 140.
Colonia, [Colchester in Ess.] 143.
Combretonio, [Stretford in Suff.] 143.
Concangios, [Kendal: Watercrook in Westmor.] 177.
Condate, [Northwick: Middlewick in Ches.] 142, 143.
Condate civ. [Congleton: Middlewick in Ches.] 208.
Conderco civ. [Benwell in North.] 177. 209.
Congavata, [Stanwix in Cumb.] 177.
Conovio, [Caer Rhyn: Conway: Caer Hen in Carnarv.] 144.
Convetoni, 168. v. Combretoni.
Corda civ. [Cumnock: Castle Over in Eskdale, n. Lough Cure,] 99. 209.
Corbantorigum, 399.
Coria civ. [Jedburgh: Currie on Gore,] 100.
Corie civ. [Patrington in Yorks.] 209.
Corinium Dobunorum civ. [Cirencester in Glouc.] 101. 208.
Corinum, 396.
Coritiotar civ. 209.
Corstopitum, [Corbridge in North.] 142.
Credigone civ. 209.
Crococalano, [Brough in Notts.] 143.
Croncingo civ. [Crosby,] 209.
Cunetione, [Marlborough: Ridge Farm in Wilts,] 144.
Curia Damniorum civ. [Kirkard: Carstairs,] 100. 399. v. Coria: Corstopitum.
Dano, [Doncaster in Yorks.] 143. 177.
Darruenum civ. [Canterbury in Kent,] 102.
Decha civ. 209.
Decuaria civ. 209. v. Petuaria.
Delgovitia, [Weighton: Godmundingham: Fimber in Yorks.] 142.
Demerosesa civ. [Dumfries,] 209.
Dena victrix civ. 208. v. Deva.
Derbentione, [Little Chester in Derb.] 208.
Derventione, [Derwent: Stanford Bridge in Yorks.] 142. 177.
Derventione civ. [Pap Castle in Cumb.] 209.
Deva, nunc Westchester, 395.
Deva, [Chester,] 142. 144.
Devana, civ. Texalorum, [Aberdeen: Normandykes,] 100.
Devionisso civ. 208.
Deuna civ., leg. vices. vict. [Chester,] 101.
Devoni civ. 209.
Devovicia civ. 209. v. Delgovitia.
Dictis, [Ambleside in Westmorl.] 177.
Dinguo-Aroy vel Bebban, 342.
Divana, 400.
Dixio civ. 209. v. Dictis.
Dolocindo civ. 208.
Donrighabren, 336.
Duabiisis civ. [Dublin,] 209.
Dubræ, 176, 391.
Dubris civ. et portus, [Dover,] 143. 168. 208.
Dulma, 208. v. Magiovinio.
Dunium civ. 100. v. Muridunium.
Dunum civ. [Down: Dunkald in Irel.] 97. 99.
Durcinate civ. 209. v. Duroliponte.
Durlarno vel Durnonovaria vel Durnovaria, [Dorchester in Dors.] 144. 208.
Durinum, 392.
Duroaverus, [Canterbury,] 168. v. Duroverno et Buroaverus.
Durnomagus, 397.
Durobrabis vel Durobrevis vel Durobrisin civ. [Rochester in Kent,] 143. 208. 209. 391.
Durobrivis, [Caistor: Dornford: Brigsasterton in Northamp.: West Lynne in Norfolk,] 143.
Durocobrivis, [Fenny Stratford in Buckinghamsh.: Dunstable in Bedf.: Hertford: Redburn in Hertf.] 142. 143.
Durocornovio, 144. v. Corinium.
Durocoronavis civ. 208.
Durolevo, [Milton: Lenham: Newington in Kent,] 143. 168.
Duroliponte, [Cambridge: Godmanchester: in Camb.: Romsey in Huntingd.] 143.
Durolito, [Leyton: Rumford in Ess.] 143.
Duroverno Cantiacorum civ. [Canterbury,] 143. 208.
Duroviguto civ. 209. v. Durocobrivis.
Dynguayrdi Gwerth-Bernicia, 344.
Ebio, 209.
Eblana civ. [Dublin,] 96.
Eboracum vel Eburacum civ. sexta leg. vict. [York.] 101. 103. 128. 140. 142.

143. 145. 149. 152. 163. 196. 200. 319. 320. 352. 377. 397.
Eburocastum civ. 209.
Ejudensca civ. 209.
Elconio civ. 208.
Eltabo civ. 208.
Eltanori civ. 208.
Ely, acervus, 308.
Epiacum, [Hexham in North.] 100. 394.
Episford in nostra lingua Sathenegahail, 329.
Epocessa civ. 208.
Etocetum vel Etoceto, [Wall in Staff.] 142. 395.
Extensio, [Gunfleet in Ess.: Wintertonness in Norf.]
Fanocedi civ. 209. v. Virosido.
Gabrocentio vel Gabrosenti civ. [Drumburgh in Cumb.] 177. 208.
Galacum. [Appleby, Whallop Castle, Kendal in Westmorl.] 143. 398.
Galava, [Old town, G. Keswick in Cumb.] 143.
Gallunio civ. 209. v. Isurium.
Gariannonum, [Burgh Castle in Norf.] 176.
Giano civ. 208.
Giudi, 359. v. Judeu.
Glastiberia vel Glastonia vel Glestinberi, [Glastonbury,] 424. 425. 426. Glastoniensis, 424.
Glannibanta, 177. v. Clanoventa.
Glebon colonia, civ. 208. v. Clevo.
Glevum vel Glevensis colonia, 396. 478.
Gobaneium, 394.
Gobannio, [Abergavenny in Monm.] 144.
Gual, 325.
Guaul, 319.
Guartherniaun, 328.
Guasmoric, 328.
Gueithlingaran, 340.
Gubir, 337.
Gunnion castellum, 334.
Guorthigirni arx vel Din Gurtigirn in regione Dimetorum, 330.
Guorthigirnianum regio, 330.
Habitancum, [Risingham,] 478.
Halangium, 393.
Herculis col. 393.
Huitguint, 337.
Hunno, [Halton Chesters in North.] 177.
Ibernio civ. [Bere,] 208.
Ibernis civ. [Dunckerin in Irel.] 97.
Iberran civ. 209.
Iciani, [Chesterford: Ickbury: Thetford in Norf.] 143.
Ilfintinc, 451.
Inisgutrin, 426.
Isannavatia, 143. v. Bannavanto.
Isca Silurum Augusta legio Augusta secunda civ. [Caerleon in Monm.] 144. 208. 393. 394.
Isca Damnoniorum, [Chiselborough in Somers.: Exeter in Dev.] 102. 144. 168.
Ischalis civ. [Ilchester in Somers.] 102. 392.
Isubrigantum, v. Isurium, 143.
Isurium civ. [Aldborough in Yorks.] 100. 142. 398.
Itucodon civ. 209.
Ivernis civ. [in Ireland,] 103.
Jacio, 208.
Jano civ. 209.
Judeu fortasse ead. urbs q. Giudi, 342.
Juliocenon civ. 209. v. Tunnocelo.
Jupania civ. 208.
Kair, v. Cair.
Laberus civ. [Killair in Irel.] 97.
Lancarbanensis ecclesia, 426.
Lapis tituli, 329.
Lactodoro, [Towcester: Stony Stratford in Northamp.] 142. 143.
Lagecio, [Castleford in Yorks.] 143.
Lagentium civ. 209. v. Lagecio.
Lavaris civ. vel Lavatres vel Lavatris, [Bowes: Ovynford in Yorks.] 142. 143. 177. 209.
Lavobrinta civ. 208.
Lectoceto civ. 208. v. Etoceto.
Ledone civ. [Dundar,] 209.
Legeolio, v. Lagecio, 143.
Legionum urbs, 334. 355.
Lelaanonius vel Lelamnonius sinus, [Loch Fine.] 97.
Lemanis civ. et portus, Lemanus, vel Lemavio civ. et portus, [Lympne in Kent,] 97. 143. 176. 208. 391.
Lemavio, 168.
Leucaro, [Glastonbury in Somers. Lwghor in Glamorg.] 144.
Leucomago civ. v. Leucaro, 208.
Leviodanum civ. [Levingston,] 209.
Levioxana civ. [Lennox,] 100. 209.
Lindum vel Lindo Coritavorum civitas et col. 101. 143. 209. 397. 400.
Lindum Damniorum, [Linlithgow: Kirkintullock,] 100.
Lineojugla civitas, 209.
Litana civ. 209.
Litinomago civitas, [Linlithgow,] 209.
Lochmeneth cœnobium, 446.
Locatrene civ. 209.
Loingarth, 337.
Londini: Londiniense oppidum: Londiniensis civitas: Londinium: Londinio: Londinum—primum Trinovantum, postea Londinium, dein Augusta et nunc Londona rursum, [London,] 95. 102. 103. 140. 142. 157. 159. 160. 208. 396. 397.
Longarith, altare de, 309.
Longovico, [Lancaster,] 177.
Lopocarium civ. 209.

Lovantium, 394.
Loxa civ. [Innerlochy,] 209.
Lucopibia vel Casæ Candidæ civ. [Broughtern: Whitern in Galloway,] 99. 399.
Lucotion civ. 209. v. Lucopibia.
Luentinum civ. [Shan-dewy-brevy in Cardigansh.] 101.
Lugubalia, Lugubalium, Luguballum, Lugovallio vel Luguvallo civ. [Old Carlisle: Old Penrith: Plumpton Wall in Cumb.] 142. 143. 209. 328. 398. v. Luguvallum.
Lugundino civ. 209.
Lundinum vel Lundinium Augusta, 396. 397. v. Londinum.
Lutudarum civ. 208. v. Lactodoro.
Lyûhes in pago Elmail, 428.
Macatonion civ. 208. v. Ariconio.
Macolicum civ. [Mallow in Irel.] 97.
Madus, 168.
Magiovinio vel Magiovinto, [Ashwell: Dunstable in Bedfordsh.: Fenny Stratford in Buckingh.] 142. 143.
Magis, [Pierce Bridge in Durh.] 177.
Maglovæ, [Greta Bridge in Yorksh.] 177.
Magna vel Magnis Silurum civ. [Old Radnor in Radnorsh.] 208. 394.
Magnæ, [Caervorran in Northumb. 177.
Magnis, [Kenchester in Heref.] 144.
Magnis civ. [Boulnesse in Cumb.] 208.
Magnus portus, 98.
Maia civ. 209. v. Arbeia, Voreda.
Maio civ. 209. v. Maglovæ, Magis.
Mamucio, 142. v. Mancunio.
Manapia, [Wicklow: Wexford in Irel.] 96.
Mancunio, [Manchester in Lanc.] 143.
Manduessedo, [Manchester in Staff.] 142.
Mantio civ. 209. v. Mancunio.
Maporiton civ. 209.
Marcotaxon civ. 209.
Maremago civ. 209.
Margiduno, [East Bridgeford in Notts.] 143.
Maridunum civ. [Caermarthen,] 101.
Masona civ. 208.
Matovion civ. 209.
Maulion civ. 209.
Medio civ. 209.
Mediolanium civ. [Meyvod,] 101.
Mediolano civ. 208.
Mediolano, [Drayton: Whitchurch in Shropsh.] 142. 143.
Mediolanum Ordovicum civ. 394.
Mediomano civ. [Maintrog,] 208.
Meicen, 341.
Meilros, 334.
Melarnoni civ. 208.
Memanturum civ. 209.
Menapia, 149. 394.
Metambala civ. 208. v. Trajectus.
Miba civ. [Midhurst in Suss.] 208.
Milidunum civ. 208.
Minox, 209.
Mixa, 209.
Modibogdo civ. 209. v. Cocci Rhigodunum.
Moiezo civ. 208.
Muridunum, 394.
Morbio, [Temple Brough in Yorks.] 177.
Moriduno civ. 208. v. Muriduno.
Murus, v. Gual vel Guaul, i. e. Wall, 389.
Morionio civ. 208.
Mostevia civ. 208.
Muridonum vel Muriduno, [Egerton: Seaton: Honiton: Caermarthen,] 144.
Musidum, 393.
Mutuantonis civ. 208.
Næomagus civ. 102. v. Noviomagum.
Nagnata civ. [Limerick: Sligo,] 96.
Nalkua civ. [Silchester in Hamps.] 101. v. Calcua.
Nancarbanensis i. q. Lancarbanensis eccl. 424.
Navione civ. 209. v. Isannavatia: Causennis.
Nemeton civ. 209.
Nemetotacio civ. 177.
Nido, [Portbury in Somers. Neath in Glamorg.] 144.
Noiomagus, Noviomagno, Noviomago vel Noviomagum, [Woodcote in Surrey: Holwood Hill in Kent,] 95. 102. 142. 208. 394.
Novus portus, 98.
Oleiclavis civ. [Ogle Castle,] 209.
Olenaco, [Old Carlisle: Ellenborough in Cumb.] 177.
Olerica civ. [Ilkirk in Cumb.] 209.
Olicana civ. [Ilkley in Yorks.] 100. 398.
Omire civ. 208.
Onna civ. 208. v. Vindomi.
Onno civ. 209. v. Hunno.
Orrea vel Orrhea civ. [Orrock in Fifes.] 100. 400.
Othona, [Ithanchester in Ess.] 176.
Palmecastre, 328.
Pampocalia civ. 209. v. Calcaria.
Panovius, 209.
Peanfahel, 359.
Penguaul, 319.
Penneltun, 359.
Pennocrucio, [Penkridge in Staff.] 142.
Petrianis, [Cambeck vel Castlesteeds in Cumb.] 177.
Petuaria civ. [Brough on Humber,] 101, 398.

Pexa civ. 209.
Pilais civ. 208.
Plomorcat ecclesia, 451.
Ponte-Ælii, [Newcastle in Northumb.] 177.
Pontibus, [Old Windsor in Berks.] 143.
Poreo-classis civ. [Forfar: Barry,] 209. v. Orrhea.
Portus felix, 398.
Portus magnus, [Portsmouth in Hamps.] 98. 392.
Portus novus, [Rye in Suss.] 98.
Præmatis civ. 209.
Præsidio, 177. v. Prætorio.
Præsidium civ. [Camelon,] 209.
Prætorio, [Hebberston Fields: Broughton. Patrington: Flamborough in Yorks.] 142.
Procolitia, [Carrawburg in Northumb.] 177.
Ptoroton, 400.
Punctuobice civ. 208. v. Verlucio.
Putei Mouric vallum, 309.
Ranatonium civ. 209. v. Retigonium,
Ratecorion civ. vel Ratis, [Leicester,] 143. 208. v. Ratis.
Ratupis, v. Rutupiæ, 168.
Ravenatone civ. 208.
Ravimago civ. 208. v. Neomagum.
Ravonia civ. 209. v. Bravonocæ, Olenacum.
Regentium vel Regnum civ. [Chichester,] 143. 208. 394.
Regulbium, [Reculver in Kent,] 176. 391.
Reptacestir, 346.
Rerigonium, 398.
Reuvisii Cœnobium, 445.
Rhæba civ. [in Irel.] 97. 103.
Rhage civ. 101. 397. v. Ratis.
Rhetigonium civ. [Barlan, Strathnaver in Galloway,] 99. 346. 391. 394.
Rhigia civ. [Limerick in Irel.] 97.
Rhigia civ. [Raylis in Irel.] 97.
Rhigodunum civ. [Warrington, Manchester in Lanc.] 100.
Rhutupi, Rhutupia, vel Rutupi vel Rutubi portus, 102. v. Rutupiæ,
Ridumo, 168. v. Muriduno.
Ripa alta, [Ordhill n. Findhorn,] 99.
Ritupis portus, 142. 143. v. Rutupiæ.
Rotibis, [Rochester in Kent,] 168.
Rumabo civ. [Drumburgh Castle,] 209.
Rutubi portus, 163. v. Rutupiæ.
Rutunio, [Wem in Shrops.] 142.
Rutupiæ vel Rutupis, [Richborough: Stonor in Kent,] Rutupina littora; Rutupinus ager; Rutupina tellus; Rutupinus latro, 45. 87. 157. 159. 166. 167. 176. 208.
Salenæ civ. [Chesterton n. Saindy in Beds.] 101.
Salinæ, 396.
Salinis civ. [Nantwich in Chesh.] 208.
Sandonio civ. 208.
Sariconium, 394.
Sarthau ecclesia, 451.
Scadum Namorum vel Scadomorum civ. 208. v. Isca Dumnoniorum.
Segeduno, [Cousin's house in Northumb.] 177.
Segeloci, v. Ageloco, 143.
Segontium, Segoncium vel Seguntio, [Carnarvon: Caerseint in Carnarvonsh.] 144. 208. 395.
Serduno civ. 209. v. Segeduno.
Setantiorum portus, 98.
Sicila vicus, [a village, not in Britain but in Gaul,] 149.
Sinetriadum civ. 209.
Sinomagi vel Sitomago, [Wulpit: Thetford: Stowmarket in Suff.] 143. 163.
Smetri civ. 209.
Sorbiodunum vel -duni, [Old Sarum in Wilts.] 144. 392.
Spinis, [Spene in Berks.] 144.
Statio Deventia civ. 208.
Stene civ. 208.
Stodoion civ. 209.
Subdobiadon civ. 209.
Sulloniacis, [Brockley Hill in Herts.] 142.
Taba, 209. v. Tava.
Tadoriton civ. 209.
Tagea civ. [Menteith,] 209.
Tamara vel -re vel -ris civ. [Tamerton: Saltash in Cornwall,] 102. 208. 393.
Tamea vel Tameia civ. [Dunkeld,] 100. 400.
Tamese civ. [Kingston upon Thames,] 208.
Tedertis civ. 208.
Termolus, 393.
Termonin civ. 208.
Thermæ vel Aquæ Solis, 392.
Tinemuthe, 305.
Toliapis civ. 102.
Totenes, 311.
Trajectus, [Henham: Bristol in Somers.] 144.
Trimontium vel -muntium civ. [Annand: Burrenswark Hill: Middleby,] 99. 209. 399.
Trinovantum, 318. 350.
Tripontio, [Rugby: Dowbridge: Lilburn in Northamp.] 143.
Tuesis civ. [Bearecastle: Nairne: Bellicon Spey,] 100.
Tuessis civ. [Berwick on Tweed,] 209. 400.
Tunnocelo, [Boulness in Cumberl.] 177.

Uriconium, vel Uroconio, 142. 395. v. Viroconium.
Ugrulentum, 209.
Ugueste, civ. 209.
Urulanium, civ. 101. v. Verolamium.
Utriconion, Cornoninorum civ. 208. v. Viroconium.
Uxacona, [Sherif Hales, Oconyate in Shrops.] 142.
Uxela, vel Uxella, civ. [Exeter,] 102. 209. 393.
Uxelis, civ. [Lostwithiel in Cornw.] 208.
Uxellum, vel Uxelum, civ. [Caerlaverock: Wardlaw: Dumfries,] 99. 399.
Uxeludiano, civ. [Hexham in Northumb.] 209.
Vagniacis, [Northfleet: Maidstone in Kent,] 142.
Vallum, [the Roman Wall,] 142. 143. 177.
Valteris, civ. 209. v. Verteris.
Vanduara vel -arium, civ. [Paisley,] 100. 399.
Vatlingacestir, 355.
Varis, [Bodvary: St. Asaph in Flintsh.] 144.
Velunia, civ. 209.
Venonis, vel Vennemis, [Cleycester: Cleybroke in Leicest.] 142. 143.
Venta Belgarum, civ. [Winchester in Hampsh.] 102. 143. 144. 208. 392.
Venta Cenomum, civ. 209. v. Venta Icenorum.
Venta Silurum, [Caergwent in Monm.] 208. 394.
Venta Simenorum, civ. 101. v. Venta Icenorum
Venta Icenorum, [Caistor in Norf.] 143. 397.
Verlamacestir, 355.
Venutio, civ. [Bansey,] 209.
Veratino, civ. 208. v. Verometo.
Verlucione, [Seckham: Spy Park in Wilts.] 222.
Vernalis, civ. 208.
Vernemeto, 143. v. Verometo.
Verolamium, -mio, Verulamium, -mio, [Verulam, or St. Alban's in Herts.] 61. 142. 143. 365. 396. Albanus Verolamiensis, 234.
Verometo, civ. [Willoughby in Notts.] 143.
Veromo, 209.
Verteris, [Brough under Stanmore: Bowes in York,] 142. 143.
Vertevia, civ. 208.
Vertis, civ. [Abernethy: Dealgin-nos in Stratherne,] 208.
Veterum, vel Veneris, 177. v. Verteris.
Victoria, civ. 100. 400.
Victoriæ, civ. 209.
Vidotara, 97.
Villa Faustini, [Dunmow in Ess.: Edmundsbury, Wulpit in Suff.] 143.
Vindelia, 392.
Vindobala, [Rutchester in Northumb.] 177.
Vindogladia, [Cranburn: Winbourn: Blandford in Dors.] 144.
Vindolana, [Little Chesters in Northumb.] 177.
Vindolande, civ. 209. v. Vindolana.
Vindomi, [Farnham in Surrey: the Vine in Hamps.] 144.
Vindomora, [Ebchester in Northumb.] 142.
Vindonum, 391.
Vindovala, civ. 209. v. Vindobula.
Vinovium, Vinnovium, Vinovia, Vinonia, [-via?] civ. 100. 142. 209. 398.
Viroconium, -nio, civ. [Wroxeter in Shrops.] 101. 144.
Virolanium, civ. 208. v. Verolamium.
Virosido, [Ellenborough: Old Carlisle in Cumb.] 177.
Voliba, vel Voluba, civ. [Lostwithiel:] Tregony in Cornw.] 102. 393.
Volitanio, civ. 209.
Volurtion, 209. v. Borcovico.
Voran, civ. [Caervoran in Northumb.] 209.
Voreda, [Old Penrith: Plumpton Wall in Cumb. Whelp Castle in Westmorl.] 142.
Wallesende juxta Tinemuthe, 230.
Wodale, i. e. vallis doloris, urbs in prov. Lodonesiæ, 334.
Ypocessa, civ. 208.
Zerdotalia, civ. 209.

00029997

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 27 February, 2016